İBNU'L-ESÎR el-CEZERÎ

Câmiu'l Usûl

Tercüme ve Şerh
Prof. Dr. Kemal Sandıkçı
Prof. Dr. Muhsin Koçak

10

ensar

İBNU'L-ESÎR EL-CEZERÎ

جامع الأصول

من أحاديث الرسول

CÂMİU'L-USÛL

Tercüme ve Şerh:
Prof. Dr. S. Kemal SANDIKÇI

C.10

İstanbul 2008

İÇİNDEKİLER

الفصل الثالث

في صلاة الجنائز

و فيه عشرة فروع:

الفرع الأول

في عدد التكبيرات

III- CENAZE NAMAZI

1- TEKBİRLERİN SAYISI

٤٣٠٢ـ (خ م س ط ت د ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نَعَى النجاشيَّ اليومَ الذي مات فيه وخرجَ بهم إلى المُصلَّى فصفَّ بهم وكبَّر عليه أربعَ تكبيرات»

وفي رواية : « نَعَى لنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم النجاشيَّ صاحبَ الحبشة [في] اليوم الذي مات فيه ، وقال: **استغفروا لأخيكم** » ، ولم يزد على هذا. أخرجه البخاري، ومسلم، والنسائي.

وأخرج الأولى الموطأ ، والترمذي ، وأبو داود.

4.302- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), Necaşî öldüğü gün, onun ölümünü ashâbına haber verdi. Ashâbını namazgâhta topladı, onları safa dizdi, sonra dört tekbîrle (cenâze namazı) kıldı."[1]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette sadece şu cümle vardır:

---

[1] **Buharî**, Cenâiz, 4, 54, 60, 64; Menâkıbu'l-Ensâr, 38; **Müslim**, Cenâiz, 22/62; **Muvatta**, Cenâiz, 5/14; **Ebû Davud**, Cenâiz, 62/3204; **Tirmizî**, Cenâiz, 37/1022; **Nesaî**, cenâiz, 76.

"Habeş kıralı Necâşî öldüğü gün, Hz. Peygamber bize onun ölüm haberini verdi ve;

"- Kardeşiniz için mağfiret dileyin!" dedi.

Bunları **Buharî, Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

İlk rivâyeti **Muvatta, Tirmizî** ve **Nesaî** de tahric ettiler.

İZAH

Hadîsimizde, Hz. Peygamber'in dört tekbir alarak cenâzeyi kıldırdığı belirtilmektedir. Dinde takarrür bulmuş uygulama da böyledir. Bununla birlikte ashâb-ı kirâmdan farklı uygulama yaptıkları ile ilgili rivâyetler de vardır. Bu farklılık üç ile yedi tekbir arasında değişmektedir. Bu rivâyetlerin bir kısmı, bu bölümde görülecektir. Bu farklı uygulamaları dört tekbir olarak birleştirip karara bağlayan ve böylece istikrarı sağlayan kişinin de **Hz. Ömer** olduğu rivâyet edilir.[2] Ayrıca **Necâşî**'nin cenâzesinde görülen dört tekbir, Hz. Peygamber'in son uygulaması olduğu da rivâyet edilir. Farklı rivâyetler, daha önceki döneme mahsustur. Buna göre Hz. Peygamber'in bu uygulamasının, daha önceki farklılıkları yürürlükten kaldırmış olduğu düşünülebilir.

Necâşî ve gâib cenâze namazı ile ilgili açıklama **4344** nolu hadîsin izahında verilecektir.

٤٣٠٣ــ (خ م ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) : « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم صلَّى على أَصْحَمَةَ النجاشيّ ، فكبَّر عليه أربعا ». أخرجه البخاري ومسلم.

4.303- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) Necâşî Ashame'nin cenâzesini dört tekbirle kıldı."[3]

---

[2] Bkz., **İbn Hacer**, III,562.

[3] **Buharî**, Cenâiz, 53, 54, 64; Menâkıbu'l-Ensâr, 38; **Müslim**, Cenâiz, 22/64.

٤٣٠٤ـ (م د ت س ـ عبد الرحمن بن أبي ليلى) قال : « كان زيد بن أرْقم يكبّر على جنائزنا أربعا، وإنَّهُ كَبَّر على جنازة خمسا فسألناه فقال: كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يكبّرها».

أخرجه مسلم ، وأبو داود ، والترمذي. وفي رواية النسائي : « أن زيد بن أرقم صلّى على جنازة ، فكبّر عليها خمسا ، وقال : كبَّرها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ».

4.304- Abdurrahman b. Ebî Leylâ şöyle dedi:

"Zeyd b. Erkam, bizim cenâzelerimizi dört tekbirle kılardı. Bir gün bir cenâzede beş tekbir aldı. Bunu kendisine sorduğumuzda;

"- Rasûlullah (as.) böyle de yapıyordu" dedi.[4]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Müslim, Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Zeyd b. Erkam, bir cenâze namazında beş tekbir aldı ve, 'Rasûlullah (as.) da beş tekbir almıştı' dedi."

٤٣٠٥ـ (خ ـ حميد بن عبد الرحمن) قال : « صلّى بنا أنس ، فكبَّر ثلاثا ، وسلَّم، فقيل له، فاستقبل القبلة ، وكبَّر الرابعة ، ثم سلَّم ». أخرجه البخاري في ترجمة الباب.

4.305- Humeyd b. Abdurrahman şöyle dedi:

"Enes bize üç tekbirle cenâze kıldırdı ve selâm verdi."

Ona;

"- Enes tekrar kıbleye döndü, dördüncü tekbiri de aldı, sonra selâm verdi" dendi.[5]

İZAH

İbn Hacer, Humeyd tarîkıyla gelen bu rivâyetin mevsûl şeklini bulamadığını, ancak **Abdurrazzak**'ın **Ma'mer** ve **Katâde** tarîkıyla

[4] **Müslim**, Cenâiz, 23/72; **Ebû Davud**, Cenâiz, 23/3297; **Tirmizî**, Cenâiz, 37/1023; **Nesaî**, Cenâiz, 76.

[5] **Buharî**, Cenâiz, 64; bâb başlığında ta'lîkan.

Enes'ten naklettiği aynı rivâyeti gördüğünü belirtir. Bu rivâyette **Enes b. Mâlik**'in unutarak üç tekbir aldığı, kendisine hatırlatıldığında; "**tekrar saf olun!**" diyerek dördüncü tekbiri de aldığı belirtilir.[6]

٤٣٠٦ــ (ت ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كبَّرَ على جنازة ، فرفع يديه مع أول تكبيرة ، ووضع اليمنى على اليسرى ». أخرجه الترمذي.

4.306- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), cenâze namazı için tekbir aldı; ilk tekbirle birlikte ellerini kaldırdı ve sağ elini sol eli üzerine koydu."[7]

٤٣٠٧ــ (خ ــ **علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) : « صلَّى على سهل بن حُنيف ، فكبَّر ، وقال : إنَّهُ شَهِدَ بدْرا ». أخرجه البخاري.

4.307- Ali b. Ebî Tâlib, Sehl b. Huneyf'in cenâze namazını kıldırdı, tekbir aldı ve "O, Bedir'e katılmıştı" dedi.[8]

الفرع الثاني

في القراءة والدعاء

2- KIRÂAT VE DUÂ

٤٣٠٨ــ (خ ت د س ــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) : « أن نبيَّ الله صلى الله عليه وسلم قرأ على الجنازة بفاتحة الكتاب ».

---

[6] **İbn Hacer**, III, 562.

[7] **Tirmizî**, Cenâiz, 75/1077. Hadîsin isnâdı zayıf, ama manası sahihtir.

[8] **Buharî**, Meğâzî, 11.

وفي رواية عن طلحة بن عبد الله بن عوف : « أنَّ ابنَ عباس صلَّى على جنازة، فقرأ بفاتحة الكتاب، فقلت له فقال: إنَّهُ من السُّنَّةِ – أو تمام السُّنَّةِ – ». أخرجه الترمذي ، وأخرج أبو داود الثانية.

وأخرج البخاري قال: «صَلَّيْتُ خلفَ ابن عباس على جنازة ، فقرأ بفاتحة الكتاب ، وقال : لتَعْلَموا أنها سُنَّة».

قال الترمذي في الرواية الأولى : إن إسنادها ليس بالقوي، والصحيح : أنه موقوف.

وفي رواية النسائي قال : « صليتُ خلف ابن عباس على جنازة ، فقرأ بفاتحة الكتاب وسورة، وجَهَرَ حتى أسمعنا ، فلما فرغ أخذتُ بيده ، فسألته؟ فقال : سُنَّة وحقٌ ».

4.308- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber cenâze namazında Fâtihatu'l-Kitabı okudu."[9]

RİVÂYETLER

Talha b. Abdullah b. Avf'dan[10] gelen diğer bir rivâyet de şöyledir:

"İbn Abbas bir cenâze namazı kıldı. Namazda Fâtihatu'l-Kitâb'ı okudu. Ben kendisine, bunun sebebini sordum, cevâben;

"- O, sünnettendir -veya sünnetin tamamlayıcısıdır-" dedi.

Bunları **Tirmizî** tahric etti. İkinci rivâyeti **Ebû Davud** da tahric etti.

Buharî'nin rivâyetinde de Talha şöyle der:

"İbn Abbas'ın arkasında cenâze namazı kıldım, o, Fâtihatu'l-Kitâb'ı okudu ve;

"- Bunu okumanın sünnet olduğunu bilmeniz için (açıktan okudum)" dedi.

---

[9] **Buharî**, Cenâiz, 65; **Tirmizî**, Cenâiz, 39/1026; **Ebû Davud**, Cenâiz, 59/3198; **Nesaî**, Cenâiz, 77.

[10] **Talha b. Abdullah b. Avf ez-Zührî el-Kuraşî el-Medenî**: ö. 97/715. Medîneli meşhur tâbiîlerdendir. Ünlü sahabî Abdurrahman b. Avf'ın kardeşinin oğludur. Hz. Osman, Hz. Âişe ve amcası Abdurrahman b. Avf'dan rivâyetleri vardır. Kendisinden Sa'd b. İbrahim ve Zührî rivâyet etti. sikadır; rivâyetleri **Müslim** hariç kübüt-ü sittede tahric edilmiştir. **Medîne**'de vefat etti.

İlk rivâyet konusunda **Tirmizî;** "İsnâdı kavî değildir. Doğrusu onun merfû değil, mevkûf olduğudur" dedi.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"İbn Abbas'ın arkasında cenâze namazı kıldım. O, Fâtihatu'l-Kitâb ve bir sûre okudu. Bunları bize işittirmek için de açıktan okudu. Namaz bitince, elini tuttum, kendisine bunu sordum, bana;

"- O, sünnettir ve haktır" dedi.

İZAH

Bu rivâyette, cenâze namazlarında **Fâtiha** sûresini okumanın sünnet olduğu ifâde edilmektedir. Ancak **Fâtiha** okumanın gerekli olup olmadığı, hatta cevâzı dahi tartışmalıdır.

Şâfiîler'le **Hanbelîler**, **"Fâtihasız namaz olmaz"**[11] hadîsine dayanarak, cenâze namazlarında da **Fâtiha** okunması gerektiğini, hatta bunun farz olduğunu, bunun da ilk tekbirden sonra okunması gerektiğini ifâde ederler. Diğer tekbirlerde salavât ve duâ okunmalıdır..

Mâlikîler ise, Kur'ân'dan bir sûre olarak **Fâtiha** okumayı mekruh sayarlar. Cenâzede yapılması gereken, duâ ve salavât okumaktır.

Hanefîler'e göre ise, cenâze namazında kırâat amacıyla **Fâtiha** okunmaz. **Sübhâneke**'den sonra salavât getirilir ve nihayet ölü için duâ edilir.

İzahına çalıştığımız hadîsin **Tirmizî** tarafından tahric edilen ilk cümlesi zayıftır, bizzat **Tirmizî** de buna işaret etmektedir. Sahîh olanı, **İbn Abbas**'tan gelen ikinci rivâyettir.

٤٣٠٩ـــ (س ـــ أبو أمامة رضي الله عنه) قال : « السُّنَّة في الصلاة على الجنازة: أن تقرأ في التكبيرة الأُولى بأمِّ القرآن مُخافتة ، ثم تكبِّر ثلاثا ، والتسليم عند الآخرة ». وعن الضحَّاك بن قيس بنحو ذلك أخرجه النسائي.

4.309- Ebû Umâme şöyle dedi:

---

[11] **Buharî**, Ezan, 95; **Müslim**, Salât, 34; **Tirmizî**, Mevâkît, 69; **Ebû Davud**, Salât, 131.

"Cenâze namazında sünnet olan, ilk tekbirden sonra gizlice Fâtiha'yı okumak, sonra üç defa tekbir almak, sonunda da selâm vermektir."[12]

٤٣١٠ـ (ط ـ نافع مولى ابن عمر رضي الله عنهم) : « أن عبد الله بن عمر كان لا يقرأ في الصلاة على الجنازة ». أخرجه الموطأ.

4.310- Nâfi'den rivâyet edilmiştir:

"İbn Ömer, cenâze namazında kırâat yapmazdı."[13]

İZAH

"Kırâat yapmazdı" cümlesi; **Fâtiha** okumazdı anlamındadır. Sadece duâ ve istiğfarla yetinir, diğer namazlarda olduğu gibi Kur'ân okumazdı. Nitekim **İmâm Mâlik** ile **Ebû Hanîfe**'nin görüşü de böyledir.

٤٣١١ـ (د ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : «إذا صلّيتُمْ على الميت فأخلِصُوا لَهُ الدعاء ». أخرجه أبو داود.

4.311- Ebû Hureyre şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Ölüye namaz kıldığınızda, ona ihlâsla duâ ediniz!"[14]

İZAH

"Ona ihlâsla duâ ediniz!" diye tercüme ettiğimiz cümleyi, **"duâyı ona tahsis ediniz!"** şeklinde tercüme etmek de mümkündür. Bu durumda hadîsten, cenâze namazında özellikle ölüye duâ edilmesi gerektiği anlaşılmış olur.

"İhlâsla duâ edin!" diye tercüme edilince de, âsi ve günahkâr olup olmadığına bakmadan ona samimiyetle duâ ediniz manası çıkar.

---

[12] **Nesaî**, Cenâiz, 77.

[13] **Muvatta**, Cenâiz, 6/19.

[14] **Ebû Davud**, Cenâiz, 60/3199.

Günahkâr insanın duâya daha çok muhtaç olduğu şüphesizdir. Bu anlayış, duâyı bütün müslümanlara teşmil etmek gerekir şeklindeki genel prensibe de uygun düşmektedir.

٤٣١٢ـ (ط ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال أبو سعيد المقبري : « إنَّهُ سأل أبا هريرة: كيف يُصَلَّى على الجنازة ؟ فقال أبو هريرة : أنا لعمرُ الله أُخبرك : أتْبعُها من عند أهلها، فإذا وُضعَت كبَّرتُ، وحمدتُ الله، وصلَّيتُ على نبيه ثم أقول: اللهم [إنَّه] عبدُك وابنُ عبدك وابنُ أمتك، كان يشهد أن لا إله إلا أنت، وأن محمدا عبدُك ورسولُك، وأنت أعْلَمُ به مني، اللهم إن كان مُحْسنا فزِدْ في إحسانه، وإن كان مُسيئا فتجاوَزْ عن سيئاته، اللهم لا تحْرِمْنا أجرَه، ولا تَفْتنَّا بعدَه». أخرجه الموطأ.

4.312- Ebû Saîd el-Makburî, Ebû Hureyre'ye;

"- Cenâze namazı nasıl kılınır?" diye sordu. Ebû Hureyre de şu cevâbı verdi:

"- Allah'a yemin ederim ki, bunu sana haber vereceğim: Cenâzeyi âilesinin evinden itibaren takip ederim. Musallaya konulduğunda tekbir alır, Allah'a hamd eder, Peygamberine salât-selâm getirir, sonra şu duâyı okurum:

Allah'ım; bu, senin kulundur! Senin kulunun ve câriyenin oğludur. O dünyada, senden başka ilâh olmadığına, Muhammed'in de senin kulun ve rasûlün olduğuna şâhitlik ederdi. Şüphesiz ki onu, sen benden daha iyi bilirsin. Allah'ım; eğer o iyi biri ise, ona iyiliğini arttır. Şayet günahkârsa, günahlarından yüz çevir! Allah'ım; bizi onun ecrinden mahrum etme! Ondan sonra bizi fitneye düşürme!"[15]

٤٣١٣ـ (م ت س ـ عوف بن مالك رضي الله عنه) قال : « صلَّى بنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على جنازة ، فحفظنا من دعائه : اللهم اغفر له وارْحَمْه ، وعافه واعفُ عنه ، وأكْرِم نُزُلَهُ، ووسِّعْ مَدْخَلَه ، واغسله بالماء والثلج والبَرَد ، ونَقِّه من الخطَايا كما يُنَقَّى الثوبُ الأبيَضُ من الدَّنس، وأبْدِلْه دارا خيرا من داره ، وأهلا خيرا من أهله، وزوْجا

[15] **Muvatta**, Cenâiz, 6/17.

خيرا من زوجه، وأدْخِلْه الجَنَّةَ ، وأعِذْهُ من القبر، أو من عذاب النار ». قال عوف : حتى تَمنَّيتُ أن أكونَ [أنا] ذلك الميت.

زاد في رواية: « لدعاء رسول الله صلى الله عليه وسلم له» ، وفيها: « بماء وثلج وبَرَد».

أخرجه مسلم. واختصره الترمذي ، قال : « سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يُصَلِّي على ميت ، ففهمت من صلاته عليه : اللهم اغفرْ لَهُ وارْحَمْهُ ، واغْسِلْهُ بالبَرَد كما يُغْسَل الثوبُ ». وأخرج النسائي مثل مسلم. وله في أُخرى : « ونَجِّه من النار – أو قال : من عذاب القبر ».

4.313- Avf b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) bize cenâze namazı kıldırmıştı. Bu namazda O'nun duâsını ezberlemiştik. Şöyle duâ etmişti:

"Allah'ım; onu bağışla, ona merhamet eyle, ona âfiyet ihsân eyle, onu affeyle! Gittiği yerde ona ikrâm eyle! Mekânını genişlet! Onun günahlarını su ile, karla ve dolu ile yıka! Beyaz elbise kirlerden temizlendiği gibi, onu da hatâlardan temizle! Ona dünyadaki mekânından daha hayırlı bir mekân, dünyadaki âilesinden daha hayırlı bir âile, dünyadaki zevcesinden daha hayırlı bir zevce ver! Onu cennete sok! Kabir azâbından -veya cehennem azâbından- *onu koru!"*

Avf dedi ki:

"Bu duâ karşısında, keşke o ölü ben olsaydım, diye temenni ettim."[16]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Müslim** rivâyet etti.

Tirmizî ise daha muhtasar bir rivâyeti tahric etti:

"Rasûlullah'ın (as.), bir ölüye namaz kılarken (duâ ettiğini) işittim. O'nun, namazda söylediği şu duâyı anladım:

---

[16] **Müslim**, Cenâiz, 26/85; **Tirmizî**, Cenâiz, 38/1025; **Nesaî**, Cenâiz, 77.

"Allah'ım; ona mağfiret eyle! Ona merhamet et! Tıpkı elbisenin yıkanması gibi, onu (günahlarından) dolu ile yıka!"

Nesaî de **Müslim** gibi tahric etti.

Nesaî'nin başka bir rivâyetinde; *"Onu cehennemden koru* -veya kabir azâbından koru-" dediği kaydedilir.

٤٣١٤ـــ (د ـــ **واثلة بن الأسقع** رضي الله عنه) قال : « صلى بنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على رجل من المسلمين ، فسمعته يقول : **اللهم إنَّ فلان بن فلان في ذمَّتك** ».

زاد في رواية: « **وحَبْلِ جوارِكَ – فَقِه مِن فِتْنَة القبر ، وعذاب النّار ، وأنتَ أهلُ الوَفاءِ والحق ، اللهم اغفرْ له وارْحَمْهُ ، إنَّك أنتَ الغفورُ الرحيمُ** ». أخرجه أبو داود.

4.314- Vâsile b. el-Eska'[17] anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) bize, müslümanlardan birinin cenâzesini kıldırdı. Namazda O'nun şöyle duâ ettiğini işittim:

"Allah'ım; falan oğlu falan, şüphesiz senin zimmetindedir. *-Râvîlerden biri burada, senin sağlam emanetine sarılmıştır cümlesini ekledi-* ***. Onu kabir fitnesinden ve cehennem azâbından koru! Sen, sözüne vefâ gösteren ve hakkı yerine getirensin. Allah'ım; onu bağışla! Ona acı! Şüphe yok ki sen, çok bağışlayan, çok acıyansın."***[18]

İZAH

Hadîsteki "**zimmet**" kelimesi; himâye, koruma anlamına gelir. Ölüyü Allah'ın himâyesine, korumasına ve muhafazasına havale etmeyi ifâde eder.

---

[17] **Ebû'l-Eska', Vâsile b. el-Eska' b. Abdul'uzzâ el-Leysî**: ö. 87/706. Sahabîdir. Hz. Peygamber'in **Tebük** seferine hazırlandığı sırada, hicrî 9'da müslüman olmuştu. Fakir müslümanlardandı. Suffe ehlinden olduğu ve üç yıl boyunca Hz. Peygamber'e hizmet ettiği rivâyet edilir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra **Basra**'ya, daha sonra da **Şam**'a göçtü. **Şam**'da kendisinin meşhur bir mescidi vardı. Bir müddet **Şam**'da ikamet ettikten sonra **Kudüs**'e gitti. **Dımaşk**'ta son ölen sahabîdir. 105 yıl yaşamıştı.

[18] **Ebû Davud**, Cenâiz, 60/3202.

"Sağlam emanet" ile, muhtemelen Kur'ân-ı Kerim kastedilmiştir. Bunu Allah'tan alınan bir emniyet berâtı manasına hamledenler de olmuştur. Yani Allah, mü'minlere azap etmeyeceğini va'd ettiği için, mü'minler ilahî bir güven ve teminata sahiptirler.

٤٣١٥ـ (ت س ـ أبو إبراهيم الأشهلي) قال : « كان رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا صلى على الجنازة قال : **اللهم اغفر لحينا وميتنا وشاهدنا وغائبنا ، وصغيرنا وكبيرنا ، وذكرنا وأنثانا**». أخرجه الترمذي والنسائي.

وقال الترمذي: ورواه أبو سلمة بن عبد الرحمن عن أبي هريرة عن النبيّ صلى الله عليه وسلم، وزاد فيه: « **اللهم من أحييته منا فأحيه على الإسلام ، ومن توفيته منا فتوفه على الإيمان**».

قال : وقد روي عن أبي سلمة مرسلا عن النبيّ صلى الله عليه وسلم.

4.315- Ebû İbrahim el-Eşhelî[19] şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) cenâze namazında şöyle duâ ederdi:

"Allah'ım; ölümüze-dirimize, burada bulunana-gâipte olana, küçüğümüze- büyüğümüze ve erkeğimize-kadınımıza mağfiret eyle!"[20]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti. **Tirmizî** şöyle dedi:

"Bunu Ebû Seleme b. Abdurrahman da, Ebû Hureyre vasıtasıyla Rasûlullah'dan (as.) rivâyet etti ve şunu ilave etti:

"Allah'ım; bizden kimi yaşatırsan, İslâm üzere yaşat ve bizden kimi öldürürsen iman üzere öldür!"

---

[19] **Ebû İbrahim el-Eşhelî el-Ensârî el-Medenî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Künyesiyle ma'rûftur, ismi bilinmemektedir. Babasından ve ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyette bulunur. Kendisinden sadece Yahya b. Ebî Kesîr rivâyet etti. Meçhûl râvîlerdendir. Ebû Hâtim "**ne onun ve ne de babasının kim olduğu bilinmektedir**" der. Hadîsi **Tirmizî** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[20] **Tirmizî**, Cenâiz, 38/1024; **Nesaî**, Cenâiz, 77. Hadîsin râvîlerinden **Ebû İbrahim el-Eşhelî** meçhûldür, ancak müteakip iki hadîs bu rivâyeti te'yîd etmektedir.

Bu hadîs, Ebû Seleme'den mürsel olarak da rivâyet edilmiştir."

٤٣١٦ـ (د ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : « صلى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على جنازة ، فقال : **اللهم اغفِرْ لحيِّنا وميِّتنا ، وصغيرنا وكبيرنا ، وذكرنا وأُنْثانا ، وشاهدنا وغائبنا ، اللهم من أحْيَيْته منا فأحْيِه على الإيمان ، ومن توفَّيْتَهُ منا فتوفَّهُ على الإسلام ، اللهمَّ لا تحرِمنا أجْرَه، ولا تُضلَّنا بعده** ». أخرجه أبو داود.

4.316- Ebû Hureyre şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) bir cenâze namazında şöyle duâ etti:

"Allah'ım; ölümüze-dirimize, küçüğümüze-büyüğümüze, erkeğimize-kadımıza, burada olanımıza ve olmayanımıza mağfiret eyle! Allah'ım; bizden kimi yaşatırsan iman üzere yaşat ve bizden kimi öldürürsen İslâm üzere öldür! Allah'ım; onun ecrinden bizi mahrum eyleme! Onun arkasından bizleri saptırma!"[21]

٤٣١٧ـ (د ـ **علي بن شمّاخ** ـ وقيل : شمّاس) قال: «شهدتُ مَرْوانَ يسأل أبا هريرة: كيف سمعت رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يُصلِّي على الجنازة؟ قال: أمَعَ الذي قلت؟ قال: نعم ـ قال: كلام كان بينهما قبل ذلك ـ قال أبو هريرة : سمعتُه يقول : **اللهم أنت ربُّها ، وأنت خلقتَها ، وأنت هديتَها إلى الإسلام ، وأنت قبضتَ رُوحَها ، وأنت أعلم بسرِّها ، وعلانيتها ، جئنا شفعاء ، فاغفر لها**». أخرجه أبو داود.

4.317- Ali b. Şemmâh[22] -Şemmâs diye de telaffuz edildi- şöyle dedi:

"Mervân'ın Ebû Hureyre'ye şöyle sorduğuna şahit oldum:

"- Sen, Rasûlullah'ın (as.) cenâze namazında nasıl duâ ettiğini duydun?"

---

[21] **Ebû Davud**, Cenâiz, 60/3201.

[22] **Ali b. Şemmâh (Şemmâs) es-Sülemî**: Tabiîlerdendir, Ebû Hureyre'den rivâyette bulunmuştur. Rivâyeti **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de yer almaktadır. **İbn Hibbân** onu *Sikat*'ında zikreder. Saîd b. el-Âs'ın **Medîne** âmili idi.

"- Sana söylediğim bunca (kırıcı) söze rağmen mi, yine bana soruyorsun?"

"- Evet."

Râvî; "Ebû Hureyre ile Mervân arasında daha önce bir tartışma cereyan etmişti" dedi.

Ebû Hureyre şu cevabı verdi:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle duâ ettiğini işittim:

"Allah'ım; bu mevtânın Rabbi sensin! Onu sen yarattın! Onun İslâm'la müşerref olmasını sen lütfeyledin. Şimdi de onun ruhunu sen aldın. Onun gizlisini ve açığını en iyi sen bilirsin. Bizler, sadece şefâatçi olarak geldik. Onun günahlarını bağışla!"[23]

٤٣١٨ـ (ط ـ سعيد بن المسيب) قال : « صلَّيْتُ وراءَ أبي هريرة على صبيّ لم يعملْ خطيئة قطُّ، فسمعته يقول : **اللهم أعِذْهُ من عذاب القبر** ». أخرجه الموطأ.

4.318- Saîd b. el-Müseyyeb şöyle dedi:

"Asla hiç bir günah işlememiş olan bir sabînin cenâze namazında, Ebû Hureyre'nin arkasında idim. Ebû Hureyre'nin; ***'Allah'ım; onu kabir azâbından koru!'*** diye duâ ettiğini işittim."[24]

٤٣١٩ـ (خ ـ الحسن بن علي بن أبي طالب رضي الله عنهما) قال : «يُقْرَأُ على الطفل فاتحةُ الكتاب، ويقول : **اللهم اجعله سَلَفا وفَرَطا وذُخرا وأجْرا** ». أخرجه البخاري في ترجمة باب.

4.319- el-Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib;[25]

"Çocuğun cenâze namazında Fâtiha okunur" dedi ve; ***'Allah'ım; bu çocuğu bizim cennete önden gidenimiz ve bizim için bir ödünç, ecir ve âhiret azığı kıl!'*** diye duâ etti."[26]

---

[23] **Ebû Davud**, Cenâiz, 60/3200.

[24] **Muvatta**, Cenâiz, 6/18.

[25] **Câmiu'l-usûl**'de **el-Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib** şeklinde kaydedilen bu ibare, **Buharî**'de bâb başlığında muallak olarak ve sadece **el-Hasan** diye zikredilmektedir.

İZAH

Çocuğun cenâze namazında **Fâtiha** kırâatinin meşrûiyeti fukaha arasında tartışmalıdır. **İbn Mes'ûd, Hz. Hasan, Şâfiî** ve **Ahmed b. Hanbel** okunması gerektiği; **Ebû Hureyre, İbn Ömer, İmâm Mâlik** ve bazı **Küfe** fukahası da gerek olmadığı görüşündedirler.

٤٣٢٠ــ (ط ــ نافع مولى ابن عمر رضي الله عنهم) : « أن عبدَ الله بن عمر كان إذا صلّى على الجنائز يُسَلِّم حتى يُسْمِعَ من يليه ». أخرجه الموطأ.

4.320- Nâfi'den rivâyet edilmiştir:

"Abdullah b. Ömer cenâze namazı kıldığında, arkasındaki insanın duyacağı şekilde selâm verirdi."[27]

الفرع الثالث

في الصلاة على الأطفال

3- KÜÇÜKLERİN CENAZE NAMAZI

٤٣٢١ــ (د ــ البهي) قال : « لما ماتَ إبْراهيمُ ابنُ النبيِّ صلى الله عليه وسلم صلّى عليه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في المقاعد ». أخرجه أبو داود.

4.321- el-Behiy[28] şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim ölünce, Rasûlullah (as.) onun namazını, oturmak üzere yapılan bir yerde kıldı."[29]

---

[26] **Buharî**, Cenâiz, 65.

[27] **Muvatta**, Cenâiz, 9/25.

[28] **Ebû Muhammed, Abdullah b. Behiy el-Esedî el-Kûfî**: İsminin Abdullah b. Yesâr olduğu söylenmiştir, Behiy lakabıdır. Kûfeli tâbiîlerdendir; Hz. Âişe ve Abdullah b. Ömer'i dinlemiştir. Kendisinden Süddî ve İsmail b. Ebî Hâlid rivâyet etmiştir. Mus'ab b. Zübeyr b. Avvâm'ın âzâdlısıdır. Rivâyetleri **Müslim** ve **Sünen**'lerde tahric edilmiştir. **İbn Sa'd** ve **İbn Hibbân** onu sika olduğunu, **Ebû Hâtim** ise huccet olmadığını ve muztaribu'l-hadîs olduğunu söyler.

[29] **Ebû Davud**, Cenâiz, 53/3188.

İZAH

Hz. Peygamber'in, oğlu **İbrahim**'in cenâzesini bizzat kılıp kılmadığı ihtilaflıdır. Bu rivâyette cenâzesini kıldığı ifâde edilmekte, **4.325** nolu hadîste de kılmadığı belirtilmektedir.

Bilindiği üzere **İbrahim** öldüğü gün **Medîne**'de güneş tutulmuştu. Hz. Peygamber o sırada küsûf namazı kılmakla meşgul idi. **İbrahim**'in cenâzesi ile ilgilenenlere, onun namazını kılmalarını emretmiş olabilir. Bu durumda izahına çalıştığımız hadîsteki "**onun namazını kıldı**" ifâdesini "**kılmalarını emretti**" diye anlamak gerekir. Ancak bilâhare küsûf namazını bitirdikten sonra kendisinin de **İbrahim**'in cenâzesini kılmış olması mümkündür. Bu takdirde buradaki "**onun namazını kıldı**" cümlesini, bizzat kendisinin sonradan kılmış olduğu şeklinde anlamak gerekir. Bu şekilde iki zıt hadîsin telifi mümkün olabilir.

Ancak izahına çalıştığımız hadîsle bundan sonra gelecek olan **Atâ b. Ebî Rebâh** hadîsi mürseldir. 4325 no ile gelecek olan **Hz. Âişe** hadîsi ise muttasıldır. Bu itibarla **Hz. Âişe** hadîsi tercihe şayandır. Böyle bir tercih imkânı olunca, telif yoluna başvurmağa da gerek yoktur.

٤٣٢٢ــ (د ــ عطاء بن أبي رباح) : «أن النبيّ صلى الله عليه وسلم صلّى على ابنه وهو ابن سبعين ليلة ». أخرجه أبو داود.

4.322- Atâ b. Ebî Rebâh'tan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber, yetmiş günlük oğlu İbrahim'in cenâzesini kıldı."[30]

٤٣٢٣ــ (ت ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) أن النبيّ صلى الله عليه وسلم قال : «الطفلُ لا يُصلّى عليه ، ولا يَرِثُ ولا يُورَثُ حتى يَستَهِلّ ». أخرجه الترمذي.

[30] **Ebû Davud**, Cenâiz, 53/3188.

4.323- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Çocuk doğunca ağlamazsa, ne namazı kılınır, ne vâris olur, ne de kendisine vâris olunur."[31]

İZAH

"**İstihlâl**", çocuk doğduğunda ses vermesi, ağlaması demektir. Bu, çocuğun canlı doğduğunun belirtisidir. Eğer ağlamaz, hareket etmezse çocuk ölü doğmuş sayılır. Ölü doğan çocuğun da cenâzesi kılınmaz, miras işlemi tahakkuk etmez.

Tirmizî, bu hadîsin muztarib olduğunu, bir rivâyette merfû, diğer bir rivâyette de **Câbir**'den mevkûf olarak nakledildiğini, mevkûf rivâyetin merfû rivâyetten daha sahih olduğunu kaydeder.

٤٣٢٤ـــ (عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : «يُصَلّى على السِّقْط ، ويُدْعَى لوالديه بالمغفرة والرحمة ». أخرجه...

4.324- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Düşük çocuğun namazı kılınır, anne- babasına da rahmet ve mağfiretle duâ edilir."[32]

İZAH

Bu rivâyet, bu şekliyle Kütüb-ü Sitte'de yoktur. Ancak **Ebû Davud**'da **Muğîre b. Şu'be**'nin rivâyet ettiği bir hadîsin içinde bu cümle de yer almaktadır.[33]

Bu rivâyette düşük çocuğun cenâzesinin kılınacağı ifâde edilmektedir. **Ahmed b. Hanbel** ve **Davud-u Zahirî**, bu rivâyeti delil alarak düşüğün ve ölü dünyaya gelenin cenâzesini kılmak gerektiğini

---

[31] **Tirmizî**, Cenâiz, 43/1032.

[32] **Rezîn**'in tahric ettiği bu rivâyet, **Muğîre b. Şu'be** tarîkıyla meâlen **Ebû Davud**, Cenâiz, 49/3180'de zikredilir.

[33] **Ebû Davud**, Cenâiz, 44/3180.

söylerler. Yalnız düşüğün cenâzesini kılmak için, kendisine ruh üflenmiş olması gerekir derler.

Ancak diğer üç mezhep imamı, ancak dünyaya geldiğinde ses veren çocuğun cenâzesini kılmak gerektiğinde müttefiktirler.

٤٣٢٥ـــ (د ـــ عائشة رضي الله عنها) قالت : « مات إبراهيمُ ابنُ النبيِّ صلى الله عليه وسلم وهو ابنُ ثمانية عشر شهرا ، فلم يُصَلِّ عليه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ». أخرجه أبو داود.

4.325- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim, on sekiz aylıkken öldü, Rasûlullah (as.) namazını kılmadı."[34]

İZAH

4322 nolu **Atâ b. Ebî Rebâh** rivâyetinde, **İbrahim**'in yetmiş günlükken öldüğü, burada ise on sekiz aylıkken öldüğü ifâde edilmektedir. İzahına çalıştığımız **Hz. Âişe** rivâyeti muttasıldır, **Atâ**'nın rivâyeti ise mürseldir. Bir usul kaidesi olarak iki zıt hadîsten muttasıl olanı, mürsel olana tercih edilir. Dolayısıyla **Hz. Âişe** hadîsi, **Atâ**'nın rivâyetine tercih edilir.

---

[34] **Ebû Davud**, Cenâiz, 53/3187.

الفرع الرابع
في موقف الإمام

4- İMAMIN DURACAĞI YER

٤٣٢٦ـــ (د ت ـــ نافع أبو غالب) قال : « كنتُ في سكّة المرْبَد فمرَّتْ جنازة ومعها ناس كثير، قالوا: جنازةُ عبد الله بن عُمَيْر ، فتبعْتُها ، فإذا أنا برجل عليه كساء رقيق على بُرَيذِينَة ، وعلى رأسه خرقة تقيه من الشمس، فقلتُ : من هذا الدّهقان؟ فقيل : هذا أنسُ بن مالك، فلما وُضعت الجنازةُ قام أنس فصلَّى عليها ، وأنا خَلفَهُ ، لا يَحُول بيني وبينه شيء ، فقام عند رأسه، وكَبَّرَ أربع تكبيرات ، لم يُطِل، ولم يُسْرِعْ، ثم ذهب فقعد، فقيل : يا أبا حمزة ، المرأةُ الأنصارية ، فقرَّبُوها وعليها نَعْش أخضر، فقام عند عَجيزتها ، فصلى عليها نحو صلاته على الرجل ، ثم جلس ، فقال له العلاءُ بنُ زياد: يا أبا حمزة ، أهكذا كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُصَلِّي على الجنازة كصلاتك هذه : يكبِّر عليها أربعا ، ويقوم عند رأس الرجل ، وعجيزة المرأة؟ قال : نعم ، قال : يا أبا حمزة ، غزوتَ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ قال : نعم، غزَوْتُ معه حُنَينا ، فخرج المشركون ، فحملوا علينا، حتى رأينا خَيْلنا وراء ظهورنا، وفي القوم رجل يحمل علينا، فيدُقّنا ويَحْطِمُنا ، فهزمهم الله، وجعل يُجاءُ بهم ، فيُبايعُونه على الإسلام، فقال رجل من أصحاب النبيِّ صلى الله عليه وسلم : إن عَلَيَّ نذرا إنْ جاء الله بالرجل الذي كان منذُ اليومَ يحطمُنا لأضربنَّ عُنقه ، فسكت رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، وجيء بالرجل ، فلما رأى رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : يا رسول الله تبتُ إلى الله ، فأمسكَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عنه لا يُبايعُه، ليَفِيَ الآخرُ بنَذْره ، قال : فجعلَ الرجلُ يتصدَّى لرسول الله صلى الله عليه وسلم ليأمُرَه بقتله ، وجعل يَهَابُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أن يقتلَه ، فلما رأى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أنَّهُ لا يصنعُ شيئا ، بايعه ، فقال الرجل : يا رسولَ الله ، نَذْري ، فقال : **إني لم أُمسِكْ عنهُ منذُ اليومَ إلا لتُوفيَ بنذرك** ، قال : يا رسولَ الله ، ألا أوْمَضْتَ إليّ ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إنَّهُ ليس لنبيّ أن يُومضَ** ، قال أبو غالب: ثم سألت عن صنيع أنس في قيامه عَلَى المرأة عند

عجيزتها ؟ قال : فحدَّثوني : أنه إنما كان لأنه لم تكن النُّعُوشُ ، فكان الإمام يقوم حيَال عجيزتها ، يسترُها من القوم». أخرجه أبو داود.

وفي رواية الترمذي مختصرا : قال أبو غالب : « صليتُ مع أنس بن مالك عَلى جنازة رجل، فقامَ حيَالَ رأسه ، ثم جاؤوا بجنازة امرأة من قريش، فقالوا : يا أبا حمزة ، صَلِّ عليها ، فقامَ حيالَ وَسطِ السرير، فقال له العلاءُ بنُ زياد: هكذا رأيتَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقوم على الجنازة كمقامك منها ، ومقامه من الرجل مقامك منه ؟ قال : نعم. فلما فرغ قال : احفظوا».

4.326- Nâfi Ebû Ğâlib anlatıyor:

"Mirbed yolunda idim; önümden bir cenâze geçti, peşinde de kalabalık bir cemâat vardı. Halk;

"- Bu, Abdullah b. Umeyr'in cenâzesidir" deyince, ben de cenâzeye katıldım. Üzerinde ince bir elbise bulunan bir atlıya rastladım, adamın başında da kendisini güneşten koruyan bir örtü vardı.

"- Bu şef de kim?" dedim.

"- Bu, Enes b. Mâlik'tir" dediler. Cenâze yere konunca, Enes geldi, namazı kıldırdı. Ben, onun arkasında duruyordum. Enes'le benim aramda hiç bir şey yoktu. Enes, cenâzenin başı hizasında namaza durdu, dört tekbir aldı; namazı ne çabuk, ne de uzun kıldırdı. Sonra kenara çekilip oturmak istedi. Kendisine;

"- Yâ Ebâ Hamza, şu da Ensârdan bir kadının cenâzesidir" dendi. Cenâzeyi yaklaştırdılar. Cenâzenin üzerinde yeşil bir örtü vardı. Enes, kadının kalça hizasında namaza durdu, onun namazını da erkeğin namazı gibi kıldırdı. Sonra oturdu. el-Alâ b. Ziyâd kendisine dedi ki:

"- Yâ Ebâ Hamza, Rasûlullah (as.) da cenâze namazını, şu senin kıldığın şekilde mi kılardı? Namazda dört tekbir mi alırdı? Erkeğin baş hizasında, kadının da kalça hizasında mı dururdu?"

"- Evet."

"- Yâ Ebâ Hamza, sen Rasûlullah'la (as.) birlikte gazâya gittin mi?"

"- Evet. Huneyn'de O'nunla birlikte savaştım. Müşrikler, bize saldırmışlardı. Atlarımızın geriye doğru kaçtıklarını gördük. Müşriklerde bir adam vardı ki, bize saldırıyor, bizi kırıp geçiriyordu. Sonra Allah onları hezimete uğrattı. Düşman askerleri yakalanıp getiriliyor ve müslüman olmak üzere Hz. Peygamber'e bîat ediyorlardı. Hz. Peygamber'in ashâbından biri;

"- *Eğer Allah, bizi kırıp geçiren o adamı da getirirse, onun kafasını vurmak, boynumun borcu olsun!"* diye yemin etti. Hz. Peygamber bir şey demedi. Sonra o adam getirildi. Adam, Hz. Peygamber'i görünce;

"- *Ey Allah'ın Rasûlü, ben Allah'a tövbe ettim"* dedi. Hz. Peygamber, yemin eden adam yeminini yerine getirsin diye, elini çekti, onunla bîat etmedi. Yemin eden adam da onu öldürmek için, Rasûlullah'ın (as.) kendisine emir vermesini bekliyordu. (Müslüman birini) öldürmüş olmaktan da, Rasûlullah'dan (as.) korkuyordu. Hz. Peygamber ise, adamın ona bir şey yapmadığını görünce, onunla bîat etti. Bunun üzerine adam;

"- *Ey Allah'ın Rasûlü; yeminim ne olacak?"* dedi. Hz. Peygamber de;

"- Yeminini yerine getiresin diye, deminden beri adamla bîat etmedim" deyince;.

"- *Ey Allah'ın Rasûlü, bana işaret etseydiniz ya!"* dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Hiç bir Peygamber işaretle konuşmaz" dedi.

Râvî Ebû Ğâlib[35] şöyle dedi:

"Sonra Enes'in, kadının kalçası hizasında namaza duruşunun sebebini soruşturdum. Bana şöyle dediler:

"- Eskiden kadının üzerine bu şekilde örtü konmuyordu. Bu yüzden imam, cenâzenin kalça hizasında durur ve onu cemâatten gizlerdi."[36]

---

[35] **Ebû Gâlib, Nâfi (Râfi?) el-Hayyât el-Bâhilî el-Basrî**: Basralı tâbiîlerdendir. Enes b. Mâlik ve Alâ b. Ziyâd'dan rivâyeti vardır. Kendisinden Hemmâm b. Yahya ve abdülvâris b. Saîd rivâyet etti. Yahya b. Maîn "**sâlih biridir**" der. İbn Hibbân onu Sikat'ına almış ise de, "rivâyette tek başına kaldığında onunla ihticâc hoşuma gitmiyor" diye söyler. Hadîsi **Tirmizî, Ebû Davud** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

[36] **Ebû Davud**, Cenâiz, 57/3194; **Tirmizî**, Cenâiz, 45/1034.

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Tirmizî'nin muhtasar rivâyetinde de Ebû Ğâlib şöyle dedi:

"Enes b. Mâlik'le birlikte bir erkeğin cenâze namazını kıldım. Enes, cenâzenin başı hizasında durmuştu. Sonra Kureyşten bir kadının cenâzesini getirdiler ve;

"- Yâ Ebâ Hamza, bunun da cenâzesini kıldır!" diye ricâ ettiler. Enes bu sefer tabutun orta hizasında durdu. el-Alâ b. Ziyâd ona dedi ki:

"- Rasûlullah'ın (as.) da, senin şu kadının ve o erkeğin cenâzesinde durduğun gibi durarak namaz kıldığını gördün mü?"

"- Evet" dedi ve sonra namazı tamamlayınca da; "bunu aklınızda tutun!" diye ekledi."

İZAH

Mirbed; **Basra**'da büyük bir mahalle adıdır.[37]

Hadîs, cenâze namazında imamın, cenâzenin neresinde duracağına dair uygulamayı göstermektedir. Bu rivâyete göre, erkeklerin başı hizasında, kadınların da kalça hizasında durulur. Ancak burada, kadınların avret mahallerinin cemâatten saklanması şeklinde bir gerekçeden de söz edilmektedir. Bu uygulamanın da, cenâzeleri iyice örtecek, vücut hatlarını belli etmeyecek şekilde tesettürü sağlayacak örtülerin bulunamadığı zamanlarda yapıldığı, daha sonra gerektiği şekilde örtüleri konulunca buna gerek olmadığı da ifâde edilmektedir.

İmamın, cenâzenin neresinde durmasının uygun olacağı konusunda, farklı uygulamalar rivâyet edilmiştir. Bu rivâyetlerin bir kısmı bu bölümde görülecektir. Şüphesiz bu farklı rivâyetler de, fukahayı farklı kanâatlere sevk etmiştir.

Şâfiîler'e göre erkeklerin başı hizasında, kadınların da kalça hizasında durulur.

Mâlikîler'e göre ise, erkeğin kalça hizasında, kadının da göğüs hizasında durulur.

---

[37] **Mu'cemu'l-buldân**, V, 115.

Hanbelîler de, erkeğin göğüs hizasında, kadının kalça hizasında durulması gerektiği kanâatindedirler.

Hanefîler'e göre ise, erkeğin ve kadının göğüs hizasında durulması uygundur.

Söylemeye bile gerek yoktur ki, bu, tamamen bir tercih ve uygun olanı yapmak ile alâkalıdır. Yoksa nasıl durulursa durulsun, namaz câizdir.

٤٣٢٧ـ (خ م د ت س ــ **سمرة بن جندب** رضي الله عنه) قال : « لقد كنتُ على عهدِ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم غُلاماً ، فكنتُ أحفظ عنه ، فما يمنعني من القول إلا أن هاهنا رجالاً هم أسَنُّ مني، و قد صليتُ وراء رسولِ الله صلى الله عليه وسلم على إمرأة ماتتْ في نِفاسِها ، فقام عليها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في الصلاة |عند| وَسطها». أخرجه البخاري ومسلم.

واختصره الترمذي قال: إنّ النبي صلى الله عليه وسلم صَلَّى على امرأة ، فقام وسْطها.

و في رواية أبي داود قال : « صليتُ وراء النبي صلى الله عليه وسلم على إمرأة ماتَتْ في نفاسِها ، فقام عليها للصلاة وسْطها ».

و في رواية أخرى لمسلم والنسائي : صليتُ خلفَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم يوم صلّى على أمّ كعبٍ الأنصارية ، ماتتْ وكانت نفساء ، فقام عند وسْطها».

4.327- Semüre b. Cündüb şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) döneminde ben çocuktum. O'ndan (söylediklerini) ezberlerdim. Onları söylememe, orada ancak benden yaşlı insanların varlığı mani oluyordu. Lohusa iken ölen bir kadının cenâzesini Rasûlullah'ın (as.) arkasında kılmıştım. Hz. Peygamber, cenâzenin orta hizasında durmuştu."[38]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

---

[38] **Buharî**, cenâiz, 62, 63; Hayız, 30; **Müslim**, Cenâiz, 27/87; **Ebû Davud**, Cenâiz, 57/3195; **Tirmizî**, Cenâiz, 45/1035; **Nesaî**, Cenâiz, 75.

Tirmizî'nin muhtasar bir rivâyeti; "Hz. Peygamber bir kadının cenâzesini kıldı, cenâzenin orta hizasında durdu" şeklindedir.

Ebû Davud'un rivâyeti; "Lohusa iken ölen bir kadının cenâzesini Hz. Peygamber'in arkasında kıldım. Hz. Peygamber, namazı cenâzenin orta hizasında durdu" şeklindedir.

Müslim ve **Nesaî**'nin tahric ettikleri bir rivâyet de; "Rasûlullah (as.), lohusa iken ölen Ümmü Kâ'b el-Ensâriye'nin[39] namazını kıldığı gün, ben de onun arkasında idim, cenâzenin tam orta hizasında durmuştu" şeklindedir.

٤٣٢٨ـــ (د س ـــ عمار مولى الحارث بن نوفل) قال : « شهدتُ جنازة أُمّ كُلثوم وابنها، فجُعل الغلام مما يلي الإمام – فأنكرتُ ذلك – وفي القوم ابنُ عباس ، وأبو قتادة ، وأبو سعيد، وأبو هريرة ، فكلُّهم قالوا : إن هذه السُّنَّةُ ». أخرجه أبو داود.

زاد رزين : « أن يُقدَّم الذَّكرُ إلى الإمام في الصلاة ، ويُقدَّم إلى القبلة في الدَّفن».

وفي رواية النسائي قال : « حضرتُ جنازة صَبيّ وامرأة، فقُدِّم الصبيُّ مما يلي القوم، ووُضعت المرأةُ وراءه ، فصُلّيَ عليهما، وفي القوم أبو سعيد الخدري وابن عباس وأبو قتادة وأبو هريرة ، فسألتهم عن ذلك؟ فقالوا: السُّنَّةُ».

4.328- el-Hâris b. Nevfel'in âzâdlısı Ammâr[40] şöyle dedi:

"Ümmü Gülsüm ve oğlunun cenazesinde bulundum; çocuk imam tarafına konmuştu. Ben, bu uygulamayı yadırgadım. Cemâat arasında İbn Abbas, Ebû Katâde, Ebû Saîd ve Ebû Hureyre de vardı. Onlar;

"- Bu, sünnettendir" dediler.[41]

---

[39] **Ümmü Kâ'b el-Ensâriyye**: Hanım sahabîlerdendir. Hz. Peygamber'in sağlığında vefat etmişti. Hayatı hakkında bilgi bulunmamaktadır.

[40] **Ebû Amr, Ammâr b. Ebî Ammâr el-Hâşimî el-Mekkî**: ö. 120/738 ds. Mekkeli tâbiîlerdendir; Abdullah b. Abbas ve Ebû Hureyre'den rivâyette bulunmuştur. Hâris b. Nevfel'in âzâdlısıdır. Kendisinden Atâ b. Ebî Rebâh ve Şu'be rivâyet etmiştir. Sikadır. Hadîsi **Müslim, Ebû Davud, Tirmizî, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de yer almaktadır.

[41] **Ebû Davud**, Cenâiz, 56/3193; **Nesaî**, Cenâiz, 75.

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Rezîn de; "Erkek (çocuğun) namazda imama yaklaştırılması, mezarda da kıbleye doğru öne geçirilmesi gerekir" cümlesini ekledi.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Bir kadın ve bir sabinin cenâze namazında bulundum. Sabinin cenâzesi, cemâatin hemen önüne, kadın ise onun arkasına konmuştu. Bu şekilde onların namazı kılındı. Cemâat arasında Ebû Saîd el-Hudrî, İbn Abbas, Ebû Katâde ve Ebû Hureyre de vardı. Ben, bu durumu onlara sordum. Onlar da;

"- Bu, sünnettir" dediler.

٤٣٢٩ــ (س ــ نافع مولى ابن عمر رضي الله عنهم) زعم « أن ابنَ عمر صلَّى على تسْعِ جنائزَ جميعا ، فجعل الرجالَ يَلُون الإمام، والنساءَ يَلِينَ القبْلة ، فصفَّهنَّ صفًّا واحدا ، ووُضعت جنازةُ أمِّ كلثوم بنت عليّ امرأة عمر بن الخطاب، وابن يقال له : زيد ، وُضعا جميعا، والإمام يومئذ سعيد بن العاص ، وفي الناس ابنُ عباس، وأبو هريرة ، وأبو سعيد ، وأبو قتادة ، فوُضع الغلامُ ممَّا يَلي الإمامَ ، فقال رجل : فأنكرت ذلك ، فنظرت إلى ابن عباس ، وأبي هريرة وأبي سعيد ، وأبي قتادة، فقلت: ما هذا ؟ قالوا: هي السُّنَّة ».

4.329- Nâfi; İbn Ömer'in dokuz cenâzeye birden namaz kıldığını iddia etti. İbn Ömer, erkek cenâzeleri imamın hemen önüne, kadınların cenâzelerini de onların kıble tarafına koydurdu ve onları tek saf halinde dizdi. Ayrıca Hz. Ali'nin kızı ve Hz. Ömer'in de karısı olan Ümmü Gülsüm'ün cenâzesi ile oğlu Zeyd'in cenâzesi de birlikte konuldu. O gün cenâze imamı, Saîd b. el-Âs idi. Cemâatin arasında İbn Abbas, Ebû Hureyre, Ebû Saîd ve Ebû Katâde de bulunuyordu. Çocuk, imamın önüne konmuştu. Bir adam dedi ki:

"Ben bunu yadırgadım; İbn Abbas'a, Ebû Hureyre'ye, Ebû Saîd'e ve Ebû Katâde'ye baktım;

"- Bu ne haldir?" dedim.

"- O, sünnettir" dediler.[42]

٤٣٣٠ـ (ط ـ مالك بن أنس) بلغه : « أن عثمان بن عفان ، وأبا هريرة ، وابنَ عمر كانوا يُصلُّون على الجنائز بالمدينة: الرِّجالِ والنساءِ ، فيجعلونَ الرجال مما يلي الإمام، والنساءَ مما يلي القِبْلَةَ ». أخرجه الموطأ.

4.330- Mâlik b. Enes'e ulaşan bir rivâyete göre; "Osman b. Affân, Ebû Hureyre ve İbn Ömer, Medîne'de, erkeklerin ce kadınların cenâzelerini birlikte kılarlardı. Erkeklerin cenâzelerini imamın hemen önüne, kadınların cenâzesini de onun kıble tarafına koyarlardı."[43]

الفرع الخامس

في وقت الصلاة على الجنازة

5- CENAZE NAMAZININ VAKTİ

٤٣٣١ـ (ط ـ محمد بن أبي حرملة [مولى عبد الرحمن بن أبي سفيان بن حُويطب]) : « أن زينبَ بنتَ أبي سلمة تُوُفِّيت وطارق أميرُ المدينة ، فأُتيَ بجنازتها بعد [صلاة] الصبح ، فوُضعت بالبقيع ، قال : وكان طارق يُغَلِّسُ بالصبح ، قال ابن أبي حَرْمَلة : فسمعتُ عبدَ الله ابنَ عمر يقول لأهلها : إمَّا أن تُصلُّوا على جنازتكم الآنَ ، وإما أن تتركوها حتَّى ترتفعَ الشمسُ ». أخرجه الموطأ.

4.331-Abdurrahman b. Ebî Süfyan b. Huveytıb'in âzâdlısı Muhammed b. Ebî Harmele'den[44] rivâyet edilmiştir:

---

[42] **Nesaî**, Cenâiz, 75.

[43] **Muvatta**, Cenâiz, 9/24. Hadîsin senedi munkatıdır, **Mâlik** onu belâğat yoluyla rivâyet etmektedir. Ancak daha önceki iki hadîs bunu te'yîd etmektedir.

[44] **Ebû Abdullah, Muhammed b. Ebî Harmele el-Kuraşî el-Medenî:** Medîneli muhaddislerdendir. Atâ b. Yesâr ve Ebû Seleme'den rivâyet eder. Kendisinden de İbn Uyeyne ve İmâm Mâlik rivâyette bulunur.

"Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb, vefat etmişti. O sırada Medîne'nin Emîri de Târık idi. Cenâze, sabah namazından sonra getirilip Bakî'ye kondu. Târık, sabah namazını alaca karanlıkta kılardı. İbn Ebî Harmele şöyle dedi:

"Ben, Abdullah b. Ömer'in cenâze sahiplerine şöyle dediğini işittim:

"- İsterseniz cenâzenizin namazını şimdi kılabilirsiniz, ama isterseniz güneş doğuncaya kadar onu bekletebilirsiniz."[45]

٤٣٣٢ـــ (ط ـــ خ **نافع مولى ابن عمر** رضي الله عنهم) أن عبدَ الله بن عمر قال : « يُصَلَّى على الجنازة بعد الصبح ، وبعد العصر ، إذا صُلِّيَتا لوقتهما ». أخرجه الموطأ.

وفي رواية ذكرها البخاري في ترجمة باب بغير إسناد قال : « كان ابنُ عمر لا يُصلِّي إلا طاهرا ، ولا يُصلِّي عند طلوع الشمس ، ولا غروبها ، ويرفع يديه ».

وأخرج الموطأ أيضا أن ابن عمر كان يقول: «لا يُصلِّي الرجل على الجنازة إلا وهو طاهر».

4.332- Nâfi'den rivâyet edildiğine göre Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Sabah ve ikindi namazları vaktinde kılınmışsa, sabah namazından sonra da, ikindi namazında sonra da cenâze namazı kılınır."[46]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** tahric etti.

Buharî'nin bâb başlığında isnâdsız olarak zikrettiği rivâyet de; "İbn Ömer, sadece abdestli iken (cenâze) namazı kılardı. Güneş doğarken ve batarken namaz kılmazdı. (Tekbir alırken de) ellerini kaldırırdı" şeklindedir.

---

[45] **Muvatta**, Cenâiz, 7/20.

[46] **Buharî**, Cenâiz, 56, ta'lîkan; **Muvatta**, Cenâiz, 9/26.

Muvatta da; "İbn Ömer, cenâze namazını sadece abdestli iken kılardı" cümlesini ayrıca rivâyet eder.

الفرع السادس .

في الصلاة على الميت في المسجد

6- MESCİDDE CENAZE KILMAK

٤٣٣٣ــ (م ط ت د س ــ عائشة رضي الله عنها) لما توفي سعدُ بن أبي وقاص قالت: «ادْخُلُوا به المسجد حتى أُصَلِّيَ عليه ، فأُنْكِرَ ذلك عليها ، فقالتْ : والله ، لقد صلَّى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على ابْنَيْ بَيضاءَ في المسجد : سهَيل وأخيه ».

وفي رواية : « فأنكرَ الناسُ ذلك عليها ، فقالت: ما أسرعَ ما نَسِيَ الناسُ» - وفي نسخة: ما أسرعَ الناسَ - ما صلَّى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على سهيلِ بن البيضاءِ إلا في المسجد.

وفي رواية : « لما توفي سعدُ بنُ أبي وقاص أرسلَ أزواجُ النبيِّ صلى الله عليه وسلم : أن يَمُرُّوا بجنازته في المسجد ، فيُصَلِّينَ عليه ، ففعلوا ، فوُقِفَ به على حُجَرِهِنَّ يُصلين عليه ، وأُخرج من باب الجنائز الذي كان إلى المقاعد، فبلغهنَّ أن الناسَ عابُوا ذلك ، وقالوا : ما كانت الجنائزُ يُدخَلُ بها في المسجد ، فبلغ ذلك عائشةَ ، فقالت: ما أسرعَ الناسَ إلى أن يَعيبُوا ما لا علم لهم به ! عابوا علينا أن يمروا بجنازته في المسجد، وما صلَّى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على سُهيل بنِ البيضاءِ إلا في جوف المسجد». أخرجه مسلم، وقال: سهيل ابن دَعْد - وهو ابنُ البيضاء- أُمُّه بيضاء.

وفي رواية الموطأ: « أنها أمَرَتْ أن يُمَرَّ عليها بسَعْد بن أبي وقاص في المسجد ، حين مات ، لتدعوَ له ، فأنكر ذلكَ الناسُ عليها ، فقالت عائشةُ : ما أسرع الناسَ ! ما صلَّى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على سهيلِ بن البيضاء إلا في المسجد ».

واختصره الترمذي ، والنسائي ، قالت : « ما صلَّى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على سهل ابن البيضاء إلا في المسجد ». وفي رواية أبي داود مختصرا أيضا قالت : « والله ما صلَّى

رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على سهيل بن البيضاء إلا في المسجد ». وفي أخرى: « والله لقد صلّى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على ابنيْ بيضاء في المسجد : سُهيل ، وأخيه ».

4.333- Sa'd b. Ebî Vakkas vefat edince Hz. Âişe;

"- Onu mescide sokun, ben de namazını kılayım" dedi.

Cemâat bunu yadırgayınca da şöyle söyledi:

"- Vallahi Rasûlullah (as.) Beydâ'nın iki oğlu Süheyl ve kardeşinin[47] namazını mescidde kılmıştı."[48]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette; insanlar yadırgayınca Hz. Âişe şöyle dedi:

"- Rasûlullah'ın (as.), Süheyl b. Beydâ'nın namazını mescidde kıldığını insanlar ne de çabuk unuttular!"

Bir diğer rivâyet de şöyledir:

"Sa'd b. Ebî Vakkas vefat edince, Hz. Peygamberin zevceleri, cenâzeyi mescide getirmelerini, kendilerinin de onun namazını kılacaklarını âilesine haber ettiler. Âilesi de cenâzeyi mescide getirdi. Cenâze, Rasûlullah'ın (as.) zevcelerinin hücreleri önüne kondu, onlar da namazını kıldılar. Sonra, oturak yerlerine bakan cenâzeler kapısından çıkarıldı. İnsanların bunu yadırgadığını, *'cenâzeler mescide sokulmamalıydı'* dediklerini duyunca, Hz. Âişe şöyle dedi:

"- Şu insanlar, bilmedikleri şeyleri ayıplamak konusunda ne de acele ediyorlar! Onlar, o cenâzenin mescide getirilmesinden dolayı bizi ayıpladılar. Ama Rasûlullah (as.), Süheyl b. Beydâ'nın cenâze namazını mescidden başka bir yerde kılmamıştı."

---

[47] **Sehl b. Vehb b. Rabîa el-Kuraşî:** Sahabîdir, ilk müslümanlardandır. Süheyl b. Beydâ'nın kardeşidir. O da Sehl b. Beydâ diye tanınır. **Mekke**'de müslümanlığını gizlediği, bu yüzden **Bedir**'de müşrikler safında yer aldığı, müslümanlar tarafından esir alındığında, Abdullah b. Mes'ûd'un; **"ben onun Mekke'de namaz kıldığını gördüm"** demesi üzerine serbest bırakıldığı rivâyet edilir. Hz. Peygamber'in sağlığında **Medîne**'de vefat etti, cenâzesini de Hz. Peygamber kıldırdı.

[48] **Müslim**, Cenâiz, 34/99-101; **Muvatta**, Cenâiz, 8/22; **Tirmizî**, Cenâiz, 44/1033; **Ebû Davud**, Cenâiz, 54/3189-90; **Nesaî**, Cenâiz, 70.

Bunları **Müslim** tahric etti. Rivâyetin sonunda; "O, Süheyl b. Da'd idi, Beydâ'nın oğludur. Beydâ, annesidir" dedi.

Muvatta'nın rivâyeti ise şöyledir:

"Hz. Âişe, Sa'd b. Ebî Vakkas vefat edince, ona duâ etmek için cenâzesinin mescide getirilmesini emretti. İnsanlar bunu yadırgadılar. Bunun üzerine Hz. Âişe şöyle dedi:

"- İnsanlar ne çabuk karar veriyorlar! Rasûlullah (as.), Süheyl b. Beydâ'nın cenâzesini mescidden başka yerde kılmamıştı."

Tirmizî ve **Nesaî**, muhtasar olarak sadece Hz. Âişe'nin; "Rasûlullah (as.) Süheyl b. Beydâ'nın namazını sadece mescidde kılmıştı" sözünü rivâyet ederler.

Ebû Davud'un muhtasar bir rivâyeti de; "Vallahi Rasûlullah (as.), Süheyl b. Beydâ'nın cenâze namazını mescidden başka yerde kılmadı" şeklindedir.

Diğer bir rivâyeti de; "Vallahi Rasûlullah (as.), Beydâ'nın iki oğlu olan Süheyl ve kardeşinin namazını sadece mescidde kılmıştı" şeklindedir.

İZAH

Burada sözü edilen **Beydâ**, ölen çocukların annesidir. Asıl ismi **Da'd**'dır, **Beydâ** lakabı idi. **Sehl, Süheyl** ve **Safvân** adlı üç çocuğu vardı. Babaları ise, **Vehb b. Rabîa el-Kuraşî el-Fihrî**'dir. **Süheyl** ilk müslümanlardandır. **Habeşistan** ve **Medîne** hicretlerine katılmıştı. **Bedir** ehlindendi. Hicrî dokuzuncu yılda vefat etmişti.

Bu rivâyet, cenâzeyi mescidde kılmanın câiz olduğunu göstermektedir. Fukahanın çoğunluğu da buna binâen mescidde cenâze namazı kılmanın câiz olduğu kanâatindedirler. Bunlara göre ölü temiz sayıldığı için camiye girmesinde de sakınca yoktur.

Ancak **Ebû Hanîfe** ve **İmâm Mâlik**, cenâzeyi mescide sokmayı tenzihen mekrûh görürler. İzahına çalıştığımız hadîste Hz. Peygamberin **Süheyl**'e kıldığı namazı da, cemâat mescidde, cenâze dışarıda idi, diye te'vîl ederler.

Bu konudaki farklı görüşler, tamamen efdal olanı bulmak isteğinden kaynaklanmaktadır.

٤٣٣٤ــ (ط ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : « صُلِّيَ على عمرَ ابنِ الخطاب في المسجد». أخرجه الموطأ.

4.334- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Ömer b. el-Hattâb'ın cenâze namazı, mescidde kılındı."[49]

٤٣٣٥ــ (د ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللّٰه صلى الله عليه وسلم قال : « **من صلى على جنازة في المسجد فلا شيء له – وفي نسخة : فلا شيء عليه –** ». أخرجه أبو داود.

4.335- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Mescidde cenâze namazı kılana bir şey oktur."[50]

İZAH

Bu ifâde **Ebû Davud**'un bir nüshasında; ***"Felâ şey'e lehû"***, yani onun lehine bir şey, alacağı bir sevap yoktur, şeklindedir. Diğer bir nüshasında ise; ***"Felâ şey'e aleyhi"***, yani ona bir günah yoktur, şeklindedir. **Ebû Davud**'un matbu nüshasında da bu şekildedir.

Bu hadîsin râvîlerinden olan **Salih Mevlâ't-Tev'eme**'nin zayıf görülmektedir, çünkü hayatının sonlarına doğru hâfızası bozulmuştur. Üstelik bu rivâyette **Salih** teferrüd etmiştir. Bu itibarla hadîs zayıftır.

Ancak sahih kabul edilecek olursa, ***"aleyhi"*** zamiri ile gelen, yani ona bir günah yoktur şeklindeki rivâyeti benimsediğimizde ancak, az önce geçen **Süheyl** rivâyeti ile te'lîf edilebilir. Şayet ***"lehû"*** zamiri ile

---

[49] **Muvatta**, Cenâiz, 8/23.

[50] **Ebû Davud**, Cenâiz, 54/3191.

gelen rivâyet sahih kabul edilirse, o zaman da bunu *"aleyhi"* manasına te'vîl etmek gerekir.

الفرع السابع

في الصلاة على القبور

7- KABİR ÜZERİNDE NAMAZ KILMAK

٤٣٣٦ــ (خ م د ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) : « أن امرأة سوداء كانت تَقُمُّ المسجد - أو شابًا - فقدها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فسأل عنها - أو عنه - فقالوا : مات، قال: **أفلا كُنتم آذنْتموني** ؟ قال : فكأنهم صَغَّرُوا أمرها - أو أمره - فقال : **دُلُّوني على قبره** ، فدلُّوه ، فصلّى عليها، ثم قال : **إن هذه القبورَ مملوءة ظلمة على أهلها ، وإن الله يُنَوِّرُها لهم بصلاتي عليهم**».

أخرجه البخاري، ومسلم ، واللفظ لمسلم ، وأخرجه أبو داود إلى قوله : « فصلَّى عليه».

4.336- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Mescidi temizleyen siyah bir kadın -veya bir genç- vardı. Rasûlullah (as.) onu göremeyince, nerede olduğunu sordu:

"- Öldü" dediler. Hz. Peygamber;

"- Bana haber vermeniz gerekmez miydi?" dedi. İnsanlar sanki onu küçümsedikleri için cenâzesini Hz. Peygambere haber vermemişlerdi. Hz. Peygamber;

"- Bana onun kabrini gösterin" buyurdu. Kendisine onun mezarını gösterdiler. Rasûlullah (as.) da, kabri başında onun namazını kıldı, sonra da şöyle dedi:

"- Muhakkak ki bu mezarlar, içindekiler için karanlıklarla doludur. Yüce Allah, benim namazım sebebiyle onları aydınlatır." [51]

[51] **Buhari**, cenâiz, 66; Salât, 72, 74; **Müslim**, Cenâiz, 23/71; **Ebû Davud**, Cenâiz, 61/3203.

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. Lafız, **Müslim**'indir.

Ebû Davud da, **"onun namazını kıldı"** cümlesine kadar olan kısmı tahric etti.

İZAH

Bu rivâyet, cenâze namazını kılamayan birinin bilâhare mezarın başında onun namazını kılabileceğini ifâde etmektedir. **Şâfiîler**'le **Hanbelîler** bu kanâattedirler. Yalnız defnedildikten ne kadar zaman sonrasına kadar kılınabileceği konusu ihtilaflıdır. Bazıları bu zamanı sınırlamazken, bazıları bir aylık bir süreyi öngörür.

Hanefîler; namazı kılınmadan defnedilen birinin, toprakta henüz çürümediği kanâati hasıl olursa namazının kılınabileceği, aksi halde kılınamayacağı kanâatindedirler.

Mâlikîler ise; namazı kılınmadan defnedilen cenâzenin dağılacağından korkulmazsa, çıkarılıp namazının kılınmasını; dağılacağından korkulmakla birlikte cesedin mezarda henüz dağılmadığına kanâat getirilirse, kabri üzerinde namazının kılınmasını farz sayarlar. Namazı kılınan birinin kabri üzerinde tekrar namaz kılınmasını ise mekruh sayarlar.

Kabir üzerinde namaz kılınmasını uygun bulmayanlar, Hz. Peygamberin yaptığını kendisine mahsus işlerden sayarlar.

٤٣٣٧ــ (م ــ **أنس** رضي الله عنه) : أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم صلى على قبر. أخرجه مسلم.

4.337- Enes şöyle dedi:

"Hz. Peygamber, bir kabrin üzerinde namaz kıldı."[52]

٤٣٣٨ــ (ت ــ سعيد بن المسيب رضي الله عنه) : « أن أمَّ سعد ماتت والنبيُّ صلى الله عليه وسلم غائب ، فلما قدِمَ صلى عليها ، وقد مضى لذلك شهر ». أخرجه الترمذي.

[52] **Müslim**, Cenâiz, 23/70.

4.338- Saîd b. el-Müseyyeb'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamberin Medîne'de bulunmadığı bir sırada Ümmü Sa'd vefat etmişti. Rasûlullah (as.) Medîne'ye gelince, Ümmü Sa'd'ın ölümünden bir ay geçtiği halde onun namazını kıldı."[53]

٤٣٣٩ـ (ط س ـ **أبو أمامة بن سهل بن حنيف** رضي الله عنه) : « أن مسكينة مَرِضَتْ، فأُخبِرَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بمرضها. قال : و كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يعُود المساكين ، ويسأل عنهم ، فقال كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إذا ماتت فآذنُوني بها** ، فخُرِج بجنازتها ليلا ، فكَرِهُوا أن يُوقظُوا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فلما أصبح رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أُخْبِرَ بالذي كان من شأنها ، فقال : **ألم آمرْكم أن تُؤْذِنُوني بها** ؟ فقالوا : يا رسول الله ، كرهنا أن نوقظَكَ ونخرِجَكَ ليلا ، فخرجَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم حتى صفَّ بالناسِ على قبرِها، وكبَّر أربع تكبيرات ». أخرجه الموطأ.

وفي رواية النسائي قال : « اشتكت امرأة بالعوالي مسكينة، فكان النبيُّ صلى الله عليه وسلم يسأل عنها، وقال : **إن ماتت فلا تدفنوها حتى أُصلِّيَ عليها** ، فتُوفِّيت، فجاؤوا بها إلى المدينة بعد العَتَمة ، فوجدوا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قد نام ، فكرهوا أن يُوقظوه ، فصلَّوْا عليها، ودفنوها ببقيع الغَرْقَدِ ، فلما أصبحَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم جاؤوا ، فسألهم عنها ؟ فقالوا : قد دُفِنَت يا رسول الله ، وقد جئناك فوجدناك نائما ، فكرهنا أن نُوقِظَكَ، قال: **فانطَلقوا**، فانطلق يَمشي ومشَوْا معه، حتى أَرَوْهُ قبرها، فقام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وصفُّوا وراءَهُ، فصلى عليها، وكبر أربعا».

4.339- Ebû Umâme b. Sehl b. Huneyf'den rivâyet edilmiştir:

"Yoksul bir kadın hastalanmıştı. Onun hastalığı Rasûlullah'a (as.) haber verildi. Hz. Peygamber, yoksulları ziyâret eder ve durumlarını sorardı. Rasûlullah (as.);

"- O kadın ölecek olursa, bana haber verin!" dedi.

---

[53] **Tirmizî**, Cenâiz, 47/1038. Bu rivâyetin senedinde **Süveyd b. Saîd** adlı bir râvî bulunmaktadır; **Süveyd** sadûl olmakla birlikte gözlerini kaybetmişti, telkine maruz kalır ve bu yüzden kendisine ait olmayan bazı rivâyetleri naklederdi.

Bir süre sonra kadın öldü, cenâzesini de geceleyin kaldırdılar. O saatte Hz. Peygamberi rahatsız etmek de istemediler. Sabah olunca kadının durumu kendisine bildirildi. Hz. Peygamber;

"- **Ölecek olursa bana haber verin dememiş miydim?"** diye çıkıştı. Dediler ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; seni uyandırıp geceleyin dışarı çıkarmak istemedik."

Sonra Hz. Peygamber çıktı, kadının mezarı başında insanları saf halinde dizdi, sonra da dört tekbirle cenâze namazını kıldı."[54]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Avâlî bölgesinde yoksul bir kadın rahatsızlandı. Hz. Peygamber onun durumunu sordu ve;

"- **Şayet ölürse, ben onun cenâzesinî kılmadan defnetmeyin!"** dedi.

Bir süre sonra kadın öldü, cenâzesini de yatsıdan sonra Medîne'ye getirdiler. Hz. Peygamberin yattığını öğrendiler. O'nu uyandırmayı doğru bulmadılar ve namazını kılıp Bakîu'l-ğarkad'a defnettiler. Sabahleyin Rasûlullah'ın (as.) yanına geldiklerinde, Hz. Peygamber kadının durumunu sordu. Onlar da;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; o defnedildi bile. Size gelmiştik ama, uyuyordunuz, uyandırmak istemedik."

Hz. Peygamber;

"- **Kalkın!"** dedi. Kendisi de kalktı, birlikte mezarlığa gittiler ve kadının mezarına vardılar. Hz. Peygamber önde, insanlar arkasında saf durdular ve dört tekbirle cenâze namazı kıldılar."

---

[54] **Muvatta,** Cenâiz, 5/15; **Nesaî,** Cenâiz, 71. Bu rivâyet mürsel olmakla birlikte **Ebû Hureyre'**den mevsûl olarak nakledilmiştir.

٤٣٤٠ـ (خ م د ت س ـ [عامر] الشعبي رحمه الله) قال : « أخبرني من مرَّ مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم على قبر منْبوذ فأمَّهم وصفَّهم خلفه ، وقال الشيباني : قلت للشعبي : من حدَّثك بهذا يا أبا عمرو ؟ قال : ابنُ عباس».

وفي رواية زائدة قال : « أتى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قبرا [مَنْبُوذا] ، فقالوا : هذا دُفِنَ - أو دُفنت - البارحة ، قال ابن عباس : فصفَّنا خلفه ، ثم صلى عليها ». ومنهم من قال : « إنَّهُ صلى الله عليه وسلم قال : **أفلا آذنتمُوني** ؟ قالوا : دفنَّاه في ظلمة الليل، وكرهنا أن نوقظك فقام فصفَّنا خلفه قال ابنُ عباس: وأنا فيهم فصلَّى عليها».

وفي أخرى قال : « انتهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إلى قبر رَطْب ، فصلى عليه وصَفُّوا خلفه ، وكبَّر أربعا ». أخرجه البخاري ومسلم. وأخرج أبو داود الرواية الآخرة ، وزاد « فقيل له : من حدَّثك ؟ قال : الثقةُ ، من شَهِدَهُ ، عبدُ الله بنُ عباس ».

وفي رواية الترمذي قال : « أخبرني من رأى النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، ورأى قبرا مُنْتَبِذا ، فصفَّ أصحابه فصلُّوا عليه ، فقيل له : مَن أخبرك ؟ فقال : ابنُ عباس ».

وفي رواية النسائي قال : « أخبرني من رأى النبي صلى الله عليه وسلم : مرَّ بقبر مُنْتَبِذ فصلَّى عليه ، وصفَّ أصحابَه خلفه ، قيل : من حَدَّثَكَ ؟ قال : ابنُ عباس».

وفي أخرى قال : « أخبرني من مرَّ مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم على قبر مُنْتَبِذ ، فأمَّهم وصفَّ خلفه ، قلت: من هو يا أبا عمرو ؟ قال : ابنُ عباس ».

4.340- Âmir eş-Şa'bî şöyle dedi:

"Hz. Peygamberle birlikte kenarda bir mezara giden biri bana haber verdi ki, Hz. Peygamber orada imam olmuş, kendileri de arkasında saf tutmuşlar."

(Abdullah b. İdris) eş-Şeybânî dedi ki:

"Şa'bî'ye;

"- Bunu sana kim haber verdi, ya Ebâ Amr?" diye sordum."

"- İbn Abbas haber verdi" dedi.[55]

---

[55] **Buharî**, Cenâiz, 5, 54, 55, 56, 59, 66; Ezan, 161; **Müslim**, Cenâiz, 23/68-69; **Ebû Davud**, Cenâiz, 58/3196; **Tirmizî**, Cenâiz, 47/1037; **Nesaî**, Cenâiz, 94.

RİVÂYETLER

Zâide'nin[56] naklettiği rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah (as.) bir kenarda terk edilmiş bir mezarın başına geldi. Kendisine;

"- Bu, dün defnedilen bir erkek -veya kadın- cenâzesidir" dediler.

İbn Abbas şöyle devam eder:

"Hemen Hz. Peygamber'in arkasında saf olduk. Sonra Hz. Peygamber onun cenâze namazını kıldı. Bazıları, Hz. Peygamber'in; **'Onun ölümünü niye bana haber vermediniz?'** dediğini, insanların da; *'Onu gece karanlığında defnettik, sizi uyandırmak istemedik'* dediklerini söyledi. Hz. Peygamber hemen namaza durdu, biz de arkasında saf tuttuk. İbn Abbas; *'Ben de o safın içinde idim'* dedi. Ve Hz. Peygamber onun cenâze namazını kıldı."

Başka bir rivâyette İbn Abbas şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), henüz yeni defnedilmiş bir mezara rastladı ve onun namazını kıldı. İnsanlar da arkasında saf bağladılar. Namazı dört tekbirle kıldı."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Bu son rivâyeti **Ebû Davud** da tahric etti. ancak şunu ziyade etti:

"Şa'bî'ye;

"- Onu sana kim söyledi?" diye soruldu. Şa'bî de;

"- Güvenilir biri; o anda orada bulunan Abdullah b. Abbas" dedi.[57]

Tirmizî'nin rivâyetine göre de Şa'bî şöyle dedi:

---

[56] **Ebû's-Salt, Zâide b. Kudâme es-Sekafî el-Kûfî**: ö. 161/778. Kûfeli muhaddislerdendir. Sikadır. Ziyâd b. Ilâka ve Simâk b. Harb'dan rivâyette bulunmuş, kendisinden de Abdullah b. Mübârek ve Ebû Nuaym rivâyet etmişti. Son derece müttakî ve doğru sözlü biriydi. Hâfız muhaddislerden, tefsir ve kırâat âlimlerindendi. Hadîs, tefsir, kırâat ve zühde dair eserler te'lîf etmişti. Çok güçlü bir hafızası vardı. Vekî', hafıza gücünde kimseyi ona tercih etmezdi. Rum diyarında gazâda iken vefat etti.

[57] Bu ziyadelik, **Müslim**'de de yer almaktadır

"Bana Hz. Peygamber'i gören biri haber verdi ki, Hz. Peygamber kenarda bir mezar gördü. Ashâbını, arkasında safa dizdi ve hep birlikte onun namazını kıldılar." Kendisine;

"- Bunu sana kim haber verdi?" diye sorulunca;

"- İbn Abbas" karşılığını verdi.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber'i gören biri bana haber verdi ki, Hz. Peygamber kenarda bir mezara rastladı, hemen onun cenâze namazını kıldı. Ashâbını da, arkasında saf yapmıştı:

"- Bunu sana kim haber verdi?" diye sorulunca;

"- İbn Abbas" dedi.

Diğer bir rivâyette de; "Hz. Peygamber'le birlikte kenar bir yerde bir mezara rastlayan biri bana haber verdi ki, Hz. Peygamber imam oldu, arkadaşlarını da arkasında saf yaptı" dedi. Ben;

"- Bunu kim söyledi, ya Ebâ Amr?" dedim.

"- İbn Abbas" karşılığını verdi.

٤٣٤١ــ (س ــ **يزيد بن ثابت** رضي الله عنه) قال : « إنهم خرجوا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ذاتَ يوم ، فرأى قبرا جديدا ، فقال : **ما هذا** ؟ قالوا : هذه فلانةُ مولاةُ فلان ، فعرَفَها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، ماتتْ ظهرا ، وأنت صائم قائل، فلم نُحبَّ أن نوقظك بها ، فقام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وصفَّ الناسَ خلفه ، فكبَّر عليها أربعا ، ثم قال : **لا يموت فيكم ميت ما دُمت بين أظهركم ، إلا – يعني: آذنتموني به – فإن صلاتي له رحمة** ». أخرجه النسائي.

4.341- Yezid b. Sâbit[58] şöyle dedi:

"Bir gün insanlar, Rasûlullah'la (as.) birlikte dolaşıyorlardı. Gezinti sırasında Hz. Peygamber, yeni kapanmış bir mezar gördü;

"- Bu nedir?" dedi.

---

[58] **Yezîd b. Sâbit b. ed-Dahhâk el-Ensârî**: ö. 12/633. Sahabîdir. Meşhur sahabî Zeyd b. Sâbit'in ağabeyisidir. **Bedir** ehlinden olduğu rivâyet edilmiştir. **Yemâme** savaşında şehîd edildi. Hadîsi **Nesaî** ve **İbn Mâce**'de yer almaktadır.

"- Bu, falan adamın âzâdlısı falan kadının mezarıdır. Sizin oruçlu olduğunuz ve kaylûleye yatmış olduğunuz sırada, öğle sıcağında vefat etti, bu yüzden sizi uyandırmak istemedik" dediler. Rasûlullah (as.) o kadını tanıyordu. Hemen mezarın başında namaza durdu, insanlar da arkasında saf tuttular. Dört tekbirle cenâzesini kıldı, sonra şöyle dedi:

"- Ben aranızda iken sizden biri ölürse, mutlaka bana haber verin! Çünkü benim duâm, onun için rahmettir."[59]

٤٣٤٢ــ (س ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) : « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم صلى على قبر امرأة بعدما دُفِنَتْ ». أخرجه النسائي.

4.342- Cabir b. Abdullah şöyle dedi:

"Hz. Peygamber, bir kadının cenâze namazını, definden sonra mezarı başında kıldı."[60]

٤٣٤٣ــ (د س ــ عقبة بن عامر رضي الله عنه) : « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم خرج يوما ، فصلى على أهل أُحُد صلاتَهُ على الميت، ثم انصرف».

وفي رواية : « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم صلَّى على قَتْلَى أُحُد بعد ثمان سنين، كالمودِّع للأحياء والأموات». أخرجه أبو داود. وللنسائي قال: «خرج رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يوما، فصلَّى على أهل أحُد صلاتَه على الميت ثم انصرف إلى المنبر فقال: إنِّي فَرَطُكم وإنِّي شهيد عليكم».

4.343- Ukbe b. Âmir şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) bir gün dışarı çıktı, (Mezarlığa gidip) Uhud şehidlerine, bir cenâzeye namaz kılar gibi namaz kıldı, sonra döndü."[61]

---

[59] **Nesaî**, Cenâiz, 94.

[60] **Nesaî**, Cenâiz, 94.

[61] **Ebû Davud**, Cenâiz, 75/3223-24; **Nesaî**, Cenâiz, 61.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette; "Hz. Peygamber, Uhud'da öldürülenlerin üzerinden sekiz yıl geçtikten sonra, sanki ölülere ve dirilere veda eder gibi namazlarını kıldı" denir.

Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetinde de şöyle dedi:

"Bir gün Hz. Peygamber dışarı çıktı, cenâze namazı kılar gibi Uhud şehidleri için namaz kıldı, sonra döndü, minbere çıktı ve;

"- Ben sizin önderinizim ve size şâhitlik edeceğim" dedi.

İZAH

Bu rivâyet, şehidlerin cenâze namazları kılınır diyenlerle, definden sonra mezarın başında cenâze namazı kılınabileceğini söyleyenlerin delilidir. Ancak bazı fukaha, buradaki "**salât**" kelimesini "**duâ**" manasına hamlederek hadîse; ölülere duâ ettiği gibi duâ etti manasını vermişlerdir.

الفرع الثامن

في الصلاة على الغائب

8- GÂİB CENAZE NAMAZI

٤٣٤٤ـــ (خ م س ــ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم قال: «**قد تُوُفِّيَ اليوم رجل صالح من الحَبش ، فهلُمُّوا فصلُّوا عليه** ، قال : فصففنا ، فصلَّى النبيُّ صلى الله عليه وسلم ، ونحن [صفوف] ، وقال أبو الزبير عن جابر: كنت في الصف الثاني ». سمَّاه في رواية «أصْحَمةَ ».

وفي رواية: « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم صلى على النَّجاشي ، وكنت في الصف الثاني ، أو الثالث». أخرجه البخاري ، ومسلم. ولمسلم قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **إن أخا لكم قد مات ، فقُوموا فصلُّوا عليه** ، قال: فقمنا ، فصففنا صفَّين ».

وله في أخرى قال : « **مات اليوم عبد [لله] صالح : أصْحَمةُ** ، فقام فأمَّنا وصلَّى عليه».

وفي رواية النسائي : « إن أخاكم النجاشيّ قد مات ، فصلّوا عليه ، فقام فصفّ بنا ، كما يُصفّ على الجنازة ، وصلّى عليه». وأخرج أيضا رواية مسلم الأولى. وله في أخرى قال : « كنتُ في الصف الثاني يوم صلّى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على النجاشي».

4.344- Cabir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bugün, Habeşistan'da sâlih bir adam vefât etti, gelin, onun cenâze namazını kılalım."

Bunun üzerine bizler saf tuttuk ve biz safta iken Hz. Peygamber onun (gâib) cenâze namazını kıldı.

Ebû'z-Zübeyr, Cabir'in; "Ben ikinci safta bulunuyordum" dediğini de ilave etti.[62]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette, ölen kişinin adını Ashame diye verdi.

Diğer bir rivâyette; "Hz. Peygamber, **Necâşî**'nin (gâib) cenâze namazını kıldı. Ben, ikinci veya üçüncü safta bulunuyordum" dedi.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in diğer bir rivâyetinde de Rasûlullah (as.);

"Kardeşiniz vefat etti; kalkın, onun namazını kılalım" dedi, biz de kalktık ve iki saf olduk.

Yine **Müslim'**in başka bir rivâyeti de; **"Bugün, Allah'ın sâlih kulu Ashame vefât etti"** dedi ve kalkıp bize imam oldu, onun cenâze namazını kıldı" şeklindedir.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Kardeşiniz Necâşî vefât etti, onun namazını kılın!" buyurdu. Sonra ayağa kalkarak cenâze namazında saf bağlandığı gibi bizleri safa dizdi ve onun (gâib) cenâze namazını kıldı"

Nesaî hadîsi ayrıca, **Müslim'**in ilk rivâyeti gibi de tahric etti.

---

[62] **Buharî**, Cenâiz, 54, 55; Menâkıbu'l-Ensâr, 38; **Müslim**, Cenâiz, 22/64-66; **Nesaî**, Cenâiz, 72.

Bir başka rivâyeti de; "Rasûlullah (as.) Necâşî'nin cenâze namazını kıldığında, ben ikinci safta idim" şeklindedir.

İZAH

Necâşî, Habeş kıralının ünvanıdır. Hz. Peygamber döneminde **Habeşistan**'ın başındaki **Necâşî**'nin adının **Ashame** olduğu rivâyet edilir.

Bilindiği üzere **Mekke** döneminde aşırı tazyikten bunalan müslümanların bir kısmı, **Habeşistan**'a sığınmak zorunda kalmışlardı. **Habeşistan'**a iki ayrı kafile halinde hicret eden müslümanlar, orada **Necâşî**'nin iltifatına ve desteğine mazhar olmuşlardı. Hatta ilk **Habeş** hicretinin hemen akabinde, **Ebû Süfyan**'ın başkanlığındaki bir müşrik heyeti **Necâşî**'ye başvurarak, müslümanları himâye etmemesini, onları kendilerine iâde etmesini de istemişler, ama **Necâşî** buna yanaşmayarak müslümanları iâde etmeyeceğini ve onlara destek vereceğini söylemişti.

Müslümanlara sağladığı bu desteği ve onlara beslediği hüsn-ü zannı dışında **Necâşî**'nin müslüman olduğu da rivâyet edilir.

Rivâyete göre Hz. Peygamber **Hudeybiye** dönüşünde **Amr b. Umeyye ed-Damrî**'yi bir mektupla **Necâşî**'ye gönderir. **Amr**, aynı zamanda orada kalan müslümanları da **Medîne**'ye getirecekti. Hz. Peygamber, mektubunda **Necâşî**'ye müslüman olmasını teklif ediyordu. **Necâşî** mektubu yüzüne-gözüne sürmüş, tahtından aşağı inerek yere oturmuş ve mektubun karşısında saygılı ve edebli bir tavır almış. Cevaben Hz. Peygamber'e müslüman olduğunu da bildirmişti. **Necâşî**'nin müslüman olmasında, oradaki müslümanlardan **Cafer b. Ebî Tâlib'**in de büyük katkısı olmuştu.

İbn Hacer'in kaydettiğine göre[63] **İbn Ebî Hâtim, Dârekutnî** ve **Bezzâr**'ın rivâyetlerinde; bu namaz üzerine münafıklardan birinin, "**Habeş gâvuruna da namaz kılıyor**" dediği, bunun üzerine de şu âyetin nâzil olduğu belirtilir:

---

[63] **İbn Hacer**, III, 544.

"Şüphesiz ehl-i kitaptan bazı kişiler vardır ki, onlar Allah'a iman ettikleri gibi size indirilen Kur'ân'a ve kendilerine indirilen kitaba da iman ederler..."[64]

GÂİP CENÂZE NAMAZI

Bu hadîs münasebetiyle üzerinde durulan konulardan biri de gâipteki birinin cenâze namazının kılınıp kılınmayacağı meselesidir. İzahına çalıştığımız hadîs, bunun câiz olduğunu göstermektedir. Fukahanın çoğunluğu da bu kanâattedir. Hatta **Şâfiî**, namazın ölü için duâ olduğunu, önümüzde duran mevtâya duâ edebileceğimiz gibi gâipte olan, hatta mezarda bulunan birine duâ etmenin de câiz olduğunu söyler.

Buna mukabil **Hanefîler** ve **Mâlikîler** gâip cenâze namazını câiz görmezler. İzahına çalıştığımız rivâyeti de, Hz. Peygamber'e mahsus bir fiil olarak görürler. Muhtemelen aradaki mesafe dürülerek Hz. Peygamber **Necâşî**'nin nâşını görmüş, binâenaleyh bu namaz da hazırda bulunanın namazı mesabesine gelmiştir derler. Ayrıca Hz. Peygamber'in, **Necâşî**'den başka hiç kimsenin gâip cenâze namazını kılmamış olması da, bunun kendine mahsus fiillerden olduğunu gösterir.

İzahına çalıştığımız hadîs, Hz. Peygamber'in peygamberlik mucizelerinden birini göstermektedir.

٤٣٤٥ـ (م ت س ـ عمران بن حصين رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**إن أخا لكم قد ماتَ ، فقوموا فصلُّوا عليه – يعني : النجاشيَّ –** ».

أخرجه مسلم.

وفي رواية الترمذي : « **إن أخاكُم النجاشيَّ قد مات ، فقوموا فصلُّوا عليه** ، فقمنا فصففنا كما يُصَفُّ على الميت ، وصلَّينا معه كما يُصلَّى على الميت». وأخرج الروايتين النسائي.

---

[64] Âl-i İmrân, 199.

4.345- İmrân b. Husayn'dan rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Şüphesiz kardeşiniz vefat etti; kalkın, onun namazını kılalım!" O, bu sözüyle **Necâşî**'yi kastediyordu."[65]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Kardeşiniz Necâşî vefat etti; kalkın, onun namazını kılalım!" dedi. Biz de kalktık, cenâze için saf tutulduğu gibi saf olduk ve O'nunla birlikte, cenâzeye kılınan namaz gibi namaz kıldık."

Nesaî, her iki rivâyeti de tahric etti.

الفرع التاسع

في الصلاة على المحدود والمديون ومن قتل نفسه

9- CEZÂEN ÖLDÜRÜLEN, BORÇLU OLARAK ÖLEN VE İNTİHAR EDENİN CENAZE NAMAZI

٤٣٤٦ــ (د ــ أبو برزة الأسلمي رضي الله عنه) : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم لم يُصَلِّ على ماعزِ بنِ مالك ، ولم يَنْهَ عن الصلاة عليه ». أخرجه أبو داود.

4346- Ebû Berze el-Eslemî'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), Mâiz b. Mâlik'in cenâzesini şahsen kılmadı, ama kılınmasını da yasaklamadı."[66]

İZAH

Mâiz b. Mâlik, zina suçuyla recmedildiği rivâyet edilen sahabîdir.

İzahına çalıştığımız hadîste, Hz. Peygamber'in, **Mâiz**'in cenâzesini kılmadığı, ama kılınmasını yasaklamadığı belirtilmektedir.

[65] **Müslim**, Cenâiz, 22/67; **Tirmizî**, Cenâiz, 48/1039; **Nesaî**, Cenâiz, 72.

[66] **Ebû Davud**, Cenâiz, 52/3186.

1844 no ile geçen hadîste de, cenâzesini kıldığı ifâde edilmekte idi. Sikanın ziyadesi kabul edilir kaidesine dayanarak bazı âlimler, cenâzesini kıldığını ifâde den rivâyeti tercih ederler.

Ancak burada hadîsler arasındaki teâruzdan çok, bizi ilgilendiren husus, Hz. Peygamber'in, cezâen recmedilen **Mâiz**'in cenâze namazının kılınmasını yasaklamamasıdır. Kendisi kılmasa bile, kılınmasına müsaade etmiştir. Kendisinin kılmadığı rivâyeti benimsenecek olursa, O'nun bu tavrı, insanların had cezasını gerektiren suçları işlemeye cesaret edememeleri gayesine hamledilebilir.

Fukahanın cumhuru da, hadden öldürülen, intihar eden veya borçlu olarak ölen kişilerin cenâze namazlarının kılınması gerektiği kanâatindedirler.

Sadece irtidât edenlerin, anne-babasını haksız yere öldürenlerin ve İslâm Devletine karşı savaş açanlardan çatışmada öldürülenlerin cenâzeleri kılınmaz.

٤٣٤٧ـــ (خ م س ت ـــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) : « أَنَّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم كان يُؤتَى بالرَّجُلِ المتوفَّى عليه الدَّيْنُ ، فَيَسألُ : **هل تَرَكَ لدَيْنه قَضَاء ؟** فإن حُدِّثَ أنه تركَ وفاء [صلَّى عليه] ، وإلا قال للمسلمين : **صلّوا على صاحبِكُم** ، قال : فلما فتحَ اللّهُ على رسوله كان يصلِّي ولا يسأل عن الدَّيْن ، وكان يقول : **أنا أوْلى بالمؤمنين من أنفسهم ، فمن تُوفِّي من المؤمنين فترك دَيْنا أو كلاّ أو ضَيَاعا فعليَّ وإليَّ ، ومن ترك مالا فلورثته**». أخرجه البخاري ومسلم والنسائي والترمذي. وقد تقدَّم في كتاب الدَّيْن من حرف الدال أحاديث في هذا المعنى فلم نُعدْها.

4.347- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'a (as.), borçlu olarak ölen birinin cenâzesi getirildiğinde;

"- **Borcunu ödeyecek bir şey bıraktı mı?**" diye sorardı. Eğer, borcuna yetecek mal bıraktığı söylenirse cenâzesini kılar, aksi halde müslümanlara;

"- **Arkadaşınızın namazını kılınız!**" derdi.

Bilahare Allah, Pe0ygamberine imkân verince, artık borçlu olup olmadığını sormadan cenâzesini kılardı. Şöyle buyururdu:

"- Ben mü'minlere, kendi canlarından daha yakınım. Binâenaleyh mü'minlerden borç veya külfet veya yoksulluk bırakarak ölürse, sorumlusu benim. Geriye bıraktığı mal ise, vârislerinindir."[67]

İZAH

Hz. Peygamber'in, borçluların cenâzesini şahsen kılmamasının iki gayesi olabilir:

1- İnsanların, borçlu olarak âhirete gitmemek için azamî gayreti göstermeleri,

2- Boçlu olarak ölen bir mü'minin borcunu, geride kalan akrabalarının bir an önce ödeyip ölüyü sıkıntıdan kurtarmaları.

Hz. Peygamber'in malî imkâna kavuştuktan sonra, borçlu olarak, geride dul, yetim ve yoksulluk bırakarak öleni kendisinin tekeffül ettiğini, miras bıraktığı malın ise vârislerine ait olduğunu söylemesi, hem O'nun ahlakî yapısını, hem liderlik özelliğini ve hem de kurduğu sosyal devletin niteliğini gösterir.[68]

٤٣٤٨ـ (م ت س ـ جابر بن سمرة رضي الله عنه) قال: أُتِيَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم بِرَجل قَتَلَ نَفْسَه بمشاقصَ فلم يُصلِّ عليه. أخرجه مسلم، والنسائي، وأخرجه الترمذي، ولم يذكر: المشاقص.

4.348- Cabir b. Semüre şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'e, mızrakla kendini öldüren bir adamın cenâzesi getirildi, ama namazını kılmadı."[69]

İZAH

---

[67] **Buharî**, Ferâiz, 4, 15, 25; Kefâlet, 5; İstikrâz, 11; Nafakat, 15; Tefsir, 33/1; **Müslim**, Ferâiz, 4/14-17; **Tirmizî**, Cenâiz, 69/1070; **Nesaî**, Cenâiz, 67.

[68] Borçla ilgili benzer hadîsler 2551-2555 numarada geçtiği için aynı şeylerin burada tekrarına lüzum görülmemiştir.

[69] **Müslim**, Cenâiz, 37/107; **Tirmizî**, Cenâiz, 37/107; **Nesaî**, Cenâiz, 68.

Bu rivâyet bu şekliyle, intihar edenin cenâzesinin kılınmayacağı manasına hamledilebilir. Nitekim bazı fakîhler bu görüştedirler.

Ama hadîste, Hz. Peygamber'in şahsen onun cenâzesini kılmadığı ifâde edilmektedir. Başkalarının kılmasını yasakladığına dair bir işaret yoktur. Aksine bazı rivâyetlerde, ashâbına; **"Siz kılın!"** dediği, onların da kıldıkları belirtilmektedir.

Fukahanın kahir çoğunluğu, intihar edenin cenâze namazının kılınması gerektiği kanâatindedir.

الفرع العاشر

في انتفاع الميت بالصلاة عليه

10- ÖLÜNÜN NAMAZDAN FAYDALANMASI

٤٣٤٩ـ (م ت س ـ عائشة رضي الله عنها) أن النبيّ صلى الله عليه وسلم قال : « **ما من ميّت تُصلّي عليه أمّة من المسلمين ، يبلُغون مائة ، كُلّهم يشفعون له ، إلا شُفّعُوا فيه**».

قال راويه – وهو عبد الله بن يزيد ، رضيع عائشة – : فحدّثتُ به شعيبَ بن الحَبْحاب، فقال : حدّثني به أنس بنُ مالك عن النبيّ صلى الله عليه وسلم. أخرجه مسلم. وأخرجه الترمذي، والنسائي إلى قوله : « **إلا شُفّعُوا فيه** ». وقال في رواية أخرى : « **مائة فما فوقها** ».

4.349- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Yüz kişiye varan bir cemâatin namazını kıldığı ve hepsinin de kendisine şefâat dilediği bir mü'mine mutlaka şefâat edilir."[70]

---

[70] **Müslim**, Cenâiz, 18/58; **Tirmizî**, Cenâiz, 40/1029; **Nesaî**, Cenâiz, 78.

RİVAYETLER

Hadîsin râvîsi Abdullah b. Yezîd, -ki o Hz. Âişe'nin süt kardeşi idi-; "Ben bunu Şuayb b. Habhâb'a[71] söyledim, o da;

"- Onu bana Hz. Peygamber'den Enes b. Mâlik rivâyet etti" dedi.

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

Tirmizî ve **Nesaî** de ilk cümleyi tahric ettiler.

Bir rivâyette de; "Yüz kişi ve daha fazla bir cemâat..." denir.

İZAH

Burada "**yüz kişi**" şeklinde verilen rakamı, hakiki rakam ve kesin bir sayı olarak değerlendirmemek gerekir. Nitekim bundan sonra gelen hadîslerde, bunun kesin bir sayı değil, kesretten kinâye olduğu görülmektedir.

Hadîste, ölüye şefâat dileyen insanların, ihlâs ve samimiyetle istemeleri halinde kendilerine şefâat imkânı verileceği ifâde edilmektedir. Kaldı ki buradaki fayda, sadece ölünün şahsına münhasır değildir. Ölüye hayır duada bulunduğundan dolayı, yaşayan kişi de fayda görecektir. Nitekim 7124 no ile gelecek olan hadîste; **"Cenâzeye katılan kişiye bir kırât, defnedilinceye kadar takip edene iki kırât mükâfat verileceği, bir kırâtın da Uhud dağı kadar olduğu"** ifâde edilmektedir. Bu itibarla kılınan cenâze namazı münasebetiyle hem ölünün, hem de namazı kılan kişinin istifâdesi söz konusudur.

Bu hadîsin râvîlerinden olan **Abdullah b. Yezîd el-Basrî**'nin, **Hz. Âişe**'nin süt kardeşi olduğu hususu, hem yukarıdaki hadîste ifade edilmekte, hem de ricâle dair kaynaklarda belirtilmektedir. Ricâle dair kaynaklarda onun Basralı tâbiîlerden olduğu ve **Hz. Âişe**'den rivâyette bulunduğu, kendisinden de Ebû Kılâbe'nin rivâyet ettiği ve rivâyetlerinin **Buharî** hariç kütüb-ü sitede tahric edildiği de kaydedilmektedir. Tâbiîlerden olan bu zatın, nasıl **Hz. Âişe**'nin süt kardeşi olduğu, izaha muhtaç bir konudur. Bir ihtimal, **Hz. Âişe**'nin

---

[71] **Ebû Salih, Şuayb b. el-Habhâb el-Esedî el-Mi'velî el-Basrî**: ö. 130/748. Basralı tâbiîlerdendir. Enes b. Mâlik'ten rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Hamâm b. Zeyd ve Şu'be rivâyet etmiştir. Sikadır. Hadîsi kütüb-ü sittede yer almaktadır

sütünü emdiği bir kadından bilahare onun da süt emmiş olabileceğidir.

٤٣٥٠ـ (م د ـ كريب مولى ابن عباس) : « أنَّ ابنَ عباس مات له ابن بقُديد - أو بعُسْفان - فقال: يا كُريبُ ، انظر ما اجتمع له من الناس، قال: فخرجتُ ، فإذا ناس قد اجتمعوا له، فأخبرتُهُ ، فقال: تقول : هم أربعون ؟ قال : قلتُ : نعم، قال : أخرجوه ، فإني سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : **مَا مِنْ رَجُلٍ يموتُ فيقوم على جنازته أربعون رجلا ، لا يشركون بالله شيئا ، إلا شفَّعهم الله فيه**». أخرجه مسلم ، وأخرج أبو داود المسند منه فقط.

4.350- İbn Abbas'ın âzâdlısı Küreyb'den rivâyet edilmiştir:

"İbn Abbas'ın oğlu Kudeyd'de -veya Usfân'da- vefat etmişti. İbn Abbas;

"- Ya Küreyb; cenâze namazı için ne kadar insan toplanmış, bakıver" dedi.

Hemen dışarı çıkıp baktım, kalabalık bir cemâatin toplandığını gördüm. Dönüp kendisine haber verdim. Bana;

"- Cemâat kırk kişi kadar var mı?" diye sordu.

"- Evet" deyince;

"- Öyleyse cenâzeyi çıkarın. Çünkü ben, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim dedi:

"Biri ölür de, Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmayan kırk kişi onun cenâzesini kılarsa, Allah kendilerine, o kimse için şefâat izni verir."[72]

٤٣٥١ـ (س ـ الحكم بن فروخ) قال : « صلَّى بنا أبو المَليح على جنازة ، فظننَّا أنه قد كبَّر ، فأقبل علينا بوجهه ، فقال : أقيموا صفوفكم ، ولْتَحْسُنْ شفاعتُكم ، قال أبو المَليح : حدَّثني عبدُ الله عن إحدى أُمَّهات المؤمنين - وهي ميمونة زوجُ النبيِّ صلى الله عليه وسلم - قالت : أخبرني النبيُّ صلى الله عليه وسلم قال : **مَا مِنْ مَيِّت يُصَلِّي عليه أمَّة من الناس إلا شُفِّعُوا فيه ، فسألت أبا المليح عن الأمَّة ؟ فقال : أربعون** ». أخرجه النسائي.

---

[72] **Müslim**, Cenâiz, 19759; **Ebû Davud**, Cenâiz, 45/3170.

4.351- el-Hakem b. Ferrûh[73] anlatıyor:

"Ebû'l-Melîh bize cenâze namazı kıldırıyordu. Tekbir aldığını zannetmiştik ki, yüzünü çevirerek bize;

"- Saflarınızı düzgün yapın, şefâatiniz de güzel olsun!" dedi ve şöyle devam etti:

"Bana Abdullah, mü'minlerin annelerinden birinden -ki o Hz. Peygamber'in zevcesi Meymûne'dir- Hz. Peygamber'in şöyle dediğini haber verdi:

"İnsanlardan bir cemâatin cenâzesini kıldığı bir ölü hakkında, onların şefâati kabul edilir."

Ben, Ebû'l-Melîh'e;

"- Bu cemâat kaç kişidir?" diye sordum.

"- Kırk kişi" cevabını verdi.[74]

٤٣٥٢ــ (د ت ــ **مالك بن هبيرة** رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: « **مَا مِنْ مُسلِمٍ يموتُ ، فيُصلّي عليه ثلاثةُ صفوف من المسلمين إلا أوْجَبَ**».

فكان مالك إذا استقلَّ أهل الجنازة جَزَّأهم ثلاثة صفوف، لهذا الحديث. أخرجه أبو داود.

وفي رواية الترمذي قال: «كان مالك بنُ هُبَيْرَةَ إذا صلى على جنازة، فتَقَالَّ الناسُ عليها جزَّأهم ثلاثة أجزاء ثم قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: **مَنْ صلَّى عليه ثلاثةُ صفوف أوْجَبَ**»

4.352- Mâlik b. Hübeyre'den[75] rivâyet edilmiştir:

---

[73] **Ebû Bekkâr, el-Hakem b. Ferrûh el-Gazzâl el-Basrî**: Basralıdır. İkrime'den rivâyet eder, kendisinden de Hammâd b. Zeyd ve Yahya'l-Kattân rivâyette bulunur. **İbn Hibbân** onu *Sikat*'ına almıştır. Cenaze namazı ile ilgili olarak bilinen tek hadîsi **Nesaî**'de yer almaktadır.

[74] **Nesaî**, Cenâiz, 78.

[75] **Ebû Saîd, Mâlik b. Hübeyre b. Halid b. Müslim es-Sekûnî el-Kindî**: Şamlıdır. Meşhur komutanlardandır. Halife **Muâviye**'nin **Humus** valisiydi. **Mısır** fethine katıldı. **Mısır** ve **Humus**'ta ikamet etti. Sahabîliği ihtilaflıdır. Kaynakların ekserisi onun sahabî olduğunu söyler. Hadîsi **Tirmizî, Ebû Davud** ve **İbn Mâce**'de yer almaktadır. **Humus**'ta öldü.

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Bir müslüman ölür de, müslüman cemâatinden üç saf onun cenâzesini kılarsa, (Allah'ın mağfireti veya cennet) **vâcib olur."**

Mâlik (b. Hübeyre), cenâze namazına gelen cemâati az bulunca, bu hadîsten dolayı onları üç safa ayırırdı."[76]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti. **Tirmizî**'nin rivâyeti de şöyledir:

"Mâlik b. Hübeyre cenâze namazı kılacağı sırada, cemâati az görürse, onları üçe ayırırdı. Sonra da Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu derdi:

"Üç saf cemâat, bir cenâzeye namaz kılarsa, (ona Allah'ın mağfireti veya cennet) **vâcib olur."**

---

76 **Ebû Davud**, Cenâiz, 43/3166; **Tirmizî**, Cenâiz, 4071028.

الفصل الرابع

في صلوات متفرقة

تحية المسجد

IV- MUHTELİF NAMAZLAR

a) TAHİYYETU'L-MESCİD

٤٣٥٣ـ (خ م ط د ت س ـ **أبو قتادة** رضي الله عنه) أنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال: «**إذا دَخلَ أحدُكم المسجدَ فليركَعْ ركعتين قبل أن يجلسَ**». أخرجه الجماعة.
وعند أبي داود : « **فَلْيُصَلِّ سجدتين** ». وله في أخرى زيادة : « **ثم ليقعُدْ بعدُ إن شاءَ ، أو ليذهبْ لحاجته** ».

وفي أخرى للبخاري ، ومسلم قال : « دخلتُ المسجدَ ورسولُ الله صلى الله عليه وسلم جالس بين ظَهْرَانَيِ الناس، قال : فجلستُ ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **ما منعك أن تركعَ ركعتين قبل أن تجلسَ** ؟ قال : فقلتُ : يا رسول الله ، رأيتُكَ جالسا ، والناسُ جلوس ، قال: **فإذا دخل أحدُكم المسجدَ فلا يجْلِسْ حتى يَرْكَعَ ركعتين** ».

4.353- Ebû Katâde'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Biriniz mescide girdiğinde, yerine oturmadan iki rekât namaz kılsın."[1]

RİVÂYETLER

Bunu Kütüb-ü Sitte müellifleri tahric ettiler.

Ebû Davud'un diğer bir rivâyetinde; **"Sonra isterse otursun veya ihtiyacını görmeye gitsin"** ilavesi vardır:

---

[1] **Buharî**, Salât, 60; Teheccüd, 25; **Müslim**, Müsafirîn, 11/69-70; **Muvatta**, Kasru's-Salât, 18/57; **Ebû Davud**, Salât, 187467-68; **Tirmizî**, Salât, 235/316; **Nesaî**, Mesâcid, 37.

Buharî ve **Müslim**'in diğer bir rivâyetleri de şöyledir:

"Mescide girdiğimde Rasûlullah (as.), insanların arasında oturuyordu. Ben de oturdum. Hz. Peygamber;

"- **Oturmadan önce iki rekât namaz kılmana ne mani vardı?"** dedi. Ben de;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; senin ve insanların oturduğunu gördüm (ben de oturdum)" dedim. O zaman;

"**Biriniz mescide girdiğinde iki rekât namaz kılmadan oturmasın!**" buyurdu.

İZAH

Bu bölümde **Tahiyyetu'l-mescid** namazı ile ilgili rivâyetler görülecektir.

Tahiyyetu'l-mescid, kelime olarak mescidi selamlamak anlamına gelir. Allah'ın evi olan mescidlere girildiğinde, oturmadan ve başka bir şeyle meşgul olmadan selamlama anlamında kılınan namazdır. **Hanefî** ve **Mâlikî** fukahasına göre, mescide girip oturduktan ve başka bir şeyle meşgul olduktan sonra da **Tahiyyetu'l-mescid** kılınabilir. **Şâfiîler**'e göre unutarak oturulmuşsa, **Hanbelîler**'e göre de oturma uzun sürmemişse kılınabilir, aksi halde kılınmaz.

Hadîsin zâhiri bu namazı kılmanın vâcib olduğunu göstermekte ise de, fukahanın büyük çoğunluğuna göre sünnettir. **Zâhirî** fukahasının ekserisine göre farz, **Hanefîler**'e göre de müstahaptır. Gerek Hz. Peygamber, gerek ashâb-ı kirâm, zaman zaman mescide girip çıkarlar, ama **Tahiyyetu'l-mescid** kılmazlardı.

Bir günde birkaç defa mescide girmek durumunda olan insanın, **Hanefîler**'e göre bir defa **Tahiyyetu'l-mescid** kılması yeterlidir. **Şâfiîler** ve **Hanbelîler** her girişte kılınmasının sünnet olduğuna, **Mâlikîler** de yakın aralıklarla girilmesi halinde bir defa kılınmasının yeterli olduğuna kaildirler.

Çoğu için sınır olmayan **tahiyyetu'l-mescid**'in asgarî miktarı iki rekâttır. Câmiye girildiğinde kılınan farz, vâcib, sünnet herhangi bir namaz da, bu namazın yerini tutar.

٤٣٥٤- (خ م - جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « كان لي على النبيّ صلى الله عليه وسلم دَيْن ، فقضاني وزادني فدخلتُ عليه المسجدَ فقال: صَلِّ ركعتين».

أخرجه البخاري، ومسلم.

4.354- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'in bana borcu vardı, borcunu ödedi, üstelik fazla da verdi. Mescide girip yanına gelince de; *'İki rekât namaz kıl!'* buyurdu."[2]

٤٣٥٥- (د خ م - كعب بن مالك رضي الله عنه) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا قَدِمَ من سفر بدأ بالمسجد ، فصلَّى فيه ركعتين ، ثم جلس للناس». أخرجه أبو داود.

وهو طرف من حديث توبة كعب بن مالك ، وقد ذُكر في تفسير سورة براءة في حرف التاء، وقد أخرجه البخاري ومسلم بتمامه.

4.355- Kâ'b b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) seyahat dönüşü önce mescide gider, iki rekât namaz kılar, sonra insanlarla otururdu."[3]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti. Bu rivâyet, Kâ'b b. Mâlik'in tövbesi ile ilgili uzun hadîsin bir parçasıdır. Bu uzun rivâyet, Berâe sûresinin tefsirinde geçmişti.[4] Hadîsin tamamını **Buharî** ve **Müslim** de tahric etti.

---

[2] **Buharî**, salât, 59; Buyû', 34; Vekâlet, 8; İstikrâz, 1, 7; Cihâd, 49, 113, 198; Mezâlim, 26; Hibe, 23; Şurût, 14; Nafakat, 12; Daavât, 53; Nikâh, 122, 123; **Müslim**, Müsafirîn, 11/71.

[3] **Ebû Davud**, Cihâd, 178/2781. Hadîsi daha uzun bir metin halinde **Buharî** ve **Müslim** rivâyet ederler. Bu rivâyet 662 no ile geçmişti.

[4] Bkz., hadîs no; 662.

٤٣٥٦ـ (س ـ أبو سعيد [بن] المعلى رضي الله عنه) قال : « كنا نَغْدُو إلى السوق على عهدِ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فنَمُرُّ على المسجد ، فنُصلِّي فيه ». أخرجه النسائي.

4.356- Ebû Saîd b. el-Muallâ[5] şöyle dedi:

"Hz. Peygamber döneminde çarşıya çıkar, mescide uğrar, orada namaz kılardık."[6]

صلاة الاستخارة

b) İSTİHÂRE NAMAZI

٤٣٥٧ـ (خ د ت س ـ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُعلِّمنا الاستخارةَ في الأمورِ كلِّها ، كما يعلِّمنا السورةَ من القرآن ، يقول: إذا همَّ أحدُكم بالأمرِ فليركعْ ركعتين من غيرِ الفريضة ، ثم ليقل : اللهم إني أستخيرُكَ بعلمك ، وأستَقْدِرُك بقدرتكَ، وأسألكَ من فضلك العظيم ، فإنك تقدر ولا أقدر ، وتعلم ولا أعلم ، وأنت علامُ الغيوب، اللهم إن كنتَ تعلم أن هذا الأمْرَ خير لي في ديني، ومعاشي، وعاقبة أمري - أو قال: عاجلِ أمري وآجله - فاقْدُرْهُ لي ويسِّرْهُ لي ، ثم بارك لي فيه ، اللهم إن كنتَ تعلمُ أنَّ هذا الأمر شَرّ لي في ديني ومعاشي وعاقبة أمري - أو قال : في عاجلِ أمري وآجله - فاصْرِفه عَنِّي ، واصرفْني عنه ، واقْدُرْ لي الخيرَ حيث كان ، ثم رَضِّني به. قال: ويُسَمِّي حاجته». أخرجه البخاري، وأبو داود، والترمذي، والنسائي.

4.357- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber bize Kur'ân'dan bir sûre öğretir gibi, her işte istihâre yapmamızı öğretirdi. Şöyle derdi:

---

5 **Ebû Saîd, el-Hâris b. el-Muallâ el-Ensârî ez-Zurakî**: ö. 74/693. Sahabîdir. Künyesiyle meşhurdur. İsminin Hâris, Râfi' ve Evs olduğuna dair farklı rivâyetler bulunmaktadır. Kendisinden Hafs b. Âsım rivâyet etmiştir.

6 **Nesaî**, Mesâcid, 39. Hadîsin senedi zayıftır.

"Biriniz bir işe niyetlendiğinizde, farzların dışında (nâfile olarak) **iki rekât namaz kılsın, sonra şöyle desin:**

"Allah'ım; sahip olduğun ilimle senden hayır talep ediyorum. Kudretinle senden kudret istiyorum. Senin yüce fazlından *(hayırlı olanı)* ***diliyorum. Şüphesiz senin*** *(her şeye)* ***gücün yeter, bense âcizim. Sen her şeyi bilirsin, ama ben bilemem. Sen, gaybleri de çok iyi bilirsin.***

Allah'ım; eğer bu işin, benim dinim, hayatım ve işimin âkıbeti açısından *-veya işimin şimdiki hali ve geleceği açısından-* ***benim için hayırlı olduğunu biliyorsan, onu bana takdir eyle ve benim için kolaylaştır! Sonra onu benim için mübarek kıl!***

Allah'ım; eğer bu işin, benim dinim, hayatım ve işimin âkıbeti açısından *-veya işimin şimdiki hali ve geleceği açısından-* ***benim için zararlı olduğunu biliyorsan, onu benden, beni de ondan çevir! Benim için hayır nerede ise, onu takdir eyle! Sonra beni o işten hoşnut eyle!"***

Hz. Peygamber, ihtiyacını da ismen belirtirdi dedi.[7]

İZAH

İstihâre; hayır istemek anlamına gelen bir kelimedir. Yapılmak istenen bir şeyin hayırlı olup olmadığı konusunda manevî bir işaret elde etmek için yapılan duâdır.

Şüphesiz herkes, yapmak istediği bir iş konusunda neticenin hayırlı olup olmayacağını önceden bilmeyi arzu eder. Ama hiç kimsenin bunu önceden bilmesi de mümkün değildir. Çünkü kimse geleceğini göremez. Bununla birlikte yine de herkes, yapacağı işin neticesini önceden bilmek için çeşitli araştırmalar yapar. Düşünür, araştırır, pilan ve proje hazırlar. Şüphesiz yine de neticeyi önceden kestirmek mümkün olmaz. Ama insan, neticeyi önceden görebilmek için gerekli çalışmaları yapmayı yine de bırakmaz.

İşte **İstihâre,** yapmak istediğimiz işin neticesi konusunda Yüce Mevlâ'nın bazı işaretlerle bizi önceden bilgilendirmesi yolunda yapılan bir duâdır. Hz. Peygamber, gayba ve geleceğe dair hüküm

---

[7] **Buharî**, Daavât, 48; Teheccüd, 25; Tevhid, 10; **Ebû Davud**, Vitir, 31/1538; **Tirmizî**, salât, 349/480; **Nesaî**, Nikâh, 27.

vermeyi, falcılığı ve kehâneti şiddetle yasaklamasına rağmen **İstihâre**'ye önem vermiş, tavsiye etmiştir. Netice itibariyle burada ne fal, ne kehânet ve ne de gaybı bilme iddiası vardır! Sadece Allah'a yalvarmak, niyetlendiğimiz işi yapıp yapmama kararını vermek konusunda O'nun yardımını niyaz etmektir.

Sahâbe-i kirâm da Hz. Peygamber'in bu tavsiyesine uymuş ve hemen her önemli konuda istihâreye baş vurmuşlardır. Sahâbeden sonra bütün İslâm tarihi boyunca da istihâre yapılmıştır, halen de yapılmaktadır. Pek çok kişi, bu sayede doğru yolu bulmuş, isabetli kararlar vermişlerdir.

İstihâre'nin hayırlı neticeler vermesi, istihâreyi yapanın iman ve ihlâsı ile de alâkalıdır. Bundan dolayıdır ki insanlar zaman zaman, ahlâkına ve faziletine güvendikleri âlim, fâzıl, sâlih kişilere istihâre yaptırmışlardır.

İstihâre'nin yapılış şekli ile ilgili çok özel e yapılması zorunlu bir merasim olmamakla birlikte, genelde şu şek..de yapılması tavsiye edilir:

Yatsıdan sonra iki rekât nâfile namaz kılınır. Birinci rekâtta **Kâfirûn**, ikinci rekâtta **İhlâs** sûreleri okunur. Sonra yukarıda geçen **İstihâre** duâsı okunur. Sonra konuşmadan ve abdestli olarak sağ omuz üzerine yatılır. Rüyada beyaz veya yeşil görülmesi, o işin hayırlı olduğuna; kırmızı veya siyah görülmesi de hayırlı olmadığına alâmet sayılır. Aynı iş için yedi defaya kadar istihâre yapılarak kesin ve sağlam bir kanâat elde edilmeye çalışılır.

صلاة الحاجة

c) HÂCET NAMAZI

٤٣٥٨ـ (ت ـ عبد الله بن أبي أوفى رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «مَن كانت له إلى الله حاجة ، أو إلى أحد من بني آدمَ فليَتوضَّأ ولْيُحسِنِ الوضوءَ ، ثم ليصلِّ ركعتين، ثم لِيُثْنِ على الله ، ولْيُصلِّ على النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، ثم ليقل : لا إله إلا الله الحليمُ الكريمُ ، سبحان الله ربِّ العرشِ العظيم : الحمدُ لله رب العالمين،

أسألك موجبات رحمتك ، وعزائم مغفرتك، والغنيمة من كلّ برّ ، والسلامة من كل إثم ، لا تدع لي ذنبا إلا غفرتهُ ، ولا همّا إلا فرّجته، ولا حاجة هي لكَ رضى إلا قضيتها يا أرحم الراحمين». أخرجه الترمذي.

4.358- Abdullah b. Ebî Evfâ'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kimin Allah'a veya bir Âdemoğluna bir ihtiyacı düşerse, önce güzelce abdest alsın, sonra iki rekât namaz kılsın, sonra Allah'a senâ etsin, sonra Peygamber'e salavât getirsin, sonra da şöyle desin:

"Halîm ve kerîm olan Allah'tan başka ilâh yoktur. Yüce Arş'ın Rabbi olan Allah, münezzehtir. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Rabbim; senden, rahmetini gerektirecek sâlih amelleri, mağfiretini celb edecek vesileleri diliyorum. Her iyilikten bol bol ganimet yağdırmanı, her çeşit günahtan selâmete kavuşturmanı niyaz ediyorum. Rabbim; bağışlamadığın hiç bir günahımı, kaldırmadığın hiç bir sıkıntımı bırakma! Senin rızâna uygun olan ihtiyacımı da gider, ey merhametlilerin en merhametlisi olan Allah'ım!"[8]

İZAH

Hâcet namazı; hadîste de belirtildiği üzere Allah'tan veya insanlardan her hangi bir talepte bulunacak olan insanın kıldığı namazdır. Buna göre insan, yukarıda da belirtildiği üzere güzelce abdest alır, iki rekât namaz kılar, sonra Allah'a hamd ü senâ ve Hz. Peygamber'e salât-u selâm ettikten sonra yukarıdaki duâyı yapar ve ihtiyacını belirterek Allah'tan yardım ister.

---

[8] **Tirmizî**, Salât, 348/479. Hadîsin râvîlerinden **Fâid b. Abdurrahman** metrûktur.

صلاة التسبيح

d) TESBÎH NAMAZI

٤٣٥٩ ــ (د ت ــ عبد الله بن عباس، وأبو رافع رضي الله عنهم) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال للعباس بن عبد المطلب: «**يا عباسُ يا عمَّاهُ، ألا أُعطيك، ألا أمنحُك، ألا أُجيزُكَ ، ألا أفعلُ بكَ ؟ عشرُ خصال إذا أنتَ فعلتَ ذلك غفرَ الله لكَ ذنبَكَ : أوَّلَهُ وآخرَهُ ، قديمَه وحديثَه، خطأه وعمْدَه، صغيرَه وكبيرَه، سرَّه وعلانيتَه؟ عشرُ خصال: أن تُصلِّي أربع ركعات، تقرأ في كلِّ ركعة فاتحةَ الكتاب، وسورة، فإذا فرغتَ من القراءة في أوَّل ركعة وأنتَ قائم ، قلتَ: سبحانَ الله، والحمدُ لله، ولا إله إلا الله، والله أكبر – خمسَ عَشْرَةَ مرة – ثم تركعُ فتقولُها وأنتَ راكع عشرا ، ثم ترفعُ رأسكَ من الركوع فتقولها عشرا، ثم تهوي ساجدا فتقولُها وأنتَ ساجد عشرا، ثم ترفعُ رأسَكَ من السجود فتقولُها عشرا، ثم تسجدُ فتقولها عشرا، ثم ترفع رأسك فتقولُها عشرا، فذلك خمس وسبعون في كل ركعة، تفعلُ ذلك في أربع ركعات. إن استطعتَ أن تُصَلِّيَها في كلِّ يوم مرة فافعلْ، فإن لم تفعلْ ففي كلِّ جمعة ، فإن لم تَفْعَل ففي كلِّ شهر مرَّة، فإن لم تفعلْ ففي كلِّ سَنَة مَرَّة، فإن لم تفعلْ ففي كُلِّ عمرِكَ مرَّة**».

أخرجه أبو داود عن ابن عباس. وله في أخرى عن أبي الجوزاء ، حدَّثني رَجُل كانت له صحبة – يرون أنهُ عبدُالله بنُ عمرو – قال : « **ائْتِني غدا أحْبُوكَ ، وأُثيبُكَ ، وأُعطيك** ، حتى ظننتُ أنه يُعطيني عطية ، قال: **إذا زال النهارُ فقُمْ فصلِّ أربعَ ركعات**... فذكر نحوه ، قال : **ثم ترفع رأسك – يعني : من السجود** – وفي نسخة من السجدة الثانية – **فاستَوِ جالسا ولا تقم حتى تُسبِّحَ عشرا ، وتُهلِّلَ عشرا ، وتحمَدَ عشرا ، وتكبِّر عشرا ، ثم تصنعُ ذلك في الأربع ركعات ، قال : فإنك لو كنت أعظم أهل الأرض ذنبا غُفِرَ لك بذلك** ، قلتُ : فإن لم أستطع أن أُصلِّيَها تلكَ الساعةَ؟ قال: **صَلِّها من الليل والنهار** ». قال أبو داود : رواه أبو الجوزاء عن عبد الله بن عَمرو موقوفا.

وفي رواية الأنصاري : « أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لجعفر بهذا... الحديث ، فذكر نحوه – قال في السجدة الثانية من الركعة الأولى ».

وأخرجه الترمذي عن أبي رافع قال : قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم للعباس : « يا عمّ [ألا أصلُك] ألا أحْبُوكَ ، ألا أنْفَعُكَ؟ قال : بلى يا رسول الله ، قال : يا عمِّ صلِّ أربعَ ركَعَات تقرأ في كل ركعة بفاتحة الكتاب ، وسورة ، فإذا انقضتْ القراءةُ فقل : الله أكبر، والحمد لله، ولا إله إلا الله، وسبحان الله ، خمس عشرة مرة قبل أن تركع... وذكر مثله ، فذلك خمس وسبعون في كل ركعة ، وهي ثلاثمائة في أربع ركعات، فلو كانت ذُنوبك مثْل رمْل عالج غفرَهَا الله لك ، قال : يا رسول الله، ومن لم يستطعْ أن يقولها في يوم ؟ قال : إن لم تستطع أن تقولها في يوم فَقُلْها في جمعة ، فإن لم تستطعْ أن تقولَها في جمعة فقلها في شهر، فلم يزل يقول له حتى قال: فقلها في سنة ».

4.359- Abdullah b. Abbas ve Ebû Râfi'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber, Abbas b. Abdulmuttalib'e şöyle dedi:

"- Ya Abbas! Amcacığım! Sana bir iyilik yapayım mı? Sana bir bağışta bulunayım mı? Sana bir hediye vereyim mi? Sana bunu yapayım mı? On haslet vardır ki, sen onları yaparsan, Allah senin evvel-âhir, eski-yeni, hatâen-kasten, küçük-büyük, gizli-açık günahlarını bağışlar. Bu on haslet şudur:

Dört rekât namaz kılar ve her rekâtta Fâtiha ile bir sûre okursun; ilk rekâtta kırâati bitirince, ayakta iken on beş defa *'Sübhânellâh ve'l-hamdu lillâh ve lâ ilâhe illallâhu vellâhu ekber'* dersin; sonra rukûya gidersin ve rukûda da aynı şeyi on defa tekrar edersin; sonra rukûdan başını kaldırır ve aynı şeyi yine on defa tekrar edersin; sonra secdeye gidersin ve secdede de aynı şeyi on defa söylersin; sonra secdeden başını kaldırır ve yine on defa aynı şeyi tekrar edersin; sonra tekrar secdeye gider ve yine on defa aynı şeyi söylersin; sonra başını kaldırır ve yine on defa aynı sözleri tekrar edersin. Böylece bu sözler, bir rekâtta toplam yetmiş beş defa söylenmiş olur. Bunların aynısını dört rekâtta da yaparsın. Eğer gücün yeterse, günde bir defa bu namazı kıl! Yapamazsan

haftada bir, onu da yapamazsan ayda bir, onu da yapamazsan yılda bir, onu da yapamazsan ömründe bir defa olsun kıl!"[9]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud,** İbn Abbas'dan tahric etti.

Yine **Ebû Davud'**un Ebû'l-Cevzâ'dan[10] tahric ettiği diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Bana sahâbeden biri -onun Abdullah b. Amr olduğu rivâyet edilir- tahdis etti ve dedi ki:

"Hz. Peygamber bana;

"- **Yarın gel de sana ikrâmda, ihsânda ve bağışta bulunayım"** buyurdu. Ben, gerçekten bana bir bağışta bulunacak sandım. (Ertesi gün gidince);

"- **Güneş zevâl vaktini geçince, kalk ve dört rekât namaz kıl..."** dedi, diyerek yukarıdaki sözleri rivâyet etti. Sonra şunları söyledi:

"**...Sonra başını secdeden kaldırıp** -bir nüshada ikinci secdeden denir- **oturursun ve on defa *'tesbîh'*, on defa *'tehlîl'*, on defa *'tahmîd'*, on defa da *'tekbîr'* getirmeden ayağa kalkmazsın. Sonra bunları dört rekâtta da tekrar edersin. Sen, dünyanın en büyük günahını işlesen dahi, bu sayede affedilirsin."**

"- O saatte bunu kılamazsam ne olur?" diye sordum.

"- **Gece veya gündüzün bir vaktinde kıl!"** buyurdu.

Ebû Davud; "Bunu Ebû'l-Cevzâ, Abdullah b. Amr'dan mevkûf olarak rivâyet etti" dedi.

el-Ensârî'nin rivâyetinde de, Hz. Peygamber aynı şeyleri Cafer (b. Ebî Tâlib'e) söyledi

Tirmizî de Ebû Râfi'den şöyle rivâyet eder:

"Hz. Peygamber Abbas'a şöyle dedi:

---

[9] **Ebû Davud,** Tatavvu', 14/1297-99; **Tirmizî,** Salât, 3507482.

[10] **Ebû'l-Cevzâ, Evs b. Abdullah er-Rabaî el-Ezdî el-Basrî**: ö. 83/702. Basralı meşhur tabiîlerdendir. Hz. Âişe ve İbn Abbas'tan rivâyetleri vardır. Kendisinden Katâde ve Büdeyl b. Meysere rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

"- Amcacığım; sana bir sıla yapayım mı? Sana bir bağışta bulunayım mı? Sana fayda verecek bir şey öğreteyim mi?"

"- Buyur ey Allah'ın Rasûlü" dedi. Hz. Peygamber şöyle devam etti:

"- Amcacığım; dört rekât namaz kıl; her rekâtta Fâtiha ile birlikte bir sûre oku; kırâat bitince, rukûya gitmeden on beş defa ***'Allâhu ekber ve'l-hamdu lillâh ve lâ ilâhe illallâh Sübhânellâh'*** **de!.."** diyerek aynı hadîsin benzerini zikretti. Sonunda da;

"Böylece bir rekâtta toplam yetmiş beş defa, dört rekâtta da üç yüz defa söylemiş olursun. Böylece günahların denizdeki kum yığınları gibi olsa dahi, Allah onları bağışlar" dedi.

Abbas;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bunları hergün söylemek mümkün olmazsa?" diye sordu.

"- **Bunları hergün söyleyemezsen haftada bir söyle, haftada bir söylemeye de gücün yetmezse ayda bir söyle!"**

Hz. Peygamber bu sözlerini devam ettirerek sonunda; "**bari senede bir söyle!"** buyurdu.

İZAH

İbnu'l-Cevzî, bu hadîsin mevzû olduğunu iddia eder. Ancak **İbnu'l-Cevzî,** bu iddiası sebebiyle hayli tenkid edilmiştir. Hadîsi **Tirmizî** ve **Ebû Davud**'un dışında, **İbn Mâce, İbn Huzeyme, Hâkim** tarafından da rivâyet edilmiş, **Buharî** de **el-Kırâe halfe'l-imâm** adlı eserinde hadîsi zikretmiştir. **İbn Hacer**, bu rivâyetin hasen olduğunu belirtir.

Tesbîh namazı; dört rekât olarak kılınan ve içinde üç yüz defa tesbîh lafızları tekrarlanan namazdır. Yalnız bu lafızların söyleneceği yerler konusunda bazı farklı görüşler vardır:

Şâfiîler; zammı sûreden sonra on beş, rukûda on, rukûdan doğrulunca on, ilk secdede on, iki secde arasında on, ikinci secdede on ve ikinci secdeden sonra henüz ayağa kalkmadan önce on defa söylenmesi gerektiğine kaildirler.

Hanefîler ise; **Sübhâneke**'den sonra ve **Fâtiha**'dan önce on beş, zammı sûreden sonra on, rukûda üç defa ***"sübhâne rabbiye'l-azîm"***

dedikten sonra on, rukûdan doğrulunca on, ilk secdede on, iki secde arasında on ve ikinci secdede on defa olmak üzere toplam yetmiş beş defa tekrarlanması lazım geldiğini söylerler.

Tesbih namazı, bazı fukaha tarafından müstahap görülen namazlardandır.

Hadîste sözü edilen **"on haslet"** ile iki şeye işaret edilmiş olması muhtemeldir:

a- Hadîsin baş tarafında geçtiği üzere maksat; 1- ilk günah, 2- son günah, 3-eski günah, 4- yeni günah, 5- hatâen işlenen günah 6- kasten işlenen günah, 7- küçük günah, 8- büyük günah, 9- gizli işlenen günah ve 10- açıktan işlenen günahtır. Buna göre **"on haslet"** ifâdesini, tesbih namazı ile affedileceği müjdelenen **"on günah"** diye anlamak gerekir. Ancak bu hususun eleştiriye açık bir değerlendirme olduğunu zannediyoruz.

b- Bir diğer izaha göre de maksat; başlangıçta on beş defa tekrar edileni hariç **tesbîh** cümlesinin onar defa tekrarlanmasıdır.

خاتمة كتاب الصلاة

تتضمن أحاديث منفرقة [مشتملة على عشرة أنواع]:

النوع الأول

الانصراف عن الصلاة

5- HÂTİME

a) NAMAZDAN SONRA KALKMAK

٤٣٦٠ــ (خ م د س ــ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال : « لا يجعلْ أحدكم للشيطان شيأً من صلاته ، يُرَى أنَّ حَقًّا عليه أن لا ينصرفَ إلا عن يمينه ، لقد رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كثيرًا ينصرف عن يساره». أخرجه البخاري ومسلم و أبو داود والنسائي ، إلا أن أبا داود قال : «أكثرُ ما ينصرف عن شماله». قال عمارة : « أتيتُ المدينةَ بعدُ ، فرأيتُ منازلَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم عن يساره ».

4.360- Abdullah b. Mes'ûd şöyle dedi:

"Sizden biri, *'Namazdan sonra mutlaka sağ taraftan kalkmak gerekir'* zannıyla, sakın namazından şeytana bir şey ayırmasın! Ben Rasûlullah'ın (as.) sol tarafından kalkıp gittiğini çok görmüşümdür."[1]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric ettiler.

Yalnız **Ebû Davud**'un rivâyetinde; "Hz. Peygamber ekseriya sol tarafından çekilirdi" dedi. **Ebû Davud**'un râvîsi Umâre[2] şöyle dedi:

---

[1] **Buharî**, Ezan, 159; **Müslim**, Müsafirîn, 7/59; **Ebû Davud**, Salât, 204/1042; **Nesaî**, Sehv, 100.

[2] **Umâre b. Umeyr et-Teymî el-Kûfî**: ö. 100/718? Kûfeli tabiîlerdendir, Abdullah b. Ömer ve Esved b. Yezîd en-Nehaî'den rivâyeti vardır. Kendisinden A'meş ve Mansûr b. el-Mu'temir rivâyet etti. Sikadır, hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

"(Bu hadîsi işittikten) sonra Medîne'ye geldim, Hz. Peygamber'in odalarının, (minberin)sol tarafında olduğunu gördüm."

İZAH

Bu rivâyet, namazdan sonra insanın, namazgâhın sağından veya solundan ayrılmasının câiz olduğunu göstermektedir. Mutlaka sağ taraftan ayrılmak gerekir düşüncesi bid'attır, doğru değildir. Hatta bu düşünce, namazdan şeytana da bir hisse ayırmak anlamına gelen ciddi bir hatadır. Mutlaka sağ taraftan çekilmek gerekir gibi dinde olmayan bir şeyi dinî bir gereklilik olarak görmek, bir anlamda şeytan işidir. İnsan ibâdetini yaptıktan sonra istediği taraftan ve istediği şekilde ayrılabilmelidir.

٤٣٦١ـ (د ت ـ قبيصة بن هلب) عن أبيه [هُلْب] قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يَؤُمُّنا : فينصرفُ على جانبيه جميعا ، على يمينه ، وعلى شماله ». أخرجه الترمذي.

وفي رواية أبي داود: « أنه صلّى مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فكان ينصرف عن شقّيه ».

4.361- Kabîsa b. Hülb[3], babası Hülb'den[4] rivâyet ediyor:

"Rasûlullah (as.) bize namaz kıldırır ve (namazını bitirince) her iki taraftan da kalkıp giderdi; bazen sağından, bazen solundan kalkardı."[5]

---

[3] **Kabîsa b. Hülb b. Yezîd et-Tâî el-Kûfî**: Kûfeli tâbiîlerdendir. Babası sahabîdir. Babasından rivâyet eder. Ondan da Simâk rivâyette bulunur. Hadîsi **Ebû Davud**, **Tirmizî** ve **İbn Mâce**'de yer almaktadır. Genelde sika kabul edilir, yalnız **Ali b. el-Medînî** ile **Nesaî**, meçhûl olduğunu söylerler.

[4] **Hülb (Yezîd) b. Adiyy b. Kanâfe et-Tâî**: Sahabîdir. İsmi Yezîd'dir, Hülb ise lakabıdır. **İbn Sa'd** onu, fetih günü müslüman olanlarla birlikte zikreder. Kel olduğu ve Hz. Peygamber'in başını okşaması üzerine saçlarının çıktığı rivâyet edilir. Hz. Peygamber'den sonra **Kûfe**'de oturdu. Kendisinden oğlu Kabîsa rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud**, **Tirmizî** ve **İbn Mâce**'de yer almaktadır.

[5] **Ebû Davud**, Salât, 204/1041; **Tirmizî**, Salât, 225/301.

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyetine göre; "O, Hz. Peygamber'le namaz kıldı, Hz. Peygamber de (namazını bitirince) her iki tarafından kalkıp giderdi."

٤٣٦٢ــ (ط ــ واسع بن حبان) قال : « كنت أُصلِّي ، وعبدُ الله بنْ عمرَ مُسْنِد ظهره إلى جدار القِبْلَة ، فلما قضيتُ صلاتي انصرفتُ إليه من قِبَلِ شِقِّيَ الأيسرِ ، فقال عبدُ الله بنُ عمر: ما منعكَ أن تنصرفَ عن يمينك؟ قال: فقلت: رأيتكَ فانصرفتُ إليك: قال عبد الله : فإنك قد أصبتَ، إن قائلا يقول: انصرف عن يمينك ، فإذا كنتَ تصلّي فانصرف حيث شئت ؟ إن شئتَ على يمينك ، وإن شئت على يسارك ». أخرجه الموطأ.

4.362- Vâsi' b. Habbân anlatıyor:

"Abdullah b. Ömer, sırtını mescidin kıble duvarına dayamış otururken ben namaz kılıyordum. Namazımı bitirince, sol tarafımdan çekilerek ona doğru gittim. Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"- Namazdan sonra sağ tarafından çekilmene ne mani vardı?"

"- Seni gördüm de, sana doğru gelmek için öyle yaptım."

"- Doğru yaptın. *'Sadece sağ taraftan kalkmak gerekir'* diyenler var. Sen namazını bitirdiğinde istediğin taraftan çekilebilirsin; istersen sağından, istersen solundan."[6]

٤٣٦٣ــ (م س ــ إسماعيل بن عبد الرحمن السري) قال: «سألتُ أنسَ بنَ مالك : كيف أنصرفُ إذا سلَّمتُ: عن يميني، أو عن يساري؟ قال: أمَّا أنا فأكثرُ ما رأيتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم ينصرف عن يمينه». أخرجه مسلم ، والنسائي.

4.363- İsmail b. Abdurrahman es-Süddî[7] anlatıyor:

---

[6] **Muvatta**, Kasru's-Salât, 23/78.

[7] **Ebû Muhammed, İsmail b. Abdurrahman b. Ebî Kerîme el-Hâşimî es-Süddî el-Kûfî el-A'ver:** ö. 127/745. Kûfeli tâbiîlerdendir, Enes b. Mâlik ve Abdullah b. Abbas'tan rivâyet etmiş, kendisinden de Şu'be ve Süfyan Servî gibi büyük

"Enes b. Mâlik'e sordum:

"- Namazı bitirip selam verince ne taraftan kalkayım; sağımdan mı, solumdan mı?"

"- Ben, Hz. Peygamber'in ekseriya sağ tarafından kalkıp gittiğini gördüm."[8]

٤٣٦٤ـ (س ـ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يشرب قائما وقاعدا ، ويصلي حافيا ومُنْتَعلا ، وينصرف عن يمينه ، وعن شماله». أخرجه النسائي.

4.364- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Ben Rasûlullah'ın (as.) hem ayakta, hem de oturarak su içtiğini; hem yalınayak, hem de ayakkabı ile namaz kıldığını; namazdan sonra hem sağ tarafından, hem de sol tarafından kalkıp gittiğini gördüm."[9]

٤٣٦٥ـ (د س ـ **يزيد بن الأسود** رضي الله عنه) قال : « صلّيتُ خَلْفَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فكان إذا انصرفَ انْحَرَفَ ». أخرجه أبو داود. وفي رواية النسائي : « أنه صلّى مع رسول الله صلى الله عليه وسلم صلاةَ الصبح ، فلما صلّى انحرفَ».

4.365- Yezîd b. el-Esved şöyle dedi:

"Ben, Hz. Peygamber'in arkasında namaz kıldım, namazını bitirince (cemâate doğru) döndü."[10]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

---

muhaddisler rivâyette bulunmuşlardır. Bazı âlimler onu sika görmekle birlikte bazıları nazarında zayıftır. Kur'ân'ı ve tefsiri iyi bilirdi.

[8] **Müslim**, Müsafirîn, 7760-61; **Nesaî**, Sehv, 100.

[9] **Nesaî**, Sehv, 100.

[10] **Ebû Davud**, salât, 717614; **Nesaî**, Sehv, 78.

Nesaî'nin rivâyetine göre; "O, Rasûlullah'la (as.) sabah namazını kıldı, namazdan sonra Hz. Peygamber döndü."

٤٣٦٦ـ (د ــ البراء بن عازب رضي الله عنه) قال : « كنا إذا صَلَّينا خَلفَ رسول الله صلى الله عليه وسلم أحْبَبْنا أن نكونَ عن يمينه ، فيُقْبِلُ علينا بوجهه ». أخرجه أبو داود.

4.366- el-Berâ b. Âzib şöyle dedi:

"Biz, Hz. Peygamber'in arkasında namaz kıldığımızda, (namazdan sonra) yüzünü bize doğru çevirmesi için O'nun sağ tarafında durmayı arzu ederdik."[11]

İZAH

Bu rivâyetten anlaşıldığına göre, Hz. Peygamber namazdan sonra sağ tarafına dönüyordu. Nitekim bazı fukaha, namazdan sonra imamın sağ tarafına dönerek oturmasını müstahab görür. Ancak bundan önceki rivâyette, mutlak olarak Hz. Peygamber'in cemâate doğru döndüğü ifâde edilmekteydi. Bu itibarla namazdan sonra imamın cemâate doğru dönmesi konusunda bağlayıcı bir ilkeden ziyade, duruma göre uygun bulunan şeklin uygulanması daha doğru olsa gerektir. **Hanefîler**, sağ omuzun kıbleye yakın gelecek şekilde cemâate dönülmesini uygun bulurlar.

النوع الثاني

الجهر بالذكر بعد الصلاة

b) NAMAZDAN SONRA ZİKİR

٤٣٦٧ـ (خ م د س ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « إنَّ رَفْعَ الصوت بالذِّكر، حين ينصرفُ الناسُ من المكتوبة : كان على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم، وقال ابنُ عباس : كنتُ أعلمُ إذا انصرفوا بذلك ، إذا سمعتُه ».

---

[11] **Ebû Davud**, Salât, 71/615.

وفي رواية : « ما كنا نعرف انقضاء صلاة رسول الله صلى الله عليه وسلم إلا بالتكبير »
، قال عمرو [بن دينار] : وأخبرني به أبو معبد ، ثم أنكره بعد.

أخرجه البخاري، ومسلم ، وأبو داود ، إلا أن أبا داود قال في الأولى : « [كنت أعلم
إذا انصرفوا] بذلك ، وأسمعه ». وأخرج النسائي الرواية الثانية.

4.367- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) döneminde, insanlar farz namazdan çıktıklarında yüksek sesle zikir yaparlardı."

İbn Abbas; "Ben, bu sesi işittiğim zaman cemâatin namazdan çıktıklarını anlardım" dedi:[12]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette şöyle dedi: "Biz, Rasûlullah'ın (as.) namazının bittiğini, ancak tekbîr sesiyle anlardık."

Râvî Amr b. Dînâr; "Bunu bana Ebû Ma'bed[13] haber verdi, ama sonra inkâr etti" dedi.[14]

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Ebû Davud** tahric etti.

Yalnız **Ebû Davud** ilk rivâyette; "Ben o sesi duyar ve cemâatin namazdan çıktığını bununla bilirdim" dedi.

İkinci rivâyeti **Nesaî** de tahric etti.

---

[12] **Buharî**, Ezan, 155; **Müslim**, Mesâcid, 23/120-22; **Ebû Davud**, Salât, 19171002-3; **Nesaî**, Sehv, 79.

[13] **Ebû Ma'bed**: ö. 104/722. Medîneli tâbiîlerdendir. Abdullah b. Abbas'ın âzâdlısıdır. Künyesi ile meşhurdur. İsminin Nâfiz olduğu bilinmektedir. İbn Abbas'tan rivâyetleri vardır. Kendisinden Amr b. Dînâr ve Süleyman el-Ahvel rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[14] **Amr b. Dînâr**'a atfedilen bu söz **Müslim**'de geçmektedir. Ancak **Müslim**'in elimizdeki matbû nüshalarında ifâde; "**Ben bunu Ebû Ma'bed'e söyledim, ama o inkâr etti ve** ***'ben bu hadîsi sana rivâyet etmedim'*** **dedi. Halbuki onu bana daha önce kendisi haber vermişti**" şeklindedir.

İZAH

Burada namazdan sonra yüksek sesle tekbîr almanın Hz. Peygamber döneminde görülen bir uygulama olduğu ifâde edilmektedir. Buna dayanarak bazı fukaha bunu müstahab görür.

İmâm Şâfiî, Hz. Peygamber'in, namazdan sonra Allah'ı zikretmenin uygun olacağını, bunun cemâate duyurmak amacıyla Hz. Peygamber tarafından birkaç defa yapıldığını, yoksa zikrin normalde gizli yapılması gerektiğini söyler.

İmâm Malik ise yüksek sesle tekbîr almayı bid'at sayar.

Namazdan sonra yapılan zikirden maksat da, getirilen tesbihlerle tesbihten önce ve sonra söylenen cümlelerdir.

النوع الثالث

الفصل بين الصلاتين

c) NAMAZLARI BİRBİRİNDEN AYIRMAK

٤٣٦٨ــ (د ــ الأزرق بن قيس) قال : « صلَّى بنا إمام لنا ، يُكْنَى أبا رِمْثَة ، فقال : صلَّيْتُ هذه الصلاةَ [أو مِثْلَ هذهِ الصلاةِ] معَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، وكان أبو بكر وعمرُ يقومان في الصفِّ المقدَّم عن يمينه ، وكان رجل قد شهد التكبيرة الأولى من الصلاة ، فصلَّى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم صلاتَه ، ثم سلم عن يمينه وعن يساره ، حتى رأينا بياض خَدَّيْه ، ثم انفَتَلَ كانفتال أبي رِمْثَةَ - يعني : نَفْسَهُ - فقام الرَّجُلُ الذي أدْرَكَ معه التكبيرة الأولى من الصلاة ليشفَع ، فوثَبَ عمرُ ، فأخذ بمنكبه فهزَّه ، ثم قال : **اجلس فإنه لم يَهْلِكْ أهلُ الكتاب إلا أنهم لم يكن بين صلواتهم فَصْل** ، فرفع النبيُّ صلى الله عليه وسلم بَصَرَهُ، فقال : **أصابَ الله بك يا ابن الخطاب** ». أخرجه أبو داود.

4.368- el-Ezrak b. Kays anlatıyor:

"Künyesi Ebû Rimse olan imamımız bize namaz kıldırmış, sonra da şöyle demişti:

"Ben bu namazı -veya bunun gibi bir namazı- Rasûlullah'la (as.) birlikte de kılmıştım. O zaman Hz. Ebû Bekir'le Hz. Ömer ön safta

Hz. Peygamber'in sağ tarafında duruyorlardı. Başka bir adam da namazın ilk tekbirine yetişmişti. Hz. Peygamber namazını bitirip sağına ve soluna selâm vermişti, selâm verirken O'nun yanağının beyazlığını görmüştük. Sonra Ebû Rimse'nin -kendisini kastediyor- döndüğü gibi döndü. Namazın ilk tekbîrine yetişen adam ise iki rekât (nâfile) kılmak için ayağa kalktı. Onu gören Hz. Ömer, hemen yerinden fırladı, adamın omuzundan tutup silkeledi ve ;

"- Otur! Çünkü kitâb ehli, ancak namazları arasında ara vermedikleri için helâk olmuştur" dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber gözünü kaldırdı ve;

"- Ey Hattâb'ın oğlu, Allah senin vasıtanla bir gerçeği ortaya çıkardı" dedi.[15]

İZAH

Bu rivâyet, farz namazın akabinde hiç fasıla vermeden hemen nâfile kılmanın mekruh olduğuna delildir. Hemen bütün mezhepler, farz ile nâfilenin arasını, farz namazın selâmından sonra söylenecek "**allahumme ente's-selâm...**" vb. bir zikir cümlesiyle ayırmayı müstahab görürler. Hatta bunun için bir adım bile olsa namaz kılınan yeri değiştirmek de uygun bulunmuştur.

النوع الرابع

الخروج من المسجد بعد الأذان

d) EZÂNDAN SONRA CÂMİDEN ÇIKMAK

٤٣٦٩ــ (م س د ت ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال أبو الشَّعْثاء : « كنا قعودا في المسجد مع أبي هريرة، فأذن المُؤذِّنُ ، فقام رجل يمشي، فأَتْبَعَهُ أبو هريرة بَصَرَه حتى خرجَ من المسجد. فقال أبو هريرة : أمّا هذا فقد عصى أبا القاسم صلى الله عليه وسلم ». أخرجه مسلم ، والنسائي.

---

[15] **Ebû Davud**, Salât, 19471007. Hadîsin senedi zayıftır.

وفي رواية أبي داود قال : « كنا مع أبي هريرة في المسجد ، فخرج رجل حين أذّن المؤذن بالعصر ، فقال أبو هريرة : أمَّا هذا... وذكر الحديث».

وفي رواية الترمذي قال: «رأى أبو هريرة رجلا يخرج من المسجد بعدما أُذِّن فيه للعصر... فذكر الحديث».

4.369- Ebû'ş-Şa'sâ anlatıyor:

"Mescidde Ebû Hureyre ile birlikte oturuyorduk. O sırada müezzin ezan okudu. Bir adam kalkıp yürümeye başladı. Ebû Hureyre de gözleriyle onu takip ediyordu. Nihayet adam mescidden çıktı. Ebû Hureyre dedi ki:

"Bu adam, Ebû'l-Kasım'a isyan etti."[16]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti; "Ebû Hureyre ile birlikte mescidde bulunuyorduk. Müezzin ikindi ezanını okuyunca, bir adam dışarı çıktı. Bunu üzerine Ebû Hureyre şöyle dedi..." diye devam eder.

Tirmizî'nin rivâyeti de; "Ebû Hureyre, ikindi ezanından sonra mescidden çıkan bir adamı gördü..." diye devam eder.

İZAH

Bu ifâde, **Ebû Hureyre**'ye aittir. Hiç bir özrü bulunmadığı halde ezan okunurken mescidden çıkmanın kerâhetine delâlet etmektedir. "**İsyan**" kelimesiyle de cemâati terk etmenin vebâline işaret edilmektedir.

---

[16] **Müslim**, Mesâcid, 45/258; **Ebû Davud**, Salât, 42/536; **Tirmizî**, Salât, 150/204; **Nesaî**, Ezan, 40.

النوع الخامس

المقام بعد الصلاة

e) NAMAZDAN SONRA YERİNDE KALMAK

٤٣٧٠ــ (م ت د س ــ سماك بن حرب) قال : قلتُ لجابر بن سَمُرَة : « أكنتَ تجالس رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ؟ قال : نعم ، كثيرا ، كان لا يقوم من مُصلاه الذي صلى فيه الصبح ، أو الغَداة حتى تطلعَ الشمسُ ، فإذا طلعت الشمسُ قام، وكانوا يتحدَّثون فيأخذون في أمر الجاهلية، فيضحكون ، ويتبسَّم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم».

وفي رواية: « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم كان إذا صلى الفجر جلس في مُصَلاه حتى تَطْلُعَ الشمسُ حَسنا». أخرجه مسلم. وأخرجه الترمذي قال : « كان النبيُّ صلى الله عليه وسلم إذا صلى الفجرَ قَعَدَ في مُصَلاه حتى تَطْلُعَ الشمسُ ». وأخرجه أبو داود مثل الأولى إلى قوله : « فإذا طلعت الشمس قام». وأخرج الثانية ، وقال : « **تربَّع في مجلسه** » وأخرجه النسائي.

4.370- Simâk b. Harb anlatıyor:

"Cabir b. Semüre'ye dedim ki:

"- Sen, Rasûlullah'la (as.) birlikte oturur muydun?"

"- Evet, çok... Hz. Peygamber sabah namazını kıldığı yerden, güneş doğmadan kalkmazdı. Güneş doğunca ancak yerinden kalkardı. O sırada insanlar konuşurlar, câhiliyet devri işlerine dalarlar, gülerlerdi. Hz. Peygamber de tebessüm ederdi."[17]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette; "Hz. Peygamber sabah namazını kılınca, güneş iyice doğuncaya kadar namazgâhında otururdu."

Bunları **Müslim** rivâyet etti.

---

[17] **Müslim**, Mesâcid, 52/286-87; **Tirmizî**, Salât, 412/585; **Ebû Davud**, Tatavvu', 12/1294; **Nesaî**, Sehv, 99.

Tirmizî'nin rivâyeti de; "Hz. Peygamber, sabah namazını kılınca, güneş doğuncaya kadar namazgâhında otururdu" şeklindedir.

Ebû Davud da birinci rivâyetin; "Güneş doğunca ancak yerinden kalkardı" cümlesine kadar olan kısmını tahric etti. İkinci rivâyeti de; "bağdaş kurmuştu" cümlesiyle tahric etti.

Bunu **Nesaî** de tahric etti.

İZAH

Bu rivâyet, namazdan sonra mescidde oturup muhabbet etmenin, hatta şaka edip gülüşmenin câiz olduğunu göstermektedir.

"Güneş iyice doğuncaya kadar kalkmazdı" ifâdesini bazı fukaha, güneş doğunca kuşluk namazını kılmaya kalkardı şeklinde anlamaya çalışmıştır. Ama Hz. Peygamber'in nâfile namazları mescidde kılmadığı da bilinmektedir.

النوع السادس

تسمية العشاء بالعَتَمة

f) YATSIYA "*ATEME*" DENMESİ

٤٣٧١ـــ (م د س ـــ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **لا تَغْلِبَنَّكم الأعرابُ على اسمِ صلاتِكُم ، ألا إنها العشاء ، وهم يُعتِمُون بالإبل**».

وفي رواية : « **على اسم صلاتِكم العشاءِ ، فإنها في كتابِ الله العشاءُ ، وإنها تُعْتِمُ بحلاب الإبل** ». أخرجه مسلم ، وأبو داود ، والنسائي.

4.371- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini duydum:

"Sakın bedevîler, namazınızın ismi konusunda size gâlip gelmesin! Bilin ki bu namazın adı *Işâ'* (yatsı)dır. Bedevîler ise

develeri sağmakla meşgul olurken karanlığa kalırlardı (da onun için ona *Ateme* dediler)".[18]

RİVAYETLER

Bir rivâyette; "***Işâ*** **(yatsı) namazınızın ismi konusunda size gâlip gelmesinler! O, Allah'ın kitabında** ***Işâ*** **(diye) anılır. Bu namaz, bedevîler develeri sağmakla meşgul oldukları için karanlığa kalırdı"** şeklindedir.

Hadîsi **Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

İZAH

Işâ'; gece karanlığının başlangıç vaktidir.

Burada Hz. Peygamber'in ikazı, muhtemelen akşamla yatsıyı karıştırma endişesinden kaynaklanmıştır. Müslümanlara **Işâ'** ile yatsının, **Mağrib** ile de akşamın kastedildiğini açıkça belirtmek istemiştir. Yahut bedevîler hayvanlarıyla meşgul olduklarından vakti geçirirler, bu hal sizi de aldatıp namazı geciktirmenize sebep olmasın demektir.

Bedevîler akşama ***Işâ'***, yatsıya da ***Ateme*** derlerdi. Belki de yatsı için ***Işâ'*** demenin câiz olduğunu göstermek için Hz. Peygamber bu ikazı yapmıştır. Yoksa gerek Hz. Peygamber ve gerek ashâb-ı kirâm, yatsı için ***Ateme*** kelimesini kullanmışlardır. Bu kelimeyi kullanmanın herhangi bir sakıncası olmasa gerektir. Nitekim yatsıyı ifâde için diğer dillerde başka kelimelerin kullanılmasında da hiç bir mahzur yoktur.

---

[18] **Müslim**, Mesâcid, 39/228-29; **Ebû Davud**, Edeb, 8674984; **Nesaî**, Mevâkît, 23.

النوع السابع

تسمية المغرب بالعشاء

g) AKŞAMA "IŞÂ" DENMESİ

٤٣٧٢ـ (خ ـ عبد الله بن مغفل رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «لا تغلبنّكم الأعرابُ على اسم صلاتكم المغرب ، قال : وتقول الأعراب : هي العشاء».

أخرجه البخاري.

4.372- Abdullah b. Muğaffel'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Bedevîler, akşam namazınızın ismi konusunda sizi şaşırtmasın!

(Hz. Peygamber veya Abdullah); "**Bedevîler, akşam namazına *Işâ'* derler**" diye ekledi.[19]

النوع الثامن

السَّمر بعد العشاء

h) YATSIDAN SONRA SOHBET

٤٣٧٣ـ (خ م د ت ـ أبو برزة الأسلمي رضي الله عنه) : « أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يكرهُ النومَ قبل العشاء ، والحديثَ بعدَها ». أخرجه البخاري هكذا وأخرجه هو ومسلم في جملة حديث قد تقدَّم في ذكْرِ مواقيت الصلاة ، فيكون هذا أيضا متفقا. وأخرجه الترمذي، وعند أبي داود: «كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يَنْهَى عن النوم قبلَها، وعن الحديث بعدَها».

4.373- Ebû Berze el-Eslemî'den rivâyet edilmiştir:

---

[19] **Buharî**, Mevâkît, 19

"Rasûlullah (as.), yatsıdan önce uyumaktan, yatsıdan sonra da konuşmaktan hoşlanmazdı."[20]

İZAH

Bunu **Buharî** bu şekilde tahric etti. Daha önce geçen **Namazın Vakitleri** bölümünde, bu ifâde başka bir hadîsin içinde de geçmişti.[21] Onu da **Buharî** ve **Müslim** ittifaken rivâyet ettiler.

Hadîsi **Tirmizî** de rivâyet etmiştir.

Ebû Davud'un rivâyetinde ise; "Rasûlullah (as.) yatsıdan önce uyumaktan ve yatsıdan sonra da konuşmaktan nehyederdi" dedi.

İZAH

Yatsıdan önce uyumayı hoş görmemesi, uyanamayıp yatsıyı kılamama endişesinden dolayıdır.

Yatsıdan sonra konuşmaktan hoşlanmaması da, fuzuli gevezeliklerle vakit öldürüp gece ibâdete kalkamamak veya sabah namazına uyanamamak korkusundandır. Yoksa Hz. Peygamber, gerektiğinde yatsıdan sonra da oturup konuşmuştur. Nitekim bundan sonraki hadîste bu husus açıkça ifâde edilmektedir.

٤٣٧٤ــ (ت ــ **عمر بن الخطاب** رضي الله عنه) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يَسْمُرُ مع أبي بكر في الأمر من أمر المسلمين ، وأنا معهما ». أخرجه الترمذي.

4.374- Ömer b. el-Hattâb şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), Hz. Ebû Bekir'le birlikte geceleyin müslümanların meselelerini konuşurdu, ben de onların yanında bulunurdum."[22]

---

[20] **Buharî**, Mevâkît, 23; **Müslim**, Mesâcid, 407235-37; **Ebû Davud**, Salât, 2/398; **Tirmizî**, Salât, 125/168.

[21] Bkz., hadîs no; 3.277.

[22] **Tirmizî**, Salât, 126/169.

النوع التاسع

الاستراحة بالصلاة

i) NAMAZLA RAHATLAMAK

٤٣٧٥ــ (د ــ سالم بن أبي الجعد) قال: «قال رجل من خُزاعة: ليتني صلَّيتُ فاسترَحتُ، فكأنّهم عابوا ذلك عليه فقال: سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: **أقم الصلاة يا بلالُ أرِحْنا بها**».

وفي رواية عن عبد الله بن محمد بن الحنفية قال : « انطلقتُ أنا وأبي إلى صِهْرٍ لنا من الأنصار نَعُودُه ، فحضرت الصلاةُ ، فقال لبعض أهْله : يا جارِيةُ ، ائتوني بوَضوءٍ لَعَلِّي أُصلِّي فأستريح ، قال : فأنكرنا ذلك ، فقال : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : **قُمْ يا بلالُ ، فأرِحْنا بالصلاة** ». أخرجه أبو داود.

4.375- Sâlim b. Ebî'l-Ca'd[23] anlatıyor:

"Huzâa'dan bir adam;

"Keşke namaz kılsam da rahatlasam!" dedi.

Bu sözden dolayı kendisini ayıpladılar. Adam, ben Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim, dedi:

"- Yâ Bilâl! Namaza kamet getir de, bizi namazla rahatlat!"[24]

RİVÂYETLER

Abdullah b. Muhammed b. el-Hanefîye'den[25] gelen başka bir rivâyet de şöyledir:

---

[23] **Sâlim b. Ebî'l-Ca'd (Râfi') el-Eşcaî el-Ğatafânî el-Kûfî**: ö. 100/718. Kûfeli meşhur tâbiîlerdendir. Abdullah b. Ömer, Câbir b. Abdullah ve Enes b. Mâlik'ten rivâyet eder, kendisinden de Katâde ve A'meş rivâyette bulunur. Hz. Âişe'den mürsel rivâyetleri vardır. Fakihtir, sika muhaddislerdendir. Hadîsi kütüb-ü sittede yer almaktadır.

[24] **Ebû Davud**, Edeb, 8674985-86.

[25] **Ebû Hâşim, Abdullah b. Muhammed b. Ali b. Ebî Tâlib el-Hâşimî**: ö. 99/. Hz. Ali'nin torunu ve Muhammed b. el-Hanefiye'nin oğludur. Salim b. el-Ca'd ve babasından rivâyet eder. Medînelidir. **Belka**'da vefat etti.

"Ben ve babam, Ensârdan bir hısımımızı ziyarete gitmiştik. Namaz vakti olunca ev sahibi, âile efradından birine;

"- Yâ câriye, bana abdest suyu getir. Namazımı kılarım da belki rahatlarım" dedi.

Biz onun bu sözlerini yadırgadık. Ama adam; "Ben, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim" dedi:

"- Kalk yâ Bilâl! Bizi namazla rahatlat!"

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

"Namazla rahatlamak"; öncelikle borçtan kurtulmak suretiyle rahatlamaktır. Kulluk görevinin edâsından dolayı insanın huzur bulması, vicdânen rahatlamasıdır. Çünkü namaz, kulluk görevini edâdan öte, insanın Rabbi ile başbaşa kalmasıdır. O'nun huzuruna kabul edilmenin doyumsuz hazzını yaşamaktır. Mü'min ruhların mi'râcıdır. Dünyevî yorgunluklardan ve kirlerden arınmak, ruhun manevî ikliminde gezinmektir, bir trans halidir.

İnsan, gerçekten namazla, ruhunda büyük bir huzur ve rahatlık hisseder. Yüce Rabbine duâ etmek, O'nun huzurunda eğilmek, secdelere kapanmak, insana güç verir, ümit verir. Arkasında Yüce Allah'ın bulunduğunu düşünmek ve o yüce kudrete dayanmak hissi, insana çok büyük bir güç verir, moral verir.

Asrın en ciddi ve tedavisi en zor hastalıklarından biri olan strese karşı en etkili tedavi yolu, hiç şüphesiz ki namazdır.

النوع العاشر

شيطان الصلاة

k) NAMAZDA ŞEYTAN

٤٣٧٦ـ (م ـ **عثمان بن أبي العاص** رضي الله عنه) قال : « قلتُ : يا رسولَ الله ، إن الشيطانَ قد حَالَ بيني وبين صلاتي وبين قراءتي يُلَبِّسُهَا عليَّ ، فقال رسولُ الله صلى الله

عليه وسلم : **ذاك شيطان يقال له : خِنْزِب ، فإذا أحسستَهُ فتعوَّذ بالله منه، واتْفُلْ عن يسارك ثلاثا، ففعلتُ ذلك فأذهَبَهُ الله عني »**. أخرجه مسلم.

4.376- Osman b. Ebî'l-Âs anlatıyor:

"Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; şeytan, benimle namazımın ve kırâatimin arasına girdi, kırâatimi karıştırdı."

Hz. Peygamber buyurdu ki:

"- O, *hınzeb* denen bir şeytandır. Onun geldiğini hissettiğinde, hemen ondan Allah'a sığın ve sol tarafına üç kere tükür!"

Ben de bunu yaptım ve Yüce Allah, onu benden uzaklaştırdı."[26]

İZAH

"Namazı karıştırmak", rekâtlarını şaşırmak, **"kırâati karıştırmak"** da, okurken âyetleri şaşırmaktır.

Şüphesiz ki namaz, uyanık bir zihinle kılınmaya çalışılmalı, namaz esnasında gelebilecek olan vesveseler mümkün olan ölçüde zihinden atılmaya gayret gösterilmelidir.

Hadîste sözü edilen **"Hınzeb"** adlı şeytanın ne olduğu, bilinen şeytan mefhumundan farklı bir şey mi olduğu bizce bilinmemektedir.

---

[26] **Müslim**, Selâm, 25/68.

(ص) "sad" harfi:

الكتاب الثاني

من حرف الصاد:

في الصوم

2. KİTÂB: **SAVM** (Oruç): **4.377-4.621**

الكتاب الثاني

من حرف الصاد:

في الصوم

و فيه بابان:

الباب الأول

في واجباته وسننه وأحكامه جائزا ومكروها

و فيه أربعة فصول:

الفصل الأول

في وجوبه وموجبه

و فيه خمسة فروع:

الفرع الأول

في وجوبه بالرؤية

58- ORUÇ

A- ORUCUN FARZLARI, SÜNNETLERİ, CÂİZ VE MEKRUH OLUŞU AÇISINDAN HÜKÜMLERİ

I- ORUCUN FARZ VE ŞART OLUŞU

1- HİLÂLİ GÖRMEKLE ORUCUN FARZ OLMASI

٤٣٧٧ـ (خ م ط د س ــ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم قال : « **إذا رأيْتُمُوه فصُومُوا ، وإذا رأيتموه فأفطِرُوا ، فإن غُمَّ عليكم فاقْدُرُوا له** ».

وفي رواية : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ذَكَرَ رمضانَ ، فقال : **لا تصُوموا حتى ترَوُا الهلالَ ، ولا تُفطِروا حتى تروه ، فإن غُمَّ عليكم فاقْدُرُوا لهُ** ».

وفي أخرى أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **الشهر تسع وعشرون ليلة ، فلا تصوموا حتى تروه ، فإن غُمَّ عليكم فأكْملوا العدَّةَ ثلاثين** » ، أخرجه البخاري ، ومسلم.

ولمسلم « أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ذَكَرَ رمضان ، فضربَ بيديه، فقال: **الشهرُ هكذا، وهكذا، وهكذا** - ثم عقد إبهامه في الثالثة - **فصوموا لرؤيته ، وأفطروا لرؤيته ، فإن غُمَّ عليكم فاقدروا ثلاثين** ». وفي رواية : « **فاقْدُرُوا له** ». وأخرج الموطأ الرواية الثانية ، والثالثة ، وقال : « **فإن غُمَّ عليكم فاقدروا له** ».

وأخرج أبو داود الثالثة ، وزاد : « فكانَ ابنُ عُمَرَ إذا كان شعبانُ تسعا وعشرين: نُظِرَ له، فإن رُئِيَ فذاك ، وإن لم يُرَ ولم يَحُلْ دون مَنْظَره سحاب أو قَتَرَة أصبح مفطرا، فإن حال دون منظره سحاب أو قترة أصبح صائما ، قال : وكان ابنُ عمرَ يُفْطِرُ مع الناس، ولا يأخذ بهذا الحساب».

وأخرج النسائي الرواية الأولى ، والثانية.

4.377- Abdullah b. Ömer, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"Hilâli gördüğünüzde oruca başlayın, (öbür) **hilâli görünce de oruca son verin! Eğer hava bulutlu olursa,** (günleri sayarak) **takdir edin!"**[1]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre Hz. Peygamber Ramazan'dan söz etti ve şöyle dedi:

"Hilâli görmeden oruca başlamayın! (Öbür) **hilâli görmeden de oruca son vermeyin! Eğer hava bulutlu olursa,** (günleri sayarak) **takdir edin!"**

---

[1] **Buharî**, Savm, 5, 11, 13; Talâk, 25; **Müslim**, Sıyâm, 2/3-16; **Muvatta**, Sıyâm, 1/1-2; **Ebû Davud**, Savm, 4/2320; **Nesaî**, Sıyâm, 10, 11.

Başka bir rivâyette de şöyle buyurdu:

"Ay, yirmi dokuz gündür. Binâenaleyh hilâli görmeden oruca başlamayın! Eğer hava bulutlu ise, sayıyı otuza tamamlayın!"

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in diğer bir rivâyetine göre Hz. Peygamber Ramazan'dan söz etti ve elleriyle de işaret ederek;

"Ay, bu kadar, bu kadar, bu kadardır" dedi ve üçüncü defasında baş parmağını yumdu. Sonra;

"Hilâli görünce oruca başlayın ve tekrar hilâli görünce son verin! Eğer hava bulutlu ise, (günleri) **otuza tamamlayın!"**

Başka bir rivâyette de; "(günleri sayarak) **takdir edin!"** şeklindedir.

İkinci ve üçüncü rivâyeti **Muvatta** da tahric etti ve sonunda; **"Eğer hava bulutlu ise,** (günleri) **takdir edin!"** dedi.

Ebû Davud da üçüncü rivâyeti tahric etti ve şu ziyadeyi yaptı:

"Şaban ayının yirmi dokuzuncu günü gelince, **İbn Ömer**'in emriyle hilâl gözetlenirdi. Hilâl görünürse, oruca başlardı. Eğer havada bulut veya sis olmadığı halde hilâl görülmezse, oruç tutmazdı. Şayet havada bulut veya sis olursa, oruç tutardı. **İbn Ömer**, oruca herkesle birlikte son verir, o sırada bu hesabı yapmazdı."

Nesaî de birinci ve ikinci rivâyeti tahric etti.

İZAH

Oruç; kendini tutmak anlamına gelen bir kelimedir.

Istılahta; âkıl-bâliğ olan bir insanın, fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar yemekten, içmekten ve cinsî münasebetten kendini tutmasıdır.

Oruç, İslâm'ın ana rükünlerinden biridir. Hatta sadece İslâm'ın değil, daha önceki dinlerde de farz olan bir ibâdettir.[2]

Kur'ân- Kerîm, oruç ibadetinin edâ edildiği Ramazan ayında nâzil olduğu gibi, diğer bütün ilâhî kitaplar da bu ayda nâzil olmuştur.[3]

---

[2] Bakara, 183.

Ramazan, şiddetli ve yakıcı sıcak anlamına gelen bir kelimedir. Bu ayda günahlar, sâlih amellerle yakıldığı için ona bu isim verilmiştir.[4]

Ramazan, her gecesinde pek çok insanın cehennemden âzâd edildiği,[5] cehennem kapılarının kapatılıp cennet kapılarının açıldığı,[6] geçmiş günahların affedildiği[7] mübarek bir aydır.

Bu hadîste, Ramazan'ın başlangıcı ve bitimiyle ilgili sınırlar çizilmektedir. Buna göre ölçü, hilâldir. Ramazan'ın hilâli görülünce oruca başlanır, Şevvâl'in hilâli görülünce de oruca son verilir. Hilâlin görülemediği bulutlu günlerde ise ölçü, sayıdır. Yani ayın, otuz güne tamamlanmasıdır.

Ayın hareketleri ve benzeri astronomik olayların tespiti konusunda, daha önceki dönemlerle mukayese edilemeyecek ölçüde ilmî bir gelişmenin sağlandığı günümüzde ise, artık hilâli gözetmenin bir zaruret olmaktan çıktığını zannediyoruz. Çünkü bugün bilimsel tekâmül, gözle tespiti mümkün olmayan pek çok astronomik hareketi, saniyesine, hatta salisesine varıncaya kadar tespit edebilmektedir. Üstelik bu tespiti, çok önceden de yapabilmektedir. Söz gelimi ay ve güneş tutulmalarını saatine, dakikasına, nerede ve ne zaman görüleceğine varıncaya kadar yıllar önceden tespit edebilmektedir. Bu itibarla bugün, hilâlin hesap yoluyla tespitinin daha pratik ve daha isabetli olduğuna şüphe yoktur.

4393 no ile gelecek olan hadîste de Hz. Peygamber; **"biz ümmî bir milletiz, yazıyı ve hesabı bilmeyiz. Ama ay, bazen yirmi dokuz, bazen otuz gündür"** diyerek, ilmin ve hesabın geliştiği dönemlerde hilâlin hesap yoluyla da tespit edilebileceğine ve bunun da meşrû olduğuna işaret etmiştir.

---

[3] **Kurtubî**, II, 298; **İbn Kesîr**, I, 380.

[4] **Kurtubî**, II, 291.

[5] **İbn Mâce**, Sıyâm, 2/1642.

[6] **Buharî**, Savm, 5.

[7] **Buharî**, Savm, 66.

٤٣٧٨ــ (خ م س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**إذا رأيتم الهلال فصوموا ، وإذا رأيتموهُ فأفْطِرُوا ، فإن غُمَّ عليكم فصوموا ثلاثينَ يوما** ».

وفي أخرى قال : ذَكَرَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم الهلال ، فقال :... وذكر الحديث، وقال في آخره : « **فإن أُغْمِيَ عليكم فعُدُّوا ثلاثين** ».

وفي أخرى قال : قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم - أو قال أبو القاسم صلى الله عليه وسلم : «**صوموا لرؤيته ، وأفطروا لرؤيته : فإن غُمِّيَ عليكم فأكملوا العدّة** ».

وفي أخرى « **فإن أُغمي عليكم الشهر فعُدُّوا ثلاثين** ». أخرجه مسلم. وأخرج البخاري الرواية الثالثة ، وقال : « **فإن غُمِّيَ عليكم فأكملوا عدةَ شعبانَ ثلاثين**». وأخرج النسائي الرواية الأولى. وله في أخرى مثلها ، وقال : « **فإن غُمَّ عليكم فعدُّوا ثلاثين**».

وفي أخرى : « **فاقْدُرُوا ثلاثين** ». وفي أخرى : « **فاقْدُرُوا له** ».

وله في أخرى قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **الشهرُ يكون تسعا وعشرين ، ويكون ثلاثينَ ، فإذا رأيتموه فصوموا ، وإذا رأيتموه فأفطروا ، فإن غُمَّ عليكم فأكملوا العدة**».

4.378- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Hilâli görünce oruca başlayın, hilâli görünce son verin! Eğer hava bulutlu olursa, otuz gün oruç tutun!"[8]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet; Hz. Peygamber hilâlden söz etti ve şöyle dedi diyerek hadîsi zikretti, sonunda da; "**Eğer hava bulutlu olursa, günleri otuza kadar sayın!**" buyurdu, şeklindedir.

Başka bir rivâyette de, Hz. Peygamber -veya Ebû'l-Kasım-; "**Hilâli görmekle oruca başlayın ve hilâli görmekle son verin! Eğer bulut engel olursa, sayıyı** (otuza) **tamamlayın!**" buyurdu.

---

[8] **Buharî**, Savm, 11; **Müslim**, Sıyâm, 2/17-20; **Nesaî**, Sıyâm, 9, 10, 11.

Bir başka rivâyette de; "**Ay kapalı ise otuz gün sayın!**" dedi.

Bunları **Müslim** tahric etti.

Üçüncü rivâyeti **Buharî** de tahric etti, ama ifade; **"Hava bulutlu ise, Şaban'ı otuza tamamlayın!"** şeklindedir.

İlk rivâyeti **Nesaî** de tahric etti. Onun buna benzer başka bir rivâyetinde; **"Hava bulutlu ise,** (günleri) **otuza kadar sayın!"** dedi.

Bir diğer rivâyetinde; "**Otuz takdir edin!**" dedi.

Bir başkasında ise sadece; "**Takdir edin!**" dedi.

Nihayet diğer bir rivâyetinde de Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Ay, bazen 29, bazen 30 gündür. Binâenaleyh hilâli görünce oruca başlayın ve yine hilâli görünce oruca son verin! Hava bulutlu ise, sayıyı tamamlayın!"

٤٣٧٩ـ (د س ـ **حذيفة بن اليمان** رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **لا تَقدَّمُوا الشهرَ حتى تَرَوُا الهلالَ ، أو تُكْملوا العدَّة ، ثم صوموا حتى تروُا الهلالَ ، أو تُكملوا العدة** ». أخرجه أبو داود ، والنسائي. وزاد النسائي بعد « **الهلال**» في الموضعين « **قبلَه**».

والنسائي عن بعض أصحاب النبيِّ صلى الله عليه وسلم ولم يسمِّه... وذكر الحديث، وقال: «**أو تُكملوا العدة ثلاثين**». وله في أخرى عن رِبْعي [بن حراش] مرسلا قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **إذا رأيتم الهلال فصوموا ، وإذا رأيتموه فافطروا ، فإن غمَّ عليكم فأتموا شعبانَ ثلاثين، إلا أن تَرَوُا الهلالَ قبل ذلك ، ثم صوموا رمضانَ ثلاثين ، إلا أن تَرَوْا الهلال قبل ذلك**».

4.379- Huzeyfe b. el-Yemân'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle dediğini işittim:

"(Ramazan) **hilâlini görmeden veya** (Şaban'ın günlerinin) **sayısını** (otuza) **tamamlamadan Ramazan'ı öne almayın! Sonra**

(Şevvâl) **hilâlini görünceye veya** (Ramazan'ın günlerini otuz) **sayısına tamamlanıncaya kadar oruç tutun!"**[9]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî'nin bir rivâyetinde, "**hilâl**" kelimesinden sonra "**daha önce**" kelimesi ziyade edilir.

Nesaî, başka bir rivâyetinde, isim vermeden Hz. Peygamberin bir sahâbesinden diyerek hadîsi zikreder ve sonunda ibareyi, "**...veya sayıyı otuza tamamlamadan...**" diye kaydeder.

Yine **Nesaî**'nin, **Rib'î b. Hirâş**'tan naklettiği mürsel bir rivâyette Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Hilâli gördüğünüzde oruca başlayın, yine hilâli görünce son verin! Eğer hava bulutlu olursa, daha önce hilâli görmeniz hali müstesnâ, Şaban ayını otuza tamamlayın! Sonra, yine daha önce hilâli göremezseniz, Ramazan'ı da otuz gün tutun!"

٤٣٨٠ـ (ط س د ت ــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) : « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ذَكَرَ رمضانَ ، فقال : **لا تصوموا حتى تَرَوُا الهلال ، ولا تُفْطِرُوا حتى ترَوْه ، فإن غُمَّ عليكم فأكملوا العدة ثلاثين** ». أخرجه الموطأ ، والنسائي.

وفي رواية للنسائي أنَّ ابنَ عباس قال : « عجبتُ ممن يتقدَّم الشهرَ ، وقد قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **إِذا رأيتم الهلاَل فصوموا وإِذا رأيتموه فأَفطِرُوا فإن غُمَّ عليكم فأكملوا العدة ثلاثين**».

وله في أخرى : أَنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : « **صوموا لرؤيته ، وأفطروا لرؤيته، فإن حال بينكم وبينه سحاب فأكملوا العدة ، ولا تستقبلوا الشهر استقبالا**».

وفي أخرى قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **لا تصوموا قبل رمضان، صوموا للرؤية ، وأفطروا للرؤية ، فإن حالت دونه غَيَاية ، فأكملوا ثلاثين**».

---

[9] **Ebû Davud**, Savm, 6/2326; **Nesaî**, Sıyâm, 13.

وأخرجه أبو داود قال : « لا تقدّموا الشهر بصيام يوم أو يومين ، إلا أن يكون شيء يصومُهُ أحدُكم ، ولا تصوموا حتى تَرَوْه ، ثم صوموا حتى تروه ، فإن حال دونه غمامة ، فأتموا العدة ثلاثين ، ثم أفطروا ، الشهر تسع وعشرون ». وفي رواية بمعناه ، ولم يقل : « ثم أفطروا ».

وأخرجه الترمذي قال : « لا تصوموا قبل رمضان ، صوموا لرؤيته ، وأفطروا لرؤيته ، فإن حالت دونه غياية فأكملوا ثلاثين ».

4.380-Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) Ramazan'dan söz etti ve şöyle dedi:

"Hilâli görmeden oruca başlamayın, yine hilâli görmeden oruca son vermeyin! Eğer hava bulutlu ise, sayıyı otuza tamamlayın!"[10]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî'nin bir rivâyetinde **İbn Abbas;** "Ramazan'ı öne alana hayret ederim, çünkü Rasûlullah (as.) şöyle demişti" dedi:

"Hilâli gördüğünüzde oruca başlayın, yine hilâli görünce oruca son verin! Hava bulutlu olursa, sayıyı otuza tamamlayın!"

Nesaî'nin başka bir rivâyetinde de Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Hilâli görmekle oruca başlayın ve yine hilâli görmekle oruca son verin! Eğer bulut, hilâli görmenize engel olursa, sayıyı tamamlayın! Ramazan'ı öne almayın!"

Başka bir rivâyette de şöyle buyurdu:

"Ramazan girmeden oruca başlamayın! Hilâli görerek oruca başlayın ve yine hilâli görerek son verin! Eğer karanlık, hilâli görmenize engel olursa, otuza tamamlayın!"

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

[10] **Muvatta**, Sıyâm, 1/3; **Ebû Davud**, Savm, 7/2327; **Tirmizî**, Savm, 5/683; **Nesaî**, Sıyâm, 13.

"Bir veya iki gün (önceden) **oruç tutmakla Ramazan'ı öne almayın! Şayet sizden birinin önceden beri tuttuğu bir oruç varsa, bu müstesnadır. Hilâli görmeden oruç tutmayın! Sonra** (Şevval'in) **hilâlini görünceye kadar oruç tutun! Şayet bulut, hilâli görmenize engel olursa, sayıyı otuza tamamlayın, sonra oruca son verin! Ay, bazen yirmi dokuz gündür."**

Buna benzer başka bir rivâyette de, sadece "**sonra oruca son verin!**" cümlesi yoktur.

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Ramazan'dan önce oruç tutmayın! Hilâli görerek oruca başlayın, hilâli görerek oruca son verin! Bulut, görmenize engel olursa, otuza ikmâl edin!"

٤٣٨١ــ (د ــ عائشة رضي الله عنها) : « أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يَتَحَفَّظ من شعبانَ ما لا يتحفَّظُ من غيره ، ثم يصوم لرؤية رمضانَ ، فإن غُمَّ عليه عَدَّ ثلاثين يوما، ثم صام». أخرجه أبو داود.

4.381-Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), diğer ayların hilâllerini tespit için yapmadığı araştırmayı, Şaban hilâlini tespit için yapardı. Sonra Ramazan hilâlini görerek oruca başlardı. Eğer hava bulutlu olursa, ayı otuz güne tamamlar, sonra oruca başlardı."[11]

٤٣٨٢ــ (د ــ أيوب السختياني) قال : كتبَ عُمَرُ بنُ عبد العزيز إلى أهل البصرة: « بَلَغَنا عن رسولِ الله صلى الله عليه وسلم... وذكر نحو حديثِ ابنِ عُمَرَ عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، وزاد : وإنَّ أحسن ما يُقدَر له ، **إذا رأينا هلالَ شعبان لكذا وكذا ، فالصومُ إن شاء الله لكذا وكذا ، إلا أن تروا الهلال قبل ذلك** ». أخرجه أبو داود هكذا عقب حديث ابن عمر، وحديثُ ابنِ عُمَرَ قد تقدَّم في أول الفصل في جملة رواية أبي داود.

4.382- Eyyûb es-Sahtiyânî anlatıyor:

---

[11] **Ebû Davud**, Savm, 6/2325.

"Ömer b. Abdülaziz, 'Rasûlullah'ın (as.) şöyle dediği bize ulaştı' diyerek İbn Ömer hadîsinin bir benzerini Basralılara yazdı ve şunu ilave etti:

"**Orucun** (başlangıç vaktini) **takdir etmenin en güzel yolu, Şaban hilâlini şöyle şöyle gördüğümüz zamandır. Oruç da inşallah öyle öyledir. Ancak, hilâli daha önceden görmüş olmanız hali müstesna!**"[12]

İZAH

Burada **Ömer b. Abdülaziz**, Basralılara, hava kapalı olduğunda Ramazan'ın başlangıcının nasıl takdir edileceğini ifade etmektedir. Ancak **Ömer b. Abdülaziz**'in bu sözü izaha muhtaçtır. Muhtemelen burada Şaban ayının başlangıcına ait görülen hilâl, Receb'in yirmi dokuzuncu gün görülmüşse, Şaban'ın otuza tamamlanması ifade edilmektedir. Şayet Şaban'ın hilâli Receb'in otuzunda görülürse, Şaban ayı 29 olarak hesaplanır.

Sened açısından mu'dal olan bu rivâyeti destekleyen başka hadîsler de vardır.

---

[12] **Ebû Davud**, Savm, 4/2321

الفرع الثاني

في وجوبه بالشهادة

وهو نوعان:

النوع الأول

شهادة الواحد

2- HİLÂLİ GÖRENİN ŞAHİTLİĞİ İLE ORUCUN FARZ OLMASI

a) BİR KİŞİNİN ŞÂHİTLİĞİ

٤٣٨٣ـ (د ت س ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « جاء أعرابي إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم فقال : إني رأيتُ الهلالَ - قال الحسن في حديثه : يعني هلالَ رمضانَ - فقال : **أتشهدُ أن لا إله إلا الله** ؟ قال : نعم ، قال : **أتشهدُ أن محمدا رسولُ الله** ؟ قال : نعم، قال : **يا بلالُ** ، **أذِّن في الناس: أنْ صوموا غدا** ».

وفي رواية عن عكرمة : « أنهم شكُّوا في هلالِ رمضانَ مَرَّةً ، فأرادوا أن لا يقوموا ولا يصوموا ، فجاء أعرابي من الحَرَّة يشهدُ أنه رأى الهلالَ ، فأُتِيَ به النبيُّ صلى الله عليه وسلم، فقال : **أتشهدُ أن لا إله إلا الله** ، **وأني رسولُ الله** ؟ قال : نعم ، وشهدَ أنه رأى الهلالَ ، **فأمر بلالا** ، فنادى في الناس: **أن يقوموا وأن يصوموا** ». أخرجه أبو داود. وقال : رواه جماعة عن سماك بن حرب عن عكرمة مرسلا ، ولم يذكر القيامَ أحد إلا حمادُ بن سلمة ، قال أبو داود : هذه كلمة لم يقلها إلا حماد: « **وأن تقوموا**»، لأن قوما يقولون : القيامُ قبل الصيام.

وفي رواية الترمذي : قال : « جاء أعرابي إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فقال : إني رأيتُ الهلالَ ، فقال: **أتشهدُ أن لا إله إلا الله** ؟ **أتشهدُ أن محمدا رسول الله** ؟ قال: نعم، قال: **يا بلال** ، **أذِّن في الناس: أن يصوموا غدا**». قال الترمذي : وروي عن عكرمة مرسلا.

وأخرجه النسائي مثل الترمذي، وقال: « **أن محمدا عبدُه ورسولُهُ** ». وله في أخرى : « فنادى النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **أن صوموا** ». أخرجه أيضا مرسلا عن عكرمة ، ولم يذكر لفظه.

4.383- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'e bir bedevî geldi ve;

"- Ben hilâli gördüm" dedi. -Hasan, "o, Ramazan hilâlini kastediyordu" dedi-. Hz. Peygamber;

"- Allah'tan başka ilâh olmadığına şehâdet ediyor musun?" diye sordu.

"- Evet" dedi.

"- Muhammed'in, Allah'ın Rasûlü olduğuna şehâdet ediyor musun?" diye sorunca da yine;

"- Evet" karşılığını verdi. O zaman Hz. Peygamber Bilâl'e;

"- Yâ Bilâl! İnsanlara, yarın oruç tutun, diye ilân et!" buyurdu.[13]

RİVÂYETLER

İkrime'den gelen bir rivâyete göre de; "Bir defasında insanlar, Ramazan hilâli konusunda tereddüde düştüler ve terâvih kılmamaya, oruç tutmamaya karar verdiler. O sırada Harra'dan bir bedevî geldi ve hilâli gördüğünü söyledi. Bunun üzerine bedevî, Hz. Peygamber'e götürüldü. Hz. Peygamber;

"- Allah'tan başka bir ilâh olmadığına ve benim de Allah'ın Rasûlü olduğuma şehâdet eder misin?" diye sordu.

Adam, "evet" dedi ve hilâli gördüğüne şâhitlik yaptı. O zaman Hz. Peygamber de Bilâl'e, insanlara; **"terâvih kılın ve oruç tutun!"** diye ilân etmesini emretti."

Bunları **Ebû Davud** tahric etti ve dedi ki: "Bu hadîsi bir gurup insan, Simâk b. Harb vasıtasıyla İkrime'den mürsel olarak rivâyet ettiler. Hammâd b. Seleme'den başka hiç birisi, terâvih namazını kılmayı zikretmedi."

Yine **Ebû Davud** dedi ki: "*En Tekûmû* (terâvih kılınız) sözünü, sadece Hammâd söyledi. diğer râviler ise, ***'terâvih, oruç başlamadan önce kılınırdı'*** dediler."

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber'e bir bedevî geldi ve dedi ki;

"- Ben hilâli gördüm."

---

[13] **Ebû Davud**, Savm, 63/2340-41; **Tirmizî**, Savm, 7/686; **Nesaî**, Sıyâm, 8.

"- Allah'tan başka ilâh olmadığına şehâdet eder misin? Muhammed'in de Allah'ın rasûlü olduğuna şehâdet eder misin?"

"- Evet."

"- Öyleyse yâ Bilâl! Kalk, insanlara, yarın oruç tutmalarını ilân et!"

Tirmizî; "Bu, İkrime'den mürsel olarak da rivâyet edildi" dedi.

Nesaî'nin rivâyeti de **Tirmizî**'ninki gibidir. Yalnız ibare; **"Muhammed'in, Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğuna..."** diye devam eder.

Nesaî'nin diğer bir rivâyetinde de, Hz. Peygamber; **"Oruç tutunuz!"** diye seslendi.

Nesaî ayrıca, **İkrime**'den mürsel olarak da tahric etti, ama lafzını zikretmedi.

İZAH

Bu hadîs, biri mürsel, diğeri muttasıl olmak üzere iki şekilde rivâyet edilmiştir.

Hadîs, Ramazan hilâlinin görüldüğüne bir kişinin şâhitlik etmesiyle de oruca başlanacağına, tek kişinin şâhitliğinin yeterli sayılacağına delâlet etmektedir. Hz. Peygamber'in bedevîye, kelime-i şehâdete inanıp inanmadığını sorması, onun müslüman olup olmadığını öğrenmek içindir. Bu durumda hilâli gördüğüne şâhitlik edecek insanın müslüman olması gerektiği ortaya çıkar. Gayri müslimin şâhitliğine itibar olunmaz.

Bir kısım fukaha ise, aşağıda gelecek olan hadîslere dayanarak, bir kişinin şahitliğini yeterli saymaz, iki kişinin şâhitliğini gerekli görür. Onlar, bu işi sadece bir haber vermek olarak görmemişler, bunun şahitlik hükmünde bir mesele olduğunu düşünmüşlerdir.

Şüphesiz ki bu uygulama, o günkü imkânlar muvacehesinde düşünülmelidir.

٤٣٨٤ـ (د ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : « تَرَاءى النّاسُ الهلالَ ، فأخْبَرْتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أني رأيتُهُ فصامَهُ ، وأمر النّاسَ بصيامه ». أخرجه أبو داود.

4.384- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"İnsanlar, hilâli görmeğe çalışıyorlardı. Ben Hz. Peygamber'e, hilâli gördüğümü haber verdim. Bunun üzerine Hz. Peygamber insanlara, oruca başlamalarını emretti."[14]

النوع الثاني
في شهادة الاثنين

b) İKİ KİŞİNİN ŞÂHİTLİĞİ

٤٣٨٥ـ (د ـ حسين بن الحارث الجدلي) : أن أميرَ مكة [خطبَ ، ثم قال:] «عهِدَ إلينا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : أن نَنْسُكَ لرؤيته ، فإن لم نَرَهُ ، وشهِدَ شاهدا عَدْلٍ ، نَسَكْنا بشهادتهما ، قال: فسألتُ الحسينَ بن الحارث: مَنْ أميرُ مكةَ ؟ قال : لا أدري ، ثم لقيني بعدُ ، فقال : هو الحارثُ بنُ حاطبٍ، أخو محمد بن حاطب، ثم قال الأمير : إنَّ فيكم مَنْ هو أعلم بالله ورسوله مني، وقد شهِدَ هذا من رسول الله صلى الله عليه وسلم وأومأ إلى رجل – قال الحسين : فقلتُ لشيخ إلى جنبي : مَنْ هذا الذي أومأ إليه الأميرُ ؟ قال : هذا عبدُ الله بنُ عُمر، وصَدَق ، كان أعلمَ بالله جَلَّ وعزَّ منه – فقال : بذلك أمرَنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ». أخرجه أبو داود.

4.385- Hüseyin b. el-Hâris el-Cedelî'den[15] rivâyet edilmiştir:

"Mekke Emîri halka hitap etti ve dedi ki:

---

[14] **Ebû Davud**, Savm,14/2340-41.

[15] **Ebû'l-Kasım, el-Hüseyin b. el-Hâris el-Cedelî**: Kûfeli meşhur tâbiîlerdendir, Abdullah b. Ömer'i dinlemiştir. Kendisinden Ebû Malik el-Eşcaî ve Haccâc b. Ertât rivâyet etmiştir. Sikadır. Rivâyeti **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de yer almaktadır.

"Rasûlullah (as.) bize, hilâli görmek suretiyle (oruç) ibâdetine başlamamızı, eğer kendimiz göremezsek iki âdil şâhidin şâhitliği ile ibadete başlamamızı tavsiye etti."

(Râvî Ebû Mâlik el-Eşcaî dedi ki:) "Hüseyin b. el-Hâris'e;

"- Mekke Emîri kimdi?" diye sordum.

"- Bilmiyorum" dedi. Bir müddet sonra kendisine tekrar rastladım. O zaman şöyle dedi:

"- Mekke Emîri, Muhammed b. Hâtıb'ın[16] kardeşi el-Hâris b. Hâtıb idi. Sonra Emîr, şöyle söylemişti:

"- Şüphesiz aranızda Allah ve Rasûlünü (Kitab ve Sünneti) benden daha iyi bilenler vardır. O da, Rasûlullah'ın (as.) bu tavsiyeyi yaptığına şahitlik eder."

O sırada Emîr, eliyle bir adamı işaret etti. Ben, yanımda bulunan bir ihtiyara;

"- Emîr'in işaret ettiği o adam kim?" diye sordum.

"- O, Abdullah b. Ömer'dir ve o (Emîr) doğru söylemiştir. Çünkü Abdullah, Allah'ın (emirlerini) Emîrden daha iyi bilir" dedi.

Abdullah b. Ömer de;

"- Rasûlullah (as.) bize öyle emretmişti" dedi.[17]

İZAH

"İbâdete başlamak" cümlesi ile, öncelikle oruç ibadetine başlamak kastedilmiştir. Ancak bu cümle oruç, hac, bayram vb. takvime bağlı bütün ibadetler için de ölçüdür. Çünkü bütün bu ibadetler, hilâle bağlıdır.

---

[16] **Ebû İbrahim, Muhammed b. Hâtıb b. el-Hâris el-Kuraşî el-Cumehî**: ö. 74/693. Kendisi, babası, kardeşi Hâris ve amcası Hattâb sahabîdirler. Annesi Ümmü Cemîl de muhacir hanımlardandır. **Habeşistan**'da dünyaya geldi, **Mekke**'de vefat etti. **Kûfe**'de öldüğü de rivâyet edilir. Hz. Peygamber'den sonra **Kûfe**'ye yerleşmişti. Büyük dedesi Habîb, Kureyş kabilesinin ileri gelenlerindendi. İslâm'dan sonra Muhammed adını ilk kullanan kişidir.

[17] **Ebû Davud**, Savm, 13/2338.

٤٣٨٦ـ (س ـ عبد الرحمن بن زيد بن الخطاب) : « أنه خطب الناسَ في [اليوم] الذي يُشكُّ فيه - فقال : ألا ، إني جَالَسْتُ أصحابَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم وسألتهم ، وإنَّهم حدَّثوني : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : صُوموا لرؤيته ، وأفطِرُوا لرؤيته ، وانْسُكوا لها ، فإن غُمَّ عليكم فأتموا ثلاثين، وإن شهد شاهدان فصوموا وأفطروا ». أخرجه النسائي.

4.386- Abdurrahman b. Zeyd b. el-Hattâb[18], (hilâlin doğup doğmadığından) şüphe edilen bir günde, halka şöyle hitap etti:

"- Dikkat edin! Ben, Rasûlullah'ın (as.) ashâbı ile oturdum ve onlara sordum. Onlar da bana, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu tahdis ettiler:

"Hilâli görerek oruca başlayın ve yine hilâli görerek oruca son verin! İbâdetlerinizi hilâle göre yapın! Eğer hava bulutlu ise, ayı otuza tamamlayın! Şayet iki şâhit (hilâli gördüklerine) **şâhitlik yaparlarsa, buna göre oruca başlayın ve bitirin!"**[19]

٤٣٨٧ـ (د ـ ربعي بن حراش) عن رَجُلٍ من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «اختلفَ الناسُ في آخر يوم من رمضانَ ، فقَدِمَ أعرابيَّان فشهدا عند رسول الله صلى الله عليه وسلم بالله: لأَهَلَّ الهلالُ، ورأياه أمسِ عشيَّةً ، فأمَرَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم الناسَ أن يُفطِروا ».

زاد في رواية : « وأن يَغْدوا إلى مصلاهم ». أخرجه أبو داود.

---

[18] **Abdurrahman b. Zeyd b. el-Hattâb b. Nüfeyl el-Adevî el-Kuraşî**: ö. 71/690. Hz. Ömer'in kardeşinin oğlu ve aynı zamanda damadıdır. Dedesi Ebû Lübâbe, dünyaya gelince onu Hz. Peygamber'e götürmüş, Rasûlullah (as.) da onun başını okşamış, kendisine tahnîk yapmış ve duâ etmişti. Hz. Peygamber vefat ettiğinde ise henüz altı yaşında bulunuyordu. Yezîd b. Muâviye döneminde **Mekke** valiliği yaptı. **Medîne**'de vefat etti. **Mekke**'de öldüğü de rivâyet edilmiştir.

[19] **Nesaî**, Sıyâm, 8. Hadîsin sendinde müdelles rivâyetleri bulunan **Zekeriyâ b. Ebî Zâide** bulunmaktadır. Bununla birlikte bu manada başka rivâyetlerin bulunması hadîsin hasen olduğunu gösterir.

4.387- Rib'î b. Hirâş, Hz. Peygamber'in ashâbından birinin şöyle dediğini rivâyet etti:

"İnsanlar, Ramazan'ın son günü konusunda ihtilafa düşmüşlerdi. O sırada Rasûlullah'a (as.) iki bedevî geldi ve *"Hilâl görüldü"* diye Allah adına yemin ederek şâhitlik ettiler. Onlar hilâli dün akşam görmüşlerdi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.), halka, oruçlarını bitirmelerini emretti."

Râvî (Halef b. Hişâm[20]); *"...ve ertesi gün (bayram namazı için) namazgaha gitmelerini emretti"* cümlesini ziyade etti.[21]

٤٣٨٨ـــ (د س ـــ أبو عمير [عبد الله] بن أنس بن مالك) عن عمومة له من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم : « أنّ رَكْبا جاؤوا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يشهدون : أنهم رأوا الهلال بالأمس، فأمرهم أن يفطروا، وإذا أصبحوا يغدون إلى مصلاهم ».

أخرجه أبو داود، والنسائي.

4.388- Ebû Umeyr Abdullah b. Enes b. Mâlik, Rasûlullah'ın (as.) ashâbından olan amcalarından naklettiğine göre; "Bir gurup atlı Hz. Peygamber'e gelip, dün hilâli gördüklerine dair şâhitlik ettiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, halka, oruçlarını açınalarını, sabah olunca da (bayram namazı için) namazgâha gelmelerini emretti."[22]

[20] **Ebû Muhammed, Halef b. Hişâm b. Sa'leb el-Esedî el-Bağdadî el-Mukriî el-Bezzâr**: 150-229/767-844. Kırâat imamlarındandır. Hocalarından Hamza b. Habîb, Âsım b. Behdele ve Nâfi kırâatlarını tahsil etmişti. Malik b. Enes ve Hammâd b. Zeyd'den hadîs rivâyet etmiştir. Kendisinden Abbas ed-Dûrî, Müslim ve İbn Ebî'd-Dünya rivâyet ettiler. Sika muhaddislerdendir. **Bağdat**'ta vefat etti. Kırâatla ilgili bazı eserleri bilinmektedir.

[21] **Ebû Davud**, Savm, 13/2339.

[22] **Ebû Davud**, Salât, 255/1157; **Nesaî**, Îdeyn, 2.

الفرع الثالث

في اختلاف البلاد في الرؤية

c) HİLÂLİ GÖRMEK KONUSUNDA ÜLKELERİN FARKLILIĞI

٤٣٨٩ـ (م د ت س ـ كريب مولى ابن عباس): «أن أمَّ الفضل بعثَتْهُ إلى معاوية بالشام قال: فقدمْتُ الشامَ فقضيتُ حاجَتَها، واسْتُهِلَّ عليَّ رمضانُ وأنا بالشام، فرأيتُ الهلالَ ليلةَ الجمعة، ثم قدمْتُ المدينةَ في آخرِ الشهرِ، فسألني عبدُ الله بنُ عباس، ثم ذكر الهلال، فقال: متى رأيتُم الهلالَ؟ فقلت: رأيناه ليلةَ الجمعة، فقال: أنتَ رأيتَهُ؟ فقلتُ: نعم، ورآه الناسُ وصاموا، وصام معاويةُ، فقال: لكنَّا رأيناه ليلةَ السبت، فلا نزال نصومُ، حتى نُكملَ ثلاثين أو نراه، فقلتُ: أولا تكتفي برؤية معاويةَ وصيامه؟ فقال: لا، هكذا أمرَنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم» شك أحد رواته في نكتفي أو: تكتفي.

أخرجه مسلم وأخرجه أبو داود والترمذي والنسائي، وكلُّهم قالوا: «فرأيتُ الهلالَ ليلةَ الجمعة»

والذي في كتاب الحميدي: «يومَ الجمعة».

وقال النسائي: «أولا تكتفي برؤية معاويةَ وأصحابه؟»، وقال الترمذي: «فقلتُ: رآه الناس وصاموا»، ولم يقل عن نفسه: «أنه رآه».

4.389- İbn Abbas'ın âzâdlısı Küreyb'den rivâyet edildiğine göre; "Ümmü'l-Fadl, kendisini Suriye'de bulunan Muâviye'ye gönderdi. Küreyb şöyle anlatıyor:

"Suriye'ye gidip Ümmü'l-Fadl'ın isteğini yerine getirdim. Ben henüz orada iken Ramazan hilâli görüldü. Ben hilâli Cuma gecesi gördüm. Sonra ayın sonunda Medîne'ye geldim. Abdullah b. Abbas, bana bazı sorular sordu. Sonra sözü hilâle getirip dedi ki:

"- Hilâli ne zaman gördünüz?"

"- Cuma gecesi gördük."

"- Sen de gördün mü?"

"- Evet, herkes gördü. Muâviye de, halk da oruca başladı."

"- Ama biz Cumartesi gecesi gördük. Dolayısıyla otuza tamamlayıncaya veya (Şevvâl) hilâlini görünceye kadar oruca devam edeceğiz."

"- Muâviye'nin hilâli görmüş olması ve oruca başlaması (delil olarak) sana yetmez mi?"

"- Hayır! Rasûlullah (as.) bize böyle emretti."[23]

RİVÂYETLER

Râvilerden biri, **"sana yetmez mi?"** veya **"bize yetmez mi?" dediği** konusunda şüphe etti.

Hadîsi **Müslim, Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti. Hepsi de, Küreyb'in, "Ben hilâli Cuma gecesi gördüm" dediğini kaydettiler.

Humeydî'nin kitabında ise "Cuma günü" şeklindedir.

Nesaî'nin ibaresi; "Muâviye ve arkadaşlarının görmüş olması sana yetmez mi?" şeklindedir.

Tirmizî'de ise, Küreyb, hilâli bizzat kendisinin gördüğünü söylemedi, "insanlar gördüler ve oruca başladılar" dedi.

İZAH

Hadîs, bir ülkede görülen hilâlin sadece o ülkede ahâlisini bağlayacağına, diğer ülke halkının da bizzat kendilerinin görmeleri gerektiğine delâlet etmektedir. Ancak bu hüküm, astronomik hesaplamaların gelişmediği dönemlerde bile, fukaha arasında ittifakla kabul görmemiştir. Bir kısım fukaha, her beldede hilâlin ayrı ayrı görülmesi gerektiğini söylerken, özellikle **Hanefî, Mâlikî** ve **Hanbelî** fakîhleri, bir yerde hilâlin görülmesini diğer belde ahâlisi için de bağlayıcı sayarlar.

Daha önce geçen ve yine **İbn Abbas** tarîkıyla rivâyet edilen **4.380** nolu hadîste, **"Ramazan hilâlini görmeden oruca başlamayın, Şevvâl hilâlini görmeden de oruca son vermeyin!"** şeklinde genel

---

[23] **Müslim**, Sıyâm, 5/28; **Ebû Davud**, Savm, 9/2332; **Tirmizî**, Savm, 9/693; **Nesaî**, Sıyâm, 7.

bir ifâde kullanılmaktadır. Bu ifâde, bütün müslümanlara hitap etmektedir, bölgesel bir anlam taşımamaktadır.

٤٣٩٠ــ (م ــ أبو البختري [سعيد بن فيروز]) قال : « خرجنا للعمرة فلما نزلنا ببطن نخلة قال: تراءينا الهلال ، فقال بعضُ القوم : هو ابنُ ثلاث ، وقال بعضُ القوم: هو ابنُ ليلتين ، قال : فلقينا ابنَ عباس ، فقلتُ : إنا رأينا الهلالَ ، فقال بعضُ القوم : هو ابنُ ثلاث، وقال بعضُ القوم : هو ابنُ ليلتين ، فقال : أيَّ ليلة رأيتُموه ؟ قال ، فقلنا: ليلةَ كذا وكذا ، فقال: إن [رسولَ الله صلى الله عليه وسلم] قال : إن الله مدَّه للرؤية ، فهو لليلة رأيتموه ».

وفي أخرى قال أبو البَخْتري : «أهْلَلْنا رمضانَ ونحن بذات عِرْق فأرسلنا رجلاً إلى ابن عباس فسأله؟ فقال ابنُ عباس: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إن الله قد أمدَّه لرؤيته فإن أغْمي عليكم فأكملوا العدة». أخرجه مسلم.

4.390- Ebû'l-Buhterî Saîd b. Fîruz anlatıyor:

"Umre için yola çıkmıştık. Batn-ı Nahle'de konaklayınca, hilâli görmeye çalıştık. Bazıları gördükleri hilâl için;

"Bu hilâl, üç günlüktür", bazıları da;

"İki günlüktür" dediler. sonra İbn Abbas'a rastladık. Ben, İbn Abbas'a;

"- Hilâli görmüştük. Ama bazıları *'bu hilâl üç günlüktür'*, bazıları da *'iki günlüktür'* dediler" dedim. İbn Abbas;

"- Hilâli ne zaman gördünüz?" diye sordu.

"- Şu, şu akşam gördük" dedik. Bunun üzerine İbn Abbas, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu dedi:

"Şüphesiz Allah onu, görülmesi için uzatmıştır. O, sizin gördüğünüz geceye âittir."[24]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Ebû'l-Buhterî şöyle dedi:

[24] **Müslim**, Sıyâm, 6/29-30.

"Biz, Zât-ı Irk mevkiinde iken Ramazan hilâlini gördük. İbn Abbas'a birini gönderip sorduk. İbn Abbas, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu, dedi:

"Şüphesiz yüce Allah, hilâli, görmeniz için uzatmıştır. Eğer hava bulutlu olursa, sayıyı (otuza) **tamamlayın!"**

Hadîsi **Müslim** tahric etti.

İZAH

"Görmeniz için ayı uzatmıştır" cümlesi, tartışmalı bir ifâdedir. Burada sanki ayın herkes tarafından görülmesi için süresinin uzatılması gibi bir mana ortaya çıkmaktadır. Ancak böyle bir mana, tabiat kanunlarına aykırıdır. Muhtemelen bununla ayın gözle görülecek hâle gelinceye kadar büyümesi kastedilmiştir.

الفرع الرابع

في الصوم والفطر بالاجتهاد

d) İCTİHADA DAYANARAK ORUCA BAŞLAMAK VE BİTİRMEK

٤٣٩١ــ (ت د ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن نبيَّ الله صلى الله عليه وسلم قال : **«الصومُ يومَ تصومون ، والفطرُ يومَ تُفْطِرونَ ، والأضحى يوم تُضَحُّون »**. أخرجه الترمذي.

وعند أبي داود عن أبي هريرة - ذكرَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم فيه - قال: **«وفطْرُكم يوم تُفْطِرُون، وأضحاكم يوم تُضَحُّون، وكلُّ عرفة مَوْقف، وكل مِنًى مَنْحَر، وكل فِجاج مكة مَنْحَر ، وكل جَمْع موقف »**.

قال الترمذي : فسَّر بعض أهل العلم هذا الحديث ، فقال : إنما معنى هذا : أن الصومَ والفطر مع الجماعة ، وعُظْم الناس ، وترجم أبو داود على هذا الحديث : باب إذا أخطأ القوم الهلال.

4.391- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"**Oruç, oruç tuttuğunuz gündür. Ramazan bayramı da, orucunuzu açtığınız gündür. Kurban bayramı ise, kurbanlarınızı kestiğiniz gündür.**"[25]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Ramazan bayramınız, orucunuzu açtığınız gündür. Kurban bayramınız, kurbanlarınızı kestiğiniz gündür. Arafat'ın her tarafı vakfe yeridir. Mina'nın her tarafı, kurban kesme yeridir. Mekke'nin bütün caddeleri de kurban kesme yeridir. Müzdelife'nin her tarafı da vakfe yeridir."

Tirmizî şöyle dedi:

"Bazı ilim adamları bu hadîsi tefsir ederek şöyle dediler:

"Bu hadîsin manası, ancak cemâatle ve halkın çoğunluğu ile oruç tutmak ve bayram yapmaktır."

Ebû Davud, bu hadîse dayanarak, "hilâli gözetleyenler, tespitte hata ederse ne yaparlar?" ünvanıyla bir bâb açtı.

İZAH

Hattâbî, bu hadîs münasebetiyle şunları söyler:

"Bu hadîsin manası şudur: İctihâdî konularda insanların hatalarına bakılmaz. İnsanlar, hilâli görmeden ictihâdla oruca başlasalar, sonra da ayın otuzundan sonra hilâli görseler ve sayıyı tamamlamadan da bayram yapmasalar; ondan sonra da ayın yirmi dokuz olduğu anlaşılsa, oruçları ve bayramları sahihtir. Kendilerine hiç bir günah ve ayıplama yoktur. Kezâ hac da böyledir: Arafa gününü şaşırsalar, iâde etmeleri gerekmez. Kurban kesmeleri de böyledir. Bu, Yüce Allah'ın kullarına bir lütfu ve kolaylaştırmasıdır."

---

[25] **Ebû Davud**, Savm, 5/2324; **Tirmizî**, Savm, 11/697.

Hadîs, Ramazan'a ve bayrama bütün insanlarla birlikte başlamak gerektiğini emretmektedir. Bu hususta yanlışlık yapılsa bile, kimseye günah yoktur.

٤٣٩٢ـ (ت ـ عائشة رضي الله عنها) أنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : « الفطر يوم يُفْطِرُ الناس، والأضحى يوم يضحّي الناسُ ». أخرجه الترمذي.

4.392- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Ramazan bayramı, insanların bayram yaptığı gündür. Kurban bayramı da, insanların kurban kestiği gündür."[26]

الفرع الخامس

في كون الشهر تسعا وعشرين

e) AYIN BAZEN YİRMİ DOKUZ GÜN OLDUĞU

٤٣٩٣ـ (خ م د س ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال: «الشهر كذا وكذا وكذا ، وصفّق بيديه مرتين بكلّ أصابعهما ، ونقص في الصفقة الثالثة إبْهامَ اليمنى أو اليسرى ». هذه رواية مسلم. وفي رواية البخاري قال : « الشهرُ هكذا وهكذا ، وَخَنَسَ إبهامَهُ في الثالثة». وفي رواية للبخاري: أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: « إنَّا أمّة أُمّيّة لا نكتُب ، ولا نَحْسُب، الشهر هكذا ، وهكذا - يعني مرة : تسعا وعشرين ، ومرة ثلاثين».

وفي رواية لمسلم أنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : « إنا أُمّة أُمِّيَّة ، لا نكتُب ، ولا نحْسُبُ ، الشهرُ هكذا ، وهكذا ، وهكذا ، وعقد الإبهام في الثالثة ، والشهر هكذا ، وهكذا ، وهكذا، يعني: تمام الثلاثين ». وفي أخرى قال : « الشهرُ هكذا وهكذا ، وقبض إبهامه في الثالثة ».

---

[26] **Tirmizî**, Savm, 77/802.

وفي أخرى : أنّ النبيّ صلى الله عليه وسلم قال: « **الشهرُ هكذا ، وهكذا ، وهكذا:** عشرا ، وعشرا ، وتسعا». وفي أخرى أنه قال : « **الشهرُ تسْع وعشرون** ». و لم يزد.

وزاد في أخرى قال عُقبةُ : « **وأحسبه قال : الشهر ثلاثون** ، وطَبَّق كفيه ثلاث مرار ».

وفي أخرى « أنّ ابنَ عمرَ سمع رجلا يقول : الليلةَ ليلةُ النصف، فقال له : وما يُدْرِيك أن الليلةَ النصفُ ؟ سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : **الشهر هكذا ، وهكذا** ، وأشار بأصابعه العشر مرتين ، وهكذا في الثالثة ، وأشار بأصابعه كلّها ، وَحَبَسَ - أو خَنَس - إبهامه ».

وأخرج أبو داود رواية البخاري الثانية ، وقال : « **هكذا** » مرة ثالثة ، وقال : « وخنس سليمان - هو ابن حرب - إصبَعه في الثالثة ، يعني : تسعة وعشرين ، وثلاثين».

وأخرج النسائي رواية مسلم الثانية التي فيها : « **أمَّة أمّيَة** ».

وله في أخرى: «**إنّا أمّة أمّيّة ، لا نكتُب، ولا نحسُب ، الشهرُ هكذا** ، وهكذا ، **وهكذا** - ثلاثا - حتى ذكر تسعا وعشرين ». وله في أخرى قال : « **الشهرُ هكذا** » ، ووصف شُعبة عن صفة جبلة [ابن سُحَيم] عن صفة ابن عمر: « **أنه تسع وعشرون** » ، فيما حكى من صنيعه مرتين بأصابع يديه، ونقص في الثالثة إصبعا من أصابع يديه. وأخرج أيضا أنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : « **الشهر تسع وعشرون** ». لم يزد على هذا.

4.393- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Ay, şu kadar, şu kadar, şu kadardır."

Hz. Peygamber, iki defa ellerinin bütün parmaklarını açarak, üçüncüsünde ise sağ veya sol elinin baş parmağını yumarak işaret etti."[27]

---

[27] **Buharî**, Savm, 5, 11, 13; Talâk, 29; **Müslim**, Sıyâm, 2/3-16; **Ebû Davud**, Savm, 4/2319-21; **Nesaî**, Sıyâm, 17.

RİVÂYETLER

Bu, **Müslim**'in rivâyetidir.

Buharî'nin rivâyeti de; "**Ay, şu kadar ve şu kadardır**" dedi ve üçüncüsünde de baş parmağını yumdu" şeklindedir.

Buharî'nin diğer bir rivâyetinde Hz. Peygamber şöyle dedi:

"**Biz, ümmî bir milletiz; ne yazma biliriz, ne de hesap... Ay, şu kadar ve şu kadardır.**"

Yani, ayın bazen yirmi dokuz, bazen de otuz çektiğini kastediyordu.

Müslim'in başka bir rivâyetinde de Rasûlullah (as.);:

"**Biz, ümmî bir milletiz; ne yazmayı biliriz, ne de hesabı... Ay şu kadar, şu kadar ve şu kadardır**" buyurarak üçüncüsünde elinin işaret parmağını yumdu. Sonra yine, "**Ay şu kadar, şu kadar ve şu kadardır**" buyurdu, ama bu sefer otuzu gösterdi."

Müslim'in başka bir rivâyeti de şöyledir:

"**Ay şu kadar ve şu kadardır**" dedi, üçüncüsünde işaret parmağını yumdu."

Müslim'in bir başka rivâyeti de; "**Ay şu kadar, şu kadar ve şu kadardır. Yani on, on ve dokuzdur**" şeklindedir.

Bir diğer rivâyetinde de sadece; "**ay yirmi dokuz gündür**" dedi.

Diğer bir rivâyetinde ise Ukbe'nin[28] şöyle dediği kaydedilir:

"Zannederim, "**Ay, otuz gündür**" dedi ve avuçlarını üç defa vurdu."

Nihayet **Müslim**'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"İbn Ömer, bir adamın; "bu gece, ayın tam yarısıdır" dediğini duyunca;

"- Ayın tam yarısı olduğunu nereden biliyorsun? Ben Rasûlullah'ın (as.); '**Ay, şu kadar ve şu kadardır**' dediğini işittim. Bu

---

[28] **Ukbe b. el-Hureys et-Tağlibî el-Kûfî**: Kûfeli tâbiîlerdendir, Abdullah b. Ömer'i dinlemiştir. Kendisinden Şu'be rivâyette bulunur. Sikadır. Rivâyeti **Müslim** ve **Nesaî**'de yer almaktadır.

sırada on parmağı ile iki defa işaret etti, üçüncüsünde de; **'ve şu kadardır'** diyerek işaret parmağını yumarak işaret etti."

Ebû Davud da, **Buharî**'nin ikinci rivâyeti gibi rivâyet etti: Üç defa "**Ay şu kadardır**" dedi. Râvî Süleyman b. Harb, üçüncü işarette bir parmağını yumdu, yani yirmi dokuz ve otuzdur diye işaret etti.

Nesaî de, **Müslim**'in, "**Biz ümmî bir milletiz...**" diye başlayan rivâyetini tahric etti.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"**Biz ümmî bir milletiz; ne yazı biliriz, ne de hesap... Ay şu kadar, şu kadar ve şu kadardır.**" Yani otuzu işaret etti, bir de yirmi dokuzu işaret etti.

Nesaî'nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"**Ay şu kadardır**" dedi. Şu'be, Cebele b. Sühaym'ın[29] İbn Ömer'den naklettiği rivâyette, onun iki defa bütün parmaklarını işaret ettiğini, üçüncüsünde de bir parmağını yumarak "**ayın yirmi dokuz**" olduğunu gösterdi."

Nesaî'nin başka bir rivâyetinde de Rasûlullah (as.) sadece; "**Ay yirmi dokuz gündür**" buyurdu.

İZAH

Bu rivâyette, kamerî hesaba göre ayların, bazen yirmi dokuz, bazen de otuz gün çektiği görülmektedir. Ancak burada daha önemli olan bir husus da, Hz. Peygamber'in; "**Biz ümmî bir milletiz; ne yazı biliriz, ne de hesap...**" diyerek ayın başlangıç ve bitiş zamanlarını tespit için çıplak gözle görmekten başka bir imkânlarının olmadığını ifade etmesidir. Bu ifade, hilâli çıplak gözle görmekten başka bir imkânın bulunabilmesi halinde, ona itibar edilmesi gerektiğini gösterir.

---

[29] **Ebû Süveyre, Cebele b. Sühaym et-Teymî**: ö. 125/743. Kûfeli tâbiîlerdendir. Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Cübeyr'den rivâyet etmiştir. Kendisinden de Şu'be ve Süfyan es-Sevrî rivâyette bulunmuştur. Sikadır. Yirmi kadar hadîsi bilinmektedir.

٤٣٩٤ـ (م س ـ سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه) قال : « ضربَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بيده على الأخرى ، ثم قال : **الشهرُ هكذا** ، **وهكذا** ، **وهكذا** ، ثم نقص في الثالثة إصبعا ».

أخرجه مسلم ، وعند النسائي مثله. وله في أخرى : « **الشهرُ هكذا وهكذا وهكذا** » - يعني تسعة وعشرين - وفي أخرى مثل الأولى، وقال: «وصفّق محمد بن عبيد بيديه ينعتُها ، ثلاثا . ثم قبض في الثالثة الإبهام في اليسرى».

4.394- Sa'd b. Ebî Vakkas şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) bir elini diğerine vurdu, sonra;

"Ay şu kadar, şu kadar ve şu kadardır" dedi. Üçüncü vuruşunda bir parmağını yummuştu."[30]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti. **Nesaî**'nin rivâyeti de aynıdır. Diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Ay şu kadar, şu kadar ve şu kadardır" dedi, yani yirmi dokuzu işaret etti."

Diğer bir rivâyeti de ilk rivâyet gibidir. Yalnız şöyle bir ilave vardır:

"Muhammed b. Ubeyd[31], elini çırparak bunu gösteriyordu: Eliyle üç defa işaret etti, üçüncüsünde sol elinin baş parmağını yumdu."

---

[30] **Müslim**, Sıyâm, 4/26-27; **Nesaî**, Sıyâm, 16.

[31] **Ebû Abdullah, Muhammed b. Ubeyd b. Ebî Ümeyye el-İyâdî et-Tanâfisî el-Kûfî al-Ahdeb:** 127-204/745-819. Kûfeli muhaddislerdendir. A'meş, İbn İshak ve Hişâm b. Urve'den rivâyet eder, kendisinden de Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Maîn ve İshak b. Râhûye gibi büyük âlimler rivâyette bulunur. Hafız muhaddislerdendir, sikadır. Bir müddet **Bağdat**'ta oturdu, sonra tekrar **Kûfe**'ye döndü ve orada vefat etti.

٤٣٩٥ـ (س ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «أتاني جبريلُ فقال : الشهرُ تسع وعشرون يوما ». وفي أخرى : أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « الشهرُ تِسْعٌ وعشرون يوما ». أخرجه النسائي.

4.395- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Cibril bana geldi ve; *'Ay, (bazen) yirmi dokuz gündür'* dedi."[32]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette de şöyle dedi:

"Ay, yirmi dokuz gündür."

Bunları **Nesaî** tahric etti.

٤٣٩٦ـ (د ت ـ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال : « لَمَا صُمْنا معَ رسول الله صلى الله عليه وسلم تسعا وعشرين أكثرَ مما صمنا ثلاثين ». أخرجه أبو داود.

وعند الترمذي قال : « ما صمتُ مع النبيّ صلى الله عليه وسلم... » وذكر الحديث.

4.396- Abdullah b. Mes'ûd şöyle dedi:

"Bizim Rasûlullah'la (as.), Ramazan'ı yirmi dokuz gün olarak tuttuğumuz, otuz gün olarak tuttuğumuzdan daha çoktur."[33]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Tirmizî'de ise, **"tuttuğum..."** diye mütekellim sigası kullanılır.

٤٣٩٧ـ (خ م د ت ـ أبو بكرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللّه - صلى الله عليه وسلم قال : «شهرا عيد لا ينقصان : رمضانُ ، وذو الحِجَّة ». أخرجه البخاري، ومسلم ، وأبو داود، والترمذي.

---

[32] **Nesaî**, Sıyâm, 15.

[33] **Ebû Davud**, Savm, 4/2322; **Tirmizî**, Savm, 6/684.

قال الترمذي : قال أحمد : معنى هذا الحديث : لا ينقصان معا في سنة واحدة، إن نقص أحدهما تم الآخر ، قال : وقال إسحاق : معناه : إن يكن تسعا وعشرين فهو تمام غير نقصان.

4.397- Ebû Bekre'den, Hz. Peygamber'in şöyle dediği rivâyet edildi:

"İki bayram ayları eksik olmazlar. Onlar, Ramazan ve Zilhicce aylarıdır."[34]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etti.

Tirmizî şöyle dedi: "Ahmed b. Hanbel dedi ki:

"Bu hadîsin manası şudur: Ramazan ve Zilhicce ayları, bir sene içinde ikisi birden eksik olmaz. Eğer biri eksik gelirse, diğeri tam olur."

İshak (b. Râhûye)[35] de şöyle dedi: "Bunun manası şudur: Ay yirmi dokuz çekse bile tamdır, eksik değildir."

---

[34] **Buharî**, Savm, 12; **Müslim**, Sıyâm, 7/31-32; **Ebû Davud**, Savm, 4/2323; **Tirmizî**, Savm, 8/688.

[35] **Ebû Yakub, İshâk b. İbrahim b. Mahled b. İbrahim b. Matar et-Temîmî el-Hanzalî el-Mervezî en-Nisâbûrî:** 161-238/778-853. Aslen Mervlidir, ancak **Nisâbûr**'a göçmüş ve orayı vatan edinmişti. Meşhur muhaddis, hafız, müfessir ve fakîhtir; **Şâfiî** ve **Hanbelî** fukahasından olduğuna dair rivâyetler vardır. Henüz çocuk denecek yaşta iken hicrî 170 yılında tahsile başlamış, 184 yılında da tahsil için seyahate çıkmış; **Horasan, Hicâz, Yemen, Irak, Suriye** ve **Mısır**'ı dolaşarak buralardaki hadîs otoritelerini dinlemiştir.Çok kuvvetli bir hafızaya sahipti, insanlara hep ezberden hadîs rivâyet ederdi. Hatta *Müsned* ve *Tefsîr*'ini dahi hıfzından imlâ ettirdiği, elinde asla kitap görülmediği rivâyet edilir. Ebû Davud el-Haffâf; **"İshak, bize ezberden 11.000 hadîs yazdırdı. Sonra onları ne bir harf eksik ve ne de bir harf fazla yapmadan tekrar okudu"** der. Kendisi de, hadîs rivâyet ederken, kitaplarındaki 100.000 hadîsi sanki görüyormuş gibi hissettiğini söyler. Her sahada sahip olduğu geniş ilmi, kendisine şarkta ve garpta büyük şöhret sağlamış ve hadîs ilminin şehinşâhı seviyesine çıkarmıştı. Ahmed b. Hanbel; **"onun gibi birini Irak'ta ne tanıyorum, ne de biliyorum"** der. **Nisâbûr**'un, hatta bütün **Horasan** bölgesinin yetiştirdiği büyük muhaddislerden biri olan **İbn Râhûye**'nin ölümünden beş ay evvel hafızası bozuldu. Son derece müttakî ve zâhid bir zattı. **Nisâbûr**'da vefat etti. ***Müsned, Sünen*** ve ***Tefsîr*** adlı eserleri bilinmektedir, ***Müsned***'in bir bölümü neşredilmiştir.

İZAH

"İki bayram ayı"ndan maksat, **Ramazan** ayı ile **Zilhicce** ayıdır. Birinde oruç, diğerinde hac ibâdeti edâ edildikten sonra bayram yapılmaktadır.

Tirmizî'nin açıkladığına göre, bu hadîs iki şekilde izah edilir:

1- **Ramazan** ve **Zilhicce** ayları, aynı sene içinde, ikisi birlikte eksik olmazlar, yani ikisi birden yirmi dokuz çekmezler. Biri yirmi dokuz çekerse, diğeri otuz çeker.

2- Diğer bir izaha göre, bu ayların ikisi de yirmi dokuz çekse bile, sevap bakımından tamdırlar, eksik değildirler. Sayı itibariyle az bile olsalar, hüküm itibariyle tamdırlar.

Hattâbî'nin kaydettiği bir üçüncü izaha göre de, maksat; **Zilhicce**'nin ilk on gününde yapılan ibâdetin, **Ramazan**'da yapılan ibâdetten sevap itibariyle daha eksik olmadığını belirtmektir. Bilindiği üzere **Zilhicce**'nin ilk on gününde hac ibâdeti edâ edilmektedir. Dolayısıyle bu ibadet, sevap açısından oruç ibâdetinden daha eksik değildir.

٤٣٩٨ـــ (ت ـــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**أحْصُوا هلال شعبانَ لرمضانَ** ». أخرجه الترمذي.

4.398- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Ramazan için Şaban'ın hilâl günlerini sayın."[36]

İZAH

Bu ifade, Ramazan'ın başlangıcını tespit için Şaban ayının günlerini sayın demektir. Zira ay, yirmi dokuz veya otuz çektiğine göre, Şaban ayının günleri sayılmak suretiyle Ramazan'ın başlangıcını tespitte kolaylık sağlanır.

---

[36] **Tirmizî**, Savm, 4/682.

الفصل الثاني

في ركن الصوم

و فيه فرعان:

الفرع الأول

في النية

و فيها نوعان:

النوع الأول

في نية الفرض

II- ORUCUN RÜKÜNLERİ

1- NİYET

a) FARZ ORUCA NİYET

٤٣٩٩ـ (د ت س ـ حفصة رضي الله عنها) قالت : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**مَنْ لَمْ يُجْمِعِ الصيامَ قَبْلَ الفَجرِ فلا صيامَ لَهُ** ». أخرجه أبو داود ، والترمذي.

وعند النسائي : « **من لم يَجْمِعِ الصيامَ قبلَ طلوع الفجرِ فلا يصومُ** ».

وفي أخرى : « **من لم يُبَيِّت الصيامَ من الليل فلا صيامَ له** ».

وفي أخرى له : « **مَن لم يُبَيِّت الصيامَ قبل الفجر فلا صيام له** ».

وفي أخرى : « **من لم يُبَيِّت الصيامَ من الليل** ».

وله في أخرى : أن حفصةَ كانت تقولُ : « **من لم يُجْمِعِ الصومَ من الليل فلا يصوم**».

وفي أخرى : « **لا صيام لمن لم يُجمعِ الصوم قبلَ الفجر** ».

وفي أخرى : « **لا صيامَ لمن لم يُجمع قبلَ الفجر** ».

وقال أبو داود: وقفه على حَفصة مَعْمَر والزبيدي وابن عيينة ويونس الأيلي، [كلّهم] عن الزهري

4.399- Hafsa, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet etti: **"Fecir vaktinden önce oruca karar verip niyet etmeyenin orucu yoktur."**[1]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etti.

Nesaî'de; **"Fecir doğmadan oruca niyetlenmeyenin orucu yoktur"** şeklindedir.

Diğer bir rivâyette; **"Oruca geceden karar vermeyenin orucu yoktur"** buyurdu.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de; **"Fecirden önce oruca niyet etmeyenin orucu yoktur"** şeklindedir.

Başka bir rivâyette de; **"Oruca geceden niteylenmezse..."** diye devam eder.

Nesaî'nin başka bir rivâyetine göre de **Hafsa** şöyle diyordu: **"Oruca geceden karar verip niyet etmeyen, oruç tutmuş olmaz."**

Bir başka rivâyete göre de; **"Fecirden önce oruca karar verip niyet etmeyenin orucu yoktur."**

Bir diğerine göre de; **"Fecirden önce karar vermeyenin orucu yoktur"**

Ebû Davud şöyle dedi:

"Ma'mer, ez-Zübeydî, İbn Uyeyne ve Yunus el-Eylî bu hadîsi, Zührî'den naklen Hafsa'ya mevkûf olarak rivâyet etmişlerdir."

İZAH

Bu rivâyet, merfû ve mevkûf olmak üzere iki şekilde nakledilmiştir. Bazı tarîklerde Hz. Peygamber'in sözü olarak,

---

[1] **Ebû Davud**, Savm, 71/2454; **Tirmizî**, Savm, 33//730; **Nesaî**, Sıyâm, 67, 68.

bazılarında da **Hafsa**'nın sözü olarak rivâyet edilmiştir. Ancak sahih senedlerle gelmiş olması sebebiyle bu farklı rivâyetler, hadîsin sıhhatini zedeleyici hüviyette görülmemiştir.

Bu rivâyet, fecir vaktinden önce oruca niyetlenmek gerektiğini ifâde etmektedir. Her şeyden önce orucun sahih olması için niyet şarttır. Oruç niyeti olmadan günlerce aç duran bir insanın oruç tuttuğu söylenemez. Çünkü niyet, bütün amellerde temel ilkedir.

Oruç için niyet, mutlaka gerekli olmakla birlikte, bu niyetin ne zaman yapılacağı konusu, fukaha arasında çok tartışılmıştır.

1- **Hanefî** fukahasına göre; Ramazan orucu, nâfile oruçlar ve muayyen günlerde tutulması nezredilen adak oruçları için kaba kuşluğa kadar niyet edilmesi gerekir. Kaza ve kefâret oruçları ile muayyen güne bağlı olmayan adak oruçları için de fecr-i sâdık'a kadar niyet edilmelidir.

2- **İmâm Şâfiî** ve **Ahmed b. Hanbel**'e göre; farz oruca geceden niyet etmek gerekir, ama nâfile oruç için güneş batımına kadar niyet edilebilir.

3- **Mâlikîlere** göre de, nâfile oruçlar için öğleye kadar niyeti uzatmak câizdir.

Bu münasebetle temas edilen diğer bir husus da, Ramazan'ın başında bütün Ramazan için umumi bir niyetin yeterli olup olmadığıdır. Cumhura göre her gün için niyet edilmesi gerekir. **Mâlikîler** ise toplu niyeti yeterli görür.

Niyetle ilgili olarak söylenmesi gereken bir nokta da şudur:

Niyet, kalbî kararlılıktır. Bir şeyi yapmaya kalben karar vermektir. Bunun dille söylenmesi de, kalbî kararlılığı pekiştirir. Dille yapılan niyet, sadece kalbî kararlılığı sözle belirtmektir. Dolayısıyla esas olan, dille niyet değil, kalben niyettir.

٤٤٠٠ــ (ط ــ س عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) كان يقول: «**لا يصوم إلا من أجمع الصيام قبل الفجر**». أخرجه الموطأ.

وعند النسائي قال : « **إذا لم يُجمِعِ الرَّجُلُ الصومَ من الليل فلا يَصُمْ** ».

وفي أخرى أنه كان يقول : « **لا يصومنَّ إلا من أجمعَ الصيامَ قبل الفجر** ».

4.400- Abdullah b. Ömer şöyle diyordu:

"Ancak fecir vaktinden önce oruca niyetlenen insan, oruç tutmuş olur."[2]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** tahric etti.

Nesaî'deki rivâyet; "İnsan, geceden oruca niyet etmezse, oruç tutmuş olmaz" şeklindedir.

Diğer bir rivâyette de İbn Ömer şöyle diyordu:

"Sadece fecirden önce niyet edenler oruç tutmuş sayılırlar."

٤٤٠١ـ (ط س ـ عائشة ، وحفصة رضي الله عنهما) قالتا : « لا يصوم إلا من أجمع الصيام قبل الفجر ». أخرجه النسائي. وأخرجه الموطأ عقيب حديث ابن عمر، وقال : عن عائشة ، وحفصة ، زوجَي النبيِّ صلى الله عليه وسلم مثل ذلك ، ولم يذكر لفظهما.

4.401- Hz. Âişe ve Hafsa şöyle dediler:

"Ancak fecirden önce oruca niyetlenen insan, oruç tutmuş sayılır."[3]

RİVÂYETLER

Bunu **Nesaî** tahric etti.

Muvatta da, az önce geçen İbn Ömer'in hadîsinden hemen sonra; "Hz. Peygamber'in zevceleri Âişe ve Hafsa'dan da böyle rivâyet edildi" dedi, ancak rivâyetin lafzını zikretmedi.

---

[2] **Muvatta**, Sıyâm, 2/5; **Nesaî**, Sıyâm, 68.

[3] **Muvatta**, Sıyâm, 2/6; **Nesaî**, Sıyâm, 67.

النوع الثاني
في نية صوم المتطوع

b) NÂFİLE ORUCA NİYET

٤٤٠٢ـ (م س ت د ـ عائشة رضي الله عنها) قالت : قال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ذاتَ يوم: « **يا عائشةُ، هل عِنْدَكم شيء** ؟ قالت: فقلتُ: يا رسولَ الله، ما عندنا شيء، قال: **فإني صائم**، قالت: فخرج رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، فأُهْديت لنا هَدِيَّة – أو جاءنا زَوْر – فلما رجعَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قلتُ: يا رسولَ الله ، أُهْدِيَتْ لنا هَدِيَّة – أو جاءنا زَوْر – وقد خبَأْتُ لك شيئا، قال: **ما هو** ؟ قلت: حَيْس ، قال: **هاتيه** ، فجئتُ به فأكلَ ، ثم قال : **قد كنتُ أصبحتُ صائما** ».

قال طلحةُ : فحدَّثْتُ مجاهدا بهذا الحديث، فقال : ذلك بمنزلة الرَّجُلِ يُخْرِجُ الصدقة من ماله، فإن شاءَ أمْضاها ، وإن شاءَ أمسكها.

وفي أخرى قالت : « دخل عليَّ النبيُّ صلى الله عليه وسلم ذات يوم ، فقال : **هل عندكم من شيء؟** فقلنا: لا ، قال : **فإني إذن صائم** ، ثم أتانا يوم آخر ، فقلنا: يا رسولَ الله ، أُهْديَ لنا حَيْس، فقال: **أرينيه** ، **فلقد أصبحتُ صائما** ، فأكَل ». أخرجه مسلم ، وأخرج النسائي الرواية الثانية.

وله في أخرى مثلها ، وقال في آخره : « فقلتُ يا رسولَ الله دخلتَ عليَّ وأنت صائم، ثم أكلتَ حَيْسا؟ قال : **نعم يا عائشةُ، إنما منزلةُ مَنْ صام في غيرِ رمضانَ ، أو في غير قضاء رمضانَ ، أو في التطوع ، بمنزلة رَجُل أخرجَ صدقة من ماله ، فجادَ منها بما شاء فأَمضاه ، وبَخِل [منها] بما بقي فأمْسَكه** ».

وفي رواية الترمذي قالتْ : « دخلَ عليَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يوما فقال : **هل عندكم شيء؟** قالتْ : قلتُ لا ، قال : **فإني صائم** ».

وفي أُخرى قالت : « كان النبيُّ صلى الله عليه وسلم يأتيني، فيقولُ : **أعندكِ غَدَاء** ؟ فأقول : لا، فيقول : **إنِّي صائم** ، قالت: فأتاني يوما ، فقلتُ : يا رسول الله ، إنَّهُ قد أُهْدِيَتْ لنا هَدِيَّة ، قال : **وما هي؟** قُلتُ : حَيْس ، قال : **أما إنِّي أصبحتُ صائما** ، **ثم أكل**».

وفي رواية أبي داود قالت : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا دخل عليَّ قال : **هل عندكم طعام؟** فإذا قلنا : لا ، قال : **إنِّي صائم** ». زاد وكيع: «فدخل علينا يوما آخرَ، فقلنا: يا رسولَ الله ، أُهْدِيَ لنا حَيْس ، فحَبَسْنَاهُ لك ، فقال : **أدنيه** ، قال طلحة : فأصبح صائما ، فأفطرَ ».

4.402- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Bir gün Rasûlullah (as.) bana şöyle dedi:

"- Ya Âişe! Evde (yiyecek) **bir şey var mı?"**

"- Ey Allah'ın Rasûlü; hiç bir şeyimiz yok" dedim.

"- Öyleyse ben oruç tutayım" buyurdu.

Sonra dışarı çıktı. Hemen arkasından bize bir hediye getirildi -veya bir misafir geldi dedi-. Hz. Peygamber eve dönünce dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bize bir hediye getirildi -veya bir misafir geldi-. Ben, senin için bir miktar sakladım."

"- Nedir o?"

"- Hays aşıdır."

"- Getir bakayım."

Yemeği getirdim ve yedi. Yemekten sonra dedi ki:

"Ben sabahleyin oruca niyetlenmiştim."

Talha; "Bu hadîsi Mücahid'e söyledim, o şu cevabı verdi" dedi:

"- Bu, malından sadakayı ayıran insan gibidir; isterse ayırdığı o malı (fukaraya) verir, isterse vermez, elinde tutar."[4]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Hz. Âişe şöyle dedi:

"Bir gün Hz. Peygamber yanıma geldi ve;

---

[4] **Müslim**, Sıyâm, 32/169-170; **Ebû Davud**, Savm, 72/2455; **Tirmizî**, Savm, 35/733; **Nesaî**, Sıyâm, 67.

"- **Sizde yiyecek bir şey var mı?"** diye sordu.

"- Yok!" dedik.

"- **Öyleyse ben oruç tutayım"** buyurdu.

Sonra başka bir gün yine bize gelmişti:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bize hays aşı hediye edildi" dedik.

"- **Gerçi ben sabahleyin oruca niyetlenmiştim, ama getir bakayım"** dedi ve yemeği yedi.

Bunları **Müslim** tahric etti.

İkinci rivâyeti **Nesaî** de tahric etti.

Nesaî'nin buna benzer başka bir rivâyeti daha vardır. Bu rivâyetin sonunda **Hz. Âişe** şöyle dedi:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; yanıma geldiğinde **'oruçluyum'** dedin. Sonra da hays aşını yedin. Bu ne iştir?" dedim.

"- **Evet, ya Âişe! Ramazan** (orucunun) **veya Ramazan'ın kazasının dışında** (oruç tutan insanın), **yahut nâfile olarak oruç tutan insanın durumu, ancak malından sadakayı ayırıp bir kenara koyan insanın durumu gibidir; cömert davranarak ondan dilediğini verir, veya cimrilik göstererek elinde tutar"** buyurdu.

Tirmizî'nin rivâyetinde de Hz. Âişe şöyle dedi:

"Bir gün Rasûlullah (as.) yanıma geldi ve;

"- **Yiyecek bir şeyiniz var mı?"** diye sordu.

"- Yok!" dedim.

"- **Öyleyse ben oruçluyum"** buyurdu.

Diğer bir rivâyette de Hz. Âişe şöyle dedi:

"Hz. Peygamber bana gelir ve;

"- **Yiyecek bir şeyin var mı?"** diye sorar, ben de;

"- Yok!" deyince;

"- **Öyleyse ben oruçluyum"** derdi.

Bir gün yine geldi. Ben;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bize bir hediye getirildi" dedim.

"- **Nedir o?"** diye sordu.

"- Hays aşı" deyince;

"- **Gerçi ben, sabahleyin oruca niyetlenmiştim"** dedi, fakat yemeği yedi."

Ebû Davud'un rivâyetinde de şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) yanıma gelince;

"- **Yiyecek bir şeyiniz var mı?"** diye sorar, biz;

"- Yok!" deyince;

"- **Öyleyse ben oruç tutayım"** derdi.

Bu rivâyete Vekî', şunu da ekler:

"Başka bir gün Hz. Peygamber yine geldi. Biz;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bize hays hediye edilmişti, onu senin için sakladık" dedik.

"- **Getir bakayım"** dedi.

Talha dedi ki: "Hz. Peygamber, sabahleyin oruca niyetlenmişti, ama yemeği görünce orucunu bozdu."

İZAH

"Veya bir misafir geldi" ifadesi, râvînin tereddüdüdür. Misafir geldi ve hediye getirdi anlamındadır.

"**Hays**"; un, yağ, hurma, peynir vb. maddelerin karışımıyla yapılan bir yemek türüdür.

Bu hadîs vesilesiyle iki hususa işaret etmek gerekir:

1- Bu rivâyete göre, nâfile oruca güneş doğduktan sonra da niyet edilebilir.

2- Diğer bir husus da, nâfile orucu bozmanın câiz olup olmadığıdır. Bu konuda iki görüş vardır:

a) Bazı ashâb ile **İmâm Şâfiî** ve **Ahmed b. Hanbel**'e göre bozmak câizdir. Kul, nâfile oruca başlamakta muhayyer olduğu gibi, devam ettirip ettirmemekte de muhayyerdir. Çünkü bu, tamamen kendi kararıdır. Ama bozmayıp devam ettirmek daha güzeldir. Bundan sonra gelecek olan **Ümmü Hânî** rivâyetinde de görüleceği üzere, Hz. Peygamber nâfile orucunu bozan **Ümmü Hânî**'ye kazâ etmesini emretmemiştir, dolayısıyla nâfile oruç bozulduğu takdirde kazâ etmek de gerekmez.

b) İmâm Mâlik, Ebû Hanîfe ve diğer bir kısım fukahaya göre ise, nâfile de olsa orucu bozmak câiz değildir. Özürsüz bozulduğu takdirde kazâsı vâcib olur. Özre binâen bozulursa, **Mâlikîlere** göre kazâ gerekmezse de, **Ebû Hanîfe**'ye göre yine kazâ edilmesi gerekir.

Bozulmaması gerektiğinin delili olarak; "**amellerinizi boşa çıkarmayın!**"[5] âyeti ile nâfile oruç tutan **Hz. Âişe** ve **Hafsa**'nın oruçlarını bozmaları üzerine Hz. Peygamber'in; **"onun yerine başka bir gün oruç tutarsınız"**[6] buyurması gösterilir.

٤٤٠٣ـ (ت د ـ **أم هانئ** رضي الله عنها) قالت : « كُنتُ قاعدة عند النبيِّ صلى الله عليه وسلم فأُتِيَ بشراب، فشرب منه ، ثم ناولَنِي فشربتُ ، فقلتُ : إني أذنبتُ فاستغفر لي ، فقال : **وما ذاك؟** قلتُ : كنتُ صائمة فأفطرتُ ، فقال : **أمِنْ قضاء كنت تقضينه؟** قلتُ : لا ، قال: **فلا يضرُّك** ».

وفي رواية مثله ، وفيه : « فقالتْ : يا رسولَ الله ، أما إني كنتُ صائمة ، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **الصائم المتطوِّع أمينُ نفسه ، إن شاء صامَ ، وإن شاء أفطرَ** ».

وفي رواية : « **أميرُ نفسه** – **أو أمينُ نفسه** – » على الشَّكِّ. أخرجه الترمذي.

وفي رواية أبي داود قالت : « لما كان يومُ الفتحِ – فتح مكةَ – جاءت فاطمة ، فجلستْ على يسارِ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، وأمُّ هانئ عن يمينه ، قال : فجاءت الوليدةُ بإناء فيه شراب، فناولَتْه ، فشرب منه ، ثم ناولَه أمَّ هانئ فشربتْ منه ، فقالتْ : يا رسول الله ، لقد أفطرتُ وكنت صائمة ، فقال لها : **أكنت تقضين شيئا ؟** قالت: لا ، قال : **لا يَضُرُّك ، إن كان تطوُّعا**».

4.403- Ümmü Hânî anlatıyor:

"Ben, Hz. Peygamber'in yanında oturuyordum. Hz. Peygamber'e bir içecek getirildi ve ondan içti. Sonra tası bana verdi, ben de içtim, ama sonra dedim ki:

"- Ben günah işledim, benim için mağfiret dile!"

"- Ne oldu ki?"

"- Oruçlu idim, orucumu bozdum."

"- Bir kazâ orucu mu idi ki?"

"- Hayır!"

---

[5] Muhammed, 35.

[6] **Ebû Davud**, Savm, 73/2457.

"- Öyleyse zararı yok!"[7]

RİVÂYETLER

Buna benzer başka bir rivâyette Ümmü Hânî;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben oruçlu idim" deyince, Hz. Peygamber;

"- Nâfile oruç tutan, kendi nefsinin emînidir; dilerse orucunu devam ettirir, dilerse bozar" dedi.

Başka bir rivâyette de; **"kendi nefsinin emîridir veya emînidir"** dedi şeklinde tereddütlü bir ifade kullanılır.

Bunları **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Fetih günü, yani Mekke'nin fethedildiği gün Fâtıma geldi, Hz. Peygamber'in sol tarafına oturdu, Ümmü Hânî de sağına oturdu. Bir câriye, içecek dolu bir kap getirdi, Hz. Peygamber'e verdi. Hz. Peygamber bir miktar içti, sonra Ümmü Hânî'ye verdi, o da içti, sonra da;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben oruçlu idim, orucumu bozdum" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Kazâ orucu mu idi?" diye sordu;

"- Hayır!" deyince;

"- Nâfile idiyse zarar vermez" buyurdu.

٤٤٠٤ــ (خ ــ **أم الدرداء** رضي الله عنها) قالت : « كان أبو الدرداء يأتي نهارا ، فيقول: |هل| عندكم طعام؟ فإن قلنا : لا ، قال : فإني صائم يومي هذا ». وفعله أبو طلحة ، وأبو هريرة ، وابن عباس، وحذيفة ، وذكره البخاري في ترجمة باب من أبواب الصوم.

4.404- Ümmü'd-Derdâ' anlatıyor:

"Ebû'd-Derdâ' gündüzün gelir;

"- Yiyecek bir şeyiniz var mı?" diye sorar, eğer;

"- Yok!" dersek;

"- Öyleyse ben bugün oruç tutayım" derdi.

---

[7] **Ebû Davud**, Savm, 72/2456; **Tirmizî**, 34/731-32.

Ebû Talha, Ebû Hureyre, İbn Abbas ve Huzeyfe de böyle yapardı.[8]

الفرع الثاني

في الإمساك عن المفطرات

و هي أنواع:

النوع الأول

في القيء والحجامة والاحتلام

2- ORUCU BOZAN ŞEYLERDEN KAÇINMAK

a) KUSMAK, KAN ALDIRMAK VE İHTİLAM OLMAK

٤٤٠٥ــ (ت د ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « مَن ذَرَعَهُ القَيءُ ، فليس عليه قضاء ، ومن استَقَاءَ عمدا فليَقْضِ ». أخرجه الترمذي.

وعند أبي داود : « من ذرعه القيءُ وهو صائم، فليس عليه قضاء ، ومن استقاء فليَقْضِ».

4.405- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"İstemeyerek kusanın orucunu kazâ etmesi gerekmez, isteyerek kusanın gerekir."[9]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti; **"Oruçlu iken istemeyerek kusanın kaza etmesi gerekmez. İsteyerek kusan, kazâ etsin!"** şeklindedir.

---

[8] **Buharî**, Savm, 21, bâb başlığında muallak olarak.

[9] **Tirmizî**, Savm, 25/720; **Ebû Davud**, Savm, 32/2380.

İZAH

İsteyerek kusmak, boğazına parmak atmak suretiyle kusmaktır.

İstemeyerek kusmak da, kendisinin hiç bir dahli olmadan gayr-i ihtiyari olarak kusmaktır.

Hadîste de ifade edildiği üzere gayr-i ihtiyarî kusmak, orucu bozmaz. Dört mezhep fukahası da bu konuda ittifak ederler. Kezâ isteyerek kusanın da kazâ etmesi gerekir.

Kusuntunun tekrar yutulması hali ile isteyerek kusmanın kefâreti gerektirip gerektirmediği konusunda farklı görüşler vardır. Bu konuda daha etraflı bilgi için fıkıh kitaplarına bakılmalıdır.

٤٤٠٦ـ (ط ـ نافع مولى ابن عمر) أنّ ابنَ عمرَ رضي الله عنهما كان يقول : «من استقاء وهو صائم ، فعليه القضاءُ ، ومن ذَرَعَهُ القيءُ فليس عليه قضاء». أخرجه الموطأ.

4.406- Nâfi'den rivâyet edilmiştir: "İbn Ömer şöyle diyordu:

"Oruçlu iken isteyerek kusanın kazâ etmesi gerekir, istemeyerek kusanın ise kazâ etmesine gerek yoktur.[10]

٤٤٠٧ـ (ت ـ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**ثلاث لا يُفطِرْنَ الصائم : الحجامةُ ، والقيءُ ، والاحتلامُ** ». أخرجه الترمذي.

4.407- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Üç şey orucu bozmaz: Kan aldırmak, kusmak ve ihtilâm olmak."[11]

---

[10] **Muvatta,** Sıyâm, 17/47.

[11] **Tirmizî,** Savm, 24/719. Bu hadîsin râvîlerinden **Abdurrahman b. Zeyd b. Elsem** zayıftır. **Tirmizî** de bu **Ebû Saîd el-Hudrî** hadîsinin gayrı mahfûz olduğunu, ancak bu rivâyetin başkaları tarafından da rivâyet edildiğini söylemektedir.

٤٤٠٨ـ (د ـ زيد بن أسلم) عن رجل من أصحابه عن رجل من أصحاب النبيّ صلى الله عليه وسلم قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «لا يُفطر من قاء، ولا من احتلم، ولا من احتجم». أخرجه أبو داود.

4.408- Zeyd b. Eslem, hocasından naklen Hz. Peygamber'in bir sahâbesinden rivâyet eder: Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kusan, ihtilam olan ve kan aldıranın orucu bozulmaz."[12]

٤٤٠٩ـ (د ت ـ معدان بن [أبي] طلحة) أنّ أبا الدرداء حدّثه: «أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قاء فأفطر، فلقيتُ ثوبان مولى رسول الله صلى الله عليه وسلم في مسجد دمشقَ، فقلت: إن أبا الدرداء حدّثني: أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قاء فأفطر، قال: صدق، وأنا صببتُ له وَضُوءه». أخرجه أبو داود والترمذي نحوه.

4.409- Ma'dân b. Ebî Talha'dan rivâyet edildiğine göre, Ebû'd-Derdâ' ona;

"Hz. Peygamber, bir gün kustu ve orucunu açtı" demiş.

Ma'dân şöyle der:

"Şam mescidinde Rasûlullah'ın (as.) âzâdlısı Sevbân ile karşılaştım. Ona;

"- Ebû'd-Derdâ bana, Hz. Peygamber'in kusup orucunu açtığını söyledi" dedim.

"- Doğru söylemiş, O'nun abdest suyunu da ben döktüm" karşılığını verdi.[13]

İZAH

Hz. Peygamber'in kustuktan sonra orucunu açması, kusmanın orucu bozduğundan dolayı değil, muhtemelen halsiz kalmasından dolayıdır. Ayrıca Rasûlullah'ın (as.) tuttuğu oruç da, nâfile orucu idi.

---

[12] **Ebû Davud**, Savm, 30/2376. Bu rivâyet zayıftır, çünkü senedinde meçhûl râvîler bulunmaktadır.

[13] **Ebû Davud**, Savm, 32/2381; **Tirmizî**, Tahâret, 64/87.

٤٤١٠ـــ (خ م د ت ـــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما): «أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم احتجم وهو محرم واحتجم وهو صائم». أخرجه البخاري ومسلم. وعند أبي داود: «أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم احتجم وهو صائم». وفي أخرى: «أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم احتجم صائما محرما ».

وعند الترمذي : « احتجم النبيُّ صلى الله عليه وسلم وهو محرم صائم ». وفي رواية أخرى : احتجم فيما بين مكة والمدينة وهو محرم صائم. وفي أخرى : احتجم وهو صائم.

4.410- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edilmiştir:
"Rasûlullah (as.) ihramlı iken de kan aldırdı, oruçlu iken de."[14]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti; "Hz. Peygamber, oruçlu iken kan aldırdı" şeklindedir.

Diğer bir rivâyete göre de; "Rasûlullah (as.) oruçlu ve ihramlı iken kan aldırdı."

Tirmizî'nin rivâyeti de; "Hz. Peygamber, ihramlı ve oruçlu olduğu halde kan aldırdı" şeklindedir.

Diğer bir rivâyete göre de; "Mekke ile Medîne arasında bir yerde, ihramlı ve oruçlu olduğu halde kan aldırdı."

Başka bir rivâyete göre de; "Oruçlu olduğu halde kan aldırdı."

İZAH

İhramlı olan birinin kan aldırması mutlak surette câizdir.

İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre kan aldırmak orucu da bozmaz. Bu hadîs ve bundan sonra gelecek olan bazı hadîsler, bozulmayacağının delilidirler.

Yine bu bölümde gelecek olan bazı hadîsler de kan aldırmanın orucu bozacağını ifade etmektedir. Ancak kan aldırmanın orucu

---

[14] **Buharî**, Savm, 32; Tıp, 11; **Müslim**, Hac, 11/87; **Ebû Davud**, Savm, 2972372-73; **Tirmizî**, Savm, 61/775-77.

bozmayacağını ifâde eden izahına çalıştığımız hadîs, vedâ haccında vârid olmuştur. Dolayısıyla daha sonraki bir hâdisedir. Bu itibarla bu rivâyet, daha önceki rivâyetleri nesh etmiştir.

٤٤١١ــ (د خ ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : « ما كنا نَدَعُ الحجامة للصائم إلا كراهية الجَهْد». أخرجه أبو داود. وعند البخاري: قال ثابت [البُناني] : « سئل أنس بن مالك : [أ]كنتم تكرهون الحجامة للصائم على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم؟ قال: لا، إلا من أجل الضعف».

4.411- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Biz, oruçlu iken kan aldırmayı, sadece sıkıntıya uğramamak için terk ederdik."[15]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti. **Buharî**'de ise şöyledir:

"Sâbit el-Bünânî şöyle dedi: "Enes b. Mâlik'e soruldu:

"- Hz. Peygamber döneminde siz, kan aldırmayı mekruh mu sayardınız?"

"- Zayıflık endişesi yoksa, hayır!" dedi.

٤٤١٢ــ (د ــ عبد الرحمن بن أبي ليلى) عن رجل من أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم «نهى عن الحجامة والمواصلة ، ولم يُحرِّمْهما إبقاء على أصحابه ، فقيل له : يا رسول الله إنَّكَ تواصل [إلى السَّحَر] فقال: إني أُواصل إلى السَّحَر ، وربي يُطعمُني ويسقيني ». أخرجه أبو داود.

4.412- Abdurrahman b. Ebî Leyla, Rasûlullah'ın (as.) bir sahâbesinden rivâyet ediyor:

"Hz. Peygamber (oruçlu iken) kan aldırmayı ve iftar etmeden arka arkaya oruç tutmayı men etti, ama bunları ashâbına devamlı olarak haram kılmadı. Kendisine şöyle dendi:

---

[15] **Buharî**, Savm, 32; **Ebû Davud**, Savm, 29/2375.

"- Ey Allah'ın Rasûlü; sen orucu sahura kadar uzatıyorsun"

"- Ben sahura kadar uzatırım, ama beni Rabbim yedirip içiriyor" buyurdu.[16]

٤٤١٣ــ (ط ــ محمد بن شهاب الزهري رحمه الله) : « أن سعد بن أبي وقّاص ، وابن عمر، كانا يحتجمان وهما صائمان ». أخرجه الموطأ.

4.413- Muhammed b. Şihâb ez-Zührî'den rivâyet edilmiştir:

"Sa'd b. Ebî Vakkas ve İbn Ömer, oruçlu oldukları halde kan aldırıyorlardı."[17]

٤٤١٤ــ (ط ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) : « كان يحتجم وهو صائم ، ثم ترك ذلك بعدُ ، فكان إذا صام لم يحتجم حتى يُفطرَ ». أخرجه الموطأ.

4.414- Abdullah b. Ömer, oruçlu olduğu halde kan aldırıyordu. Daha sonra onu terk etti ve oruçlu iken, iftar etmeden kan aldırmadı.[18]

٤٤١٥ــ (ت ــ رافع بن خديج رضي الله عنه) : أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «أفطر الحاجم والمحجوم». أخرجه الترمذي.

4.415- Râfi' b. Hadîc, Hz. Peygamber şöyle buyurdu, dedi:

"Kan alan ve aldıran, orucunu bozmuştur."[19]

İZAH

Bu faslın başındaki hadîste mutlak olarak kan aldırmanın orucu bozmayacağı belirtiliyordu. Daha sonra gelen hadîslerde de, güçsüzlüğe sebep olacağı için kan aldırmanın doğru olmayacağı

---

[16] **Ebû Davud**, Savm, 29/2374.

[17] **Muvatta**, Sıyâm, 10/31. Hadîs zayıftır, zira senedi munkatıdır.

[18] **Muvatta**, Sıyâm, 10/30.

[19] **Tirmizî**, Savm, 59/774.

belirtiliyor, ama yine de orucu bozacağından söz edilmiyordu. Bu hadîste ise, hem kan aldıranın ve hem de kanı alanın orucunun bozulacağı ifade edilmektedir. Bir kısım fukaha, bu hadîsi delil alarak, kan aldırmanın kazâyı gerektirdiğini söyler. Ancak fukahanın çoğunluğu kan aldırmayı câiz görürler.

Hadîste kan alan insanın da orucunun bozulacağı ifade edilmektedir ki, onun orucunun bozulmasını gerektiren hiç bir şey yoktur.

٤٤١٦ـــ (د ـــ **ثوبان** رضي الله عنه) أن نبيّ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **أفطر الحاجم والمحجوم**». أخرجه أبو داود.

4.416- Sevbân'dan rivâyet edilmiştir: "Hz. Peygamber şöyle dedi: **"Kan alan da, aldıran da orucunu bozmuştur."**[20]

٤٤١٧ـــ (د ـــ **شداد بن أوس** رضي الله عنه) قال : « بينما هو يمشي مع رسول الله صلى الله عليه وسلم...» فذكر نحوه.

وفي رواية : « أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم أتى رجلا بالبقيع وهو يحتجم ، وهو آخذ بيدي ، لثمانَ عشرة خلت من رمضان ، فقال : **أفطر الحاجم والمحجوم** ». أخرجه أبو داود.

4.417- Şeddâd b. Evs; "Rasûlullah'la (as.) birlikte yürürken..." diye başlayarak, az önceki **Sevbân** hadîsinin benzerini rivâyet etti."[21]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Ramazan'ın on sekizinci günü Rasûlullah (as.), benim elimi tutmuş giderken Bakî'de kan aldıran bir adama rastladı ve dedi ki:

"Kan alan da, aldıran da orucunu bozmuştur."

---

[20] **Ebû Davud**, Savm, 28/2367, 2370-71.

[21] **Ebû Davud**, Savm, 28/2368-69.

Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

النوع الثاني

الكحل

b) SÜRME ÇEKMEK

٤٤١٨ـ (ت ـ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « جاء رجل إلى النبي صلى الله عليه وسلم فقال: اشتكت عيني ، أفأكتحل وأنا صائم ؟ قال : **نعم** ». أخرجه الترمذي.

4.418- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'e bir adam geldi ve;

"- Ben, gözlerimden rahatsızlandım; oruç da tutuyorum, gözlerime sürme sürebilir miyim?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- Evet" cevabını verdi."[22]

٤٤١٩ـ (د ـ **عبد الرحمن بن النعمان [بن معبد بن هوذة]**) عن أبيه عن جده :

«أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم أمر بالإثمد المرَوّح عند النوم ، وقال : ليَتّقه الصائم ».

أخرجه أبو داود، وقال : قال لي يحيى بن معين : هو حديث منكر ، يعني : حديث الكحل.

4.419- Abdurrahman b. en-Numan b. Ma'bed b. Hevze[23], babası[24] vasıtasıyla dedesinden[25] şöyle rivâyet ediyor:

---

[22] **Tirmizî**, Savm, 30/726. **Tirmizî**, bu hadîsin sağlam olmadığını ve bu konuda Hz. Peygamber'den sahîh bir rivâyetin bulunmadığını söylemektedir.

[23] **Ebû'n-Numan, Abdurrahman b. en-Numan b. Ma'bed b. Hevze el-Ensârî el-Medenî el-Kûfî**: Aslen Medînelidir, ama **Kûfe**'ye göçmüş ve orada ikamet etmiştir. Babasından ve dedesinden rivâyet eder. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud**'da bulunmaktadır. İbn Hibbân onu *Sikat*'ına almış, **İbn Maîn** zayıf olduğunu, **Ebû Hâtim** ise sadûk olduğunu söylemiştir.

[24] **en-Numan b. Ma'bed b. Hevze el-Ensârî el-Medenî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Babası sahabîdir. Babasından rivâyeti vardır. Kendisinden oğlu Abdurrahman rivâyet etti. Muhaddisler nazarında meçhûl râvîlerdendir. Bilinen bir hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

"Rasûlullah (as.), uyurken misk karıştırılmış *ismid*'le göze sürme çekmeyi emretti ve;

"Oruçlu ondan sakınsın!" dedi.

Ebû Davud dedi ki: "Yahya b. Maîn bana şöyle dedi:

"Bu hadîs, yani sürme çekme hadîsi münkerdir." [26]

İZAH

"İsmid"; sürme yapılan taşın ismidir.

Bir önceki hadîste göze sürme çekmenin oruca zarar vermeyeceği ifade edilirken, burada sürmenin orucu bozduğu ifade edilmektedir.

Bizzat **Ebû Davud**'un da kaydettiği üzere, izahına çalıştığımız hadîs, münkerdir. Çünkü râvî **Abdurrahman** ve babası **Numan** zayıftırlar. Hadîs, delil olarak kabul edilmeye uygun değildir.

Bununla birlikte bazı fukaha bu hadîsle amel ederek oruçlunun sürme çekmesini câiz görmezler. Vücuda giren şeylerin orucu bozduğunu gerekçe göstererek, sürmenin de vücuda giren şeylerden olduğunu ileri sürerler.

Bazı fukaha da oruçlunun sürme çekmesini mekruh sayar. **Hanefîler**'le **Şâfiîler** ise, câiz görürler.

٤٤٢٠ــ **(د ــ أنس بن مالك)** : « أنه كان يكتحل وهو صائم ». أخرجه أبو داود.

4.420- Enes b. Mâlik, oruçlu iken sürme çekiyordu.[27]

[25] **Ma'bed b. Hevze el-Ensârî el-Medenî:** Sahabîdir. Hayatı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Oğlu Numan'ın kendisinden bir rivâyeti vardır. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir. Yahya b. Maîn, bu hadîsin münker olduğunu söyler.

[26] **Ebû Davud**, Savm, 31/2377.

[27] **Ebû Davud**, Savm, 31/2378.

النوع الثالث
القُبْلَة والمباشرة

c) ÖPMEK VE DOKUNMAK

٤٤٢١ـ (خ م ط د ت ـ عائشة رضي الله عنها) قالت : « إنْ كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لَيُقبِّل بعض أزواجه وهو صائم ، ثم ضحكت ».

وفي أخرى قالت: « كان النبيُّ صلى الله عليه وسلم يُقبِّل ويُباشر وهو صائم، وكان أمْلَكَكم لإرْبه». أخرجه البخاري ومسلم. ولمسلم عن عروة ، أن عائشة أخبرته : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يُقبِّلها وهو صائم».

وفي رواية ابن عيينة قال : « قلت لعبد الرحمن بن القاسم : أسمعتَ أباكَ يُحدِّثُ عن عائشة : أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم كان يُقبِّلُها وهو صائم ؟ فسكت ساعة ، ثم قال : نعم».

وفي أخرى قالت : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُقبِّلُني وهو صائم ، وأيُّكم يملك إرْبَه، كما كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يملك إرْبَهُ ؟ ». وفي أخرى: « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يُقبِّل وهو صائم ، وكان أملَكَكم لإرْبه ، وأنه كان يُباشر وهو صائم ».

وفي أخرى : « أنه كان يقبِّل وهو صائم ، ويباشر وهو صائم ، ولكنه أملَكَكم لإرْبه».

وفي أخرى قالت : « كان النبيُّ صلى الله عليه وسلم يُقبِّل في شهر الصوم ».

وفي أخرى : « يقبل وهو صائم في رمضان». وأخرج الموطأ الرواية الأولى. وله في أخرى : «بلغه: أن عائشة - رضي الله عنها - كانت إذا ذكرت أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يُقبِّل وهو صائم ، تقول : وأيُّكم أمْلكُ لنفسه من رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ ».

وأخرج أبو داود الروايتين : الخامسة ، والسادسة من أفراد مسلم. وله في أخرى قالت : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يقبِّلني وهو صائم وأنا صائمة».

وفي أخرى : « أنه كان يقبّلها وهو صائم ، ويَمُصُّ لسانها ». وأخرج الترمذي الرواية الخامسة والسادسة من أفراد مسلم. وللترمذي : « أنه كان يباشرني وهو صائم ، وكان أملككم لإرْبِه ».

4.421- Hz. Âişe;

"Hz. Peygamber oruçlu iken hanımlarını öperdi" dedi, sonra da güldü.[28]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette; "Hz. Peygamber oruçlu iken dokunur ve öperdi. Ama O, içinizde nefsine en çok hâkim olanı idi" dedi.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in Urve'den naklettiğine göre, Hz. Âişe, Urve'ye; "Rasûlullah (as.) oruçlu olduğu halde kendisini öptüğünü" haber vermiş.

İbn Uyeyne'den gelen rivâyet de şöyledir:

Abdurrahman b. Kasım'a[29] dedim ki:

"- Babanın Hz. Âişe'den naklen, *'Rasûlullah (as.) oruçlu iken kendisini öptüğünü'* söylediğini işittin mi?"

Abdurrahman bir müddet sustu, sonra;

"- Evet!" dedi.

Diğer bir rivâyette Hz. Âişe; "Rasûlullah (as.) oruçlu olduğu halde beni öperdi. Ama Hz. Peygamber'in nefsine hâkim olduğu gibi, hanginiz hâkim olabilir ki?" dedi.

---

[28] **Buharî**, Savm, 23, 24; **Müslim**, Sıyâm, 12/62-72; **Muvatta**, Sıyâm, 5/14; **Ebû Davud**, Savm, 33/2382-86; **Tirmizî**, Savm, 31/727-29.

[29] **Ebû Muhammed, Abdurrahman b. el-Kasım b. Muhammed b. Ebî Bekir es-Sıddîk et-Teymî el-Kuraşî el-Medenî**: ö. 126/744. Medîneli küçük tâbiîlerden ve zamanının en âlim kişilerindendir. Sahabîlerden rivâyeti bilinmemektedir. Kendisinden Şu'be ve Mâlik gibi büyük muhaddisler rivâyet ettiler. Devrinin en faziletli kişisi kabul edilirdi. Sika ve huccetti. Aynı zamanda fakîhti. **Medîne**'de vefat etti. Rivâyetleri kütüb-ü sittede yer almaktadır.

Bir diğerinde de; "Rasûlullah (as.) oruçlu iken öperdi. O, içinizde nefsine en çok hâkim olanı idi. O, oruçlu iken dokunurdu da" dedi.

Başka bir rivâyette; "O, oruçlu iken öper, oruçlu olduğu halde dokunurdu. Aına O, içinizde nefsine en çok hâkim olanı idi" dedi.

Bir başkasında; "Hz. Peygamber, oruç ayında öperdi" dedi.

Başka birinde de; "Ramazan'da oruçlu iken öpüyordu" dedi.

İlk rivâyeti **Muvatta** da tahric etti.

Muvatta'nın belâğat yoluyla bir rivâyeti de; Hz. Âişe, Rasûlullah'ın (as.) oruçlu iken öptüğünü hatırlatır, sonra da; "Hanginiz Rasûlullah (as.) gibi nefsine hâkim olabilir ki?" derdi, şeklindedir.

Ebû Davud da, **Müslim'**in müfred rivâyetlerinden beşincisini ve altıncısını tahric etti.

Ebû Davud'un diğer bir rivâyetinde Hz. Âişe; "Rasûlullah (as.) oruçlu iken ve ben de oruçlu olduğum halde beni öperdi" dedi.

Bir diğer rivâyetinde de; "Oruçlu iken kendisini öpüyor ve dilini emiyordu."

Tirmizî de, **Müslim'**in müfred rivâyetlerinden beşincisini ve altıncısını tahric etti.

Tirmizî'nin diğer bir rivâyetinde de Hz. Âişe; "Oruçlu iken bana dokunuyordu. O, içinizde nefsine en çok hâkim olanı idi" dedi.

İZAH

Bu rivâyet, oruçlu birinin eşini öpebileceğini ve ona dokunabileceğini, bunun oruca zarar vermeyeceğini ifade etmektedir. Hadîsteki **"dokunmak"**tan maksat, cildin cilde temasıdır. Okşamak, kucaklamak gibi manalara gelir.

Gerek bu hadîste ve gerek aşağıda gelecek olan rivâyetlerde de görüleceği üzere, burada ölçü, nefse hâkimiyettir. Nefsine hâkim olacağından emin olanın, eşini öpmesi ve okşaması orucunu bozmaz.

Bununla birlikte fukahanın bu konudaki değerlendirmeleri hayli farklıdır:

1- Oruçlu iken öpmek, kerâhetsiz câizdir: **Hanbelî, Zâhirî** ve **Hanefîler**'in büyük çoğunluğu bu görüştedir.

2- Öpmek, orucu bozar: **İbrahim en-Nehaî, Şa'bî, Mesrûk, Kadı Şurayh** bu görüştedirler.

3- Gençler için mekruh, yaşlılar için câizdir: **İmâm Mâlik** ve **Şâfiî** bu görüştedir.

Fukahanın genel kanâati, şehveti aşırı tahrik ederek meni gelmemesi halinde öpmek ve okşamak câizdir, şeklindedir.

٤٤٢٢ــ (م ط ـــ **عمر بن أبي سلمة** ربيبُ النبيِّ صلى الله عليه وسلم) : « أنه سأل رسولَ الله صلى الله عليه وسلم : أيُقبِّل الصائم ؟ فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **سلْ هذه** – لأمِّ سلمة – فأخبرتْه : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يفعل ذلك ، فقال : يا رسول الله ، قد غفر الله لك ما تقدَّم من ذنبك وما تأخَّر ، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أما والله ، إني لأتقاكم لله ، وأخْشَاكم له** ». أخرجه مسلم.

وفي رواية الموطأ عن عطاء بن يسار : « أن رجلا قبَّل امرأته وهو صائم في رمضان ، فوجَدَ من ذلك وَجْدا شديدا ، فأرسل امرأته ، فسألت أمَّ سلمةَ ؟ فأخبرتْها: أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يفعله ، فأخبرت زوجها ، فزاده ذلك شرّا ، وقال : لَسْنا مثلَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، إن الله يُحِلُّ لرسوله ما شاء ، ثم رجعت امرأتُه إلى أمِّ سلمةَ فوجدت عندها رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **ما لهذه المرأة** ؟ فأخبرته أمُّ سلمةَ ، فقال: **ألا أخبرتيها أني أفعل ذلك** ؟ قالت: قد أخبرتُها ، فذهبتْ إلى زوجها فأخبرته ، فزاده ذلك شرّا ، وقال : لسنا مثل رسول الله صلى الله عليه وسلم ، يُحِلُّ الله لرسوله ما شاء ، فغضب رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، وقال : **والله إني لأتقاكم لله، وأعلمُكم بحدوده** ».

4.422- Hz. Peygamber'in üvey oğlu Ömer b. Ebî Seleme, Rasûlullah'a (as.) şöyle sordu:

"- Oruçlu biri, eşini öpebilir mi?"

"- Şuna -annesi Ümmü Seleme'yi kastediyor- **sor!"**

Ümmü Seleme de, Hz. Peygamber'in bunu yaptığını söylüyor. Ömer yine de;

"- Ama ey Allah'ın Rasûlü; Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışladı" deyince, Hz. Peygamber;

"- Vallahi, ben sizin içinizde Allah'tan en çok korkanınız ve en çok sakınanınızım" buyurdu.[30]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Muvatta'nın Atâ b. Yesâr'dan rivâyeti de şöyledir:

"Bir adam Ramazan'da oruçlu olduğu halde karısını öpmüştü. Bundan büyük bir zevk duydu. Bunun hükmünü sorması için karısını gönderdi. Kadın gidip Ümmü Seleme'ye sordu. Ümmü Seleme de, Rasûlullah'ın (as.) bunu yaptığını haber verdi. Kadın kocasına gidip bunu anlattı. Bu haber, adamın endişesini daha da arttırdı ve;

"- Biz Allah'ın Rasûlü gibi değiliz; Allah, Rasûlüne dilediği şeyi helâl kılar" dedi.

Bunun üzerine kadın tekrar Ümmü Seleme'ye döndü. Eve girince, Hz. Peygamber'in de orada olduğunu gördü. Rasûlullah (as.);

"- Bu kadın ne istiyor?" dedi. Ümmü Seleme durumu anlatınca;

"- Benim de aynı şeyi yaptığımı kendisine söyleseydin ya!" buyurdu. Ümmü Seleme;

"- Söyledim ama kadın, kocasına gidip anlatınca, adamın endişesi daha da artmış ve; *'Biz, Allah'ın Rasûlü gibi değiliz; Allah, Rasûlüne dilediği şeyi helâl kılar'* demiş. Bunun üzerine Hz. Peygamber kızdı ve;

"Allah'a yemin ederim ki, ben sizin Allah'tan en çok korkanınızım ve Allah'ın koyduğu sınırları en iyi bileninizim" buyurdu.

---

[30] **Müslim**, Sıyâm, 12/74; **Muvatta**, Sıyâm, 5/13.

٤٤٢٣ـ (م ـ حفصة رضي الله عنها) قالت : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُقَبِّل وهو صائم ». أخرجه مسلم.

4.423- Hafsa şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), oruçlu iken beni öpüyordu."[31]

٤٤٢٤ـ (د ـ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) أن عمرَ بنَ الخطاب قال: «هَشَشْتُ ، فقبَّلت، وأنا صائم ، فقلتُ : يا رسولَ الله ، صنعتُ اليوم أمرا عظيما : قبَّلتُ وأنا صائم ، قال : **أرأيتَ لو مضمضت بالماء وأنت صائم** ؟ قلت: لا بأس، قال: **فمهْ!** ». أخرجه أبو داود.

4.424- Cabir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Ömer şöyle dedi:

"Ben oruçlu iken nefsim çekti ve zevcemi öptüm. Sonra Hz. Peygamber'e gittim ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bugün büyük bir şey yaptım! Oruçlu olduğum halde karımı öptüm!" dedim. Hz. Peygamber;

"- Oruçlu iken ağzına su alıp çalkalasan ne lazım gelir?" diye sordu.

"- Bir şey gerekmez" deyince;

"- Öyleyse haydi git!" buyurdu.[32]

İZAH

Görüldüğü üzere burada Hz. Peygamber, çarpıcı bir benzetme yapmaktadır. Ağza alınan su yutulacak olsa, oruç bozulur. Ama sadece ağızda tutulup yutulmazsa, oruca hiç zarar vermez. İşte öpmek ve okşamak da böyledir. Sadece öpme ve okşamanın sınırında kalınırsa, oruca zarar vermez. Ancak bu sınırın ötesine geçilirse oruç bozulur.

---

[31] **Müslim**, Sıyâm, 12/73.

[32] **Ebû Davud**, Savm, 33/2385. Bu hadîs münkerdir. **Bezzâr**, bu hadîsin **Hz. Ömer**'den bu rivâyetten başka bir vechini bilmediklerini söylemektedir.

٤٤٢٥ـ (ط ـ يحيى بن سعيد رحمه الله) : أن عاتكة بنت زَيد بن عمرو بن نُفيل امرأة عمر بن الخطاب : « كانت تقبِّل رأس عمر وهو صائم ، فلا ينهاها». أخرجه الموطأ.

4.425- Yahya b. Saîd'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Ömer'in zevcesi Âtike bint Zeyd b. Amr b. Nüfeyl[33], oruçlu olduğu halde Hz. Ömer'in başını öper, Hz. Ömer de onu bundan men etmezdi."[34]

٤٤٢٦ـ (ط ـ عائشة بنت طلحة) : « كانت عند عائشة زوْجِ النبي صلى الله عليه وسلم ، فدخل عليها زوْجُها هنالك - وهو عبد الله بن عبد الرحمن بن أبي بكر الصِّدِّيق - وهو صائم، فقالت له عائشة : ما يمنعك من أن تدنوَ من أهلك فتقبِّلها وتلاعبَها ؟ قال: أُقبِّلها وأنا صائم ؟ قالتْ : نعم». أخرجه الموطأ.

4.426- Âişe bint Talha, Hz. Âişe'nin yanında iken kocası Abdullah b. Abdurrahman b. Ebî Bekir es-Sıddîk[35] içeri girdi. Hz. Âişe, Abdullah'a;

---

[33] **Âtike bint Zeyd b. Amr b. Nüfeyl el-Adeviyye el-Kuraşiyye**: ö. 40/660. Hanım sahabîlerdendir. İlk müslümanlardandır. Hz. Ömer'in eniştesi ve aşere-i mübeşşereden olan Saîd b. Zeyd'in kızkardeşidir. Şâirdi; vefat eden kocaları hakkında mersiyeler söylemişti ve şiirleri örnek gösteriliyordu. Ahlâken mükemmel ve çok güzel bir kadındı. Önce Hz. Ebû Bekir'in oğlu **Abdullah**'la evlenmişti. **Abdullah**'ın onu aşırı şekilde sevmesi, zaman zaman kendisinin cihâddan geri kalmasına yol açmış ve bu yüzden **Hz. Ebû Bekir** onu boşamasını istemişti. Ama **Abdullah**'ın yemekten içmekten kesilmesi, kendini dağıtması üzerine kendisine acımış ve karısının yanına dönmesini sağlamıştı. **Abdullah Tâif** seferinde şehid edilince, **Hz. Ömer**'in kardeşi **Zeyd**'le evlendi. Onun da **Yemâme**'de şehid edilmesi üzerine **Hz. Ömer**'le evlenmişti. **Hz. Ömer** de şehid edilince **Zübeyir b. Avvâm**'la evlendi. **Zübeyr**'in de şehid edilmesi üzerine **Hz. Ali**'nin kendisine talip olduğu, ama evlendiği bütün erkeklerin şehid edildiğini düşünen **Âtike**'nin; **"senin de ölümüne yol açmak istemiyorum"** diyerek kabul etmediği rivâyet edilir. Hatta **Hz. Ali** ve **Abdullah b. Ömer**; **"şehid olmak isteyen Âtike ile evlensin!"** demişlerdi. Sonra **Hz. Hüseyin**'le evlenmiş ve bilindiği üzere o da şehid edilmişti. Kendisi de hicrî 40 yılında vefat etti.

[34] **Muvatta**, Sıyam, 5/15. Hadîs sened açısından munkatı olmakla birlikte aynı manada başka rivâyetler bulunmaktadır.

"- Karına yaklaşıp öpmekten ve onunla oynaşmaktan seni alıkoyan nedir?" dedi. Abdullah;

"- Oruçlu olduğum halde onu öpebilir miyim?" diye sorunca, Hz. Âişe;

"- Evet!" dedi. [36]

٤٤٢٧ـ (ط ـ زيد بن أسلم) : « أن أبا هريرة ، وسعد بن أبي وقاص : كانا يُرخِّصان في القُبلة للصائم ». أخرجه الموطأ.

4.427- Zeyd b. Eslem'den rivâyet edilmiştir:

"Ebû Hureyre ve Sa'd b. Ebî Vakkas, oruçlunun öpmesine ruhsat veriyorlardı."[37]

٤٤٢٨ـ (د ـ أبو هريرة رضي الله عنه) : « أن رجلا سأل رسولَ الله صلى الله عليه وسلم عن المباشرة للصائم ؟ فرخَّص له ، فأتاه آخر فسأله ، فنهاه ، فإذا الذي رخَّص له شيخ، وإذا الذي نهاه شاب». أخرجه أبو داود.

4.428- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Bir adam Rasûlullah'a (as.), oruçlunun, karısına dokunması hususunu sordu, Hz. Peygamber ona izin verdi. Sonra başka bir adam geldi, aynı şeyi sordu, ona da izin vermedi. İzin verdiği kişi yaşlı biriydi, izin vermediği de gençti."[38]

---

[35] **Abdullah b. Abdurrahman b. Ebî Bekir es-Sıddîk et-Teymî el-Kuraşî el-Medenî**: ö. 74/693. Medîneli tâbiîlerdendir. Hz. Ebû Bekir'in torunudur. Hz. Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme'nin kız kardeşinin oğludur. Teyzesi Ümmü Seleme'den rivâyette bulunmuştur. Kendisinden amcazâdesi Kasım b. Muhammed ve kız kardeşi Esmâ bint Abdurrahman rivâyet etmiştir. Hadîsi **Buhari**, **Müslim**, **Nesaî** ve **İbn Mâce**'de rivâyet edilmiştir. **İbn Hibbân** onu *Sikat*'ına almıştır.

[36] **Muvatta**, Sıyam, 5/16.

[37] **Muvatta**, Sıyâm, 5/17. Bu rivâyetin de senedi munkatıdır.

[38] **Ebû Davud**, Savm, 35/2387. Bu hadîsin râvîlerinden **Ebû'l-Anbes**, hadîste zayıf görülmektedir.

٤٤٢٩ـ (ط ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) : « كان يرخِّص فيها للشيخ الكبير، ويكرهها للشاب ». أخرجه الموطأ ، وهذا لفظه : « أنه سئل عن القُبلة للصائم؟ فأرخص فيها للشيخ الكبير وكَرِهَها للشاب ».

4.429- Abdullah b. Abbas da bunu yaşlılara câiz görür, gençler için mekruh sayardı.[39]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Muvatta** tahric etti. Onun lafzı şöyledir:

"İbn Abbas'a, oruçlunun öpmesi konusu soruldu. Bunu yaşlılara câiz, gençlere mekruh saydı."

٤٤٣٠ـ (ط ـ نافع مولى ابن عمر رضي الله عنهم) أن عبد الله بن عمر: « كان ينهى عن القُبْلَة والمباشرة للصائم ». أخرجه الموطأ.

4.430- Nâfi'den rivâyet edilmiştir:

"İbn Ömer, oruçlunun öpmesini ve okşamasını men ederdi."[40]

[39] **Muvatta**, Sıyâm, 6/19.
[40] **Muvatta**, Sıyâm, 6/20.

النوع الرابع
المفطر ناسيًا

d) UNUTARAK ORUÇ BOZMAK

٤٤٣١ ـ (خ م د ت ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال : « **مَن نَسِيَ وهو صائم فأكلَ أو شربَ فليُتمَّ صومه فإنما أطعَمهُ الله وسقاه** ». أخرجه البخاري، ومسلم.

وعند الترمذي : « **من أكلَ أو شربَ ناسيا فلا يفطر ، فإنما هو رزق رزقه الله** ».

وعند أبي داود : « أن رجلا جاء إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فقال : يا رسول الله : أكلتُ وشربتُ ناسيا ، وأنا صائم ؟ فقال : **الله أطعمك وسقاك** ».

4.431- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Oruçlu iken unutarak yiyen veya içen, orucunu tamamlasın! Onu ancak Allah yedirmiş ve içirmiştir."[41]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti şöyledir:

"Unutarak yiyen veya içen kişi, orucunu bozmasın! O, bir rızıktır; Allah onu rızıklandırmıştır."

Ebû Davud'da da şöyledir:

"Bir adam Hz. Peygamber'e geldi ve dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; oruçlu olduğum halde unutarak yedim ve içtim."

"- **Seni Allah yedirdi ve içirdi"** buyurdu.

---

[41] **Buharî**, Savm, 26; Eymân, 15; **Müslim**, Sıyâm, 33/171; **Tirmizî**, Savm, 26/721.

İZAH

İslâm hukukçularının büyük çoğunluğuna göre, unutarak yeyip içmek orucu bozmaz, kaza ve kefâreti gerektirmez. Çünkü bunda kulun bir dahli yoktur.

Ancak **İmam Mâlik,** unutarak da olsa yeyip içen kişiye kazâ lâzım geldiğini söyler.

Bazı fukaha cinsî teması da buna kıyas ederek, unutarak yapılırsa bir şey gerekmediği kanâatindedirler. Buna mukabil bazılarına göre kazâ, bazılarına göre de hem kazâ ve hem de kefâret gerekir.

الفصل الثالث

في زمان الصوم

و فيه ثلاثة فروع:

الفرع الأول

في الأيام المستحب صومُها

و فيه تسعة أنواع:

النوع الأول

قولٌ كلِّيٌّ في الصوم

III- ORUÇ TUTMA ZAMANI

1- ORUÇ TUTULMASI MÜSTAHAB OLAN GÜNLER

a) ORUÇ GÜNLERİ HAKKINDA GENEL MÂHİYETTE HADÎSLER

٤٤٣٢ـــ (خ م ت ـــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُفطِرُ من الشهر ، حتى نظنَّ أنْ لا يصومَ منه ، ويصومُ حتى نظنَّ أن لا يفطرَ منه شيئا ، وكان لا تشاء أن تراه من الليل مُصَليا إلا رأيتَهُ ، ولا نائما إلا رأيتَهُ ».

وفي رواية : قال حميد : « سألتُ أنسا عن صيام النبيِّ صلى الله عليه وسلم ؟ فقال: ما كنتُ أُحِبُّ أن أراه من الشهر صائما إلا رأيتُهُ ، ولا مُفْطِرا إلا رأيتُهُ ، ولا من الليل قائما إلا رأيتُهُ ، ولا نائما إلا رأيتُهُ ، ولا مَسِسْتُ خَزَّة ، ولا حَريرة ألْيَنَ من كفِّ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ولا شَمِمتُ مِسْكَة، ولا عَبِيرَة أطْيبَ رائحة من رائحةِ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ». أخرجه البخاري.

ولمسلم : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يصوم حتى يقال : قد صام ، [قد] صام، ويُفطرُ حتى يقال : قد أفْطَر ، [قد] أفطر ». وأخرجه الترمذي الرواية الأولى.

4.432- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Hz. Peygamber bazen ay boyunca oruç tutmazdı ve biz, o ayda hiç oruç tutmayacağını zannederdik. Bazen de ara vermeden oruç tutardı ve o ayda bir gün bile oruçsuz geçirmeyecek sanırdık. O'nu geceleyin namaz kılarken görmek istesen, mutlaka namaz kılarken görürdün; kezâ uyuyor görmek istesen de mutlaka uyur görürdün."[1]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette **Humeyd** şöyle dedi:

"Enes'e, Hz. Peygamber'in orucunu sordum. Dedi ki:

"Ben O'nun bütün bir ay boyunca oruç tuttuğunu görmek istesem, tutarken görürdüm. Kezâ ayı oruçsuz geçirdiğini görmek istesem, öyle görürdüm. Geceyi ibadetle geçirdiğini veya uyuyarak geçirdiğini görmek istesem, O'nu o şekilde görürdüm. Rasûlullah'ın (as.) elinden daha yumuşak ne bir ipeğe, ne de bir kadifeye dokundum. Rasûlullah'ın (as.) kokusundan daha nefis ne misk, ne de anber kokladım.

Bunları **Buharî** tahric etti.

Müslim'in rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) bazen **'artık hiç orucunu bozmuyor'** denecek derecede sürekli oruç tutar, bazen de **'artık hiç oruç tutmuyor'** denecek derecede oruçsuz geçirdiği olurdu."

İlk rivâyeti, **Tirmizî** de tahric etti.

٤٤٣٣ـــ (خ م س ـــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « ما صامَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم شهرا كاملا قَطُّ غيرَ رمضانَ ، وكان يصومُ حتى يقولَ القائلُ : لا والله لا يُفطِرُ ، ويُفطِرُ حتى يقولَ القائلُ : لا والله لا يصومُ ». أخرجه البخاري، ومسلم، والنسائي.

وزاد النسائي : « وما صام شهرا غيرَ رمضانَ منذ قَدِمَ المدينة ».

4.433- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

---

[1] **Buharî**, Savm, 53; Teheccüd, 11; **Müslim**, Sıyâm, 34/180; **Tirmizî**, Savm, 57/769.

"Rasûlullah (as.) Ramazan'dan başka hiç bir ayı tam olarak oruçlu geçirmedi. O, bir insanın; *'vallahi artık hiç oruca ara vermeyecek" ve "vallahi artık hiç oruç tutmayacak'* diyecek derecede oruç tutardı."[2]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî'nin şöyle bir ziyâdesi vardır:

"Hz. Peygamber Medîne'ye geldiğinden beri, Ramazan'dan başka hiç bir ayı tam olarak oruçla geçirmedi."

٤٤٣٤ـ (س ـ **أسامة بن زيد** رضي الله عنهما) : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كانَ يَسْرُدُ الصوم ، فيقال : لا يُفْطِرُ ، ويفطرُ ، فيقال: لا يصوم ». أخرجه النسائي.

4.434- Üsâme b. Zeyd'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), artık hiç ara vermeyecek denecek derecede sürekli oruç tutardı. Kezâ hiç oruç tutmayacak denecek derecede de günlerini oruçsuz geçirirdi."[3]

٤٤٣٥ـ (م ت س ـ **عائشة** رضي الله عنها) قال عبد الله بن شقيق العقيلي: «سألتُ عائشة عن صوم رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ فقالت: كان يصوم حتى نقولَ : قد صامَ، قد صامَ، ويُفطرُ حتى نقولَ: قد أفْطَرَ، قد أفطر، وما رأيته صام شهرا كاملا منذ قدمَ المدينة، إلا أن يكونَ رمضان ».

وفي رواية قالت : « ما علمتُهُ صام شهرا كلَّه إلا رمضانَ ، ولا أفطره كلَّه حتى يصومَ منه ، حتى مضى لسبيله ». أخرجه مسلم. وأخرج الترمذي، والنسائي الرواية الأولى.

4.435- Abdullah b. Şekîk el-Ukaylî anlatıyor:

"Hz. Âişe'ye Rasûlullah'ın (as.) orucunu sordum. Şöyle dedi:

---

[2] **Buharî**, Savm, 53; **Müslim**, Sıyâm, 34/178; **Nesaî**, Sıyâm, 70.

[3] **Nesaî**, Sıyâm, 70.

"O, *'artık devamlı oruç tutacak'* diyeceğimiz kadar sürekli oruç tutar, *'artık hiç oruç tutmayacak'* diyeceğimiz kadar da günlerini oruçsuz geçirirdi. Medîne'ye geldiğinden beri, Ramazan hariç, hiç bir ayı tam olarak oruçlu geçirdiğini görmedim."[4]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette de; "Ölünceye kadar O'nun, Ramazan hariç bütün bir ayı oruçla ve tam bir ayı da oruçsuz geçirdiğini bilmiyorum"dedi.

Bunları **Müslim** tahric etti. İlk rivâyeti **Tirmizî** ve **Nesaî** de tahric etti.

النوع الثاني

في يوم عاشوراء

b) AŞURE GÜNÜ

٤٤٣٦ــ (خ م ط د ت ــ عائشة رضي الله عنها) قالت: « كان عاشوراءُ يُصَامُ قبلَ رمضانَ، فلما نزلَ رمضانُ كان من شاء صامَ ، ومن شاءَ أفطر ».

وفي رواية قالت: «كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أمر بصيام يوم عاشوراء...» الحديث

وفي أخرى قالت : « كانوا يصومون عاشوراءَ قَبْلَ أن يُفْرَضَ رمضانُ ، وكان يوما تُسْتَرُ فيه الكعبةُ ، قالت: فلما فُرِضَ رمضانُ قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: من شاء أن يصومَه فلْيَصُمْهُ، ومن شاء أن يتركَهُ فَلْيَتْرُكْهُ ».

وفي أخرى قالت : « كان يومُ عاشوراءَ تصومُه قريش في الجاهلية، وكان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يصومُهُ في الجاهلية ، فلما قَدِمَ المدينة صامه ، وأمر بصيامه ، فلما فُرِضَ رمضانُ ترك عاشوراءَ ، فمن شاء صامه ، ومن شاء تركَه ».

---

[4] **Müslim**, Sıyâm, 34/172; **Tirmizî**, Savm, 57/768; **Nesaî**, Sıyâm, 70. Musannıf işaret etmemekle birlikte hadîsi **Buharî** de, Savm, 53'de rivâyet etmiştir.

وفي أخرى : « فلما فُرِضَ رمضانُ قال : من شاء صامه ، ومن شاء تركه ».

وفي أخرى : « أن قريشا كانت تصومُ عاشوراء في الجاهلية ، ثم أمرَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بصيامه ، حتى فُرِضَ رمضانُ ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **من شاء صامه ، ومن شاء فَلْيُفْطِرْ** ». أخرجه البخاري ومسلم. وأخرج الموطأ ، وأبو داود ، والترمذي الرواية الرابعة، وقالوا فيها : « وكان هو الفريضةَ ». بعد قوله : « فلما فُرِضَ رمضانُ ».

4.436- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Ramazan farz kılınmadan önce aşure günü oruç tutulurdu. Ramazan farz kılındıktan sonra ise, dileyen aşure günü oruç tutmaya devam etti, dileyen de tutmadı."[5]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet; "Rasûlullah (as.), aşure günü oruç tutulmasını emretti" diye başlar.

Başka bir rivâyette de; "Ramazan farz kılınmadan önce insanlar aşure günü oruç tutarlardı. O gün **Kâbe** örtülürdü. Ramazan orucu farz kılınınca Hz. Peygamber; **"Aşure günü oruç tutmak isteyen tutsun, tutmak istemeyen de tutmasın!"** buyurdu."

Başka bir rivâyette de Hz. Âişe; "Câhiliyet döneminde Kureyş, aşure günü oruç tutardı. Hz. Peygamber de câhiliyette tutardı. Medîne'ye gelince, aşure orucunu hem tuttu, hem de tutulmasını emretti. Ramazan farz kılınınca ise, aşure orucunu terk etti. Artık isteyen tuttu, istemeyen tutmadı" dedi.

Başka bir rivâyet; "Ramazan farz kılınınca Hz. Peygamber, **'aşure orucunu isteyen tutsun, istemeyen tutmasın!'** buyurdu." şeklindedir.

---

[5] **Buharî**, Savm, 1, 69; Hac, 47; Menâkıbu'l-Ensâr, 26; Tefsir, 2/24; **Müslim**, Sıyâm, 19/113-116; **Muvatta**, Sıyâm, 11/33; **Ebû Davud**, Savm, 64/2442-43; **Tirmizî**, Savm, 49/753.

Nihayet diğer bir rivâyet de; "Câhiliyet döneminde Kureyş, aşure günü oruç tutardı. Sonra Rasûlullah (as.) da onun tutulmasını emretti. Nihayet Ramazan farz kılınınca, **'Artık isteyen tutsun, istemeyen tutmasın!'** buyurdu."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Muvatta, Ebû Davud ve **Tirmizî**, dördüncü rivâyeti tahric ettiler ve; "Ramazan farz kılındıktan sonra..." cümlesini müteâkip, "O sırada o farz idi" dediler.

İZAH

Aşure günü, genel kanâate göre **Muharrem** ayının onuncu günüdür. Dokuzuncu gün olduğu da söylenmiştir.

Bu güne, **Muharrem** ayının onuna tesadüf ettiği için aşure denildiği gibi, o günde on Peygambere, on ayrı lütufta bulunulduğu için **Aşure** dendiği ve öneminin buradan geldiği de söylenmiştir. Zikredilen bu on Peygambere verilen lütuflar da şöyle gösterilmiştir:

1- **Hz. Âdem**'in tövbesi o gün kabul edildi.

2- **Hz. Nuh**'un gemisi o gün karaya oturdu.

3- **Hz. Yunus** balığın karnından o gün kurtuldu.

4- **Hz. Musa**, Firavun ve ordusundan o gün kurtuldu.

5- **Hz. Yakub**'un gözleri o gün görmeye başladı.

6- **Hz. Yusuf**, o gün kuyudan kurtuldu.

7- **Hz. Davud**'un tövbesi o gün kabul edildi.

8- **Hz. İbrahim** o gün doğdu.

9- **Hz. İsa** o gün doğdu ve o gün ref' edildi.

10- **Hz. Peygamber**'in geçmiş ve gelecek günahları o gün affedildi.

Aynî, ayrıca **Hz. İdris**'in o gün semaya kaldırıldığını, **Hz. Eyyub**'un o gün şifa bulduğunu ve **Hz. Süleyman**'a da o gün mülk ihsan edildiğini söyler.

Bilindiği üzere **Hz. Hüseyin** de **Kerbelâ**'da o gün şehid edildi.

Hadîste de görüldüğü üzere câhiliyyet döneminde aşure günü oruç tutulurdu. Ramazan farz kılınana kadar da Hz. Peygamber ve müslümanlar o gün oruç tuttular. **Şâfiîlerle Hanefîler**, bu orucun o

gün farz olduğunu, Ramazan'ın farz kılınmasıyla da bu farziyetin sona erdiğini, müstahab olduğunu söylerler. **Şâfiîler**'den, Ramazan'dan önce de aşure orucunun sünnet olduğu görüşü de rivâyet edilmiştir.

Aşure günü için özel bir yemek söz konusu değildir. Ancak âile efradına, fakirlere, akrabaya ikram ve tasadduk güzel görülmüştür.

٤٤٣٧ـ (خ م د ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) : « أن أهْلَ الجاهلية كانوا يصومون يومَ عاشوراءَ، وأنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم صامه والمسلمون قبلَ أن يُفْرَضَ رمضانُ، فلما افْتُرِضَ رمضانُ قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **إن عاشوراءَ يوم من أيام الله فمن شاء صامه**».

وفي رواية قال : « ذُكِرَ عند النبيِّ صلى الله عليه وسلم يومُ عاشوراء ، فقال: **ذاكَ يوم كان يصومُه** أهلُ **الجاهلية** ، **فمن شاء صامه** ، **ومن شاء تركه** ». أخرجه البخاري، ومسلم.

وللبخاري قال : « صامَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عاشوراءَ وأمر بصيامه ، فلما فُرِضَ رمضانُ ترك ، وكان عبدُ الله لا يصومه إلا أن يوافقَ صَوْمَهُ ». ولمسلم مثل الثانية ، وقال : « **فمن أحَبَّ منكم أن يصومَهُ فليصُمْهُ** ، **ومن كره فَلْيَدَعْهُ**». وأخرج أبو داود نحو الرواية الأولى.

4.437- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"Câhiliyede insanlar, aşure günü oruç tutarlardı. Ramazan farz kılınmadan önce Hz. Peygamber de, müslümanlar da o günde oruç tutarlardı. Ramazan farz kılınınca Rasûlullah (as.);

"Aşure günü, Allah'ın günlerinden biridir. O günde isteyen oruç tutsun!" buyurdu.[6]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette; Hz. Peygamber'in huzurunda aşure günü zikredilince şöyle dedi:

---

[6] **Buharî**, Savm, 1, 69; Tefsir, 2/24; **Müslim**, Sıyâm, 19/117-121; **Ebû Davud**, Savm, 64/2443.

"O, câhiliye ehlinin oruç tuttuğu bir gündür. Şimdi isteyen oruç tutsun, istemeyen tutmasın!"

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Başka bir rivâyette **Buharî** şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), aşure günü oruç tuttu ve arkadaşlarına da oruç tutmalarını emretti. Ramazan farz kılınınca, bu orucu terk etti. Abdullah b. Ömer, mutad olarak oruç tuttuğu güne tesadüf etmesi dışında aşure günü oruç tutmazdı."

Müslim'in, ikinci rivâyetteki gibi bir rivâyetinde de şu ifade vardır:

"Kim o gün oruç tutmak isterse tutsun; istemeyen de tutmasın!"

Ebû Davud'un rivâyeti de yukarıdaki ilk rivâyet gibidir.

٤٤٣٨ـ (خ م ـ **أبو موسى الأشعري** رضي الله عنه) قال : « كان يومُ عاشوراءَ يوما تُعظِّمُهُ اليهودُ ، وتتَّخِذُهُ عيدا ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **صوموه أنتم**».

وفي رواية : « كان أهلُ خيبرَ يصومون يومَ عاشوراءَ ، يَتَّخِذُونَهُ عيدا ، ويُلبِسُون نساءهم فيه حُلِيَّهم وشارَتَهم ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **فصوموه أنتم** ».

أخرجه البخاري، ومسلم.

4.438- Ebû Musa'l-Eş'arî şöyle dedi:

"Aşure günü, Yahudilerin saygı gösterdiği ve bayram yaptıkları bir gündü. Hz. Peygamber;

"Siz de oruç tutun!" buyurdu.[7]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette de şöyle dedi:

"Hayberliler, aşure günü oruç tutuyor ve bayram yapıyorlardı. Kadınlar zinetlerini takıyor, bayramlıklarını giyiyordu. Hz. Peygamber;

---

[7] **Buharî**, Savm, 69; Menâkıbu'l-Ensâr, 52; **Müslim**, Sıyâm, 19/129.

"Siz de oruç tutun!" buyurdu.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

٤٤٣٩ـ (خ م د ـ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : « قَدِمَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم المدينةَ ، فرأى اليهودَ تصومُ عاشوراء ، فقال : **ما هذا** ؟ قالوا: [هذا] يوم صالح ، نَجَّى اللهُ فيه موسى وبني إسرائيل من عدوِّهم ، فصامه ، فقال : **أنا أحقُّ بموسى [منكم]** ، فصامَهُ صلى الله عليه وسلم وأمر بصيامه ».

وفي رواية: «فقال لهم: **ما هذا اليوم الذي تصومونه؟** قالوا: هذا يوم عظيم، أنْجَى اللهُ فيه موسى وقومه وغرَّق فيه فرعون وقومه فصامه موسى شكرا فنحن نصومُهُ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **فنحن أحق وأولى بموسى منكم**، فصامه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، وأمر بصيامه».

وفي أخرى بنحوِ ذلك ، وفيه : « **فنحن نصومه تعظيما له** ». أخرجه البخاري ، ومسلم ، وأخرج أبو داود الرواية الآخرة.

4.439- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Hz. Peygamber Medîne'ye geldi, Yahudilerin aşure orucu tuttuklarını görünce;

"- Bu nedir?" diye sordu.

"- Bu, salih bir gündür; Allah Musa'yı ve İsrâil oğullarını, düşmanlarından bu gün kurtardı. Musa da (buna şükür için) bugün oruç tuttu" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber de;

"- Biz Musa'ya sizden daha lâyıkız" diyerek oruç tuttu ve arkadaşlarına da oruç tutmalarını emretti."[8]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Hz. Peygamber onlara şöyle dedi:

"- Oruç tuttuğunuz bu günün anlamı nedir?"

---

[8] **Buharî**, Savm, 69; Enbiyâ, 22; Fedâilu'l-Ashâb, 52; Tefsir, 10/1; 20/1; **Müslim**, Sıyâm, 19/127-128; **Ebû Davud**, Savm, 24/2444.

"- Bu, büyük bir gündür. Allah, Musa'yı ve kavmini bu gün kurtardı, Firavun ve kavmini de bu gün boğdu. Musa da şükür için bu gün oruç tuttu, biz de onun için oruç tutuyoruz."

Rasûlullah (as.);

"- **Biz Musa'ya sizden daha lâyık ve daha evlâyız"** diyerek, hem kendisi oruç tuttu, hem de ashâbına oruç tutmalarını emretti."

Buna benzer başka bir rivâyette; **"... biz de o güne saygı için oruç tutuyoruz"** ifadesi yer alır.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. son rivâyeti **Ebû Davud** da tahric etti.

İZAH

4.436 numara ile geçen **Hz. Âişe** hadîsinde, câhiliyet döneminde de aşure orucu tutulduğu belirtilmekte idi. İzahına çalıştığımız hadîste ise, Hz. Peygamber'in aşure orucunu Yahudilerden öğrendiği manası çıkmaktadır.

Hz. Peygamber'in aşure orucunu **Mekke**'de iken bildiği sabittir. Daha önce de ifade edildiği üzere aşure günü, birden fazla önemli olayın cereyan ettiği bir gündür. **Medîne**'de Yahudilerin de bu günü oruçla geçirdiklerini görünce, Hz. Peygamber onların hangi sebeple oruç tuttuklarını öğrenmek istemiş olmalıdır.

٤٤٤٠ــ (م ــ جابر بن سمرة رضي الله عنه) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يأمر بصيامِ يومِ عاشوراءَ ، و يَحُثُّنا عليه ، ويتعاهدُنا ، فلما فُرِضَ رمضانُ لم يأمرءنا و لم ينْهَنا ، و لم يتعاهَدْنا عنده ». أخرجه مسلم.

4.440- Cabir b. Semüre şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), aşure günü oruç tutmayı emreder, bizi oruca teşvik eder, hatta o gün bizim durumumuzu araştırırdı. Ramazan farz kılınınca, artık aşure orucunu ne emretti, ne yasakladı, ne de bizim durumumuzu araştırdı. [9]

---

[9] **Müslim**, Sıyâm, 19/125.

٤٤٤١ــ (خ م ــ علقمة بن قيس النخعي): «أن الأشعث بن قيس دخل على عبد الله [بن مسعود] وهو يَطْعم يوم عاشوراء فقال: يا أبا عبد الرحمن، إن اليَومَ يومُ عاشوراء، فقال: قد كان يُصَامُ قبل أن ينزلَ رمضان فلما نزل رمضانُ تُرِكَ فإن كنتَ مفطرا فاطْعَم».
أخرجه البخاري، ومسلم

ولمسلم نحوه ، إلا أنه قال : « كان يوما يصومه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قبل أن ينزل رمضانُ ، فلما نزل رمضانُ تركه ». وله في أخرى مختصرا قال: « دخل الأشعث على عبد الله يوم عاشوراء فقال: ادْنُ فكُلْ ، فقال: إني صائم، قال: كنا نصومه، ثم تُرِكَ».

4.441- Alkame b. Kays en-Nehaî'den rivâyet edilmiştir:

"Eş'as b. Kays, Abdullah b. Mes'ûd'un yanına gitmişti. Aşure günü idi ve Abdullah yemek yiyordu. Dedi ki:

"- Ya Ebâ Abdurrahman, bu gün aşure günüdür."

"- Ramazan farz kılınmadan önce bu günde oruç tutulurdu. Ama Ramazan farz kılınınca bu oruç terk edildi. Eğer sen de oruçsuzsan, yemeğe buyur!" dedi.[10]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in benzer bir rivâyetinde Abdullah; "Bu günde Hz. Peygamber, Ramazan farz kılınmadan önce oruç tutardı, ama Ramazan farz kılınınca terk etti" dedi.

Müslim'in muhtasar bir rivâyeti de şöyledir:

"Eş'as, aşure günü Abdullah'ın evine gitti. Abdullah;

"- Yaklaş, yemek ye!" dedi. Eş'as;

"- Ben oruçluyum" deyince;

"- Vaktiyle bu günde biz de oruç tutardık, ama sonra terk edildi" dedi.

[10] **Buharî**, Tefsir 2/24; **Müslim**, Sıyâm, 19/122-124.

٤٤٤٢ـ (خ م س ـ سلمة بن الأكوع رضي الله عنه) : « أَنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم أمر رجلا من أسلم : أَنْ أَذِّنْ في الناس : من كان أكَلَ فَلْيَصُمْ بقية يومه ، ومن لم يكن أكل فليصم، فإن اليوم يومُ عاشوراء». وفي رواية « أنه قال لرجل من أسلم : أذن في قومك - أو في الناس - بالشك». أخرجه البخاري، ومسلم ، والنسائي.

4.442- Seleme b. el-Ekva'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) Eslem kabilesinden bir adama, halka şunu ilan etmesini emretti:

"Yemek yemiş olan, günün kalan kısmında oruç tutsun! Yemek yememiş olan da oruç tutsun! Çünkü bu gün, aşure günüdür."[11]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette de; Eslem kabilesinden bir adama; **"Kavmine** -veya halka- **ilan et!"** dedi.

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

İZAH

"...Günün kalan kısmında oruç tutun" ifadesi, günün geri kalan vaktinde yemeyi-içmeyi terk etmelerini ifade etmektedir. Şüphesiz ki bu, bilinen anlamda bir oruç değildir. Çünkü orucun başlangıç ve bitiş vakti bellidir. Muhtemelen bu emir, o güne ve oruçlulara saygı gösterilmesi manasındadır. Nitekim hemen bundan sonra gelecek olan hadîste de; **"...kalan vakitte oruç tutun ve kazâ edin!"** buyurulmaktadır.

Hanefîler, bu ifadeye dayanarak; Ramazan'da seferden dönen birinin, günün geri kalan vaktinde bir şey yeyip içmemesi gerektiğini belirtirler.

[11] **Buharî**, Savm, 1, 21; Ahbâru'l-Âhâd, 4; **Müslim**, Sıyâm, 21/135; **Nesaî**, Sıyâm, 66.

٤٤٤٣ـ (د ـ عبد الرحمن بن مسلمة) عن عمه « أن أسْلَمَ أتت رسولَ الله صلى الله عليه وسلم، فقال : صُمْتم يومكم هذا ؟ قالوا: لا، قال : فأتمُّوا بقيّة يومكم ، واقضوه».

أخرجه أبو داود، وقال: يعني يومَ عاشوراء.

4.443- Abdurrahman b. Mesleme[12], amcasından rivâyet ediyor:

"Eslem kabilesinden bir heyet Hz. Peygamber'e geldi, Hz. Peygamber;

"- Bu gün oruçlu musunuz?" diye sordu.

"- Hayır!" deyince;

"- Öyleyse günün kalan kısmında oruç tutun ve sonra da kazâ edin!" buyurdu.[13]

٤٤٤٤ـ (خ م ـ الرُّبَيِّع بنت مُعَوِّذ رضي الله عنها) قالت : أرسل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم غداة عاشوراء إلى قُرى الأنصار التي حول المدينة : من كان أصبح صائما فليتمَّ صومَهُ ، ومن كان مُفْطرا فليتمَّ بقية يومه ، فكُنَّا بعد ذلك نصومه ونصوِّمُه صبيانَنا الصِّغار ، ونذهب إلى المسجد ، فنجعل لهم اللُّعبةَ من العهن ، فإذا بكى أحدهم أعطيناها إياه ، حتى يكون الإفطار.

وفي أخرى نحوه ، قال : « ونصنعُ لهم اللعبةَ من العهن، فنذهب به معنا ، فإذا سألونا الطعامَ أعطيناهم اللُّعبةَ ، نُلهيهم بها حتى يُتمُّوا صومَهم ». أخرجه البخاري ومسلم.

4.444- Rubeyyi' bint Muavviz anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) aşure günü sabahı, Medîne civarında bulunan Ensâr köylerine; **"Oruçlu olarak sabahlayan orucunu tamamlasın; oruçsuz sabahlayan da günün kalan kısmını oruçla tamamlasın!"**

---

[12] **Ebû'l-Minhâl, Abdurrahman b. Mesleme (Seleme) el-Huzâî el-Ezdî**: Tâbiîlerdendir. İsminin Abdurrahman b. Minâl olduğu da söylenmiştir. Amcası vasıtasıyla Hz. Peygamber'den rivâyet eder. Kendisinden sadece Katâde rivâyette bulunur. **İbn Hibbân** onu *Sikat*'ına almış ise de, **Zehebî** onun bilinmediğini söylemektedir. **İbn Hacer** ise makbul biridir demektedir.

[13] **Ebû Davud**, Savm, 66/2447. Hadîsin râvîsi **Abdurrahman b. Mesleme** meçhûldür, ayrıca amcasının kim olduğu da bilinmemektedir.

diye haber gönderdi. Ondan sonra aşure günleri oruç tutar, küçük çocuklarımıza da oruç tuttururduk. Mescide gider, çocuklar için yünden oyuncaklar yapardık; çocuklardan biri (açlıktan) ağlayacak olsa, oyuncağı kendisine verir ve iftara kadar oyalardık."[14]

RİVÂYETLER

Buna benzer diğer bir rivâyette de; "Çocuklar için yünden oyuncak yapar ve onları yanımızda götürürdük. Bizden yemek istediklerinde oyuncakları verir, böylece oruçlarını tamamlayıncaya kadar onları oyuncaklarla oyalardık" dedi.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

٤٤٤٥ـ (س ـ **قيس بن سعد بن عبادة** رضي الله عنه) قال: «كنا نصوم عاشوراء، ونودّي زكاة الفطر، فلما نزل رمضان، ونزلت الزكاةُ: لم نُؤمَر به، ولم نُنْه عنه، وكنا نفعله».

أخرجه النسائي

4.445- Kays b. Sa'd b. Ubâde şöyle dedi:

"Biz, aşure günü oruç tutar ve fıtır sadakası verirdik. Ramazan'ın ve zekâtın farz olduğu emri nâzil olunca, aşure orucuyla ne emrolunduk, ne de men edildik, ama biz yine onu tutardık."[15]

٤٤٤٦ـ (س ـ **محمد بن صيفي** رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يوم عاشوراء: « **أمِنْكُم أحد أكلَ اليومَ ؟ فقالوا : منا من صام ، ومنا من لم يصم، قال : فأتِمُّوا بقية يومكم ، وابعثوا إلى أهل العَرُوض فلْيُتِمُّوا بقية يومهم** ». أخرجه النسائي.

4.446- Muhammed b. Sayfî'den[16] rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) aşure günü şöyle dedi:

---

[14] **Buharî**, Savm, 47; **Müslim**, Sıyâm, 21/136-137.

[15] **Nesaî**, Zekât, 35.

[16] **Muhammed b. Sayfî b. Sehl b. el-Hâris el-Hatmî el-Ensârî el-Medenî**: Aslen Medînelidir, ama daha çok **Kûfe**'de oturmuştur. Hz. Peygamber'den aşura orucu hakkındaki rivâyeti **Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir. Bilinen tek hadîsi budur. Bunu da ondan Şa'bî rivâyet etmiştir.

"- Bugün içinizde yemek yiyen var mı?"

"- Bazımız oruçluyuz, ama bazımız değiliz" dediler. Bunun üzerine;

"- Günün kalan kısmını oruçla tamamlayın! Aruz ehline de haber gönderin, onlar da günün kalan kısmını oruçla tamamlasınlar!" buyurdu.[17]

İZAH

"Arûz ehli" ifadesiyle, **Mekke, Medîne** ve civarında ikamet eden insanlar kastedilmiştir.

٤٤٤٧ــ (ط ــ **مالك بن أنس** رحمه الله) بلغه : « أنّ عمر بن الخطاب أرسل إلى الحارث بن هشام: أن غداً يومُ عاشوراء ، فَصُمْ وأمُرْ أهلك أن يصوموا ». أخرجه الموطأ.

4.447- Mâlik b. Enes'e ulaşan bir rivâyete göre; Hz. Ömer, Hâris b. Hişâm'a; "Yarın aşure günüdür, oruç tut ve âilene de oruç tutmalarını söyle!" diye haber gönderdi.[18]

٤٤٤٨ــ (خ م س ــ **عبيد الله بن أبي يزيد**) أنه سمع ابن عباس، وسئل عن صيام يوم عاشوراء؟ فقال : « ما علمتُ [أنّ] رسولَ الله صلى الله عليه وسلم صام يوما يَطْلُب فضله على الأيام إلا هذا اليوم ، ولا شهرا إلا هذا الشهر – يعني : رمضان – ».

وفي حديث عبيد الله بن موسى | عن ابن عيينة عن عبيد الله بن أبي يزيد] «ما رأيتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم يتحرَّى صيام يوم فضَّله على غيره إلا هذا اليوم : يومَ عاشوراء ، وهذا الشهر – يعني شهر رمضان ». أخرجه البخاري، ومسلم ، والنسائي.

4.448- Ubeydullah b. Ebî Yezid, aşure orucu hakkında sorulan bir soruya İbn Abbas'ın şu cevabı verdiğini işitti:

"Hz. Peygamber'in, şu (aşure) gününden başka bir günde, diğer günlere üstün tutarak oruç tuttuğu bir gün, ve bu aydan, yani

---

[17] **Nesaî,** Sıyâm, 15.

[18] **Muvatta,** Sıyâm, 11/35.

Ramazan ayından başka bir ayda, onu diğer aylara üstün tutarak oruç tuttuğu bir ay bilmiyorum"[19]

RİVÂYETLER

Ubeydullah b. Musa'nın[20], İbn Uyeyne tarîkıyla Ubeydullah b. Ebî Yezid'den rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber'in, şu günden, yani aşure gününden ve şu aydan, yani Ramazan ayından başka bir zamanda, onu diğer zamanlara üstün tutarak oruç tutmayı gözetlediğini görmedim."

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

٤٤٤٩ـ (ت ــ أبو **قتادة الأنصاري** رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: **«صيام يوم عاشوراء: إني أحتَسِبُ على الله أن يكفر السَّنَةَ التي قبله [والسنة التي بعده]»** أخرجه الترمذي.

4.449- Ebû Katâde el-Ensârî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Aşure günü orucunun, önceki seneye kefâret olmasının Allah'tan ümid ederim."[21]

٤٤٥٠ـ (ت ــ **عبد الله بن عباس**) قال: « أمر رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بصوم يوم عاشوراء: [يومَ] العاشر ». أخرجه الترمذي.

4.450- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

---

[19] **Buharî**, Savm, 69; **Müslim**, Sıyâm, 19/131; **Nesaî**, Sıyâm, 70.

[20] **Ebû Muhammed Ubeydullah b. Musa b. Ebî'l-Muhtâr (Bâzâm) el-Absî el-Kûfî**: ö. 213/829. Kûfeli muhaddis, fakîh ve kırâat âlimidir. Âbid ve zâhiddir. Büyük Şiî ulemasındandır. Müfrit şiîlerden olmasına rağmen hadîste sikadır. Kendisinden 30.000 civarında hadîs yazıldığı rivâyet edilir. Ancak **Ahmed b. Hanbel**, ondan rivâyeti hoş görmez. Kendisinden Buhârî ve İbn Ebî Şeybe gibi büyük muhaddisler rivâyet etmişlerdir. **Kûfe**'de ricâl tertibi üzere ilk **Müsned** tasnif eden kişidir.

[21] **Tirmizî**, Savm, 47/749.

"Rasûlullah (as.), aşure günü, yani (Muharrem'in) onuncu günü oruç tutmayı emretti."[22]

٤٤٥١ـ (خ م ط س ـ حميد بن عبد الرحمن) أنه « سمع معاوية بن أبي سفيان خطيبا بالمدينة ، يعني في قَدْمة قَدِمَها خطبهم يوم عاشوراء - وفي حديث البخاري : عام حجّ - على المنبر يقول: يا أهل المدينة ، أين علماؤكم ؟ سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : **هذا يوم عاشوراء، ولم يكتب الله عليكم صيامه ، وأنا صائم ، فمن شاء صامه ، ومن شاء فلْيُفطر** ». أخرجه البخاري، ومسلم ، والموطأ ، والنسائي.

4.451- Humeyd b. Abdurrahman, Muâviye b. Ebî Süfyan'ın, Medîne'ye geldiğinde aşure günü, -Buharî'nin rivâyetine göre hac esnasında- minberde halka şöyle hitap ettiğini duydu:

"- Ey Medîne halkı! Nerede âlimleriniz? Ben, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini duydum:

"Bu gün, aşure günüdür. Bu günde oruç tutmayı Allah bize farz kılmadı, ama ben oruçluyum. Dileyen oruç tutsun, dileyen tutmasın!"[23]

٤٤٥٢ـ (م د ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**لئن بقيتُ إلى قابل لأصومَنّ التاسع - يعني : يوم عاشوراء** ».

وفي رواية قال: «حين صام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يوم عاشوراء وأمر بصيامه قالوا: يا رسول الله، إنه يوم تُعظِّمه اليهود والنصارى؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **فإذا كان العامُ القابل إن شاء الله صمتُ اليوم التاسع** ، فلم يأت العام المقبل حتى تُوُفِّيَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم».

---

[22] **Tirmizî**, Savm, 49/752.

[23] **Buharî**, Savm, 69; **Müslim**, Sıyâm, 19/126; **Muvatta**, Sıyâm, 11/33; **Nesaî**, Sıyâm, 70.

وفي رواية الحكم بن الأعرج قال: « انتهيت إلى ابن عباس وهو متوسِّد رداءه في زمزم، فقلتُ: أخبرني عن صوم عاشوراء ؟ فقال : إذا رأيتَ هلال المحرم فاعدُدْ ، وأصْبِحْ يومَ التاسع صائماً ، قلت: هكذا كان محمد صلى الله عليه وسلم يصومه ؟ قال : نعم ».

أخرجه مسلم. وأخرج أبو داود الثانية، والثالثة. وفي رواية ذكرها رزين عن عطاء قال: سمعت ابن عباس يقول : « **صوموا التاسع والعاشر، خالفوا اليهود** ».

4.452- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Gelecek yıla kavuşursam, (Muharremin) **dokuzuncu günü, yani aşure günü oruç tutacağım."**[24]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette de, "Hz. Peygamber aşure günü oruç tutup halka da oruç tutmalarını emredince, insanlar;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu, Yahudilerin ve Hıristiyanların saygı gösterdiği bir gün değil mi?" diye sordular. Hz. Peygamber şöyle dedi:

"- İnşallah gelecek sene de sağ olursam, bu dokuzuncu günde yine oruç tutacağım."

Ancak Hz. Peygamber, gelecek yıla varmadan vefat etti.

el-Hakem b. el-A'rac[25] rivâyeti de şöyledir:

"İbn Abbas, Zemzem kuyusunun yanında bürdesini yastık edinmiş otururken yanına gittim ve;

"- Bana aşure orucundan haber ver!" dedim. Dedi ki:

"- Muharrem ayının hilâlini görünce, günleri say ve dokuzuncu günün sabahına ulaşınca oruca niyetlen!"

"- Hz. Muhammed de böyle mi oruç tutardı?" diye sorunca;

---

[24] **Müslim**, Sıyâm, 20/132; **Ebû Davud**, Savm, 65/2445-46.

[25] **el-Hakem b. Abdullah b. İshak es-Sekafî el-Basrî el-A'rac**: Hâcib b. Ömer es-Sekafî'nin amcasıdır. Basralı tâbiîlerdendir. İbn Abbas ve Ebû Hureyre'den rivâyeti vardır. Kendisinden Halid el-Hazzâ ve Yunus b. Ubeyd rivâyet ettiler. Rivâyeti azdır.

"- Evet!" dedi.

Hadîsi **Müslim** tahric etti. **Ebû Davud** da ikinci ve üçüncü rivâyeti tahric etti.

Rezîn'in Atâ'dan naklen zikrettiği bir rivâyette de, Atâ, İbn Abbas'ın; "Dokuzuncu ve onuncu günde oruç tutun, Yahudilere muhalefet edin!" dediğini işittim, dedi.

İZAH

Aşure orucuna, **Muharrem** ayının dokuzuncu gününü de eklemek, yukarıda da belirtildiği üzere Yahudilere benzememek içindir. Bu ifade, sadece onuncu günde oruç tutmayı hoş görmediği, dokuzuncu günü de ilave etmek istediği şeklinde de anlaşılmak istenmiştir.

٤٤٥٣ـ (س ـ حفصة بنت عمر رضي الله عنهما) قالت: «أربع لم يكن يَدَعُهنَّ النبيُّ صلى الله عليه وسلم صيام عاشوراء والعشر وثلاثة أيام من كل شهر وركعتان قبل الفجر» أخرجه النسائي.

4.453- Hafsa bint Ömer şöyle dedi:

"Hz. Peygamber, şu dört şeyi terk etmemiştir: Aşure orucunu, (Zilhicce'nin) on gününü, her aydan üç gün oruç tutmayı ve sabahın farzından önce iki rekât namaz kılmayı."[26]

İZAH

"Zilhicce'nin on günü"nden maksat, ilk dokuz gündür. Onuncu gün bilindiği üzere bayram günüdür, oruç tutulması mekruhtur. İlk dokuz gün ise, oruç tutulması müstahab sayılan günlerdir.

---

[26] **Nesaî**, Sıyâm, 83. Hadîsin râvîlerinden **Ebû İshak el-Eşcaî el-Küfî** meçhûldür.

النوع الثالث

في صوم رجب

c) RECEB AYINDA ORUÇ

٤٤٥٤ـ (خ م د ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال عثمان بن حكيم الأنصاري : «سألتُ سعيد بن جُبَيْر عن صوم رجب ونحن يومئذ في رجب؟ فقال: سمعت ابن عباس يقول: كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يصوم حتى نقولَ : لا يفطر، ويفطر حتى نقول : لا يصوم ». أخرجه البخاري ومسلم ، وأخرجه أبو داود عن عثمان بن حكيم: أنه سأل سعيد ابن جبير ؟... وذكر الحديث.

4.454- Osman b. Hakîm el-Ensârî[27] anlatıyor:

"**Receb** ayında bulunduğumuz sırada, Saîd b. Cübeyr'e Receb ayının orucunu sordum. İbn Abbas'ın şöyle söylediğini duydum, dedi:

"Rasûlullah (as.) bazen sürekli oruç tutardı, hatta biz; *'orucunu hiç bozmayacak'* derdik. Bazen da hiç tutmazdı, o kadar ki biz, *'artık oruç tutmayacak'* derdik."[28]

İZAH

Nevevî, bu rivâyetle **Saîd b. Cübeyr**'in, Receb ayında oruç tutmanın ne yasak ve ne de mendub olduğu kanâatine vardığını ifade etmektedir. Dolayısıyla Receb ayı, diğer zamanlardan farklı değildir.

---

[27] **Ebû Sehl, Osman b. Ebî Hakîm b. Abbâd b. Osman b. Huneyf el-Ensârî el-Evsî el-Kûfî el-Medenî**: ö. 140/757 dö. Aslen Medînelidir, ama **Kûfe**'de ikamet etti. İkrime ve İbn Müseyyeb'den rivâyet eder, kendisinden de Süfyan Sevrî ve Ya'lâ b. Ubeyd rivâyette bulunur. Sikadır. **Kûfe**'de vefat etti.

[28] **Buharî**, Savm, 53; **Müslim**, Sıyâm, 34/179; **Ebû Davud**, Savm, 55/2430.

النوع الرابع
في صوم شعبان

d) ŞABAN AYINDA ORUÇ

٤٤٥٥ــ (خ م ط د س ت ــ عائشة رضي الله عنها) قالت : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يصوم ، حتى نقولَ : لا يفطر ، ويفطر حتى نقولَ : لا يصوم ، وما رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم استكمل صيام شهر قطُّ إلا شهر رمضان، وما رأيته في شهر أكثر منه صياما في شعبان».

وفي رواية عن أبي سلمة بن عبد الرحمن قال : « سألت عائشةَ عن صيام رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ فقالت : كان يصوم ، حتى نقولَ : قد صام ، ويفطر حتى نقولَ : قد أفطر، ولم أرَه صائما من شهر قَطُّ أكثر من صيامه من شعبان، كان يصوم شعبان كلَّه، كان يصوم شعبان إلا قليلا».

أخرج الأولى البخاري، ومسلم ، والموطأ ، وأبو داود، وأخرج الثانية مسلم ، والنسائي.

وفي رواية الترمذي قالت : « ما رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم في شهر أكثر صياما منه في شعبان، كان يصومه إلا قليلا ، بل كان يصومه كلَّه ».

وفي أُخرى لأبي داود قالت : « كان أحبَّ الشهور إلى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم أن يصومه: شعبانُ ، ثم يصله برمضان ». وأخرج النسائي أيضا رواية الترمذي ، وأبي داود.

وللنسائي أيضا قالت : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يصوم حتى نقولَ : لا يفطر ، ويفطر حتى نقولَ : لا يصوم ، وكان يصوم شعبانَ ، أو عامَّة شعبان».

وفي أخرى له قالت: « لم يكن رسول الله صلى الله عليه وسلم لشهر أكثرَ صياما منه لشعبان، كان يصومه ، أو عامَّتَهُ ». وفي أخرى له قالت : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يصوم شعبان إلا قليلا ». وفي أخرى : « كان يصوم شعبان كلَّه ».

وفي رواية البخاري ومسلم قالت: «لم يكن النبيُّ صلى الله عليه وسلم يصوم شهرا أكثر من شعبان فإنه كان يصوم شعبان كلَّه وكان يقول: **خُذُوا من العمل ما تطيقون فإن الله لا**

يَمَلُّ حتى تَملُّوا وأحبُّ الصلاة إلى النبي صلى الله عليه وسلم: ما دُوِمَ عليه وإن قلّت وكان إذا صلَّى صلاة داوم عليها».

4.455- Hz. Âişe anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) bazen (sürekli) oruç tutardı, hatta biz; *'hiç bozmayacak'* derdik. Bazen da oruca (uzun süre) ara verirdi, o kadar ki biz; *'artık hiç tutmayacak'* derdik. Ramazan ayı hariç, Hz. Peygamber'in hiç bir ayı tam olarak oruçla geçirdiğini görmedim. Şaban ayından daha çok oruç tuttuğu bir ayı da görmedim."[29]

RİVÂYETLER

Ebû Seleme b. Abdurrahman'ın rivâyeti şöyledir:

"Hz. Âişe'ye, Rasûlullah'ın (as.) nasıl oruç tuttuğunu sordum. Şöyle cevap verdi:

"- O, bazen o kadar oruç tutardı ki, biz; *'artık hep oruç tutacak'* derdik. Bazen da oruca o kadar ara verirdi ki, biz; *'artık hiç tutmayacak'* derdik. Ben O'nun hiç bir ayda, Şaban ayından daha çok oruç tuttuğunu görmedim. Bazen bütün Şaban ayını oruçla geçirirdi. Şaban ayında orucu pek az bırakırdı."

İlk rivâyeti **Buharî, Müslim, Muvatta** ve **Ebû Davud** tahric etti. İkincisini de **Müslim** ve **Nesaî** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyetinde **Hz. Âişe** şöyle dedi:

"Ben, Hz. Peygamber'in hiç bir ayda, Şaban ayından daha çok oruç tuttuğunu görmedim. Şaban ayında orucu pek az bırakırdı, hatta bazen bütün Şaban ayını oruçla geçirirdi."

Ebû Davud'un diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah'ın (as.) oruç tutmak için en sevdiği ay, Şaban ayıydı. Şaban'ı (oruçla) Ramazan'a bağlardı."

Tirmizî ve **Ebû Davud**'un rivâyetlerini **Nesaî** de tahric etti.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

---

[29] **Buharî**, Savm, 52; **Müslim**, Sıyâm, 34/175; **Muvatta**, Sıyâm, 22/56; **Ebû Davud**, Savm, 56/2431; 59/2434; **Tirmizî**, Savm, 36/734; **Nesaî**, Sıyâm, 70.

"Rasûlullah (as.) oruç tutardı, o kadar ki biz; **'hiç bozmayacak'** derdik. Bazen da oruca o kadar ara verirdi ki, biz; **'artık hiç tutmayacak'** derdik. Şaban ayında veya Şaban ayının tamamında oruç tutardı."

Nesaî'nin diğer bir rivâyetinde de; "Rasûlullah (as.), hiç bir ayda, Şaban ayından daha çok oruç tutmazdı. Şaban ayını veya bu ayın tamamını oruçla geçirirdi" dedi.

Yine **Nesaî'**nin başka bir rivâyetinde de; "Rasûlullah (as.), Şaban ayında pek az oruç bırakırdı" dedi.

Bir başka rivâyetinde de; "Bütün Şaban ayını oruçla geçirirdi" dedi.

Buharî ve **Müslim'**in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber, hiç bir ayda Şaban ayından daha çok oruç tutmazdı. Bazen bütün Şaban ayını oruçla geçirirdi. Şöyle derdi: **"Gücünüzün yettiği ibadeti yapınız! Şüphesiz ki Allah,** (ibadetleri kabulden ve mükâfat vermekten) **bıkmaz, ama sizler ibadetten bıkarsınız."**

Hz. Peygamber'in en sevdiği namaz, az da olsa devamlı kılınanı idi. O, bir namazı kıldı mı, ona devam ederdi."

İZAH

Hadîste, Hz. Peygamber'in Ramazan dışında en çok oruç tuttuğu ayın Şaban ayı olduğu belirtilmektedir. Hatta bazen Şaban ayının tamamını oruçla geçirirdi. Arapça'da, bir ayın ekseriyeti oruçla geçirilecek olsa, **"bütün ayı oruçlu geçirdi"** demek câiz görülür. Bu itibarla hadîsteki **"bütün şaban ayını"** ifadesini, **"ekseriyetle"** şeklinde anlamak, dil açısından uygun görülmüştür. Bu ifadenin mübalağaya hamledilmesi de mümkündür.[30]

Hz. Peygamber'in en çok Şaban ayında oruç tutmasının sebebi, muhtemelen 4458 nolu hadîste geleceği üzere, amellerin Allah'a Şaban ayında arz edilmesidir. Her ay üç gün oruç tutmak itiyadında

---

[30] Bkz., **İbn Hacer**, IV, 732.

olan Hz. Peygamber'in, tutamadığı aylardaki eksiğini Şaban ayında tamamladığı da söylenmiştir.

٤٤٥٦ـ (د ـ أبو هريرة رضي الله عنه) بمثل حديث قبله عن عائشة، ولم يذكر أبو داود لفظ أبي هريرة، وحديث عائشة الذي أخرجه أبو داود، وأحال بحديث أبي هريرة عليه: هو الرواية الأولى من حديثها المقدَّم ذكْرُهُ، قال أبو داود: وزاد أبو هريرة «كان يصومه إلا قليلا، بل كان يصومه كلَّه».

4.456- Ebû Hureyre de, bundan önceki Hz. Âişe hadîsinin benzerini rivâyet etti. Ebû Davud, Ebû Hureyre'nin lafzını ve kendisinin tahric ettiği Hz. Âişe hadîsini zikretmedi, Ebû Hureyre hadîsini, Hz. Âişe'nin yukarıda geçen hadîsinin ilk rivâyetine atfetti. Ebû Davud;

"Ebû Hureyre'nin, 'Hz. Peygamber Şaban ayını pek az oruçsuz geçirirdi, aksine tamamını oruçla geçirirdi' cümlesini ekledi.[31]

٤٤٥٧ـ (د ت س ـ أم سلمة رضي الله عنها) قالت : « ما رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يصوم شهرين متتابعين إلا شعبانَ ، ورمضانَ ». أخرجه الترمذي.

وعند أبي داود : « لم يكن يصومُ من السَّنَة شهرا تاما إلا شعبان ، كان يصلُه برمضان».

وأخرج النسائي الروايتين. وله في أخرى : « ما رأيته يصوم شهرين متتابعين ، إلا أنه كان يصلُ شعبانَ برمضانَ ».

4.457- Ümmü Seleme şöyle dedi:

"Şaban ve Ramazan ayları hariç, Hz. Peygamber'in ard arda iki ay oruç tuttuğunu görmedim."[32]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Tirmizî** tahric etti.

---

[31] **Ebû Davud**, Savm, 59/2435.

[32] **Ebû Davud**, Savm, 11/2336; **Tirmizî**, Savm, 36/733; **Nesaî**, Sıyâm, 70.

Ebû Davud'un rivâyeti; "Şaban ayı hariç, senenin hiç bir ayını tam olarak oruçlu geçirmezdi, Şabanı Ramazan'a bağlardı" şeklindedir.

Nesaî, her iki rivâyeti de tahric etti. Diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber'in iki ay ard arda oruç tuttuğunu görmedim, ancak Şaban ayını Ramazan'a bağlardı."

٤٤٥٨ـــ (س ـــ **أسامة بن زيد** رضي الله عنهما) قال: « قلتُ : يا رسول الله ، لم أرَكَ تصوم من شهر من الشهور ما تصومُ من شعبان ؟ قال : **ذاك شهر يَغْفُلُ الناسُ عنه بين رجب ورمضانَ ، وهو شهر تُرفَع فيه الأعمال إلى ربِّ العالمين، فاحبُّ أن يرفع عملي، وأنا صائم**». أخرجه النسائي.

4.458- Üsâme b. Zeyd'den rivâyet edilmiştir: "Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; aylardan hiç birinde, Şaban ayında tuttuğun kadar oruç tuttuğunu görmüyorum." Şu cevabı verdi:

"- Bu, Receb ayı ile Ramazan arasında, insanların gâfil oldukları bir aydır. Ameller, âlemlerin Rabbine bu ay yükseltilir. Ben, amelimin, oruçlu iken Allah'a arz edilmesini arzu ederim."[33]

---

[33] **Nesaî**, Savm, 70.

النوع الخامس
ست من شوال

e) ŞEVVÂL AYINDA ALTI GÜN TUTULAN ORUÇ

٤٤٥٩ـ (م د ت ـ أبو أيوب الأنصاري رضي الله عنه) أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «مَنْ صَامَ رمضان وأتْبَعَهُ بستّ من شوّال كان كصيامِ الدَّهْرِ». أخرجه مسلم ، والترمذي.

وعند أبي داود : « فكأنما صام الدهر ».

4.459- Ebû Eyyub el-Ensârî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kim, Ramazan orucunu tutar ve buna Şevvâl ayından da altı gün ilave ederse, bütün yıl oruç tutmuş gibi olur."[34]

İZAH

Bu hadîste, **Şevvâl** ayından altı gün oruç tutmak tavsiye edilmektedir. **İmâm Şâfiî** ve **Ahmed b. Hanbel,** bu orucu müstahab görürler.

Ebû Hanife ve **İmâm Mâlik**'e göre ise mekruhtur. Mekruh görülmesinin sebebi de, Ramazanla birlikte tutulduğu için farz zannedileceği endişesidir. Mamafih **Hanefî** fukahasının genel kanâati de bu orucun mekruh değil, mendûb olduğu şeklindedir.

Bu orucu mutlaka Şevvâl ayının başından tutmak şart değildir, ayın içinde muhtelif günlerde tutulabilir.

---

[34] **Müslim**, Sıyâm, 39/204; **Tirmizî**, Savm, 53/759; **Ebû Davud**, Savm, 58/2433.

النوع السادس
عشر ذي الحجة

f) ZİLHİCCE'NİN ONUNCU GÜNÜ ORUCU

٤٤٦٠ ـ (د س ـ هنيدة بن خالد) عن امرأته عن بعض أزواج النبيِّ صلى الله عليه وسلم قالت: « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يصوم تِسْعَ ذي الحجة ، ويوم عاشوراء ، وثلاثة أيام من كل شهر : أول اثنين من الشهر ، والخميس ». أخرجه أبو داود. وفي رواية النسائي مثله ، وقال : « اثنين من الشهر ، وخميسين ». وفي أخرى : « كان النبيُّ صلى الله عليه وسلم يصومُ العشرَ ، وثلاثة أيام من كل شهر ، الأثنين والخميسين».

4.460- Hüneyde b. Halid[35], karısı vasıtasıyla Hz. Peygamber'in zevcelerinden birinden rivâyet eder:

"Rasûlullah (as.) Zilhicce'nin dokuz günü, Aşure günü ve her ayın ilk Pazartesi ve Perşembe günleri olmak üzere üç gün oruç tutardı."[36]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti. **Nesaî**'nin benzer bir rivâyetinde; "...her ayın Pazartesi ve iki Perşembe günü" denir.

Diğer bir rivâyet de; "Hz. Peygamber (Zilhicce'de) on gün oruç tutar, ayrıca her aydan da (ilk) Pazartesi ve (ilk) iki Perşembe günü olmak üzere üç gün oruç tutardı" şeklindedir.

İZAH

Hz. Peygamber'in her ay tuttuğu üç günlük oruç konusunda, **Ebû Davud**'un rivâyetinde sadece Pazartesi ve Perşembe olmak

---

[35] **Hüneyde b. Halid el-Huzâî**: Sahabîliği ihtilaflı biridir. Hz. Ömer'in üvey oğludur; annesi Hz. Ömer'in zevcesiydi. **Kûfe**'de ikamet etmişti. Hz. Ali ve Ümmü Seleme'den rivâyeti vardır, kendisinden Adiy b. Sabit ve Ebû İshak el-Hemdânî rivâyette bulunur. Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de bulunmaktadır.

[36] **Ebû Davud**, Savm, 61/2437; **Nesaî**, Sıyâm, 83.

üzere üç gündür denmektedir ki, bu ifâde hatalıdır; çünkü Pazartesi ve Perşembe, üç değil, iki gündür. Bu rivâyette râvînin "**üç gün**" ifâdesi ile, üç ayrı zaman gurubunu kastetmiş olması da düşünülebilir. Buna göre Zilhicce'nin dokuz gününü birinci zaman gurubu, Aşure gününü ikinci zaman gurubu, Pazartesi ve Perşembe günlerini de üçüncü zaman gurubu olarak düşünmüş olabilir.

Nesaî'nin rivâyetine göre ise söz konusu günler, ayın ilk Pazartesi günü ile ilk iki Perşembe günleri olmak üzere üç gündür. 4467 numara ile gelecek olan hadîse göre de; her ayın ilk Pazartesi ve Perşembe günü ile ikinci Pazartesi olmak üzere üç gün oruç tutardı. 4468 numaralı hadîste de bunun aksine Perşembe, Pazartesi, Perşembe olmak üzere üç gün oruç tutardı. Bundan sonraki fasılda gelecek olan hadîslerde ise, genel bir ifâde ile Hz. Peygamber'in Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutmaktan hoşlandığı belirtilmektedir. Bunun sebebi olarak da amellerin o günlerde Allah'a arz edilmesi gösterilmektedir.

4470 numaralı hadîste de her ay üç gün oruç tuttuğu, ama bu günlerin aylara göre değiştiği; meselâ, bir ayda Cumartesi, Pazar ve Pazartesi günleri oruç tutmuşsa, diğer ayda Salı, Çarşamba ve Perşembe günleri tuttuğu belirtilmektedir.

Bütün bu rivâyetlerde râvîlerden kaynaklanan rivâyet hataları olabileceği gibi, herkesin Hz. Peygamber'den gördüğünü rivâyet etmiş olması da mümkündür. Hiç şüphe yok ki Hz. Peygamber bütün hayatını hep aynı günlerde nâfile oruç tutarak geçirmiş değildir.

٤٤٦١ــ (م د ت ــ عائشة رضي الله عنها) قالت: «ما رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم صائما في العشر قطُّ». أخرجه مسلم ، والترمذي، وأبو داود إلا أن أبا داود أسقط منه لفظه : «في».

4.461- Hz. Âişe şöyle dedi: "Hz. Peygamber'in, (Zilhicce'nin) on gününde oruç tuttuğunu asla görmedim."[37]

---

[37] **Müslim**, İ'tikâf 4/9; **Ebû Davud**, Savm, 62/2439; **Tirmizî**, Savm, 50/753.

İZAH

Daha önce de geçtiği gibi **"Zilhicce'nin on günü"**nden maksat, ilk dokuz gündür. Onuncu gün bilindiği üzere bayram günüdür, oruç tutulması mekruhtur. Bu rivâyette **Hz. Âişe**'nin; **"Ben, Hz. Peygamber'in,** (Zilhicce'nin) **on gününde oruç tuttuğunu asla görmedim"** şeklindeki ifadesi, ya tahsisen onuncu gün için söylenmiştir, ya da Hz. Peygamber'in ilk dokuz günde oruç tuttuğunu kendisinin görmediğine hamledilir.

Zilhicce'nin ilk dokuz gününde oruç tutmak mekruh değil, müstahaptır.

٤٤٦٢ـ (ط ـ القاسم بن محمد بن أبي بكر) قال : « كانت عائشة تصوم يوم عرفة ، ولقد رأيتها عشيّة عرفة : يدفع الإمام ثم تقفُ ، حتى يَبْيَضَّ ما بينها وبين الناس من الأرض، ثم تدعو بشراب فتُفطِرُ ». أخرجه الموطأ.

4.462- el-Kasım b. Muhammed b. Ebî Bekr şöyle dedi:

"Hz. Âişe, arafa günü oruç tutardı. Arafa akşamı onun, hac emîrinin (Arafat'tan) hareket ettikten sonra insanlarla kendi arasında bir boşluk meydana gelinceye kadar beklediğini, sonra da içecek bir şey isteyip iftar ettiğini gördüm."[38]

٤٤٦٣ـ (ت ـ أبو قتادة رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « صيامُ يومِ عرفةَ : إنِّي أحتسبُ على الله أن يُكفِّرَ السنة التي بعده والسَّنَة التي قبلَهُ ». أخرجه الترمذي.

4.463- Ebû Katâde'ninn rivâyetine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Arafa günü tutulan orucun, geçmiş yılın ve gelecek yılın (küçük) günahlarına kefâret olacağını Allah'tan ümit ederim."[39]

---

[38] **Muvatta**, Hac, 20/133.

[39] **Tirmizî**, Savm, 46/749. Bu rivâyeti **Müslim** de, Sıyâm, 36/196'da uzun bir hadîsin içersinde zikretmiştir.

النوع السابع

أيام الأسبوع

g) HAFTANIN BELLİ GÜNÜNDE TUTULAN ORUÇ

٤٤٦٤ــ (ت س ــ عائشة رضي الله عنها) : « أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كانَ يتحرَّى صيام يوم الاثنين والخميس ». أخرجه الترمذي، والنسائي. وفي رواية للنسائي : « أن رجلا سأل عائشة عن الصيام ؟ فقالت: إن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يصوم شعبانَ كلَّه ، ويتحرى صيام يوم الاثنين والخميس». وفي أخرى له قالت : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يصوم شعبان، ورمضان، ويتحرَّى يوم الاثنين والخميس ». وفي أخرى: « كان يصومُ الاثنين والخميس».

4.464- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), oruç için Pazartesi ve Perşembe günlerini kollardı."[40]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî'nin diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Bir adam, Hz. Âişe'ye orucu sordu. Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), bütün Şaban ayında oruç tutar, ayrıca oruç tutmak için Pazartesi ve Perşembe günlerini kollardı."

Yine **Nesaî'**nin diğer bir rivâyeti de; "Rasûlullah (as.), Şaban ve Ramazan aylarında oruç tutar, ayrıca oruç için Pazartesi ve Perşembe günlerini kollardı" şeklindedir.

Başka bir rivâyette de sadece; "Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutardı" dedi.

---

[40] **Tirmizî**, Savm, 43/742; **Nesaî**, Sıyâm, 70.

İZAH

Hz. Peygamber'in, oruç tutmak için özellikle Pazartesi ve Perşembe günlerini kollamasının sebebi, muhtemelen bundan sonra gelecek olan hadîslerde gösterilen sebeptir. Orada; "**İnsanların amelleri her hafta Pazartesi ve Perşembe günleri Allah'a arz edilir, ben de amelimin oruçlu olduğum sırada Allah'a arz edilmesinden hoşlanırım**" buyurulmaktadır. İşte Hz. Peygamber'in, oruç tutmak için özellikle bu iki günü kollamasının sebebi, muhtemelen budur.

٤٤٦٥ـ (ت ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**تُعْرَض الأعمال على الله يوم الاثنين ويومَ الخميس فأحِبُّ أن يُعْرَض عملي** ، **وأنا صائم** ». أخرجه الترمذي.

4.465- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"**Ameller** (her hafta) **Pazartesi ve Perşembe günleri Allah'a arz edilir, ben de amelimin oruçlu olduğum sırada Allah'a arz edilmesinden hoşlanırım.**"[41]

٤٤٦٦ـ (د س ــ **مولى أسامة بن زيد**) : « أنه انطلق مع أسامةَ إلى وادي القُرى في طلب مال له ، فكان يصوم الاثنين والخميس، فقال له مولاه : لِمَ تصوم الاثنين والخميس، وأنت شيخ كبير ؟ فقال : إن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يصوم الاثنين والخميس ، فسئل عن ذلك ؟ فقال : **إن أعمال الناس تُعرضُ يوم الاثنين ، ويوم الخميس**». أخرجه أبو داود.

وعند النسائي: قال أسامة: «قلتُ : يا رسول الله ، إنك تصوم حتى لا تكاد تفطر ، وتفطر حتى لا تكاد تصوم إلا يومين إنْ دخلا في صيامك، وإلا صمتهما؟ قال: **أيَّ يومين؟** قلت: الاثنين والخميس قال: **ذلك يومان تُعرَض فيهما الأعمال على رب العالمين فأُحب أن يعرض عملي وأنا صائم**».

[41] **Tirmizî**, Savm, 43/744.

4.466- Üsâme b. Zeyd'in âzâtlısı[42], Üsâme ile birlikte, Vâdî'l-kurâ'ya Üsâme'nin bir malını istemek için gitmişti. Üsâme, Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutardı. Âzâtlısı kendisine dedi ki:

"- İhtiyarladığın halde niçin hâla Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutuyorsun?"

Şu cevabı verdi:

"- Çünkü Rasûlullah (as.) Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutardı. Kendisine bunun sebebi sorulunca da; 'İnsanların amelleri (her hafta) Pazartesi ve Perşembe günleri (Allah'a) arz edilir' dedi."[43]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetinde Üsâme şöyle dedi: "Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; sen bazen sanki hiç ara vermeyecekmişsin gibi oruç tutuyorsun, ama bazen de sanki hiç oruç tutmayacakmışsın gibi ara veriyorsun. Ama iki günü istisnâ ediyorsun. Eğer o iki gün, senin oruç tuttuğun günlerin arasına gelirse, ne alâ! Oruç tuttuğun günlerin arasına tesadüf etmese bile o iki günde özellikle oruç tutuyorsun."

"**- Hangi gündür, onlar?**" diye sorunca;

"- Pazartesi ve Perşembe günleri" dedim.

O zaman şöyle dedi:

"**Ameller** (her hafta) **bu iki günde âlemlerin Rabbine arz edilir. Ben de amelimin oruçlu olduğum sırada Allah'a arz edilmesinden hoşlanırım.**"

---

[42] **Üsâme b. Zeyd**'in âzâtlısından maksadın kim olduğu net olarak bilinmemektedir. **Üsâme**'nin âzâtlısı olarak **Harmele** diye birinden söz edilmekte ise de, burada kastedilenin bu zat mı olduğu açık değildir.

[43] **Ebû Davud**, Savm, 60/2436; **Nesaî**, Sıyâm, 70.

٤٤٦٧ـ (د س ـ حفصة رضي الله عنها) قالت: «كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يصوم ثلاثة أيام من الشهر: الاثنين والخميس، والاثنين من الجمعة الأخرى». أخرجه أبو داود، والنسائي.

وللنسائي في أخرى بزيادة في أوله قالت : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا أخذ مَضْجَعه جعل كفّه اليمنى تحت خدّه الأيمن ، وكان يصوم الاثنين والخميس ».

4.467- Hafsa şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), Pazartesi, Perşembe ve sonraki hafta da Pazartesi günü olmak üzere ayda üç gün oruç tutardı."[44]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

Nesaî'nin diğer bir rivâyetinde, baş tarafta şöyle bir ziyâde vardır:

"Hz. Peygamber yatağına gidince, sağ elini sağ yanağının altına koyarak yatardı. Pazartesi ve Perşembe günleri de oruç tutardı."

٤٤٦٨ـ (د س ـ هنيدة الخزاعي) عن أمه قالت : « دخلتُ على أمّ سلمة ، فسألتها عن الصيام؟ فقالت: كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يأمرني أن أصوم ثلاثة أيام من كل شهر ، أولُها الاثنين والخميس ». أخرجه أبو داود. وفي رواية النسائي : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يصوم من كل شهر ثلاثة أيام : الاثنين والخميس من هذه الجمعة ، والإثنين من المقبلة ».

وفي أخرى : « أول اثنين من الشهر ، ثم الخميس ، ثم الخميس الذي يليه ».

وفي أخرى : « كان يأمر بصيام ثلاثة أيام : أولِ خميس، والاثنين ، والاثنين ».

4.468- Hüneyde el-Huzâî, annesinden rivâyet ediyor:

"Ümmü Seleme'ye gittim, kendisine oruçtan sordum. Dedi ki:

---

[44] **Ebû Davud**, Savm, 69/2451; **Nesaî**, Sıyâm, 70.

"- Hz. Peygamber bana, her ay üç gün oruç tutmamı emretti. O günlerin ilki Pazartesi ve Perşembe'dir."[45]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah (as.), bu hafta Pazartesi ve Perşembe, gelecek hafta da Pazartesi olmak üzere her ay üç gün oruç tutardı."

Diğer bir rivâyette; "Ayın ilk Pazartesi günü, sonra Perşembe günü, sonra da öbür haftanın Perşembesi" denir.

Başka bir rivâyette de; "Hz. Peygamber üç gün oruç tutmayı emrederdi: Perşembe, Pazartesi ve Perşembe" denir.

İZAH

Yukarıdaki ilk rivâyet **Ebû Davud**'undur. Burada üç gün oruçtan söz edilmekte, ama sadece Pazartesi ve Perşembe olmak üzere iki gün zikredilmektedir. **Nesaî**'nin rivâyetlerinde ise Pazartesi, Perşembe ve Pazartesi, yahut Perşembe, Pazartesi ve Perşembe olmak üzere üç gün sayılmaktadır. **Ebû Davud**'un bazı nüshalarında da hadîsin sonunda ikinci bir Perşembe kelimesinin daha yazılı olduğu rivâyet edilmektedir. Bu durumda en azından gün sayısı açısından rivâyetler arasında farklılık kalmaz.

٤٤٦٩ــ (س ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) : « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يصوم ثلاثة أيام من كل شهر : يوم الاثنين من أول الشهر ، والخميس الذي يليه ، [ثم الخميس الذي يليه] ». أخرجه النسائي.

4.469- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) her ay üç gün oruç tutardı: Ayın ilk Pazartesi günü, sonra Perşembe, sonra da ertesi Perşembe günü."[46]

---

[45] **Ebû Davud**, Savm, 69/2452; **Nesaî**, Sıyâm, 83.

[46] **Nesaî**, Sıyâm, 83.

٤٤٧٠ــ (ت ــ عائشة رضي الله عنها) قالت: «كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يصوم من الشهر السبت والأحد والإثنين، ومن الشهر الآخر الثلاثاء والأربعاء والخميس». أخرجه الترمذي.

4.470- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) bir ayda üç gün oruç tutardı: Cumartesi, Pazar, Pazartesi günleri. Öbür ay da Salı, Çarşamba ve Perşembe günleri."[47]

٤٤٧١ــ (عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) : « أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم أمره أن يصوم كلَّ أربعاء وخميس ». أخرجه...

4.471- Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan rivâyet edildiğine göre; "Hz. Peygamber ona, her çarşamba ve Perşembe gününde oruç tutmasını emretmiş."[48]

٤٤٧٢ــ (د ت ــ مسلم القرشي رضي الله عنه) قال : « سألت - أو سئل - رسول الله صلى الله عليه وسلم عن صيام الدهر ، فقال : **إن لأهلك عليك حقًا ، فصم رمضان، والذي يليه ، وكلَّ أربعاء ، وخميس ، فإذا أنت قد صمت الدهر كلَّه** ». أخرجه الترمذي، وأبو داود.

4.472- Müslim el-Kuraşî[49] anlatıyor:

"Hz. Peygamber'e *'dehir orucunu'* sordum -veya O'na soruldu-. Buyurdu ki:

---

[47] **Tirmizî**, Savm, 43/743.

[48] Hadîsi **Rezîn** tahric etti.

[49] **Ebû Ubeydullah, Müslim el-Kuraşî**: Sahabîdir. İsminin Abdullah, künyesinin Ebû Müslim olduğu da rivâyet edilmiştir. İsminin Gurâb olduğu ve Hz. Peygamber'in Müslim diye değiştirdiği de rivâyet edilir. **İsâbe**'de Müslim b. Ubeydullah diye, **Tehzîbu'l-Kemâl**'de Ubeydullah b. Müslim diye geçer. Hz. Peygamber'den sonra **Kûfe**'de oturdu. Dehir orucu hakkındaki tek hadîsi **Tirmizî** ve **Ebû Davud**'da bulunmaktadır.

"- Şüphesiz ki âilenin de sende hakkı vardır. Ramazan'da ve onu takip eden günlerde oruç tut! Her çarşamba ve Perşembe günü de oruç tut! Böyle yaparsan, bütün zamanı oruçla geçirmiş gibi olursun."[50]

النوع الثامن

في أيام البيض

h) EYYÂM-I BÎZ'DE ORUÇ

٤٤٧٣ــ (د س ــ **عبد الملك بن ملحان القيسي**) عن أبيه قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يأمرنا أن نصوم البيض : ثلاثَ عشرة ، وأربعَ عشرة ، وخمس عشرة ، قال : وقال : **هُنَّ كهيئة الدهر** ». أخرجه أبو داود. وعند النسائي قال: عن عبد الملك بن قدامة بن ملحان عن أبيه قال: « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يأمرنا بصوم أيام الليالي الغُرّ البيض : **ثلاث عشرة ، وأربع عشرة، وخمس عشرة** ».

وله في أخرى عن عبد الملك عن أبيه ولم يُسمِّ أباه : «أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يأمر بهذه الأيام الثلاث البيض، ويقول: **هن صيام الشهر**». وله في أخرى عن عبد الملك بن أبي المنهال عن أبيه: «أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم أمرهم بصيام ثلاثة أيام البيض، وقال: **هي صومُ الشهر**». قلتُ : هكذا رويناه في كتاب النسائي ، والذي قد جاء في أسماء الصحابة على اختلاف الكتب: أن عبد الملك: هو ابن قتادة ، لا قدامة ، وجاء في رواية أخرى: أنه ابن قتادة بن منهال ، لا ابن أبي المنهال ، والله أعلم.

4.473- Abdülmelik b. Milhân el-Kaysî[51], babasından[52] rivâyet ediyor:

---

[50] **Ebû Davud**, Savm, 14/2432; **Tirmizî**, Savm, 44/745.

[51] **Abdülmelik b. Katâde (Kudâme?) b. Milhân el-Kaysî**: Basralı tâbiîlerdendir. Babası sahabîdir. **Ebû Davud, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de bir rivâyeti bulunmaktadır. **Nesaî**'deki rivâyetinde; Abdülmelik b. Kudâme b. Milhân, Abdülmelik ve Abdülmelik b. Ebî'l-Minhâl şeklinde üç tarîkı vardır. Kendisinden sadece Enes b. Sîrîn rivâyet eder. **İbn Hibbân** onu *Sikat*'ına aldı.

"Rasûlullah (as.) bize, *eyyâm-ı bîz*'de, yani ayın 13, 14 ve 15. günlerinde oruç tutmamızı emreder ve;

"Onlar bütün sene gibidir" derdi.[53]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetinde, Abdülmelik b. Kudâme b. Milhân, babasından naklen şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) bize, beyaz gecelerin günlerinde, yani ayın 13, 14 ve 15. günlerde oruç tutmamızı emrederdi."

Nesaî'nin, **Abdülmelik** vasıtasıyla babasından –ama babasının ismini vermeden- naklettiği diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber şu üç beyaz günde (oruç tutmayı) emreder ve; **'Onlar, bütün ayın orucudur'** derdi."

Yine **Nesaî**'nin, Abdülmelik b. Ebî'l-Minhâl tarîkıyla babasından rivâyetine göre; "Hz. Peygamber onlara, beyaz günlerde oruç tutmayı emretti ve; **'o, tüm ayın orucudur'** dedi."

Ben derim ki:

"Nesaî'nin kitabından hadîsi bu şekilde rivâyet ettik. Ancak sahâbe isimlerinin toplandığı çeşitli kitaplarda, Abdülmelik, Kudâme'nin değil, Katâde'nin oğlu olarak kaydedilir. Nitekim başka bir rivâyette de Ebû'l-Minhâl'in oğlu değil, Katâde b. Minhâl'in oğlu olarak geçer. En iyisini Allah bilir."

İZAH

"Eyyâm-ı bîz", beyaz günler demektir. Bundan maksat da, kamerî takvime göre geceleyin ay ışığıyla en aydınlık olduğu 13, 14 ve 15. günlerdir.

Her ayın mezkür günlerinde tutulan orucun, bütün bir yılın orucuna denk sayılmasının sebebi, iyiliklere on misli mükâfatla

---

[52] **Katâde b. Milhân el-Kaysî**: Sahabîdir. Kendisinden oğlu Abdülmelik rivâyet etti. Bilinen tek hadîsi **Ebû Davud, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

[53] **Ebû Davud**, Savm, 14/2449; **Nesaî**, Sıyâm, 83.

karşılık verilmesidir. Bu itibarla bu günlerde oruç tutulması müstahab görülmüştür. Ancak bu ifâdenin mübâlağa manasına hamledilmesi, daha uygun olabilir. Bazı rivâyetlerde de "**bütün sene**" yerine "**bütün ayın orucu**" denmektedir.

Mâlikîler, tahsisen bu günlerde oruç tutmayı mekruh addederler. Gerekçesi de, bunun vâcib zannedilebileceği korkusudur.

Bu hadîs, daha önceki rivâyetlerle çelişmektedir. Çünkü daha önce geçen rivâyetlerde, sadece her ay üç gün oruç tutulması tavsiye ediliyordu. Bu günlerin de, ayın ilk Pazartesi ve Perşembe günlerine tesadüf etmesine dikkat çekiliyordu. Hatta **4.470** numaralı ve müteâkip hadîslerde başka günlerin ismi de verilmektedir. **İbnu'l-Esîr** de izahına çalıştığımız hadîsin sened açısından problemli olduğuna işaret etmektedir.

Çelişki gibi görünen bu durum, her ay üç gün oruç tutulması genel prensibiyle telif edilebilir. Gün tayini konusu ise, insanın durumu ve imkânları ile alakalı görülebilir.

٤٤٧٤ـ (ت س ـ **أبو ذر الغفاري** رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**يا أبا ذَر ، إذا صُمتَ من الشهر ثلاثة أيام ، فصُم ثلاث عشرة ، وأربع عشرة، وخمس عشرة** ».

وفي رواية النسائي : « أمَرَنا رسول الله صلى الله عليه وسلم أن نصومَ من الشهرِ ثلاثةَ أيام البيض: **ثلاثَ عشرةَ ، وأربع عشرة ، وخمسَ عشرةَ** ». وله في أخرى قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **إذا صمتَ شيئا فَصُم ثلاثَ عشرةَ، وأربعَ عشرةَ ، وخمس عشرةَ** ».

وفي أخرى : أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال لرجل : « **عليكم بصيامِ ثلاثَ عشرةَ ، وأربعَ عشرةَ ، وخمسَ عشرة** ». وفي أخرى : « أمر رجلا ».

وفي أخرى عن ابن الحَوتَكيَّة قال : قال أبي : « جاء أعرابي إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم، ومعه أرنب قد شواها ، وخبز فوضعها بين يدي النبيِّ صلى الله عليه وسلم ثم قال : إني وجدتُها تَدْمي ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لأصحابه : **لا يضرُّ كلوا** ، وقال

للأعرابيِّ : كلْ ، [قال]: إني صائم ، قال: **صومُ ماذا؟** قال : صومُ ثلاثة أيام من الشهر ، قال : **إن كنتَ صائما فعليك بالغُرِّ البيض : ثلاثَ عشرةَ ، وأربعَ عشرةَ ، وخمسَ عشرةَ** ».

قال النسائي : الصوابُ عن أبي ذر ، ويشبه أن يكونَ وقعَ من الكُتَّاب « ذر» فقيل : «أبي ».

وفي أخرى عن موسى بن طلحة: «أن رجلا أتى النبيَّ صلى الله عليه وسلم بأرنب، وكان النبيُّ صلى الله عليه وسلم مدَّ يده إليها فقال الذي جاء بها: إني رأيتُ بها دما فكفَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يده وأمر القومَ أن يأكلوا وكان في القوم رجل مُنْتَبِذ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: **مالك؟** قال: إني صائم فقال له النبيُّ: **فهلا ثلاثَ البيض: ثلاثَ عشرةَ، وأربعَ عشرةَ، وخمسَ عشرةَ؟**».

وفي أخرى نحوه ، وفيه « وقال لمن عنده : **كلوا ، فإني لو اشتهيتُها أكلتُها** ».

4.474- Ebû Zer el-Ğifârî'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"- Ya Ebâ Zer! Her ay üç gün oruç tuttuğunda, ayın 13, 14 ve 15. günlerinde tut!"[54]

RİVÂYETLER

Nesaî'nin rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah (as.) bize ayın üç beyaz gününde, yani 13, 14 ve 15. günlerinde oruç tutmamızı emretti."

Diğer bir rivâyetinde Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Oruç tutacağın zaman, ayın 13, 14 ve 15. günlerinde tut!"

Bir diğer rivâyetinde, Hz. Peygamber bir adama; **"ayın 13, 14 ve 15. günlerinin orucuna sarıl!"** dedi.

Diğer bir rivâyette ibare; **"bir adama emretti"** şeklindedir.

Başka bir rivâyette, İbnu'l-Havtikiye şöyle dedi:

"Babam dedi ki:

---

[54] **Tirmizî**, Savm, 53/758; **Nesaî**, Sıyâm, 84.

"Hz. Peygamber'e bir bedevî geldi. Yanında da kızartılmış tavşan eti ve ekmek vardı. Onları Hz. Peygamber'in önüne koydu, sonra da; *'ben onu kanlı buluyorum'* dedi. Hz. Peygamber de ashâbına; **'zararı yok, yeyin!'** buyurdu. Bedevîye de;

"- **Sen de ye! Ben oruçluyum"** dedi. Bedevî;

"- Bu neyin orucu?" diye sorunca şu cevabı verdi:

"- **Her ayda tuttuğum üç günün orucu. Eğer oruç tutarsan, beyaz günlerde, yani ayın 13, 14 ve 15. günlerinde tut!"**

Nesaî dedi ki:

"Bu rivâyetin doğrusu, Ebû Zer'den rivâyet edilmiş olmasıdır. Muhtemelen İbnu'l-Havtekiye'nin[55] rivâyetinde 'Ebû Zer' yerine, 'Ebî' kelimesinin yazılması, müstensihlerden kaynaklanan bir hatadır."

Musa b. Talha'dan[56] gelen diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Bir adam, Hz. Peygamber'e bir tavşan getirmişti. Hz. Peygamber, elini tavşana doğru uzatınca, tavşanı getiren adam; *'Ben onu kanlı gördüm'* dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) elini çekti ve halka yemelerini emretti. Cemâatin içinde kenarda duran biri vardı. Hz. Peygamber ona;

"- **Neyin var?"** diye sorunca, adam;

"- Ben oruçluyum" dedi. O zaman Rasûlullah (as.) ona dedi ki:

"- **Beyaz günlerde, yani ayın 13, 14 ve 15. günlerinde tutsaydın ya!"**

Başka bir rivâyette de, Hz. Peygamber'in, yanında bulunan kişiye; **"Yeyin! İştahım olsa, ben de yerdim"** dediği kaydedilir.

---

[55] **Yezîd b. el-Havtikiyye et-Temîmî el-Kûfî**: Tâbiîlerdendir, babası sahabîdir. Hz. Ömer'i ve Ammâr b. Yâsir'i dinlemiştir. Kendisinden Musa b. Talha rivâyet etmiştir. Hadîsi **Tirmizî** ve **Nesaî**'de bulunmaktadır.

[56] **Ebû İsa, Musa b. Talha b. Ubeydullah et-Teymî el-Kuraşî el-Medenî**: ö. 104/722. Meşhur sahabî Talha b. Ubeydullah'ın oğludur. Tâbiîlerdendir. **Kûfe**'de ikamet etti. Babasından, Hz. Osman ve Hz. Ali'den rivâyet etmiş, kendisinden de Simâk b. Harb rivâyette bulunmuştur. Güvenilir râvîlerdendir.

٤٤٧٥ــ (س ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال: «جاء أعرابي إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم بأرنب قد شواها فوضعها بين يديه ، فأمسكَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فلم يأكلْ ، وأمرَ القومَ أن يأكلوا ، وأمسك الأعرابيُّ ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **ما يمنعك أن تأكلَ** ؟ قال : إني أصوم ثلاثة أيام من الشهر، قال: **إن كنتَ صائما فصم الغُرَّ** ». أخرجه النسائي.

4.475- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Bir bedevî, Hz. Peygamber'e kızartılmış bir tavşan getirip önüne koydu. Hz. Peygamber elini çekti, yemedi, ama insanlara yemelerini emretti. Bedevî de yemedi. Hz. Peygamber, bedevîye;

"- Niye yemiyorsun?" diye sorunca;

"- Oruçluyum; her ay üç gün oruç tutuyorum" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Eğer oruç tutacaksan, beyaz günlerde tut!" cevabını verdi.[57]

٤٤٧٦ــ (س ــ **جرير بن عبد الله** رضي الله عنهما) عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال : «**صيامُ ثلاثة أيام من كلِّ شهر: صيامُ الدهر ، وأيامُ البيض: صبيحة ثلاث عشرة ، وأربع عشرة ، وخمس عشرة**». أخرجه النسائي.

4.476- Cerîr b. Abdullah, Hz. Peygamber'in şöyle dediğini rivâyet etti:

"Her ay üç gün oruç tutmak, bütün yıl oruç tutmak gibidir. *Eyyâm-ı bîz* de ayın on üç, on dört ve on beşinci günlerdir."[58]

٤٤٧٧ــ (س ــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لا يُفطِرُ أيامَ البيضِ في حَضَرٍ ، ولا سَفَرٍ ». أخرجه النسائي.

---

[57] **Nesaî**, Sıyâm, 84. Hadîsin râvîlerinden **Abdülmelik b. Umeyr el-Lahmî** bazen tedlis yapardı, ayrıca hayatının sonlarında da aklı karışmıştı. Ancak önceki rivâyet bunu te'yîd etmektedir.

[58] **Nesaî**, Sıyâm, 83.

4.477- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), ne seferde ve ne de hazarda, *eyyâm-ı bîz*'de oruç tutmamazlık yapmazdı."[59]

النوع التاسع

في الأيام المجهولة منْ كلِّ شهر

i) HER AY GAYR-I MUAYYEN GÜNLERDE TUTULAN ORUÇ

٤٤٧٨ــ (خ م س د ت ــ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) : قد تقدَّم لحديث عبد الله بن عَمرو بن العاص روايات عدة طويلة في كتاب الاعتصام من حرف الهمزة وغيره.

ونحن نذكر في هذا الفصل ما بقي من طُرُقه على اختلاف ألفاظها وطُولها وقِصرها.

قال : قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : « **إنكَ لتصومُ الدهرَ ، وتقومُ الليلَ** ؟ قلتُ : نعم. قال: **إنكَ إذا فعلتَ ذلك هَجَمَتْ له العينُ ، ونَفِهتْ له النَّفْسُ ، لا صامَ من صامَ الأبدَ ، صومُ ثلاثة أيام: صومُ الدَّهرِ كلِّه** ، قلتُ : فإني أُطيقُ أكثرَ من ذلك. قال : **فَصُمْ صومَ دَاودَ ، كان يصومُ يوما ، ويُفطِرُ يوما ، ولا يَفرُّ إذا لاقى** ». زاد في رواية : « من لي بهذه يا نبيَّ الله ؟ وقال : لا أدري كيف ذكر صيام الأبد ؟ فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **لا صامَ من صامَ الأبدَ** – مرتين ».

وفي أُخرى : قال له « **ألم أُخبَرْ أنكَ تَصُومُ ، ولا تُفطِرُ ، وتُصلّي الليلَ؟ فلا تَفْعَلْ ، فإنّ لعَيْنكَ حظّا ، ولنَفْسكَ حظّا ، ولأهْلكَ حظّا ، فَصُمْ وأفْطِرْ ، وصلِّ ونَمْ، وصُم من كلِّ عشرة أيام يوما ، ولك أجرُ تسْعة** ». وفيه : « **لا صامَ من صامَ الأبد** – ثلاثا».

وفي أخرى: «أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ذُكرَ له صومي، فدخل عليَّ، فألْقَيْتُ له وسادة من أدَم حَشْوُها ليف فجلس على الأرض وصارتْ الوِسادةُ بيني وبينه فقال: **أما يكفيك**

---

[59] **Nesaî**, Sıyâm, 70.

من كلِّ شهر ثلاثةَ أيام؟ قال: قلتُ: يا رسول الله، قال: **خمسًا؟** قلتُ: يا رسول الله، قال: **سبعًا؟** قلت: يا رسول الله، قال: **تسعًا؟** قلتُ: يا رسول الله ، قال : **إحدى عشرة،** ثم قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **لا صومَ فوق صومِ داودَ عليه السلام : شطْرُ الدَّهرِ ، صمْ يوما ، وأفْطرْ يوما »**. أخرجه البخاري، ومسلم.

ولمسلم : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال له : « **صُمْ يوما ، ولك أجرُ ما بقي »** ، قال: إني أُطيقُ أكثرَ من ذلك. قال : **صُمْ يومين ، ولك أجرُ ما بقي** ، قال : إني أُطيقُ أكثر من ذلك ، قال: **صُمْ ثلاثةَ أيام ، ولك أجْرُ ما بقي** ، قال : إني أُطيقُ أكثر من ذلك. قال: **صُمْ [أربعةَ أيام ، ولك أجرُ ما بقي** ، قال : إني أُطيق أكثر من ذلك. قال : **صم] أفضلَ الصيام عند الله: صومَ داود عليه السلام ، كان يصومُ يوما ، ويُفْطرُ يوما.**

وله في أخرى قال : « **بلغني أنك تصومُ النهارَ ، وتقومُ الليلَ؟ فلا تَفْعلْ ، فإن لجسدكَ عليك حظًا ، ولعينكَ عليك حظًا ، و[إن] لزوجكَ [عليكَ] حظًا ، صم وأفطر، صُمْ من كلِّ شهر ثلاثةَ أيام ، فذلك صوم الدهرِ.** قلت: يا رسول الله ، إن بي قوة. قال : **فصمْ صومَ داودَ عليه السلام ، صم يوما ، وأفْطِرْ يوما** ، فكان يقول : يا ليتني أخذتُ بالرُّخصة».

وأخرج النسائي الرواية الثانية التي فيها ذِكْرُ الوسادة، والروايةَ الأولى ، ورواية مسلم الأولى.

وله في أخرى قال : « ذَكَرْتُ للنبيِّ صلى الله عليه وسلم الصومَ ، فقال : **صم من كل عشرة أيام يوما ، ولك أجر تلك التسعة** ، قلتُ : إني أقوى من ذلك ، قال : **صم من كل تسعة [أيام] يوما ، ولك أجر تلك الثمانية** ، فقلتُ : إني أقوى من ذلك ، قال: **فصم من كلِّ ثمانية أيام يوما ، ولك أجر تلك السبعة** ، قلت: إني أقوى من ذلك ، قال : فلم يَزلْ حتى قال : **صم يوما ، وأَفْطِرْ يوما »**.

وله في أخرى قال : « أَنْكَحَني أبي امرأة ذاتَ حَسَب ، فكان يأتيها فيسألها عن بَعْلها ؟ فقالت: نِعْمَ الرَّجلُ من رَجُل ، لم يَطأْ لنا فراشا ولم يُفتِّشْ لنا كَنَفا منذ أتيناه ، فذُكِرَ ذلك للنبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فقال: **ائْتني به** ، فأتيتُه معه ، فقال: **كيف تصومُ ؟** قلتُ : كلَّ يوم ، قال: **صم من كلِّ جمعة ثلاثة أيام** ، قلتُ : إني أُطيق أفضل من ذلك ، قال: **صم يوما وأَفْطِرْ**

يومين ، قلتُ : إني أُطيقُ أكثرَ من ذلك ، قال: **صُمْ أفضلَ الصيامَ : صيام داود عليه السلام : صوم يوم ، وفطر يوم**».

وله في أخرى قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **بلغني أنكَ تقوم الليلَ وتصوم النهارَ؟** قلتُ: يا رسول الله ، ما أردتُ بذلك إلا الخير، قال: **لا صام من صام الأبد، ولكن أدُلُّك على صوم الدّهر : ثلاثة أيام من كلّ شهر** ، قلتُ : يا رسولَ الله ، إني أُطيقُ أكثر من ذلك ، قال: **صم خمسة أيام** ، قلتُ : إني أطيقُ أكثر من ذلك، قال: **فصم عشرا** ، فقلتُ : إني أُطيق أكثر من ذلك ، قال: **صم صوم داود ، كان يصوم يوما ، ويفطر يوما** ».

وله في أخرى قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **أفْضلُ الصيام صيامُ داودَ عليه السلام كان يصوم يوما ، ويفطر يوما** ».

وقد أطال النسائي في تخريج طرق هذا الحديث : وقد ذكرنا بعضها في كتاب الاعتصام ، وبعضها هنا ، وبعضُها تكرر ، فلم نحتج إلى ذِكْرِه ، ومن جملة طرقه قال: قال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «**اقرأ القرآن في شهر** ، قلت: إني أُطيق أكثرَ من ذلك، فلم أزل أطلب إليه حتى قال: **خمسة أيام** ، **وقال : ثلاثة أيام من الشهر** ، قلت: إني أطيق أكثرَ من ذلك ، فلم أَزل أطلب إليه حتى قال : **صم أحبَّ الصيام إلى الله عز وجل : صوم داود ، كان يصوم يوما ويفطر يوما**».

وأخرج أبو داود غير ما تقدَّم ذِكْرُهُ في كتاب الاعتصام ، وكتاب تلاوة القرآن ، وفي رواية عطاء بن السائب عن أبيه عن ابن عمرو قال : قال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **صُم من كلِّ شهر ثلاثةَ أيام ، واقرأ القرآن في شهر** ، فناقضني وناقضته ، فقال : **صم يوما وأفطر يوما** – قال عطاء : فاختلفنا عن أبي ، فقال بعضنا : سبعة أيام ، وقال بعضنا : خمسا ».

وأخرج الترمذي من هذا الحديث أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **أفضل الصوم صوم أخي داود : كان يصوم يوما ، ويفطر يوما ، ولا يفرّ إذا لاقى**».

4.478- Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan rivâyet edilen bir hadîste Hz. Peygamber ona şöyle demiş:

"- Duydum ki sen, dehir orucu tutuyor, geceleri de ibâdetle geçiriyormuşsun."

"- Evet" dedim. Buyurdu ki:

"- Eğer böyle yaparsan, gözler çöker, nefs de bîtap düşer. Zaten her gün oruç tutanın orucu da yoktur. Ayda üç gün oruç tutmakla, bütün zaman oruçla geçirilmiş sayılır."

"- Benim bundan daha fazlasını yapmaya gücüm yeter" deyince de;

"- Öyleyse Davud Peygamber gibi oruç tut: O, bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı. Düşmanla karşılaşınca da kaçmazdı" buyurdu.[60]

RİVÂYETLER

Abdullah b. Amr b. el-Âs hadîsinin muhtelif rivâyetleri, daha önce **Kitâbu'l-İ'tisâm**'da uzun uzun zikredilmişti.[61] Burada ise aynı hadîsin farklı lafızlarını zikredeceğiz.

Bir rivâyette, Abdullah;

"- Ey Allah'ın elçisi, onu (düşmandan kaçmama hasletini) bana kim temin eder?" diye sormuş.

Sonra râvi Atâ da; "Daimî oruç tutmayı nasıl anlattığını bilmiyorum" demiş. Hz. Peygamber de iki defa; **"Daimî oruç tutan, oruç tutmamış gibidir"** buyurmuş.

Başka bir rivâyette, Rasûlullah (as.), Abdullah'a şöyle demiş:

"- Gündüzleri hiç ara vermeden oruç tuttuğun, geceleri de devamlı namaz kıldığın haberi bana ulaşmadı mı sanıyorsun? Böyle yapma! Zira gözünün sende hakkı vardır. Nefsinin sende hakkı vardır. Âilenin sende hakkı vardır. Bazen oruç tut, bazen tutma! Geceleri biraz namaz kıl, biraz da uyu! Her on günde bir gün oruç tut; sana, kalan dokuz günün sevabı da verilecektir."

---

[60] **Buharî**, Savm, 54, 55, 56, 57, 58, 59; Teheccüd, 7, 19; Enbiya, 37; Fedâilu'l-Kur'ân, 34; Nikâh, 90; Edeb, 84; İsti'zân, 38; **Müslim**, Sıyâm, 35/181-193; **Ebû Davud**, Şehru Ramazan, 8/1389; Sıyâm, 54/2427; **Tirmizî**, Savm, 56/767; **Nesaî**, 76, 77, 78.

[61] Bkz., hadîs no: 87.

Bu rivâyette Hz. Peygamber'in üç defa; **"Ebed orucu tutanın orucu yoktur"** dediği de kaydedilir.

Başka bir rivâyette Abdullah şöyle anlatır:

"Hz. Peygamber'e benim orucum anlatılmıştı. Hemen yanıma geldi. Ben oturması için kendisine, içi hurma lifi dolu deriden yapılan bir yastık serdim, ama O yere oturdu. Yastık aramızda kalmıştı. Bana dedi ki:

"- Her ay üç gün oruç tutmak sana yetmiyor mu?"

"- (Yetmiyor) ey Allah'ın Rasûlü..."

"- Beş gün?"

"- Ey Allah'ın Rasûlü..."

"- Peki yedi gün?"

"- Ey Allah'ın Rasûlü..."

"- Peki dokuz gün?"

"- Ey Allah'ın Rasûlü..."

"- On bir gün?"

Sonra Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Davud aleyhisselâm'ın orucundan fazla oruç olmaz. O'nun orucu da, senenin yarısı idi. Binâenaleyh bir oruç tut, bir gün boz!"

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in başka bir rivâyetinde Hz. Peygamber;

"- (Her ay) **bir gün oruç tut, sana diğer günlerin sevabı da verilir"** dedi.

"- Benim daha fazlasına gücüm yeter" deyince de;

"- Öyleyse (her ay) **iki gün oruç tut, sana diğer günlerin sevabı da verilir"** buyurdu. Ben yine;

"- Benim bundan fazlasına da gücüm yeter" deyince;

"- **Öyleyse** (her ay) **üç gün oruç tut, sana diğer günlerin sevabı da verilir"** buyurdu. Ben yine;

"- Benim bundan fazlasına da gücüm yeter" deyince;

"- **Öyleyse** (her ay) **dört gün oruç tut, sana diğer günlerin sevabı da verilir"** buyurdu. Ben tekrar;

"- Benim bundan fazlasına da gücüm yeter" deyince, şöyle buyurdu:

"- Allah katında en faziletli olan orucu tut! O, Davud aleyhisselâm'ın orucudur. Davud da bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı."

Müslim'in başka bir rivâyetine göre de Hz. Peygamber şöyle dedi:

"- Bana, senin gündüzleri oruç tuttuğun, geceleri de ibâdetle geçirdiğin haber verildi. Böyle yapma! Çünkü muhakkak ki, vücudunun sende hakkı vardır. Gözünün sende hakkı vardır. Karının sende hakkı vardır. Bazen oruç tut, bazen tutma! Her ay üç gün oruç tut; bu, bütün ayın orucu yerine geçer."

Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü, benim gücüm var!"

"- Öyleyse Davud (al.) gibi oruç tut! Yani bir gün tut, bir gün boz!"

Bilâhare Abdullah; "Keşke Peygamber'in bu ruhsatına uysaydım!" diye hayıflanırdı.

İlk rivâyeti, içinde yastığın geçtiği rivâyeti ve **Müslim**'in ilk rivâyetini **Nesaî** de tahric etti.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber'e oruçtan söz etmiştim Bana;

"- Her on günde bir gün oruç tut, sana kalan dokuz günün sevabı da verilecektir" buyurdu.

"- Ben bundan daha fazlasını yapabilecek güçteyim" deyince;

"- Her dokuz günde bir gün oruç tut, kalan sekiz günün ecri de sana verilir" buyurdu. Ben yine;

"- Bundan daha fazlasını da yapabilecek güçteyim" deyince;

"- Her sekiz günde bir gün oruç tut, kalan yedi günün ecri de sana verilir" buyurdu. Ben tekrar;

"- Bundan daha fazlasını da yapabilecek güçteyim" deyince, Hz. Peygamber aynı sözleri;

"- Bir gün oruç tut, bir gün boz!" deyinceye kadar sürdürdü.

Nesaî'nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Babam beni soylu bir âilenin kızı ile evlendirmişti. Ara sıra gelinine gidip kocasının durumunu sorardı. Bir seferinde karım şöyle dedi:

"- Abdullah, bulunmaz bir erkektir. Ama geldiğimizden beri ne yatağımıza geldi, ne de eteğimizi kaldırdı!"

Bu durum Hz. Peygamber'e anlatılınca, Rasûlullah (as.);

"Onu bana getir!" buyurdu.

Babamla birlikte gittim. Bana;

"- Nasıl oruç tutuyorsun?" diye sordu.

"- Her gün oruç tutuyorum" dedim.

"- Haftada üç gün oruç tut!" buyurdu.

"- Benim bundan fazlasına da gücüm yeter!" deyince;

"- Bir gün tut, iki gün tutma!" dedi.

"- Benim bundan fazlasına da gücüm yeter!" diye ısrar edince;

"- Orucun en faziletli olanını tut! En faziletli oruç, Davud'un (al.) orucudur. O da bir gün oruç tutmak, bir gün tutmamaktır" buyurdu.

Yine **Nesaî**'nin başka bir rivâyetine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"- Bana senin, geceleri ibâdetle geçirdiğin, gündüzleri de oruç tuttuğun haber verildi."

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben bununla sadece hayrı murad ettim"

"- Devamlı oruç tutanın orucu yoktur. Ama sana, bütün zamanın orucu yerine geçecek bir şey öğreteyim: Her ay, üç gün oruç tut!"

"- Ey Allah'ın Rasûlü; benim bundan fazlasına da gücüm yeter."

"- Beş gün tut!"

"- Daha fazlasına da gücüm yeter."

"- On gün tut!"

"- Daha fazlasına da gücüm yeter."

"- Öyleyse Davud'un orucu gibi oruç tut! O, bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı."

Nesaî'nin diğer bir rivâyetinde de Hz. Peygamber; **"Orucun en faziletlisi, Davud aleyhisselâmın orucudur. O bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı"** dedi.

Nesaî, bu hadîsin rivâyet turûkunu uzun uzun verdi. Bunların bir kısmını **Kitâbu'l-İ'tisâm**'da, diğer bir kısmını da burada zikrettik. Bunların bir kısmı mükerrerdir ki, onları zikretmeye gerek görmedik. Onun rivâyetlerinden biri de şudur:

"Rasûlullah (as.) bana şöyle dedi:

"- Kur'ân'ı ayda bir hatmet!"

"- Benim bundan fazlasına da gücüm yeter" dedim. Hz. Peygamber gün sayısını azalttıkça, ben talebimi arttırıyordum. Nihayet;

"- **Beş günde bir hatmet!"** buyurdu. Sonra;

"- **Ayda üç gün oruç tut!"** dedi. Ben;

"- Daha fazlasına da gücüm yeter" dedim. Hz. Peygamber gün sayısını arttırdıkça, ben talebimi arttırıyordum. Nihayet;

"- **Yüce Allah'a en sevgili olan orucu tut: Davud'un orucunu! O, bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı"** buyurdu.

Ebû Davud'un da, İ'tisâm ve Tilâvetu'l-Kur'ân bölümünde geçen rivâyetinden başka, Atâ b. es-Sâib'in babası[62] vasıtasıyla Abdullah b. Amr'dan tahric ettiği bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) bana dedi ki:

"- **Her aydan üç gün oruç tut! Kur'ân'ı ayda bir hatmet!"**

Ben O'na karşı çıktıkça, O da bana karşı çıktı ve nihayet sonunda şöyle dedi:

"- **Bir gün oruç tut, bir gün boz!"**

Atâ dedi ki:

"(Kur'ân'ı hatmetmenin asgarî müddeti konusunda) babamın söylediği miktarda biz ihtilaf ettik. Kimimiz **"yedi günde"** dedi, kimimiz **"beş günde."**

---

[62] **Ebû Atâ, es-Sâib b. Mâlik (Yezîd, Zeyd?) es-Sekafî el-Kûfî**: Kûfeli tâbiîlerdendir. Meşhur muhaddis Atâ b. es-Sâib'in babasıdır. Hz. Ali ve Ammâr b. Yâsir'den rivâyetleri vardır. Kendisinden oğlu Atâ ve Ebû İshak es-Sebîî rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri *Sünen*'lerde tahric edilmiştir.

Tirmizî de Hz. Peygamber'in şu sözünü tahric etti:

"En faziletli oruç, kardeşim Davud'un orucudur. O bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı. Düşmanla karşılaşınca da kaçmazdı."

İZAH

Bu rivâyette Hz. Peygamber, dehir orucu adı verilen sürekli oruç tutmayı yasaklamaktadır. Buna gerekçe olarak da, insanın güçsüz kalarak yapması gerekenleri hakkıyla yapamamasını göstermektedir. İnsanın Allah'a karşı yapması gereken görevleri olduğu gibi, eşine, çocuklarına, arkadaşlarına, diğer insanlara karşı yapması gereken görevleri de vardır. Bunlardan her birinin insan üzerinde belli bir hakkı vardır. Hatta insanın nefsinin ve vücudunun bile kendisi üzerinde hakkı vardır. Âhirette sorulacak sorulardan biri de, Allah'ın verdiği sağlığı, gücü-kuvveti nerede ve nasıl harcadığıdır.

Bu ifâdeler, İslâm'ın realist tabiatını da yansıtmaktadır. İnsanın, dünyada bütün insanî fonksiyonlarını yerine getirmesi gerekir. Bu, insan olarak yaratılmasının en tabiî sonucudur. Hiç kimse melek olmaya özenmemelidir. Allah melekleri ayrıca yaratmıştır. Hiç kimse, İslâm dinini Hz. Peygamber'den daha iyi yaşamak gibi bir hevese de kapılmamalıdır.

Hz. Peygamber'in men ettiği dehir orucu konusunda, fukaha farklı değerlendirmelerde bulunur:

Bir kısım fukaha, bu yasağı mekruh manasına hamlederler. Bazı **Mâlikî** ve **Zâhirî** fakihleri bu görüştedirler.

Bazıları da bunun haram olduğu görüşündedirler. Çünkü dehir orucu tutan kişi, Hz. Peygamber'in sünnetinden yüz çevirmiş ve O'nun sünneti olmayan bir şeyin daha faziletli olduğuna inanmıştır. Hz. Peygamber'in men ettiği bir amelde fazilet aranması da hoş görülemez. Nitekim **Amr b. Meymûn**, dehir orucu tutan **Abdurrahman b. Ebî Nuaym** için, **"Eğer Muhammed'in ashâbı onu görselerdi, kendisini recm ederlerdi"** demiştir. **Hz. Ömer**'in de, dehir orucu tutan birini, **"Ya dehrî, ye!"** diye orucunu bozmaya zorladığı rivâyet edilir.

Ekseri fukaha da, kendisini her türlü kulluk görevlerini yapmaktan alıkoymuyor, insanı güçsüz düşürmüyorsa, dehir orucu tutmayı câiz, hatta müstahab görür.[63]

٤٤٧٩ــ (م د ت ــ معاذة بنت عبد الرحمن العدوية) قالت : سألتُ عائشة : «أكان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يَصومُ من كلِّ شهر ثلاثة أيام ؟ قالت: نعم ، قلتُ لها: من أيِّ أيام الشهر كان يصوم ؟ قالت : لم يكن يبالي من أيِّ أيام الشهر يصوم ». أخرجه مسلم ، والترمذي ، وأبو داود.

4.479- Muâze bint Abdurrahman[64] el-Adeviyye anlatıyor:
"Hz. Âişe'ye sordum:
"- Rasûlullah (as.), her ay üç gün oruç tutar mıydı?"
"- Evet."
"- Ayın hangi günlerinde tutardı?"
"- Ayın hangi gününde tuttuğuna aldırmazdı."[65]

٤٤٨٠ــ (ت س ــ أبو ذر الغفاري رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**من صام من كلِّ شهر ثلاثةَ أيام فذلك صيام الدهر فأنزل الله تصديق ذلك في كتابه {مَنْ جَاءَ بالحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا} [الأنعام: ١٦٠] اليوم بعشرة أيام**». أخرجه الترمذي وقال: وقد روي هذا الحديث عن أبي هريرة. وفي رواية النسائي قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**مَنْ صامَ ثلاثة أيام من الشهر فقد صام الدهر كلَّه ثم قال: صدق الله في كتابه: {مَنْ جَاءَ بالحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا}**». وله في أخرى: «**من صام ثلاثة أيام من كل شهر فقد تمَّ صوم الشهر أو: فله صوم الشهر**».

---

[63] Bkz., **İbn Hacer**, IV, 742.

[64] **Câmiu'l-Usûl**'de bu hanımın ismi yukarıdaki gibi Muâze bint Abdurrahman şeklinde kaydedilmiştir. Ancak kaynaklarda bu isim, Muâze bint Abdullah diye geçmektedir. Muhtemelen **Câmiu'l-Usûl**'de bir okuma veya matbaa hatası yapılmıştır. Muâze bint Abdullah'ın kısa biyografisi de 4211 numaralı hadîsle birlikte kaydedilmişti.

[65] **Müslim**, Sıyâm, 39/194; **Ebû Davud**, Savm, 70/2453; **Tirmizî**, Savm, 53/760.

4.480- Ebû Zer el-Ğifârî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Her ay üç gün oruç tutan, bütün zamanı oruçla geçirmiş sayılır. Yüce Allah, bunu tasdik sadedinde; *'Kim bir iyilik yaparsa, ona on misliyle karşılık verilecektir'*[66] âyetini indirdi. Bir gün, on sayılır."[67]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** rivâyet etti ve, "bu hadîs Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir" dedi.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Her ay üç gün oruç tutan, bütün zamanı oruçla geçirmiş sayılır."

Hz. Peygamber sonra da; **"Allah bunu kitabında *'Kim bir iyilik yaparsa, ona on misliyle karşılık verilir'* âyetiyle doğruladı"** dedi.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de; **"Her ay üç gün oruç tutan, bütün ay oruç tutmuş gibidir veya ona bütün ayın orucu sevabı verilecektir"** şeklindedir.

٤٤٨١ـــ (م د س ـــ أبو قتادة الأنصاري رضي الله عنه) قال : إنَّ رجلا أتى النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، فقال : كيف تصوم؟ فغضب رسولُ الله صلى الله عليه وسلم من قوله ، فلما رأى عمرُ غضَبَه، قال : **رضينا بالله ربًا ، وبالإسلام دينا ، وبمحمد نبيًا** – وفي رواية : **وببَيْعَتِنا بيعة** – **نعوذُ بالله من غضب الله ، وغضب رسوله** ، فجعل عمر يُرَدِّدُ هذا الكلام حتى سكن غَضَبُهُ ، فقال عمرُ : يا رسولَ الله ، كيف بمن يصوم الدهرَ كلَّه ؟ قال : **لا صام ، ولا أفطر** – أو قال : **لم يصم ، ولم يفطر** – قال : كيف بمن يصوم يومين ويفطر يوما ؟ قال : **ويُطيق ذاك أحد؟** قال : كيف بمن يصوم يوما ويفطر يوما ؟ قال : **ذاك صوم داودَ عليه السلام** ، قال : كيف بمن يصوم يوما ويفطر يومين ؟ قال : **وددْتُ أنّي طُوِّقْتُ ذلك** ، ثم قال

---

[66] En'âm, 160.

[67] **Tirmizî**, Savm, 53/759; **Nesaî**, Sıyâm, 82.

رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **ثلاث من كلّ شهر، ورمضانُ إلى رمضانَ : فهذا صيامُ الدهر كلّه ، صيامُ يوم عرفة : أحتَسبُ على الله أن يكفّر السنة التي قبله ، والسنة التي بعده ، وصيامُ [يوم] عاشوراء: أحتسب على الله أن يكفّرَ السنةَ التي قبلَه**».

وفي رواية مثله ونحوه ، إلى قوله : « **ذاك صوم أخي داودَ عليه السلام** ، قال : وسئل عن صوم يوم الاثنين ؟ قال : **ذاك يوم وُلدت فيه ، وفيه بعثت ، وفيه أُنزلَ عليَّ**، قال : فقال: **صومُ ثلاثة أيام من كل شهر ، ورمضانُ إلى رمضانَ : صيام الدهر**، قال : وسئل عن صوم يوم عرفة ؟ فقال : **يكفّرُ السَّنَةَ الماضيةَ والباقيةَ** ، قال : وسئل عن صوم يوم عاشوراء ؟ فقال: **يكفّر السنة الماضية** ».

وفي هذا الحديث في رواية شعبة قال : « وسئل عن صوم الاثنين والخميس ؟ فسكتنا عن ذكر الخميس ، لما نُراه وَهْما ». وفي رواية بمثله ، غير أنه ذكر : « الاثنين» ، ولم يذكر «الخميس».

وفي رواية: « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم سئل عن صوم الاثنين ؟ فقال : **فيه وُلدتُ ، وفيه أُنزِل عليّ**». أخرجه مسلم. وفي رواية أبي داود مثل الأولى ، ولم يذكر « **وَبِبَعثنا بَيْعَة** ».

وزاد في أخرى: « قال : يا رسولَ الله ، أرأيتَ [صومَ] الاثنين ، والخميس؟ فقال: **فيه وُلِدْتُ ، وفيه أُنزلَ عليَّ القرآنُ** ».

وفي رواية النسائي : « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم سئل عن صومه ؟ فغضبَ ، فقال عمرُ: **رضينا بالله ربّا ، وبالإسلام دينا ، وبمحمد رسولا** ، وسئل عن صيام الدهر؟ فقال: **لا صام ، ولا أفطر ، أو ما صام ، وما أفطر** ».

وفي أخرى له: قال عمرُ: «يا رسولَ الله، كيف بمن يَصُومُ الدَّهْرَ كلّه؟ قال: **لا صام، ولا أفطر**، أو **ما صام وما أفطر** أو **لم يَصُمْ، ولم يفطر**... وذكر الحديث إلى قوله: **هذا صيامُ الدّهر كُلّه**».

4.481- Ebû Katâde el-Ensârî'den rivâyet edilmiştir:
"Bir adam Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- Nasıl oruç tutuyorsun?" diye sordu. Hz. Peygamber, onun bu sözüne kızdı. O'nun kızdığını gören Hz. Ömer;

"Rab olarak Allah'a, din olarak İslâm'a, peygamber olarak Muhammed'e –bir rivâyette, bîat olarak verdiğimiz söze, denir- razı olduk. Allah'ın ve Rasûlü'nün gazabından Allah'a sığınırız" dedi. Hz. Ömer, Rasûlullah'ın (as.) kızgınlığı geçinceye kadar bu sözleri tekrarladı. Sonra dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; dehir orucu tutan insanın durumu nedir?"

"- O, ne oruç tutmuş sayılır, ne de tutmamış."

"- Peki iki gün tutup bir gün bozan?"

"- Buna kimin gücü yeter ki?"

"- Ya bir gün tutup bir gün bozan?"

"- Bu, Davud aleyhisselâmın orucudur."

"- Peki bir gün tutup iki gün bozan?"

"- Bunun için bana güç-kuvvet verilmesini arzu ederdim."

Sonra Hz. Peygamber şöyle devam etti:

"Her aydan üç gün oruç tutmak ve bir de Ramazan'dan Ramazan'a oruç tutmak, bütün senenin orucu demektir. Arafa günü de oruç tutulursa, ümit ederim ki Allah hem o yılın, hem ondan önceki ve hem de ondan sonraki yılın (küçük) **günahlarına kefâret kılar. Aşure günü orucu tutulursa, yine ümit ederim ki Allah, önceki yılın** (küçük) **günahlarına kefâret sayar."**[68]

RİVÂYETLER

Buna benzer başka bir rivâyette, **"Bu, kardeşim Davud aleyhisselâmın orucudur"** cümlesinden sonra Pazartesi gününün orucu soruldu:

"- Pazartesi günü, benim doğduğum gün, bana Peygamberliğin verildiği –veya bana Kur'ân'ın indirildiği- **gündür"** cevabını verdi. Müteâkiben;

"Her ay tutulan üç gün oruçla Ramazan'dan Ramazan'a tutulan oruç, bütün senenin orucu demektir."

---

[68] **Müslim**, Sıyâm, 36/196198; **Ebû Davud**, Savm, 54/2425-26; **Nesaî**, Sıyâm,73.

Sonra kendisine Arafa gününün orucu soruldu:

"- **Arafa günü orucu, geçen sene ile gelecek senenin oruçlarına kefârettir"** buyurdu.

Sonra Aşure gününün orucu soruldu:

"- **Aşure orucu, geçen yılın günahlarına kefârettir"** dedi.

Aynı hadîsin Şube'den gelen rivâyetinde; "Hz. Peygamber'e Pazartesi ve Perşembe günlerinin oruçları soruldu. Ama biz, Perşembe ifadesini vehim olarak kabul ettiğimiz için onu zikretmedik" denir.

Yine buna benzer başka bir rivâyet daha vardır; ancak orada sadece "Pazartesi" günü zikredilir, "Perşembe" gününden söz edilmez.

Başka bir rivâyete göre; Hz. Peygamber'e Pazartesi gününün orucu sorulmuş, O da cevâben; **"ben o gün doğdum ve bana o gün vahiy nâzil oldu"** buyurmuş.

Bunlar, **Müslim**'in rivâyetleridir.

Ebû Davud'un rivâyeti de ilk rivâyet gibidir, ancak *"bîat olarak verdiğimiz söze"* cümlesi yoktur

Diğer bir rivâyetinde de şöyle bir ziyâde vardır;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, Pazartesi ve Perşembe günlerinin orucu hakkında ne buyurursun?" diye sordu, Hz. Peygamber;

"- **Ben o gün doğdum ve bana o gün Kur'ân nâzil oldu"** cevabını vermiş.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber'e nasıl oruç tuttuğu soruldu. Rasûlullah (as.) kızınca, Hz. Ömer;

"Rab olarak Allah'a, din olarak İslâm'a, Peygamber olarak Muhammed'e râzı olduk" dedi.

Sonra O'na, dehir orucu soruldu:

"O ne oruç tutmuş sayılır, ne de tutmamış" cevabını verdi.

Yine **Nesaî'**nin başka bir rivâyetinde Hz. Ömer şöyle dedi:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bütün zamanı oruçla geçirenin durumu nedir?"

Hz. Peygamber cevaben;

"- O, ne oruç tutmuş sayılır, ne de tutmamış" buyurdu...

Sonra da hadîsi, **"... Bu bütün senenin orucu demektir"** cümlesine kadar zikretti.

İZAH

Rivâyette görülen Hz. Peygamber'in kızması konusu, çeşitli şekillerde izaha çalışılmıştır. Bu konuda; soruyu soran kişinin, verilen cevaba göre hareket etmenin farz olduğunu zannedebileceği ve her şeyi bir tarafa bırakıp onu edâ etmek için uğraşacağı ihtimali üzerinde durulur.

İnsanın bütün ibâdetlerde Peygamber gibi olmak iddiası ve fazladan külfetlere tâlip olma arzusu da göz önünde bulundurulmalıdır.

"O, ne oruç tutmuş sayılır, ne de tutmamış" cümlesinin anlamı; "oruca alıştığı için fazlaca meşakkate katlanmamış, bu yüzden de oruçtan beklenen sevabı alamamıştır, dolayısıyla oruç tutmamış gibidir. Aç kaldığı için de oruç tutmayanlar konumunda değildir" demektir.

Onu samimi bir niyetle edâ edemeyeceği de mümkündür. Hz. Peygamber, kendisi visâl orucu tutar, ama ümmetini bundan men ederdi. Yine insanların yapmaya çalışacakları, ama âciz kalacakları ihtimalinden dolayı bazı nâfileleri terk ettiği de bilinmektedir.

Peygamber'in emrine uymadığı için kâmil anlamda oruçlu sayılamayacağı manasına gelmesi de muhtemeldir.

Hadîste yer alan; **"geçen sene ile gelecek senenin oruçlarına kefârettir", "geçen yılın günahlarına kefârettir"** cümleleri, eğer bir râvî hatası değilse, aşırı bir mübâlağa ifâde etmektedirler. Yahut Aşure ve Arafa günlerinde sürekli oruç tutmayı alışkanlık hâline getirdiği halde bir sene tutamayan insanın, ertesi yıl aynı günlerde tutacağı oruçlar, geçen yıl tutamadıklarına da kefâret olur anlamındadır. Böyle bir yorumun da zorlama olduğu görülmektedir.

٤٤٨٢ـ (س ـ عمرو بن شرحبيل رحمه الله) عن رجل من أصحاب النبيّ صلى الله عليه وسلم قال : « قيل للنبيّ صلى الله عليه وسلم : رَجُل يصوم الدَّهر ؟ فقال : وَدِدْتُ أنه لم يَطْعَم الدَّهْرَ، قالوا: فثلثيْه ؟ قال: أكثرُ ، قالوا : فنصفَهُ ؟ قال : أكثرُ ، ثم قال : ألا أُخْبِرُكم بما يُذْهِبُ وَحرَ الصَّدْر ؟ صوم ثلاثة أيام من كلّ شهر ».

وفي أخرى عن عمرو بن شرحبيل قال : « أتى رسولَ الله صلى الله عليه وسلم رَجل فقال : يا رسولَ الله ، ما تقول في رجل صام الدَّهر كلّه ؟... الحديث ». أخرجه النسائي.

4.482- Amr b. Şurahbîl, Hz. Peygamber'in bir sahâbîsinden rivâyet ediyor: "Hz. Peygamber'e;

"- Bir adam dehir orucu tutuyor" dendi.

"- İsterdim ki dehir boyunca hiç yemesin (de açlıktan ölsün)!" cevabını verdi.

"- Üçte ikisi nasıldır?" diye sorulunca;

"- Çoktur" dedi.

"- Yarısı nasıldır?" denince;

"- Yine çoktur" buyurdu ve şöyle devam etti:

"Size, kalpteki vesveseyi giderecek bir şey söyleyim mi? Her aydan üç gün oruç tutmak."[69]

RİVÂYETLER

Amr b. Şurahbîl'den gelen diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Bir adam Hz. Peygamber'e gelip;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bütün zamanı oruçla geçiren insan hakkında ne dersin?" dedi, diyerek aynı hadîsi zikretti.

Hadîsi **Nesaî** tahric etti.

İZAH

"İsterdim ki dehir boyunca hiç yemesin!" cümlesi; "gece gündüz hiç yemesin de açlıktan ölsün!" anlamına gelen bir memnuniyetsizlik ifadesidir.

---

[69] **Nesaî**, Sıyâm, 75.

Hadîste geçen *"vehar"* kelimesi; vesvese, kin, şüphe, içteki sıkıntı ve kasvet manalarına gelir. Muhtemelen burada tutulmak istenen orucun en faziletli miktarının ne olduğu konusunda insanların kalplerine düşen şüphe ve tereddüt hâli kastedilmektedir. Buna Hz. Peygamber, **"her ay üç gün oruç"** diyerek kesin bir cevap veriyor ve bunun da en faziletlisi olduğuna güvenmek gerektiğini ifade ediyor.

٤٤٨٣ــ (س ــ **عثمان بن أبي العاص** رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **صيام حَسَن : صيامُ ثلاثة أيام من كل شهر** ». أخرجه النسائي.

4.483- Osman b. Ebî'l-Âs'tan rivâyet edilmiştir:
"Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini duydum:
"Güzel olan oruç, her aydan üç gün tutulan oruçtur."[70]

٤٤٨٤ــ (س ــ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يصوم ثلاثة أيام من كلّ شهر ». أخرجه النسائي.

4.484- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:
"Rasûlullah (as.) her ay üç gün oruç tutardı."[71]

٤٤٨٥ــ (س ــ **أبو عقرب [البكري الكناني]** رضي الله عنه) أنه « سأل رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الصوم ، فقال : **صُمْ يوما من كلّ شهر** ، فاستزاده ، فقال : بأبي أنتَ وأمّي ، إني أجدُني قويا ، فزاده ، فقال : **صم يومين من كلّ شهر** ، قال : بأبي أنتَ وأمّي يا رسول الله ، إني أجدني قويا ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إني أجدُني قويا** ، **إني أجدني قويا** ، فما كاد أن يزيدَه ، فلما أَلَحَّ عليه قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **صم ثلاثة أيام من كلّ شهر**».

---

[70] **Nesaî,** Sıyâm, 82.
[71] **Nesaî,** Sıyâm, 82. Bu rivâyetin isnâdı zayıftır, ancak aynı manada başka rivâyetler bulunmaktadır.

وفي رواية قال: «سألتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم عن الصوم، فقال: **صُمْ يوما من الشهر** قلتُ: يا رسولَ الله زِدني، [زدني] قال: **تقول: يا رسولَ الله زدني [زدني] يومين من كلِّ شهر**، قلتُ: يا رسولَ الله زِدني [زدْني] إني أجدني قويّا، فقال: **زدني، زدني، إني أجدُني قويا!** فسكتَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم حتى ظننتُ أنه ليزيدني، قال: **صُمْ ثلاثةَ أيام من كلِّ شهر**». أخرجه النسائي.

4.485- Ebû Akreb el-Bekrî el-Kinânî[72], Hz. Peygamber'e orucu sordu, Hz. Peygamber de;

"- Her ay bir gün oruç tut!" buyurdu. Bunun arttırılmasını istedi ve dedi ki:

"- Anam babam sana fedâ olsun, ben kendimde güç-kuvvet buluyorum." Hz. Peygamber de miktarı arttırdı ve;

"- Her ay iki gün oruç tut!" buyurdu. Yine;

"- Anam babam sana fedâ olsun ey Allah'ın Rasûlü; ben kendimde güç-kuvvet buluyorum." deyince, Hz. Peygamber;

"- Kendimde kuvvet buluyorum! Kendimde kuvvet buluyorum!" diye tekrarladı. Neredeyse artık hiç arttırmayacaktı. Adam ısrar edince de;

"- Her ay, üç gün oruç tut!" buyurdu.[73]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir: "Hz. Peygamber'e oruçtan sordum:

"- Her ay bir gün oruç tut!" buyurdu.

"- Ya Rasûlallah (as.), daha artır, daha artır!" dedim.

"- Ya Rasûlallah (as.), daha arttır, daha artır!" diye tekrarladı ve **"her ay iki gün oruç tut!"** buyurdu. Ben yine;

"- Ya Rasûlallah (as.), daha artır, daha artır! Ben kendimi güçlü hissediyorum" dedim. O da tekrar;

---

[72] **Ebû Akreb, Huveylid b. Halid b. Büceyr el-Bekrî el-Kinânî**: Sahabîdir. Aslen Mekkelidir. Hz. Peygamber'den sonra **Basra**'da ikamet etmişti.

[73] Nesaî, Sıyâm, 85.

"-Daha artır, daha artır! Kendimi güçlü hissediyorum" dedi ve sustu. Ben, mutlaka daha da arttıracak diye zannettim, ama sadece;

"- Her aydan üç gün oruç tut!" dedi.

٤٤٨٦ــ (س ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**شَهْرُ الصَّبْرِ وثلاثةُ أيام من كلّ شهر : صومُ الدَّهْرِ** ». أخرجه النسائي.

4.486- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle dediğini işittim:

"Sabır ayı (olan Ramazan orucu) **ile her ay tutulan üç gün oruç, bütün yılın orucu yerine geçer."**[74]

٤٤٨٧ــ (د ــ **مجيبة الباهلية**) عن أبيها أو عمها « أنه أتى رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، ثم انطلق ، فأتاه بعد سنة ، وقد تغيَّرتْ حالتُهُ ، وهيئته ، فقال : يا رسولَ الله ، أما تعرفني ؟ قال : ومن أنتَ ؟ قال : أنا الباهليُّ الذي جئتُك عام أوَّل ، قال : **فما غيَّرك، وكُنتَ حَسَنَ الهيئة** ؟ قال : ما أكلتُ طعاما منذ فارقتكَ إلا بليل ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **فلم عذَّبتَ نفسكَ** ؟ ثم قال : **صُم شهرَ الصَّبْرِ ، ويوما من كلِّ شهر** ، قلت: زدْني فإنَّ بي قوَّة ، قال : **صُم يومين** ، قلت: زدني ، قال : **صُمْ ثلاثة** ، قلت: زدني ، قال : **صُمْ من الحُرُم واتْرُكْ ، صُمْ من الحُرُم واترك، صُمْ من الحُرُم، واتْرُك** ، وقال بأصابعه الثلاثة ، فضمَّها ، ثم أرسلها ». أخرجه أبو داود.

4.487- Mucîbe el-Bâhiliyye'nin[75], babasından –veya amcasından- rivâyet ettiğine göre;

"Babası -veya amcası-, Hz. Peygamber'e gitti, sonra âilesine döndü. Bir yıl sonra, hâlini ve şeklini değiştirerek tekrar gitti ve dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; beni tanıdın mı?"

---

[74] **Nesaî**, Sıyâm, 82.

[75] **Mucîbetu'l-Bâhiliyye**: Sahabîdir. Babası Abdullah b. Hâris de sahabîdir. Kendisi marûf biri değildir.

"- Kimsin sen?"

"- Ben, geçen yıl sana gelen Bâhilî'yim."

"- Seni değiştiren nedir? Sen, güzel görünüşlü biriydin."

"- Senden ayrıldıktan sonra, sadece akşamları yemek yedim."

Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Neden kendine işkence ettin?" dedi ve şöyle devam etti:

"Sabır ayında (Ramazan'da) **oruç tut, bir de her ay bir gün oruç tut!"** Ben;

"- Daha artır, çünkü ben güçlüyüm" dedim.

"- Öyleyse iki gün tut!" dedi. Tekrar;

"- Daha artır!" deyince;

"- Üç gün tut!" buyurdu. Ben yine;

"- Daha artır!" deyince, üç parmağını yumup açarak;

"- Haram aylardan (bu kadar) **tut, sonra boz! Haram aylardan** (bu kadar) **tut, sonra boz! Haram aylardan** (bu kadar) **tut, sonra boz!"** buyurdu. [76]

İZAH

Mucîbe'nin babası **Abdullah b. Hâris,** Hz. Peygamber'den ayrıldıktan sonra bir yıl boyunca devamlı oruç tutmuş, bu yüzden zayıflamış, beti-benzi solmuştu. Bunun üzerine Hz. Peygamber, yaptığının doğru olmadığını, Ramazan'da oruç tutmasının ve bir de ayda bir gün oruç tutmasının yeterli olacağını söylemişti. Adam ısrar edince, her ay iki gün oruç tutmasını tavsiye etmişti. Yine de ısrar edince, üç parmağını açıp yummak suretiyle **"bu kadar tut, bu kadar boz!"** diyerek, haram aylarda "**üç gün tut, üç gün boz!"** demişti.

٤٤٨٨ــ (ت د س ــ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يَصوم من غُرَّةِ كلِّ شهر ثلاثة أيام ». أخرجه أبو داود. وزاد الترمذي ، والنسائي : «وقلّما كان يُفْطِرُ يوم الجمعة ».

4.488- Abdullah b. Mes'ûd şöyle dedi:

---

[76] **Ebû Davud**, Savm, 55/2428.

"Rasûlullah (as.), her ayın beyaz günlerinde üç gün oruç tutardı."[77]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Tirmizî ve **Nesaî;** "Cuma günü oruç tutmadığı çok azdı" cümlesini ziyâde ettiler.

٤٤٨٩ـ (خ م د ت س ــ **أبو هريرة، وأبو الدرداء** رضي الله عنهما) قال كلاهما : «أوصاني رسول الله صلى الله عليه وسلم بثلاث لا أدَعُهُنَّ في سَفَر ، ولا حَضَر : **صوم ثلاثة أيام من كلّ شهر، ولا أنام إلا على وتر ، وسُبْحة الضُّحى** ». أخرجه الجماعة إلا الموطأ باختلاف ألفاظهم في تقديم بعضها على بعض، وقد تقدَّم الحديث في صلاة الضحى.

4.489- Ebû Hureyre ve Ebû'd-Derdâ, ikisi de şöyle dediler:

"Rasûlullah (as.) bana üç şey tavsiye etti, bunları ne seferde ve ne de hazarda terk etmem. Bunlar; her ay üç gün oruç tutmak, vitri kılmadan uyumamak ve kuşluk namazını kılmaktır."[78]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** dışındaki kaynaklar, bazı takdim ve tehirlerle rivâyet ettiler. Bu rivâyet, daha önce "**Kuşluk Namazı**" bölümünde de geçmişti.[79]

٤٤٩٠ـ (ت ــ **عامر بن مسعود** رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «**الغنيمةُ الباردةُ: الصومُ في الشتاء** ». أخرجه الترمذي، وقال : هو مرسل لأن عامر ابن مسعود لم يدرك النبيَّ صلى الله عليه وسلم.

---

[77] **Tirmizî**, Savm, 40/739; **Ebû Davud**, Savm, 68/2450; **Nesaî**, Sıyâm, 70.

[78] **Buharî**, Teheccüd, 32; Savm, 60; **Müslim**, Müsafirîn, 13/85; **Ebû Davud**, Vitir, 7/1432; **Tirmizî**, Savm, 54/760; **Nesaî**, Kıyâmu'l-Leyl, 28.

[79] Bkz., hadîs no; 4.212.

4.490- Âmir b. Mes'ûd'dan[80] rivâyet edildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Soğuk ganimet, kış aylarında tutulan oruçtur."[81]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti ve dedi ki:

"Bu rivâyet, mürseldir. Çünkü Âmir b. Mes'ûd Hz. Peygamber dönemine yetişmemiştir."

İZAH

Burada, kışın tutulan oruç, soğuk ganimete benzetilmektedir. Bununla da, zahmet çekmeden elde edilen kazanç kastedilmiştir.

٤٤٩١ـ (خ م ـ **علقمة** رحمه الله) قال : « قلتُ لعائشة : هل كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يختصُّ يوما من الأيام شيئا ؟ قالت: لا كان عملُه دِيمة ، وأيُّكم يُطيقُ ما كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُطيقُ ؟ ». أخرجه البخاري ، ومسلم.

4.491- Alkame anlatıyor: "Hz. Âişe'ye dedim ki:

"- Rasûlullah (as.), günlerden herhangi birine tahsis ettiği bir ameli var mıydı?"

"- Hayır! O'nun ameli, hafif ve devamlı yağan bir yağmur gibi idi. Rasûlullah'ın (as.) tahammül ettiği şeye, hanginizin gücü yetebilir?"[82]

---

[80] **Ebû İbrahim, Âmir b. Mes'ûd b. Ümeyye b. Halef el-Cumehî**: Safvân b. Ümeyye'nin kardeşinin oğludur. Sahabîliği ihtilaflıdır. Hz. Peygamber'e yetişmediği rivâyeti daha galiptir. **İbn Hibbân** onu sika tâbiîlerden sayar. Hz. Peygamber'den rivâyeti mürsel kabul edilir. Hadîsi **Tirmizî**'de bulunmaktadır. Bir ara İbnh Zübeyr'in **Kûfe** valiliğini yapmıştı.

[81] **Tirmizî**, Savm, 73/794.

[82] **Buharî**, Savm, 64; Rikak, 18; **Müslim**, Müsafirîn, 30/217.

الفرع الثاني

من الفصل الثالث

الأيام التي يحرم صومها

و هي نوعان:

النوع الأول

في أيام العيد والتشريق

2- ORUÇ TUTULMASI HARAM OLAN GÜNLER

a) BAYRAM VE TEŞRÎK GÜNLERİ

٤٤٩٢ـ (خ م د ت ـ أبو سعيد **الخدري** رضي الله عنه) قال قَزَعةُ: سمعتُ منه حديثا فأعجبني، فقلتُ له: أنتَ سمعتَ هذا من رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ قال: فأقولُ على رسول الله صلى الله عليه وسلم ما لم أسمعْ ؟ قال: سمعتُه يقول: « **لا يصلُحُ الصيام في يومين : يوم الفطر ، ويومِ الأضحى**».

وفي رواية: «أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن صيام يومين: يومِ الفطر ويومِ النَّحْر». أخرجه مسلم. وعند البخاري قال: «نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن صوم يوم الفطر، و[يوم] النَّحر، وعن الصَّمَّاء، وأن يَحْتَبيَ الرجلُ في ثوب واحد، وعن الصلاة بعدَ الصبح [والعَصر]». وفي رواية الترمذي : « نهى عن صيامين : صومِ يوم الأضحى ، ويوم الفطر ».

وعند أبي داود مثل البخاري، وقال في حديثه : « وعن الصلاة في ساعتين : بعدَ الصبح ، وبعدَ العصر».

4.492- Kazaa anlatıyor:

"Ebû Saîd el-Hudrî'den bir hadîs işitmiştim, hoşuma gitmişti. Kendisine;

"- Bunu Rasûlullah'tan mı duydun?" diye sordum.

"- Rasûlullah'tan (as.) duymadığım bir şeyi mi rivâyet ediyorum? Ben O'nun şöyle dediğini işittim" dedi:

"İki günde oruç tutmak doğru olmaz: Ramazan Bayramı ile Kurban Bayramı günlerinde."[83]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette; "Rasûlullah (as.), iki günde oruç tutmayı yasakladı: Ramazan Bayramı günü ile Kurban Bayramı günü" denir.

Bunları **Müslim** tahric etti.

Buharî'deki rivâyet de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) Ramazan ve Kurban bayramlarında oruç tutmayı, ***İştimâl-i Sammâ***'yı, insanın tek kat bir elbisede ***ihtibâ*** yapmasını ve bir de sabah ve ikindi namazlarından sonra (nâfile) namaz kılmayı yasakladı."

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber iki günün orucunu yasakladı: Kurban ve Ramazan gününün oruçlarını."

Ebû Davud'un rivâyeti de, **Buharî**'nin rivâyeti gibidir. Yalnız sonundaki ifade; **"...Sabah ve ikindi namazlarınından sonraki saatlerde"** şeklindedir.

İZAH

Bayram günleri sevinç, neşe ve eğlenme günleridir. Sevinç ve eğlencenin en bariz göstergesi de yeyip içmektir. Ayrıca bu günler, bir anlamda Allah'ın ziyafet günleridir. Bir ay boyu oruç tutan insana ve kendisine kurban kesmek nasip olan kişiye ilahî bir ikrâm günüdür. İnsanın, kestiği kurbanın etinden yemesinden daha tabii bir şey de olamaz. Bu itibarla bayram günlerinde oruç tutmak, fukahanın ittifakı ile de câiz değildir.

"İştimâl-i sammâ"; daha önce açıklandığı üzere,[84] vücudun her tarafını sımsıkı saran tek kat elbiseden ibaret bir giyim şeklidir. Bunu

---

[83] **Buharî**, Savm, 67; Fadlu's-Salât, 6; Cezâu's-Sayd 26; **Müslim**, Sıyâm, 22/140-41; **Ebû Davud**, Savm, 48/2417; **Tirmizî**, Savm, 58/772.

giyen insanın elleri de elbisenin içinde kalır. Elbisede, elleri dışarı çıkarak bir delik de yoktur. İnsana hareket imkânı vermediği ve avret mahallinin açılması muhtemel olduğu için yasaklanmıştır.

"**İhtibâ**" da bir giyim şeklidir. Yine tek kat bir örtü ile sarınmaktır. İnsan, kabaları üzerine oturur, dizlerini karnında, ellerini de dizinde birleştirir, sonra da dizlerinden beline doğru bir bezle örtünür. Avret mahallini tek bir peştamalla sırtından bağlamak şeklindeki örtünmeye de **ihtibâ** denir. Bunun yasaklanmasının sebebi de, küçük bir dikkatsizlik halinde avret mahallinin açılmasıdır.

٤٤٩٣ـ (م ط ـ أبو هريرة رضي الله عنه) : « أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن صيامِ يومِ الأضحى ، والفطرِ ». أخرجه مسلم ، والموطأ.

4.493- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) Kurban ve Ramazan bayramlarında oruç tutmayı yasakladı."[85]

٤٤٩٤ـ (م ـ عائشة رضي الله عنها) قالت : « نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن صوم يومين: يومِ الفطر ، ويومِ الأضحى ». أخرجه مسلم.

4.494- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) şu iki günde oruç tutmayı yasakladı: Ramazan Bayramı günü ve Kurban Bayramı günü."[86]

٤٤٩٥ـ (خ ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : « كان أبو طلحة قلّما يصومُ على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فلما مات رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ما رأيته مفطرا إلا يومَ فطرٍ أو أضحى ». أخرجه البخاري.

4.495- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

[84] Bkz., hadîs no; 3341 ve izahı.

[85] **Müslim**, Sıyâm, 22/139; **Muvatta**, Sıyâm, 12/36.

[86] **Müslim**, Sıyâm, 22/143.

"Ebû Talha, Hz. Peygamber'in sağlığında çok az (nâfile) oruç tutardı. Rasûlullah (as.) öldükten sonra ise, Ramazan ve Kurban bayramı günleri hariç, oruç tutmadığı günü görmedim."[87]

٤٤٩٦ــ (ط ــ مالك بن أنس رحمه الله) أنه سمع أهل العلم يقولون: « لا بأسَ بصيام الدَّهر إذا أفطر الأيام التي نَهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن صيامها ، وهي: أيام منى ، ويوم الأضحى، ويوم الفطر فيما بلغنا ، وذلك أحبُّ ما سمعتُ إليّ في ذلك». أخرجه الموطأ.

4.496- Mâlik b. Enes, ilim adamlarının şöyle dediklerini işitmiş:

"Rasûlullah'ın (as.) oruç tutmayı yasakladığı günlerde oruç tutmadıktan sonra, kalan günlerde dehir orucu tutmakta beis yoktur. Hz. Peygamber'in yasakladığı günler de; Mina günleri ve Kurban Bayramı günü ile bize ulaştığına göre Ramazan Bayramı günüdür. Bu konuda işittiğim sözlerin en hoşuma gideni de budur."[88]

İZAH

"Mina günleri"nden maksat, teşrik günleridir. Teşrik günleri de, kurban bayramının ikinci, üçüncü ve dördüncü günleridir. Bu günlerin diğer bir adı da, ***eyyâm-ı ma'dûdât***'tır.

٤٤٩٧ــ (خ م ط د ت ــ أبو عبيد سعد بن عبيد مولى ابن أزهر) عن عمر وعلي مسندا ، وعن عثمان موقوفا : « أنه شهِدَ العيد مع عمر بن الخطاب - رضي الله عنه - ، فصلى قبل الخُطبَة، ثم خطَبَ الناسَ ، فقال : يا أيُّها الناسُ إن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نَهاكم عن صيام هذين العيدين - وقال بعضهم : اليومين - الفطر والأضحى ، أمّا أحدُهما : فيوم فطركم من صيامكم، وأما الآخرُ: فيوم تأكلون فيه من نُسُككم ، قال أبو عبيد : ثم شهدتُه مع عثمان بن عفّان رضي الله عنه ، فصلّى قبلَ أن يَخْطُبَ، وكان ذلك يوم جمعة، فقال لأهل العوالي: من أحبَّ أن ينتظرَ الجمعة فليفعلْ، ومن أحبَّ أن يرجعَ إلى أهله فقد أذنا

---

[87] **Buharî**, Cihâd, 29.

[88] **Muvatta**, Sıyâm, 12/37.

له ، ثم شهدتُه مع عليّ رضي الله عنه ، فصلّى قبلَ الخطبة ، ثم خطَبَ فقال: إنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قد نهاكم أن تأكلوا من لُحُوم نُسُككم فوقَ ثلاث».

ليس في رواية مالك «أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن أكلِ لحوم النُّسُك فوقَ ثلاث». أخرجه البخاري ومسلم. وأخرجه الموطأ ، وزاد بعد قوله : « مع علي بن أبي طالب » : « وعثمانُ محصور». وانتهت روايته عند قوله : « ثم خَطَبَ ».

وأخرجه الترمذي قال : « شهدتُ مع عمر بن الخطاب – رضي الله عنه– في يوم نَحْر بدأ بالصلاة قَبْلَ الخطبة، ثم قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ينهى عن صوم هذين اليومين ، أمّا يوم الفطر : ففطرُكم من صومكم ، وعيدُ المسلمين ، وأمّا يوم الأضحى: فكلوا من لحم نُسُكِكم ».

وأخرجه أبو داود مثل الترمذي ، وفيه « أما يوم الأضحى : فتأكلونَ من لَحْمِ نُسُكِكم، وأمّا يوم الفطر : ففطرُكم من صيامكم ».

4.497- İbn Ezher'in âzâtlısı Ebû Ubeyd Sa'd b. Ubeyd[89], Hz. Ömer ve Hz. Ali'den müsned olarak, Hz. Osman'dan da mevkûfen rivâyet eder. Buna göre;

"Ebû Ubeyd, Hz. Ömer'le birlikte bayram namazı kılmıştı. Hz. Ömer, hutbeden önce namazı kılmış, sonra cemaate hutbe okumuş. Hutbesinde şunları söylemiş:

"Ey insanlar! Muhakkak ki Allah'ın Rasûlü, sizi şu iki bayramda –bazı rivâyetlerde şu iki günde- oruç tutmaktan men etmiştir: Ramazan bayramı ile Kurban bayramında. Bunlardan biri, sizin (bir ay boyu) tuttuğunuz orucunuzun iftarıdır (oruca son verme zamanıdır). Diğeri ise, kestiğiniz kurbanların etlerinden yiyeceğiniz gündür."

Ebû Ubeyd dedi ki:

---

[89] **Ebû Ubeyd, Sa'd b. Ubeyd ez-Zührî el-Medenî**: ö. 98/716. Meşhur tâbiîlerdendir. Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Zührî rivâyet eder. Medînelidir. Abdurrahman b. el-Ezher'in âzâdlısıdır. İttifakla sika kabul edilir. Rivâyetleri kütüb-ü sittede yer almaktadır. **Medîne** fakîhi ve kurâsı idi. **Medîne**'de vefat etti.

"Sonra Hz. Osman'la bir (bayram) namazında bulundum. O da namazı hutbeden önce kıldı. O gün, aynı zamanda Cuma günü idi. Avâlî bölgesinden gelenlere;

"- Cumayı beklemek isteyen, beklesin! Âilesine dönmek isteyene de izin verdik" dedi.

Sonra Hz. Ali ile de bir (bayram) kıldım. O da namazı hutbeden önce kıldı. Sonra hutbe okudu ve şöyle dedi:

"Muhakkak ki Rasûlullah (as.), üç günden fazla kurbanlarınızın etinden yemenizi yasaklamıştır."[90]

RİVÂYETLER

Mâlik'in rivâyetinde; "Rasûlullah (as.), üç günden fazla kurbanlarınızın etinden yemenizi yasaklamıştı" cümlesi yoktur.

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Hadîsi **Muvatta** da tahric etti. **Muvatta**'da, "Hz. Ali ile de bir (bayram) kıldım" cümlesinden sonra; "O sırada Hz. Osman muhasara edilmişti" ifadesi yer alır ve "Sonra hutbe okudu" cümlesinde son bulur.

Tirmizî'nin rivâyetinde de Ebû Ubeyd şöyle dedi:

"Hz. Ömer'le kurban (bayramı) namazı kılıyordum. Hutbeden önce namazı kıldı, sonra (hutbede) dedi ki:

"Rasûlullah'ın (as.), şu iki günde orucu yasakladığını işittim. Fıtır günü, sizin tuttuğunuz orucunuzun iftar günüdür ve müslümanlar için bayramdır. Kurban gününe gelince, kurbanlarınızın etlerinden yeyin!"

Ebû Davud da **Tirmizî** gibi tahric etti. Yalnız onun rivâyetinde; "Kurban gününe gelince, o gün kurbanlarınızın etinden yersiniz. Fıtır günü ise, orucunuzun iftarını yaptığınız (orucunuzu bozduğunuz) gündür" ifadesi yer alır.

---

[90] **Buharî**, Savm, 66; Edâhî, 16; **Müslim**, Sıyâm, 22/138; **Muvatta**, İdeyn, 2/5; **Ebû Davud**, Savm, 49/2416; **Tirmizî**, Savm, 57/771.

٤٤٩٨ـ (خ م ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما): «جاء إليه رجل فقال: إني نذرْتُ أن أصومَ يوما فوافق [يوم] أضحى أو فطر، فقال ابنُ عمرَ: أمر الله بوفاءِ النَّذر، و نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن صوم هذا اليوم» أخرجه البخاري ومسلم ولهما رواية أخرى ترد في كتاب النذور.

4.498- Abdullah b. Ömer'e bir adam gelip;

"- Ben bir gün oruç tutmayı adamıştım, o da Kurban Bayramı –veya Ramazan Bayramı- gününe tesadüf etti. Ne yapayım?" dedi.

İbn Ömer şu cevabı verdi:

"- Allah, yapılan adağa vefâ gösterilmesini emretti. Rasûlullah (as.) da bu (bayram) gününde oruç tutmayı yasakladı."

İZAH

Bayram günlerinde oruç tutmanın câiz olmadığı konusunda fukaha arasında ittifak olmakla birlikte, o güne tesadüf eden adak, kaza gibi oruçları tutmanın câiz olup olmadığı konusu ihtilaflıdır. Çoğunluk, adak orucunu da câiz görmez. Çünkü bayram günü oruç tutmak, ma'siyettir; ma'siyette de adak olmaz. Binâenaleyh adağını bayram günü tutacak olsa, bilahare kaza etmesi gerekir.

Hanefîler de aynı görüşü paylaşmakla birlikte küçük bir farklılık vardır. Onlara göre, insan yine de adağını bayram günü tutacak olsa, adağını yerine getirmiş sayılır, tekrar kaza etmesi gerekmez, ama günaha girmiş olur.

٤٤٩٩ـ (ط د ـ أبو مرة مولى أم هانئ) قال: «أخبرني عبدُ الله بنُ عمرو: أنه دخل على أبيه في أيام التشريق، فوجده يأكل، قال: فدعاني، فقلت له: لا آكل، إني صائم، فقال: كلْ، فإن هذه الأيام التي كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يأمرنا بإفطارها، وينهى عن صيامها». أخرجه الموطأ.

وفي رواية أبي داود « أنه دخلَ مع عبدِ اللهِ بنِ عمرو على أبيه ، فقرَّب إليه طعاما ، فقال : كلْ ، فقال : إني صائم ، فقال عمرو : كلْ فهذه الأيام التي كان رسولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم يأمرنا بإفطارها وينهى عن صيامها». قال مالك : هي أيام التشريق.

4.499- Ümmü Hânî'nin âzâtlısı Ebû Mürre anlatıyor:

"Bana Abdullah b. Amr'ın anlattığına göre; o, teşrik günlerinde babasının yanına girince babasının yemek yediğini görmüş. Abdullah şöyle devam etmiş:

"Babam, beni de yemeğe çağırdı. Ben;

"- Oruçluyum, yemem" dedim. O zaman şunları söyledi:

"- Ye! Çünkü bu günler, Rasûlullah'ın (as.), oruçlarımızı bozmamızı emrettiği, oruç tutmamızı yasakladığı günlerdir."[91]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** tahric etti. **Ebû Davud'**un rivayeti de şöyledir:

"Abdullah b. Amr, babasının yanına gitmişti. Kendisine yemek getirildi. Babası;

"- Ye!" dedi. Abdullah;

"- Oruçluyum" deyince, babası Amr b. el-Âs;

"- Ye! Bu günler, Rasûlullah'ın (as.) oruçlarımızı bozmamızı emrettiği ve oruç tutmamızı yasakladığı günlerdir.

Mâlik; "O günler, teşrik günleri idi" dedi.

İZAH

Teşrik günleri; kurban bayramının iki, üç ve dördüncü günleridir. Kesilen kurban etlerinin kurutulmak üzere güneşe serildiği için bu günlere **teşrik günleri** adı verildiği rivâyet edilmiştir. Bu günlere **Mina günleri** ve **Eyyâm-ı ma'dûdât** da denir. **Teşrik** günlerinin hangi günler olduğu ve niçin bu günlere **teşrik** adı verildiği konusunda başka rivâyetler de vardır.

Hadîs, teşrik günlerinde oruç tutmanın meşru olmadığını ifade etmektedir. Oruç tutulması yasak olan günler, Ramazan bayramında

---

[91] **Muvatta**, Hac, 44/137; **Ebû Davud**, Savm, 50/2418.

bir gün, Kurban bayramında dört gün olmak üzere toplam beş gündür.

٤٥٠٠ـ (د ت س ـ **عقبة بن عامر** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال: «**يومُ عرفة ، ويومُ النَّحرِ ، وأيامُ التشريق : عيدُنا أهلَ الإسلام ، وهي أيامُ أكل وشُرْب**». أخرجه أبو داود ، والترمذي، والنسائي.

4.500- Ukbe b. Âmir'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Arafa günü, kurban günü ve teşrik günleri, biz müslümanlara göre yeme içme günleridir."[92]

٤٥٠١ـ (م ـ **نبيشة الهذلي** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**أيامُ التشريق أيّام أكل وشُرب ، وذكرِ الله**». أخرجه مسلم.

4.501- Nübeyşe el- Hüzelî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Teşrik günleri, yeme içme ve Allah'ı anma günleridir."[93]

٤٥٠٢ـ (ط م ـ **محمد بن شهاب الزهري** رحمه الله) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم «بعثَ عبدَ الله بنَ حُذافةَ أيامَ منى يطوف، يقول: **إنما هي أيامُ أكل وشُرْب وذِكْرِ الله**» أخرجه الموطأ.

وفي رواية مسلم: «أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أمره أن ينادِيَ في أيام التشريق : **أنها أيام أكل وشُرْب**». قال الحميديُّ: أخرجه خَلَفُ الواسطيُّ في كتابه عن مسلم، قال: ولم أجده فيما عندنا من كتاب مسلم.

4.502- Muhammed b. Şihâb ez-Zührî'den rivâyet edilmiştir:

---

[92] **Ebû Davud**, Savm, 51/2419; **Tirmizî**, Savm, 59/773; **Nesaî**, Menâsik, 195.

[93] **Müslim** Sıyâm, 23/144.

"Rasûlullah (as.), Abdullah b. Huzâfe'yi Mina günlerinde etrafı dolaşmaya göndermişti. O, **'bu günler ancak yeme içme ve Allah'ı anma günleridir'** diyordu."[94]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** tahric etti.

Müslim'in rivâyeti; "Rasûlullah (as.) ona, **'Teşrik günleri, yeme içme günleridir'** diye nidâ etmesini emretti" şeklindedir.

Humeydî dedi ki:

"Bu rivâyeti, Halef el-Vâsıtî, kitabında, **Müslim**'den naklen rivâyet etti. Ama bizdeki **Müslim** nüshasında onu bulamadık"[95]

٤٥٠٣ـ (س ـ بشر بن سحيم رضي الله عنه) : « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم أمره أن ينادي في أيام التشريق: أنَّهُ لا يدخل الجنة إلا مؤمن ، وهي أيام أكل وشُرْب ». أخرجه النسائي.

4.503- Bişr b. Suhaym'dan[96] rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber ona, teşrik günlerinde halka şunu ilan etmesini emretti:

"Cennete ancak mü'min olan girecektir. Bu günler de, yeme-içme günleridir."[97]

٤٥٠٤ـ (م ـ كعب بن مالك رضي الله عنه): «أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم بعثه وأوسَ بنَ الحدَثان أيام التشريق، فناديا: إنه لا يَدْخُلُ الجنةَ إلا مؤمن وأيام منى أيام أكل وشُرْب». أخرجه مسلم

4.504- Kâ'b b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

---

[94] **Muvatta**, Hac, 44/135.

[95] Bu rivâyet, **Müslim**'in matbu nüshasında da bulunamamıştır.

[96] **Bişr b. Suhaym el-Ğifârî**: Sahabîdir, Hicazlıdır. Bilinen tek hadîsi ondan Nâfi b. Cübeyr rivâyet etmiştir ve bu rivâyet **Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

[97] **Nesaî**, İman, 7.

"Rasûlullah (as.) onu ve Evs b. el-Hadesân'ı[98], teşrik günlerinde, halka şunu duyurmak üzere gönderdi:

"Cennete ancak mü'min olan girecektir. Mina günleri de, yeme-içme günleridir."[99]

٤٥٠٥ـ (ط ــ سليمان بن يسار رحمه الله) : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن صوم أيام التشريق». أخرجه الموطأ.

4.505- Süleyman b. Yesâr'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) teşrik günlerinde oruç tutmayı yasakladı."[100]

٤٥٠٦ـ (خ ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : « الصيام تمتُّع بالعمرة إلى الحج إلى يوم عرفة ، فإن لم يجد هَدْيا ، ولم يصم صام أيام منى ». وعن عائشة مثله ، وقال : « لم يُرخَّص في أيام التشريق أنْ يُصمنَ إلا لمن لم يجد الهَدْيَ ». أخرجه البخاري.

4.506- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Temettu haccı yapanlar için oruç, Arafa gününe kadardır. Eğer insan, bir hedy kurbanı bulamamış ve bu yüzden (Arafa gününe kadar) oruç da tutmamışsa, Mina günlerinde oruç tutar."[101]

RİVÂYETLER

Hz. Âişe'den de bunun bir benzeri rivâyet edilmiştir. O rivâyet de; "Hedy kurbanı bulamayan hacılardan başkasının teşrik günlerinde oruç tutmasına ruhsat vermedi" şeklindedir.

Bunu **Buharî** tahric etti.

---

[98] **Ebû Mâlik, Evs b. el-Hadesân en-Nasrî**: Sahabîdir. Bilinen tek hadîsi kendisinden oğlu Mâlik rivâyet etmiştir. Teşrik günleri hakkındaki bu rivâyet **Müslim**'de tahric edilmiştir.

[99] **Müslim**, Sıyâm, 23/145.

[100] **Muvatta**, Hac, 44/134. Bu rivâyetin isnâdı munkatıdır, ama bundan önce ve sonra gelen rivâyetler aynı husu te'yîd etmektedirler.

[101] **Buharî**, Savm, 68.

İZAH

İbn Ömer ve **Hz. Âişe'**den gelen bu rivâyete göre, temettu haccı yapanlardan sadece hedy kurbanı bulamayanların teşrik günlerinde oruç tutmaları câizdir, diğerlerine oruç câiz değildir.

Teşrik günlerinde oruç tutmak konusu, fukaha arasında tartışmalı bir meseledir. Bir kısım fukaha, o günlerde oruç tutmanın mutlak olarak câiz olduğunu, bazıları da asla câiz olmadığını belirtirler. **Hz. Ali** ve **Abdullah b. Amr b. el-Âs** teşrik günlerinde orucun asla câiz olmadığını söylerken, **Ebû Talha** ve **Zübeyr b. Avvâm** mutlak olarak câiz olduğu kanâatini taşırlar. **Buhârî**, sadece temettu haccı yapanlar için câiz olduğu fikrini daha uygun bulduğu için **İbn Ömer** ve **Hz. Âişe'**nin sözlerini kitabına aldı. **İmâm Mâlik** ve **Şâfiî'**nin de bu görüşte olduğu rivâyet edilir.[102]

Şunu da kaydetmek gerekir ki, buradaki teşrik günlerinden maksat, kurban bayramının ikinci, üçüncü ve dördüncü günleridir. Kurban bayramının ilk günü oruç tutulması, ittifakla câiz değildir.

النوع الثاني

في يوم الشك

b) ŞEKK GÜNÜNDE ORUÇ

٤٥٠٧ـ (ت د س ـ صلة بن زفر) قال : « كُنَّا عند عمَّار في اليوم الذي يُشَكُّ فيه من شعبان أو رمضان ، فأُتينا بشاة مَصْلِيَّة ، فتنحَّى بعضُ القوم ، فقال : إني صائم ، فقال عمار : من صام هذا اليوم فقد عصى أبا القاسم صلى الله عليه وسلم ». أخرجه الترمذي، وأبو داود، والنسائي.

4.507- Sıla b. Züfer'den[103] rivâyet edilmiştir:

---

[102] **İbn Hacer**, IV, 768.

[103] **Ebû Bekir, Sıla b. Züfer el-Absî el-Kûfî**: Tâbiîlerin büyüklerindendir, Kûfelidir. Hz. Ali, Huzeyfe, İbn Mes'ûd ve diğer sahabîleri dinlemiştir. Ondan da Eyyub es-

"Şaban'ın (son) günü müdür, yoksa Ramazan'ın (ilk) günü müdür diye şüphe edilen bir günde Ammâr'ın yanında idik. Kızartılmış bir koyun getirilmişti. Oradakilerden biri; 'ben oruçluyum' diyerek kenara çekildi. Ammâr dedi ki:

"Bu günde oruç tutan, Ebû'l-Kasım'a isyân etmiş olur."[104]

İZAH

"Şek günü", şüpheli gün demektir ve Şaban ayının 29. gününü takip eden gündür. Kamerî aylar bazen 29, bazen de 30 çeker. Bu itibarla şek gününün, Şaban ayının otuzuncu günü mü, yoksa Ramazan'ın ilk günü mü olduğu kesin belli değildir. Bundan dolayı bu güne **şüpheli gün** anlamına gelen **şek günü** denmiştir. Bu günde tutulan orucun da nâfile mi, yoksa farz oruç mu olduğu kestirilemediği için câiz görülmemiştir.

Fukahanın ekserisi, şek gününde oruç tutmayı mekruh addeder. Hatta **Zâhirîler** haram olduğuna kaildirler.

Günümüzdeki bilimsel gelişmeler, sadece günlerin hangi aya ait olduğunun tespitini değil, dakikaların, hatta saniyelerin bile sağlıklı şekilde tespitini yapabilecek seviyeye ulaşmıştır. Bu itibarla şek gününün hangi aya ait olduğunu tespit sorunu ortadan kalkmıştır.

٤٥٠٨ـ (س ـ سماك بن حرب) قال : « دخلتُ على عكرمةَ في يومٍ – يعني : قد أشكل : من رمضانَ هو ، أو من شعبانَ ؟ – وهو يأكلُ خُبزا وبَقْلا ولَبَنا ، فقال لي: هَلُمَّ ، فقلتُ : إنِّي صائم ، فقال – وحلف بالله – : لَتُفطِرَنَّ: قلتُ : سبحان الله ! مرتين ، فلما رأيْته يحلف لا يستثني تقدَّمتُ ، فقلتُ : هاتِ الآنَ ما عندك ، قال : سمعتُ ابنَ عباسٍ يقول: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **صوموا لرؤيته ، وأفطروا لرؤيته، فإن حال بينكم وبينه سحابة، أو ظُلمة ، فأكملوا العدَّة : عدةَ شعبانَ ، ولا تستقبلوا الشهر استقبالا ، ولا تَصِلُوا رمضانَ بيوم من شعبانَ »**. أخرجه النسائي.

Sahtiyânî rivâyet etmiştir. **Huzeyfe** onun için; *"Züfer'in kalbi altındandır"* derdi. Faziletli ve güvenilir biriydi. Rivâyetleri kütüb-ü sitte'de yer almaktadır.

[104] **Tirmizî**, Savm, 3/681; **Ebû Davud**, Savm, 10/2334; **Nesaî**, Sıyâm, 37.

4.508- Simâk b. Harb anlatıyor:

"Ramazan'dan mı, yoksa Şaban'dan mı olduğu şüphe edilen bir günde İkrime'nin yanına gittim. O sırada o, ekmek, sebze ve süt yemekle meşguldü. Bana;

"- Buyur!" dedi. Ben cevaben;

"- Oruçluyum" deyince, Allah adına yemin ederek;

"- Mutlaka orucunu bozacaksın!" dedi. Ben iki defa;

"-Sübhânellah!" dedim. İkrime, hiçbir istisna koymadan yemin edince de, sofraya yaklaştım ve;

"- Neyin varsa, getir!" dedim. O zaman İkrime, İbn Abbas'ın, Rasûlullah (as.);

"Hilâli görünce oruca başlayın, tekrar görünce son verin! Eğer bulut veya karanlık, hilâli görmenize mani olursa, sayıyı, yani Şaban'ın sayısını tamamlayın. (Ramazan) **ayını** (oruçla) **karşılamayın! Şaban ayından tutacağınız bir gün orucu, Ramazan'a ulamayın!"** buyurdu, dediğini işittim diye söyledi."[105]

٤٥٠٩ـ (ط ـ **مالك بن أنس** رحمه الله) قال : سمعتُ أهلَ العلم يَنْهون عن صَوْمِ اليوم الذي يُشَكُّ فيه : إنَّهُ من شعبان ، أو رمضانَ ؟ إذَا نُوِيَ به الفرضُ ، ويرونَ أنَّ على من صامَهُ على غير رؤية ، ثم جاء الثَّبتُ أنَّهُ رمضان – القضاءُ ، ولا يرون في صيامه تطوعا بأْسا.

أخرجه الموطأ.

4.509- Mâlik b. Enes şöyle dedi:

"Şaban'dan mı, yoksa Ramazan'dan mı olduğunda şüphe duyulan günde oruç tutmayı ilim ehlinin men ettiğini duydum. Oruca, hilâli görmediği halde (ihtiyaten) farz diye niyet edilerek tutulur ve bilâhare o günün Ramazan olduğu anlaşılırsa kaza etmesi gerektiğini, ancak nâfile olarak oruç tutmakta beis olmadığını söylemişlerdir."[106]

---

[105] **Nesaî,** Sıyâm, 37.

[106] **Muvatta,** Sıyâm, 21/55.

İZAH

Burada **İmâm Mâlik**, kesin olmamakla birlikte ihtiyaten Ramazan orucu diye niyet ederek oruç tutan insanın, sonradan o günün Ramazan olduğu kesin olarak anlaşılsa bile, yine de o günü kaza etmesi gerektiğini söylemektedir. Gerekçesi de tutulan bu orucun, kesin olarak Ramazan orucu diye tutulmaması, Ramazan ise Ramazan orucu, değilse nâfile olur düşüncesiyle tutulmasıdır. O günde kesin bir niyetle nâfile oruç tutmakta ise beis görmez.

الفرع الثالث

من الفصل الثالث

في الأيام التي يكره صيامها

وهي أربعة أنواع:

النوع الأول

صوم الدهر

3- ORUÇ TUTULMASI MEKRUH OLAN GÜNLER

a) DEHİR ORUCU

٤٥١٠ـ (س ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) : «أَنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال: من صام الأبد فلا صامَ ولا أفطر». وفي أخرى إلى قوله : « فلا صام ». أخرجه النسائي.

4.510- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Ebed orucu tutan, ne oruç tutmuş, ne de tutmamış sayılır!"[107]

---

[107] **Nesaî**, Sıyâm, 71.

İZAH

"Ebed orucu", bayram günleri de dahil olmak üzere, bütün yıl boyunca tutulan oruçtur. Daha önce de dehir orucu yasak edilmişti. Bu da aynı mahiyette tutulan bir oruçtur ve Hz. Peygamber'in sünnetine uygun değildir.

٤٥١١ـــ (س ـــ **عبد الله بن عمرو بن العاص** رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **من صام الأبد فلا صام ولا أفطر** ».

وفي أخرى قال : « بلغ النبيَّ صلى الله عليه وسلم أني أسرُدُ الصوم... وساق الحديث ».

قال عطاء: لا أدري كيف ذكر صيام الأبد : « **لا صام من صام الأبد** ». أخرجه النسائي.

4.511- Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Ebed orucu tutan, ne oruç tutmuş ve ne de yemiş sayılır!"[108]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Abdullah, *"Hz. Peygamber'e benim devamlı oruç tuttuğum haberi ulaştı..."* diye başlayarak aynı hadîsi sevk eder. Bu rivâyet için Atâ; *"ebed orucunu nasıl zikretti bilmiyorum"* diyerek hadîsi; **"Ebed orucu tutan, oruç tutmamıştır"** şeklinde zikreder.

Bunları **Nesaî** tahric etti.

٤٥١٢ـــ (س ـــ **عمران بن حصين** رضي الله عنه) قال : قيل : يا رسول الله ، إن فلانا لا يفطر نهارا الدهر ، قال : « **لا صام ولا أفطر** ». أخرجه النسائي.

4.512- İmrân b. Husayn anlatıyor:

Dendi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; falancı, yıl boyunca hiç bir gün orucunu bozmadı."

"- O, ne oruç tutmuş ve ne de yemiştir!" buyurdu.[109]

---

[108] **Nesaî**, Sıyâm, 70, 71.

٤٥١٣ــ (س ــ عبد الله بن الشخير رضي الله عنه) قال : « قيل : يا رسولَ الله ، إن فلانا لا يفطر نهاره الدّهرَ ؟ قال : **لا صام ، ولا أفطر** ». أخرجه النسائي.

4.513- Abdullah b. eş-Şıhhîr anlatıyor: Dendi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; falancı yılın hiç bir gününde orucunu bozmadı."

"- O, ne oruç tutmuş ve ne de yemiştir!" buyurdu.[110]

٤٥١٤ــ (ت س ــ أبو قتادة رضي الله عنه) قال : « قيل : يا رسولَ الله كيف بمن صام الدهر؟ قال : **لا صام ، ولا أفطر** ». أخرجه الترمذي.

وفي رواية النسائي عن أبي قتادة عن عمر قال : « كنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فمررنا برجل ، فقالوا : يا رسولَ الله ، هذا لا يفطر منذ كذا وكذا، فقال: **لا صام ، ولا أفطر** ».

وهذا الحديث طرف من حديث قد أخرجه مسلم ، وأبو داود، والنسائي ، وقد تقدّم.

4.514- Ebû Katâde anlatıyor: Dendi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bütün sene oruç tutan adamın durumu nedir?"

"- Ne oruç tutmuş, ne de yemiştir!" buyurdu.[111]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Nesaî'nin, Ebû Katâde vasıtasıyla Ömer'den rivâyeti de şöyledir: "Rasûlullah'la (as.) birlikte idik, bir adama rastladık. Dediler ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bu adam şu şu zamandan beri orucunu bozmadı."

"- O, ne oruç tutmuş, ne de yemiştir!" buyurdu.

---

[109] **Nesaî**, Sıyâm, 72.

[110] **Nesaî**, Sıyâm, 72.

[111] **Tirmizî**, Savm, **Nesaî**, Sıyâm, 72, 73.

Bu hadîs, **Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî**'nin tahric etmiş oldukları hadîsin bir parçasıdır. Söz konusu rivâyet daha önce geçmişti.[112]

النوع الثاني

صوم أواخر شعبان

b) ŞABAN AYININ SON GÜNLERİNDE ORUÇ TUTMAK

٤٥١٥ـ (د ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أنه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: « إذا انتصف شعبان فلا تصوموا ». أخرجه أبو داود.

وفي رواية الترمذي : « إذا بَقِيَ نصف من شعبان فلا تصوموا ».

4.515- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu işitmiş:

"Şaban ayının ortasına geldiğinizde, artık oruç tutmayın!"[113]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti ise; **"Şaban ayının son yarısı kaldığı zaman, artık oruç tutmayın!"** şeklindedir.

İZAH

Fukahanın ekserisine göre, Şaban ayının ikinci yarısında nâfile oruç tutmak mübahtır. Saedece şek günü orucu mekruhtur.

Cumhur, izahına çalıştığımız hadîsin zayıf olduğunu, râvilerden **Abbâd b. Kesîr**'in, muhaddislerin ekserisi tarafından zayıf kabul edildiğini ve rivâyetinin de delil olamayacağını söyler.

---

[112] Bkz., 4.481 nolu hadîs.

[113] **Ebû Davud**, Savm, 12/2337; **Tirmizî**, Savm, 38/738.

Şâfiîler'in çoğunluğu ise, bu hadîse dayanarak Şaban ayının ikinci yarısında oruç tutmayı mekruh sayar.

Bu rivâyet sahih kabul edilecek olursa, hadîsi, Şaban ve Ramazan'ı peşpeşe oruçla geçirmenin sıkıntı yaratacağı için insanlara rahmet ve kolaylık manasında tenzihî bir kerâhete hamledilebilir.

٤٥١٦ـ (خ م د ت س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: **«لا يتقدمنَّ أحدُكم رمضان بصوم يوم أو يومين ، إلا أن يكونَ رجلا كان يصومُ صوما فليَصُمْهُ».**

أخرجه البخاري، ومسلم ، وأبو داود، والترمذي. وللترمذي في أخرى بزيادة : « **صوموا لرؤيته، وأفطروا لرؤيته ، فإن غُمَّ عليكم فعُدُّوا ثلاثين** ». وأخرجه النسائي مثلهم ، وله في أخرى قال : « **ألا لا تقدَّموا قبل الشهر بصيام، إلا رَجُل كان يصوم صياما أتى ذلك اليومُ على صيامه** ».

4.516- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Hiçbiriniz Ramazan'ı bir veya iki gün önceden oruçla karşılamasın! Ancak önceden oruç tutmakta idiyse orucuna devam etsin!"[114]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etti.

Tirmizî'nin diğer bir rivâyetinde, **"Hilâli görünce oruç tutun, tekrar görünce bozun! Eğer hava bulutlu olursa, otuza tamamlayın!"** cümlesi ziyade edilir.

Nesaî'nin de buna benzer bir rivâyeti vardır. Diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Dikkat edin! Ay girmeden oruca başlamayın! Ancak önceden beri zaten oruçlu olan biri, o gün gelince de orucuna devam etsin!"

---

[114] **Buharî**, Savm, 14; **Müslim**, Sıyâm, 3/21; **Ebû Davud**, Savm, 11/2335; **Tirmizî**, Savm, 2/684; **Nesaî**, Sıyâm, 31, 32.

İZAH

Bu hadîs, Ramazan'dan bir veya iki gün önceden oruca başlamayı yasaklamaktadır. Fukahanın ekserisi, bu yasağı, Ramazan olabilir düşüncesiyle ihtiyaten tutulan oruca hamlederler. Nitekim hadîste, daha önceki günlerde oruç tutan bir insanın, Ramazan'ın bir iki gün öncesinde de mûtad orucuna devam edebileceği ifade edilmektedir. Bu, Ramazan'ı karşılama anlamına gelmez.

Zâhirîler, Ramazan'dan bir-iki gün önce oruç tutmayı asla câiz görmezler.

Tirmizî'nin rivâyetinde, oruca başlamak için hilâli görme şartı getirilmektedir. **İbn Hacer**, oruç tutma yasağını, Hz. Peygamber tarafından konulan **"hilâli görerek oruca başlama"** şartına muhalefete bağlamaktadır.[115]

Ramazan'dan bir-iki gün önce oruç tutmayı yasaklamanın sebebi hakkında; farz ile nâfilenin karışması, veya Ramazan'a güçlü-kuvvetli girmek gibi gerekçeler ileri sürülmüşse de, bunlar tutarlı görülmemiştir.

٤٥١٧ــ (س ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**لا تتقدَّموا الشهرَ بصيامِ يوم أو يومين ، إلا أن يوافقَ ذلك يوما كان يصومُهُ أحدُكم** ». أخرجه النسائي ، وقال : هذا خطأ.

4.517- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Ramazan ayını bir veya iki gün önceden oruçla karşılamayın; ancak o günlerin sizin oruç tuttuğunuz güne tesadüf etmesi müstesnâ!"[116]

---

[115] **İbn Hacer**, IV, 625.

[116] **Nesaî**, Sıyâm, 31, 32. Hadîsi tahric eden **Nesaî**, bu senetle rivâyetin hatalı olduğuna, doğrusunun az önce geçen **Ebû Hureyre** tarîkı olduğuna işaret etmektedir.

٤٥١٨ــ (خ م د ــ عمران بن حصين رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «أما صمت من سَرَر هذا الشهر؟ يعني: آخرَ شعبان» قال: لا، قال: « إذا أفطرت فصم يومين». وفي رواية قال : « أصمت سَرَرَ هذا الشهر ؟ قال : أظنه يعني رمضان ».

وفي أخرى : « من سَرَرِ شعبانَ » ، قال البخاري : « وشعبانُ » أصح.

وفي أخرى : « أصمتَ من سُرَّة هذا الشهر ؟ ». أخرجه البخاري ومسلم.

وفي رواية أبي داود قال : « هل صمتَ من سَرَرِ شعبان [شيئا]؟ » قال: لا، قال: « فإذا أفطرت فصم يوما ». وفي أخرى قال: « يومين ».

4.518- İmrân b. Husayn'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) birine;

"- Şaban ayının sonlarında oruç tutmadın mı?" diye sordu. Adam;

"- Hayır!" deyince;

"- Öyleyse Ramazan bitince iki gün oruç tut!" buyurdu.[117]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet Hz. Peygamber;

"Bu ayın sonlarında oruç tuttun mu?" diye sordu. Zannediyorum Ramazan'ı kastediyordu" şeklindedir.

Başka bir rivâyette, "**Şaban'ın sonlarında**" denir. **Buharî** "Şaban rivâyeti daha sahihtir" dedi.

Diğer bir rivâyete göre de; "**Bu ayın sonunda oruç tuttun mu?**" dedi. Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti şu şekildedir:

"- Şaban'ın sonlarında herhangi bir oruç tuttun mu?"

"- Hayır!"

"- Öyleyse Ramazan'dan sonra bir gün oruç tut!"

Diğer bir rivâyette **"bir gün"** yerine, **"iki gün"** denir.

---

[117] **Buharî**, Savm, 62.; **Müslim**, sıyâm, 36/194; **Ebû Davud**, Savm, 8/2328.

İZAH

Bu rivâyetlerde Hz. Peygamber'in kime hitap ettiği belli değildir. **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetlerinde bu kişinin **İmrân b. Husayn** olduğu veya **İmrân** da işitirken başka birine hitap ettiği belirtilmektedir.

Râvînin "**zannediyorum Ramazan'ı kastediyordu**" şeklindeki ifadesi, **Buharî'**nin de belirttiği gibi tamamen vehimdir. Çünkü Ramazan'ın tamamı zaten oruç ayıdır. Ramazan'ın sonlarında oruç tutmaktan bahsedilmesi makul değildir.

Bu hadîsin izahı sadedinde **Hattâbî** iki ihtimalden bahseder:

1- Mezkür şahıs, Şaban'ın sonunda oruç tutmayı adamış, ama Ramazan'dan bir-iki gün önce oruç tutmanın yasaklanması üzerine bu adağını yerine getirememiş, bunun üzerine Hz. Peygamber de Ramazan'dan sonra onu kaza etmesini emretmiştir.

2- Adam, mûtad olarak her ayın sonunda oruç tutardı. Ramazan'ı karşılamayı men eden hadîsi duyunca, Şaban'ın sonunda tuttuğu orucu terk etti. Hz. Peygamber de, onun mûtadı olan orucu kaza etmesini emretti.[118]

٤٥١٩ــ (د ــ المغيرة بن فروة) قال : « قام معاويةُ في الناس بِدَيْرِ مِسْحَل ، الذي على باب حِمْص ، فقال : يا أيُّها الناسُ ، إنا قد رأينا الهلال يومَ كذا ، وكذا ، وإني متقدِّم بالصيام، فمن أحبَّ أن يفعلَه فليفعله ، [قال] : فقام إليه مالكُ بنُ هُبَيْرَةَ السَّبَئيُّ، فقال : يا معاويةُ ، أَشيء سمعتَه من رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، أم شيء من رأيك ؟ فقال : بل سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : **صوموا الشهر وسِرَّه** ». قال الأوزاعي : « **سِرُّهُ : أوَّله** ». أخرجه أبو داود. وزاد رزين: وقال غيره: « **أوسطه**»، وقال جماعة : هو آخره ، حين يستسِرُّ الهلال، وهو الذي عَنَى معاويةُ.

4.519- el-Muğîre b. Ferve[119] anlatıyor:

[118] **İbn Hacer,** IV, 754.

[119] **Ebû'l-Ezher, el-Muğîre b. Ferve ed-Dımaşkî:** Şamlı tâbiîlerdendir. Muâviye'den rivâyet eder. Kendisinden Yahya b. el-Hâris rivâyette bulunur. Hadîsi **Ebû**

"Muâviye, Humus kapısı yakınındaki Deyr-i Mishel'de ayağa kalkıp halka şöyle hitap etti:

"- Ey insanlar! Biz, Şaban hilâlini falan günde görmüştük. Ben, Ramazan'ı oruçla karşılayacağım; böyle yapmak isteyen de yapsın!"

Bunun üzerine Mâlik b. Hübeyre es-Sebeî[120] kalkıp dedi ki:

"- Yâ Muâviye! Bu, Rasûlullah'tan (as.) duyduğun bir şey mi, yoksa kendi görüşün mü?"

"- Hayır, Rasûlullah'tan (as.) duydum. O, **'Ayın başında ve sonunda oruç tutunuz!'** buyurdu."[121]

RİVÂYETLER

Evzâî, "hadîsteki *'sirruhû'*dan maksat, ayın başıdır" dedi.

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti. **Rezîn** şunu ilave etti:

"Başka biri, ***"sirruhû'***dan maksat, ayın ortasıdır" dedi. Çoğunluk, "Ayın sonudur. Hilâlin gizlenmeye başlamasıdır. Muâviye'nin kastettiği de budur" dediler.

İZAH

Deyr-i Mishel; Humus ile **Baalbek** arasında bir yer adıdır.[122]

Hadîste geçen *"sirruhu"* kelimesinin anlamı konusunda bazı farklı yaklaşımlar varsa da, dilcilerin büyük ekseriyeti, bunun ayın sonu anlamına geldiğinde ittifak ederler.

Muâviye'nin, Şaban ayının sonunda oruç tutma isteği iki şekilde izah edilir:

1- Hz. Peygamber'in *"Ayın başında ve sonunda oruç tutunuz!"* emri, umumidir, bütün aylara şâmildir. Bu itibarla **Muâviye**, bu

---

Davud'da bulunmaktadır. **İbn Hibbân** onu *Sikat*'ına almış ise de, güvenilirlik durumu tam olarak bilinmeyen biridir.

[120] **Ebû Saîd, Mâlik b. Hübeyre es-Sebeî es-Sekûnî el-Mısrî**: Mısırlıdır. Sahabîliği ihtilaflıdır. **İbn Hibbân, Zehebî** ve **Nevevî** onu sahabîler arasında zikrederler. Muâviye'den rivâyeti vardır. Ondan Mersed b. Abdullah el-Yezenî rivâyet eder. **Mısır** ve **Humus**'ta oturdu. Muâviye'nin **Humus** valiliğini yaptı.

[121] **Ebû Davud**, Savm, 8/232931.

[122] **Mu'cemu'l-Buldân**, II, 607.

emrin Şaban ayını da kapsadığını düşünmüştür. Şabanın son bir-iki gününde oruç tutma yasağı ise, bu umumi emrin bir istisnasıdır. Burada hâssın âmma tercihi söz konusudur.

2- **Muâviye**'nin, mezkür yasaktan haberdar olmaması da ihtimal dahilindedir.

النوع الثالث

صوم يوم عرفة

c) ARAFA GÜNÜ ORUCU

٤٥٢٠ــ (د ــ أبو هريرة رضي الله عنه) : « أنّ رسول اللّه صلى الله عليه وسلم نهى عن صوم يوم عرفة بعرفة ». أخرجه أبو داود.

4.520- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) arefe günü Arafat'ta oruç tutmayı men etti."[123]

İZAH

Fukaha, Arafat'ta oruç tutmanın men edilmesine sebep olarak; vakfe, duâ ve zikirle meşgul olunması gerektiğini, bunun için de zinde ve güçlü olmaya ihtiyaç duyulduğunu, orucun ise insanı güçten düşüreceğini ve asıl yapması gerekenleri yapmasına imkân vermeyeceğini gösterirler.

Mezhep imamları, Arafat'ta oruç tutmayı mekruh, tutmamayı müstahab sayarlar. Yalnız **Ahmed b. Hanbel** ve **Hattâbî**, gücü yetenin tutmasını müstahab görür. **İbn Hacer** de, bunu cumhurun kanâati olarak verir.

Hacda olmayan diğer müslümanların ise, arefe günü oruç tutmalarında bir beis yoktur, hatta tutmaları müstahab görülmüştür.

---

[123] **Ebû Davud**, Savm, 63/2440.

٤٥٢١ـ (خ م ـ ميمونة أم المؤمنين رضي الله عنها) : « أن الناس شكّوا في صيام رسول الله صلى الله عليه وسلم يوم عرفة ، فأرسلتُ إليه بحلاب وهو واقف في الموقف ، فشرب والناسُ ينظرون». أخرجه البخاري ومسلم.

4.521- Mü'minlerin annesi Hz. Meymûne'den rivâyet edilmiştir:

"İnsanlar, arefe günü Rasûlullah'ın (as.) oruçlu olup olmadığı konusunda şüphe ettiler. Bunun üzerine ben kendisine bir kap süt gönderdim. O, vakfe yerinde vakfe yapmakta idi. İnsanların gözleri önünde sütü içti."[124]

٤٥٢٢ـ (خ ط د ـ أم الفضل رضي الله عنها) : « أن ناسا اختلفوا عندها يوم عَرَفة في صَوْم النبيّ صلى الله عليه وسلم ، فقال بعضهم : هو صائم ، وقال بعضهم : ليس بصائم ، فأرسلتُ إليه بقَدَح لَبَن، وهو واقف على بَعيره فشَرِبَه ».

وفي رواية : « فبعثتُ إليه بشَراب فشَرِبَه ». أخرجه البخاري، والموطأ ، وأبو داود.

4.522- Ümmü'l-Fadl'dan rivâyet edildiğine göre;

"Arefe günü insanlar Ümmü'l-Fadl'ın yanında Hz. Peygamber'in oruçlu olup olmadığı konusunda ihtilafa düştüler. Bazısı, *'O, oruçludur'* derken, bazıları da *'oruçlu değildir'* dediler. Bunun üzerine ben kendisine bir bardak süt gönderdim. O, devesinin üzerinde vakfe yapıyordu, gönderdiğim sütü içti."[125]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette; "ben kendisine bir içecek gönderdim, O da içti" dedi.

Hadîsi **Buharî**, **Muvatta** ve **Ebû Davud** tahric etti.

---

[124] **Buharî**, Savm, 65; **Müslim**, Sıyâm, 18/112.

[125] **Buharî**, Savm, 65; Hac, 85; Eşribe, 12, 17, 29; **Muvatta**, Hac, 43/132; **Ebû Davud**, Savm, 63/2441.

٤٥٢٣ــ (ت ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) : « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أَفْطَرَ بِعَرَفَةَ ، وأَرسَلَتْ إليه أُمُّ الفَضْلِ بِلَبَنٍ فشربَه». أخرجه الترمذي.

4.523- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) Arafat'ta oruçlu değildi, Ümmü'l-Fadl kendisine süt göndermiş, O da içmişti."[126]

٤٥٢٤ــ (ت ــ عبد الله بن أبي نجيح يسار) عن أبيه قال : « سُئِلَ ابنُ عمرَ عن صَوْمِ يَومِ عَرَفَةَ، فقال : حججتُ مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم فلم يَصُمْهُ ، ومع أبي بكر فلم يصمْه، ومع عمر فلم يصمْه ، ومع عثمان فلم يصمْه، وأنا لا أصُومُه ، ولا آمُرُ به ، ولا أنْهى عَنه ». أخرجه الترمذي.

4.524- Abdullah b. Ebî Necîh Yesâr, babasından rivâyet ediyor:

"İbn Ömer'e arefe gününün orucu soruldu. Dedi ki:

"Ben, Hz. Peygamber'le birlikte haccettim, O, oruç tutmadı. Hz. Ebû Bekir'le birlikte haccettim, o da oruç tutmadı. Hz. Ömer'le birlikte haccettim, o da oruç tutmadı. Hz. Osman'la birlikte haccettim, o da oruç tutmadı. Ben de oruç tutmam. Ne tutulmasını emrederim, ne de mani olurum!"[127]

---

[126] **Tirmizî**, Savm, 46/747.

[127] **Tirmizî**, Savm, 46/748.

النوع الرابع

صوم يوم الجمعة والسبت

d) CUMA VE CUMARTESİ GÜNÜNDE ORUÇ

٤٥٢٥ـ (خ م د ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: « **لا يَصُومَنَّ أحدُكُم يوم الجمعة إلا أن يصومَ يوما قَبْلَهُ أو بَعْدَهُ** ». هذا لفظ البخاري.

وعند مسلم : « **لا يصومُ أحدكم يوم الجمعة إلا أن يصومَ قبلَه ، أو يصومَ بعدَه**».

وله في أخرى : أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **لا تختَصُّوا ليلة الجمعة بقيام من بين الليالي ، ولا تَخُصُّوا يومَ الجمعة بصيام من بين الأيام ، إلا أن يكونَ في صوم يصومُه أحدُكم**». وعند الترمذي مثل الرواية الثانية. وعند أبي داود مثلها وقال: «**إلا أن يصومَ قبلَه بيوم أو بعدَه**»

4.525- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Hiç biriniz sakın, önceki veya sonraki günü de ilave etmeden sadece Cuma günü oruç tutmasın!"[128]

RİVÂYETLER

Bu, **Buhârî**'nin lafzıdır.

Müslim'de; **"Sizden biri, sadece Cuma günü oruç tutamaz; ancak önceki veya sonraki günü de tutarsa müstesnâ!"** şeklindedir.

Müslim'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Gece ibâdeti için gecelerden sadece Cuma gecesini, oruç için de günlerden sadece Cuma gününü tahsis etmeyin; ancak tutmakta olduğunuz oruç arasına denk gelirse müstesnâ!"

Tirmizî'nin rivâyeti de yukarıdaki ikinci rivâyet gibidir.

---

[128] **Buharî**, Savm, 63; **Müslim**, Sıyâm, 24/147; **Ebû Davud**, Savm, 51/2420; **Tirmizî**, Savm, 42/743.

Ebû Davud'un rivâyeti de öyledir, yalnız sonu; **"ancak Cumadan önce veya sonra bir gün daha tutarsa müstesnâ!"** şeklindedir.

İZAH

Hadîsin zâhiri, sadece Cuma günü oruç tutmanın uygun olmadığını, buna Perşembe veya Cumartesi gününü de eklemek gerektiğini ifade etmektedir.

Fukaha arasında Cuma günü orucu konusunda farklı görüşler vardır:

1- Cuma günü oruç tutmak, mutlak surette câizdir, Cumadan önce veya sonra bir gün daha ilave etmeye de gerek yoktur. **İbn Abbas, İmâm Mâlik, Ebû Hanife** ve **İmam Muhammed** bu görüştedir.

2- Tek başına Cuma günü oruç tutmak haramdır. Zâhirîlerden **İbn Hazm** bu görüştedir. **Hz. Ali, Ebû Zer** ve **Ebû Hureyre'**nin de bu kanâatte oldukları rivâyet edilir.

3- Sadece Cuma günü oruç tutmak mekruhtur, önce veya sonra bir gün daha ilave edilmelidir. Şâfiî fukahası ile **Ebû Yusuf** bu kanâattedir.

4- Cuma günü oruç tutmak, mutlak surette mekruhtur. **İbrahim en-Nahaî, Şa'bî, Zührî, Mücâhid, Ahmed b. Hanbel** bu kanâattedirler.[129]

Cuma günü oruç tutmanın yasaklanmasına gerekçe olarak; o günün müslümanlar için bayram olduğu, bayramın da yeme-içme günü olduğu gösterilir. **Nevevî**, Cumanın duâ, zikir, ibâdet ve gusül günü olduğunu, bunların da canlı olarak şevkle yapılması gerektiğini gösterir.

Hadîsteki yasak, şüphesiz ki tutulmaya devam edilen oruçtan Cumaya tesadüf edenini kapsamamaktadır. Nitekim hadîste bu husus beyan edilmektedir.

---

[129] Daha geniş bilgi için bkz., **İbn Hacer**, IV, 757.

٤٥٢٦ـ (خ د ـ جويرية رضي الله عنها) : « أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم دخل عليها يوم الجمعة وهي صائمة ، فقال لها : أصمتِ أمسِ ؟ قالت : لا ، قال : تريدين أن تصومي غداً ؟ قالت: لا، قال : فأفطري ». أخرجه البخاري و أبو داود

4.526- Cüveyriye'den rivâyet edildiğine göre; "Bir Cuma günü Hz. Peygamber onun yanına gitmiş. O gün Cüveyriye oruçlu imiş. Hz. Peygamber ona;

"- **Dün oruç tuttun mu?"** diye sormuş. Cüveyriye;

"- Hayır!" demiş.

"- **Yarın tutmayı düşünüyor musun?"** diye sormuş. Yine;

"- Hayır!" deyince;

"- **Öyleyse orucunu boz!"** buyurmuş.[130]

٤٥٢٧ـ (خ م) محمد بن عباد : قال : « سألتُ جابرَ بنَ عبد الله وهو يطوف بالبيت : أنهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن صيام يوم الجمعة ؟ قال : نعم ، وربِّ هذا البيت». أخرجه البخاري ومسلم. زاد البخاري في رواية : « يعني : أن ينفردَ بصيامه ».

4.527- Muhammed b. Abbâd anlatıyor:

"Cabir b. Abdullah Kâbe'yi tavaf ederken kendisine sordum:

"- Rasûlullah (as.) Cuma günü oruç tutmayı yasakladı mı?"

"- Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki, evet!" dedi.[131]

RİVÂYETLER:

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. Yalnız **Buharî**'nin rivâyetinde; *"yani, sadece o gün oruç tutmayı"* ilavesi vardır.

٤٥٢٨ـ (د ت ـ عبد الله بن بسر السلمي) عن أخته الصَّمَّاء : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «لا تصوموا يوم السبت إلا فيما افترضَ الله عليكم ، فإن لم يجدْ

---

[130] **Buharî**, Savm, 63; **Ebû Davud**, Savm, 53/2422.

[131] **Buharî**, Savm, 63; **Müslim**, Sıyâm, 24/146.

أحدُكم إلا لِحاءَ عِنَبَة أو عُودِ شجر فليمْضَغْهُ ». أخرجه الترمذي، وأبو داود. وقال أبو داود : هذا حديث منسوخ.

4.528- Abdullah b. Büsr es-Sülemî, kızkardeşi Sammâ'dan[132] rivâyet ediyor: "Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Allah'ın size farz kıldığı oruç müstesnâ, Cumartesi günü oruç tutmayın! Yiyecek bir şey bulamayan da, bir üzüm kabuğunu veya bir ağaç çöpünü çiğnesin (ve Cumartesi günü oruç tutmasın)!"[133]

İZAH

Sadece Cumartesi günü oruç tutulmasının yasaklanması, muhtemelen Yahudilere muhalefetle alakalıdır. Şüphesiz ki bu yasak, tenzihî bir yasaktır.

---

[132] **es-Sammâ bint Büsr el-Mâziniyye:** Hanım sahabîlerdendir. Abdullah b. Büsr'ün kız kardeşidir. Sammâ lakabıdır, isminin Büheyye, Büheyme ve Nüheyme olduğuna dair farklı rivâyetler vardır. Kendisinden kardeşi Abdullah rivâyet etti.

[133] **Ebû Davud**, Savm, 51/2421; **Tirmizî**, Savm, 43/744.

الفصل الرابع

في سنن الصوم وجائزاته ومكروهاته

وفيه ثمانية فروع:

الفرع الأول

في السَّحور

وفيه نوعان:

النوع الأول

في الحثّ عليه

IV- ORUCUN SÜNNETLERİ VE MEKRUHLARI

1- SAHUR

a) SAHURA KALKMAYA TEŞVİK

٤٥٢٩ــ (خ م ت س ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) أن النبيّ صلى الله عليه وسلم قال: «**تَسَحَّرُوا، فإنَّ في السَّحُور بركة** ». أخرجه البخاري، ومسلم ، والترمذي ، والنسائي.

4.529- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Sahur yemeği yeyin; çünkü sahurda bereket vardır."[1]

İZAH

Sahur yemeğindeki "**bereket**"in niteliği konusunda farklı değerlendirmeler yapılmıştır. **Kadı Iyâz** bunu, sahura kalkan insanın yapacağı zikir, namaz ve duâ sayesinde elde edeceği hayır ve mükâfat ile açıklar. **İbn Hacer** de, bundan maksadın ecir ve sevap

---

[1] **Buharî**, Savm, 20; **Müslim**, Sıyâm, 9/45; **Tirmizî**, Savm, 17/708; **Nesaî**, Sıyâm, 18.

olduğunu söyler. Ayrıca sünnete uymakla ve ehl-i kitaba muhalefetle de izah edilmiştir.

Şüphesiz ki ibadette belli bir disiplin esastır. Her ibâdet, belli bir zaman diliminde edâ edilir, onun edâsının da başlangıç ve bitiş zamanı vardır. Yapılan işin, bir alışkanlık olmayıp ibâdet olduğunu göstermek için de bu ölçülere uyulması gerekir. Belli bir disiplin isteyen ibâdetlerin en başında da oruç gelir. Nasıl ki iftar vaktini öne almak câiz değilse, geciktirmek de câiz değildir. Oruçta iftar vaktine dikkatle uymak nasıl gerekli ise, başlangıç vaktine de uyulmalıdır. Orucun başlangıç vakti de sahurdur. Yapılan işin bir âdet ve alışkanlık olmayıp ibâdet olduğunu göstermek için, başlangıç ve bitiş zamanlarına dikkat gösterilmelidir.

Sahura kalkıldığında mutlaka tıka basa yemek şart değildir. Bir bardak su ile dahi sahur yapılsa, sünnete uyulmuş olur.

Sahur, aynı zamanda müslümanlara has bir uygulamadır. Ehl-i kitap da oruç tutar, ama sahura kalkmazlar. Bu itibarla sahurda, ehl-i kitaba muhalefet de vardır.

٤٥٣٠ــ (س ــ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «تَسَحَّرُوا ، فَإِنَّ فِي السَّحورِ بركة ». أخرجه النسائي.

4.530- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edilmiştir:
Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:
"Sahura kalkın; çünkü sahurda bereket vardır."[2]

٤٥٣١ــ (س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قال: «تسَحَّرُوا، فَإِنَّ فِي السَّحورِ بركة ». أخرجه النسائي.

4.531- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Sahura kalkın; çünkü sahurda bereket vardır."[3]

---

[2] Nesaî, Sıyâm, 18.
[3] Nesaî, Sıyâm, 18, 19.

٤٥٣٢ـــ (س ــ عبد الله بن الحارث) عن رَجُل من أصحاب النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال : «دخلتُ على النبيِّ صلى الله عليه وسلم وهو يَتَسَحَّرُ ، فقال : إنها بركة أعْطاكم الله إيَّاها، فلا تَدَعُوهُ». أخرجه النسائي.

4.532- Abdullah b. el-Hâris[4], Hz. Peygamber'in ashâbından birinden rivâyet ediyor:

"Hz. Peygamber, sahura kalktığı sırada yanına gittim. Buyurdu ki:

"Sahur berekettir. Allah onu size lütfetmiştir, binâenaleyh sahuru terk etmeyin!"[5]

٤٥٣٣ـــ (م ت د س ــ عمرو بن العاص رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: «فَصْلُ ما بين صيامنا وصيام أهل الكتاب: أكلةُ السَّحَر». أخرجه مسلم والترمذي وأبو داود والنسائي.

4.533- Amr b. el-Âs'tan rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Bizim orucumuzla ehl-i kitabın orucu arasındaki fark, sahur yemeğidir.[6]

٤٥٣٤ـــ (د س ــ العرباض بن سارية رضي الله عنه) قال : « دعاني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إلى السَّحُور في رمضان ، فقال : هَلُمَّ إلى الغَدَاء المُبَارَك ». أخرجه أبو داود ، والنسائي.

4.534- el-İrbâd b. Sâriye anlatıyor:

---

[4] **Ebû'l-Velîd, Abdullah b. el-Hâris el-Ensârî el-Basrî**: Basralı tâbiîlerdendir. Ebû Hureyre, İbn Abbas ve İbn Ömer'den rivâyetleri vardır. Kendisinden oğlu Yusuf, Âsım el-Ahvel ve Halid el-Hazzâ rivâyet etti. İbn Sîrîn'in amcazâdesi olduğu rivâyet edilir. Sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[5] **Nesaî**, Sıyâm, 24.

[6] **Müslim**, Sıyâm, 9/46; **Ebû Davud**, Savm, 15/2343; **Tirmizî**, Savm, 17/709; **Nesaî**, Sıyâm, 27.

"Ramazan'da Rasûlullah (as.) beni sahura çağırdı.

"Mübarek yemeğe buyur!" dedi.[7]

٤٥٣٥ ـ (س ـ المقدام بن معد يكرب رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «عليكم بغَدَاءِ السَّحُورِ، فإنه الغَدَاءُ المُبَارَكُ». أخرجه النسائي.

4.535- el-Mikdâm b. Ma'dîkerib, Rasûlullah'ın (as.) şöyle dediğini rivâyet etti:

"Sahur yemeğini ihmal etmeyin; çünkü o mübarek bir yemektir."[8]

٤٥٣٦ ـ (س ـ خالد بن معدان رحمه الله) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لرجل: «هَلُمَّ إلى الغداءِ المُبَارَك، يعني: السَّحُورَ». أخرجه النسائي.

4.536- Halid b. Ma'dân'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) bir adama şöyle dedi:

"**Mübarek yemeğe** –yani sahura- **buyur!**"[9]

٤٥٣٧ ـ (د ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «نِعْمَ سَحُورُ المؤمنِ: التَّمْرُ». أخرجه أبو داود.

4.537- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in şöyle dediğini rivâyet etti:

"Hurma, mü'minin ne güzel sahur yemeğidir."[10]

---

[7] **Ebû Davud**, Savm, 16/2344; **Nesaî**, Sıyâm, 25. Hadîsin râvîlerinden **el-Hâris b. Ziyâde**, rivâyette gevşek biri olarak bilinmektedir.

[8] **Nesaî**, Sıyâm, 26.

[9] **Nesaî**, Sıyâm, 26. Bu rivâyet burada sened açısından munkatı olmakla birlikte, önceki rivâyette görüldüğü üzere **Nesaî** orada vasletmiştir.

[10] **Ebû Davud**, Savm, 16/2345.

النوع الثاني

في وقته وتأخيره

b) SAHURUN VAKTİ VE SAHURU GECİKTİRMEK

٤٥٣٨ـــ (خ م ت د ــ زيد بن ثابت رضي الله عنه) قال : « تَسحرنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ثم قمنا إلى الصَّلاة قال أنس بن مالك: قلتُ: كم كان قَدْرُ ما بينَهما؟ قال: قَدْرُ خمسين آية».

وفي رواية عن قتادة : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم وزيدَ بن ثابت تَسحَّرا ». جعله من مسند أنس، أخرجه البخاري ومسلم. وفي رواية الترمذي قال : « قَدْرَ خمْسين آية ».

وفي رواية النسائي قال : « قدَرَ ما يَقرأُ الرَّجُلُ خمْسينَ آية ». وفي أخرى: «قلتُ: زُعم أنَّ أنسا القائلُ: ما كان بين ذلك؟ قال: قدْرَ ما يَقرأُ الرَّجُلَ خمسينَ آية».

4.538- Zeyd b. Sâbit şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'le birlikte sahur yemeği yedik, sonra namaza kalktık." Enes b. Mâlik;

"- Sahur yemeği ile namaz arasında ne kadar zaman vardı?" diye sordu.

"- Elli âyet okuyacak kadar" dedi.[11]

RİVÂYETLER

Katâde'den gelen diğer bir rivâyet de; "Rasûlullah (as.) ve Zeyd b. Sâbit, sahur yemeği yediler" şeklindedir ve bu, Enes'in müsned rivâyetlerindendir.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetinde ifâde; "Bir adamın elli âyet okuyacağı kadar bir zaman" şeklindedir.

---

[11] **Buharî**, Savm, 19; Mevâkît,27; Teheccüd, 8; **Müslim**, Sıyâm, 9/47; **Tirmizî**, Savm, 14/699; **Nesaî**, Sıyâm, 21, 22.

Başka bir rivâyette de; "Enes'in; *'Yemekle namaz arasında ne kadar zaman vardı?'* diye sorduğu iddia edildi" denir.

İZAH

Bu rivâyetten anlaşılacağı üzere sahur vakti, sabah namazından hemen önceki zamandır. Sabah namazı da fecrin doğuşu ile başladığına göre, sahur da o anda sona ermektedir.

Burada Hz. Peygamber'in yemekle namaz arasında elli âyet okunacak kadar, yani yaklaşık 7-8 dakikalık bir zaman bıraktığı ifâde edilmektedir. Eski takvimlerde bir ihtiyatî tedbir olarak 15 dakikalık bir ara verilmekte idi. Ama, hesapların son derece dakik yapıldığı günümüzde buna da gerek duyulmamıştır. Kaldı ki Hz. Peygamber de tamamen göz kararı ile olmasına, hiçbir hesap kitaba dayanmamasına rağmen son derece kısa bir zaman ara vermekte idi. Takvim hesaplarının artık saniyeler ve saliselerle yapıldığı günümüzde, bu ihtiyat payına da gerek yoktur.

٤٥٣٩ــ (س خ ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « تَسَحَّرَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وزيدُ بن ثابت ، ثم قاما ، فدخَلا في صلاة الصُّبح ، فقلت لأنس : كم كان بين فَراغِهما ودُخُولِهما في الصَّلاة ؟ قال : قَدْرَ ما يَقْرَأُ الإنسانُ خَمْسين آية ».

وفي رواية : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم - وذلك عند السَّحَر : « **يا أنسُ** ، **إني أُريدُ الصِّيامَ** ، **فأطْعِمْني شيئا** ، فأتيتُه بتمر ، وإناء فيه ماء - وذلك بعد أن أذَّنَ بلال - قال: **يا أنس** ، **انظُر رَجُلا يأكل معي**، فدَعَوْتُ زيد بن ثابت، فجاء فقال : إني شربت شَربة سويق، وأنا أريدُ الصِّيامَ ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **وأنا أريد الصِّيامَ** ، فَتَسَحَّرَ معه ، ثم قام فصلى ركعتين ، ثم خرج إلى الصلاة ». أخرجه النسائي.

وفي رواية البخاري عن أنس : « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم وزيد بن ثابت تَسحَّرا فلما فرغا من سَحُورِهما ، قام النبيُّ صلى الله عليه وسلم إلى الصلاة ، فصلى ، قال : قلنا لأنس : كم كان بين فراغهما من سَحُورِهما ودخولهما في الصلاة؟ قال : قدر ما يَقْرَأُ الرجل خَمْسين آية ».

4.539- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) ve Zeyd b. Sâbit, sahur yemeği yediler, sonra kalktılar sabah namazına durdular."

Ben, Enes'e;

"- Yemekle namaza başlamaları arasında ne kadar zaman bıraktılar?" diye sordum.

"- Bir insanın elli âyet okuyacağı kadar" dedi.[12]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre, "Hz. Peygamber sahurda Enes'e;

"- Ya Enes; ben oruç tutmak istiyorum, bana yiyecek bir şey ver" dedi.

Ben de kendisine hurma ve su takdim ettim. Bu olay, Bilâl sabah ezanını okuduktan sonra oldu. Hz. Peygamber;

"- Ya Enes; bak bakalım benimle yemek yiyecek kimse var mı?" dedi. Ben de Zeyd b. Sâbit'i çağırdım. Zeyd geldi ve dedi ki:

"- Ben, sevîk şerbeti içtim ve oruç tutmak istiyorum."

Hz. Peygamber;

"- Ben oruç tutmak istiyorum" dedi ve birlikte sahur yediler. Sonra Rasûlullah (as.) kalktı, iki rekât namaz kıldı. Sonra da (cemâate) namaz kıldırmak üzere (mescide) çıktı."

Bunları **Nesaî** tahric etti.

Buharî'nin Enes'ten rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber ve Zeyd b. Sâbit sahura kalktılar. Yemeklerini yedikten sonra Rasûlullah (as.) kalktı, namaz kıldı."

Râvî der ki: "Biz Enes'e;

"- Yemekten sonra namaza başlayıncaya kadar ne kadar zaman geçti?" diye sorduk.

"- Bir adamın, elli âyet okuyacağı kadar" dedi.

٤٥٤٠ــ (خ ــ **سهل بن سعد** رضي الله عنه) قال : « كنت أتسحَّرُ [في أهلي] ثم يكونُ بي سُرْعَة أن أُدْرِك صلاة الفَجْرِ مع رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ». أخرجه البخاري.

---

[12] **Buharî**, Savm, 19; Mevâkît,27; Teheccüd, 8; **Nesaî**, Sıyâm, 21, 22, 28.

4.540- Sehl b. Sa'd'dan rivâyet edilmiştir:

"Âilemle birlikte sahur yemeği yerdim; ama ben, Hz. Peygamber'le birlikte sabah namazını kılmak için acele ederdim."[13]

٤٥٤١ـ (س ـ **زر بن حبيش** رحمه الله) قال : « قلنا لحذيفة : أيّةَ ساعة تسحّرتَ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ قال : هو النّهارُ ، إلا أن الشمسَ لم تَطْلُعْ ».

وفي رواية قال زرُّ بنُ حُبيش : « تَسَحَّرْتُ [مع حذيفةَ] ، ثم خرجنا إلى الصلاة، فلما أتينا المَسجدَ صلَّيْنا رَكْعَتَيْن ، وأُقيمَت الصَّلاةُ ، وليس بينهما إلا هُنَيْهة ».

وفي رواية عن صلة بنِ زُفَر : « تسحَّرتُ مع حذيفة ، ثم خرجنا إلى المسجد ، فصلينا رَكْعَتَي الفجرِ ، ثم أُقيمَت الصَّلاةُ فصَلَّينا ». أخرجه النسائي.

4.541- Zirr b. Hubeyş anlatıyor: "Huzeyfe'ye;

"- Rasûlullah'la (as.) birlikte hangi vakitte sahur yerdin?" diye sorduk.

"- Gündüz, ama güneşin henüz doğmadığı bir vakitte" dedi.[14]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyette Zirr b. Hubeyş şöyle dedi:

"Huzeyfe ile birlikte sahur yemeği yedim. Sonra namaz kılmak üzere çıktık. Mescide geldiğimizde iki rekât namaz kıldık. Sonra hemen namaza duruldu. Sahurla namaz arasında çok azıcık bir zaman vardı."

Sıla b. Züfer'den gelen diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Huzeyfe ile birlikte sahur yemeği yedim. Sonra mescide çıktık. Sabahın iki rekât sünnetini kıldık. Sonra farz için kamet getirildi ve farzı kıldık."

Bunları **Nesaî** tahric etti.

---

[13] **Buharî**, Savm, 19; Mevâkît, 27.

[14] **Nesaî**, Savm, 20.

٤٥٤٢ـ (خ م د س ـ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) أنَّ رسول اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: «لا يَمنَعَنَّ أحدَكم أذانُ بلال من سَحُوره فإنَّهُ يُؤذِّن - أو قال: ينادي - بليل، لِيَرجعَ قائمَكم، ويُوقظَ نائمَكم وليس الفجرُ أن يقول: هكذا وجمع بعضُ الرواة كَفَّيه حتى يقول: هذا، ومدَّ إصبعيه السَّبَّابَتَيْن».

وفي رواية : « هو المُعْتَرِضُ ، وليس بالمُستَطيل». أخرجه البخاري، ومسلم ، وأبو داود.

وفي رواية النسائي : أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال : « إنَّ بلالا يُؤذِّنُ بلَيْل ، لِيُنبِّه نائمَكم ، ويَرْجِعَ قائمَكم ، وليس الفَجْرُ أن يقول: هكذا - وأشار بكفِّه - ولكن الفجر : أن يقول : هكذا، وأشار بالسَّبَّابَتين ».

4.542- Abdullah b. Mesûd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bilâl'in ezanı, sizi sahur yemeğini yemekten alıkoymasın! Çünkü Bilâl, gece ibâdeti yapanın o ibâdeti bırakması ve uyuyanın da uyanması için ezânı gece vakti okur –veya nidâ eder, dedi-. **Fecir,** -bazı râviler avuçlarını birleştirerek- **şöyle olmak değildir,** -işaret parmaklarını uzatarak- **şöyle olmaktır."**[15]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette; **"Fecir, uzunluğuna değil, genişliğine görünen aydınlıktır"** dedi.

Bunu **Buharî, Müslim** ve **Ebû Davud** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetine göre de Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Bilâl, uyuyanı uyandırmak ve gece ibâdet edene o ibâdeti bitirmesini hatırlatmak için gece vakti ezân okur. Fecir, -avucuyla işaret ederek- **şöyle değildir, ama** –işaret parmaklarını göstererek- **şöyledir."**

---

[15] **Buharî,** Ezân, 13; Talak, 24; Ahbâru'l-Âhâd, 1; **Müslim,** Sıyâm, 8/39-40; **Ebû Davud,** Savm, 17/2347; **Nesaî,** Sıyâm, 30.

İZAH

Bilâl'in gece vakti ezan okuması, sabah namazı vaktinin yaklaştığını haber vermek gayesini taşır. Bu sayede uyuyanlar uyanır, yıkanması gerekenler yıkanır, teheccüd kılanlar da namazlarını bitirirler.

Hadîste işaretle anlatılmak istenen şey, **fecr-i kâzib** ile **fecr-i sâdıktır**. **Fecr-i kâzib**, ufukta yukarıdan aşağıya doğru beliren bir aydınlıktır. Bu aydınlık sonra kaybolur. **Fecr-i kâzib**, sahur yemeğinin yenebileceği zamandır ve geceye dahildir, henüz sabah vakti girmemiştir. Daha sonra **fecr-i sâdık** zuhur eder. Bu da, ufukta genişliğine yayılan bir aydınlıktır. Gerçek anlamda tan yerinin ağarması, budur. Bununla da sabah namazı vaktine girilmiş olur.

Bu münasebetle üzerinde durulan konulardan biri de, sabah namazının vakti girmeden ezan okumanın câiz ve yeterli olup olmadığıdır. Hz. Peygamber döneminde biri hadîste geçtiği üzere fecr-i kâzipte, diğeri de hakiki fecirde olmak üzere iki ezân okunduğu, bunlardan ilkinin insanları uyandırmak, ikincisinin ise namaz vaktini haber vermek için okunduğu rivâyet edilir. Bu ezanları da **Bilâl** ve **İbn Ümmi Mektûm** okurlardı.

Sabah namazı için okunacak ezânın vakti konusu, fukaha arasında tartışılır. Tafsilat için fıkıh kitaplarına bakılmalıdır.

٤٥٤٣ــ (خ م ط س ــ عائشة ، وعبد الله بن عمر رضي الله عنهم) أَنْ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : « **إِن بلالا يُؤذِّنُ بِلَيْل ، فكلوا واشربوا حتى يُنادي ابنُ أمِّ مَكْتوم**».

وفي رواية عنها ، وعن ابن عمر : « أنَّ بلالا كان يؤذِّنُ بليل ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **كُلوا واشْرَبُوا حتى يُؤذِّنَ ابنُ أمِّ مَكتوم ، فإنَّهُ لا يُؤذِّنُ حتَّى يَطْلُعَ الفَجْرُ** ».

وفي أخرى عن ابن عمر قال : « كان لرسول الله صلى الله عليه وسلم مُؤذّنان : بلال ، وابنُ أمِّ مكتوم الأعمى ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **إنَّ بلالا يُؤذِّنُ بلَيْل ، فكُلُوا واشْرَبُوا حتى يُؤذِّنَ ابْنُ أمِّ مَكتُوم**، قال : ولم يكن بينهما إلا أن ينزل هذا ، ويَرْقى هذا ».

وفي عقبه متصلا به من حديث عبد الله بن عمر : عن القاسم ، عن عائشة عن النبي صلى الله عليه وسلم بمثله. أخرج الأولى البخاري ومسلم ، والثانية : البخاري، والثالثة : مسلم ، وأخرج الموطأ الأولى. وفي رواية النسائي قالت : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « إذا أذَّنَ بلال فكُلوا واشرَبوا، حتى يُؤذِّنَ ابنُ أُمِّ مكتوم ، [قالت] : ولم يكن بينهما إلا أن ينزلَ هذا ، ويَصْعَدَ هذا ».

4.543- Hz. Âişe ve Abdullah b. Ömer, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini rivâyet ettiler:

"Bilâl ezânı gece vakti okur. Siz, İbn Ümmi Mektûm ezân okuyana kadar yeyin için!"[16]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Bilâl, gece vakti ezan okuyordu. Rasûlullah (as.) dedi ki:

"İbn Ümmi Mektûm ezân okuyana kadar yeyin için! Çünkü o, fecir doğmadan ezân okumaz."

İbn Ömer'den gelen başka bir rivâyet de şöyledir:

"Hz. Peygamber'in iki müezzini vardı: Bilâl ile âmâ olan İbn Ümmi Mektûm. Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bilâl, ezânı gece vakti okur. Siz, İbn Ümmi Mektûm ezân okuyana kadar yeyin için!"

Halbuki ikisi arasında birinin aşağı inip diğerinin çıkacağı kadar bir zaman vardı."

Bu rivâyetin hemen peşinden Kasım ve Hz. Âişe tarîkıyla Hz. Peygamber'den aynı rivâyet nakledilir.

İlk rivâyeti **Buharî** ve **Müslim**, ikincisini **Buharî**, üçüncüsünü **Müslim** tahric etti. **Muvatta** da ilk rivâyeti tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetinde, Hz. Âişe, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu nakletti:

---

[16] **Buharî**, Savm, 17; Ezân, 13; **Müslim**, 8/36-38; **Muvatta**, Salât, 3/14; **Nesaî**, Ezân, 9, 10.

"Bilâl ezân okuduğunda, İbn Ümmi Mektûm'un ezânına kadar yeyin için!"

Hz. Âişe; "Halbuki ikisi arasında birinin aşağı inip diğerinin çıkacağı kadar bir zaman vardı" dedi.

İZAH

Bu rivâyette de görüldüğü üzere, Hz. Peygamber döneminde sabahları iki ezân okunur, ilkinde yeyip içmeye devam edilir, ikincisinde son verilirdi. İlk ezânla sabahın vakti girmez, ikincisiyle girerdi. Ancak bu iki ezân arasında da çok uzun bir zaman dilimi yoktu.

Genellikle ilk ezânı **Bilâl**, ikincisini **İbn Ümmi Mektûm** okurdu. Bazen yer değiştirdikleri de olurdu. **İbn Ümmi Mektûm** âmâ olduğu için, kendisine vaktin geldiği haber verilir, sonra ezân okurdu.

٤٥٤٤ـ (خ م ط ت س ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم قال: « **إنَّ بِلالاً يُنادي بِلَيْل ، فكُلوا واشرَبُوا حتى ينادِيَ ابنُ أمِّ مكتوم** ، قال : وكان ابنُ أُمِّ مكتوم رجلا أعمى ، لا ينادي حتى يقال له : أصْبَحْتَ أصْبَحْتَ ». أخرجه البخاري ومسلم ، والموطأ.

وأخرجه الترمذي، والنسائي إلى قوله : « **حتى يُناديَ ابنُ أمِّ مكتوم** ».

4.544- Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"Bilâl ezânı gece vakti okur. Siz, İbn Ümmi Mektûm ezân okuyana kadar yeyin-için!"

Abdullah dedi ki: "İbn Ümmi Mektûm, âmâ idi. Kendisine 'sabahladın, sabahladın' denmeden ezân okumazdı."[17]

RİVÂYETLER

Bunu, **Buharî, Müslim** ve **Muvatta** tahric etti.

---

[17] **Buharî**, Ezân, 11; Ezân, 12; Şehâdât, 11; Ahbâru'l-Âhâd, 1; **Müslim**, Sıyâm, 8/37; **Muvatta**, Salât, 3/15; **Tirmizî**, Salât, 149/203; **Nesaî**, Ezân, 9.

Tirmizî ve Nesaî'nin rivâyeti, "**İbn Ümmi Mektûm ezân okuyana kadar yeyin-için!**" cümlesine kadardır.

٤٥٤٥ـ (م ت د س ـ سمرة بن جندب رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **لا يَغُرَّنكم من سَحورِكم أذانُ بلال ، ولا بياضُ الأفُقِ المستطيلِ هكذا حتى يستطيرَ هكذا** – وحكاه حماد بن زيد بيديه – قال : يعني : معترضا ». أخرجه مسلم.

وفي رواية الترمذي: « **لا يمنعنَّكم من سَحُوركم أذانُ بلال ، ولا الفجرُ المستطيل، ولكنِ الفجرُ المستطيرُ في الأفق**». وفي رواية أبي داود : « **لا يمنعنَّ من سَحوركم أذانُ بلال ، ولا بياضُ الأفُق الذي هو هكذا حتى يستطيرَ** ».

وفي رواية النسائي : « **لا يَغُرَّنَّكم أذانُ بلال ، ولا هذا البياضُ ، حتى ينفجرَ الفجرُ – هكذا وهكذا** – يعني: معترضا». قال أبو داود – يعني: الطيالسي – : بسط يديه يمينا وشمالا ، مادّا يديه.

4.545- Semüre b. Cündüb'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"**Ne Bilâl'in ezânı ve ne de ufukta beliren dik ve uzun aydınlık**(fecr-i kâzib) **şu şekilde yayılmadıkça** –Hammâd b. Zeyd[18], eliyle, yani genişliğine diye işaret etti- **sizi, sahur yemeğinizi yemekten aldatmasın!** [19]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

---

[18] **Ebû İsmail, Hammâd b. Zeyd b. Dirhem el-Cehdamî el-Ezdî el-Basrî**: 98-179/717-795. Basralı büyük muhaddislerdendir. Sika ve âdil olduğunda ittifak vardır. Aslen Sicistanlıdır. Enes b. Sîrîn ve Amr b. Dînâr'ı dinlemiş, kendisinden Süfyan, Şu'be gibi büyük muhaddisler rivâyette bulunmuşlardır. Yirmi yıl boyunca Eyyub es-Sahtiyânî'den ayrılmadı, onun en güvenilir râvîsi oldu. Güçlü bir hafızası vardı ve hadîslerini ezberlerdi. Aynı zamanda fakîhti ve kırâat imamı idi. İleri yaşlarda gözlerini kaybetmişti. **Basra**'da vefat etti, cenazesini Basra valisi İshak b. Süleyman kıldırdı.

[19] **Müslim**, Sıyâm, 8/41-44; **Tirmizî**, Savm, 15/702; **Ebû Davud**, Savm, 17/2346.

Tirmizî'nin rivâyeti; **"Bilâl'in ezânı ve yalancı fecir, sizin sahur yemeğinize mani olmasın! Mani olacak olan, ancak ufuktaki hakiki fecirdir"** şeklindedir.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Bilâl'in ezânı ve genişlemesine yayılmadıkça ufkun şu şekildeki beyazlığı, sahur yemeğinize mani olmasın!"

Nesaî'nin rivâyeti ise şu şekildedir:

"Bilâl'in ezânı ve fecir şu şekilde **–yani genişliğine-** yayılmadıkça ufuktaki beyazlık, sizi aldatmasın!"

Ebû Davud et-Tayâlisî[20], bunu göstermek için, ellerini sağa sola açarak ve uzatarak yaydı.

٤٥٤٦ـــ (س ـــ **أنيسة بنت حبيب الأنصارية** رضي الله عنها) قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**إِذا أذَّنَ ابنُ أمِّ مكتوم فلا تأكلوا ولا تشربوا وإذا أذَّنَ بلال فكلوا واشربوا**» أخرجه النسائي

4.546- Üneyse bint Habîb el-Ensâriyye'den[21] rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İbn Ümmi Mektûm ezân okuduğunda yeyip içmeyi kesin! Bilâl ezân okuyunca ise, yeyin için!"[22]

---

[20] **Ebû Davud Süleyman b. Davud b. el-Cârûd et-Tayâlisî el-Basrî:** 133-204/750-819 yılları arasında yaşadı. **İran** asıllı olup **Basra**'da dünyaya geldi. Şu'be b. el-Haccâc, Süfyan es-Sevrî, Osman el-Burrî gibi meşhur muhaddislerden hadîs almış, ilmî faaliyetlerini **Basra** ve **Isfahan**'da sürdürmüştür. Geniş bir hadîs kültürüne ve kuvvetli bir hafızaya sahipti. Özellikle uzun hadîsleri ezberlemekte eşsizdi. Hâfızasına güvendiği için ezberden tahdis eder, ama çok hata yapardı. İslâm tarihinde ilk **Müsned** müellifi olarak bilinir. **Basra**'da vefat etti.

[21] **Üneyse bint Hubeyb b. Yesâf el-Ensâriyye**: Rasûlullah'a (as.) bîat eden hanım sahabîlerdendir. Hz. Peygamber'den sonra **Basra**'ya yerleşti. Kendisinden yeğeni Hubeyb b. Abdurrahman rivâyet etti. Bilinen tek hadîsi **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[22] **Nesaî, Ezân, 10.**

٤٥٤٧ـ (ت د ـ طلق بن علي رضي الله عنه) أنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : «كلوا واشربوا، ولا يَهِيْدنّكم الساطعُ المصْعدُ حتى يعترضَ لكم الأحمر». أخرجه الترمذي، وأبو داود.

4.547- Talk b. Ali'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Yeyin, için! Kırmızılık yayılmadıkça, yukarıya doğru parlayan aydınlık, yeyip içmenize engel olmasın!"[23]

٤٥٤٨ـ (د ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : « إذا سمع أحدُكم النداءَ ، والإناءُ على يده ، فلا يَدَعْهُ حتى يقضيَ حَاجَتَه ». أخرجه أبو داود.

4.548- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini rivâyet etti:

"Biriniz, tabağı elinde iken ezânı işitecek olsa, ihtiyacını bitirene kadar onu bırakmasın!"[24]

İZAH

Bu hadîs, sahur yemeği ile değil de başka herhangi bir yemekle ilgili ise, sorun yoktur. İnsan, yemeğini bitirdikten sonra namaza gider.

Şayet sahur yemeği ile ilgili olduğu kabul edilirse; o zaman ilk ezânın, yani fecir doğmadan önce okunan ezânın kastedildiğine hükmetmek gerekir. Ezân okunsa bile, henüz fecrin doğmadığı bilinirse, yemeğe devam edilebilir.

---

[23] **Ebû Davud**, Savm, 17/2348; **Tirmizî**, Savm, 15/701.

[24] **Ebû Davud**, Savm, 18/2350.

الفرع الثاني

في الإفطار

وفيه أربعة أنواع:

النوع الأول

في وقت الإفطار

2- İFTAR

a) İFTAR VAKTİ

٤٥٤٩ـ (خ م د ت ـ عمر بن الخطاب رضي الله عنه) قال : قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : «إذا أقبلَ الليلُ من هاهنا ، وأدبَر النهارُ [من هاهنا] وغابت الشمسُ ، فقد أفطرَ الصائمُ ».

أخرجه البخاري ومسلم. وفي رواية الترمذي : « فقد أفطرتَ ».

وفي رواية أبي داود : « إذا جاء الليل من ها هنا ، وذهب النهار من هاهنا ».

زاد في رواية : « فقد أفطر الصائمُ ».

4.549- Ömer b. el-Hattâb, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"Gece bu taraftan geldiği, gündüz şu taraftan gittiği ve güneş de battığı zaman, oruçlu olan orucunu açar!"[25]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti, muhatap sigasıyla **"iftar edersin"** şeklindedir.

Ebû Davud'un rivâyetinde;

---

[25] **Buharî**, Savm, 43; **Müslim**, Sıyâm, 50/51; **Ebû Davud**, Savm,19/2351; **Tirmizî**, Savm, 12/698.

"Gece bu taraftan geldiği, gündüz şu taraftan gittiği zaman oruçlu iftar eder" dedi. (Râvi Müsedded), "güneş battığı zaman" sözünü de ekledi.

İZAH

Gecenin gelip gündüzün gitmesinden maksat, aydınlığın kaybolup karanlığın çökmesidir. Sadece karanlığın çökmesi, iftar vakti için ölçü değildir. Çünkü hava bulutlu, sisli olduğu için güneş batmadığı halde ortalık kararabilir. Bundan dolayıdır ki Hz. Peygamber, esas ölçü olarak güneşin batmasını göstermiştir. Ancak bazen bulunulan yer itibariyle güneşin battığı da görülmeyebilir. Bu durumda da karanlığın çökmesi ölçü alınır.

Bütün bunlar, şüphesiz ki saat ve takvim olayının yaygın olmadığı yer ve zamanlar için geçerlidir.

"**Taraf**" diye ifade edilen yerler, doğu ve batı cihetleridir.

٤٥٥٠ـــ (خ م د ـــ عبد الله بن أبي أوفى رضي الله عنه) قال : « كنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في سفر في شهر رمضانَ ، فلما غابت الشمسُ قال : **يا فلانُ** ، **انزل فاجْدحْ لنا** ، قال : يا رسولَ الله ، إنَّ عليك نهارا ، قال : **انزلْ فاجْدَحْ لنا** ، قال : فنزل فَجَدَحَ ، فأُتِيَ به فشرب النبيُّ صلى الله عليه وسلم ثم قال بيديه: **إذا غابت الشمسُ من هاهنا، وجاء الليل من هاهنا، فقد أفطر الصائمُ**».

وفي رواية قال : « كُنَّا مع رسولِ الله صلى الله عليه وسلم في سفر ، فلما غابت الشمسُ قال لرجل : **انزلْ فاجْدَحْ لنا** ، قال : يا رسولَ الله لو أمسيتَ ، فقال : **انزلْ فاجْدَحْ لنا** ، فقال : إنَّ علينا نهارا ، فنزل فجدَح له ، فشرب ثم قال : **إذا رأيتم الليلَ قد أقبل من هاهنا** – وأشار بيده نحو المشرق – **فقد أفطر الصائمُ** ». أخرجه مسلم. وعند البخاري ، قال : « كنتُ مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم في سفر ، فصام حتى أمسى ، قال لرجل: **انزل فاجْدَح لي** ، قال : لو انتظرتَ حتى تُمسيَ ، قال : **انزل فاجْدَحْ لي، إذا رأيتَ الليل أقبلَ من هاهنا** ، **فقد أفطرَ الصائمُ** ».

وفي أخرى لمسلم – ووافقه عليها أبو داود – قال : « سرنا معَ رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو صائم ، فلما غربت الشمسُ قال : **يا فلانُ ، انزل فاجْدَحْ لنا** ». إلى ها هنا ذكر مسلم ، ثم قال : «بمثل حديث ابن مُسهر ، وعَبَّاد بن العوام » يعني : الذي تقدَّم.

وأما أبو داود : فإنه قال : « فلما غربت الشمسُ قال : **يا بلالُ ، انزل فاجْدَحْ لنا** ، قال: يا رسولَ الله ، لو أمسيتَ ، قال : **انزل فاجْدَحْ لنا** ، قال : يا رسولَ الله، إنَّ عليك نهارا ، قال : **انزل فاجْدَحْ لنا** ، فنزل فجدح فشربَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، ثم قال : **إذا رأيتم الليل قد أقبل من هاهنا ، فقد أفطر الصائم** ، وأشار بإصبعه قِبَل المشرق».

4.550- Abdullah b. Ebî Evfâ şöyle dedi:

"Ramazan ayında bir seyahatte Hz. Peygamber'le birlikte idik. Güneş batınca Hz. Peygamber;

"- Ey falan, in de bize içecek bir şey hazırla!" dedi. O;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; henüz gündüz" dedi ise de, Hz. Peygamber yine;

"- İn de bir şeyler hazırla!" dedi.

Bunun üzerine inip içecek bir şey hazırladı, Rasûlullah'a (as.) takdim etti, O da içti, sonra da eliyle işaret ederek dedi ki:

"Güneş şu taraftan battığı, gece de bu taraftan geldiği zaman oruçlu iftâr eder."[26]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte seyahatte idik. Güneş batınca bir adama;

"- İn de bizim için içecek bir şey hazırla!" dedi. Adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bari akşam olsa..." dedi ise de, Hz. Peygamber;

"- İn de hazırla!" diye ısrar etti. Adam;

---

[26] **Buharî**, Savm, 33, 43, 44, 45; Talak, 24; **Müslim**, Sıyâm, 10/5254; **Ebû Davud**, Savm, 19/2352.

"- Daha henüz gündüz" diyerek atından indi ve seviki hazırladı. Hz. Peygamber de içti, sonra dedi ki:

"Gecenin şu taraftan –eliyle doğu cihetine işaret etti- **geldiğini gördüğünüzde, oruçlu iftâr etsin!"**

Bunları **Müslim** tahric etti.

Buharî'deki rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber'le birlikte seyahatte idim. Kendisi oruçlu idi. Akşam olunca, bir adama;

"- İn de bana içecek bir şey hazırla!" buyurdu. Adam;

"- Bari akşama kadar bekleseydiniz!" dedi. Hz. Peygamber yine;

"- İn de hazırla! Gecenin şu taraftan geldiğini gördüğün zaman, oruçlu orucunu açar" dedi.

Müslim'in diğer bir rivâyeti –ki buna Ebû Davud da muvafakat eder- de şöyledir:

"Hz. Peygamber oruçlu iken, birlikte yola çıkmıştık. Güneş batınca;

"- Ya fulan! İn de bizim için içecek bir şey hazırla!" dedi.

Müslim, hadîsi buraya kadar zikrettikten sonra dedi ki: "Râvi hadîsi, İbn Müshir ve Abbâd b. el-Avvâm'ın rivâyeti gibi (yukarıda geçen rivâyet) nakletti."

Ebû Davud ise şöyle dedi:

"Güneş batınca Hz. Peygamber;

"- Ya Bilâl! İn de bize içecek bir şey hazırla!" dedi. Bilâl;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bari akşamı bekleseydiniz!" karşılığını verdi. Hz. Peygamber yine;

"- İn de hazırla!" diye tekrar etti. Bilâl de;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; daha gündüz..." dedi. Peygamber tekrar;

"- İn ve bize içecek bir şey hazırla!" deyince, Bilâl indi, seviki hazırladı, Rasûlullah (as.) da içti. Sonra buyurdu ki:

"Gecenin şu taraftan geldiğini gördüğünüzde, oruçlu olan iftâr etsin!" Bu sırada parmağı ile doğu tarafına işaret etti."

İZAH

Hadîste geçen *"cedeha"* fiili, süt, çorba ve benzeri içecek türünden bir yiyeceği hazırlamak anlamına gelir.

Rivâyetlerin bir kısmında, Hz. Peygamber'in orucunu bozması için, inip bir şeyler hazırlamasını söylediği kişinin kim olduğu açıkça belirtilmiyorsa da, **Ebû Davud**'un rivâyetinde bu kişinin **Bilâl** olduğu ifâde edilmektedir.

Hadîste sözü edilen seferin muhtemelen **Mekke** fethi esnasındaki seyahattir. Çünkü hadîste bu seferin Ramazan ayında yapıldığı ifade edilmektedir. Hz. Peygamber'in de Ramazan ayında iki sefere çıktığı bilinmektedir. Biri **Bedir** savaşı, diğeri de **Mekke** fethidir. Râvi **Abdullah b. Ebî Evfâ** ise **Bedir** savaşına katılamamış, **Mekke** fethinde bulunmuştu.

٤٥٥١ــ (ط ــ حميد بن عبد الرحمن) : « أنَّ عمرَ بنَ الخطاب ، وعثمانَ بنَ عَفّانَ كانا يُصلِّيان المغربَ حين ينظرانِ إلى الليلِ الأسود، قبلَ أن يفطرا، ثم يفطران بعد الصلاة ، وذلك في رمضان ». أخرجه الموطأ.

4.551- Humeyd b. Abdurrahman'dan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Ömer ve Hz. Osman, akşamın karanlığını görür görmez, oruçlarını açmadan akşam namazlarını kılıyor, sonra oruçlarını açıyorlardı. Bunu, Ramazan ayında yapıyorlardı."[27]

٤٥٥٢ــ (ط ــ مالك بن أنس رحمه الله) بلغه : «أن الهلال رُئيَ في زمن عثمانَ بنِ عفانَ بعَشِيّ ، فلم يُفْطِرْ عثمانُ حتى أمسى | وغابت الشمس] ». أخرجه الموطأ.

4.552- Mâlik b. Enes'e ulaşan bir rivâyete göre; "Hz. Osman döneminde akşama doğru hilâl görülmüş, ama Hz. Osman güneş batıp akşam olmadan orucunu açmamış."[28]

---

[27] **Muvatta**, Sıyâm, 3/8. Bu rivâyetin senedi munkatıdır, çünkü râvîlerden **Humeyd b. Abdurrahman, Hz. Ömer**'i ve **Hz. Osman**'ı dinlememiştir.

[28] **Muvatta**, Sıyâm, ¼. Belâğat tarîkıyla nakledilen bu rivâyetin senedi de munkatıdır.

İZAH

Bu rivâyetin isnadı munkatı'dır.

Görüldüğü ifade edilen hilâl, Şevvâl ayının hilâlidir. Ramazan'ın son gününde oruca başlanmış, akşama doğru Şevvâl ayının hilâli görülmüş, buna rağmen **Hz. Osman** orucunu bozmamış, iftara kadar beklemişti.

النوع الثاني

في تعجيل الإفطار

b) İFTARDA ACELE ETMEK

٤٥٥٣ـ (خ م ط ت ـ سهل بن سعد رضي الله عنه) أنّ رسول اللّه صلى الله عليه وسلم قال: «لا يزالُ النّاسُ بخير ما عجّلوا الفطْرَ». أخرجه البخاري ومسلم، والموطأ، والترمذي.

4.553- Sehl b. Sa'd'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İnsanlar, iftarda acele davrandıkları müddetçe hayırdadırlar."[29]

İZAH

"İftarda acele davranmak", zamanından önce iftar etmek değil, zamanı geldiğinde hiç geciktirmeden hemen orucunu açmaktır. Çünkü her ibâdet, belli bir disiplin içinde edâ edilir. Yapılan işin ibâdet olduğu da, ancak bu disipline uyulmak suretiyle anlaşılabilir. Yüce Allah, orucun başlangıç ve bitiş vaktini belirlediğine göre, Allah'ın emri gereği tutulan oruçlarda, belirlenen bu vakte uyulmalıdır.

---

[29] **Buharî**, Savm, 45; **Müslim**, Sıyâm, 9/48; **Muvatta**, Sıyâm, 3/6; **Tirmizî**, Savm, 13/695.

٤٥٥٤ـ (د ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قال : « لا يزال الدِّينُ ظاهرا ما عَجَّل الناسُ الفطرَ ؛ لأن اليهودَ والنصارى يؤخِّرون ». أخرجه أبو داود.

4.554- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber şöyle buyurdu dedi:

"İnsanlar iftarda acele ettikleri müddetçe, bu din gündemde kalmaya devam edecektir. Çünkü Yahudiler ve Hıristiyanlar iftarı geciktiriyorlar."[30]

İZAH

"Gündemde kalmak" diye tercüme ettiğimiz ***"zâhiren"*** kelimesi, aslında galip gelmek, muzaffer olmak gibi manalara gelir. Burada iftarda acele davranmakla İslâm'ın zafer bulacağı manası murad edilmemiş olmalıdır. Muhtemelen ibadetlere saati saatine dikkat edilmesi sebebiyle dinî değerlerin korunacağı ve İslâm'ın gündemde kalmaya devam edeceği kastedilmiştir. Bu ifade, müslümanlar dinî değerlere sarıldıkları müddetçe yücelecekleri anlamına da gelir.

٤٥٥٥ـ (ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «قال الله عز وجل : أحبُّ عبادي إليَّ : أعجلُهم فطرا ». أخرجه الترمذي.

4.555- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi: "Yüce Allah buyurdu ki:

"Kullarımın bana en sevgili olanı, oruçlarını erken açanlardır."[31]

٤٥٥٦ـ (م س ت د ـ مالك بن عامر أبو عطية رحمه الله) قال : « دخلتُ أنا ومسروق [بن الأجدع] على عائشة أمِّ المؤمنين ، فقلتُ : يا أمَّ المؤمنين ، رَجُلان من أصحاب محمد صلى الله عليه وسلم ، أحدهما يعجِّلُ الإفطار ، ويعجِّل الصلاة ، والآخرَ يؤخِّرُ الإفطارَ

---

[30] **Ebû Davud**, Savm, 20/2353.

[31] **Tirmizî**, Savm, 13/696. Bu hadîsin senedi zayıftır, ama şevâhidi bulunmaktadır.

ويؤخّر الصلاةَ؟ قالت: أيهما الذي يُعجِّل الإفطار ويعجِّل الصلاةَ ؟ قال : قلنا : عبدالله بن مسعود، قالت: كذا كان يصنع رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ». زاد في رواية : « والآخر أبو موسى ».

وفي أخرى قال لها مسروق : « رجلانِ من أصحاب محمد صلى الله عليه وسلم ، كلاهما لا يألو عن الخير، أحدُهما يعجِّل المغربَ والإفطارَ، والآخرُ يُؤخِّرُ المغربَ والإفطارَ، فقالت: من يُعجِّلُ المغربَ والإفطارَ؟ قال: عبدُ الله، فقالت: هكذا كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يَصنعُ».

أخرجه مسلم، والنسائي، إلا أن النسائي لم يُسَمِّ المغربَ، وقال: «الصلاةَ». أخرج الترمذي، وأبو داود الرواية الأولى. وأخرجه النسائي عن مالك بن عامر ، ولم يذكر معه مسروقا ، قال : « قلتُ لعائشة : فينا رجلانِ من أصحاب النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، أحدُهما يعجِّلُ الإفطارَ ويؤخِّرُ السَّحُورَ، والآخرُ يُؤخِّرُ الإفطارَ ويُعجِّلُ السَّحور... وذكر الحديث ».

4.556- Ebû Atıyye Mâlik b. Âmir[32] anlatıyor:

"Ben ve Mesrûk b. el-Ecda', mü'minlerin annesi Hz. Âişe'nin huzuruna girmiştik. Ben dedim ki:

"- Ey mü'minlerin annesi; Muhammed'in ashâbından iki adamdan biri iftarda ve namazda acele davranıyor, diğeri ise iftarı da namazı da geciktiriyor. Buna ne dersin?"

"- İftarda ve namazda acele davranan kimdir?" diye sorunca;

"- Abdullah b. Mes'ûd" dedik. Bunun üzerine;

"- Allah'ın Rasûlü de öyle yapıyordu" dedi.[33]

---

[32] **Ebû Atıyye, Mâlik b. Âmir el-Hemdânî el-Vâdiî el-Kûfî**: Kûfeli tâbiîlerdendir. Hz. Âişe, İbn Mes'ûd ve Talha b. Ubeydullah'tan rivâyet eder. Kendisinden Hayseme b. Abdurrahman ve A'meş rivâyette bulunur. Sikadır, hadîsi kütüb-ü sittede bulunmaktadır. **Kûfe**'de vefat etti.

[33] **Müslim**, Sıyâm, 10/50; **Tirmizî**, Savm, 13/698; **Ebû Davud**, Savm, 20/2354; **Nesaî**, Sıyâm, 23.

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyette; "diğeri de Ebû Musa'dır" cümlesi ilâve edilir.

Diğer bir rivâyette ise, Mesrûk Hz. Âişe'ye şöyle dedi:

"- Muhammed'in ashâbından iki kişi var ki, ikisi de hayırdan geri durmuyorlar. Biri akşam namazında ve iftarda acele davranıyor, diğeri de hem akşamı ve hem de iftarı geciktiriyor. Ne dersin?"

"- Akşamı ve iftarı acele eden kim?"

"- Abdullah."

"- Allah'ın Rasûlü de öyle yapıyordu."

Bunları **Müslim** ve **Nesaî** tahric etti. Ancak **Nesaî,** "akşam" lafzını zikretmedi, sadece "**namaz**" dedi.

İlk rivâyeti **Tirmizî** ve **Ebû Davud** da tahric ettiler.

Nesaî'nin, **Mesrûk**'u hiç zikretmeden Mâlik b. Âmir'den naklettiği rivâyet de şöyledir:

"Hz. Âişe'ye dedim ki:

"- Bizde Hz. Peygamber'in arkadaşlarından iki kişi var; bunlardan biri iftarda acele davranıyor, sahuru geciktiriyor. Diğeri ise iftarı geciktiriyor, sahurda acele davranıyor..." sonra da aynı hadîsi zikreder.

٤٥٥٧ـ (ط ـ **مالك بن أنس** رحمه الله) أنه سمع عبد الكريم بن أبي المخارق يقول :
« مِنْ عَمَلِ النبوةِ : تعجيلُ الفِطرِ ، والاستيناءُ بالسَّحورِ ». أَخرجه الموطأ.

4.557- Mâlik b. Enes, Abdülkerim b. Ebî'l-Mehârik'in[34] şöyle dediğini işitmiş:

---

[34] **Ebû Ümeyye, Abdülkerim b. Ebî'l-Mehârik (Kays) el-Basrî**: ö. 127/745. Aslen Basralıdır. **Basra**'dan **Mekke**'ye göçtü, **Mekke**'de öğretmenlik yapardı. Bu yüzden **el-Muallim** lakabını almıştı. Tavus, Mekhûl ve Mücâhid'den rivâyetleri vardır, kendisinden de İbn Cüreyc, Mâlik, İbn Uyeyne rivâyet eder. Hadîste güvenilirliği tartışmalıdır. **Ebû Hâtim** ve **Ebû Zur'a** zayıf olduğunu söylerler. **Eyyub es-Sahtiyânî** de ona yalancı derdi. **Yahya b. Maîn** *"leyse bi şey"*, **İbn Hibbân** *"vehmi çok, hatası fâhiş biridir"*, **Nesaî** ve **Dârekutnî** de *"metrûktur"*

"İftarda acele, sahurda ise ağır davranmak, peygamberlik amellerindendir."[35]

النوع الثالث

فيما يفطر عليه

c) İFTARLIKLAR

٤٥٥٨ـ (ت د ـ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**مَن وَجَدَ تمرا فليفطر عليه ، ومن لا ، فليفطر على ماء، فإنّ الماء طَهور** ».

وفي رواية قال: «كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يُفطِرُ قبل أن يصليَ على رُطَبات ، فإن لم تكن رُطَبات فتمرات فإن لم تكن تمرات حَسا حَسوات من ماء». أخرجه الترمذي وأخرج أبو داود الثانية

4.558- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kim hurma bulabilirse, hurma ile iftar etsin! Bulamayan da su ile iftar etsin! Çünkü su, temiz ve temizleyicidir."[36]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Enes şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) namaz kılmadan önce birkaç taze hurma ile iftar ederdi. Eğer hurmanın tazesini bulamazsa kurusu ile iftar ederdi. O da bulunamazsa, birkaç yudum su ile iftar ederdi."

Hadîsi **Tirmizî** tahric etti. İkinci rivâyeti **Ebû Davud** da tahric etti.

---

derler. Kendisinin zayıf biri olduğunda ittifak edilmekle birlikte **Buharî** ondan ta'lîkan, **Müslim** de mütâbaat olarak tahric etti.

[35] **Muvatta**, Kasru's-Salât, 15/46. Hadîsin râvîsi **Abdülkerim bn. Ebî'l-Mehârik** zayıftır.

[36] **Ebû Davud**, Savm, 21/2356; **Tirmizî**, Savm, 10/691.

٤٥٥٩ــ (ت د ــ سلمان بن عامر الضبي) يبلغ به النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « إذا أفطرَ أحدُكم فليفطرْ على تمْر ، فإنَّهُ بركة ، فإن لم يَجدْ تمرا فالماءُ ، فإنَّهُ طَهور ، وقال : الصَّدَقَةُ على المسكين صَدَقة ، وهي على ذي الرَّحم ثنتان : صدقة ، وصلة ».

أخرجه الترمذي.

وللترمذي ، وأبي داود في أخرى إلى قوله : « طَهور ». و لم يذكرا « فإنَّهُ بركة».

4.559- Selmân b. Âmir ed-Dabbî[37], Hz. Peygamber'in şöyle dediğini rivâyet ediyor:

"Biriniz iftar edecekse, hurma ile iftar etsin; çünkü o berekettir. Hurma bulamazsa su ile iftar etsin; çünkü o temizleyicidir. Yoksula sadaka vermekte, bir sadaka sevabı vardır. Ama akrabaya sadaka vermekte, iki sadaka sevabı vardır: biri sadakanın, diğeri sıla yapmanın sevabı."[38]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** ve **Ebû Davud** tahric etti.

Tirmizî ve **Ebû Davud**'un başka bir rivâyeti de, "**temizleyicidir**" sözüne kadardır.

النوع الرابع
في الدعاء عند الإفطار

d) İFTAR DUÂSI

٤٥٦٠ــ (د ــ معاذ بن زهرة) بلغه أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم كان إذا أفطر قال : «اللهم لك صُمْتُ ، وعلى رِزْقِكَ أفْطَرْتُ ». أخرجه أبو داود، وهو مرسل.

---

[37] **Selmân b. Âmir b. Evs b. Hacer ed-Dabbî**: Sahabîdir. Hz. Peygamber'den sonra **Basra**'da ikamet etti. Kendisinden Muhammed b. Sîrîn rivâyet etti.

[38] **Tirmizî**, Savm, 10/690; **Ebû Davud**, Savm, 21/2355.

4.560- Muâz b. Zühre'ye[39] ulaşan bir rivâyete göre; "Rasûlullah (as.) orucunu açarken; ***'Allah'ım; senin** (rızan)* ***için oruç tuttum ve senin verdiğin rızıkla orucumu açıyorum'*** derdi."[40]

٤٥٦١ــ (د ــ مروان بن سالم المقفع) قال : « رأيتُ ابنَ عمر يقبض على لحيته، فيقطعُ ما زاد على الكفِّ ، وقال : كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا أفطر قال : **ذَهَبَ الظَّمأُ ، وابْتَلَّتِ العُرُوقُ ، وثَبتَ الأجرُ إن شاءَ الله** ». أخرجه أبو داود. زاد رزين : « **الحمدُ لله** ». في أول الحديث.

4.561- Mervan b. Sâlim el-Mukaffa'dan[41] rivâyet edilmiştir:

"İbn Ömer'i gördüm; sakalını avuçlar, avucundan artan kısmını keserdi. O, Allah'ın Rasûlü iftar ederken şöyle duâ ederdi, dedi:

"Susuzluk gitti, damarlar sulandı ve inşâllâh ecir hâsıl oldu."[42]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

Rezîn, hadîsin baş tarafına **"elhamdu lillâh"** kelimesini ekledi.

---

[39] **Ebû Zühre, Muâz b. Zühre ed-Dabbî**: Basralı tâbiîlerdendir. Hz. Peygamber'den mürsel rivâyeti vardır. Kendisinden Hasîn b. Abdurrahman rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud**'da bulunmaktadır. **İbn Hibbân** onu *Sikat*'ına aldı.

[40] **Ebû Davud**, Savm, 22/2358. **Ebû Davud**'un mürsel olarak tahric ettiği bu hadîsi destekleyen başka rivâyetler bulunmaktadır.

[41] **Mervân b. Sâlim el-Mukaffa' el-Mısrî**: Mısırlı tâbiîlerdendir. Abdullah b. Ömer'den rivâyet eder. Kendisinden de Hüseyin b. Vâkıd rivâyette bulunur. **İbn Hibbân** onu *Sikat*'ına almış, bilinen tek hadîsi de **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[42] **Ebû Davud**, Savm, 22/2357.

الفرع الثالث

ترك الوصال

3- ORUCU BİRBİRİNE BAĞLAMAMAK

٤٥٦٢ــ (خ م ط د ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم «نهى عن الوصال ، قالوا : إنك تُواصِلُ ؟ قال : إني لَسْتُ كهيئتكم ، إني أُطْعَم وأُسْقَى».

وفي رواية: «لستُ مثْلَكم». أخرجه البخاري، ومسلم. وللبخاري: «أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم واصل ، فواصل الناسُ فشقَّ عليهم، فنهاهم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن يُواصلوا، قالوا : إنَّك تُواصِلُ؟ قال: لَستُ كهيئتكم إني أظَلُّ أطعَم وأُسْقَى». وأخرج الموطأ ، وأبو داود الرواية الأولى.

4.562- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber, visal orucunu yasakladı. Kendisine;

"- Ama siz visal orucu tutuyorsunuz" dediklerinde;

"- Ben sizin gibi değilim; ben yediriliyor ve içiriliyorum" dedi.[43]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber orucu birbirine ulardı. Bunun üzerine insanlar da orucu birbirine ulamaya başladılar, ama bu onlara ağır geldi. Rasûlullah (as.) da onları orucu ulamaktan men etti. O zaman;

"- Ama sen orucu birbirine bağlıyorsun" dediler. Hz. Peygamber;

"- Ben sizin gibi değilim; ben devamlı yedirilip içiriliyorum" dedi.

---

[43] **Buharî**, Savm, 20, 48; **Müslim**, Sıyâm, 11/55-56; **Muvatta**, Sıyâm, 13/38; **Ebû Davud**, Savm, 24/2360.

İlk rivâyeti **Muvatta** ve **Ebû Davud** da tahric ettiler.

İZAH

"Visâl orucu"; hiç iftar etmeden oruca devam etmek, günleri iftarsız olarak birbirine bağlamaktır. Bu günlerin belli bir sınırı yoktur, gücü yeten gün sayısını arttırır.

Hz. Peygamber kendisi visâl orucu tutardı, ama ashâbına onu yasaklamıştı. Ashâb ısrar ettiklerinde, yapamayacaklarını göstermek için bir müddet ses çıkarmamış, sonra yine yasaklamıştı.

Hz. Peygamber'in bu yasağının tahrimi veya tenzihi ifade ettiği konusu tartışmalıdır. Hadîsin zâhiri, tahrim anlamına müsait ise de, fukahadan bir kısmı, gücü-kuvveti yerinde olanlar için visâli câiz görür. Çünkü Hz. Peygamber insanlara acıdığı için ve zorlandıklarını gördüğü için visâli yasaklamıştı. Sahâbelerden bazılarının visâl tutmalarını da buna delil sayarlar.

İmâm Mâlik, Ebû Hanîfe ve **Şâfiî,** visâli câiz görmezler, mutlak mekruh sayarlar. **Ahmed b. Hanbel** de sadece sahurdan sahura visâli câiz görür.

٤٥٦٣ـ (خ م ت ـ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « واصل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في آخرِ شهرِ رمضانَ ، فواصل ناس من المسلمين ، فبَلَغَهُ ذلك ، فقال : **لو مُدَّ لنا الشهرُ لواصلنا وِصالا يَدَعُ المتعمِّقون تَعَمُّقَهم إنكم لستم مِثْلي** أو قال: لَسْتُ مثلَكم **إني أظلُّ يُطعمني ربي ويَسقيني**».

وفي رواية قال : قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : « **لا تُوَاصِلوا ، قالوا : إنَّكَ تُواصِلُ ؟ قال** : لَستُ كأحد منكم ، إني أبيتُ أُطْعَم ، وأسْقَى ». أخرجه البخاري ومسلم.

وأخرج الترمذي الثانية ، وقال : « **إن ربي يُطعمني ويَسقيني**».

4.563- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Hz. Peygamber, Ramazan ayının sonunda visâl orucu tutmaya başladı. Bunun üzerine müslümanlardan bazıları da visâl tutmaya başladılar. Bu haber Hz. Peygamber'e ulaşınca, buyurdu ki:

"**Eğer bu ay uzatılsaydı, öyle bir visâl orucu tutacaktık ki, aşırı gidenler** (dayanamayıp) **aşırılıklarını terk etmek zorunda kalacaklardı. Sizler benim gibi değilsiniz** –veya ben sizin gibi değilim, dedi-. **Çünkü şüphe yok ki Rabbim beni yedirip içirmektedir.**"[44]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyette Hz. Peygamber;

"- **Visâl yapmayın!**" dedi. Ama onlar;

"- Siz visâl yapıyorsunuz" dediklerinde;

"- **Ben sizden biri gibi değilim. Ben, yedirilip içirildiğim halde geceyi geçiririm**" buyurdu.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İkinci rivâyeti **Tirmizî** de tahric etti, yalnız sonunda "**Muhakkak ki Rabbim beni yedirip içiriyor**" dedi.

٤٥٦٤ــ (خ م ــ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « نهاهم رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن الوِصَال رحمة لهم ، فقالوا: إنَّكَ تُوَاصِلُ ؟ قال: **إني لَسْتُ كهيئتكم ، إني يطعمني ربي ، ويسقيني**».

أخرجه البخاري ومسلم ، إلا أن البخاري قال : « **نهى**»، ولم يقل : «**نهاهم**»، وقال : ولم يذكر عثمانُ - يعني : ابنَ أبي شيبة - أحدُ رواته « **رحمة لهم**».

4.564- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre; Rasûlullah (as.) kendilerini acıdığı için visâl orucundan men etmişti.

"- Ama sen visâl tutuyorsun" dediler.

"- **Ben sizin gibi değilim; çünkü şüphe yok ki, Rabbim beni yedirip içirmektedir**" cevabını verdi.[45]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. Ancak **Buharî,** "onları men etti" yerine, sadece "men etti" der. Sonra şunu da ilave eder:

---

[44] **Buharî**, Savm, 48; Temennî, 9;**Müslim**, Sıyâm, 12/60; **Tirmizî**, Savm, 61/775.

[45] **Buharî,** Savm, 48; **Müslim**, Sıyâm, 11/61.

"Hadîsin râvilerinden biri olan Osman b. Ebî Şeybe, 'onlara acıdığı için' sözünü de zikretmedi."

٤٥٦٥ــ (خ م ط ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « نهى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عن الوصال في الصوم ، فقال له رَجُل من المسلمين : إنكَ تُواصل يا رسولَ الله؟ قال: **وأيُّكم مثلي ؟ إني أبيتُ يُطعمني ربي ويَسقيني** ، فلما أَبَوْا أن يَنتهُوا عن الوصال وَاصَلَ بهم يوما، ثم يوما، ثم رأوا الهلال ، فقال : **لو تأخَّرَ لزدتُكم ، كالتنكيل لهم حين أبَوْا أن ينتهوا** ».

أخرجه البخاري ومسلم.

وللبخاري : أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **إيَّاكم والوصَال** - مرتين - فقيل : إنَّكَ تُواصِلُ ؟ قال : **إني أبيتُ يُطعمني ربي ويَسقيني ، فاكْلَفُوا من الأعمال ما تُطيقُون** ».

ولمسلم نحوه ، ولم يقل : « **مرتين** » ، وقال : « **إنَّكم لَستُم في ذلك مثلي** ». وله في أخرى مثله، وقال: « **اكْلَفُوا مالَكُم به طاقة**». وأخرج الموطأ رواية البخاري إلى قوله: « ويسقيني ».

4.565- Ebû Hureyre şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) oruçta visâli yasakladı. Müslümanlardan biri, kendisine;

"- Ama sen visâl yapıyorsun, ey Allah'ın Rasûlü?" deyince;

"- Hanginiz benim gibi olabilir? Muhakkak ki Rabbim beni yedirip içirdiği halde geceyi geçiririm" dedi.

Buna rağmen insanlar visâlden vazgeçmeyince, Hz. Peygamber onlara bir gün visâl yaptırdı, arkasından bir gün daha yaptırdı. Sonra hilâli gördüler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, visâlden vazgeçmeyi kabul etmediklerinden dolayı onlara bir ibret dersi vermek istercesine dedi ki:

"Eğer şu hilâl daha gecikseydi, size daha çok visâl yaptıracaktım."[46]

---

[46] **Buharî**, Savm, 49; Muharibîn, 29; İ'tisâm, 5; **Müslim**, Sıyâm, 11/57-58; **Muvatta**, Sıyâm, 13/39.

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin başka bir rivâyetinde Hz. Peygamber iki defa;

"- Visâlden sakının!" dedi. Kendisine;

"- Ama sen visâl yapıyorsun" denince de;

"- Şüphe yok ki ben, Rabim beni yedirip içirdiği halde geceyi geçiririm. Sizler, gücünüzün yettiği amelleri tekeffül edin!" cevabını verdi.

Müslim'in de bunun gibi bir rivâyeti vardır, yalnız o, **"iki defa"** lafzını zikretmez. Ayrıca; **"Bu konuda sizler benim gibi değilsiniz"** sözünü ilave eder.

Müslim'in buna benzer diğer bir rivâyeti de; **"Gücünüzün yettiği şeyleri tekeffül edin!"** şeklindedir.

Muvatta da **Buharî'**nin rivâyetini, "...**Rabim beni yedirip içirdiği halde geceyi geçiririm"** cümlesine kadar olan bölümü tahric etti.

٤٥٦٦ ــ (خ د ــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أنه سمعَ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «**لا تواصلوا ، فأيكم أرادَ أن يُواصِلَ فليُواصِلْ حتى السحَرِ**، قالوا: فإنَّكَ تُواصِلُ يا رسولَ الله؟ فقال: **إني لَستُ كهيئتكم، إني أَبيتُ لي مُطعِم يُطعمني، وساقٍ يَسقيني**». أخرجه البخاري وأبو داود.

ولم أجد هذا الحديث في كتاب الحميديِّ ، وقد ذكره البخاري في «**كتاب الصوم**»، في «**باب الوصال**» بعد حديث أنس، ولا أعلم سبب سُقُوطه من كتاب الحميديِّ الذي قرأتُهُ ونقلتُ منه، ولعله يقعُ في نسخة أخرى لكتابه أو أنَّهُ لم يكن في كتاب البخاري الذي رواه الحميديُّ، ونقل منه، والله أعلم.

4.566- Ebû Said el-Hudrî, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işitti:

"Visâl yapmayın! Hanginiz visâl yapmayı arzu ederse, sahurdan sahura kadar visâl yapsın!" Dediler ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; siz visâl yapıyorsunuz?" Şu cevabı verdi:

"- Ben sizin gibi değilim. Şüphesiz ki geceleyin benim için bir yediren vardır, bana yedirir. Bir içiren vardır, bana içirir."[47]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Ebû Davud** tahric etti.

Bu hadîsi **Humeydî'**nin kitabında bulamadım. **Buharî** bunu, **Kitabu's-Savm'**da ve Enes'in hadîsinden sonra zikretti. Benim okuduğum ve kendisinden nakilde bulunduğum **Humeydî'**nin kitabında neden olmadığını bilemiyorum. Belki de kitabının başka bir nüshasında vardır. Yahut da **Humeydî'**nin rivâyette bulunduğu **Buharî** nüshasında bu hadîs yoktu. En iyisini Allah bilir.

الفرع الرابع

في الجنابة

4- CÜNÜPLÜK

٤٥٦٧ــ (خ م ط د ت س ــ عائشة، وأم سلمة رضي الله عنهما) قالتا : « إن كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ليصبحُ جُنُبا من جمَاع ، غير احتلام ، في رمضان ثم يصومُ».

وفي أخرى عن عبد الرحمن بن أبي بكر : « أن مَرْوانَ أرسله إلى أمِّ سلمةَ ، يسألُ عن الرَّجُلِ يصبح جُنُبا ، أيصومُ ؟ فقالت: كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُصْبِحُ جُنُبا من جماع ، لا حُلُم ، ثم لا يفطر ، ولا يقضي ». وفي أخرى قالت عائشة : « كانَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم يُدْرِكُهُ الفجرُ في رمضانَ جُنُبا من غير حُلُم، فيغتسلُ ويصومُ ». أخرجه البخاري ، ومسلم.

وفي رواية للبخاري : قال أبو بكر بن عبد الرحمن : « كنتُ أنا وأبي ، فذهبتُ معه حتى دخلنا على عائشةَ ، فقالت: أشهدُ على رسول الله صلى الله عليه وسلم : إن كان ليصبحُ جُنُبا من جمَاع غيرِ احتلام ، ثم يصوم ، ثم دخلنا على أمِّ سلمة ، فقالت مثلَ ذلك».

---

[47] **Buharî**, Savm,48, 50; **Ebû Davud**, Savm, 24/2361.

وفي أخرى لمسلم : أن أمَّ سلمةَ قالت : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يصبح جُنُبا من غير احتلام ، ثم يصوم ».

وفي أخرى للبخاري عن أبي بكر بن عبد الرحمن : « أن أبا عبد الرحمن: أخبر مروانَ: أن عائشةَ وأمَّ سلمةَ أخبرتاه : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يدركه الفجر ، وهو جُنُب من أهله، ثم يغتسل ويصوم ، فقال مروانُ لعبد الرحمن : أُقْسِمُ بالله لَتَقْرَعَنَّ بها أبا هريرة، ومروانُ يومئذ على المدينة ، قال أبو بكر : فكره ذلك عبد الرحمن ، ثم قُدِّرَ لنا أن نجتمع بذي الحُلَيفة ، وكانت لأبي هريرة هنالك أرض ، فقال عبد الرحمن لأبي هريرة : إني ذاكر لك أمرا، ولولا مروانُ أقسمَ عَليَّ فيه لم أَذْكُر قولُ عائشةَ وأمِّ سلمة، فقال : كذلك حدَّثني الفضلُ بنُ العباس ، وهو أعلم ».

قال البخاري : وقال همام : حدَّثني عبدُ الله بن عمر عن أبي هريرة : « كان النبيُّ صلى الله عليه وسلم يأمر بالفطر » ، والأول أسند.

وفي رواية عبد الملك بن أبي بكر بن عبد الرحمن عن أبي بكر عند مسلم قال : « سمعتُ أبا هريرة يَقُصُّ يقول في قصصه: من أدركه الفجرُ جُنُبا فلا يصوم ، فذكرت ذلك لعبد الرحمن - يعني : لأبيه - فأنكرَ ذلك ، فانطلق عبدُ الرحمن ، وانطلقتُ معه ، حتى دخلنا على عائشة ، وأمِّ سلمة فسألهما عبدُ الرحمن عن ذلك ؟ فكلتاهما قالتا : كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يصبح جُنُبا من غير حُلُم ، ثم يَصُومُ ، قال : فانطلقنا حتى دخلنا على مروان، فذكر ذلك له عبدُ الرحمن ، فقال مروانُ : عَزَمْتُ عليك إلا ما ذهبتَ إلى أبي هريرة وَرَدَدْتَ عليه ما يقول، قال : فجئنا أبا هريرة - وأبو بكر حاضر ذلك كلّه - فَذَكَرَ له عبدُ الرحمن فقال أبو هريرةَ : أهما قالتا لك ؟ قال نعم، قال: هما أعلم. ثم ردَّ أبو هريرة ما كان يقول في ذلك إلى الفضل بن العباس، فقال أبو هريرة: سمعتُ ذلك من الفضل، ولم أسمعه من النبيِّ صلى الله عليه وسلم، قال: فرجع أبو هريرة عما كان يقول في ذلك».

قال يحيى بن سعيد : قلتُ لعبد الملك : أقالتا « **في رمضان؟** ». قال : كذلك « [كان] يصبحُ جُنُبا من غير حُلْم ، ثم يصومُ ».

وفي رواية أخرى لمسلم عن عائشةَ : « أن رجلا جاء إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم يستَفْتيه - وهي تسمعُ من وراء الباب - فقال: يا رسولَ الله: تدركني الصلاةُ وأنا جُنُب

فأصوم، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **وأنا تُدركني الصلاةُ وأنا جُنُب فأصوم** فقال: لَسْتَ مثلنا يا رسولَ الله، قد غَفَرَ الله لك ما تقدَّم من ذَنْبِكَ وما تَأَخَّرَ فقال: **والله إني لأَرْجُو أن أكونَ أخشاكم لله، وأعلَمكم بما أَتَّقي**».

وأخرج الموطأ الرواية الأولى ، وله في أخرى مثلها ، ولم يذكر « **في رمضانَ** ».

وله في أخرى عن أبي بكر بن عبد الرحمن قال : « كنتُ أنا وأبي عند مروانَ بن الحكم وهو أميرُ المدينة ، فذُكِرَ له أنَّ أبا هريرةَ يقولُ : من أصبحَ جُنُبا أفطر ذلك اليوم، فقال مروانُ : أقسمتُ عليك يا عبدَ الرحمن لتذهبنَّ إلى أُمَّي المؤمنين : عائشةَ ، وأمِّ سلمةَ فلتسألنَّهما عن ذلك ، فَذَهَبَ عبدُ الرحمن وذَهَبْتُ معه ، حتى دخلنا على عائشةَ، فسلَّم عليها ، ثم قال : يا أمَّ المؤمنين ، إنا كنا عند مروانَ بنِ الحكم ، فذُكر له: أن أبا هريرةَ يقول : من أصبح جُنُبا أفطر ذلك اليوم ، قالت عائشةُ : ليس كما قال أبو هريرة يا عبدَ الرحمن ، أترغبُ عما كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يصنع ؟ قال عبد الرحمن: لا والله ، قالت عائشة : فأشهدُ على رسول الله صلى الله عليه وسلم : أنه كان يُصْبِح جُنُبا من جماع، غيرِ احتلام، ثم يصومُ ذلك اليوم، قال: ثم خرجنا حتى دخلنا على أمِّ سلمة، فسألها عن ذلك؟ فقالت كما قالت عائشةُ، قال: فخرجنا حتى جئنا مروانَ ابنَ الحكم فذكر له عبد الرحمن ما قالتا فقال مروانُ: أقسمتُ عليكَ يا أبا محمد لتركبنَّ دابتي، فإنها واقفة بالباب، فلتذهبنَّ إلى أبي هريرة، فإنه بأرضه بالعقيق، فلتخبرنَّه ذلك فركب عبد الرحمن وركبت معه حتى أتينا أبا هريرةَ ، فتحدَّثَ معهُ عبدُ الرحمن ساعة ثم ذَكر له ذلك فقال أبو هريرة: لا علم لي بذلك، إنما أخبرنيه مخبر».

وأخرج الموطأ أيضا رواية مسلم الآخرة ، وقال فيها : « إني أصبحُ جُنُبا وأنا أريدُ الصيام ، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أنا أصبح جُنُبا وأنا أُريدُ الصيامَ ، فأغتسلُ ، وأصومُ** ».

وأخرج أبو داود عن عائشةَ ، وأمِّ سلمةَ : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُصْبِحُ جُنُبا – قال عبدُ الله الأذرَمي في حديثه – : في رمضانَ ، من جماع غيرِ احتلام ، ثم يصومُ».

قال أبو داود : ما أَقَلَّ من يقول هذه الكلمة ، يعني : « يصبحُ جُنُبا في رمضان»، وإنما الحديث: «أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم كان يصبح وهو صائم ».

وأخرج الرواية الآخرة التي لمسلم ، وقال فيها : « إني أصبحتُ جُنُبا ، وإني أريدُ الصيام، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **وأنا أُصبح جُنُبا ، وأنا أريدُ الصيام ، فأغتسلُ وأصومُ**... وذكر الحديث». وقال في آخره : « **وأعلمُكم بما أتَّبِعُ** ».

وفي رواية الترمذي عن عائشة ، وأمِّ سلمة : « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم كان يدركه الفجر وهو جُنُب من أهله ، ثم يغتسلُ ، ويصوم ».

وفي رواية النسائي : قال سليمانُ بنُ يسار : « دخلتُ على أمِّ سلمةَ ، فحدَّثَتْني: أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان يصبحُ جُنُبا من غيرِ احتلام ، ثم يصوم».

وحدَّثنا مع هذا الحديث أنها حَدَّثَتْهُ : « أنها قرَّبت إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم مَشْويا ، فأكل منه، ثم قام إلى الصلاة ولم يتوضأ ».

4.567- Hz. Âişe ve Ümmü Seleme şöyle dediler:

"Rasûlullah (as.), ihtilamdan değil de cinsî temastan dolayı Ramazan'da cünüp olarak sabahlar, sonra oruç tutardı."[48]

RİVÂYETLER

Abdurrahman b. Ebî Bekir'den[49] gelen diğer bir rivâyet şöyledir:

"Mervân, Abdurrahman b. Ebî Bekir'i, cünüp olarak sabahlayan birinin oruç tutup tutamayacağını sormak üzere Ümmü Seleme'ye gönderdi. Ümmü Seleme dedi ki:

"Rasûlullah (as.), ihtilamdan dolayı değil de cinsî temastan dolayı cünüp olarak sabahladığı halde ne orucunu bozdu, ne de kaza etti."

Başka bir rivâyette Hz. Âişe şöyle dedi:

"Hz. Peygamber Ramazan'da, ihtilâmdan değil (temastan dolayı) cünüp olarak sabaha ulaşırdı da, yıkanır ve oruç tutardı."

---

[48] **Buharî**, Savm, 22, 25; **Müslim**, Sıyâm, 13/75-78; **Muvatta**, Sıyâm, 4/12; **Ebû Davud**, 36/2388-89; **Tirmizî**, Savm, 62/776; **Nesaî**, Tahâret, 122.

[49] **Abdülmelik b. Ebî Bekir b. Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm el-Mahzûmî el-Kuraşî el-Medenî**: ö. 105/724. Medîneli tâbiîlerdendir. Babasından ve Hârice b. Zeyd'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Zührî ve İbn Cüreyc rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin başka bir rivâyetinde Ebû Bekir b. Abdurrahman şöyle dedi:

"Babamla birlikte Hz. Âişe'nin yanına gittim. Hz. Âişe dedi ki:

"Allah'ın Rasûlüne şâhitlik ederim ki; O, ihtilâmdan değil, temastan dolayı cünüp olarak sabahlar, sonra yine oruç tutardı."

Sonra Ümmü Seleme'nin yanına gittik, o da aynı şeyi söyledi."

Müslim'in diğer bir rivâyetinde de, Ümmü Seleme; "Rasûlullah (as.) ihtilâmdan değil (temastan dolayı) cünüp olarak sabahlar, sonra orucuna devam ederdi" dedi.

Buharî'nin, Ebû Bekr b. Abdurrahman'dan gelen diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Ebû Abdurrahman, Mervân'a, Hz. Âişe ile Ümmü Seleme'nin kendisine; 'Rasûlullah (as.), âilesiyle münasebetten dolayı cünüp olarak sabahlar, sonra gusleder ve oruç tutardı' dediklerini haber verdi. Bunun üzerine Mervân, Abdurrahman (b. el-Hâris'e) hitaben;

"- Allah'a yemin ederim ki, sen bunu mutlaka Ebû Hureyre'ye anlatıp ikaz edeceksin!" dedi.

Mervân (b. el-Hakem), o sırada Medîne valisi idi."

Ebû Bekir, rivâyetine şöyle devam eder:

"Abdurrahman, Mervân'ın bu sözünden hoşnut olmadı. Sonra bir gün Ebû Hureyre ile Zülhuleyfe'de buluşmak nasip oldu. Orada Ebû Hureyre'nin arazisi vardı. Abdurrahman, Ebû Hureyre'ye;

"- Sana bir şey söyleyeceğim. Şayet Mervân bana yemin vermeseydi, onu sana sormazdım" diyerek, Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'nin sözünü zikretti. Ebû Hureyre;

"- Bana Fadl b. Abbas öyle tahdis etti, o daha iyi bilir" dedi.

Buharî dedi ki: "Hemmâm şöyle dedi:

"Bana Abdullah b. Ömer, Ebû Hureyre'nin, "Hz. Peygamber orucun bozulmasını emrediyordu" dediğini haber verdi."

Buharî; "İlk rivâyet, daha sağlamdır" dedi.

Abdülmelik b. Ebî Bekir b. Abdurrahman'ın (babası) Ebû Bekir'den naklen Müslim'deki rivâyeti şöyledir:

"Ebû Hureyre'yi işittim, rivâyetinde; 'Cünüp olarak sabahlayan oruç tutamaz' diyordu. Bunu Abdurrahman'a –babasını kastediyor- anlattım, hoşuna gitmedi. Sonra Abdurrahman (b. el-Hâris) kalktı, ben de kalktım. Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'nin yanına geldik. Abdurrahman onlara bu konuyu sordu. İkisi de; 'Rasûlullah (as.) ihtilâmdan değil de (temastan dolayı) cünüp olarak sabahlar, sonra oruç tutardı' dediler.

Oradan ayrılıp Mervân'ın yanına geldik. Abdurrahman bunu Mervân'a anlattı. Mervân;

"- Sana, Ebû Hureyre'ye gidip söylediklerini ona iâde etmeni emrediyorum." dedi.

Ebû Hureyre'nin yanına geldik. -Ebû Bekr (kendisini kastediyor) bütün bunlara şâhit oldu-. Abdurrahman, durumu Ebû Hureyre'ye anlattı. Ebû Hureyre;

"- Bunu sana, o ikisi (Hz. Âişe ve Ümmü Seleme) mi söylediler?" diye sordu.

"- Evet" deyince;

"- Onlar daha iyi bilirler" karşılığını verdi. Sonra Ebû Hureyre, daha önce söylediği sözü, el-Fadl b. Abbas'a isnâd etti ve;

"- Ben bunu Hz. Peygamber'den duymadım, Fadl'dan duydum" dedi. Ebû Hureyre, bu konuda daha önce söylediği sözden döndü."

Yahya b. Saîd dedi ki: "Abdülmelik'e;

"- Hz. Âişe ile Ümmü Seleme, *'bu, Ramazan'da oldu'* da dediler mi?" diye sordum.

"- İşte öyle, ihtilâmdan başka bir sebeple cünüp olarak sabahlar, sonra oruç tutardı" dedi.

Yine **Müslim**'in, Hz. Âişe'den gelen başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Bir adam Hz. Peygamber'e geldi, O'ndan fetvâ istiyordu. –O sırada Hz. Âişe de kapının arkasından dinliyordu-. Adam dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bazen ben cünüp iken namaz vakti geliyor. O gün oruç tutabilir miyim?" Hz. Peygamber;

"- Ben cünüp iken namaz vakti geliyor ben oruç tutuyorum" dedi. Adam;

"- Sen bizim gibi değilsin, ey Allah'ın Rasûlü! Allah senin geçmiş gelecek bütün günahlarını affetmiştir" deyince, Hz. Peygamber;

"- Vallahi ben, Allah'tan en çok korkanınız ve korktuğu şeyi en iyi bileniniz olmayı mutlaka ümit ederim" cevabını verdi."

İlk rivâyeti **Muvatta** da tahric etti. Onun, benzer bir başka rivâyetinde **"Ramazan'da"** lafzı zikredilmez. Ebû Bekr b. Abdurrahman'dan gelen diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Ben ve babam, Medîne valisi Mervân b. el-Hakem'in huzurunda bulunuyorduk. Ona, Ebû Hureyre'nin; 'cünüp olarak sabahlayan o gün oruç tutmaz' dediği hatırlatıldı. Mervân dedi ki:

"- Ya Abdurrahman! Sana yemin veriyorum ki, mutlaka mü'minlerin anneleri Âişe ve Ümmü Seleme'ye gideceksin, onlara bunu soracaksın!"

Abdurrahman[50] gitti, ben de onunla gittim. Hz. Âişe'nin huzuruna girdik. Abdurrahman selâm verdi, sonra dedi ki:

"- Ey mü'minlerin annesi; biz Mervân b. el-Hakem'in huzurunda idik. Mervân'a, Ebû Hureyre'nin; *'cünüp olarak sabahlayan o gün oruç tutmaz'* dediği hatırlatıldı." Hz. Âişe dedi ki:

"- Ya Abdurrahman, mesele Ebû Hureyre'nin dediği gibi değil. Rasûlullah'ın (as.) yaptığından yüz mü çeviriyorsun?" Abdurrahman;

"- Hayır, vallahi!" deyince, Hz. Âişe şöyle söyledi:

"- Allah'ın Rasûlüne şahitlik ederim ki, O, ihtilâmdan değil de cinsî temastan dolayı cünüp olarak sabahlar, sonra o gün oruç tutardı."

---

[50] **Ebû Muhammed, Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm b. el-Muğîre el-Kuraşî el-Medenî**: ö. 43/663. Medîneli tâbiîlerdendir. Hz. Peygamber döneminde dünyaya gelmiş ve kendisini görememişti. Rasûlullah (as.) vefat ettiğinde on yaşlarında idi. Kureyş'in eşrâfındandı. Babasından, Hz. Ömer ve Ebû Hureyre'den rivâyetleri vardır. Kendisinden oğlu Ebû Bekir, Şa'bî ve Ebû Kılâbe rivâyet etti. Sika ve huccettir; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

Sonra çıktık, Ümmü Seleme'nin yanına gittik. Abdurrahman, aynı şeyi Ümmü Seleme'ye sordu. O da Hz. Âişe gibi cevap verdi.

Sonra oradan ayrılıp Mervân b. el-Hakem'in yanına geldik. Abdurrahman, Hz. Âişe ile Ümmü Seleme'nin sözlerini nakletti. O zaman Mervân dedi ki:

"- Ya Ebâ Muhammed! Sana yemin vererek diyorum ki, kapıda duran atıma bineceksin! Ebû Hureyre'ye gideceksin! O, Akîk'teki arazisindedir. Bu durumu ona anlatacaksın!"

Abdurrahman hayvana bindi, onunla birlikte ben de bindim. Ebû Hureyre'nin yanına gittik. Abdurrahman bir müddet onunla konuştu. Sonra meseleyi anlattı. Ebû Hureyre dedi ki:

"- Bu konuda bende bilgi yok, yalnız onu bana bir muhbir haber verdi."

Muvatta ayrıca, **Müslim**'in son rivâyetini de tahric etti. Burada şu ifadeyi kullandı: "Adam;

"- Ben cünüp olarak sabahladım, oruç da tutmak istiyorum" deyince, Hz. Peygamber;

"- **Ben de cünüp olarak sabahlıyor ve oruç da tutmak istiyorum. Hemen yıkanıyor ve orucumu tutuyorum"** dedi.

Ebû Davud da, Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'den şöyle rivâyet eder:

"Rasûlullah (as.), ihtilâmdan değil, temastan dolayı cünüp olarak sabahlar, sonra da oruç tutardı." Râvi Abdullah el-Ezremî[51]; "Ramazan'da" kelimesini ilave etti..

Ebû Davud dedi ki:

"Bunu, yani *'Ramazan'da cünüp olarak sabahlardı'* sözünü söyleyen ne kadar da az kişi vardır! Hadîs aslında; *'Hz. Peygamber oruçlu iken cünüp olarak sabahlardı'* şeklindedir."

Ebû Davud ayrıca, **Müslim**'in son rivâyetini de tahric etti. Burada şu ifadeyi kullandı: "Adam,

---

[51] **Ebû Abdurrahman, Abdullah b. Muhammed b. İshak el-Ezremî el-Cezerî el-Musulî:** Musullu muhaddislerdendir. Vekî', İbn Uyeyne ve İbn Mehdî'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Ebû Davud, Ebû Hâtim ve İbnu'l-Münâdî rivâyet eder. Sikadır; hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

"- Ben cünüp olarak sabahladım, oruç da tutmak istiyorum" dedi. Hz. Peygamber de ona;

"- Ben de cünüp olarak sabahlarım ve ben de oruç tutmak isterim, hemen yıkanır ve orucumu tutarım..."

Hadîsin sonunda da Hz. Peygamber'in, **"...Vallahi ben, Allah'tan en çok korkanınız ve yaptığı şeyi en iyi bileniniz olmayı kuvvetle ümit ediyorum"** dediğini kaydeder.

Tirmizî'nin Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'den rivâyetine göre: "Hz. Peygamber, âilesiyle temastan dolayı cünüp olduğu halde sabaha kavuşur, sonra yıkanır ve orucuna devam ederdi."

Nesaî'nin rivâyetinde Süleyman b. Yesâr şöyle dedi:

"Ümmü Seleme'nin huzuruna gittim. Bana, "Rasûlullah'ın (as.) ihtilâm dışında bir sebeple cünüp olarak sabahladığını, sonra da oruç tuttuğunu" söyledi.

Nesaî, bu hadîsle birlikte Ümmü Seleme'nin "Hz. Peygamber'e kızarmış et takdim ettiğini, eti yediğini, sonra da abdest almadan namaz kıldığını" söylediğini de rivâyet etti.

İZAH

Bu hadîs, Ramazan'da ihtilâm veya temas sonucu cünüp olan birinin, bütün geceyi cünüp olarak geçirebileceğini, sahur bittikten sonra yıkanıp orucuna devam edebileceğini ifade etmektedir.

Yukarıdaki rivâyette de geçtiği üzere, bu konuda iki görüş vardır:

1- **Ebû Hureyre**'nin rivâyetine göre; cünüp olarak sabahlayan kişi, o gün oruç tutamaz. **İbrahim en-Nehaî**'nin de bu görüşte olduğu rivâyet edilir. **Atâ b. Ebî Rebâh**, oruca devam edilebileceğini, ama kaza edilmesi gerektiğini söyler. **İbn Hazm** da, güneş doğmadan önce gusledip sabah namazını kılmak şartıyla orucu sahih sayar.

Yukarıdaki rivâyette de görüldüğü üzere, **Ebû Hureyre**, bunu Hz. Peygamber'den bizzat duymadığını, **Fadl b. Abbas**'tan işittiğini, **Hz. Âişe** ve **Ümmü Seleme**'nin bu meseleyi daha iyi bileceklerini de

ifade etmiştir. Nitekim bilâhare **Ebû Hureyre**, bu görüşünden rucû etmiştir.

2- **Hz. Âişe** ve **Ümmü Seleme**'nin çok açık şekilde belirttiklerine göre, Ramazan'da cünüp olarak sabahlayan biri, orucuna devam edebilir. Geceyi cünüp olarak geçirmek, orucun sıhhatine mani değildir. Fecirden önce veya sonra yıkanmanın da neticeye tesiri yoktur. İslâm hukukçularının büyük çoğunluğu bu görüştedir. Hatta **Nevevî** ve **İbn Abdülberr**, bu konuda icmâ olduğu belirtirler.

Bakara sûresinde geçen *"oruç gecesi hanımlarınıza yaklaşmak size helâl kılınmıştır"*[52] âyet-i kerîmesi de bunun cevâzına delâlettir. Âyet, gecenin tamamında teması câiz görmektedir.

Âilevî bir konuyu **Hz. Âişe** ve **Ümmü Seleme**'nin, **Ebû Hureyre**'den daha iyi bilecekleri de bir vâkıadır. Nitekim **Ebû Hureyre** de bunu kabul etmektedir.

Kaldı ki, gusletmekle boğaza da su kaçmamaktadır. Boğaza su kaçmadıktan sonra ourç da bozulmaz.

Hz. Peygamber'in cünüp olarak sabahlamasından maksat, fecrin doğduğu vakte kadar guslü geciktirmesidir. Çünkü Hz. Peygamber, sabah namazını geçirmemiştir.

Nesaî'nin rivâyetinde sözü geçen **"muhbir"**den maksat, **Fadl b. Abbas**'tır.[53]

Hadîste Hz. Peygamber'in ihtilâmdan değil, hanımıyla temastan dolayı cünüp sabahladığına özellikle dikkat çekilmektedir. Bu münasebetle iki hususa işaret edilir:

1- Hz. Peygamber, câiz olduğunu göstermek amacıyla Ramazan'da hanımlarıyla temasta bulunur ve guslü de sabaha kadar geciktirirdi. Temas, tamamen iradî ve kasdî bir davranıştır, ihtilâm gibi gayr-ı iradî değildir. Bunun da oruca zarar verecek bir tarafı yoktur.

2- Hz. Peygamber'in ihtilâmdan dolayı cünüp olmadığına özellikle işaret edilmesi, şeytanın kendisine yaklaşamaması ile izaha çalışılmıştır. Çünkü ihtilâm, şeytanın tahrikiyle vukû bulur.

---

[52] Bakara, 187.

[53] **Câmiu'l-usûl**, XV, 604.

Peygamberlerin ihtilâm olup olmamaları, fukaha arasında tartışılır. Böyle olmakla birlikte görülen bir rüyadan dolayı meninin gelmesi, Peygamberler için de mümkün olsa gerektir.[54]

الفرع الخامس

في السواك

5- MİSVÂK KULLANMAK

٤٥٦٨ـ (د ت خ ــ عامر بن ربيعة رضي الله عنه) قال : « رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يستاك وهو صائم ما لا أعُدُّ ، ولا أُحْصِي ». أخرجه أبو داود.

وعند الترمذي قال: «رأيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم ما لا أُحصي يتسوَّكُ وهو صائم».

وأخرجه البخاري ، قال : ويُذْكَرُ عن عامر بن ربيعة... وذكر الحديث.

4.568- Âmir b. Rabîa şöyle dedi:

"Rasûlullah'ı (as.), oruçlu olduğu halde dişlerini fırçalarken, kaç defa gördüğümü sayamam."[55]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyetinde de; "Rasûlullah'ı (as.) oruçlu olarak dişlerini fırçalarken kaç defa gördüğümü sayamam" dedi.

Buharî de, "Âmir b. Rabîa'dan rivâyet edilir..." diyerek nakleder.

İZAH

Misvâk, dişleri temizlemek için kullanılan bir ağaç parçasıdır.

---

[54] Daha geniş bilgi için bkz., **İbn Hacer**, IV, 644.

[55] **Buharî**, Savm, 27 ta'lîkan; **Ebû Davud**, Savm, 26/2364; **Tirmizî**, Savm, 29/721.

Bu hadîsi rivâyet eden **Tirmizî**, oruçlunun misvâk kullanmasının câiz olduğu konusunda âlimlerin de ittifak ettiklerini kaydeder. Dört mezhep imamı da bu görüşte birleşmektedirler. Bazıları, ağızda tat bırakacağı gerekçesiyle taze misvâkı kullanmanın câiz olmadığını ileri sürerlerse de, **İbn Sîrîn** buna, **"su da ağızda tat bırakıyor, ama onunla ağzınızı çalkalıyorsunuz"** cevabını verir.

Bugün kullanılan diş fırçaları, misvâk görevini yapmaktadırlar. Bu itibarla diş macunu sürülmeden dişleri fırçalamada hiçbir sakınca yoktur. Macun sürülerek dişlerin fırçalanmasında ise, boğaza bir şey kaçırmamaya özen göstermek gerekir. Macunsuz fırçalamanın ihtiyata daha uygun olacağı düşünülebilir.

٤٥٦٩ـــ (خ ـــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : « يَسْتَاكُ أَوَّلَ النهار الصائمُ وآخره». أخرجه البخاري في ترجمة باب اغتسال الصائم.

4.569- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Oruçlu, gündüzün başlangıcında da, sonunda da dişlerini fırçalayabilir."[56]

İZAH

Bir kısım fukaha, öğleden önce dişlerin fırçalanmasını câiz görür, ama öğleden sonra, akşama yakın fırçalanmasına cevâp vermez. Gerek **İbn Ömer**'in bu ifadesi ve gerek fukahanın büyük ekseriyetinin kanâati, günün her saatinde dişleri fırçalamanın câiz olduğu istikametindedir. Zaten bu konu dinden ziyâde temizliği ve sağlığı alâkadar etmektedir.

---

[56] **Buharî**, Savm, 25, ta'lîkan.

الفرع السادس

في حفظ اللسان

6- DİLİNİ TUTMAK

٤٥٧٠ــ (خ م ط د س ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال: «الصيامُ جُنَّة، فإذا كانَ أحدُكُم صائما فلا يَرْفُثْ ولا يَجْهلْ، فإن امْرُؤ قاتَلَهُ أو شَاتَمَهُ فليقل: إنّي صائم». أخرجه الموطأ ، وأبو داود. وأخرجه البخاري ومسلم ، والنسائي أطول من هذا بزيادة معنى آخر، وسيجيء في كتاب «فضل الصوم» من حرف الفاء.

4.570- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Oruç kalkandır (koruyucudur). **Biriniz oruçlu iken, kötü söz söylemesin, câhillik yapmasın! Eğer biri kendisine vurur veya küfrederse, *'ben oruçluyum'* desin!"**[57]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** ve **Ebû Davud** tahric etti.

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Nesaî** de, ilave bazı sözlerle daha uzun bir metin halinde tahric ettiler. Bu rivâyet ilerde gelecektir.[58]

İZAH

"Dilini tutmak", aslında sadece oruç tutanın değil, herkesin yapması gereken bir husustur. Fakat Allah'ın emri olduğu için oruç tutan insanların, biraz daha dikkatli olmaları gerekir. İnsan sadece midesine oruç tutturmamalı; diline de oruç tutturup kötü söz söylememelidir. Gözüne oruç tutturarak harama bakmamalıdır. Kulağına oruç tutturarak kötülükleri dinlememelidir. Eline oruç tutturarak harama dokunmamalıdır. Ayağına oruç tutturarak harama

---

[57] **Buharî**, Savm, 2, 9; Libâs, 78; Tevhîd, 35, 50; **Müslim**, Sıyâm, 29/160; **Muvatta**, Sıyâm, 22/57; **Ebû Davud**, Savm, 25/2363; **Nesaî**, Sıyâm, 42.

[58] Bkz., hadîs no; 7134.

gitmemelidir. Hatta kalbine ve aklına da oruç tutturarak kötülük düşünmemelidir.

Bu şekilde oruç tutulursa, tam anlamıyla insan için bir kalkan görevi yapmış olur; insanı bütün kötülüklerden korumuş olur. Onu kötülüklerden koruduğu için, aynı zamanda cehenneme karşı da kalkan görevini yapmış olur.

"**Ben oruçluyum, desin!**" cümlesini **İbnu'l-Esîr** iki şekilde izah eder:

1- Bunu muhatabına söyler ve böylelikle onu kendisinden ve yaptığı yanlışlıklardan uzaklaştırmaya çalışır.

2- Bu sözü kendine telkin eder; kendi nefsine oruçlu olduğunu hatırlatarak yanlış bir hareketin orucunu ifsâd edebileceği, elde edeceği sevâbı kaybedebileceği tehlikesini haber vererek yanlış bir davranışta bulunmasını önlemeye çalışır.[59]

Bazı âlimler, gıybet ve yalanın orucu bozacağını söylemişlerdir. **Zâhirî** fukahası ile **Süyân-ı Sevrî, Evzaî, İbrahim en-Nehaî, Mücâhid, A'meş** gibi âlimlerin, gıybet ve yanlanla orucun bozulacağı kanâatinde oldukları rivâyet edilmiştir. Cumhur ise bunlarla orucun bozulmayacağı, ama sevâbının azalacağı kanâatindedir.

٤٥٧١ـــ (خ د ت ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**مَن لم يَدَعْ قولَ الزُّورِ والعمَلَ بِهِ، فَليسَ للهِ حاجة فِي أن يَدَعَ طَعَامَهُ وشَرَابَهُ**».

أخرجه البخاري، وأبو داود ، والترمذي.

4.571- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber şöyle buyurdu der:

"Yalan sözü ve yalanla iş görmeyi terk etmeyenin, yemesini-içmesini terk etmesine Allah'ın ihtiyacı yoktur."[60]

---

[59] **Câmiu'l-Usûl**, VI, 390.

[60] **Buharî**, Savm, 8; Edeb, 51; **Ebû Davud**, Savm, 25/2362; **Tirmizî**, Savm, 16/703.

الفرع السابع

في دعوة الصائم

7- ORUÇLUYU YEMEĞE DAVET

٤٥٧٢ـ (م د ت ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**إذا دُعِيَ أحدُكم إلى الطعامِ وهو صائم، فليقُلْ : إني صائم** ».

وفي رواية : « **إذا دُعِيَ أحَدُكم إلى الطعامِ ، فَلْيُجِبْ ، فإن كانَ مُفْطِرا ، فَلْيَطعَمْ ، وإن كان صائما فَلْيُصَلِّ** ». قال هشام : يريد : « **فليَدْعُ لهم** ». أخرجه مسلم ، وأبو داود.

وأخرج الترمذي الرواية الأولى ، وأخرج الثانية ، قال : « **فَلْيُجِبْ ، فإن كان صائما فليُصَلِّ** - يعني: **الدُّعاءَ** ».

4.572- Ebû Hureyre, Rasûlullah'ın (as.) şöyle dediğini rivâyet etti:

"Biriniz oruçlu iken yemeğe davet edildiğinde, *'ben oruçluyum'* desin!"[61]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyette; **"Biriniz yemeğe davet edildiğinde, davete gitsin; oruçlu değilse yesin, oruçlu ise duâ etsin!"** dedi.

Hişâm dedi ki:

"Hadîsteki ***'felyusalli'*** sözü duâ etsin demektir."

Bunları **Müslim** ve **Ebû Davud** tahric etti.

İlk rivâyeti **Tirmizî** de tahric etti. **Tirmizî** ikinci rivâyeti de tahric etti, ama oradaki ifade; **"...davete gitsin; eğer oruçlu ise duâ etsin!"** şeklindedir.

---

[61] **Müslim**, Sıyâm, 28/159; **Ebû Davud**, Savm, 76/2461; **Tirmizî**, Savm, 63/777-78.

İZAH

Oruçlu olmak, davete icâbet için mazeret değildir, belki orucu bozmamak için bir özür sayılabilir. Bunun için de davete gitmemekten veya gittiği halde yemeğe katılmamaktansa, gidip oruçlu olduğunu söylemek ve davet sahibine duâ etmek, en azından sosyal münasebet açısından daha uygundur. Hatta gerekirse bunun için orucun bozulması da câiz görülmüştür.

Söylemeye bile gerek yoktur ki, burada söz konusu olan oruç, nâfile oruçtur. Farz orucun hiçbir şekilde bozulması söz konusu olamaz.

٤٥٧٣ــ (ت ــ عائشة رضي الله عنها) قالت : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**مَن نزل بقوم فلا يَصُومنَّ [تطوعا] إلا بإذنهم**» . أخرجه الترمذي وقال: هذا حديث منكر، لا نعرف أحدا من الثقات [روى هذا الحديث] عن هشام بن عروة.

4.573- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Bir âileye misafir olan, ev sahibinin izni olmadan kesinlikle nâfile oruç tutmasın!"

Bu hadîsi tahric eden Tirmizî dedi ki:

"Bu hadîs münkerdir. Bunu Hişâm b. Urve'den, güvenilir râvilerden birinin rivâyet ettiğini bilmiyoruz."[62]

٤٥٧٤ــ (ت ــ أم عمارة بنت كعب الأنصارية رضي الله عنها) : « أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم دخل عليها ، فقدَّمت إليه طعاما، فقال لها: **كُلي**، فقالت: إني صائمة، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **إن الصائم تُصَلِّي عليه الملائكة إذا أُكِلَ طعامُهُ حتى يفرغوا** وربما قال: **[حتى] يشبعوا**». وفي رواية ليلى عن مولاتها : أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **الصائم إذا أَكَلَ عنده المفاطيرُ صَلَّت عليه الملائكة** ».

62 **Tirmizî**, Savm, 69/786. Gerek **Hz. Âişe**'den gelen bu rivâyet ve gerek **Hişâm b. Urve**'nin, babası vasıtasıyla naklettiği rivâyet zayıftırlar. **Tirmizî** de buna işaret etmektedir.

وفي أخرى نحو الأولى ، ولم يذكر فيها « حتى يفرغوا ، أو يشبعوا» ، أخرجه الترمذي.

4.574- Ümmü Umâre bint Kâ'b el-Ensâriye'den[63] rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber Ümmü Umâre'nin yanına gitmiş, Ümmü Umâre de kendisine yemek ikrâm etmişti. Hz. Peygamber;

"-Sen de ye!" deyince;

"- Ben oruçluyum" karşılığını vermiş. O zaman Rasûlullah (as.) şöyle demiş:

"- Oruçlunun yemeği yenirken, yemek bitinceye kadar – belki de doyuncaya kadar, dedi- **melekler onun için duâ ederler."**[64]

RİVÂYETLER

Âzâtlı câriye Leylâ'nın[65], sahibesinden (Ümmü Umâre'den) rivâyetinde Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Oruçlunun yanında yemek yenince, melekler ona duâ ederler."

İlk rivâyete benzeyen başka bir rivâyet daha vardır, ama orada; **"yemek bitinceye veya doyuncaya kadar"** cümlesi yoktur.

Hadîsi **Tirmizî** tahric etti.

---

[63] **Ümmü Umâre, Nesîbe bint Kâ'b b. Amr el-Ensâriyye el-Hazreciyye el-Medeniyye**: Hanım sahabîlerdendir. **Akabe** ve **Rıdvan** bîatlarına, **Uhud, Huneyn** ve **Yemâme** savaşlarına, **Hudeybiye** musalahasına katıldı. **Uhud**'da kocası Zeyd b. Âsım'la beraberdi. **Yemâme**'de on iki kılıç yarası almış, ayrıca kolu da kopmuştu. Meşhur sahabî Abdullah b. Zeyd'in annesidir. Kendisinden Muhammed b. Sîrîn rivâyet etmiştir.

[64] **Tirmizî**, Savm, 66/781-83.

[65] **Leylâ mevlât Ümmü Umâre el-Ensârîyye**: Hanım tabiîlerdendir. Ümmü Umâre'nin âzâtlısıdır. Kendisinden Habîb b. Zeyd el-Ensârî rivâyet eder. Hadîsi **Tirmizî, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

الفرع الثامن

في صوم المرأة بإذن زوجها

8- KADININ, KOCASININ İZNİYLE ORUÇ TUTMASI

٤٥٧٥ـ (خ م د ت ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **لا تَصُمِ المرأةُ وبَعْلُها شاهد إلا بإذنه** ». رواه البخاري في رواية هكذا ، ولم يزد عليه. وقد اتفق هو ومسلم عليه في رواية أخرى في جملة حديث ذُكِرَ في «**باب الصَّدَقة**».

وزاد أبو داود في هذه الرواية : « **في غير رمضانَ ، ولا تأذن في بيته وهو شاهد إلا بإذنه**».

وفي رواية الترمذي: «**لا تصومُ المرأةُ وزوجُها شاهد يوما من غير شهرِ رمضان إلا بإذنه**».

4.575- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Hiçbir kadın, kocası yanında iken onun izni olmadan (nâfile) **oruç tutmasın!"**[66]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** rivâyet etti. **Sadaka** bölümünde geçen bir başka rivâyette de **Buharî** ve **Müslim**, aynı hadîsi tahric etmişlerdi.

Ebû Davud, bu rivâyete, **"...Ramazan'ın dışında..."** lafzını ekler. Ayrıca **"Kocası yanında iken, onun izni olmadan hiç kimseyi eve almasın!"** cümlesini de ekler.

Tirmizî'nin rivâyeti de; **"Kocası yanında olan kadın, kocasının izni olmadan, Ramazan'ın dışında bir gün bile oruç tutamaz"** şeklindedir.

---

[66] **Buharî**, Nikâh, 85, 87; **Müslim**, Zekât, 26/84; **Ebû Davud**, Savm, 5/2458; **Tirmizî**, Savm, 64/779.

İZAH

Burada getirilen oruç yasağı, nâfile oruçlarla alakalıdır. Bu husus, âilevî ilişkilerin nezâketi ve önemi açısından düşünmeye değer. Beşerî ihtiyaçları karşılama bâbından dahi olsa âilevî ilişkiler, her türlü nâfile ibâdetten daha önemlidir.

Fukahanın ekserisi, Ramazan'ın kazası, kefâret ve adak oruçları gibi zamanla kayıtlı olmayan oruçlar için de kocanın iznine gerek olduğu kanâatindedir. Buna rağmen tutulan orucun, hüküm itibariyle haram veya mekruh olduğuna dair rivâyetler de vardır.

"Kocası yanında iken, ondan izinsiz kimseyi eve almaması", kocasının, o kişinin eve girmesine razı olup olmadığı bilinmeyen kişilerle ilgilidir. Kocasının razı olduğu kişileri, izinsiz de olsa eve alabilir.

الباب الثاني

من كتاب الصوم

في مبيح الإفطار وموجبه

وفيه فصلان:

الفصل الأول

في المبيح وهو السفر

وفيه أربعة فروع:

الفرع الأول

في إباحة الإفطار وذمّ الصيام

B- ORUÇ TUTMAMANIN MÜBAH VE ŞART OLDUĞU YERLER

I- ORUÇ TUTMAMANIN MÜBAH OLDUĞU YERLER

1 ORUÇ TUTMANIN MÜBAH, TUTMAMANIN MEZMÛM OLDUĞU YERLER

٤٥٧٦ـ (م ت ـ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم خَرَجَ عام الفتح إلى مكةَ في رمضانَ ، فصامَ حتى بلغَ كُراعَ الغَميم ، فصام الناسُ ، ثم دعا بِقَدح من ماء، فرَفَعَهُ حتى نَظَرَ الناسُ ، ثم شَرِبَ ، فقيل له بعد ذلك : إنَّ بعضَ الناس قد صام؟ فقال: **أولئكَ العُصاةُ ، أولئكَ العُصاةُ** ».

زاد في رواية «فقيل له: إنَّ الناسَ قد شَقَّ عليهم الصيامُ وإنما ينظرون فيما فعلت فدعا بِقَدَح من ماء بعدَ العصر». أخرجه مسلم، وأخرج الترمذي الرواية الثانية وقال: «**أولئك العُصاةُ**». مرة واحدة.

4.576- Cabir b. Abdullah'tan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) fetih yılında Ramazan ayında Mekke'ye doğru yola çıktı. Kürâu'l-Ğamîm vâdisine gelinceye kadar oruç tuttu. İnsanlar da oruç tutular. Sonra bir bardak su istedi, insanların görmesi için bardağı yukarı doğru kaldırdı ve suyu içti. Ondan sonra kendisine;

"- Bazıları da yine oruç tuttular" denince;

"- **Onlar âsilerdir! Onlar âsilerdir!"** buyurdu.[389]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette şöyle bir ilave vardır:

"Hz. Peygamber'e;

"- İnsanlara oruç ağır gelmeye başladı. Ancak onlar sizin ne yaptığınıza bakıyorlar" denince, ikindiden sonra bir bardak su istedi..."

Bunu **Müslim** tahric etti.

İkinci rivâyeti **Tirmizî** de tahric etti, yalnız sonundaki; **"Onlar âsilerdir!"** sözünü bir defa zikretti.

İZAH

Kürâu'l-Ğamîm; **Medîne** ile **Mekke** arasında **Usfan** yakınlarında bir vâdinin adıdır.

Hz. Peygamber **Mekke** fethi için Ramazan'ın başlarında yola çıkmışlardı. **Kürâu'l-Ğamîm** denilen yere geldiklerinde, ashâbın oruçtan zorlandığını görünce, herkesin görebileceği şekilde bardağı kaldırarak suyu içmiş ve böylece müslümanların da oruçlarını bozmalarına ruhsat vermişti. Bu ruhsata rağmen bazılarının oruç tutmaya devam ettiklerini duyunca da; **"onlar âsilerdir"** demişti.

Buradaki **"âsiler"** ifadesi; Rasûlullah'ın (as.) bir maslahata mebnî olarak orucu bozmalarını açık ve kesin bir tarzda emrettiği halde, buna direnip karşı koymalarından duyduğu rahatsızlığın tezahürü olabileceği gibi, bu derece meşakkatle oruca devam etmelerinin kendilerine zarar verebileceğini ifade için de söylemiş olabilir. Hadîsteki, **"İnsanlara oruç ağır gelmeye başladı. Ancak onlar sizin**

---

[389] **Müslim**, Sıyâm, 15/90; **Tirmizî**, Savm, 18/706.

ne yaptığınıza bakıyorlar" ifadesi, müslümanların çektiği sıkıntıyı göstermektedir. Buna rağmen oruca devam, şüphesiz ki insanlara zarar verir. Yüce Allah hastaların, güçsüzlerin, zayıfların oruç tutmamalarına izin vermiştir. Allah'ın bu iznine rağmen böylelerinin oruç tutması itâat değil, isyân sayılır.

Yolculuk halinde oruç bozmanın câiz olduğuna şüphe yoktur. Ancak bunun şart olup olmadığı konusu tartışmalıdır.

1- **Zâhirîler**'le diğer bazı fukahaya göre, sefer sırasında tutulan oruç, farz yerine geçmez. Hatta bir rivâyete göre, tuttukları orucu kaza etmeleri de gerekir.

2- **Ebû Hanîfe, İmâm Mâlik** ve **Şâfiî**'ye göre; insan seferde oruç tutup tutmamakta serbesttir. Gücü yeterse tutması daha iyi olur, ama tutmaması da câizdir.

Âyet ve hadîslerdeki kolaylık ilkesi göz önünde bulundurularak, bu hususta da insana kolay gelen tercih edilmelidir. Oruç tutmak daha kolay geliyorsa tutulur, aksi halde bozulur.

٤٥٧٧ـــ (خ م س ـــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « كنا مَعَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم في السفر فمنَّا الصائم، ومنَّا المفطرُ، قال: فنزلنا منزلا في يوم حارّ، أكثرُنا ظِلا صاحبُ الكساءِ، ومنَّا من يتَّقي الشمسَ بيده، قال: فسقط الصُّوَّام، وقام المفطرون فضربوا الأبنيةَ، وسَقَوُا الرِّكابَ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **ذَهَبَ المفطرون اليومَ بالأجرِ**».

أخرجه البخاري ومسلم، والنسائي.

4.577- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte seyahatte idik. İçimizden bazıları oruç tutuyor, bazıları tutmuyordu. Sıcak bir günde bir konak yerinde mola verdik. Ekseriyetle elbisesi olanlarımız gölgeleniyordu. Bir kısmımız da güneşten elleriyle korunuyordu. Derken oruç tutanlar bîtap düştüler. Oruç tutmayanlar hemen çadırları kurdular ve develeri suladılar. Hz. Peygamber buyurdu ki:

"Bugün sevâbı oruç tutmayanlar alıp götürdü."[390]

---

[390] **Buharî**, Cihâd, 71; **Müslim**, Sıyâm, 16/100; **Nesaî**, Sıyâm, 51.

٤٥٧٨— (س — **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : « أُتِيَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم بطعام بمَرِّ الظَّهران، فقال لأبي بكر وعمر : **أُدْنُوَا فكُلا** ، فقالا : إنا صائمان، قال: **ارْحَلُوا لصاحِبَيْكم، اعملوا لصاحِبَيْكم**». أخرجه النسائي.

4.578- Ebû Hureyre şöyle dedi:

"Merru'z-Zahrân'da Hz. Peygamber'e yemek getirilmişti. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e;

"- Yaklaşın, siz de yeyin!" dedi. Onlar;

"- Biz oruçluyuz!" deyince, yanındakilere;

"- Arkadaşlarınızın yüklerini indirin, onların işlerini yapın!" buyurdu.[391]

٤٥٧٩— (خ م د س — **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال : « كان النبيُّ صلى الله عليه وسلم في سفر، فرأى رجلا قد اجتمع الناسُ عليه ، وقد ظُلِّل عليه ، فقال: **ماله ؟** قالوا: رَجَل صائم، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **ليس [من] البرِّ أن تصوموا في السفر** ».

وفي رواية: «**ليس من البرِّ الصومُ في السفر**». أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود والنسائي.

وفي أخرى للنسائي : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم مرَّ برجل في ظلِّ شجرة ، يُرَشُّ عليه الماء ، فقال :**ما بالُ صاحبكم ؟** قالوا : يا رسولَ الله ، صائم ، قال : **إنَّهُ ليسَ من البرِّ أن تصوموا في السَّفَرِ ، وعليكم برُخصةِ الله التي رَخَّصَ لكم ، فاقْبَلُوها** ».

وله في أخرى مختصرا: أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: «**ليسَ من البرِّ الصيامُ في السَّفرِ**».

4.579- Cabir b. Abdullah şöyle dedi:

"Hz. Peygamber bir yolculuk esnasında, etrafında insanların toplanıp gölgelendirdikleri bir adam gördü:

---

391 **Nesaî**, Sıyâm, 49.

"- **Nesi var onun?**" diye sordu.

"- Oruçludur" dediler.

"- **Yolculukta oruç tutmanız hayır değildir**" buyurdu.[392]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette; "Yolculukta oruç tutmak, hayır sayılmaz" **dedi.**

Hadîsi **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric ettiler.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber, bir ağacın gölgesinde başına su dökülen bir adam gördü:

"- **Ne oldu arkadaşınıza?**" diye sordu.

"- Oruç tutuyor, ey Allah'ın Rasûlü" dediler.

Bunun üzerine şöyle dedi:

"- Yolculukta oruç tutmanız, hayır sayılmaz. Allah'ın size verdiği ruhsata uyun, Allah'ın ruhsatını kabul edin!"

Nesaî'nin muhtasar bir rivâyetine göre de; "**Yolculukta oruç, hayır sayılmaz**" dedi.

٤٥٨٠ــ (س ــ **أبو مالك الأشعري** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم قال: «**ليسَ من البِرِّ الصيامُ في السفر** ». أخرجه النسائي.

4.580- Ebû Mâlik el-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Yolculukta oruç tutmak, sevap değildir."[393]

٤٥٨١ــ (**أبو موسى الأشعري** رضي الله عنه) قال لرسولِ الله صلى الله عليه وسلم: «**أمِنَ امْبِرّ امْصَوم في امْسَفَر؟** فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **ليس من امْبِرّ امْصَوم في امْسَفَر**». أخرجه...

---

[392] **Buharî**, Savm, 36; **Müslim**, Sıyâm, 15/92; **Ebû Davud**, 43/2407; **Nesaî**, Sıyâm, 48.

[393] **Nesaî**, Sıyâm, 46.

4.581- Ebû Musa'l-Eş'arî, Hz. Peygamber'e şöyle dedi:

"- Yolculukta oruç tutmak, sevap mıdır?"

"- **Yolculukta oruç tutmak sevap değildir"** cevabını verdi.[394]

İZAH

Bu hadîs, Arap dilcileri arasında meşhur bir rivâyettir. Bilindiği üzere Arapça'da marifelik takısı olarak "**elif-lâm**" harfleri kullanılır ve buna da harf-i tarif denir. Bu takı, kelimeyi nekre olmaktan kurtarır, marife yapar. Yukarıdaki rivâyette ise, bu "**elif lâm**" takısı yerine, marifelik alâmeti olarak "**elif-mîm**" takısı kullanılmıştır. Bu kullanım tarzı, **Yemen**'de yaygındı. Hadîsin râvîsi olan **Ebû Musa'l-Eş'arî** de malum olduğu üzere Yemenlidir. Hz. Peygamber de onların bu üslûbundan haberdardı. Nitekim verdiği cevapta aynı üslûbu kullanması da bunu göstermektedir.

٤٥٨٢ــ (س ــ **عبد الرحمن بن عوف** رضي الله عنه) قال: « كان يقال : الصيامُ في السفر: كالإفطار في الحَضر ». وفي رواية : « الصائم في السفر : كالمفطر في الحضر ».

أخرجه النسائي.

4.582- Abdurrahman b. Avf'dan rivâyet edilmiştir:

"Yolculukta oruç tutmak, mukimken oruç bozmak gibidir" denirdi.[395]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet; *"Yolculukta oruç tutan, mukimken oruç bozan gibidir"* şeklindedir. Hadîsi **Nesaî** tahric etti.

---

[394] Bu hadîsi **Rezîn** tahric etmiştir. Ayrıca bkz., **Nasbu'r-Râye**, II, 461; **el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye**, I, 183; **el-Beyân ve't-Ta'rîf**, II, 178. Bu rivâyette, kelimelerin başında bulunan ***"mîm"***'ler, harfi tarif anlamındadır. **Yemen**'de bazı kabileler, harfi tarif için ***"elif lâm"*** yerine, ***"elif mîm"***'i kullanırdı.

[395] **Nesaî**, Sıyâm, 53. Bu rivâyetin senedi munkatıdır.

الفرع الثاني

في التخيير بين الصوم والإفطار

2- ORUÇ TUTUP TUTMAMANIN SERBEST OLDUĞU GÜNLER

٤٥٨٣ـ (خ م ط د ت س ـ عائشة رضي الله عنها): «أن حمزة بنَ عمرو الأسلمي قال للنبيِّ صلى الله عليه وسلم أأصومُ في السفر؟ وكان كثيرَ الصيام فقال: **إن شئتَ فصُمْ، وإن شئتَ فأفطِرْ**».

وفي رواية: «إني أسْرُدُ الصومَ». وفي أخرى «سأله عن الصوم في السفر؟». أخرجه الجماعة.

4.583- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Hamza b. Amr el-Eslemî, Hz. Peygamber'e;

"- Yolculukta oruç tutabilir miyim?" diye sordu. Bu zât, çok oruç tutan biriydi. Hz. Peygamber;

"- İstersen tut, istersen tutma!" buyurdu.[396]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette adam; "ben devamlı oruç tutuyorum" dedi.

Başka bir rivâyete göre de; "Hamza Hz. Peygamber'e, yolculukta oruç tutmanın hükmünü sordu."

Hadîs kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

İZAH

Seferîlikte oruç konusu az önce geçmişti.

Bu hadîste **Hamza**, Hz. Peygamber'e, yolculukta oruç tutup tutamayacağını sormuştur. Rasûlullah (as.) da onu serbest

---

[396] **Buharî**, Savm, 33; **Müslim**, Sıyâm,17/103; **Muvatta**, Sıyâm, 7/24; **Ebû Davud**, Savm, 42/2402; **Tirmizî**, Savm, 19/707; **Nesaî**, Sıyâm, 56.

bırakmıştır. Bu orucun Ramazan mı, yoksa nâfile oruç mu olduğu açık değildir.

Hanefî, **Şâfiî** ve **Mâlikîler**, bu rivâyete dayanarak, yolculukta oruç tutmanın efdal olduğu kanâatine vardılar. **Ahmed b. Hanbel** ise, daha önce geçen hadîsleri delil kabul ederek, tutmamayı efdal sayar.

٤٥٨٤ــ (خ م ط د ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : « كنا نسافر مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فلم يَعِبِ الصائمُ على المفطرِ ، ولا المفطرُ على الصائم ».

وفي رواية : قال حميد [ابن أبي حميد] الطويل : « خرجتُ فصمتُ ، فقالوا لي: أعِدْ، فقلتُ : إن أنسا أخبرني أن أصحابَ رسول الله صلى الله عليه وسلم كانوا يسافرون ، فلا يَعيبُ الصائمُ على المفطرِ، ولا المفطرُ على الصائم ، فلَقِيتُ ابنَ أبي مُلَيكة ، فأخبرني عن عائشة بمثله».

أخرجه البخاري ومسلم. وأخرج الموطأ الرواية الأولى. وفي رواية أبي داود قال : « سافرنا مَعَ رسول الله صلى الله عليه وسلم في رمضان ، فصام بعضنا ، وأفطر بعضنا ، فلم يَعِب الصائمُ على المفطرِ ، ولا المفطرُ على الصائم».

4.584- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte sefere çıkardık; oruç tutan tutmayanı, tutmayan da tutanı ayıplamazdı."[397]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Humeyd b. Ebî Humeyd et-Tavîl şöyle anlattı:

"Sefere çıkmıştım, oruç tutuyordum. Bana;

"- Orucunu kazâ et!" dediler. Ben de dedim ki:

"- Bana Enes'in haber verdiğine göre; '*Rasûlullah'ın (as.) ashâbı sefere çıkarlar, ne oruç tutan tutmayanı, ne de tutmayan tutanı ayıplardı!*' Sonra İbn Ebî Müleyke'yi gördüm, o da bana aynı şeyi Hz. Âişe'den naklen haber verdi."

---

[397] **Buharî**, Savm, 37; **Müslim**, Sıyâm, 15/98; **Muvatta**, 7/23; **Ebû Davud**, Savm, 42/2405.

Bunları Buharî ve Müslim tahric etti.

İlk rivâyeti Muvatta da tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Ramazan ayında Hz. Peygamber'le birlikte sefere çıkmıştık; içimizden bazıları oruç tuttu, bazıları tutmadı. Ne oruç tutan tutmayanı, ne de tutmayan tutanı ayıpladı!"

٤٥٨٥ـ (م ت د س ـ **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) قال قَزَعةُ: «أتيتُ أبا سعيد الخدريَّ وهو مكثور عليه، فلما تفرَّقَ الناسُ عنه قلتُ: إني لا أسألكَ عما يسألك هؤلاء، فسألتُهُ عن الصوم في السفر؟ فقال: سافرنَا مَعَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم إلى مكةَ ونحنُ صيام، قال: فنزلنا منزلا، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **إنكم قد دَنَوْتم من عَدُوِّكم، والفطْرُ أقوى لكم**، فكانتْ رخصة، فمنا من صامَ ومنا من أفطر ثم نزلنا منزلا آخرَ فقال: **إنكم مُصَبِّحوا عدوِّكم، والفطرُ أقوى [لكم]، فأفْطِرُوا** وكانت عَزْمة فأفطرنا ثم لقد رأيتُنا نصوم مع رسولِ الله صلى الله عليه وسلم بعد ذلك في السفر».

أخرجه مسلم. وله عن أبي نَضْرة عن أبي سعيد قال: «غزونا مع رسولِ الله صلى الله عليه وسلم لستَّ عشرةَ مَضَتْ من رمضانَ فمنَّا من صامَ ومنَّا من أفطرَ فلم يَعبْ الصائمُ على المُفطر ولا المفطرُ على الصائم». وفي رواية : « لثماني عشرةَ خلَتْ ». وفي أخرى : « في ثنتيْ عَشْرَةَ ».

وفي أخرى : « لسبع عشرة - أو تسع عشرة ». وأخرج أبو داود الرواية الأولى ، وقال في أولها : « وهو يفتي الناسَ وهو مَكْثور عليه، فانتظرتُ خَلْوتَهُ ، فلما خلا سألْتُهُ عن صيام رمضانَ في السَّفَرِ ؟ قال : خرجنا مَعَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم في رمضانَ عامَ الفتح ، فكانَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يصومُ ، ونصومُ، حتى بلغَ مَنْزِلا من المنازل... وذكر الحديث ». وقال في آخره: « ثم لقد رأيتُني أصومُ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم قبل ذلك وبعد ذلك ».

وفي رواية الترمذي قال : « كُنَّا نُسَافِرُ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في شهر رمضانَ ، فما يُعابُ على الصائم صومه ، ولا على المفطرِ إفطاره ».

وفي أخرى له قال : « كُنَّا نسافر مَعَ رسول الله صلى الله عليه وسلم. فمنَّا الصائم، ومنَّا المفطرُ، فلا يجدُ المفطر على الصائم، ولا الصائمُ على المفطر، وكانوا يرَوْن : أنَّه مَنْ وَجد قوَّة فصام، فحَسَن ، وَمَنْ وَجدَ ضَعفا فأفْطرَ ، فحَسَن ».

وفي رواية النسائي قال : « كُنَّا نُسافرُ مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فمنَّا الصائمُ ، ومنَّا المفطر ، فلا يَعيبُ الصائمُ على المفطرِ ، ولا المفطرُ على الصائم». وله عنه وعن جابر مثله.

4.585- Kazaa anlatıyor:

"Ebû Saîd el-Hudrî'ye gitmiştim; yanında kalabalık bir gurup vardı. Kalabalık dağılınca, kendisine:

"- Ben sana, bu adamların sordukları şeyleri sormayacağım" dedim ve seferde oruç konusunu sordum. Cevaben dedi ki:

"Biz Rasûlullah'la (as.) birlikte Mekke'ye oruçlu olarak seyahat ettik. Bir konak yerine varınca Hz. Peygamber;

"- Şüphesiz sizler, düşmanınıza yaklaşmış bulunuyorsunuz; artık oruç tutmamak, size daha çok kuvvet verir" dedi.

Bu, bir ruhsat idi, onun için bazımız oruç tuttu, bazımız tutmadı. Sonra başka bir konak yerine vardık. Orada da;

"- Sizler, yarın sabah düşmanla karşılaşacaksınız; oruç tutmamanız size daha kuvvet verir. Binâenaleyh artık oruç tutmayın!" dedi.

Bu, kesin bir emirdi. Bunun üzerine biz de oruçlarımızı bozduk. Onda sonra yolculuk esnasında Hz. Peygamber'le birlikte oruç tuttuğumuzu da bilirim."[398]

[398] **Müslim**, Sıyâm, 15/93-97; 16/102; **Tirmizî**, 19/708-709; **Ebû Davud**, Savm, 42/2406; **Nesaî**, Sıyâm, 59.

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti. Ebû Nadra vasıtasıyla **Müslim**'in Ebû Saîd'den naklettiği başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte Ramazan'ın on altısında gazaya çıkmıştık; bazımız oruç tuttu, bazımız tutmadı. Ama ne tutan tutmayanı ayıpladı, ne de tutmayan tutanı!"

Başka bir rivâyette de; "...Ramazan'ın on sekizinde..." denir.

Bir diğerinde de; "...On ikisinde..." denir.

Başka bir rivâyette de; "...On yedisinde veya on dokuzunda..." denir.

İlk rivâyeti **Ebû Davud** da tahric etti ve baş tarafında şöyle dedi:

"Enes insanlara fetvâ veriyordu, başı hayli kalabalıktı. Yalnız kalmasını bekledim. Yalnız kalınca da, Ramazan ayındaki seferî orucu sordum. Şu cevabı verdi:

"- Fetih yılında Hz. Peygamber'le birlikte Ramazan ayında sefere çıkmıştık. Rasûlullah (as.) oruç tutuyor, biz de oruç tutuyorduk. Nihayet konaklama yerlerinden birine ulaştık..." Sonra hadîsi yukarıdaki gibi zikreder. Sonunda da;

"Ondan önce ve ondan sonra Hz. Peygamber'le birlikte (yolculukta) çok oruç tuttuğumu bilirim."

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlulah'la (as.) birlikte Ramazan ayında sefere çıktık; ne oruç tutana bundan dolayı laf edilirdi, ne de tutmayana!"

Tirmizî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber'le birlikte sefere çıktık. Bazımız oruç tuttu, bazımız tutmadı. Ne oruç tutmayan tutana, ne de tutan tutmayana kızardı! Onlar, gücü yetenin oruç tutmasını güzel bulurlardı, zayıf olanın da tutmamasını güzel bulurlardı."

Nesaî'nin rivâyeti de şu şekildedir:

"Hz. Peygamber'le birlikte sefere çıktık; bazımız oruç tuttu, bazımız tutmadı. Tutan tutmayanı, tutmayan da tutanı ayıplamazdı."

٤٥٨٦ـ (خ م د س ـ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : « سَافَرَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في رمضانَ ، فصامَ حتى بَلَغَ عُسْفَانَ ثم دعا بإناء من ماء ، فشرب نهارا ليراه الناسُ ، وأفطر حتى قدمَ مكة ، قال: وكان ابنُ عباس يقولُ : صامَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في السفر ، وأفطرَ، فمن شاءَ صامَ ، ومن شاءَ أفطرَ». أخرجه البخاري ، ومسلم.

ولمسلم أنَّ ابنَ عباس قال: «لا تَعِبْ على من صام، ولا على من أفطر، قد صام رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في السفر وأفطرَ».

وللبخاري قال : « خرج النبيُّ صلى الله عليه وسلم في رمضانَ إلى حُنَيْن ، والناسُ مختلفون، فصائم ومُفْطِر ، فلما استوى على راحلته دعا بإناء من لبن أو ماء ، فوضعه على راحلته - أو راحته- ثم نظرَ الناسُ فقال المفطرون للصُّوَّام : **أفطروا** ».

قال البخاري: وقال عبد الرزاق: أخبرنا مَعْمَر عن أيوب عن عكرمة عن ابن عباس قال : «خرج رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عام الفتح»، لم يزد. وأخرج أبو داود والنسائي الرواية الأولى.

4.586- Abdullah b. Abbas anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Ramazan ayında sefere çıkmıştı. Usfan'a gelinceye kadar oruç tuttu. Sonra bir bardak su istedi ve insanların görmesi için gündüz suyu içti. Mekke'ye gelinceye kadar da oruç tutmadı."

Râvi (Tavus) dedi ki: İbn Abbas şöyle diyordu:

"Rasûlullah (as.) seferde hem oruç tutu, hem de bozdu. Binâenaleyh isteyen oruç tutsun, isteyen tutmasın!"[399]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in diğer bir rivâyetine göre İbn Abbas şöyle dedi:

---

[399] **Buharî**, Savm, 34; Cihâd, 106; Meğâzî, 48; **Müslim**, Sıyâm, 15/88; **Ebû Davud**, Savm, 42/2404; **Nesaî**, Sıyâm, 54, 55, 60, 61.

"(Seferîlikte) ne oruç tutanı, ne de tutmayanı ayıpla! Çünkü Allah'ın Rasûlü yolculukta bazen oruç tutmuş, bazen de tutmamıştır."

Buharî'nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber Ramazan ayında Huneyn'e gitmek üzere yola çıktı. Yanındaki insanlardan bazısı oruç tutuyor, bazısı da tutmuyordu. Rasûlullah (as.) hayvanına binince bir bardak süt veya su istedi. Bardağı bineğinin üzerine koydu veya avucuna aldı. Sonra insanlara baktı. Bunun üzerine oruç tutmayanlar, tutanlara; *"Orucunuzu bozun!"* dediler."

Buharî dedi ki:

"Abdürrezzak şöyle dedi: Bize Ma'mer, Eyyub'dan, o da İkrime'den, o da İbn Abbas'tan naklen; "Rasûlullah (as.) fetih yılında (Ramazan içinde) yola çıktı" dedi. Başka bir ilave yapmadı.

Ebû Davud ve **Nesaî** de ilk rivâyeti tahric ettiler.

İZAH

Usfân; Medîne ile **Mekke** arasında, **Mekke**'ye üç konak mesafede bir yer adıdır.

Hz. Peygamber'in fetih yılında **Medîne**'den **Mekke**'ye doğru Ramazan ayında yola çıktığı bilinmektedir. Hemen hemen bütün rivâyetler, bu konuda ittifak halindedirler. Yalnız yukarıda geçen **Buharî**'nin bir rivâyetinde Ramazan ayında **Huneyn**'e gittiğinden söz edilmektedir. Bu ifade, konuyu müşkil hale getirmektedir. Bilindiği üzere **Huneyn** seferi, **Mekke** fethinden hemen sonra yapılmıştır. Buna dayanarak **İbnu't-Tîn, Mekke** fethinin Ramazan'da tamamlandığını ve Ramazan'ın sonlarında da **Huneyn**'e gidildiğini söyleyerek aradaki ihtilafı gidermeye çalışır. Hatta hadîsteki "**su veya süt istedi**" ifadesini de olayın, biri **Medîne**'den **Mekke**'ye gelirken, diğeri de **Mekke**'den **Huneyn**'e giderken olmak üzere iki defa cereyan ettiğine hamleder; birinde su, diğerinde de süt içmiş olabileceğini söyler. Ancak rivâyetler muhtelif olmakla birlikte **Medîne**'den Ramazan başladıktan sonra yola çıkıldığı, yolun on iki

gün sürdüğü ve **Mekke**'de de on dokuz gün kalındığı göz önüne alınırsa, bu açıklamanın doğruluğu kuşkulu görünmektedir.

٤٥٨٧ـ (د س ــ **حمزة بن عمرو الأسلمي** رضي الله عنهما) قال : «قلتُ لرسول الله صلى الله عليه وسلم : إني صاحبُ ظَهْرٍ أُعالجه، أُسافرُ عليه وأُكْريه ، وإنّه ربما صادفني هذا الشهر -يعني: رمضان- وأنا أجدُ القُوّةَ ، وأنا شابٌّ ، وأجدُني أن أصومَ يا رسولَ الله أهْوَنُ عليَّ من أن أُؤَخّره فيكون دَيْنًا ، أفأصومُ يا رسول الله أعظمُ لأجري، أو أُفطِرُ؟ قال: **أيَّ ذلك شئتَ يا حَمْزَةُ** ».

أخرجه أبو داود. وفي رواية النسائي : « أنه سألَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم عن الصوم في السفر ؟ فقال : **إن شئتَ فصُم، وإن شئتَ فأفطر**».

وفي أخرى : « **إن شئتَ أن تصومَ فصُمْ ، وإن شئتَ أن تُفطرَ فأفطر**».

وفي أخرى: « إني أجدُ قُوّةً على الصيام في السفر ؟ قال: **إن شئتَ فصُمْ ، وإن شئتَ فأفْطِرْ**».

وفي أخرى قال : « كنتُ أسْرُدُ الصيامَ على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقلتُ : يا رسولَ الله، إني أسرُدُ [الصيامَ] في السفرِ؟ فقال: **إن شئتَ فصُمْ وإن شئتَ فأفْطِرْ** ».

وفي أخرى : « إني أجد فيَّ قُوَّةً على الصيام في السفر ، فهل عليَّ جُنَاح ؟ قال: **هي رُخصَةٌ من الله عز وجل ، فمن أخذ بها فحَسَن ، ومَنْ أحبَّ أن يصومَ فلا جُنَاحَ عَلَيْه** ».

4.587- Hamza b. Amr el-Eslemî'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'a (as.) dedim ki:

"- Benim bir devem var, onu çalıştırıyorum; onunla sefere çıkıyorum ve onu kiraya veriyorum. (Yolculuk) bazen bu aya, -Ramazan'ı kastediyor- tesadüf ediyor. Ben, kendimi güçlü hissediyorum, gencim. Ey Allah'ın Rasûlü; oruç tutmak bana, orucu geciktirip üzerimde borç kalmasından daha uygun geliyor. Oruç tutmakla mı, yoksa tutmamakla mı daha büyük sevap kazanırım, ya Rasûlallah?"

"- Hangisini arzu edersen onu yap, ya Hamza!" buyurdu.[400]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti. **Nesaî**'nin rivâyetine göre ise; Hamza, Rasûlullah'a (as.) yolculuktaki orucu sordu, Hz. Peygamber de; **"İstersen oruç tut, istersen tutma!"** buyurdu.

Diğer bir rivâyette de; **"Oruç tutmak istersen tut, istemezsen tutma!"** dedi.

Başka bir rivâyete göre de, Hamza;

"- Ben yolculukta oruç tutacak gücü kendimde hissediyorum" dedi. Hz. Peygamber de;

"- İstersen tut, istersen tutma!" dedi.

Bir başka rivâyete göre de şöyle dedi:

"Ben, Rasûlullah (as.) döneminde devamlı oruç tutardım. Bir gün dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben yolculuk esnasında da sürekli oruç tutuyorum."

"- İstersen tut, istersen tutma!" cevabını verdi.

Nihayet diğer bir rivâyet de şöyledir:

"- Ben kendimde, yolculukta da oruç tutacak gücü buluyorum. Tutarsam, günah kazanır mıyım?"

"- O, yüce Allah'tan gelen bir ruhsattır. Kim bu ruhsata uyarsa, güzel yapmış olur. Oruç tutmak isteyene de günah yoktur."

---

[400] **Ebû Davud**, Savm, 42/2403; **Nesaî**, Sıyâm, 56, 57, 58.

الفرع الثالث

في إباحة الإفطار مطلقا

3- ORUÇ TUTMAMANIN MUTLAK OLARAK MÜBAH OLMASI

٤٥٨٨ــ (خ م ط س ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم خرج من المدينة، ومعه عَشْرَةُ آلاف ، وذلك على رأس ثماني سنين ونصف من مَقْدَمِه المدينة ، فسار بمن معه من المسلمينَ إلى مكةَ، يصومُ ويصومون، حتى بلغ الكَديد – وهو ما بين عُسفانَ وقُدَيْد – أفطرَ وأفطَرُوا » قال الزُّهري : وَإِنَّمَا يُؤخَذُ من أمرِ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم الآخرُ فالآخرُ.

وفي رواية للبخاري : « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم غزا غزوةَ الفتح في رمضان » لم يزد، قال الزهري : وسمعتُ سعيدَ بنَ المسيِّبِ يقول مثل ذلك، [ثم] قال [البخاري] متصلا به: وعن عبيد الله بن عبد الله عن ابن عباس قال : « صامَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، حتى إذا بلغَ الكَديد – الماء الذي بين قُديد وعُسْفانَ – أفطَر ، فلم يزل مُفْطِرا حتى انسلخ الشَّهرُ ».

وهو عند مسلم عن ابن شهاب : « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم خرج عام الفتح ، فصام حتى بَلَغَ الكَديد ، ثم أفطر ، قال : وكان أصحابُه صلى الله عليه وسلم يتَّبعُون الأحدَث فالأحْدَثَ من أمرِه صلى الله عليه وسلم » ، وعنده في رواية سفيان مثله.

قال سفيان: لا أدري : من قول مَنْ هو ؟ يعني: «وكان يُؤخَذُ بالآخِرِ من قول رسول الله صلى الله عليه وسلم؟»). وعنده في أخرى مثله ، وقال : قال الزهري : « كان الفِطْرُ آخرَ الأمرين ، وإنما يؤخَذُ من أمرِ رسول الله صلى الله عليه وسلم بالآخِرِ فالآخِرِ ، قال الزهري : فصبَّح رسولُ الله صلى الله عليه وسلم مكةَ لثلاثَ عَشْرَةَ [ليلة خلَتْ] من رمضانَ ».

زاد في رواية : « وكانوا يتَّبعون الأَحْدَث فالأحْدَث من أمرِه ، ويرَوْنَهُ الناسخ المحكَم».

وأخرج الموطأ : « أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم خرج إلى مكة عام الفتح في رمضان ، فصام حتى بلغ الكديد ، ثم أفطرَ ، فأفطرَ الناسُ ، وكانوا يأخذون بالأحْدَث فالأحْدَث من أمرِ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ».

وفي رواية النسائي : « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم خرج في رمضانَ ، فصام حتى إذا أتى قُدَيدا أُتِيَ بقَدَحٍ من لَبَن ، فشربَ ، فأفطرَ هو وأصحابه ». وفي أخرى قال : «صامَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم من المدينة حتى أتى قُدَيدا ، ثم أفطرَ ، حتى أتى مكةَ ». وله عن مجاهد مرسلا: «أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم صام في شهر رمضان، وأفطرَ في السفر».

4.588- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) Medîne'den yola çıktı, yanında da on bin kişi vardı. Bu seyahat, Medîne'ye gelişinden sonra geçen sekizinci yılın başında yapılmıştı. Yanındaki müslümanlarla birlikte Mekke'ye doğru yürüdü; kendisi oruçlu idi, müslümanlar da oruçlu idiler. Kedîd mevkiine –burası Usfân ile Kudeyd arasında bir yerdir- geldiğinde orucunu açtı, müslümanlar da açtılar."

Zührî; "Rasûlullah'ın (as.) işinden daima son yaptığı alınırdı" dedi.[401]

RİVÂYETLER

Buharî'nin bir rivâyetinde: *"Rasûlullah (as.) Fetih gazâsını Ramazan ayında yaptı"* dedi ve başka bir şey ilave etmedi. Zührî; *"Saîd b. el-Müseyyeb'in buna benzer bir hadîsi rivâyet ettiğini işittim"* dedi. Sonra buna bağlı olarak Buharî, Ubeydullah b. Abdullah (b. Utbe) vasıtasıyla İbn Abbas'ın; *"Rasûlullah (as.) Kedîd mevkiine gelince –burası, Kudeyd ile Usfân arasında bulunan bir su başıdır- orucunu bozdu. Artık Ramazan ayı çıkana kadar oruç tutmadı"* dediğini kaydetti.

Müslim'de ise İbn Şihâb'dan naklen şöyle rivâyet edilir:

---

[401] **Buharî**, Savm, 34; Cihâd, 106; Meğâzî, 48; **Müslim**, Sıyâm, 15/88; **Muvatta**, Sıyâm, 7/21; **Nesaî**, Sıyâm, 54, 55.

"Rasûlullah (as.) Fetih yılında Medîne'den yola çıktı, Kedîd'e gelinceye kadar oruç tuttu, sonra orucunu bozdu. Ashâbı da Hz. Peygamber'in en yeni fiiline uyarlardı."

Yine **Müslim**'de, Süfyân'dan naklen, aynı hadîsin benzeri rivâyet edilir. Süfyan dedi ki:

"Rasûlullah'ın (as.) sözlerinden sonuncusu alınırdı, sözü kimindir bilmiyorum."

Müslim'de aynı hadîsin başka bir rivâyetinde de Zührî şöyle dedi:

"İki şıkkın sonuncusu, oruç tutmamaktır. Zaten Rasûlullah'ın (as.) fiilinden de sonuncusu alınırdı. Hz. Peygamber Mekke'ye Ramazan'ın 13. gününün sabahı ulaşmıştı."

Başka bir rivâyette de; *"Ashabı, Hz. Peygamber'in en yeni fiiline uyarlardı ve bunu muhkem bir nâsih kabul ederlerdi"*dedi.

Muvatta'nın rivâyeti de şöyledir:

"Fetih yılında Rasûlullah (as.), Mekke'ye doğru Ramazan ayında yola çıktı. Kedîd'e gelene kadar oruç tuttu, sonra bozdu. Bunun üzerine insanlar da oruçlarını bozdular. Onlar, Hz. Peygamber'in işlerinden en yenisini benimserlerdi."

Nesaî'nin rivâyetine göre ise; "Hz. Peygamber Ramazan'da yola çıktı, Kudeyd mevkiine gelene kadar oruç tuttu. Orada kendisine bir bardak su getirildi, onu içti. Böylece hem kendisi, hem de ashâbı oruçlarını bozdular."

Başka bir rivâyette de; "Rasûlullah (as.) Medîne'den oruçlu olarak yola çıktı, Kudeyd'e gelene kadar oruç tuttu, sonra orucunu bozdu ve Mekke'ye kadar bir daha oruç tutmadı."

Nesaî'nin Mücâhid'den tahric ettiği mürsel bir rivâyete göre de; *"Hz. Peygamber Ramazan ayında oruç tuttu, sonra (aynı ayda) yolda orucunu bozdu."*

٤٥٨٩ــ (خ م د ــ أبو الدرداء رضي الله عنه) قال : خرجنا معَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم في شهر رمضانَ في حَرّ شديد ، حتى إنْ كان أحدُنا ليضع يَدَهُ على رأسِهِ من شِدَّةِ الحرّ ، وما فينا صائم إلا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وعبدُ اللهِ بنُ رَوَاحةَ. أخرجه البخاري ومسلم.

وعند أبي داود : « خَرَجْنَا مَعَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم في بعض غَزَوَاته في حرّ شديد، حتى إنّ أحَدَنا ليضعُ يَدَهُ ، أو كَفَّهُ على رأسه من شدَّة الحرّ... وذكر الحديث».

4.589- Ebû'd-Derdâ anlatıyor:

"Hz. Peygamber'le birlikte Ramazan ayında aşırı sıcak bir günde yola çıktık. Sıcağın şiddetinden her birimiz elini başına koyuyordu. İçimizde Rasûlullah (as.) ile Abdullah b. Revâha'dan başka oruç tutan yoktu."[402]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud'daki rivâyet de şöyledir:

"Hz. Peygamber'le gazâlarından birinde, aşırı bir sıcakta yola çıktık. Hatta her birimiz, sıcağın şiddetinden elini -veya avucunu- başına koyuyordu..." Sonra da aynı hadîsi zikretti.

İZAH

Burada sözü edilen gazânın hangisi olduğu belli değildir. Daha önce de geçtiği üzere Hz. Peygamber'in Ramazan aymda biri **Bedir**, diğeri de **Mekke** fethi olmak üzere iki sefere çıktığı bilinmektedir. Bu seferin **Mekke** fethi olması mümkün değildir, çünkü Hz. Peygamber'le birlikte oruç tuttuğu söylenen **Abdullah b. Revâha, Mekke** fethinden önce **Mûte** muharebesinde şehid düşmüştü. **Bedir** savaşı olması ihtimali üzerinde durulmuşsa da, râvî **Ebû'd-Derdâ'**nın **Bedir'**den sonra müslüman olması, bu ihtimali de zayıflatmaktadır. Bu itibarla burada izahı zor bir durum söz konusudur.[403]

---

[402] **Buharî**, Savm, 35; **Müslim**, Sıyâm, 17/108; **Ebû Davud**, Savm, 45/2409.

[403] Bkz., **İbn Hacer**, IV, 692.

٤٥٩٠ـ (ت ـ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال : « بلغَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم عامَ الفتح مَرَّ الظَّهْران ، فآذَننا بلقاء العدوّ ، فأمرنا بالفطْر ، فأفطرنا أجمعين». أخرجه الترمذي.

4.590- Ebû Saîd el-Hudrî anlatıyor:

"Hz. Peygamber Fetih yılında Merru'z-Zahrân'a ulaşınca, bize, düşmanla karşılaşacağımızı haber verdi ve oruçlarımızı bozmamızı emretti. Biz de topluca orucumuzu bozduk."[404]

٤٥٩١ـ (س ـ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « سافرنا معَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فصام بعضُنا ، وأفطرَ بعضُنا ». أخرجه النسائي.

4.591- Cabir b. Abdullah şöyle dedi:

"Hz. Peygamber'le birlikte sefere çıkmıştık; bazımız oruçlu idik, bazımız değildi."[405]

٤٥٩٢ـ (ت ـ عمر بن الخطاب رضي الله عنه) قال : « غَزَوْنا معَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم غزوتين : بَدْرا ، والفتحَ ، فأفطرنا فيهما ». أخرجه الترمذي.

4.592- Ömer b. el-Hattâb şöyle dedi:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte biri Bedir, diğeri de Mekke fethi olmak üzere iki gazâya gittik, ikisinde de oruçlarımızı bozduk."[406]

٤٥٩٣ـ (س ـ أبو سلمة بن عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه) قال : « بينا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يتغدّي بمرّ الظهران ، ومعه أبو بكر ، وعمر ، فقال : الغداءَ». أخرجه النسائي. وقال : هذا مرسل.

---

[404] **Tirmizî**, Cihâd, 13/1735.

[405] **Nesaî**, Sıyâm, 59.

[406] **Tirmizî**, Savm, 20/710. Hadîsin râvîlerinden **İbn Lehîa** zayıftır, ama bu manada başka rivâyetler de vardır.

4.593- Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) Merru'z-Zahrân'da kahvaltı ederken, yanında da Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer olduğu halde;

"- Yemek!" diye seslendi.[407]

٤٥٩٤ـــ (س ـــ **عمرو بن امية الضمري** رضي الله عنه) قال : «قدمتُ على رسول الله صلى الله عليه وسلم يتغدَّي من سَفَرٍ ، فقال : **انتظر الغَداء يا أبا أمية** ، قلتُ : إنّي صائمٌ قال : **أُدْنُ أخبِرُكَ عن المسافر : إن الله وَضَعَ عنه الصيامَ و نصْفَ الصلاة** ».

وفي رواية قال له : «**تعالَ ، أُدْنُ مني ، حتى أخبرُك عن المسافر**... وذَكَرَه ».

وفي أخرى قال : « قدمتُ على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : **ألا تنتظرُ الغَداء يا أبا أمية** ؟ قلتُ : إنّي صائمٌ... الحديث ».

وفي أخرى: «فسلَّمْتُ عليه، فلما ذهبت لأخرج قال: **انتظرِ الغَداء**... الحديث».

أخرجه النسائي.

4.594- Amr b. Ümeyye ed-Damrî anlatıyor:

"Sefer dönüşü Rasûlullah'ın (as.) yanına gitmiştim, bana;

"- Ya Ebâ Umeyye, kahvaltıyı bekle!" dedi.

"- Ben oruçluyum" dedim.

"- Yaklaş da sana yolcunun durumunu haber vereyim: Allah yolcudan, orucu ve namazın yarısını affetmiştir" buyurdu.[408]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Hz. Peygamber;

"- Gel, yaklaş! Sana yolcunun durumunu haber vereyim..." diyerek aynı hadîs zikredilir.

Başka bir rivâyet şöyledir:

"Hz. Peygamber'e gittim. Bana;

"- Kahvaltıyı beklemez misin, ya Ebâ Umeyye?" dedi.

---

[407] **Nesaî**, Sıyâm, 49. Bu rivâyet mürseldir, **Nesaî** de bunu belirtmektedir. Ama bunu destekleyen başka rivâyetler bulunmaktadır.

[408] **Nesaî**, Sıyâm, 50.

"- Ben oruçluyum..." dedim. Sonra aynı hadîsi zikreder.

Bir başka rivâyet de şöyledir:

"Hz. Peygamber'e gittim, selâm verdim. Kalkmaya yeltenince de;

"- Yemeği bekle!" dedi... Ve aynı hadîsi zikretti.

Bütün bunları **Nesaî** tahric etti.

٤٥٩٥ـ (د ت س ـ رجل من بني عبد الله بن كعب اسمه : أنس بن مالك) أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **إن الله وضعَ شَطْرَ الصلاة عن المسافرِ ، ورخَّصَ له الإفطار، وأرخص فيه للمرضِع والحُبْلَى إذا خافتا على وَلَديهما** ». أخرجه أبو داود.

وفي أخرى له وللترمذي قال : « أغارَتْ علينا خَيل لرسولِ الله صلى الله عليه وسلم وكنتُ قد أسلمتُ، قال : فانطلقتُ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فوجدتُه يتغدَّى ، فقال لي : **اجلس وأصبْ من طعامنا هذا** ، فقلتُ : إني صائم ، فقال : **اجلس أُحدِّثْك عن الصلاة ، وعن الصيام : إن الله وضعَ شَطْرَ الصلاة عن المسافر ، ووضع عنه الصومَ ، ووضعَ عن الحامل والمرضع الصيامَ** ، والله لقد قالهما النبيُّ صلى الله عليه وسلم - كليهما أو أحدهما - قال : فإذا ذكرتُ ذلك تَلَهَّفتُ على أن لم آكلْ من طعامِ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ».

وفي رواية النسائي قال : « أتيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم في إبل لي ، كانت أُخذتْ ، فوافقتُه وهو يأكل، فدعاني إلى طعامه ، فقلتُ : إني صائم ، فقال : **أَدْنُ أُخبِرْكَ عن ذلك : إن الله وضعَ عن المسافرِ الصومَ ، وشَطرَ الصلاة** ».

وفي رواية له عن رجل - ولم يُسمِّه - قال : « أتيتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم وهو يتغدَّى ، قال : **هَلُمَّ إلى الغَداء** ، فقلتُ : إني صائم ، قال : **هَلُمَّ أُخبِرْكَ عن الصوم : إنه وُضِعَ عن المسافرِ نصفُ الصلاة ، والصومُ ، ورُخِّصَ للحبلى والمرضع** ».

وفي أخرى عن شيخ من قُشَير عن عمِّه : « أنه ذهب في إبل له ، فانتهى إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم وهو يأكل - أو قال : يَطْعَم... » وذكر الحديث. وفي أخرى عن رجل من بَلْحَرِيْش عن أبيه قال : « كنتُ مسافرا». وفي أخرى : « كنا نُسافرُ ما شاء الله ، فأتينا

رسولَ الله صلى الله عليه وسلم وهو يَطْعَم ، فقال: **هَلُمَّ واطْعَمْ** ، قلتُ : إني صائم ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أحدِّثكم عن الصيام : إن الله وضعَ عن المسافرِ الصومَ ، وشطرَ الصلاة** ».

وله في أخرى عن هانئ بن عبد الله بن الشِّخِّير عن أبيه - ولم يذكر رجلا من بَلْحَرِيْش- قال : «كنتُ مسافرا ، فأتيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم... » وذكر الحديث.

وهذه الرواية قد جعلها عن عبد الله بن الشِّخِّير ، والتي قبلها عن هانئ عن رجل من بَلْحَرِيْش عن أبيه ، فإن كان قد أسقط من هذه الثانية رَجُلا ، فهي من جملة طرق الحديث، وإن لم يكن قد أسقط رجلا ، فهو حديث منفرد برأسه.

وله في أخرى عن غَيلان ، قال : « خرجتُ مع أبي قلابة في سفر فقرَّب طعاما، فقلتُ: إني صائم ، فقال : إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم خرج في سفر ، فقرَّب طعاما ، فقال لرجل : **ادْنُ فاطْعَمْ** ، قال : إني صائم ، قال : **إن الله وضعَ عن المسافرِ نصفَ الصلاة ، والصيامَ ، في السفر ، فادْنُ فاطْعَمْ** ، فدنوتُ فَطَعمتُ ». وهذه الرواية أيضا كذا أخرجها عن أبي قلابة ، ولأبي قلابة فيما تقدَّم من روايات الحديث عن رجل - ولم يُسمِّه - فتكون هذه الرواية مرسلة.

4.595- Abdullah b. Kâ'b aşiretinden ismi Enes b. Mâlik[409] olan bir adamdan rivâyet ediliyor:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Yüce Allah, yolcudan namazın yarısını kaldırmış, oruç tutmamaya da ruhsat vermiştir. Kezâ emzikli ve hâmile kadın, çocuğunun sağlığından endişe ettiği takdirde[410], onların da oruçlarını bozmalarına ruhsat vermiştir."[411]

---

[409] **Ebû Ümâme, Enes b. Mâlik el-Kâ'bî el-Kuşeyrî:** Sahabîdir. Abdullah b. Kâ'b'ın aşiretindendir. Hz. Peygamber'den sonra **Basra**'da oturdu, kendisinden bir hadîs rivâyet edildi. Kendisinden Ebû Kılâbe rivâyet etti.

[410] **"Çocuklarının sağlığından endişe ettikleri takdirde"** ifadesi, **Ebû Davud**'un matbu nüshalarında yoktur. Muhtemelen bu ifade **Ebû Davud**'un, **İbnu'l-Esîr**'in elinde olduğu halde bize ulaşmayan başka bir nüshasında bulunmakta idi.

[411] **Ebû Davud**, Savm, 44/2408; **Tirmizî**, Savm, 21/711; **Nesaî**, Sıyâm, 50, 62.

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti. **Ebû Davud**'un başka bir rivâyeti ile **Tirmizî**'nin rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah'ın (as.) atlıları bize baskın yapmıştı. Ben müslüman olmuştum. Rasûlullah'ın (as.) yanına gittim, O'nu yemek yerken buldum. Bana;

"- Otur, bu yemeğimizden sen de nasibini al!" dedi.

"- Ben oruçluyum" deyince de şöyle söyledi:

"- Otur! Sana (yolcunun) namazını ve orucunu anlatayım: Şüphesiz Allah, yolcudan namazın yarısını kaldırdı, orucu da kaldırdı. Emzikli ve hâmileden de orucu kaldırdı."

Vallahi Hz. Peygamber bunun ikisini birden (emzikli ve hâmileyi) veya ikisinden birini söyledi. Bunu hatırladığımda, o gün Rasûlullah'ın (as.) yemeğinden yemediğim için üzülüyorum."

Nesaî'nin bir rivâyeti şöyledir:

"Benim için alınan bir deve ile Hz. Peygamber'e gittim. Yanına vardığımda yemek yiyordu. Beni de yemeğe çağırdı:

"- Ben oruçluyum" dedim. Buyurdu ki:

"- Yaklaş, sana bu konuyu anlatayım: Muhakkak ki Allah, yolcudan orucu ve namazın yarısını kaldırmıştır."

Yine **Nesaî**, ismini vermediği bir adamdan şöyle rivâyet eder:

"Hz. Peygamber kahvaltı ederken yanına gittim. Bana;

"- Yemeğe buyur!" dedi.

"- Ben oruçluyum" deyince;

"- Gel de sana orucu anlatayım: yolcudan namazın yarısı ve oruç kaldırılmıştır. Hâmile ve emzikliye de ruhsat verilmiştir" buyurdu.

Kuşeyr kabilesinden bir ihtiyarın, amcasından naklettiği başka bir rivâyet de; *"O, devesiyle Hz. Peygamber'e ulaştı, o sırada Rasûlullah (as.) yemek yiyordu..."* şeklinde devam eder.

Belharîş'ten bir adamın, babasından rivâyet ettiğine göre de o; *"ben misafirdim"* dedi.

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Biz Allah'ın müsaade ettiği kadar seyahat ediyorduk. Rasûlullah'ın (as.) yanına gittik; o sırada kendisi yemek yiyordu:

"- Buyur, sen de ye!" dedi.

"- Ben oruçluyum" deyince de şöyle buyurdu:

"- Sana orucu anlatayım: Muhakkak ki Allah, yolcudan orucu ve namazın yarısını kaldırmıştır."

Nesaî'nin ayrıca Belharîşli adamı hiç zikretmeden Hânî' b. Abdullah b. eş-Şıhhîr'in[412], babasından naklen, *"Ben yolcu idim, Rasûlullah'a (as.) gittim"* dediğini kaydederek aynı hadîsi rivâyet eder.

Bu rivâyeti **Nesaî**, Abdullah b. eş-Şıhhîr'e isnâd etti. Bundan önceki rivâyeti de Hânî'den naklen Balharîşli bir adam vasıtasıyla, onun babasından diye kaydeder. Eğer bu ikinci rivâyette bir râviyi ıskat etmiş ise, bu da aynı hadîsin bir çeşidi sayılır. Şayet râviyi ıskat etmedi ise, müstakil bir hadîstir.

Nesaî'nin Ğaylân'dan[413] bir rivâyeti de şöyledir:

"Ebû Kılâbe ile seyahate çıkmıştım. Yemek getirdi. Ben;

"- Oruçluyum" dedim.

O zaman dedi ki:

"- Rasûlullah (as.) seyahate çıkmıştı. Yemeğe oturdu. Yanındakine de;

"- Yaklaş, sen de ye!" dedi. Adam;

"- Ben oruçluyum" deyince, Hz. Peygamber;

"- Muhakkak ki Allah, yolcudan yolculuğu sırasında namazın yarısını ve orucu kaldırmıştır. Binâenaleyh yaklaş da ye!" buyurdu. Ben de sofraya yaklaştım ve yedim."**Nesaî** bu rivâyeti de Ebû Kılâbe'den tahric etti. Az önce geçtiği gibi Ebû Kılâbe'nin, ismini vermeden *"bir adamdan"* şeklinde bir rivâyeti de vardı. Dolayısıyla bu rivâyet, mürseldir.

---

[412] **Hânî' b. Abdullah b. eş-Şıhhîr el-Âmirî el-Basrî**: Basralıdır. Babasından rivâyet eder, kendisinden de Cafer b. Ebî Vahşiye rivâyette bulunur. Sikadır. Hadîsi **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[413] **Ebû Yezîd, Gaylân b. Cerîr el-Atekî el-Ezdî el-Mi'velî el-Basrî**: ö. 129/746. Basralı tâbiîlerdendir. Enes b. Mâlik ve Saîd b. Müseyyeb'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Şu'be ve Eyyub es-Sahtiyânî rivâyet etti. Sikadır; hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

İZAH

Enes b. Mâlik el-Kâ'bî, sadece bu rivâyeti ile tanınmakta, başka bir rivâyeti bilinmemektedir. Sahâbe arasında iki **Enes b. Mâlik** vardır. Biri bu hadîsin râvisi olan **Enes b. Mâlik**, diğeri de **Medîne**'de on yıl Hz. Peygamber'e hizmet etmiş olan **Enes b. Mâlik**. Bunların dışında hadîs rivâyetinde bilinen üç **Enes b. Mâlik** daha vardır. Bunlardan biri tâbiîlerden olup **İmâm Mâlik**'in babası olan **Enes b. Mâlik el-Asbahî**, diğeri etbâu't-tâbiînden olan ve **Hallâd b. Yahya**'nın hocası olan Kûfeli **Enes b. Mâlik es-Sayrafî**, üçüncüsü de yine etbâu't-tâbiînden olan ve **Ebû Davud et-Tayâlisî**'nin hocası olan Humuslu **Enes b. Mâlik**'tir.

Seferîlikte namaz ve oruç konusu daha önce geçmişti. Burada fazla olarak hâmile ve emzikli kadınların da oruçlarını bozabilecekleri ifade edilmektedir.

Hanefî fukahasına göre; hâmile ve emzikli kadınlar, kendilerine veya çocuklarına gelebilecek herhangi bir zarardan endişe ederlerse oruç tutmazlar, uygun bir zamanda oruçlarını kaza ederler. Ayrıca fidye vermeleri de gerekmez. Bunlar, özürlü sayılırlar.

İmâm Şâfiî ve **Ahmed b. Hanbel** de aynı görüşü paylaşırlar. Yalnız onlar hem kendilerine, hem de çocuklarına bir zararın gelebileceğinden korkmaları kaydını ileri sürerler. Sadece çocukları açısından endişe ederlerse, yine oruçlarını bozmalarını, ama bu sefer hem kaza etmeleri ve hem de her gün için bir fidye vermeleri gerektiğini ileri sürerler.

İmâm Mâlik; hâmile konusunda **Hanefîler**'le aynı görüşü paylaşır. Ancak emzikli kadın, emzirmeye devam ettiği takdirde kendisine veya çocuğuna zarar gelebileceğinden endişe etmesi halinde, süt annesi tutacak parayı da bulamazsa oruç tutmaz, bilahare kaza eder, ayrıca her gün için bir de fidye verir.

Tirmizî'nin **İshâk b. Râhûye**'den naklettiğine göre; hâmile ve emzikli kadınlar oruç tutmazlar, sadece fidye verirler, kaza etmeleri gerekmez. Şayet arzu ederlerse kaza ederler, o zaman da fidye vermeleri gerekmez.

Hâmile ve emzikli kadınlar, oruçlarını kaza ettikleri takdirde ayrıca fidye vermelerine gerek olmamalıdır. Kaza edemezlerse ancak fidye vermeleri gerekir.

٤٥٩٦ـ (ط د ـ أبو بكر بن عبد الرحمن) قال : حدَّثني رجل من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم [قال] : « رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم بالعَرْج يُصَبُّ على رأسه الماء من العطش - أو من الحرّ - ثم قيل لرسول الله صلى الله عليه وسلم : إنَّ طائفة من الناس قد صاموا حين صُمْتَ، قال: فلما كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بالكَديد دعا بقَدَح فشربَ ، فأفطرَ الناسُ». أخرجه الموطأ بتمامه ، وأبو داود إلى قوله : « أو الحرّ » ، لم يزد.

4.596- Ebû Bekr b. Abdurrahman anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) ashâbından biri bana rivâyet etti:

"Arc mevkiinde Hz. Peygamber'in başına susuzluktan –veya sıcaktan- dolayı su döküldüğünü gördüm. Sonra kendisine;

"- Siz oruç tuttuğunuz için bazı insanlar da oruç tuttular" dendi.

Râvi şöyle devam eder:

"Sonra Hz. Peygamber Kedîd mevkiine gelince,bir bardak su istedi ve suyu içti. Bunun üzerine insanlar da oruçlarını bozdular."[414]

RİVÂYETLER

Bunu **Muvatta** tahric etti. **Ebû Davud** da sadece "...su döküldüğünü gördüm" cümlesine kadar olan kısmı rivâyet etti.

٤٥٩٧ـ (ط ـ نافع مولى ابن عمر رضي الله عنهم) : « أنَّ ابنَ عُمَرَ كان لا يصومُ في السفر». أخرجه الموطأ.

4.597- Nâfi'den rivâyet edilmiştir:

"İbn Ömer, seferde oruç tutmazdı."[415]

---

[414] **Muvatta**, Sıyâm, 7/22; **Ebû Davud**, Savm, 27/2365.

الفرع الرابع

في أحاديث متفرقة

يوم الخروج

4- MÜTEFERRİK HADİSLER

a) SEYAHATE ÇIKIŞ GÜNÜ

٤٥٩٨ــ (ت ــ محمد بن كعب) قال : « أتيتُ أنسَ بنَ مالك - رضي الله عنه- في رمضانَ ، وهو يريد سفرا، وقد رُحِلَتْ له راحلتُه ، ولبس ثيابَ سفره ، ودعا بطعام ، فأكلَ، فقلتُ له : سُنَّة؟ قال: سُنَّة ، ثم ركب ». أخرجه الترمذي.

4.598- Muhammed b. Kâ'b anlatıyor:

"Ramazan'da Enes b. Mâlik'in yanına gittim. O, seyahate çıkmak istiyordu. Bineği hazırlanmış, seyahat elbiselerini de giymişti. Sonra yemek istedi ve yedi. Ben;

"- Bu, sünnet midir?" deyince;

"- Evet, sünnettir" dedi. Sonra da atına binip gitti."[416]

İZAH

Bu hadîse göre seyahate çıkacak biri, henüz yola çıkmadan önce evinde orucunu bozabilir. Oruç konusunda durum böyle olmakla birlikte, namazın kısaltılması, ancak ikamet mahallinin sınırlarını geçtikten sonra mümkündür.

---

415 **Muvatta**, Sıyâm, 7/25.

416 **Tirmizî**, 75/796-97.

يوم الدخول

b) SEYAHATTEN DÖNÜŞ GÜNÜ

٤٥٩٩ـــ (ط ـــ مالك بن أنس رحمه الله) بلغه : «أن عمر بن الخطاب كان إذا كان في سفر في رمضان ، فعلم أنه داخل المدينة من أول يومه ، دخل وهو صائم». أخرجه الموطأ.

4.599- Mâlik b. Enes'e ulaşan bir rivâyete göre; "Hz. Ömer Ramazan ayında seyahatte olduğunda, dönüşte Medîne'ye gireceği ilk günü tayin ederse, o gün oruçlu olarak şehre girerdi."[417]

مقدار السفر

c) SEFERÎLİĞİN MİKTARI

٤٦٠٠ـــ (د ـــ منصور الكلبي) : « أن دِحية بنَ خليفةَ خرج من قرية من دمشقَ مَرّة، إلى قَدْرِ قَرْية عقَبَة من الفُسطاط – وذلك ثلاثة أميال – في رمضان ، ثم إنه أفطر، وأفطر معه أُناس، وكره آخرون أن يفطروا ، فلما رجع إلى قريته قال : والله ، لقد رأيتُ اليوم أمرا ما كنتُ أظن أني أراه ، إنّ قوما رغبوا عن هَدْيِ رسول الله صلى الله عليه وسلم وأصحابه – يقول ذلك للذين صاموا – ثم قال عند ذلك : **اللهم اقبِضْني إليك** ». أخرجه أبو **داود**.

4.600- Mansur el-Kelbî'den[418] rivâyet edilmiştir:

"Bir Ramazan ayında Dıhye b. Halife[419], Dımaşk'ın bir köyünden, Fustat'ın Akabe köyüne kadar olan (mesafe kadar bir

---

[417] **Muvatta**, Sıyâm, 8/27. **Mâlik**'in belâğat yoluyla tahrîc ettiği bu rivâyetin senedi munkatıdır.

[418] **Mansur b. Saîd (Zeyd?) b. el-Asbağ el-Kelbî el-Mısrî**: Tâbiîlerdendir. Dıhyetu'l-Kelbî'den bir rivâyeti bilinmektedir. Kendisinden Mersed b. Abdullah el-Yezenî rivâyet etti. İclî onun sika olduğunu söyler, ama Yahya b. Maîn ve İbn Huzeyme onu tanımadıklarını söylemektedirler. Bilinen bir hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

yere) –ki bu mesafe üç mil idi- gitti. Sonra kendisi ve yanında bulunanlardan bazısı oruçlarını bozdu, bazısı da bozmak istemedi. Köyüne dönünce dedi ki:

"Vallahi bugün, görebileceğimi hiç düşünmediğim bir olaya şahit oldum: Bir gurup insan, Rasûlullah'ın (as.) ve ashabının yolundan yüz çevirdi."

O bu sözleri, oruç tutanları kastederek söylüyordu. Sonra da; *"Allah'ım; al beni yanına!"* diye duâ etti.[420]

İZAH

İslâm hukukçularının büyük çoğunluğu namaz için öngörülen sefer mesafesinin oruç için de geçerli olduğunda müttefiktirler. Yalnız **Zâhirîler** bu rivâyete dayanarak, oruç için üç millik mesafeyi yeterli görürler.

Gerek ashâbın ileri gelenleri ve gerek sonraki âlimler, bu hadîsle amel etmezler. **İbn Abbas** ve **İbn Ömer** gibi ashâbın ileri gelenleri, bu kadar kısa mesafe için orucu bozmayı ve namazı kısaltmayı kabul etmezler. Bunların **Dıhye**'den daha âlim olduklarına ve sünneti de daha iyi bildiklerine şüphe yoktur.

Burada **Dıhye**'nin asıl varmak istediği yerin yemek yediği yer olmadığı, yemekten sonra yolculuğuna devam ettiği de bir ihtimal olarak düşünülebilir.

٤٦٠١ـ (د ـ نافع مولى ابن عمر رضي الله عنهم) : « أن ابن عمر كان يخرج إلى الغابة في رمضان ، فلا يُفطِرُ ، ولا يَقْصُرُ ». أخرجه أبو داود.

4.601- Nâfi'den rivâyet edilmiştir:

---

[419] **Dıhye b. Halîfe b. Ferve el-Kelbî**: Meşhur sahabîlerdendir. **Uhud** ve daha sonra yapılan bütün savaşlara katılmıştır. Hicrî 6'da Hz. Peygamber onu **Kayzer**'e elçi olarak göndermişti. Cibrîl, Rasûlullah'a (as.) vahiy getirirken bazen Dıhye'nin sûretine bürünürdü. Hz. Peygamber'in vefatından sonra **Suriye**'ye göçtü, **Mizze**'ye yerleşti. Kendisinden Şa'bî, Abdullah b. Şeddâd ve Mansur el-Kelbî rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edildi. Muâviye'nin hilâfeti döneminde vefat etti.

[420] **Ebû Davud**, Savm, 47/2413. Hadîsin râvîsi **Mansûr el-Kelbî** meçhûldür.

"İbn Ömer Ramazan ayında Ğâbe'ye kadar gider; ne orucunu bozar, ne de namazı kısaltırdı."[421]

İZAH

Ğâbe; Medîne yakınında bir yer adıdır. **Medîne**'nin **Şam** tarafında bulunmaktadır ve **Medîne**'ye yaklaşık 12 mil mesafededir. Görüldüğü üzere **İbn Ömer,** bu mesafeyi sefer mesafesi olarak saymıyordu.

سفر الماء

d) DENİZ YOLCULUĞU

٤٦٠٢ـ (د ـ عبيد بن جبر) قال : « كنت مع أبي بَصْرة الغفاري ، صاحب رسول الله صلى الله عليه وسلم في سفينة من الفسطاط في رمضان ، فدفع ، ثم قرَّب غداءه – قال جعفر في حديثه : فلم يُجاوز البيوت حتى دعا بالسُّفْرة – قال : اقْتَرِبْ ، قلتُ : ألستَ ترى البيوت؟ قال أبو بصرة: أترغب عن سُنَّة رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ قال جعفر في حديثه : فأكل ». أخرجه أبو داود.

4.602- Ubeyd b. Cebr[422] anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) ashâbından Ebû Basra el-Ğifârî ile bir gemide beraberdim. Ramazan ayında Fustat'tan hareket ettik. Geminin hareketini müteâkip Ebû Basra kahvaltı hazırladı."

Râvi Cafer (b. Müsâfir), rivâyetinde; "Ebû Basra, daha Fustat'ın evlerini geçmeden sofrayı istedi" dedi.

Sonra şöyle devam eder: Ebû Basra;

"- Yaklaş!" dedi. Ben;

---

[421] **Ebû Davud**, Savm, 47/2414.

[422] **Ebû Cebr, Ubeyd b. Cebr b. Abdullah el-Ğifârî el-Mısrî**: Mısırlı tabiîlerdendir. Babası Kıptî idi ve Mukavkıs'ın Hz. Peygamber'e gönderdiği kişilerdendi. Ebû Basra el-Ğifârî'den rivâyet eder. Kendisinden sadece Küleyb b. Zühl rivâyette bulunur. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir. **İskenderiye**'de vefat etti.

"- Evleri görmüyor musun?" deyince;

"- Rasûlullah'ın (as.) sünnetinden yüz mü çeviriyorsun?" karşılığını verdi.

Cafer, rivâyetinde; "yemeğini yedi" diye ekledi.[423]

İZAH

Bu rivâyet, sefere çıkan birinin, gündüzün orucunu bozmasının câiz olduğunu göstermektedir. Konu fukaha arasında tartışılmıştır. Bu konudaki tartışmalar için fıkıh kitaplarına bakılmalıdır.

إدراك رمضان المسافر

e) RAMAZAN'I SEFERDE İKEN İDRÂK ETMEK

٤٦٠٣ـ (د ـ سلمة بن المحبق الهذلي رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «من كان له حمولة يأوي إلى شبع فليصم رمضان حيث أدركه ».

وفي رواية قال : « من أدركه رمضان في السفر... » وذكر معناه. أخرجه أبو داود.

4.603- Seleme b. el-Muhabbak el-Hüzelî'den, Rasûlullah'ın (as.) şöyle dediği rivâyet edilmiştir:

"Kendisini doyacağı yere götürecek bir bineği olan insan, Ramazan'a nerede kavuşursa, orucunu tutsun!"[424]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet; **"Seyahatte iken Ramazan'a kavuşan..."** diye devam eder. Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

Hadîsteki **"orucunu tutsun!"** ifadesi, vücûb için değil, nedb içindir. Yani tutması daha iyidir anlamındadır. Ancak bu hadîsin râvisi **Abdüssamed b. Habîb**, hadîsçiler nazarında zayıf biridir.

---

423 **Ebû :Davud**, Savm, 4672412.

424 **Ebû Davud**, Savm, 45/2410-11.

الفصل الثاني

في موجب الإفطار

وفيه فرعان:

الفرع الأول

في القضاء

وفيه ستة أنواع:

النوع الأول

في التتابع والتفريق

II- ORUÇ TUTMAMANIN ŞART OLDUĞU GÜNLER

1- KAZA

a) ORUCU ARD ARDA VE AYRI AYRI TUTMAK

٤٦٠٤ـ (ط ــ **نافع مولى ابن عمر** رضي الله عنهم) أنَّ ابنَ عمرَ كان يقولُ: «يصومُ [قضاء] رمضان متتابعا مَنْ أفطر مِن مَرَض أو في سَفَر». أخرجه الموطأ.

4.604- Nâfi'den rivâyet edilmiştir:

"İbn Ömer şöyle diyordu:

"Hastalıktan veya yolculuktan dolayı oruç yiyen, onu peşpeşe tutarak kaza eder."[425]

İZAH

İbn Ömer, Ramazan orucu meşru bir mazerete binâen tutulamadığı takdirde, bu günler kaza edilirken aralarının açılmaması, peşpeşe tutulması gerektiği kanâatinde idi. **Hz. Ali**'den de böyle bir rivâyet vardır. **Zâhirî** fukahası ile **Hasan-ı Basrî** ve **Şa'bî** de bu kanâatte idiler.

[425] **Muvatta**, Sıyâm, 17/45.

Ashabın büyük çoğunluğu, dört mezhep imamı ve fukahanın ekseriyeti ise, peşpeşe tutmayı şart değil, sadece müstahap görür. Her ne kadar kıyas, Ramazan'da hiç ara verilmeden tutulan orucun kazasında da ara vermemeyi gerektirir ise de, âyet-i kerimenin mutlak ifâdesi bunu şart olmaktan çıkarmaktadır. Âyette; **"Hasta veya yolcu olan, tutamadığı orucu diğer günlerde tutar"** buyurulmaktadır.[426] Bu ifade, mutlaka peşpeşe tutulmasını gerektirmemektedir.

٤٦٠٥ـــ (ط ـــ محمد بن شهاب الزهري رحمه الله) : « أن أبا هريرة ، وابن عباس اختلفا في قضاء رمضانَ ، فقال أحدهما : يُفرَّق بينه ، وقال الآخر: لا يُفرَّق بينه ، لا أدري أيُّهما قال : لا يفرَّق بينه ، ولا أيُّهما قال : يُفرَّق بينه؟» أخرجه الموطأ.

4.605- Muhammed b. Şihâb ez-Zührî'den rivâyet edilmiştir:

"Ebû Hureyre ve İbn Abbas, Ramazan'ın kazasını tutmak konusunda ihtilafa düştüler. Biri; *"ayrı ayrı günlerde tutulur"* derken, diğeri; *"arası bölünmeden tutulur"* dedi. Hangisi *"bölünmez"*, hangisi *"bölünebilir"* dediğini hatırlamıyorum."[427]

İZAH

Bu rivâyet, sened açısından munkatıdır. Zira **Zührî**, ne **İbn Abbas**'ı ve ne de **Ebû Hureyre**'yi dinlemiştir. **Zührî**'nin hangi vasıta ile bu rivâyeti onlardan naklettiği de bilinmemektedir. Ancak **Abdurrezzak**'ın Zührî, Ubeydullah b. Adullah b. Utbe, İbn Abbas tarîkıyla rivâyet ettiğine göre kaza borcu olan birine **İbn Abbas; "nasıl istersen tut!"** demiş.[428]

Muvatta şârihi **Zürkanî, İbn Abdülberr**'den naklen; gerek **Ebû Hureyre** ve gerek **İbn Abbas**'ın kaza orucunun mutlaka peşpeşe tutulmasını şart saymadıklarını, günlerin ayrılmasını câiz gördüklerini kaydeder. Delil olarak da; **"sizden kim hasta veya**

---

[426] Bakara, 184.

[427] **Muvatta**, Sıyâm, 17/46.

[428] **Musannaf**, IV, 243, hadîs no; 7665.

seferî olursa, diğer günlerde aynı gün sayısınca oruç tutar"[429] âyetini gösterirler. Bu âyette kaza orucunun peşpeşe tutulması gerektiğine dair bir ifâde bulunmamaktadır.

İmâm Mâlik'in munkatı bir senedle kaydettiği bu rivâyete mukabil **Abdürrezzak, Beyhakî** ve **Dârekutnî**; her iki sahâbenin de bölmeyi câiz gördüklerini muttasıl bir senedle rivâyet ederler.[430]

النوع الثاني

في تأخير القضاء

b) KAZAYI GECİKTİRMEK

٤٦٠٦ـ (خ م ط د ت س ـ عائشة رضي الله عنها) قالت : « كانَ يكونُ عليَّ الصومُ مِنْ رمضانَ ، فما أستطيعُ أن أقضيَ إلا في شعبانَ ». قال يحيى بن سعيد: «ذلك عن الشُّغْلِ من النبي صلى الله عليه وسلم، أو بالنبيِّ صلى الله عليه وسلم».

وفي رواية : « وذلك لمكانِ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ». أخرجه البخاري ومسلم.

ولمسلم قالت : « إنْ كانَتْ إحدانَا لَتُفطِر في زمانِ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم فما تَقدِرُ على أن تقضيَهُ معَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم حتى يأتيَ شعبانُ ». وعند الموطأ ، وأبي داود قالتْ : « إنْ كانَ ليكونُ عليَّ الصيامُ من رمضانَ ، فما أستطيعُ أصومُهُ حتى يأتيَ شعبانُ ».

وفي رواية الترمذي قالت : « ما كنتُ أقضي ما يكون عليَّ من رمضانَ إلا في شعبانَ ، حتى تُوُفّيَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ».

وأخرج النسائي الرواية الأولى، ونحوه رواية مسلم، وزاد فيها: «وما كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يصوم في شهر ما يصوم في شعبانَ، كان يصومُهُ كلَّه إلا قليلا ، بل كان يصومُه كلَّه». وهذه الزيادة قد أخرجها البخاري ومسلم ، وقد تقدَّم ذِكْرُها.

---

[429] Bakara, 184.

[430] Bkz., **Abdurrezzâk,** *Musannaf*, IV, 241-245.

4.606- Hz. Âişe şöyle dedi:

"Benim Ramazan'dan oruç borcum vardı. Ben onları ancak Şaban ayında kaza edebiliyordum."

Yahya b. Saîd; "Bu gecikme, onun Hz. Peygamber'le meşguliyetinden kaynaklanıyordu" dedi.[431]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyette de; "Bu, Hz. Peygamber'in konumundan ileri geliyordu" dedi. Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in diğer bir rivâyetinde Hz. Âişe şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) sağlığında bizden biri Ramazan orucunu tutamazsa, Hz. Peygamber'le beraber olmaktan dolayı onu Şaban ayına kadar kaza edemezdi."

Muvatta ve **Ebû Davud**'da ise şöyle dedi:

"Üzerimde Ramazan'dan oruç borcum olursa, Şaban ayı gelinceye kadar onu kaza edemezdim."

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber vefat edinceye kadar Ramazan'dan üzerimde kalan orucu, ancak Şaban ayında kaza ederdim."

İlk rivâyeti **Nesaî** de tahric etti ve şu ziyâdeyi yaptı:

"Rasûlullah (as.), hiçbir ayda Şaban ayındaki kadar oruç tutmazdı. Birkaç gün dışında hemen hemen bütün Şaban ayını oruçlu geçirirdi. Hatta (bazen) bütün ay oruç tutardı."

Bu ziyadeyi **Buharî** ve **Müslim** de tahric ettiler, bunlar daha önce geçmişti.[432]

---

[431] **Buharî**, Savm, 40; **Müslim**, 26/151; **Muvatta**, Sıyâm, 20/54; **Ebû Davud**, Savm, 40/2399; **Tirmizî**, Savm, 66/783; **Nesaî**, Sıyâm, 64.

[432] Bkz., hadîs no; 4.455.

İZAH

Hz. Âişe, kadınlık hâli gereği olarak zaman zaman Ramazan'da oruç tutamadığı olurdu. Tutamadığı bu oruçları da büyük ölçüde ertesi yılın Şaban ayında kaza ederdi.

Hem izahına çalıştığımız hadîsin **Nesaî**'deki rivâyetinde ve hem de 4.455 no ile geçen hadîslerde Hz. Peygamber'in, Ramazan dışında en çok oruç tuttuğu ayın Şaban ayı olduğu belirtilmektedir. Zevceleri de Hz. Peygamber'le birlikte bu ayda oruçlarını kaza ederlerdi. Daha önceki aylarda ise, kendilerini Rasûlullah'a (as.) hizmete adadıkları için buna fazla fırsat bulamazlardı. Ayrıca yeni Ramazan'a az bir zaman kaldığı için, eski borcun ödenmesi de gerekiyordu.

Bu rivâyet, Ramazan'da tutulamayan oruçların kazasının geciktirilebileceğini göstermektedir. Mutlaka hemen Ramazan'ın akabinde kaza edilmesi gerekli değildir. Fukahanın ekserisi, bunu ertesi Ramazan'a kadar geciktirmeyi câiz görür, ama ertesi Ramazan'dan önce kaza etmeyi de uygun bulur.

Katâde ve **Saîd b. Cübeyr** gibi bir kısım fukaha, eski borcun kazası ertesi Ramazan'dan sonraya kalırsa, artık kazaya gerek olmadığını, fidye verilmesi gerektiğini söylerler. **İmâm Mâlik, Şâfiî** ve **Ahmed b. Hanbel**; özürsüz olarak ertesi Ramazan'dan sonraya kalan oruçların hem kaza edilmesi ve hem de her gün için bir fidye verilmesi gerektiğini belirtirler. **Şâfiîlerle Zâhirîler**, Ramazan'da tutulamayan oruçların Ramazan'dan hemen sonra kaza edilmesi gerektiği kanâatindedirler.

Hanefîler ise; özürlü veya özürsüz tutulamayan oruçların, ölünceye kadar kazasını geciktirmeyi câiz görürler.

النوع الثالث

في الصوم عن الميت

c) ÖLÜ ADINA ORUÇ TUTMAK

٤٦٠٧- (خ م د - عائشة رضي الله عنها) قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «من مات وعليه صومٌ صام عنه وليُّه». أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود. قال ابو داود: هذا في النذر.

4.607- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Üzerinde oruç borcu olduğu halde ölenin yerine velisi oruç tutar."

Ebû Davud; "Bu, adak orucu hakkındadır" dedi.[433]

İZAH

Ebû Davud'un matbu nüshasında; **"Bu, adak orucu hakkındadır"** cümlesinden sonra **"Bu, Ahmed b. Hanbel'in kavlidir"** dediği de kaydedilir. Ancak âlimlerin ekserisi, bunu sadece adak orucuna tahsisi uygun bulmaz, farz ve vâcib olan bütün oruçlara teşmil ederler.

Oruç borcu olduğu halde ölenin durumu konusunda, fukaha arasında iki hâkim görüş vardır: Bunlardan birine göre velisi oruç tutar; diğerine göre de kefâret gerekir.

Zâhirîler, ölenin oruç borcunu velisinin tutmasını vâcib görürler.

Hanefî ve **Mâlikî** fukahası ile **İmâm Şâfiî**'ye göre, ölenin oruç borcunu velisi yerine getiremez. Çünkü oruç, bedenî bir ibadettir. Ne namaz ve ne de oruç ibadetinde vekâlet câiz değildir. Buna delâlet edecek rivâyetler aşağıda gelecektir. İzahına çalıştığımız hadîsi, oruç yerine geçecek bir şey yapması, fidye vermesi manasına hamlederler. **Hanefîler**, ölen vasiyet etmişse fidyeyi gerekli görür, aksi halde velisinin isteğine bırakır. **Şâfiîler**, meşru bir özür sebebiyle kaza

[433] **Buharî**, Savm, 42; **Müslim**, Sıyâm, 27/153; **Ebû Davud**, Savm, 41/2400.

edemeden ölen için fidyeye gerek görmezler. İmkânı olduğu halde tutmayan için her güne bir fidye ödenmesi gerektiğini ifade ederler.

Hadîste de görüldüğü üzere **Ahmed b. Hanbel,** ölenin oruç borcu adaktan dolayı ise, yerine velisinin oruç tutması; Ramazan orucu ise her gün için bir fidye vermesi gerektiği kanâatindedir.

٤٦٠٨ــ (د ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « إذا مرض الرجل في رمضان ، ثم مات و لم يصح ، أطعم عنه ، و لم يكن عليه قضاء ، وإن نذر قضى عنه وليّه».

أخرجه أبو داود.

4.608- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"İnsan Ramazan'da hastalanır da sonra iyileşmeden ölürse, (tutamadığı günler için fakirlere) yemek yedirilir, kazası gerekmez. Eğer insanın adak oruç borcu varsa, velisi onu kaza eder."[434]

İZAH

Câmiu'l-Usûl'de ***"lem yesıhha"***, yani **"iyileşmeden"** diye zaptedilen bu kelime bazı nüshalarda ***"lem yesum"***, yani **"orucunu tutamadan"** şeklindedir.

İbn Abbas, ölen birinin Ramazan orucu ile adak orucu borcunu farklı görmektedir. Onun adak oruç borcu, velisi tarafından tutularak ödenir. Fakat tutamadığı Ramazan orucu için fidye verilir.

Bu görüşü **Hanbelîler** de benimsemektedirler.

٤٦٠٩ــ (خ م د ت س ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال: «جاءت امرأة إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقالت: يا رسول الله، إن أمي ماتت، وعليها صوم نذر، أفأصوم عنها؟ قال: أرأيت لو كان على أمك دين فقضيته، أكان ذلك يؤدي عنها ؟ قالت: نعم، قال: فصومي عن أمك».

---

[434] **Ebû Davud**, Savm, 41/2401.

وفي رواية قال : « جاء رجل إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، فقال : يا رسولَ الله ، إن أمي ماتت وعليها صوم شهر ، أفأقضيه عنها ؟ فقال : **لو كان على أمِّك دَيْن أكنتَ قاضيَه ؟** قال : نعم، قال: **فدَيْنُ الله أحقُّ أن يُقْضَى** ». وفي أخرى قال : « **إن أختي ماتت** ».

أخرجه البخاري ، ومسلم. وفي رواية أبي داود مثل الرواية الثانية ، وقال : « **جاءت امرأة** ».

وفي رواية الترمذي قال : « جاءت امرأة إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم فقالت: إن أُختي ماتت وعليها صوم شهرين متتابعين » ، وذكر... الحديث مثل الثانية.

وفي رواية لأبي داود ، والنسائي : « أن امرأة ركبت البحر، فنذرت إن نجّاها الله: أن تصومَ شهرا، فنجاها الله ، فلم تَصُمْ حتى ماتت ، فجاءت ابنتُها – أو أختُها– إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم، فأمرها أن تصومَ عنها ».

4.609- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Bir kadın Hz. Peygamber'e geldi ve dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; annem, adak oruç borcu olduğu halde vefat etti. Onun yerine ben oruç tutabilir miyim?"

"- Annenin borcu olsa, öder miydin?"

"- Evet."

"- Öyleyse annenin yerine oruç tut!" buyurdu.[435]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette İbn Abbas şöyle dedi:

"Bir adam Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; annemin bir ay oruç borcu varken vefat etti, onun adına ben oruç tutabilir miyim?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- Annenin borcu olsa, öder miydin?" diye sordu.

"- Evet" deyince;

---

[435] **Buhari**, Savm, 42; **Müslim**, Sıyâm, 27/154; **Ebû Davud**, Eymân, 24/3318; **Tirmizî**, 22/712; **Nesaî**, Vesâyâ, 8, 9; Eymân, 35.

"- Öyleyse Allah'ın hakkı, ödenmeye en layık olanıdır" buyurdu.

Başka bir rivâyette, adam; "kızkardeşim öldü" dedi.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud'un, ikinci rivâyete benzer bir rivâyeti vardır, yalnız orada "bir kadın geldi" denir.

Tirmizî de; "Hz. Peygamber'e bir kadın geldi ve;

"- Kızkardeşim, ard arda iki ay oruç borcu olduğu halde vefat etti..." dedi diyerek, hadîsi ikinci rivâyetteki gibi tahric eder.

Ebû Davud ve **Nesaî**'nin müşterek bir rivâyeti de şu şekildedir:

"Bir kadın gemiye bindi ve Allah kendisini sağ-sâlim kurtarırsa, bir ay oruç tutacağını adadı. Neticede Allah onu sâlimen kurtardı, ama kadın adadığı orucu tutamadan vefat etti. Bunun üzerine kızı –veya kızkardeşi- Rasûlullah'a (as.) geldi. Hz. Peygamber, onun adına oruç tutmasını emretti."

Hadîsin zâhiri, başkasına vekâleten oruç tutmanın câiz olduğunu göstermektedir. Ancak İslâm hukukçularının büyük çoğunluğu bunu câiz görmezler. Çünkü bedenî ibadetler şahsîdir, vekâlet söz konusu değildir. Üzerinde durduğumuz hadîsi de, **"o orucun fidyesini sen ver"** şeklinde te'vîl ederler.

Ölünün adağı malî ise; **Hanefîler**'le **Mâlikîler**, ödenmesini vasiyet şartına bağlarlar. Vasiyet etmişse, vârisleri terekesinin üçte birine varıncaya kadar öderler, etmemişse ödemeleri şart değildir. **Şâfiîler** ise, vasiyet etmemiş olsa dahi ödenmesi gerektiğini belirtirler.

٤٦١٠ــ (م د ت ــ بريدة رضي الله عنه) قال : « بينا أنا جالس عند رسولِ الله صلى الله عليه وسلم إذْ أتتْهُ امرأة ، فقالتْ : إنِي تصدَّقْتُ على أُمّي بجارية ، وإنها ماتت ، قال : **وَجَبَ أجرُكِ ، وردَّها عليكِ الميراثُ** فقالتْ: يا رسولَ الله، وإنه كان عليها صومُ شهر،

أفأصومُ عنها ؟ قال : صومي عنها، قالت: إنها لم تحجَّ قطُّ ، أفأحج عنها؟ قال: حجي عنها».
أخرجه مسلم، وأبو داود، والترمذي.

4.610- Bureyde anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) yanında otururken, yanımıza bir kadın geldi ve;

"- Ben anneme bir câriye tasadduk etmiştim. Şimdi ise annem öldü." Hz. Peygamber;

"- Bunun sevabı sana verilecektir. Aynı zamanda mîras, câriyeyi de sana geri vermiştir" dedi. Kadın;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Annemin bir ay oruç borcu vardı, onu da tutabilir miyim?" deyince;

"- Tut!" dedi. Kadın tekrar;

"- Annem hiç hac ibâdetini edâ etmemişti, onun adına haccedebilir miyim?" deyince de;

"- Onun adına haccet!" buyurdu.[436]

İZAH

Bu rivâyette oruçtan başka iki hususa daha temas edilmektedir:

1- Başkası adına haccetmek: Fukaha bunu acz halinde câiz görür.

2- İnsanın tasadduk ettiği bir malı miras olarak geri alması: Bu husus, tamamen miras hükümleriyle alakalıdır. Eğer miras taksimi neticesinde söz konusu mal kendisine düşmüşse, alabilir. Yapmış olduğu tasaddukun sevabı da kendisine verilecektir.

٤٦١١ـ (ط ـ مالك بن أنس رحمه الله) بلغه: «أن ابن عُمَرَ كان يُسأل: هل يصوم أحد عن أحد؟ أو يصلّي أحد عن أحد؟ فيقول: لا يصوم أحد عن أحد ولا يصلّي أحد عن أحد». أخرجه الموطأ.

4.611- Mâlik b. Enes'e ulaşan bir rivâyete göre; İbn Ömer'e;

---

436 **Müslim**, Sıyâm, 27/157; **Ebû Davud**, Eymân, 24/3319; Vesâyâ, 12/2877; Zekât, 31/1656; **Tirmizî**, Zekât, 31/662.

"- Bir insan, başkası adına oruç tutabilir mi? Veya başkası adına namaz kılabilir mi?" diye sorulur. İbn Ömer şu cevabı verir:

"- Kimse başkası adına oruç tutamaz! Kimse başkası adına namaz kılamaz."[437]

النوع الرابع

في قضاء التطوع

d) NÂFİLE ORUCUN KAZASI

٤٦١٢ـــ (ط د ت ـــ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « كنتُ أنا وحَفْصَةُ صائمتين ، فأهديَ لنا طعام، فأكلنا منه ، فدخل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فقالت حفصة : - وبَدَرَتْني بالكلام، وكانتْ بنتَ أبيها - يا رسولَ الله، إني أصبحتُ أنا وعائشةُ صائمتين متطوعتين فأُهْدِيَ لنا طعام فأفطرنا عليه فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **اقْضيَا مكانَهُ يوما آخَرَ**». أخرجه الموطأ والترمذي وأبو داود.

4.612- Hz. Âişe anlatıyor:

"Hafsa ile ben oruç iken bize bir yemek ikrâm edildi. Yemeği yedik. Sonra Hz. Peygamber geldi. Hafsa, ne de olsa babasının kızıydı; benden önce davranarak;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben ve Âişe nâfile oruca niyetlenmiştik. Ama bize bir yemek ikrâm edilince, orucumuzu bozduk" dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"**- Onun yerine başka bir gün kaza tutun!**" dedi.[438]

---

[437] **Muvatta**, Sıyâm, 16/43. **Mâlik** bunu belâğat tarîkıyla rivâyet etmektedir, bu itibarla hadîsin senedi munkatıdır.

[438] **Muvatta**, Sıyâm, 18/50; **Tirmizî**, Savm, 35/731; **Ebû Davud**, Savm, 73/2457.

İZAH

Bu rivâyet, nâfile oruç bozulduğu takdirde gününe gün kaza edilmesi gerektiğine delildir.

Bu hadîsin râvilerinden **Zümeyl**, muhaddisler tarafından zayıf bulunmuştur. Bu itibarla **Şâfiîler** ve **Hanbelîler**, bu hadîsi delil kabul etmezler. Onlara göre nâfile orucu bozmak, kazayı gerektirmez.

İmâm Mâlik ve **Ebû Hanîfe** ise, nâfile oruç bozulursa, kaza edilmesini vâcib sayarlar.

النوع الخامس

في الإفطار يوم الغيم

e) BULUTLU GÜNDE İFTAR

٤٦١٣ــ (خ د ــ أسماء بنت أبي بكر رضي الله عنهما) قالت : « أفطرنا على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم في يوم غيم ، ثم طلعت الشمس ». وقيل لهشام : « أفأُمِروا بالقضاء ؟ قال : بُدّ من قضاء ؟ ». أخرجه البخاري وأبو داود.

4.613- Hz. Ebû Bekr'in kızı Esmâ şöyle dedi:

"Hz. Peygamber döneminde bulutlu bir günde iftar etmiştik, sonra güneş göründü." Hişâm'a;

"- Orucu kaza etmekle emrolundular mı?" diye soruldu.

"- Kazasız olur mu?" dedi.[439]

İZAH

Hadîs, güneşin battığını zannederek iftar eden, ama sonra iftar vaktinin gelmediğini anlayan birine, o günün orucunu kaza etmesinin gerekli olduğuna delildir. Bu insana kefâret gerekmez. Dört mezhep fukahasının da ekseriyetle görüşü budur.

---

439 **Buharî**, Savm, 46; **Ebû Davud**, Savm, 23/2359.

Zâhirîler'le diğer bazı fukaha, **"hata veya unutarak yapılanları Allah affetmiştir"** hadîsine dayanarak, bu durumda olan insana kefâretin de gerekli olmayacağını söylerler.

Fukahanın cumhuru, böyle birinin kaza etmesi gerektiğine kail olduğu gibi, sahur vaktinin sona ermediğini zannederek yemeğe devam eden, fakat sonra vaktin geçtiğini anlayan birinin de o günü kaza etmesi gerektiğini belirtirler. Kezâ hava kapalı olduğu için Ramazan hilâli görülmez ve bu yüzden oruca başlanmaz, ama sonradan o günün Ramazan olduğu anlaşılırsa, o günün de kaza edilmesi gerekir.

٤٦١٤ـ (ط ـ **خالد بن أسلم**) : « أنّ عمرَ أفطر ذات يوم من رمضانَ في يوم ذي غيم، ورأى أنه قد أمسى، وغابت الشمس ، فجاءه رجل ، فقال : يا أمير المؤمنين ، طلعت الشمسُ ، فقال عمرُ: الخَطْبُ يسير، وقد اجتهدنا ». قال مالك: يريد بقوله «الخَطْبُ يَسير»: القضاءَ فيما نرى، والله أعلم ، لخِفّة مؤونته ويَسارته، يقول: « نصوم مكانه يوما ». أخرجه الموطأ.

4.614- Hâlid b. Eslem'den[440] rivâyet edilmiştir:

"Hz. Ömer, Ramazan'da bulutlu bir günde, akşam olduğunu ve güneşin battığını zannederek iftâr etmişti. Sonra bir adam geldi ve;

"- Ey mü'minlerin Emîri; güneş göründü" dedi. Hz. Ömer;

"- Mesele basittir; biz (battı diye) ictihâd etmiştik" cevabını verdi.

İmâm Mâlik dedi ki:

"Hz. Ömer, *'mesele basittir'* sözü ile, doğruyu Allah bilir ama, bize göre *'kaza ederiz'* demek istemiştir. Orucu kaza etmenin kolay ve külfeti de az olduğu için *'basittir'* demiştir. *'Bunun yerine bir gün oruç tutarız'* demek istemiştir."[441]

---

[440] **Hâlid b. Eslem el-Adevî el-Kuraşî el-Medenî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Zeyd b. Eslem'in kardeşidir. Hz. Ömer'in âzâdlısıdır. Abdullah b. Ömer'den rivâyeti vardır. Kendisinden kardeşi Zeyd ve Zührî rivâyet etti. Sikadır; rivâyeti **Buharî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

[441] **Muvatta**, Sıyâm, 17/44. Hadîsin senedi munkatıdır.

النوع السادس

في التشديد في الإفطار

f) ORUÇ TUTMAMANIN AĞIR VEBÂLİ

٤٦١٥ـ (ت د خ ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «من أفطرَ يوما من رمضانَ ، من غيرِ رُخْصَة ، ولا مرض ، لم يقْضِه صومُ الدهرِ كُلِّه، وإن صامَهُ ».

أخرجه الترمذي. وأخرجه أبو داود ، ولم يذكر : المرض ، ولا « كلّه وإن صامه ».

وأخرجه البخاري قال: ويُذْكَرُ عن أبي هريرة رفعه وقال: «على غير عُذْر، ولا مَرَض... الحديث».

4.615- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Ramazan'da hasta olmadığı ve başka bir mazereti bulunmadığı halde bir gün oruç tutmayan insan, kalan bütün ömrünü oruçla geçirse bile, o bir günün karşılığını ödeyemez."[442]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti. Hadîsi **Ebû Davud** da tahric etti, ancak o; "hasta" lafzı ile "bütün" kelimesini ve "oruçlu geçirse bile" ibaresini zikretmedi. **Buharî** de bunu tahric etti ve dedi ki:

"Ebû Hureyre'nin bunu merfû olarak rivâyet ettiği nakledilir."

İZAH

Bu rivâyet, Ramazan'da tutulmayan oruçları kaza etmenin mümkün olmadığını değil, Ramazan'daki sevabın, fazilet ve bereketin kazanılamayacağını ifade etmektedir. Yoksa kaza edildiği takdirde, her hâlü kârda sorumluluk sâkıt olur. Dört mezhep imamı

---

[442] **Buharî**, Savm, 29; **Tirmizî**, Savm, 27/719; **Ebû Davud**, Savm, 38/2396.

da; mazeretsiz dahi olsa tutulmayan oruçları kaza etmenin mümkün olduğu ve bu şekilde insandan sorumluluğun sâkıt olacağı görüşündedirler.

Bu hadîsi **Buharî,** ta'lîkan rivâyet eder. **Tirmizî,** bu hadîsi **Buharî**'ye sorduğunu, **Buharî**'nin de; *"Bu hadîsin râvisi Ebû'l-Mutavvis'in adının Yezid b. el-Mutavvis olduğunu ve onun, bu hadîsten başka bir rivâyetini görmediğini"* söylediğini kaydeder. **Buharî, *Tarih***'inde de; *"Ebû'l-Mutavvis bu hadîste teferrüd etmiştir. Onun babasının Ebû Hureyre'yi dinleyip dinlemediğini bilmiyorum"* der.

Bütün bu illetlerden dolayı bu rivâyet zayıftır.

الفرع الثاني

في الكفَّارة

2- KEFÂRET

٤٦١٦ــ (خ ط د ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « بينما نَحْنُ جُلُوس عندَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم ، إذْ جاء رجل ، فقال : يا رسولَ الله هَلَكتُ ، قال : **مالَكَ** ؟ قال : وقعتُ على امرأتي وأنا صائم ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **هل تجد رَقَبَة أُعتقها** ؟ قال : لا، قال : **فهل تستطيع أن تصومَ شهرين متتابعين** ؟ قال : لا ، قال : **هل تجد إطعام ستين مسكينا** ؟ قال: لا، قال: **اجلس** ، قال : فمكث النبيُّ صلى الله عليه وسلم ، فبينا نحن على ذلك أُتِيَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم بِعَرَق فيه تمر ، والعَرَق : المِكْتَلُ الضخم – قال : **أين السائل** ؟ قال : أنا، قال : **خذ هذا فتصدَّقْ به** ، فقال الرَّجُلُ : أعلى أفْقَر مني يا رسول الله ؟ فوالله ما بين لابَتَيْها – يريد : الحَرَّتين – أهلُ بيت أفقرُ من أهل بيتي، فضحك النبيُّ صلى الله عليه وسلم حتى بَدَتْ أنيابُهُ ، ثم قال : **أطْعِمْهُ أهلكَ** ».

وفي رواية : « فوالذي نفسي بيده ما بين طُنُبَي المدينة أفقرُ مني، فضحك النبيُّ صلى الله عليه وسلم حتى بَدَتْ أنيابُهُ ، قال : **خُذْهُ** ».

وفي رواية نحوه وقال: « بعَرق فيه تمر وهو الزِّنبيل»، ولم يذكر «فضحك حتى بَدَتْ أنيابه».

وفي أخرى: « أن رجلا أفطر في رمضانَ ، فأمره النبيُّ صلى الله عليه وسلم أن يُعْتِقَ رقبة ، أو يصومَ شهرين متتابعين ، أو يُطْعِمَ ستين مسكينا ». أخرجه البخاري، ومسلم.

وفي رواية الموطأ قال: «إن رجلا أفطر في رمضانَ ، فأمره رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: أن يُكفِّر بعتق رَقَبة ، أو صيامِ شهرين متتابعين ، أو إطعام ستين مسكينا ، فقال : لا أجدُه، فأُتِيَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بعَرَق تمر ، فقال : **خُذْ هذا فتصدَّقْ به** ، فقال : يا رسول الله ، ما أجدُ أحدا أحوَجَ مني ، فضحك رسولُ الله صلى الله عليه وسلم حتى بَدَتْ أنيابه ، قال : **كُلْه**».

وله في أخرى عن [سعيد بن] المسيب قال : « جاء أعرابيٌّ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم يضرب فَخِذَه، ويَنْتِفُ شَعْرَه، ويقول: هَلَكَ الأبْعَدُ ، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **وما ذاكَ**؟ قال: أصبتُ أهلي وأنا صائم في رمضانَ ، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **هل تستطيع أن تعتقَ رقبة**؟ قال: لا، فقال: **هل تستطيع أن تُهديَ بَدَنة**؟ فقال: لا، قال: فاجلس، فأُتِيَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بعَرَق..» وذكر الحديث. وقال فيه: «**فقال: كُلْهُ، وصُمْ يوما مكان ما أصبتَ**».

قال مالك: قال عطاء: فسألتُ ابنَ المسيِّب: « كم في ذلك العَرَق من التمر؟ فقال: ما بين خمسة عشرَ صاعا إلى عشرين ».

وفي رواية أبي داود قال : « أتى رَجُل النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، فقال : هَلَكْتُ ، فقال : **ما شأْنُك** ؟ قال: وقعتُ على امرأتي في رمضانَ ، قال : **فهل تجدُ ما تعتق رقبة** ؟ قال: لا، قال: **فهل تستطيعُ أن تصومَ شهرين متتابعين** ؟ قال : لا ، قال: **فهل تستطيع أن تُطْعِمَ ستين مسكينا**؟ قال: لا ، قال: **اجلس** ، فأُتِيَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بعَرَق فيه تمر ، فقال: **تصدَّق به** ، فقال : يا رسول الله ما بين لابتيها أهلُ بيت أفقرُ منا فضحكَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم حتى بَدَتْ ثناياه، قال: **فأطعمْه إيَّاهم**». قال : مُسَدَّد في موضع آخر : « **أنيابه** ».

وفي رواية بهذا الحديث بمعناه ، وزاد : قال الزهري : « وإنما كان هذا رخصة ، فلو أن رجلا فعل ذلك اليوم لم يكن له بُدّ من التكفير». وزاد في أخرى: قال الأوزاعي: «**واستغفر الله**» وله في رواية أخرى مثل رواية الموطأ الأولى. وله في أخرى قال : « جاء رَجُل إلى النبيّ صلى الله عليه وسلم أفطر في رمضان – بهذا الحديث– قال: فأُتي بعرَق فيه تمر قدر خمسة عشر صاعا ، وقال فيه: **كُلْه أنتَ وأهلُ بيتك ، وصُمْ يوما، واستغفر الله**».

وفي رواية الترمذي مثل رواية أبي داود الأُولى ، وقال فيها : « بعَرَق فيه تمر، والعَرَق: المِكْتَل الضخم ، وقال : حتى بدت أنيابه ، قال : **خذه ، فأطعمه أهلك** ».

4.616- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Hz. Peygamber'in yanında otururken bir adam çıkageldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben mahvoldum" dedi.

Hz. Peygamber;

"- Neyin var?" deyince;

"- Oruçlu iken karımla yattım" dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle sordu:

"- Bir köle âzâd edebilir misin?"

"- Edemem."

"- Ard arda iki ay oruç tutabilir misin?"

"- Tutamam."

"- Altmış yoksulu doyurabilir misin?"

"- Doyuramam."

"- Otur öyleyse."

Hz. Peygamber bir müddet bekledi. Biz de aynı halde otururken, kendisine içi hurma dolu bir *Arak* getirildi. *Arak,* büyük zembildir. O zaman Rasûlullah (as.);

"- Nerede o soran adam?" dedi.

"- Buradayım" deyince;

"- Al bunu, sadaka olarak dağıt!" buyurdu. Adam;

"- Benden daha fakir birine mi vereyim ey Allah'ın Rasûlü? Vallahi Medîne'nin şu iki taşlık tepesi arasında benim âilemden daha fakir bir âile yoktur" dedi. O zaman Rasûlullah (as.), azı dişleri görünecek derecede güldü ve;

"- **Götür, âilene yedir!"** buyurdu."[443]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette adam; *"Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Medîne'nin şu iki yakası arasında benden fakiri yoktur"* dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, azı dişleri görününceye kadar güldü ve; **"Al öyleyse!"** dedi.

Başka bir rivâyette; *"İçi hurma dolu bir Arak getirildi, ki o zembildir"* dedi, Hz. Peygamber'in, azı dişleri görününceye kadar güldüğünü zikretmedi.

Bir diğer rivâyete göre de; "Bir adam Ramazan'da orucunu bozmuştu. Hz. Peygamber ona bir köle âzâd etmesini veya ard arda iki ay oruç tutmasını veya altmış yoksulu doyurmasını emretti."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Muvatta'nın rivâyeti de şöyledir:

"Bir adam Ramazan'da orucunu bozmuştu. Hz. Peygamber ona bir köle âzâd etmek veya ard arda iki ay oruç tutmak veya altmış yoksulu doyurmak suretiyle kefâret vermesini emretti. Adam;

"- Ben bunları yapamam" dedi. O sırada Hz. Peygamber'e hurma dolu bir zembil getirildi ve;

"- **Al bunu, sadaka olarak dağıt!"** buyurdu. Adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; benden daha muhtaç birini bulamam" deyince, Rasûlullah (as.) azı dişleri görününceye kadar güldü ve;

"- **Öyleyse sen ye!"** dedi.

Muvatta'nın Saîd b. el-Müseyyeb'den başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah'a (as.) bir bedevî gelerek dizlerini dövmeye, saçlarını yolmaya;

"- Mahvoldum, helâk oldum" diye söylenmeye başladı. Hz. Peygamber;

---

[443] **Buharî**, Savm, 29, 31; Hibe, 20; Nafakat, 13; Edeb, 68, 95; Kefâretu'l-Eymân, 2, 3, 4; Hudûd, 27; **Müslim**, Sıyâm, 14/8184; **Muvatta**, Sıyâm, 9/28-29; **Ebû Davud**, Savm, 37/2390-93; **Tirmizî**, Savm, 28/720.

"- **Ne oldu, neyin var?"** diye sordu. Adam;

"- Ramazan'da oruçlu iken karımla yattım" dedi. Hz. Peygamber şöyle sordu:

"- **Âzâd edecek bir köle bulabilir misîn?"**

"- Bulamam."

"- **Bir deve kurban edebilir misin?"**

"- Edemem."

"- **Öyleyse otur!"**

O sırada Rasûlullah'a (as.) bir *Arak* getirildi... Sonra hadîsi aynı şekilde rivâyet eder. Yalnız sonunda Hz. Peygamber;

"- **Bunu ye! Ama bozduğun güne karşılık bir gün oruç tut!"** buyurdu.

Mâlik, Atâ'nın şöyle dediğini de kaydeder:

"Saîd b. el-Müseyyeb'e sordum:

"- **O Arak'ta, ne kadar hurma vardı?"**

"- Onbeş, yirmi sa' arasında" dedi.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Bir adam Hz. Peygamber'e geldi ve dedi ki:

"- Ben mahvoldum."

"- **Neyin var?"**

"- Ramazan'da karımla yattım."

"- **Bir köle âzâd edebilir misin?"**

"- Edemem."

"- **Ard arda iki ay oruç tutabilir misin?"**

"- Tutamam."

"- **Altmış yoksulu doyurabilir misin?"**

"- Hayır!"

"- **Otur bakalım öyleyse!"**

O sırada Hz. Peygamber'e, içi hurma dolu bir *Arak* getirildi ve;

"- **Bunu tasadduk et!"** dedi. Adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Medîne'nin iki tepesi arasında benden fakir bir âile yoktur" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) iki ön dişi görününceye kadar güldü ve;

"- **Al öyleyse, âilene yedir!"** buyurdu.

Başka bir rivâyette Müsedded; *"iki ön dişi"* yerine, *"azı dişleri"* dedi.

Bu hadîsin aynı meâldeki başka bir rivâyetinde **Zührî** şöyle dedi:

"Bu, sadece (o şahsa mahsus) bir ruhsattır. Eğer bugün biri böyle bir şey yapacak olsa, kefâretten başka kurtuluş yolu yoktur."

Bir rivâyette, Evzâî, Hz. Peygamber'in Adam'a;

"- Allah'a istiğfâr et!" dediğini de zikretti.

Ebû Davud'un diğer bir rivâyeti de **Muvatta**'nın ilk rivâyeti gibidir.

Yine **Ebû Davud**'un başka bir rivâyetine göre; "Ramazan'da orucunu bozan bir adam Hz. Peygamber'e geldi..." Aynı hadîsi zikretti, ama sonunda; *"İçinde onbeş sa' kadar hurma bulunan bir Arak getirildi"* der. Sonunda da Hz. Peygamber;

"- Sen ve âilen bunu yeyin! Bir gün de oruç tutun ve Allah'a istiğfâr edin!"

Tirmizî'nin rivâyeti de **Ebû Davud**'un ilk rivâyeti gibidir. Yalnız ifade şu şekildedir:

"İçinde hurma bulunan bir Arak getirildi. Arak, büyük zembildir."

Sonunda da, Hz. Peygamber'in azı dişleri görünene kadar güldüğünü ve; **"Al bunu, âilene yedir!"** dediğini kaydetti.

İZAH

Burada Ramazan ayında ve oruçlu olduğu halde gündüz hanımıyla temasta bulunan bir insanın durumu söz konusu edilmektedir. Hz. Peygamber'e başvuran sahâbenin kim olduğu belli değildir.

Herhangi bir suç veya bir günah işleyen insan, onun cezasını çeker veya kefâretini öderse, sorumluluğundan kurtulur, onu hiç işlememiş gibi muâmele görür. Ramazan'da hanımıyla ilişkide bulunan insanın kefâreti de hadîste belirtildiği üzere, bir köle âzâd etmesi veya altmış gün ard arda oruç tutması veya altmış fakiri doyurmasıdır.

Bu hadîs münasebetiyle üzerinde durulan konuları kısaca ele alalım:

1- İslâm hukukçuları, kefârette bu sıralamaya mutlaka uyulmasının gerekli olup olmadığı konusunda ihtilaf ederler. Sadece İmâm Mâlik, bu üç kefâret nev'inden birini yerine getirmek konusunda insanın muhayyer olduğunu söyler. Diğer üç mezhep imamı, önce köle âzâd etmeyi, buna gücü yetmezse, iki ay kesiksiz oruç tutmayı, buna da gücü yetmezse altmış fakiri doyurmayı ve bu sıraya uymayı gerekli görür, bu tertibe riâyeti vâcib sayar.

İhtiyat, tertibe riâyeti gerektirmekte ise de, özellikle günümüz şartları göz önüne alındığında, üçüncü şıkta yer alan fakirlere yardım hususunu öne almanın daha uygun olacağı da göz önünde bulundurulmalıdır.

2- Bu münasebetle tartışılan diğer bir husus da, hem erkeğin, hem de kadının kefâret vermesinin gerekip gerekmediğidir. İmâm Mâlik, **Ebû Hanîfe** ve **Hanbelîler**, kadına da kefâretin gerekli olduğu, çünkü kocasının teklifine icabet ettiği kanâatini serdederler. Hattâbî, İslâm'ın hükümler konusunda bütün insanları eşit tuttuğunu, bu yüzden erkek gibi kadına da kaza ve kefâretin gerekli olduğunu kaydeder. Yalnız kadın kendi rızasıyla cinsî temasa imkân vermişse kefâret verir, kocasının zorlamasıyla mecbur kalmışsa, onun kefâretini de kocası öder.

İmâm Şâfiî ile **Zâhirîler** ise, ayrı ayrı kefâretin şart olmadığı, her ikisi için bir kefâretin yeterli olacağı kanâatindedirler. Gerekçe olarak da Hz. Peygamber'in kadını hiç söz konusu etmemesini gösterirler.

3- Tartışılan bir diğer konu da altmış fakir meselesidir. **Ebû Hanîfe,** altmış fakire verilecek fidyenin otuz, on veya bir fakire de verilebileceğini, çünkü burada asıl olanın fakir sayısı değil, verilecek miktar olduğunu söyler.

Fukahanın ekserisi ise, bunun câiz olmadığını, mutlaka altmış fakirin bir gün doyurulması gerektiğini söyler.

4- Ramazan'da oruçlu iken cinsî temasta bulunan kişinin hem kefâret vermesi ve hem de o günü kaza etmesinin şart olduğunda fukaha ittifak eder. Ancak yemek veya içmek suretiyle orucunu bozana da kaza ve kefâretin birlikte gerekli olup olmadığı

tartışılmıştır. Bir kısım fukahaya göre onun için de kaza ve kefâret gereklidir. Çünkü orucun iradî olarak bozulması konusunda bunun cinsî temastan farkı yoktur. **Hanefîler**'le **Mâlikîler** bu görüştedirler.

Buna mukabil bir kısım fukaha, sadece kaza etmek yeterlidir, kefârete gerek yoktur der. Çünkü Hz. Peygamber'in emri sadece cinsî temas konusunda vârid olmuştur, yemek-içmek söz konusu edilmemiştir. Yemek-içmek de hiç bir zaman cinsî temasa benzemez. **İmâm Şâfiî** ve **Ahmed b. Hanbel**, bu ikinci görüşü tercih ederler.

5- **Hanefîler**, kefâreti gerektiren bir iş yapıldıktan sonra, onun kefâreti ödenmeden tekrar kefâret icab ettiren bir şey yapılırsa, ayrı ayrı iki kefârete gerek olmadığı, tek kefâretin yeterli olacağı kanâatindedirler.

Diğer üç mezhep imamı ise, her biri için ayrı ayrı kefâretin verilmesi gerektiğini belirtirler. Kefâret ödendikten sonra tekrar kefâreti gerektiren bir şey yapılırsa, yeniden kefâret verilmesi gerektiği görüşüne **Hanefîler** de katılırlar.

Bu münasebetle söylenmesi gereken bir husus da; İslâm'ın çaresizlik diye bir şey tanımadığı, çaresizliğe çare bulma özelliğine sahip olduğudur. Bulunan çarelerde de daima insanların durumlarının göz önüne alındığı, asla hiç kimseyi çıkmaza sokmadığıdır. Adamın köle âzâd edecek imkânı yok, iki ay oruç tutacak gücü de yok. Altmış fakiri doyuracak serveti de yok. Sanki bir çaresizlikle karşı karşıyayız. Ama hayır! İslâm buna da çare buluyor. Kendisine fakirlere dağıtmak üzere bir sepet hurma veriliyor. Belki işin en ilginç tarafı burada görülüyor: Adam, kendisinden fakir birini bulamayacağını söyleyince, ona, âilesiyle birlikte âfiyetle yemeleri söyleniyor. Adam ceza çekecekken, sanki mükâfat görüyor.

İşte bu, İslâm'ın tabiatıdır. İslâm, her türlü çaresizliğe çare bulan bir sistemdir. Hem de bu çareleri bulurken, asla insanların içinde bulundukları durumu ve imkânlarını göz ardı etmeyen bir sistem!..

٤٦١٧ـــ (خ م د ـــ عائشة رضي الله عنها) : « أنّ رجلا أتى النبيَّ صلى الله عليه وسلم فقال: إنّهُ احْتَرَقَ، فقال: **مالك** ؟ قال : أصبت أهلي في رمضان، فأُتِيَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم بمكتل يُدْعَى : العَرَق، فقال: **أين المحترِق** ؟ قال : أنا ، قال : **تصدَّقْ بهذا** ».

وفي رواية قال : « وطئت امرأتي في رمضان نهارا ، قال : **تصدَّقْ** ، قال : ما عندي شيء ، فأمره أن يجلس ، فجاءه عَرَقان فيهما طعام ، فأمره أن يتصدق به ».

وفي أخرى : « أتى رجل إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم في المسجد في رمضان ، فقال : يا رسول الله، احترقت احترقت ، فسأله رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **ما شأنه ؟ فقال** : أصبت أهلي، قال: تصدق ، فقال: والله يا نبيَّ الله ، مالي شيء ، وما أقدر عليه ، قال : **اجلس** ، فجلس ، فبينا هو على ذلك أقبل رجل يسوق حمارا عليه طعام ، فقال رسول الله : **أين المحترق آنفا** ؟ فقام الرجل ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **تصدق بهذا** ، فقال : يا رسولَ الله ، على غيرنا ؟ فوالله إِنّا لَجياع ، ما لنا شيء ، قال : **فكلوه** ». أخرجه البخاري ومسلم ، وأخرج أبو داود الثالثة.

وله في أخرى قال – بهذه القصة – : « فأُتِيَ بعَرَق فيه عشرون صاعا».

4.617- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Bir adam Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- Ben yandım!" dedi.

"- Neyin var?" diye sorunca;

"- Ramazan'da âilemle temasta bulundum" dedi.

O sırada Hz. Peygamber'e *Arak* adı verilen bir zembil getirilmişti. Hz. Peygamber;

"- Nerede o yanan adam?" diye sordu. Adam;

"- Buradayım" deyince;

"- Bunu sadaka olarak dağıt!" buyurdu.[444]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette adam;

"- Ramazan ayında gündüz karımla ilişkide bulundum" deyince, Hz. Peygamber;

"- Sadaka dağıt!" buyurdu. Adam;

---

[444] **Buharî**, Savm, 29; **Müslim**, Sıyâm, 14/85-87; **Ebû Davud**, Savm, 37/2394-95.

"- Dağıtacak bir şeyim yok!" deyince, Hz. Peygamber oturmasını emretti. O sırada kendisine içinde yiyecek bulunan iki Arak getirildi. Rasûlullah (as.) adama, bunları dağıtmasını emretti."

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Ramazan ayında bir adam, mescide Hz. Peygamber'in yanına geldi ve;

"- Yandım ey Allah'ın Rasûlü, yandım!" dedi. Hz. Peygamber kendisine durumunu sorunca;

"- Âilemle ilişkide bulundum" dedi.

"- Sadaka dağıt!" deyince, adam;

"- Vallahi ey Allah'ın elçisi, bunun yapamam, çünkü hiç bir şeyim yok!" dedi. Hz. Peygamber;

"- Otur hele!" buyurdu. Adam oturdu. Bu durumda beklerken, bir adamın merkebi çekerek geldiği görüldü. Merkebin üzerinde yiyecek vardı. Hz. Peygamber;

"- Az önce yanan adam nerede?" buyurdu. Adam kalktı, Hz. Peygamber;

"- Bunu tasadduk et!" buyurdu. Adam;

"- Benden başka birine mi tasadduk edeyim, ey Allah'ın Rasûlü? Vallahi biz aç bir âileyiz, hiç bir şeyimiz yok!" dedi. O zaman Hz. Peygamber;

"- Öyleyse siz yeyin!" buyurdu.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. Üçüncü rivâyeti **Ebû Davud** da tahric etti. **Ebû Davud**'un diğer bir rivâyetinde, olayı hatırlattıktan sonra; *"İçinde yirmi sa' (hurma) bulunan bir Arak getirildi"* der.

٤٦١٨ــ (ط ــ مالك بن أنس رحمه الله) بلغه : « أن أنس بن مالك كَبِر حتى كاد لا يقدر على الصيام ، فكان يفتدي ». أخرجه الموطأ.

4.618- Mâlik b. Enes'e ulaşan habere göre;

"Enes b. Mâlik ihtiyarlamış, oruç tutamaz hale gelmişti. Tutamadığı (her gün için) bir fidye veriyordu."[445]

İZAH

İmâm Mâlik, hadîsin devamında; oruç tutamayan yaşlıların fidye vermesine gerek olmadığını söyler. **Enes b. Mâlik**'in fidye vermesini ise müstahab olarak değerlendirir. Ona göre, oruç tutmaya gücü yetmeyene oruç farz olmadığı için fidye de gerekmez. Fidyeyi gücü-kuvveti yerinde olanın vermesini uygun bulur.

٤٦١٩ـ (ط ـ مالك بن أنس رحمه الله) بلغه : أن « عبد الله بن عمر سئل عن المرأة الحامل إذا خافت على ولدها واشتد عليها الصيام ؟ فقال: تُفطِر ، وتطعم مكان كل يوم مسكينا ، مُدًا من حنطة بمد النبيِّ صلى الله عليه وسلم». أخرجه الموطأ.

4.619- Mâlik b. Enes'e ulaşan bir rivâyete göre; "Abdullah b. Ömer'e; hâmile bir kadın, çocuğuna zarar geleceğinden korkar ve oruç tutmak kendisine zor gelirse, ne yapması gerektiği soruldu. Şu cevabı verdi:

"- Oruç tutmaz; her güne karşılık Hz. Peygamber'in *müdd*'ü ile bir *müd* buğday vermek suretiyle bir fakiri doyurur."[446]

İZAH

Müd; bir ağırlık ölçüsüdür. Çeşitli şehirlere göre farklılık arz eder. Bir *sa'*ın dörtte biridir. Yaklaşık 830 gramdır. Fukahanın ekserisi orucun fidyesi olarak bir ***müd,*** yani çeyrek ***sa'*** verilmesi gerektiğini söyler. Ancak **Hanefîler**, yarım ***sa',*** yani iki ***müd*** verilir derler.

---

[445] **Muvatta**, Sıyâm, 19/51. Hadîs zayıftır, çünkü senedi munkatıdır, **Mâlik** onu belâğat tarîkıyla rivâyet etmektedir. Ancak aynı manada başka rivâyetler bulunmaktadır.

[446] **Muvatta**, Sıyâm, 19/52. Bu rivâyetin de senedi munkatıdır, ama aynı manada başka rivâyetler de vardır.

٤٦٢٠ــ (ت ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم: «مَن مات وعليه صيامُ شهر فليُطْعِم مكان كل يوم مسكينا». أخرجه الترمذي وقال: الصحيح: أنه موقوف على ابن عمر.

4.620- Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet eder:
"Üzerinde bir ay oruç borcu olduğu halde vefat eden kişinin (velisi), **her güne karşılık bir fakiri doyursun!"**[447]

RİVÂYETLER
Bunu **Tirmizî** tahric etti ve; "Sahîh olan, bunun İbn Ömer'den mevkûfen rivâyetidir" dedi.

٤٦٢١ــ (ط ــ القاسم بن محمد رحمه الله) أنه كان يقول : « من كان عليه قضاء رمضان ، فلم يقْضه وهو قويّ على صيامه حتى جاء رمضان آخر، فإنه يُطعم مكان كل يوم مسكينا مُدًّا من حنْطَة ، وعليه مع ذلك القضاء ». أخرجه الموطأ.

4.621- el-Kasım b. Muhammed şöyle diyordu:
"Üzerinde Ramazan borcu olan bir insan, kaza edecek güç ve kuvvette iken gelecek Ramazan'a kadar borcunu ödememişse, her gün için bir fakire bir müd buğday vermesi ve ayrıca tutamadığı orucu da kaza etmesi gerekir."[448]

İZAH
Tutulamayan oruçlar için hem fidye verilmesi ve hem de kaza edilmesinin gerekliliği tartışılmıştır. Mezhep imamları, oruç borcu olduğu halde yeni bir Ramazan'a giren insanın, önce yeni Ramazan'ı tutması, sonra önceki borcunu kaza etmesi gerektiğinde müttefiktirler. Ayrıca fidye vermesine de gerek yoktur.
Burada tartışılan konu kaza edildikten sonra fidyenin de gerekli olup olmadığıdır. **Hanefîler**, kaza etmenin yeterli olup ayrıca fidye vermeye gerek olmadığı kanâatindedirler. **Mâlikîler** ise, oruç

---

[447] **Tirmizî**, Savm, 23/714. Bu hadîsin senedi zayıftır.
[448] **Muvatta**, Sıyâm, 19/53.

tutmaya gücü yettiği halde tutmayanın, kaza ile birlikte ayrıca fidye vermesi gerektiğini söyler.

(ص) "sad" harfi:

الكتاب الثالث

من حرف الصد ، وهو ؛

كتاب الصبر

3. KİTÂB: **SABIR:** **4.622-4.640**

الكتاب الثالث

من حرف الصد ، وهو ؛

كتاب الصبر

59- SABIR

٤٦٢٢ــ (خ م د ت ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**الصبرُ عند الصَّدْمَةِ الأولى** ».

وفي رواية: « أنه أتى على امرأة تبكي على صبيٍّ لها ، فقال : **اتقي الله** ، **واصبري** ، فقالتْ: وما تُبالي بمصيبتي ، فلما ذهب قيل لها : إنَّهُ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فأخذها مثلُ الموت، فأتت بابَه، فلم تجد على بابه بَوَّابين، فقالتْ : يا رسولَ الله ، لم أعرفْكَ ، قال: **إنَّما الصبر عند أوَّلِ صَدْمَة – أو قال : عند أوَّلِ الصَّدْمَة** ». وفي أخرى نحوه وأنها قالتْ: «إليكَ عَنِّي فإنك لم تُصَبْ بمصيبتي ولم تعرفه، وأنه قال صلى الله عليه وسلم لما جاءته وقالت: لم أعرفك – **إنما الصبرُ عند الصدمة الأُولى**». أخرجه البخاري ومسلم.

وأخرج أبو داود الرواية الثانية ، ولم يذكر : « فأخذها مثلُ الموت ». وقال في آخره : « **إنَّمَا الصبرُ عند الصدمة الأولى** ، أو : **عندَ أوَّلِ صَدْمة** » . وأخرج الترمذي الرواية الأولى.

4.622- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:
Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:
"Sabır, felâketin ilk geldiği anda gösterilen sabırdır."[449]

RİVÂYETLER
Diğer bir rivâyet şöyledir:
"Hz. Peygamber, kaybettiği yavrusuna ağlayan bir kadına;
"- Allah'tan kork, sabret!" buyurdu. Kadın;

---

[449] **Buharî**, Cenâiz, 7, 32, 43; Ahkâm, 11; **Müslim**, Cenâiz, 8/14-15; **Ebû Davud**, Cenâiz, 23/3124; **Tirmizî**, Cenâiz, 13/987. Müellif işaret etmemekle birlikte ilk rivâyetin benzerini **Nesaî** de tahric etti, Cenâiz, 22.

"- Başıma gelen belâya sen tabi aldırmazsın!" dedi.

Hz. Peygamber gidince, kadına;

"- O, Allah'ın Rasûlü idi" dendi. O zaman kadının içine ölüm acısı gibi bir acı çöktü ve hemen Hz. Peygamber'in kapısına gitti. Hz. Peygamber'in kapısında kapıcılar bulamadı. İçeri girip;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben seni tanıyamadım" deyince, Rasûlullah (as.);

"- Sabır ancak, felâket ilk geldiği anda –veya felâketin başında- **gösterilen sabırdır"** dedi.

Buna benzer başka bir rivâyette de kadın;

"- Git başımdan! Sen, benim gibi belâya uğramış değilsin!" dedi. Kadın, Hz. Peygamber'i tanımıyordu. Sonra kadın, kendisine gelip de;

"- Ben seni tanımıyordum" deyince, Hz. Peygamber;

"- Sabır ancak, ilk darbede gösterilen sabırdır" dedi.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İkinci rivâyeti **Ebû Davud** da tahric etti, yalnız *"içine ölüm acısı gibi bir acı çöktü"* cümlesini zikretmedi. Sonunda da;

"Sabır, felâket ilk geldiğinde –veya felâketin başında- **olur**" dedi.

İZAH

Şârihlerin belirttiğine göre, Hz. Peygamber'in müdahale ettiği kadın, ölen çocuğu için feryat ederek ağlıyormuş. Câhiliyede bağırıp çağırarak, üstünü başını yırtarak, feryat ederek ağlamak bir gelenek haline gelmişti. İşte Hz. Peygamber'in müdahalesi de, bu tür ağlayış şeklinedir. Göz yaşı ile ağlamak, men edilmiş değildir.

"Kapısında kapıcılar bulamadı" ifadesi, kadının, Hz. Peygamber'i krallar gibi düşündüğünü, kapıda içeri girmesini engelleyecek nöbetçiler görmeyi hayal ettiğini, bunu göremeyince de düştüğü hayreti belirtmek için kullanılmıştır.

SABIR

Bu bölümde sabırla ilgili rivâyetler yer almaktadır.

Sabır, ahlakî bir vasıftır. Ruhî kemâli ifâde eden bir tabiattır.

Kelime anlamı itibariyle **sabır**; kendini tutmak, dayanmak, sıkıntılara tahammül etmek anlamına gelir. Belâlara, sıkıntılara tahammülün yanında, nefsî isteklere karşı direnmeyi de ifâde eder. İslâm ahlâkçıları sabrı üç kısma ayırırlar:

1- Musibetlere, belâlara karşı sabır.

2- Nefsin isteklerine karşı sabır. Günah işlemek ve kötülük yapmak konusundaki arzulara karşı direnmek.

3- Kullukta, tâatte sabır. Kulluk görevlerini yerine getirirken karşılaşılan zorluklara karşı dayanmak.

Sabrın en kâmil olanı, bu üç alanda da sabır gösterebilmektir. Hem belâlara, hem nefsin isteklerine karşı ve hem de kulluğun gereklerini yerine getirmek konusunda sabredebilmektir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, dünya hayatının bir imtihan olduğu ve bu imtihanı da sabırlı olanların kazanacağı anlamına gelen âyetlerin sayısı hayli fazladır. **Bakara** sûresinde; ***"Sizi korku ve açlıkla, mal, can ve mahsul eksikliği ile imtihan edeceğiz; sabredenleri müjdele!"*** buyurulmaktadır.[450] **Muhammed** sûresinde; ***"İçinizden mücâhidlerle sabredenler belli oluncaya kadar sizi imtihan edeceğiz"*** buyurulmaktadır.[451] **Zümer** sûresinde de; ***"Sabredenlere, mükâfatları hesapsız şekilde verilecektir"*** buyurulmaktadır.[452]

Kaldı ki, mü'minin çektiği sıkıntılar ve bu sıkıntılara karşı gösterdiği sabırdan dolayı ecir ve mükâfat alması ve bu belâların hiç değilse bir kısım günahlarına keffâret sayılması da söz konusudur. Bu da onun için ayrı bir kazançtır.

Hadîste de buyurulduğu üzere, bir şey zamana yayılıp alışkanlık haline geldikten sonra sabırlı davranmak, insanın sabır gösterdiği anlamına gelmez. Birine "**sabırlı**" diyebilmemiz için, musibet ilk geldiği anda kendini kaybetmeyip dayanabilmesi lazımdır. Zamanla insanın duyguları yatışıp alışkanlık haline geldikten sonra sabır göstermek kolaydır. Halbuki sabır, zor olanı yapmaktır.

---

[450] Bakara, 155.

[451] Muhammed, 31.

[452] Zümer, 10.

٤٦٢٣ــ (م ط د ت ــ **أم سلمة** رضي الله عنها) قالت : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **مَا من مُسلِم تُصِيبُه مصيبة فيقولُ ما أمره الله : { إنَّا لله ، وَإِنَّا إليه رَاجعون }** [البقرة: ١٥٦] **اللهم أجُرْني في مصيبتي ، وأَخْلفْ لِي خيرا منها ، إلا أخلف الله [له] خيرا منها**، قالت: فلما مات أبو سلمةَ قلتُ : أيُّ المسلمين خير من أبي سلمة؟ أوَّلُ بيت هاجر إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ثم إني قُلتُها ، فأَخْلَفَ الله لي رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، قالتْ : فأرسل إليَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم حاطبَ بن أَبِي بَلْتعةَ يَخطُبني له، فقلتُ : إن لي بنتا ، وأنا غَيُور ، فقال : **أمَّا ابنتُها فندعو الله أن يغنيَها عنها ، وأَدعو الله أن يَذْهَبَ بالغَيْرَة** ».

وفي رواية : « فلما تُوُفِّي أبو سلمةَ قلتُ: مَنْ خَيْر من أبي سلمةَ صاحبِ رسول الله صلى الله عليه وسلم؟ ثم عَزَمَ الله لي، فقلتُها قالت: فتزوَّجْتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ». أخرجه مسلم.

وأخرج الموطأ الرواية الأولى إلى قوله: «خيرا منها» ثم قال: « إلا فعلَ الله ذلك به ، فقالتْ أم سلمةَ: فلما تُوُفّي أبو سلمةَ قلتُ ذلك ثم قلتُ: وَمَنْ خَيْر من أبي سلمة؟ فأعقبها الله رسولَه، فتزوَّجها».

وفي رواية أبي داود ، والترمذي قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **إذا أصابتْ أحدَكم مصيبة** ، **فليقل** : **إنا لله ، وإنَّا إليه راجعون ، اللهم عندك أحتسب مصيبتي ، فأْجُرْني بها ، وأبْدِلْني خيرا منها** ، فلما احتُضِرَ أبو سلمةَ ، قال : **اللهم اخلُفني في أهلي خيرا مني** ، فلما قُبِضَ قالتْ أمُّ سلمةَ : **إنَّا لله وإنَّا إليه راجعون ، عند الله أحتسبُ مصيبتي فأْجُرني فيها**».

4.623- Ümmü Seleme'den rivâyet edilmiştir:
Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim:

"Musibete uğrayan bir müslüman, Yüce Allah'ın emrettiği; ' إنّا لله و إنّا إليه راجعون ***Biz Allah'a âitiz ve O'na döneceğiz'*** **âyetini okur ve;** ***'Allah'ım; başıma gelen bu belâdan dolayı bana ecir ver! Bana bunun***

***peşinden de daha hayırlısını nasib eyle!'* diye duâ ederse, Allah ona, o musibetten daha hayırlı bir imkân lütfeder."**

Ümmü Seleme şöyle anlatır: "Ebû Seleme vefat edince, ben;

"- Müslümanlardan hangisi Ebû Seleme'den daha hayırlı olabilir? Rasûlullah'a (as.) ilk hicret eden hâne, onun hânesiydi" dedim. Sonra ben o duâyı okudum, Yüce Allah da bana, Rasûlünü lütfeyledi. Rasûlullah (as.) Hâtıb b. Ebî Beltea'yı göndererek bana tâlip oldu. Ben kendisine;

"- Benim küçük bir kızım var, ayrıca ben kıskanç bir kadınım" dedim. Hz. Peygamber de;

"- Onun kızını, kendisinden müstağni kılması için Allah'a duâ ederiz. Kıskançlığını gidermesi için de ben Allah'a duâ ederim" diye söyledi.[453]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyet şöyledir: "Ebû Seleme vefât edince, ben;

"Rasûlullah'ın (as.) sahâbesi Ebû Seleme'den daha hayırlı kim olabilir?" dedim. Sonra Allah bana azim verdi de o duâyı okudum. Müteâkiben Hz. Peygamber'le evlendim."

Bunları **Müslim** tahric etti.

İlk rivâyeti **Muvatta**, **"...*daha hayırlısını nasip eyle!* diye duâ ederse..."** cümlesine kadar olan kısmı tahric etti. Sonra da; **"Allah onun için bunu mutlaka yapar"** dedi. Sonra Ümmü Seleme şöyle devam etti:

"Ebû Seleme vefât edince, bu duâyı yaptım. Sonra da; *"Ebû Seleme'den hayırlı kim olabilir ki?"* diye düşündüm."

Müteâkiben Allah ona Rasûlünü lütfeyledi ve Hz. Peygamber kendisiyle evlendi."

Ebû Davud ve **Tirmizî**'nin rivâyetinde de Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Birinizin başına bir musibet gelince şöyle desin:

---

453 **Müslim**, Cenâiz, 2/3-5; **Muvatta**, Cenâiz, 14/42; **Ebû Davud**, Cenâiz, 18/3119; **Tirmizî**, Daavât, 88/3506.

"Biz Allah'a âitiz ve yine O'na döneceğiz. Allah'ım; başıma gelen bu musibetin ecrini senden bekliyorum, bunun karşılığında bana ecir ver! Bu belâyı daha hayırlı bir şeyle değiştir!"

Ebû Seleme son nefesinde; *"Allah'ım; âileme benden daha hayırlısını lütfeyle!"* diye duâ etmişti. Ebû Seleme vefat edince de, Ümmü Seleme şöyle duâ etti:

"Biz Allah'a âidiz ve yine O'na döneceğiz. Başıma gelen bu musibetin mükâfatı, Allah'ın katındadır, bunun karşılığında bana ecir ver ya Rabbi!"

İZAH

Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurulur:

" وَ بَشِّرِ الصَّابِرِينَ ۝ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُم مُصِيبَةٌ قَالُوا انا لله و انا اليه راجعون "

"Sabredenleri müjdele! Onlara bir musibet geldiğinde, **'Biz Allah'a âidiz ve yine O'na döneceğiz'** *derler."*[454]

Âyet-i kerîme, bir mü'minde olması gereken tavrı, Allah'ın hoşnut olduğu davranış ve düşünce şeklini göstermektedir. Bu ifadede; sahip olduğumuz her şeyin, hatta canımızın bile neticede Allah'ın mülkü olduğunun ve Allah'ın da kendi mülkünde dilediği gibi tasarruf hakkına sahip olduğunun itirafı ile bu tasarrufa razı olduğumuzu gösteren bir teslimiyet manası vardır. Nitekim Yüce Allah da, **istirca** adı verilen bu duâyı okuyarak kendisine sığınanları övmüştür.

Hz. Peygamber'in, bir sıkıntı halinde söylenmesini tavsiye ettiği duâ metnini teberrüken tekrar yazalım:

"إِنَّا لِلّه و إِنَّا إِلَيه رَاجِعُون ۝ اللهمّ أْجُرْنِي فِي مُصِيبَتِي و أَخْلِفْ لِي خَيْرًا مِنْهَا"

"**Ebû Seleme**'nin vefâtı üzerine karısı **Ümmü Seleme**'nin bu duâyı yapması, ama sonra da; **"Ebû Seleme'den hayırlı kim olabilir ki?"** diye düşünmesi, müteâkiben de Hz. Peygamber'le evlenme şansını yakalaması fevkalâde ilginçtir. Kocası **Ebû Seleme** de,

---

[454] Bakara, 156.

karısına, kendisinden sonra evlenmesini vasiyet etmiş ve; **"Ya Rabbi, âileme benden daha hayırlısını lütfeyle!"** diye duâ etmişti.

Ebû Seleme, Hz. Peygamber'in hem süt kardeşi ve hem de halasının oğlu idi. İlk müslümanlardandı. **Habeşistan'**a âilesiyle birlikte ilk hicret eden kişiydi. İsmini kendisine künye aldığı oğlu **Seleme Habeşistan'**da dünyaya gelmişti. **Medîne'**ye de ilk hicret edenlerdendi. **Medîne'**ye hicret ederken, müşrikler karısı **Ümmü Seleme'**yi ve çocuğunu almışlar, **Medîne'**ye gitmelerine izin vermemişlerdi. **Bedir** ehlindendi. **Uhud** savaşında yaralanmış ve birkaç ay sonra vefat etmişti.

Ümmü Seleme ise, Kureyşin en soylu ve en güzel kadınlarındandı. Kocasının ölümü üzerine hicrî dördüncü yılda Hz. Peygamber'le evlendi. İnancı uğruna büyük sıkıntılar çekmişti. Kocasıyla **Medîne'**ye hicret etmesine müşrikler izin vermemişler, **Mekke'**de hapsetmişlerdi. Akıllı, dirayetli bir hanımdı. Rasûlullah'ın en son vefat eden zevcesi idi, hicrî 59 yılında vefat etmişti.

٤٦٢٤ــ (ت ــ أبو سنان [عيسى بن سنان الحنفي القسملي]) قال: دفنتُ ابني سنانا، وأبو طلحة الخَوْلاني جالس على شَفير فلما فَرَغْتُ قال: ألا أُبشِّرك ؟ قلت: بلى قال: حدَّثني أبو موسى الأشعري قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**إذا ماتَ ولدُ العبد قال الله تعالى لملائكته: قبضتم ولد عبدي؟ فيقولون: نعم، فيقول: قبضتم ثَمَرَةَ فؤاده؟ فيقولون: نعم، فيقول: ماذا قال عبدي؟ فيقولون: حَمِدك واسترجع فيقول: ابْنُوا لعبدي بيتا في الجنة وسمُّوه بيت الحمد**». أخرجه الترمذي.

4.624- Ebû Sinân İsa b. Sinân el-Hanefî el-Kasmelî[455] şöyle dedi:

"Oğlum Sinan'ı defnederken, Ebû Talha el-Havlânî[456] mezarın kenarında oturuyordu. Defin işini bitirince, Ebû Talha;

---

[455] **Ebû Sinan, İsa b. Sinan el-Hanefî el-Kasmelî el-Filistinî**: Aslen Filistinlidir. **Basra'**da **Kasâmil** mahallesinde oturduğu için Kasmelî nisbesi verilmiştir. Ebû Talha el-Havlânî ve Dahhâk b. Abdurrahman'dan rivâyet eder, kendisinden Hammâd b. Zeyd ve Hammâd b. Seleme rivâyette bulunur. Hadîsi **Tirmizî'**de tahric edilmiştir. Ancak hadîste güvenilir görülmemiştir. **Nesaî** ve **Ebû Zur'a** zayıf olduğunu, **Ebû Hâtim** de kavî olmadığını söylemiştir.

"- Sana bir müjde vereyim mi?" dedi. Ben;

"- Buyur!" dedim. Ebû Talha şöyle dedi: "Bana Ebû Musa'l-Eş'arî, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu söyledi:

"Bir insanın çocuğu öldüğünde, Cenâb-ı Hak meleklerine;

"- *Kulumun yavrusunun ruhunu kabzettiniz mi?"* **diye sorar. Melekler;**

"- *Evet"* **derler. Allah tekrar;**

"- *Ciğerpâresini mi elinden aldınız?"* **diye sorar. Melekler yine;**

"- *Evet"* **derler. O zaman Allah;**

"- *Peki kulum ne dedi?"* **buyurur.**

"- *Sana hamd etti ve* "إنّا للّه و إنّا إليه راجعون" *diyerek sana sığındı"* **dediklerinde, Allah;**

"- *Öyleyse kulum için cennette bir saray yapın ve adını da* **'Hamd Sarayı'** *koyun!"* **buyurur.**"[457]

٤٦٢٥ـ (خ ت ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال: «[إنَّ الله تعالى قال]: إذا ابتليتُ عبدي بَحَبِيبَتَيْه ثم صبر عوَّضْتُه منهما الجنة يريد عينيه».

أخرجه البخاري. وفي رواية الترمذي قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « إن الله يقول : إذا أخذتُ كريمتي عبدي في الدنيا ، لم يكن له جزاء عندي إلا الجنةَ ».

4.625- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu: "Yüce Allah buyurdu ki:

"Kulumun iki sevgilisini elinden aldığım halde sabır gösterirse, buna karşılık kendisine cenneti veririm."

"İki sevgilisi sözü ile gözlerini kastediyordu."[458]

---

[456] **Ebû Talha el-Havlânî**: Tâbiîlerdendir. İsmi bilinmemektedir. Ebû Musa'l-Eş'arî'yi dinlemiş, kendisinden de Ebû Sinan rivâyet etmiştir. Hz. Peygamber'den mürsel rivâyeti de vardır. **İbn Hibbân** onu *Sikat*'ına almıştır.

[457] **Tirmizî**, Cenâiz, 35/102. Hadîs sened açısmdan zayıf olmakla birlikte aynı manada başka rivâyetler de vardır.

[458] **Buharî**, Merdâ, 7; **Tirmizî**, Zühd, 46/2511.

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti. **Tirmizî**'nin rivâyeti ise şöyledir:

"Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Dünyada kulumun iki kıymetli organını alırsam, benim katımda bunun karşılığı ancak cennet olur."

٤٦٢٦ــ (ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) رفعه إلى النبيّ صلى الله عليه وسلم قال: « يقول الله عز وجل: من أذْهَبْتُ حَبِيبَتَيْهِ، فصبر واحتسب لم أرض له ثوابا دون الجنة». أخرجه الترمذي.

4.626- Ebû Hureyre'nin Hz. Peygamber'e ref' ettiği bir hadîste şöyle buyurulur: "Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"İki sevgilisini elinden aldığım halde sabreden ve Allah'tan sevap uman insana, cennetten başka bir mükâfat vermeye razı olmam."[459]

٤٦٢٧ــ (س ــ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: « إنَّ الله لا يرضى لعبده المؤمن إذا ذهبَ بصفيّه من أهل الأرض فصبر واحتَسَبَ [وقال ما أُمر به]: بثواب دون الجنة». أخرجه النسائي.

4.627- Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Dünyada en çok sevdiği biri (evladı) **elinden alındığı halde sabreden, Allah'tan sevap uman ve emredildiği şeyi** (istirca'yı) **söyleyerek Allah'a teslim olan mü'min kuluna Yüce Allah, cennetten aşağı bir mükâfat vermeye asla razı olmaz."**[460]

٤٦٢٨ــ (خ م ــ عطاء بن أبي رباح) قال: قال لي ابنُ عباس رضي الله عنهما: « ألا أُريكَ امرأة من أهل الجنة؟ قلتُ: بلى، قال: هذه المرأةُ السوداءُ أتت النبيَّ صلى الله عليه

---

[459] **Tirmizî**, Zühd, 46/2512.

[460] **Nesaî**, Cenâiz, 23.

وسلم فقالتْ: إني أُصْرَعُ ، وإني أَتَكشَّف ، فادْعُ اللهَ لي ، قال : **إن شئت صبرت ، ولك الجنةُ وإن شئت دعوتُ الله أن يعافيك**، قالت: أصبرُ، قالت: فإني أتكشَّفُ فادْعُ اللهَ أن لا أتكشَّفَ فدعا لها». أخرجه البخاري ومسلم. وعند البخاري في رواية عن عطاء: «أنه رأى أُمَّ زُفَرَ تلك المرأةَ الطويلةَ السوداءَ على سِتْرِ الكعبة».

4.628- Atâ b. Ebî Rebâh'tan rivâyet edilmiştir:

İbn Abbas bana şöyle dedi:

"- Sana cennet ehlinden bir kadını göstereyim mi?"

"- Göster!"

"- İşte şu siyah kadın! O, Hz. Peygamber'e gitmiş ve şöyle demişti:

"- Ben, sara hastasıyım; nöbet geldiğinde üstümü başımı açıyorum. Benim için Allah'a duâ et!" Hz. Peygamber ona;

"- **İstersen sabret, sana cennet verilsin! İstersen Allah'a duâ edeyim, sana âfiyet versin!"** deyince, kadın;

"- Öyleyse sabredeceğim. Ama nöbet gelince üstümü-başımı açıyorum. Bari üstümün-başımın açılmaması için duâ et!" dedi. Rasûlullah (as.) da ona duâ etti.[461]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'deki başka bir rivâyette Atâ; "Ümmü Züfer[462] adındaki bu siyah ve uzun boylu kadını Kâbe'nin örtüsü üzerinde görmüş."

٤٦٢٩ــ (خ ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**يقول الله: ما لعبدي المؤمن عندي جزاء إذا قَبضتُ صَفيَّه من أهل الدنيا ثم احتسبه إلا الجنة** ». أخرجه البخاري.

---

[461] **Buharî**, Merdâ, 6; **Müslim**, Birr, 14/54.

[462] **Ümmü Züfer**: Hanım sahabîlerdendir. Sara hastası idi ve sara nöbeti geldiğinde üstünün-başının açılmaması için Rasûlullah'tan (as.) dua etmesini rica etmişti. Zenci, uzun boylu bir kadındı. Hz. Peygamber'e gider ve Hz. Peygamber ona ikramda bulunurdu. Hadîsi **Buharî** ve **Müslim**'de tahric edilmiştir.

4.629- Ebû Hureyre, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet etti: "Allah şöyle buyuruyor:

"Dünyada en çok sevdiği ciğerpâresini elinden aldığım halde Allah'tan sevâp uman mü'min kulum için, benim katımda mükâfat olarak ancak cennet vardır."[463]

٤٦٣٠- (ط - عطاء بن يسار) أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **إذا مرض العبدُ بعث الله إليه مَلَكين ، فقال : انظرا ماذا يقول لعُوَّاده ؟ فإنْ هو إذا جاؤوه حَمِدَ الله وأثنى عليه، رَفَعا ذلك إلى الله - وهو أَعلم - فيقول : لعبدي عليَّ إنْ توفيَّتُهُ أنْ أُدخلَه الجنةَ، وإن أنا شَفيتُه أن أُبْدله لحما خيرا من لحمه ، ودما خيرا من دمه ، وأن أكفِّر [عنه] سيئاته** ». أخرجه الموطأ.

4.630- Atâ b. Yesâr'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kul hastalanınca, Allah ona iki melek gönderir:

"Gidin bakın; kulum ziyaretçilerine ne diyor?" **buyurur. Melekler geldiklerinde kul eğer Allah'a hamd ü senâ ediyorsa, - Allah her şeyi en iyi şekilde biliyor olmasına rağmen- melekler hemen bu sözleri Allah'a yükseltirler. O zaman Allah şöyle buyurur:**

"Eğer o kulumun ruhunu kabzedecek olursam, kendisini cennete sokmak, onun bendeki hakkı olmuştur. Şayet şifa verirsem, etini daha hayırlı bir etle, kanını daha hayırlı bir kanla değiştirmek ve günahlarını da bağışlamak, onun bendeki hakkıdır."[464]

٤٦٣١- (خ د س - خباب بن الأرت رضي الله عنه) قال : « شَكَوْنا إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو متوسِّد بُرْدَة له في ظل الكعبة ، فقلنا: ألا تَستَنْصِرُ لنا؟ ألا تَدْعو [الله] لنا؟ فقال: **قد كان مَنْ قبلكم يُؤخَذُ الرجل فيُحفَر له في الأرض فيُجْعَلُ فيها ثم يُؤتَى**

---

[463] **Buharî**, Rikak, 6.

[464] **Muvatta**, Ayn, 3/5. Hadîsin senedi munkatıdır.

بالمنشار، فيوضَعُ على رأسه ، فيُجْعَلُ نصفين ويُمْشَطُ بأمشاط الحديد ما دون لحمه وعظمه ما يَصدُّه ذلك عن دينه والله لَيَتِمَّنَّ الله هذا الأمرَ حتى يَسيرَ الراكبُ من صنعاء إلى حَضْرَمَوْتَ لا يخاف إلا الله والذئبَ على غنمه ولكنّكم تستعجلون».

وفي رواية قال : « أتيتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو متوسِّد بُرْدَةً [له] في ظل الكعبة ، وقد لَقينا من المشركين شدَّة ، فقلتُ : ألا تدعو الله ؟ فقعد - وهو محمر وجهُهُ - فقال: **لقد كان مَن قبلكم لَيُمْشَطُ بأمشاط الحديد...** » ثم ذكر معناه. أخرجه البخاري.

وفي رواية أبي داود مثل الأولى، وزاد بعد قوله: «**بأمشاط الحديد**»، «**ما دون عظمه من لحم وعَصَب، ما يصرفه ذلك عن دينه**» وأخرج النسائي طرفا من أوله، وقال: إلى قوله: « **تدعو لنا؟**».

4.631- Habbâb b. el-Eret anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Kâbe'nin gölgesinde bürdesine yaslanmış otururken, kendisine (çektiğimiz işkencelerden) şikâyet ettik:

Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Sizden önce öyleleri vardı ki; yakalanır, bir çukur kazılır, adam çukura yerleştirilir, sonra testere getirilip başının ortasına konur ve adam ortadan ikiye biçilirdi. Vücudu demir taraklarla etine-kemiğine varıncaya kadar taranırdı. Ama bu bile onu dininden döndürmezdi. Allah'a yemin ederim ki, Allah bu dini mutlaka tamamlayacaktır. O kadar ki, bir süvari, içinde Allah korkusundan başka bir korku ve sürüsüne kurtların saldırabileceği endişesinden başka hiçbir endişe duymadan, Sana'dan Hadramevt'e kadar tek başına gidebilecektir. Ama sizler acele ediyorsunuz."[465]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Habbâb şöyle dedi:

---

[465] **Buharî**, Menâkıbu'l-Ensâr, 29; Menâkıb, 25; İkrâh, 1; **Ebû Davud**, Cihâd, 97/2649; **Nesaî**, Zînet, 98.

"Rasûlullah'ın (as.) yanına vardım; kendisi Kâbe'nin gölgesinde bürdesini yastık edinmiş, dinleniyordu. Bizler de müşriklerden işkence görmüştük. Hz. Peygamber'e;

"- Allah'a duâ etmez misiniz?" dedim. Hz. Peygamber hemen doğruldu. Yüzü kıpkırmızı olmuştu:

"Sizden öncekilerin vücutları demir taraklarla taranıyordu..." diye başlayarak aynı mealde sözler söyledi.

Bunları **Buharî** tahric etti.

İlk rivâyeti **Ebû Davud** da tahric etti. Yalnız, **"demir taraklarla"** lafından sonra; **"...etleri ve sinirleri kemiklerine varıncaya kadar taranırdı. Bu bile onu dininden döndürmezdi"** cümlesini kaydeder.

Nesaî de hadîsin sadece, *"bizim için duâ etmez misin?"* cümlesine kadar olan baş tarafını tahric etti.

İZAH

Habbâb b. el-Eret, müslüman olduğu için büyük işkencelere maruz kalan sahâbelerdendir. İlk müslümanlardan ve **Bedir** ehlindendir. Mesleği demircilik olan **Habbâb,** müşriklerin liderlerinden **Âs b. Vâil'e** bir kılıç yapmıştı. Alacağını istemeğe gittiğinde, **Âs;**

"- Muhammed'e küfretmeden alacağını vermem" deyince, **Habbâb;**

"- Sen ölüp dirilmedikçe Muhammed'e küfretmem!" cevabını vermişti. **Âs** da;

"- Öyleyse, dirildiğim zaman malım olacak, alacağını o zaman veririm" diye başından savmış. **Habbâb** bunu Hz. Peygamber'e anlatınca, **Meryem** sûresindeki şu âyetler nâzil olmuş:

"Âyetlerimizi inkâr eden ve **'bana mutlaka mal ve evlat verilecektir'** *diyen adamı gördün mü? O, gaybı mı görmüş, yoksa Rahman'ın katında bir söz mü almış? Hayır, asla! Biz onun dediğini yazacağız ve azabını da çoğalttıkça çoğaltacağız! O söylediği şeyleri de hep elinden alacağız ve o, tek başına bize gelecek"*[466]

---

[466] Meryem, 77-80.

Bu hadîs, İslâm'ın mutlaka başarıya ulaşacağına dair Hz. Peygamber'in yeminli taahhüdüdür. Ayrıca İslâm'ın başarısının bütün dünyaya güveni, huzuru ve emniyeti getireceğine dair, yine Hz. Peygamber'in yeminli beyanıdır.

Hz. Peygamber'in duâyı değil de sabrı tavsiye etmesi ise, muhtemelen insanların sıkıntılar sayesinde pişip olgunlaşmaları gayesine mebnidir. Ayrıca hayatın gerçekleriyle boğuşmanın, hayatın tabiî bir kanunu olduğunu da ifade eder.

٤٦٣٢ـــ (خ م د س ـــ أسامة بن زيد رضي الله عنهما) قال : « أَرسلتْ بنتُ النبيِّ صلى الله عليه وسلم إليه : إن ابنا لي قُبض ، فائتنا – وفي رواية : إن ابني احْتُضر فاشهدْنا – وفي أخرى : إن ابنتي قد حُضِرَتْ – فأرسل يقرئُ السلام ، ويقول : **إن لله ما أخذ ، وله ما أعطى ، وكلّ عنده بأجل مسمى ، فلتصبرْ** ولتحتسبْ ، فأرسلت إليه : تقسم عليه بالله ليأتينَّها... » وذكر الحديث. وسيجيء في «**كتاب الموت**» من حرف الميم بطوله. أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود والنسائي.

4.632- Üsâme b. Zeyd'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) kızı (Zeyneb), babasına; *"Oğlum öldü, bize kadar gel!"* diye haber gönderdi. –Bir rivâyette; *"oğlum can çekişiyor, son nefesinde sen de yanımızda ol!"* demiş, bir başka rivâyette de sadece; *"oğlum ölmek üzere"* diye haber yollamış-.

Rasûlullah (as.) kızına selâm ederek şöyle demiş:

"Alan da Allah'tır, veren de! Herkesin, O'nun katında belli bir eceli vardır. Sabretsin ve Allah'tan sevap beklesin!"[467]

Zeyneb, yemin vererek mutlaka gelmesi için tekrar haber gönderdi... Sonra hadîsin kalan bölümünü de zikretti. Bu kısım ilerde, Kitâbu'l-Mevt bölümünde tekrar zikredileceği[468] için burada onu kaydetmedik.

---

[467] **Buharî**, Cenâiz, 33; Merdâ, 9; Kader, 4; Eymân, 9; Tevhîd, 25; **Müslim**, Cenâiz, 6/11; **Ebû Davud**, Cenâiz, 24/3125; **Nesaî**, Cenâiz, 22.

[468] Bkz., hadîs no: 8561.

İZAH

Burada sözü edilen Hz. Peygamber'in kızının kim olduğu açık değildir. Şârihler, **Zeyneb** olduğunda hemen hemen müttefiktirler.

Ölmek üzere olan çocuğun kim olduğu konusu da tartışmalıdır. **Zeyneb, Ebû'l-Âs b. er-Rabî**'in zevcesi idi ve ondan **Ali** adında bir oğlu ile **Ümâme** adında bir kızı vardı. İzahına çalıştığımız rivâyette "**oğlum**" diye açıkça belirtilmiştir. Buradan hareketle **Aynî**, söz konusu çocuğun **Ali** olduğunu söyler. **Ümâme**'nin, **Hz. Fatıma**'nın vefatından sonra **Hz. Ali** ile evlenmiş olması, **Hz. Ali**'nin şehâdetinden sonra da uzun süre yaşaması göz önüne alındığında, hastalanan çocuğun **Ümâme** olamayacağını belirtir.

Ancak bazı rivâyetlerde "**kızım**" lafzının kullanıldığına bakarak, bir kısım ulema, hastalanan çocuğun **Ümâme** olduğunu belirtir.

Hz. Peygamber'in, kızı tarafından ilk çağrıldığında gitmemesi, muhtemelen o andaki önemli bir meşguliyetine bağlanır. Nitekim daha sonra yanındakilerle birlikte gitmişti. Gittiği sırada meydana gelen gelişmeler de 8.561 nolu hadîsin izahı esnasında temas edilecektir.

٤٦٣٣ـــ (خ ـــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « اشتكى ابن لأبي طلحةَ ، فمات وأبو طلحةَ خارج ، فلما رأتْ امرأتُهُ أنه قد مات هيَّأت شيئا ونَحَّته في جانبِ البيت ، فلما جاء أبو طلحةَ قال: كيف الغلامُ ؟ قالتْ : قد هدأتْ نَفْسُهُ ، وأرجو أن يكون قد استراح، فظنَّ أبو طلحة أنها صادقة ، قال: فبات ، قال : فلما أصبح اغتسل ، فلما أراد أن يخرج : أعلمته أنه قد مات ، فصلى مع النبي صلى الله عليه وسلم ، ثم أُخبِر النبيُّ صلى الله عليه وسلم بما كان منهما ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **لعله أَن يبارك لهما في ليلتهما** ، قال سفيان بن عيينة : فقال رجل من الأنصار : فرأيت لهما تسعة أولاد ، كلُّهم قد قرأ القرآنَ ». أخرجه البخاري. وقد أخرج هو ومسلم ، وأبو داود هذا المعنى بزيادة ، وهو مذكور في «**كتاب الأسامي**» من حرف الهمزة.

4.633- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Ebû Talha'nın oğlu hastalanmış ve kendisi evde bulunmadığı bir sırada vefat etmişti. Karısı, çocuğun öldüğünü görünce, cenâzeyi hazırladı ve evin bir tarafına koydu. Akşam Ebû Talha eve dönünce;

"- Çocuk nasıl?" diye sordu. Karısı;

"- Çocuk sâkinleşti, rahata ermiş olduğunu ümit ediyorum" dedi. Ebû Talha, karısının bunu gerçek anlamda söylediğini düşündü. Birlikte yattılar. Sabah olunca, gusletti. Evden çıkmaya yeltenince, çocuğun öldüğünü haber verdi. Ebû Talha, mescide gidip Hz. Peygamber'le namazı kıldı. Sonra Hz. Peygamber'e, Ebû Talha ile karısının yaptıkları haber verildi. Rasûlullah (as.) buyurdu ki:

"Ümid ederim ki geceniz, hakkınızda mübarek olur."

Râvî Süfyan b. Uyeyne şöyle der: "Ensârdan biri dedi ki:

"Ben, Ebû Talha ile karısının dokuz çocuğunu gördüm, hepsi de Kur'ân ehli idi."[469]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti. Hadîsi bir takım ziyadelerle, ama aynı manada olmak üzere **Müslim** ve **Ebû Davud** da tahric ettiler. Bu rivâyet, Kitâbu'l-Esâmî'de geçti.[470]

İZAH

Ebû Talha, hadîsin râvisi **Enes b. Mâlik**'in üvey babasıdır. **Ebû Talha**'nın karısı da **Ümmü Süleym**'dir. **Ümmü Süleym,** aynı zamanda **Enes b. Mâlik**'in annesidir.

Hadîste hastalığından bahsedilen çocuk, **Ebû Umeyr**'dir. **Ebû Umeyr**'in çok sevdiği bir serçesi vardı ve onunla oynardı. Hz. Peygamber ona rastladıkça; "يا أبا عُمَير ، ما فعَلَ النُّغَير"; **"Ya Ebâ Umeyr, serçecik ne yapıyor?"** diye şakalaşırdı.

Çok akıllı, dirâyetli ve dindar bir kadın olan **Ümmü Süleym,** ölen çocuğunu yıkayıp kefenlemiş ve defne hazır hale getirmişti. Kocası **Ebû Talha**, o gün oruçlu idi. **Ümmü Süleym**, süslenip taranarak kendisini kocasına hazırlamış, gece ilişkide bulunarak

---

[469] **Buharî**, Cenâiz, 42; Akîka, 1.

[470] Bkz., hadîs no: 157.

kocasını rahatlatmış, sonra çocuğun öldüğünü haber vermişti. Kocasına; **"Şimdi yavrumuz rahatladı"** diyerek bir taraftan çocuğun ölümünü gizlemiş, böylece karnı aç olan, günün yorgunluğunu henüz üzerinden atamayan ve sinirleri gergin olan kocasının, Allah'ın emrine muhalif bir söz ve davranışta bulunmasını engellemişti. Karnını doyurup cinsî ihtiyacını da karşıladıktan ve sinirleri iyice gevşedikten sonra da gerçeği söylemişti.

Bu manzara, **Ümmü Süleym**'in ne derece akıllı, dirâyetli, müdebbir ve dindar bir kadın olduğunu gösterir. Aynı zamanda onun, söz söylemedeki ustalığını da gösterir. **"Yavrumuz rahatladı"** sözü; çocuk iyileşti, sancıları sona erdi anlamına gelir. Nitekim **Ebû Talha**, bu manada anladı. Zaten **Ümmü Süleym** de, onun bu manada anlamasını arzu ediyordu. Ama bu söz aynı zamanda, çocuğun öldüğü anlamına da gelir. Çünkü ölüm ile çocuğun bütün acısı, sancısı ve ıstırapları dinmiş, rahatlamıştır. Henüz sabî olduğu için de azap görmesi söz konusu değildir. Dolayısıyla **Ümmü Süleym**, aynı zamanda gerçeği söylemişti.

Bu derece düşünceli, akıllı ve dirâyetli olan bir kadının, çocuğunun ölümüne karşı sanki kayıtsız kalmış gibi bir görüntü aldatıcı olabilir. Burada kayıtsızlıktan ziyâde **Ümmü Süleym**'in dindarlığı, Allah'ın emrine itirazsız teslimiyeti, belâya dayanıklılığı ve gerçeği kabullenen irâdesi üzerinde durulmalıdır.

Hadîste geçen, "هَيَّأَتْ شَيْئاً" cümlesi, değişik şekillerde anlaşılmıştır. Bu cümle; **"kadın cenazeyi hazırladı"** manasına gelebileceği gibi, **"kocası için süslenip hazırlandı"** manasına ve **"kocasına yiyecek bir şeyler hazırladı"** manasına da gelebilir.

٤٦٣٤ــ (ط ــ القاسم بن محمد رحمه الله) قال : « هلكتْ امرأة لي ، وأتاني محمد ابن كعب القُرَظِيُّ يُعَزِّيني بها ، فقال : إنه كان في بني إسرائيل رجل فقيه عابد عالم مجتهد ، وكانت له امرأة ، وكان بها مُعْجَبا ، فماتت ، فوجَد عليها وَجْدا شديدا، حتى خلا في بيت ، وأغلق على نفسه ، واحتجب عن الناس، فلم يكن يدخل عليه أحد ، ثم إن امرأة من بني إسرائيل سمعت به ، فجاءته ، فقالت: إن لي إليه حاجة أسْتَفْتِيه فيها ، ليس يجزيني إلا أن

أشافهه بها ، فذهبَ الناسُ ، ولزمت البابَ ، فأُخْبِر ، فأذنَ لها ؟ فقالت: أستفتيك في أمر ، قال : وما هو ؟ قالت: إني استعرتُ من جارة لي حُليًا فكنتُ ألْبَسه وأُعيره زمانا ، ثم إنهم أرسلوا إليّ فيه ، أفأرُدُّه إليهم ؟ قال : نعمْ والله ، قالتْ : إنَّهُ قد مَكثَ عندي زَمَانا؟ فقال: ذلك أحقُّ لردِّك إيَّاهُ ، فقالت له : يرحمك الله ، أفتأسفُ على ما أعارك الله ، ثم أخذه منك، وهو أحقُّ به منك ؟ فأبْصر ما كان فيه ، ونفعه الله بقولها ». أخرجه الموطأ.

4.634- el-Kasım b. Muhammed anlatıyor:

"Karım vefat etmişti. Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî beni ta'ziyeye geldi ve şunu anlattı:

"İsrâil oğullarında fakîh, âbid, âlim ve müctehid bir adam vardı. Onun da çok sevdiği bir karısı vardı, bir gün karısı vefat etti. Adam, karısının ölümüne çok üzüldü; o kadar ki, bir odaya kapandı, kapıyı da kilitledi, insanlardan uzaklaştı. Kimse yanına giremiyordu. Adamın bu halini yine İsrâil oğullarından bir kadın işitti. Eve gelip;

"- Benim ona ihtiyacım var, kendisine bir fetvâ soracağım. Onunla bizzat konuşmalıyım" dedi.

Bunun üzerine insanlar çekildi, kadın kapıya yanaştı. Adama haber verildi, adam da kadına girmesi için izin verdi. Kadın şöyle konuştu:

"- Sana bir şey soracağım."

"- Nedir o?"

"- Komşumdan emânet bir gerdanlık almıştım. Onu bir müddet emaneten kullandım. Sonra onu geri istediler. Gerdanlığı onlara iâde edeyim mi?"

"- Evet, vallahi iâde etmelisin!"

"- Ama o, epey zamandır bende idi."

"- Bu, gerdanlığı iâde etmeni daha çok gerektirir."

"- Allah sana merhamet etsin! Sen, Allah'ın sana verdiği ve senden daha çok hak sahibi olduğu emâneti geri aldığı için mi, bu kadar esef ediyorsun?"

Bunun üzerine adam, içinde bulunduğu durumu düşündü ve kendine geldi. Böylece Allah, kadının sözleriyle adama fayda sağladı."[471]

٤٦٣٥ـــ (ت ــ شيخ من بني مرة) قال : « قَدِمْتُ الكوفةَ ، فأُخبِرْتُ عن بلالِ ابنِ أبي بُرْدَةَ، فقلتُ : إنَّ فيه لمعتبرا ، فأتيتُه وهو محبوس في داره التي [كان قد] بَنَى ، وإذا كلُّ شيء منه قد تغيّر من العذاب والضَّرْب ، وإذا هو في قُشاش ، فقلت له : الحمد لله يا بلال ، لقد رأيتُكَ تَمُرُّ بنا وأنتَ تُمْسِكُ أنفَكَ من غيرِ غُبار ، وأنتَ في حالك هذه [اليومَ] ، فكيفَ صَبْرُكَ اليوم؟ فقال لي: ممَّنْ أنتَ ؟ فقلتُ : من بني مُرَّةَ ابنِ عبَّاد، فقال: ألا أُحَدِّثُكَ حديثا ، عسى الله أن ينفعَكَ به؟ قلتُ : هات ، قال : حدَّثني أبو بردةَ عن أبي موسى : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : **لا تُصيبُ عبدا نَكْبة فما فوقَها أو دونَها ، إلاّ بذنب ، وما يعفو الله عنه أكثر** ، قال : وقرأ : **{ وَمَا أصَابَكم من مُصِيبَة فَبِمَا كَسَبَتْ أيْديكُمْ... } الآية [الشورى: ٣٠]** ». أخرجه الترمذي.

4.635- Benû Mürre kabilesinden bir ihtiyardan rivâyet edilmiştir:

"Küfe'ye gelmiştim. Bana Bilal b. Ebî Bürde'nin[472] durumu anlatıldı. Ben;

"- Bunda ibret alınacak şeyler vardır" dedim. O, kendi yaptırdığı evinde mahpus idi. Onu, kendisine yapılan işkenceden ve atılan dayaktan dolayı çok değişik bir halde gördüm. Çöplerin içersine atılmıştı. Kendisine;

"- Elhamdülillâh, ya Bilâl! Senin, toz olmadığı halde burnunu tutarak yanımızdan geçtiğini görmüştüm. Ama bu gün, işte bu haldesin! Bu gün bu hale nasıl dayanıyorsun?" dedim. Bana;

"- Sen kimlerdensin?" diye sordu.

---

[471] **Muvatta**, Cenâiz, 14/43.

[472] **Bilâl b. Ebî Bürde b. Ebî Musa'l-Eş'arî**: ö. 120/738 ds. Meşhur sahabî Ebû Musa'l-Eş'arî'nin torunudur. Bir müddet **Basra**'da valilik yapmıştı. Yusuf b. Ömer Irak valisi olunca, kendisine işkence yapmış ve ölünceye kadar da üzerindeki baskısını kaldırmamıştı. Babasından rivâyeti vardır, ondan da Katâde rivâyet eder. Hadîsi **Tirmizî**'de tahric edilmiştir.

"- Mürre b. Abbâd kabilesindenim" dedim.

"- Sana bir hadîs söyleyeyim, belki Allah bu hadîsle seni faydalandıracaktır" dedi.

"- Buyur!" deyince de, Ebû Burde tarîkıyla Ebû Musa'l-Eş'arî, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini nakletti dedi:

"Kulun başına gelen her hangi bir belâ, veya daha küçük veya daha büyük bir musibet, ancak işlediği bir günah sebebiyledir. Allah'ın bağışladıkları ise pek çoktur."

Sonra Rasûlullah (as.); ***"Başınıza gelen her musibet, kendi ellerinizle kazandıklarınız yüzündendir. Allah ise, günahların pek çoğunu bağışlıyor"***[473] âyetini okudu."[474]

İZAH

Bilâl b. Ebî Bürde, büyük sahabî **Ebû Musa'l-Eş'arî**'nin torunudur. **Basra Emîri** idi. Cüzzâma yakalanmaktan korktuğu için yağ banyosu yapar, her türlü tozdan-kirden aşırı bir ihtiyatla sakınırdı.. **Haccâc, Irak Emîri** olunca **Bilâl**'i azletti, zindana attı ve kendisine çok ağır işkenceler yaptı. Hicrî 120 civarında da vefat etti.

٤٦٣٦ــ (خ م ــ أبو موسى الأشعري رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**لا أحد أصْبَرَ على أذى سَمِعَهُ من الله عزَّ وجلَّ: إنَّهُ لَيُشْرَكُ به ويُجْعَل له الولدُ ، ثم يعافيهم ويرزُقُهم**». أخرجه البخاري ومسلم.

4.636- Ebû Musa'l-Eş'arî, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini rivâyet eder:

"İşittiği eziyetlere karşı azîz ve celîl olan Allah'tan daha sabırlı kimse yoktur. Allah'a ortak koşuluyor, O'na çocuk isnâd ediliyor, sonra Allah yine o insanlara âfiyet veriyor, rızık veriyor."[475]

---

[473] Şûra, 30.

[474] **Tirmizî,** Tefsir, 43/3467. Bu hadîs zayıftır, zira senedinde meçhûl râvîler bulunmaktadır.

[475] **Buharî,** Edeb, 71; Edeb, 3; **Müslim,** Sıfatu'l-Münâfikîn, 9/49.

İZAH

Hz. Peygamber'in bu ifadesi, insanları, gördüğü kötülüklere karşı sabırlı olmaya ve yine de iyilikten ve doğru yoldan ayrılmamayı itiyat haline getirmeye teşvik amacını gütmektedir. Kötülüklerin en büyüğüne Yüce Allah, yarattığı kullarından görmesine rağmen yine onları yaşatıyor, rızık veriyor, sağlık-âfiyet lütfediyor. İnsan da sabırlı olmalı ve asla kendi doğrusundan ayrılmamalıdır.

٤٦٣٧ـ (خ ـ **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) قال : « كأني أنظرُ إلى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم يَحْكِي **نبيًا من الأنبياء ضَرَبَه قومُهُ فأدْمَوْهُ ، وهو يَمْسَحُ الدَّمَ عن وجهه ، ويقول : اللهم اغفر لقومي ، فإنهم لا يعلمونَ** ». أخرجه البخاري، ومسلم.

4.637- Abdullah b. Mes'ûd şöyle dedi:

"Peygamberlerden birinin acıklı hâlini anlatan Hz. Peygamber'i, sanki hala görür gibiyim. O şöyle demişti:

"Kavmi, kendi Peygamberini dövüp yaralamıştı. Peygamber, bir taraftan yüzündeki kanları siliyor, diğer taraftan da; *'Allah'ım; kavmimi bağışla, çünkü onlar bilmiyorlar!'* diye duâ ediyordu."[476]

İZAH

Burada sözü edilen Peygamber'in kim olduğu belli değildir. **Kurtubî**, bunun bizzat Hz. Peygamber'in kendisi olduğunu belirtir. **Uhud** ve **Ci'râne**'de Hz. Peygamber'in yaralandığında bir taraftan yüzündeki kanı silerken, öte yandan; **"Allah'ım; kavmimi bağışla, çünkü onlar bilmiyorlar!"** diye duâ etmesini de, bu görüşüne mesnet gösterir.

Söz konusu Peygamber'in **Hz. Nuh** olabileceği ihtimali üzerinde de durulmuştur. Nitekim **Hz. Nuh**'u da kavmi bayıltıncaya kadar döver, **Hz. Nuh** yine de aynı duâyı yaparmış.

Bunun, Benû İsrâil'den bir Peygamber olabileceği de söylenmiştir.

---

[476] **Buharî**, İstitâbe, 4; Enbiyâ, 50; **Müslim**, Cihâd, 37/105.

Neticede bunun kim olduğu da çok önemli değildir. Bu tür muâmele bir değil, birçok Peygamberin başına gelmiştir. Ama buna rağmen onlar yine sabır göstermişler ve yine ümmeti için hayır ve iyilik talep etmişlerdir. İnsanlara yakışan da, o güzel ahlâklı Peygamberlere uymak, onlar gibi sabırlı olmak ve hayırdan, iyilikten hiç ayrılmamaktır.

٤٦٣٨ـ (ط ـ عبد الرحمن بن القاسم) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم :
« لِيُعَزِّ المسلمين في مصائبهم : المصيبةُ بي ». أخرجه الموطأ.

4.638- Abdurrahman b. el-Kasım, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

"Bana gelen musibetler, Müslümanları, başlarına gelecek olan belâlarda teselli etsin!"[477]

İZAH

"Bana gelen musibetler" diye tercüme ettiğimiz "المصيبةُ بي" cümlesi, benim ölümümden dolayı meydana gelen musibet diye de anlaşılmıştır. Hz. Peygamber'in ölümüyle vahiy yolu kapanmıştır. Vahiy ise, insanlar için her yönden rahmetti. Bu itibarla Rasûlullah'ın (as.) vefatı, gerçekten insanlığın başına gelen en büyük musibetlerden biridir. Her musibetin telâfisi mümkündür, ama Hz. Peygamber'in yerini doldurmak, O'nun yokluğu ile meydana gelen musibeti izâle etmek mümkün değildir.

Bu cümle, Hz. Peygamber'in vefâtından dolayı meydana gelen musibeti olduğu kadar, belki ondan daha çok bizzat Hz. Peygamber'in yaşarken muhatap olduğu sıkıntıları da ifâde etmektedir.

---

[477] **Muvatta**, Cenâiz, 14/41. Bu tarîkle hadîsin senedi munkatıdır, fakat başka râvîlerden müsned olarak da rivâyet edilmiştir.

٤٦٣٩ـ (ت ـ يحيى بن وثاب) عن شيخ من أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « المسلم الذي يُخالط الناس ، ويَصْبِرُ على أذاهم خير من الذي لا يخالط الناس، ولا يَصْبِرُ على أذاهم ». أخرجه الترمذي ، وقال : وكان شعبة يرى أنه ابنُ عمر.

4.639- Yahya b. Vessâb[478], Hz. Peygamber'in yaşlı bir sahâbesinden rivâyet ediyor: Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İnsanların içine girip eziyetlerine sabreden kişi, topluma karışmayıp ezâlarına katlanmayan insandan daha hayırlıdır."[479]

İZAH

Hadîsi rivâyet eden **Tirmizî** şöyle der:

"Şu'be, buradaki yaşlı sahâbenin İbn Ömer olduğu kanâatinde idi."

Bu rivâyet, mü'minlerin, bütün olumsuzluklarına rağmen yaşanan hayatın içine girmeleri gerektiğini ifâde etmektedir. İnsan her şeye rağmen hayattan kopmamalıdır. Hayatın kötülüklerini bilmeli, onlarla mücadele etmeli, ama yine de pisliğe bulaşmamalıdır.

٤٦٤٠ـ (جعفر بن أبي طالب رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: «الصبرُ مُعوَّلُ المسلم». أخرجه...

4.640- Cafer b. Ebî Tâlib'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Sabır, müslümanın güvencesidir."[480]

---

[478] **Yahya b. Vessâb el-Esedî el-Kâhilî el-Kûfî**: ö. 103/721. Kûfeli tâbiîlerdendir. Abdullah b. Ömer ve İbn Abbas'ı dinledi. Kendisinden de Katâde ve A'meş rivâyet etti. Kıraat ve fıkıhta parlak biriydi. Özellikle kırâatte zamanının önde gelenlerindendi. Sika râvîlerdendi. Kabilesinin imamıydı.

[479] **Tirmizî**, Fiten, 23/4032.

[480] Hadîsi **Rezîn** tahric etmiştir. Ayrıca bkz., **Münzirî**, *Terğîb*, IV, 277.

İZAH

Burada müslümanın, olaylar karşısında en çok sabır silahına güvendiği anlatılmaktadır. Gamını, kederini bile sabırla giderir. Felâketlere karşı sabrı kalkan edinir. Belâlara sabırla karşı koyar. Bu üstün ahlakî niteliği bir tabiat haline getirerek, her türlü musibete rağmen ayakta kalır, asla yıkılmaz.

(ص) "sad" harfi:

الكتاب الرابع

في الصدق

4. KİTÂB: **SIDK (Doğruluk): 4.641-4.642**

الكتاب الرابع

في الصدق

60- SIDK
(Doğruluk)

٤٦٤١ـ (خ م ط د ت ـ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **إنَّ الصِّدْقَ يَهْدي إلى البِرِّ ، وإن البِرَّ يهدي إلى الجنة ، وإن الرَّجُلَ لَيَصْدُقُ حتى يُكتَب [عند الله] صدِّيقا ، وإن الكذبَ يهدي إلى الفُجُورِ ، وإنَّ الفُجُورَ يهدي إلى النارِ ، وإنَّ الرَّجُلَ ليكذبُ حتى يكتبَ عندَ الله كذَّابا** ». أخرجه البخاري، ومسلم. ولمسلم في آخر حديث، أوّله: « **ألا أُنَبِّئكم : ما العَضَهُ ؟** - ثم قال: وإن محمدا صلى الله عليه وسلم قال: **إنَّ الرَّجُلَ ليصدُق حتى يكتبَ صدِّيقا، ويكذبُ حتى يُكتبَ كذَّابا**».

وفي رواية الموطأ بلغه : أن ابن مسعود كان يقول : « عليكم بالصدق ، فإن الصدق يهدي إلى البرّ، وإن البرَّ يهدي إلى الجنة ، وَإِيَّاكُم والكذب، فإن الكذبَ يهدي إلى الفجور، وإن الفجورَ يهدي إلى النار. ألا ترى أنه يقال: صَدَقَ وبَرَّ، وكَذَبَ وفَجَرَ؟ ألا ترى أنه يقال: صَدَقَ و بَرَّ، و كَذَبَ و فَجَرَ».

وفي رواية أبي داود والترمذي: أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «**عليكم بالصدق، فإن الصدق يهدي إلى البرِّ، وإن البرَّ يهدي إلى الجنة، وما يزال الرجل يَصدُق ويَتحرَّى الصِّدقَ حتى يكتبَ عند الله صدِّيقا، وإياكم والكذب، فإن الكذب يهدي إلى الفجور، وإن الفجور يهدي إلى النار وما يزال الرجل يكذب ويتحرّى الكذب حتى يُكتَب عند الله كذَّابا**». إلا أن أبا داود ذكر الكذب قبل الصدق.

4.641- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki doğruluk insanı *birr*'e, *birr* de cennete götürür. İnsan doğru söyleye söyleye, sonunda Allah katından *Sıddîk*

yazılır. Yalan ise insanı *fücûr'a, fücûr* da cehenneme götürür. İnsan yalan söyleye söyleye sonunda Allah katında *Kezzâb* yazılır. [481]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** rivâyet etti.

Müslim'in başka bir rivâyetinde hadîsin baş tarafı;

"- **Size, *adh*'ın ne olduğunu haber vereyim mi?"** dedi ve sonra da Muhammed (as.) şöyle buyurdu, şeklindedir:

"Şüphesiz insan doğru söyleye söyleye *Sıddîk,* yalan söyleye söyleye de *Kezzâb* yazılır."

Muvatta'nın belâğat tarîkıyla rivâyetine göre, İbn Mes'ûd şöyle diyordu:

"*Sıdk*'a sarılın! Çünkü *sıdk,* insanı *birr*'e, *birr* de cennete götürür. Yalan ise insanı *fücûr'a, fücûr* da cehenneme götürür.; Nitekim *sadaka ve berre, kezebe ve fecere* (doğru söyledi ve iyilerden oldu, yalan söyledi ve fâcirlerden oldu) **denildiğini görmüyor musun?"**

Ebû Davud ve **Tirmizî**'nin rivâyetine göre ise Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"*Sıdk*'a sarılın! Çünkü *sıdk,* insanı *birr*'e, *birr* de cennete götürür. İnsan doğru söylemeye ve doğruyu araştırmaya devam eder durur da sonunda Allah katında *Sıddîk* yazılır. Yalandan da sakının! Çünkü yalan insanı *fücûr'a, fücûr* da cehenneme götürür. İnsan yalan söylemeye ve yalanı kovalamaya devam eder durur da sonunda Allah katında *Kezzâb* yazılır."

Yalnız **Ebû Davud**, yalanla ilgili ifadeleri, sıdk ile ilgili sözlerden önce zikretti.

---

[481] **Buharî**, Edeb, 69; **Müslim**, Birr, 28/102; 29/103-105; **Muvatta**, Kelâm, 7/16; **Ebû Davud**, Edeb, 88/4989; **Tirmizî**, Birr, 46/1972. **Muvatta**'da bu hadîs munkatı bir senedle ve **İbn Abbas**'ta mevkûf olarak rivâyet edilmektedir. Ancak diğer kaynaklarda muttasıl ve merfû olarak tahric edilmiştir.

İZAH

Sıdk; doğru konuşmak, dürüst olmak, sadakat göstermek, bütün sözlerinde ve davranışlarda doğrudan ayrılmamak demektir. Sözün öze uygunluğudur.

Sıddîk; çok doğru söyleyen, daima doğru konuşan, asla yalana baş vurmayan kişi anlamında bir mübalağa sıfatıdır.

Birr; iyilik anlamına gelir. Ancak iyiliğin en hâlis, en mükemmel olanıdır. En sâlih olan ameli ifade eder. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de; *"Sevdiğiniz şeylerden infâk etmedikçe* ***birr'e*** *ulaşamazsınız"*[482] buyurulmaktadır. Her türlü infâk, bir hayır ve iyilik olmasına rağmen, ***birr*** anlamındaki iyilik seviyesine ulaşabilmek için mutlaka sevilen mallardan infâk edilmesi gerekir. İman dahil, Allah rızası için yapılan her salih amel, ***birr*** kapsamına girer.

Fucûr da**;** doğru yoldan ayrılmaktır. Günahlara dalmayı ifade eder. Her türlü kötülüğü ve günahı içine alan bir kelimedir. **Birr**'in zıddıdır.

Kezzâb ise; **Sıddîk**'ın zıddıdır. Çok yalan söyleyen, daima yalan konuşan kişi anlamında bir mübalağa sıfatıdır.

Adh ise; birisi hakkında kötü konuşmak anlamına gelir. **Müslim**'de Hz. Peygamber bu kelimeyi; **nemîme,** insanlar arasında laf taşımak diye açıklar. İslâm'ın yasakladığı fiiller kapsamındadır.

Birr ve **fucûr** kelimeleri, Kur'ân-ı Kerîm'de de bir arada kullanılmaktadır:

"Şüphesiz iyiler (ebrâr) Naîm cennetlerindedirler. Günahkârlar (fuccâr) ise cehennemdedirler."[483]

Diğer bir âyet-i kerimede de **sıddîklar,** peygamberlerden hemen sonra, şehidler ve sâlihlerden önce zikredilmektedir.[484] Kur'ân'da **"sıdk"** kelimesinin geçtiği 150'den fazla âyet vardır.

Bir hadîs-i şerifte; **"Sizi sadece sıdk kurtarır"**[485] buyrulurken bir diğerinde, **"sıdk ve kizb bir arada olamaz"**[486] buyurulur.

---

[482] Âl-i İmrân, 92.
[483] İnfitâr, 3.
[484] Nisâ, 69.
[485] **Buharî**, Enbiyâ, 53.
[486] **Müsned**, II, 349.

Meşhur sahabî **Kâ'b b. Mâlik, Tebük** savaşına gitmediği için, Hz. Peygamber'e, dönüşünde doğruyu söyleyip çektiği dayanılmaz sıkıntılar neticesinde tövbesi kabul edilince şöyle demişti:

"Allah İslâm'ı nasip ettikten sonra, bana, doğru söylemek huyundan daha büyük bir nimet vermedi. Ben, doğru söylemekle kurtuldum, yalan söyleseydim, ben de helâk olacaktım."[487]

İslâm doğruluğu ısrarla telkin ve teşvik etmekle birlikte, **kizb** üzerinde daha büyük bir ciddiyetle durur. Çünkü amaç insanlara, kendilerini yalancılıktan kurtararak onlara dürüstlüğü öğretmektir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de 250'den fazla yerde "**kizb**" ile ilgili lafızlar geçmektedir. Pek çoğunda, insanların yalan söyledikleri için çok acı bir azaba uğrayacakları belirtilmektedir.

Sıdk ve **kizb**, her ne kadar sadece dille alâkalı bir olay ise de, amel ve davranışların onlardan tamamen ayrı düşünülmesi de mümkün değildir. Bununla birlikte bu vasıflar, daha çok dille alâkalı olduğu da inkâr edilemez. Dille işlenen fiiller, her ne kadar basit hatâlar gibi düşünülürse de, neticesi itibariyle olaya bakılacak olursa, son derece vahim âkıbetlere yol açan, sadece insanın şahsı ile sınırlı kalmayan ve toplumun bütününe zarar veren fiillerden olduğu görülecektir. Hatta insanın dille işlediği fiiller, neticede Allah katında kendi durumunu da tayin etmektedir. **Sıddîk** veya **Kezzâb** olarak tesciline sebep olmaktadır.

٤٦٤٢ـــ (ت س ـــ أبو الحوراء السعدي ربيعة بن شيبان) قال : « قلتُ للحسن بن علي رضي الله عنهما : ما حفظتَ من رسول صلى الله عليه وسلم ؟ قال : حفظتُ منه : **دَعْ مَا يَرِيبُكَ إلى ما لا يَرِيبُك، فإن الصِّدْقَ طُمأْنينة والكذبَ ريبَة** ». أخرجه الترمذي، وقال : في الحديث قصة. وأخرج النسائي منه إلى قوله : « **ما لا يَرِيبُكَ** ».

4.642- Ebû'l-Havrâ' es-Sa'dî Rabîa b. Şeybân[488] anlatıyor:

"Hasan b. Ali'ye sordum:

---

[487] **Buharî**, Meğâzî, 79; **Müslim**, Tevbe, 53.

[488] **Ebû'l-Havrâ, Rabîa b. Şeybân es-Sa'dî el-Basrî**: Basralı tâbiîlerdendir. Hz. Hasan'dan rivâyeti vardır. Ondan Yezîd b. Ebî Meryem rivâyet etmiştir. Sikadır.

"- Rasûlullah'tan (as.) ne ezberledin?"

"- Ben O'ndan şunu ezberledim:

"Sana şüphe veren şeyi bırak, şüphe vermeyene sarıl! Muhakkak doğruluk (insana) **güven, yalan ise şüphe verir."**[489]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti ve bu hadîsin vürûdu ile ilgili bir kıssanın var olduğunu söyledi.

Nesaî de sadece; **"şüphe vermeyene sarıl!"** cümlesine kadar olan kısmı tahric etti.

İZAH

Bu rivâyette Hz. Peygamber, doğru ile yanlışın tefriki için bir ölçü getirmektedir: İnsanın içini rahatlatan, kalbinde güven ve itmi'nân sağlayan, huzur veren şeyler doğru; aksi ise yalan ve yanlıştır. Yani insana şüphe ve tereddüt veren, içini rahatsız eden, huzur vermeyen şeyler yalan ve yanlış şeylerdir. Bu ölçü, karşılaştığımız meselelerin çözümü için güzel bir ilkedir.

---

[489] **Tirmizî**, Kıyâmet, 61/2520; **Nesaî**, Eşribe, 50.

(ص) "sad" harfi:

الكتاب الخامس

في الصدقة

5. KİTAB: SADAKA: 4.643-4.692

الكتاب الخامس

في الصدقة

وفيه فصلان:

الفصل الأول

في الحث عليها وآدابها

61- SADAKA

I- SADAKAYA TEŞVİK VE SADAKA ÂDÂBI

٤٦٤٣ـ (خ م س ـ حارثة بن وهب رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **تصدَّقُوا ، فيُوشِكُ الرَّجُلُ يمشي بصَدَقته ، فيقولُ الذي أعطيها : لو جئتنا بها بالأمس قبلتُها، فأما الآن، فلا حاجة لي فيها ، فلا يَجدُ من يَقْبَلُها منه** ». أخرجه البخاري، ومسلم، والنسائي.

4.643- Hârise b. Vehb'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu duydum:

"Sadaka veriniz! Çünkü insanın, sadaka vermek üzere dışarı çıkıp da sadakayı vermek istediği kişinin; *'eğer dün getirseydin kabul ederdim, ama bugün artık ihtiyacım kalmadı'* diyeceği ve sadakayı kabul edecek birini bulamayacağı günler yakındır."[1]

İZAH

Her şeyden önce bu hadîs, fırsat düştüğü ilk anda hemen sadaka vermeye teşvik etmekte, sadaka vermek için mutlaka bütün ihtiyaçlarını karşılayıp zengin olmayı beklememeyi, hayırda yarışmayı tavsiye etmektedir. Çünkü insan, mala karşı hırs

---

[1] **Buharî**, Fiten, 24; Zekât, 9, 16; **Müslim**, Zekât, 18/58; **Nesaî**, Zekât, 64.

duygusuna kapıldı mı, bu duygu hiç eksilmez, aksine yaş ilerledikçe ihtiras daha da artar.

Sadaka verebilmek için, sadakaya ihtiyacı olan, onu kabul edecek birinin de bulunması gerekmektedir. Hadîste belirtildiğine göre, bir gün gelecek, fakirlik ortadan kalkacak ve sadakayı kabul edecek insan bulunmayacaktır. Tabiatıyla böyle bir dönemde hayır yapmak imkânı da kalmayacaktır.

Burada geçen *"sadaka"* terimi, büyük ihtimâlle farz olan zekât anlamında kullanılmıştır.

Hadîste belirtilen, sadaka kabul edecek bir fakirin bulunmayacağı, zenginliğin son derece yaygınlaşacağı dönemin ne zaman gerçekleşeceği konusunda genelde iki rivâyet bulunmaktadır. **İbn Hacer, Fesevî**'nin **Tarih**'inde geçen bir rivâyete dayanılarak bunun Halife **Ömer b. Abdülaziz** döneminde gerçekleştiğinin iddia edildiğine işaret eder. Bu rivâyete göre, **Ömer b. Abdülaziz** döneminde zekât kabul edecek fakir bulunamamıştır. Ancak **İbn Hacer**, bu iddianın, **"Hz. İsa dünyaya indiğinde mal çoğalacak"**, **"aranızda zenginlik yaygınlaşmadan kıyâmet kopmaz"** gibi sahîh rivâyetlere aykırı düştüğünü söylemektedir. **Ömer b. Abdülaziz** döneminde zenginliğin yaygınlaşmasını da, sadece onun âdil yönetimine bağlamaktadır.[2]

Bu konuda İslâm uleması arasında hâkim olan görüşe göre ise, bu olay kıyâmete yakın bir dönemde gerçekleşecektir. **Buharî** şârihleri genelde bu kanâattedirler. **Buharî**'nin bu hadîsi **Kitabu'l-Fiten**'de zikretmiş olması, onun da bu kanâatte olduğunu göstermektedir. Yukarıda geçen hadîsin üslûbu da bunu te'yîd etmektedir. Ayrıca bu kanâati destekleyecek mâhiyette başka rivâyetler de bulunmaktadır. **Buharî** ve **Müslim**'de rivâyet edilen bir hadîste; **"Aranızda mal çoğalmadıkça kıyâmet kopmaz. Mal o kadar çoğalacak ki, insan acaba zekâtımı kim kabul eder diye araştıracak, ama onu kabul edecek kimseyi bulamayacak"**[3] buyurulmaktadır. Bu hadîsin başka bir rivâyetinde de; **"...Sadaka vermek üzere birini**

---

[2] **İbn Hacer**, XIV, 591.

[3] **Buharî**, Zekât, 9; **Müslim**, Zekât, 18/60-61.

çağıracak, ama adam *'ihtiyacım yok'* diyecek" denilmektedir. **Buharî**'nin **Adiy b. Hâtim**'den rivâyet ettiği başka bir hadîste de Hz. Peygamber; **"Sizden biri sadaka vermek üzere dolaşıp da onu kabul edecek birini bulamadığı bir zaman gelmeden kıyâmet kopmaz"**[4] buyurmuştur. Bütün bunlar, söz konusu bolluğun, kıyâmete yakın bir dönemde gerçekleşeceği görüşünü te'yîd etmektedir.

Ancak o dönemde zenginliğin neden yaygınlaşacağı konusunda da farklı sebepler gösterilmiştir. Bir görüşe göre fitne her tarafı kaplayacağı için herkes kendi canının derdine düşecek, âile efradını bile düşünemeyecek, dolayısıyla böyle bir dönemde mal-mülk, kimsenin gözünde değer ifade etmeyecek. Bu görüşe göre sözü edilen dönem, **Deccâl**'in ortaya çıkacağı, fitnenin yaygınlaşacağı dönemdir. Ancak hadîste hayır yapmaktan, sadaka dağıtmaktan bahsedilmekte olması, bu görüşü zayıflatmaktadır. Çünkü kimsenin malını ve kendi âilesini bile düşünemediği, sadece canını kurtarmanın derdine düştüğü bir dönemde sadaka dağıtmak için bunu kabul edecek insanlar araması makûl gözükmemektedir.

Bir başka görüşe göre **Mehdî** ve **İsa**'nın zuhûr edeceği dönemdir. O dönemde zenginliğin yaygınlaşıp fakirliğin ortadan kalkması da, adâletin kâmil anlamda dünyaya egemen olması, güven ve emniyetin her tarafa yerleşmesi ve bunun tabiî neticesi olarak herkesin kendi elindekiyle yetinip başkasının malına göz dikmeme anlayışına varması sayesinde olacaktır.

Diğer bir görüşe göre de insanları mahşere sevk edecek olan ateşin çıkacağı zamandır; o dönemde de kimse malla ilgilenmeyecek ve herkes canının derdine düşecektir. **İbn Hacer**, bu, sayılan ihtimallerin en zâhir olanıdır, der.[5] **İbn Hacer, Hz. İsa**'nın nuzûlü sırasında zenginliğin yaygınlaşmasına sebep olarak insanların azalması ihtimâlinden de söz eder.[6]

İbnu't-Tîn de, hadîste sözü edilen zenginliğin **Hz. İsa**'nın nuzûlünden sonra gerçekleşeceğini söyler; gerekçe olarak da, o

---

[4] **Buharî**, Zekât, 9.
[5] **İbn Hacer**, XIV, 590.
[6] **İbn Hacer**, XIV, 591.

dönemde yeryüzünün bütün bereketini ve hazinelerini ortaya dökeceğini gösterir.[7]

٤٦٤٤ـــ (خ م ـــ أبو موسى الأشعريّ رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «ليأتيَنَّ على الناس زمان يطوفُ الرَّجُلُ فيه بالصَّدَقة من الذَّهبِ ، ثم لا يجدُ أحدا يأخُذُها منه، ويُرَى الرَّجُلُ الواحد يتبَعُهُ أربعون امرأة، يَلُذْنَ به من قلّة الرِّجالِ وكثرة النِّساءِ ». أخرجه البخاري ومسلم.

4.644- Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"İnsanlar öyle bir zamana çatacaklar ki, bir kimse altınının zekâtını vermek üzere dolaşıp duracak, ama onu kabul edecek birini bulamayacak. Erkek nüfus az, kadın nüfus çok olacağı için, kendisine sığınmak amacıyla bir erkeğin peşinden kırk kadının gittiği görülecektir."[8]

İZAH

Önceki rivâyetten farklı olarak burada kadın nüfusun erkeklere göre son derece artacağı bir dönemin geleceğinden bahsedilmektedir. Böyle bir dönemin olsa olsa ancak kıyâmet alâmetlerinden olmak üzere görülebileceği düşünülebilir. Gerçi bazı şârihler savaşlar yüzünden erkek nüfusun azalacağı ihtimâlinden söz etmişlerse de, nüfus dengesini bu derece sarsacak bir gelişmeyi sadece savaşlara bağlamak makûl gözükmemektedir. Zaten savaşlarda artık kadınlar ve çocuklar bile hayatlarını kaybedebilmektedirler. Çünkü topyekün savaşlarda herhangi bir ayırım yapılması pek mümkün olmamaktadır.

Buharî'nin rivâyet ettiği başka bir hadîste; **"...kadınların ihtiyaçlarına bakmak üzere elli kadına bir erkek düşecek olması kıyâmetin alâmetlerindendir"**[9] buyurulmakta olması da, nüfus

---

[7] Bkz., **İbn Hacer**, IV, 30.

[8] **Buharî**, Zekât, 9; **Müslim**, Zekât, 18/59.

[9] **Buharî**, İlim,21.

dengesinin bu derece bozulmasının kıyâmet alâmetlerinden biri olduğunu göstermektedir.

Bazı âlimler bu hadîsi, fütûhatın çoğalacağı ve bu sebeple bir erkeğin eline pek çok câriye geçeceği şeklinde açıklamaya çalışmışlarsa da, hadîsteki **"kıyâmet alâmeti olduğu"** ibâresi ile, izahına çalıştığımız hadîsteki **"erkekler az olacağı için bir erkeğe kırk kadın sığınacak"** ifâdesi böyle bir açıklamayı haklı kılmamaktadır; çünkü burada erkekler az oldukları için kadınların onlara sığınacağı söylenmekte, erkeklerin niçin azaldıklarından söz edilmemektedir.

Bu olayı ahlâksızlığın yaygınlaşması, cehâlet yüzünden pek çok kadınla bir arada yaşaması şeklinde açıklaya çalışanlar olmuşsa da, bunun gerçek sebebini Allah'tan başka kimse bilmez. Zaten kıyâmet alâmeti denince, sebebini çok fazla sorgulamak da mümkün değildir; zirâ geleceğe ve gayba ait konularda insanların tahmin yoluyla asıl gerçeği yakalamaları her zaman mümkün olmaz. Ama bu durumun normal yolu, doğumdur; yâni erkek çocukların ender olarak doğmalarıdır.

Dünyada bir erkeğe karşılık kırk kadın bulunacağı ifâdesini cinsî alaka şeklinde anlamamak gerekir. Zira hadîste "**sığınma**" sözcüğünün kullanılması, böyle bir anlayışa imkân vermemektedir. Hiç şüphesiz ki **sığınma**, himâye ve korunma ihtiyacının ifâdesidir.

Hadîste geçen kırk kadına bir erkek ifâdesi, büyük ihtimâlle gerçek bir oranı göstermemektedir ve kesretten kinâyedir. Nitekim az önce meâlini kaydettiğimiz diğer bir rivâyette de ellide bir oranından söz ediliyordu. Bu da oranın hakiki sayıyı ifâde etmediğini, mecazî anlamda kullanıldığını gösterir.

٤٦٤٥ـــ (علي بن أبي طالب رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم قال :

«بادِرُوا بالصدقة ، فإنَّ البلاء لا يتخطَّاها ». أخرجه...

4.645- Hz. Ali'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Sadaka vermekte acele ediniz! Zirâ belâ, sadakanın önüne geçemez."[10]

İZAH

Bu hadîste sadakanın, belâları engelleyici bir fonksiyonuna işaret edilmektedir. Bunun ilahî takdiri değiştireceği manasına hamledilmemesi gerekir. İnsanlara yardımcı olmanın, gönüllerde bir sevgi ve muhabbet duygusu uyandıracağı inkâr edilemez. Belânın da genellikle insanlardan geleceği düşünüldüğünde, insanın kendisine yardımcı olan ve kalben muhabbetle bağlı olduğu birinin başını belâya sokmaktan kaçınacağı herkesin kabul edebileceği bir realitedir. Kaldı ki belâ, kin ve nefretin sonucudur; insanlara yardımcı olmak ise nefrete değil, muhabbete yol açar. Muhabbet de dayanışmaya vesile olur.

٤٦٤٦ــ (ت ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «لَمَّا خَلَقَ اللهُ الأرضَ جعلت تَميدُ وتَكَفَّأُ ، فأرساها بالجبال ، فاستقرَّتْ ، فتعجَّبَت الملائكةُ من شدَّة الجبال ، فقالتْ : يا رَبَّنا ، هل خَلَقْتَ خلقا أشدَّ من الجبال ؟ قال : [نعم] ، الحديدَ ، قالوا: [يا رب] ، فهل خَلَقْتَ خلقا أشدَّ من الحديد؟ قال : [نعم] ، النارَ ، قالوا: [يا رب] فهل خَلَقْتَ خلقا أشدَّ من النار ؟ قال: [نعم] ، الماءَ ، قالوا: [يا رب] ، فهل خَلَقْتَ خلقا أشدَّ من الماء ؟ قال: [نعم] ، الرِّيحَ ، قالوا: [يا رب] ، فهل خَلَقْتَ خلقا أشدَّ من الرِّيح ؟ قال : [نعم] ابنَ آدم، إذا تصدَّق بصدقة بيمينه فأخْفَاها عن شماله ».

أخرجه الترمذي.

4.646- Enes b. Mâli'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Yüce Allah yeryüzünü yarattığı zaman arz sallanmaya, sarsılmaya başladı. Bunun üzerine Allah onu dağlarla sabitleştirdi

[10] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu hadîs de **Rezîn**'in ilavesidir. Hadîs, **Mu'cemu'l-Evsat**, VI, 9, h., 5643; **Terğîb**, II, 12, h., 1301; **Mecmau'z-Zevâid**, III, 110; **Keşfu'l-Hafâ**, I, 329, h., 876'da rivâyet edilmiştir.

ve böylece yeryüzü istikrar buldu. Melekler, dağların gücüne hayret ettiler ve;

"- *Ey Rabbimiz! Acaba dağlardan daha kuvvetli bir şey yarattın mı?*" diye sordular.

"- *Evet, demiri yarattım*" buyurdu. Tekrar;

"- *Ya Rabbi! Demirden daha kuvvetli bir şey yarattın mı?*" diye sordular.

"- *Evet, ateşi yarattım*" buyurdu. Tekrar;

"- *Yarattıkların içinde ateşten daha kuvvetli bir şey var mı, ya Rabbi?*" diye sorduklarında da;

"- *Evet, su!*" diye karşılık verdi.

"- *Sudan daha kuvvetli bir şey yarattın mı, ya Rabbi?*" dediklerinde de;

"- *Evet, rüzgarı yarattım*" buyurdu. Nihayet;

"- *Yarattıkların içinde rüzgardan daha kuvvetli bir şey var mı, ya Rabbi?*" diye sorduklarında da;

"- *Evet, sağ eliyle verdiği sadakayı sol eli bilmeyecek kadar gizleyen Âdemoğlu!*" buyurdu.[11]

İZAH

Bu hadîs, dağların, yeryüzünü dengede tutmak gibi bir fonksiyona sahip olduğunu ifâde etmektedir. Buna rağmen dünyada zaman zaman zelzeleler ve volkanik patlamalar görülmekte ise de, bunlar yeryüzündeki hayatın devamına engel olacak düzeyde genel ve sürekli olarak görülen şeyler değildir. Hadîsteki bu ifâde ile benzerlik arz eden bazı âyetler de vardır. Meselâ; ***"O, sizi sarsmasın diye yeryüzüne yerinden oynatılamaz dağlar yerleştirdi"***[12], ***"Dağları yeryüzünün direkleri olarak yarattık"***[13] ve ***"Kendilerini sarsmasın diye yer üzerine sapasağlam dağlar yerleştirdiğimizi görmüyorlar mı?"***[14] âyetleri aynı hususu vurgulamaktadır.

---

[11] **Tirmizî**, Tefsîr, 95/3369.

[12] Nahl, 15.

[13] Nebe', 7.

[14] Enbiyâ, 31.

Hadîste sözü edilen ateşin yakıcılığı, rüzgarın sürükleyiciliği, demirin dayanıklılığı gibi hususlar, bu maddelere verilen tabiî özelliklerdir. Eğer bu tabiî ve fıtrî olana ters bir durumdan söz edilecekse, suyun yakması, ateşin yakmaması gibi bir hâlin görülmesi gerekir. Bu da mümkün olmadığına göre, sözü edilen maddeler çok kuvvetli olmakla birlikte, sadece kendi fıtrî ve tabiî fonksiyonlarını yerine getirmektedirler, yaratılış kanunlarına uygun bir görev yapmaktadırlar.

İnsana gelince, her şeyden önce insan, fıtrat olarak vermeye değil, almaya mütemâyildir. Hayatı boyunca bütün emeli, hep kazanmak içindir. Elin mihanikî hareketi bile başkasına doğru değil, kendine doğrudur; başkasına doğru hareketi ise irâdîdir. Ayrıca insan, övülmekten, yaptıklarının bilinmesinden ve takdir edilmekten hoşlanır; fıtrat olarak böyle yaratılmıştır. Şöhret olmak ve övülmekten sarf-ı nazar etmeye çalışmak ise, fıtrata ve yaratılış kanunlarına aykırı tamamen irâdî bir harekettir. Hiç şüphesiz ki bu, fıtrata karşı bile direnen çok güçlü bir irâdeyi ifâde eder. İşte hadîste sözü edilen durum da, muhtemelen budur.

Bazı âlimler bu hadîsi, sadakanın, Allah'ın gazabını söndürmesi özelliğiyle de açıklamaya çalışmışlardır.

Bu ve buna benzer hadîsleri, sadakaya, hayır-hasenata teşvik anlamında mecazî ifâdeler olarak değerlendirmek de mümkündür.

٤٦٤٧ـ (خ م س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « ضرب رسولُ الله صلى الله عليه وسلم مثلَ البخيل ، والمتصدّق ، كمثل رجلين عليهما جُنَّتان من حديد قد اضطرت أيديهما إلى ثُديِّهما وتَرَاقِيهما ، فجعل المتصدّق كُلَّما تصدَّق بصدقة انبسطت عنه ، حتى تُغشّيَ أناملَه ، وتعفوَ أثرَهُ ، وجعل البخيل كُلَّما هَمَّ بصدقة قَلَصَتْ ، وأخذتْ كلُّ حَلْقة بمكانها، قال أبو هريرة: فأنا رأيت رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: بإصبعه هكذا في جَيبه، **فلو رأيته: يُوَسِّعُها ولا تُوَسعُ**».

أخرجه البخاري ، ومسلم. وفي رواية النسائي قال: «**مَثَلُ المُنْفق المتصدّق، والبخيل، كمثل رجلين عليهما جُنَّتان – أو جُبَّتان – من حديد، من لَدُن ثُدِيِّهما إلى تراقيهما، فإذا**

أراد المنفق أن ينفقَ: اتّسعت عليه الدِّرْعُ، أو مرّت ، حتى تُجنَّ بَنانه، وتعفو أثَرَه، وإذا أراد البخيل أن يُنفق: قَلَصَتْ، ولزمت كلُّ حَلْقة موضعَها حتى أَخذته بِتُرْقُوَته أو برقبته يقول أبو هريرة: يشهد: أنه رأى رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يوسِّعها فلا تتَّسع. قال طاوس: سمعت أبا هريرة يشير بيده: وهو يوسِّعها فلا تتسع». وله في أخرى نحو الأولى.

ولمسلم قال : « مثل المنفق والمتصدِّق : كمثل رجل عليه جُنَّتان – أو جُبَّتَان – من لَدُنْ ثُديِّهما إلى تراقيهما ، فإذا أراد المُنفقُ – وقال الآخر: إذا أرادَ المُتصدِّقُ – أَن يتصدَّقَ سَبَغَتْ عليه، أو مَرَّت ، وإذا أرادَ البخيلُ أن ينفقَ قَلَصت عليه وأخذتْ كلُّ حَلْقة موضِعَها حتى تُجنَّ بَنانه وتَعْفُوَ أثرَه قال: فقال أبو هريرة : فقال : يوسِّعها فلا تتَّسعُ».

4.647- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Allah'ın Rasûlü, cimri ile hayırsever kişiyi, üzerlerinde demirden iki zırh bulunan ve elleri de göğüsleriyle köprücük kemiklerine doğru sıkıştırılan iki adama benzetti. Hayırsever insan sadaka verdikçe zırhı genişlemeye başlar, parmaklarının ucunu bile kaplar ve izini de örter. Cimri insan sadaka vermek istediğinde ise, zırhı büzülür ve her halkası yerini alır."

Ebû Hureyre dedi ki:

"Ben, Rasûlullah'ın (as.) bu sırada parmağını yakasına sokarak işaret ettiğini gördüm. O'nun, zırhı genişletmeye çalıştığını, ama bir türlü genişlemediğini bir görseydin!.."[15]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Hayırsever ve infâk eden insanla cimri insan, üzerlerinde göğüslerinden köprücük kemiklerine kadar demirden iki zırh – veya iki cübbe- **bulunan iki insan gibidirler. İnfâk eden kişi yardımda bulundukça üzerindeki zırh genişler** -veya uzar-; **hatta parmaklarını da örter ve izini bile siler. Ama cimri insan infâk**

---

[15] **Buharî**, Libâs, 9; Zekât, 28; Cihâd, 89; **Müslim**, Zekât, 23/75-77; **Nesaî**, Zekât, 61.

etmek istediğinde zırh büzülür ve köprücük kemiğine –veya dizine- **kadar her halkası kendi yerini alır."**

Ebû Hureyre yemin ederek, o sırada Hz. Peygamber'in zırhı genişletmeye çalıştığı halde genişlemediğini gördüğünü söyledi.

Tavus dedi ki: "Ben, Ebû Hureyre'nin eliyle işaret ederek, Rasûlullah (as.) onu genişletmeye çalışıyor, ama o genişlemiyordu dediğini işittim."

Nesaî'nin, ilk rivâyete benzeyen başka bir rivâyeti de vardır.

Müslim'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Hayırsever ve infâk eden insan, üzerinde, göğsünden köprücük kemiklerine kadar iki zırh –veya iki cübbe- **bulunan bir insan gibidir. İnfâk eden kişi** –diğer bir rivâyette hayırsever kişi dedi- **tasadduk etmek istediğinde üzerindeki zırh genişler** -veya uzar-; **hatta parmaklarını da örter ve izini bile siler. Ama cimri insan infâk etmek istediğinde zırh büzülür ve köprücük kemiğine** –veya dizine- **kadar her halkası kendi yerini alır."**

Ebû Hureyre yemin ederek, o sırada Hz. Peygamber'in zırhı genişletmeye çalıştığı halde genişlemediğini gördüğünü söyledi.

İZAH

Müslim'in bu son rivâyetindeki **"hayırsever ve infâk eden insan"** ibâresi hatalıdır. Çünkü bunların ikisi de aynı insanı işaret etmektedir. Bu ibâre, diğer rivâyetlerdeki gibi **"hayırsever ve cimri"** şeklinde olmalıydı. Aynı cümledeki **"bir insan gibidir"** lafzı da **"iki insan gibidir"** şeklinde olmalıydı. Metnin devamı da böyle olması gerektiğini göstermektedir. Muhtemelen burada râvîlerden birinin hatası söz konusudur.

Rivâyetlerde görülen **"iki zırh veya iki cübbe"** ifâdesi de râvîlerin vehminden kaynaklanmıştır. Bu da, harfteki bir noktanın yanlış okunması yüzünden meydana gelmiştir. İki zırh anlamına gelen *"cünnetân"* kelimesi ile iki cübbe anlamına gelen *"cübbetân"* kelimesi arasında sadece bir nokta farklılığı vardır. Nitekim diğer rivâyetlerde ibârenin doğru şekli *"cünnetân"* diye tereddütsüz olarak nakledilmektedir.

Bu hadîs, cimri ile cömertin ruh hâllerini tasvir etmektedir. Cömert ve hayırsever kişi, muhtaç durumda olsa bile yardıma koşmaktan büyük haz duyar, gönül rahatlığı ve mutluluk hisseder. **"Zırh uzar ve cömert kişinin parmak uçlarına kadar her tarafını kaplar, hatta ayak izlerini bile siler"** cümlesi, temsilî bir ifâdedir. Bununla, hayır-hasenat yapmakla malın daha da artacağı ve insanın daha da yükseleceği, hatalarının örtülüp görmezden gelineceği ifâde edilmektedir. Bu ibâre, dünya ve âhirette onun kusurlarının Allah tarafından örtüleceği manasına da hamledilmiştir. Zırhın genişlemesinin, gönül rahatlığından kinâye olması da muhtemeldir.

Cimri ise, katı yürekli, merhametsiz ve duygusuz bir kişiliğe sahiptir. Bu karakter yapısı da, ona mutluluk vermemektedir; sürekli bir endişe, korku, gönül darlığı ve ruh sıkıntısı içinde yaşamaktadır. Sanki bütün vücudu ve benliği bir cendereye kıstırılmış gibidir. Cimriliği devam ettiği sürece, bu ruh sıkıntısından da kurtulamaz.

٤٦٤٨ــ (خ م ط د س ــ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) أَنَّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم قال وهو على المنبر : وَذَكَرَ الصدقةَ والتعفُّفَ عن المسأله – : « **اليدُ العليا خير من اليدِ السُّفْلى ، والعليا : هي المنفقةُ ، والسفلى : هي السائلةُ** ». أخرجه البخاري، ومسلم ، والموطأ ، وأبو داود، والنسائي. وقال أبو داود في رواية عبد الوارث : « **العليا : المُتَعَفّفة** ».

4.648- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber minberde iken, sadaka vermek ve dilenciliğe tenezzül etmemek gerektiğini söyledikten sonra şöyle dedi:

"Üstteki el, alttaki elden hayırlıdır. Üstteki el, verenin elidir. Alttaki el de, dilenenin elidir."[16]

[16] **Buharî**, Zekât, 18; **Müslim**, Zekât, 32/94; **Muvatta**, Sadaka, 2/8; **Ebû Davud**, Zekât, 28/1648; **Nesaî**, Zekât, 52.

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Buharî, Müslim, Muvatta, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti. **Ebû Davud,** Abdülvâris'in rivâyetinde; **"Üstteki el, iffetli davrananın** (dilenciliğe tenezzül etmeyenin) **elidir"** dedi.

İZAH

İbn Hacer, almak vermek konusunda insan elini dört kategoriye ayırır: Birincisi **üstteki el;** veren, hayır-hasenat yapan insanın elidir. Bu elin fazileti konusunda pek çok rivâyet bulunmaktadır. İkincisi **alttaki el;** dilenen insanın elidir. Böyle bir elin de hoş olmadığını gösteren pek çok rivâyet vardır. Üçüncüsü **iffetli davrananın eli;** yani dilenmeye, kimseden bir şey istemeye tenezzül etmeyen insanın eli. Bu da üstteki el kategorisine girer. Dördüncüsü de **istemeden alan el;** yani kimseden bir şey dilenmiyor, ama bir şey verilirse, onu da alıyor. Bu elin üst ele mi, yoksa alt ele mi dahil edileceği konusu tartışmalıdır. **İbn Hacer** bu eller arasındaki fazilet sıralamasını da; üst el, iffetli davranan el, istemeden alan el ve alt el şeklinde yapar.[17] Buradaki ellerden maksat da, o elin sahibi olan insandır.

٤٦٤٩ـ (د ـ مالك بن نضلة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم قال : «**الأيدي ثلاثة : فيدُ الله العليا ، ويدُ المعطي التي تليها ، ويدُ السائل السفلى ، فأعطِ الفضْلَ ، ولا تَعْجزْ عن نفسك** ». أخرجه أبو داود.

4.649- Mâlik b. Nadle'den[18] rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Eller üç sınıftır: Allah'ın eli en üsttedir. Ondan sonra veren insanın eli gelir. En altta da dilenen insanın eli vardır. Binâenaleyh malının fazlasını ver, nefsine karşı âciz olma!"[19]

---

[17] **İbn Hacer**, IV, 50-51.

[18] **Mâlik b. Nadle el-Cüşemî**: Sahabîdir. Hz. Peygamber'den sonra **Kûfe**'de oturmuştur. Kendisinden oğlu Ebû'l-Ahvas rivâyet etmiştir.

[19] **Ebû Davud**, Zekât, 28/1649.

İZAH

Yüce Allah her şeyin mâlikidir. Bu bakımdan asıl veren O'dur. Hayırsever insan da, Allah'ın ikrâm edici vasfına uygun bir yol takip ettiği için kıymet ifâde etmektedir. Dilenen insan ise, kişiliğini düşünmeyen, şahsiyetini alçaltmakta sakınca görmeyen biridir, bu itibarla değer hükmü açısından en altta olmaya lâyıktır.

"Malının fazlasını ver" cümlesinden maksat, ihtiyacından fazla olan miktardır. Kaldı ki **"ver!"** emri de farz, vâcib anlamında değildir, ahlâkî bir tavsiye mâhiyetindedir.

"Nefsine karşı âciz olma!" cümlesi de, nefsine yenilme anlamındadır. Bilindiği üzere nefis aç gözlüdür, muhteristir, insana cömertliği değil cimriliği emreder. Kâmil insan da, nefsin bu isteklerine boyun eğmeyip onunla mücâdele edebilendir.

٤٦٥٠ـ (خ م س ـ عدي بن حاتم رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: « **اتَّقُوا النارَ ولو بِشِقِّ تمْرَة** ».

وفي رواية : « **من استطاع منكم أن يَستَتِرَ من النار ولو بِشِقِّ تَمْرَة فليفعلْ** ».

وفي أخرى : « أنه ذَكَرَ النار ، فتعَوَّذ منها ، وأشاحَ بوجهه ثلاث مرات ثم قال: **اتقوا النار ولو بِشِقِّ تمرة ، فإن لم تجدوا فبكلمة طيِّبة** ». أخرجه البخاري، ومسلم، وأخرج النسائي الثالثة.

4.650- Adiyy b. Hâtim şöyle dedi:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Yarım hurma ile dahi olsa, kendinizi ateşten koruyunuz!"[20]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Sizden her kim, yarım hurma ile dahi olsa kendisini ateşten korumaya gücü yeterse, bunu yapsın!"

---

[20] **Buharî**, Zekât, 9, 10; Menâkıb, 25; Edeb, 34; Rikak, 49, 51; Tevhîd, 24, 36; **Müslim**, Zekât, 20/66-67; **Nesaî**, Zekât, 63.

Başka bir rivâyete göre de; Hz. Peygamber cehennemden söz etmiş, üç defa ondan Allah'a sığınmış ve yüzü ile de sakınır gibi yapmış ve sonra da şöyle demiş:

"Yarım hurma ile dahi olsa, kendinizi ateşten koruyun! Onu da bulamazsanız, bâri güzel bir sözle (korunmaya çalışın)!"

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. **Nesaî** ise bu üçüncü rivâyeti tahric etti.

٤٦٥١ـ (ط ت د س ــ **أم بجيد الأنصارية** رضي الله عنها) وكانت ممن بايعتْ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قالت: « قلتُ : يا رسولَ الله ، إنَّ المسكين ليقوم على بابي، فما أجدُ شيئا أعطيه إياه؟ قال: **إن لم تجدي إلا ظلفا مُحرَقا فادفعيه إليه في يده** ».

وفي رواية : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « **رُدُّوا المسكين ولو بظلف مُحْرَق** ».

أخرج الأولى الترمذي، وأبو داود ، والنسائي، وأخرج الثانية الموطأ ، وأخرجها النسائي عن ابن بجيد عن جَدَّته ، ولم يسمِّها.

4.651- Hz. Peygamber'e bîat eden kadınlardan olan Ümmü Büceyd el-Ensâriyye'den[21] rivâyet edilmiştir: Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Yoksul biri kapımın önünde duruyor, ama ben ona verecek bir şey bulamıyorum. Ne yapmalıyım?"

"- Eğer yanmış bir koyun tırnağından başka verecek bir şey bulamasan bile, bari onu kendisine ver!" buyurdu.[22]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

---

[21] **Ümmü Büceyd, Havva bint Yezîd b. es-Seken el-Ensâriyye el-Hârisiyye**: Hz. Peygamber'e bîat eden hanım sahabîlerdendir. Künyesiyle meşhurdur. Kendisinden torunu Abdurrahman b. Büceyd rivâyet etmiştir. Hadîsi **Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî**'de edilmiştir.

[22] **Muvatta**, Sıfatu'n-Nebî, 5/8; **Tirmizî**, **Zekât**, 28/665; **Ebû Davud**, Zekât, 33/1667; **Nesaî**, Zekât, 70.

"Yanmış bir koyun tırnağı bile olsa, yoksula verin, onu boş çevirmeyin!"

Bu rivâyetlerden ilkini **Tirmizî**, **Ebû Davud** ve **Nesaî**, ikincisini de **Muvatta** tahric etti.

Nesaî, râvînin ismini vermeden İbn Büceyd'den[23], o da ninesinden diye rivâyet etti.

٤٦٥٢ــ (د ــ عبد الرحمن بن أبي بكر رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم قال : **«هل منكم أحد أطعم اليومَ مسكينا ؟ فقال ابو بكر : دخلتُ المسجدَ ، فإذا بسائل يسأل ، فجئتُ البيتَ ، فوجدتُ كِسْرَةَ خُبز في يد عبد الرحمن ، فأخذتُها منه فدفعتُها إليه »**. أخرجه أبو داود.

4.652- Abdurrahman b. Ebî Bekir'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber;

"- İçinizde bugün bir fakiri doyuran kimse var mı?" diye sordu.

Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir şöyle anlatır:

"Mescide gittim, baktım ki bir fakir dileniyor. Hemen eve geldim, oğlum Abdurrahman'ın elinde bir parça ekmek gördüm, onu çocuktan aldım ve götürüp o fakire verdim."[24]

İZAH

Hanefî fukahasına göre câmide dilenmek haramdır, dilenciye sadaka vermek de mekruhtur. Onlar bu hadîsi zayıf görürler. Çünkü hadîsin senedindeki râvîlerden **Mübârek b. Fedâle** zayıftır, müdellis olarak tanınan biridir.

Cumhur ise ısrar ve cemâati rahatsız etmemek kaydıyla câmide dilenmeyi ve dilenene sadaka vermeyi câiz görür.

---

[23] **Abdurrahman b. Büceyd b. Vehb el-Ensârî el-Hârisî el-Medenî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Ninesi Ümmü Büceyd'den rivâyeti vardır. Kendisinden Zeyd b. Eslem ve Saîd b. Ebî Saîd el-Makburî rivâyet etti. Sikadır; hadîsi **Ebû Davud, Tirmizî** ve **Nesaî** tahric etti.

[24] **Ebû Davud**, Zekât, 36/1670.

٤٦٥٣ـ (ط ـ مالك بن أنس) بلغه عن عائشة : «أن مسكينا سألها وهي صائمة، وليس في بيتها إلا رغيف ، فقالت لمولاة لها : أعطيه إياه ، فقالت : ليس لك ما تُفطرين عليه ، فقالت: أعطيه إياه، قالت: ففعلتُ ، فلما أمسينا أهْدَى لها أهلُ بيت أو إنسان ما كان يُهدي لها: شاة وكَفَنَها فدعتني عائشةُ فقالت: كلي من هذا هذا خير من قُرْصِكِ». قال مالك: وبلغني «أن مسكينا استطعم عائشة أمَّ المؤمنين وبين يديها عنب، فقالتْ لإنسان: خذْ حبَّة فأعْطه إياها فجعل ينظرُ إليها ويَعْجَبُ فقالتْ عائشةُ: أتعجَبُ؟ كم ترى في هذه الحَبَّة من مثقال ذرَّة؟».

4.653- Mâlik b. Enes'e Hz. Âişe'den ulaşan bir rivâyete göre;

"Hz. Âişe oruçlu iken bir fakir kendisinden sadaka istedi. Evde de bir çörekten başka bir şey yoktu. Hz. Âişe, câriyesine;

"- Onu dilenciye ver!" dedi. Câriye;

"- Ama senin iftar edeceğin başka bir şeyin yok" deyince, tekrar;

"- Onu kendisine ver!" dedi.

Câriye şöyle der:

"Bunun üzerine emri yerine getirdim. Akşam olunca ev halkı –veya bir kişi- bize yufka ekmeğe sarılmış bir koyun eti hediye etti. Hz. Âişe beni çağırdı ve;

"- Bundan ye! Bu, senin çöreğinden daha hayırlıdır" dedi.[25]

RİVÂYETLER

Mâlik şöyle dedi:

"Bana haber verildiğine göre bir fakir, mü'minlerin annesi Hz. Âişe'den yiyecek istedi. O sırada Âişe'nin önünde de üzüm vardı. Hz. Âişe, birine;

"- Şundan bir tane al ve ona ver!" dedi. Adam hayretle Hz. Âişe'ye bakınca, Âişe;

"- Hayret mi ediyorsun? Bu tanede ne kadar zerre vardır biliyor musun?" dedi.

[25] **Muvatta**, Sadaka, 1/5.

İZAH

Bu rivâyet munkatıdır, nitekim **Mâlik** onu belâgat tarîkıyla rivâyet etmektedir.

İkinci rivâyetteki "**ne kadar zerre vardır**" ifadesi ile **Hz. Âişe** muhtemelen; "***Kıyâmet günü biz adâlet terazilerini kurarız ve kimse en küçük bir haksızlığa uğratılmaz; bir hardal tanesi kadar olsa bile her şeyi tartıya sokarız***"[26] âyetine işaret etmektedir. Başka bir âyette de; "***Kim zerre kadar hayır yaparsa onun karşılığını görür***"[27] buyurulmaktadır. **Hz. Âişe** de bunları düşünerek hayret eden kişiye, Allah her zerreyi değerlendireceğine göre bir üzüm tanesinde ne kadar zerre vardır, bir düşün, demektedir.

٤٦٥٤ــ (د ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « يا رسول الله ، أيُّ الصدقة أفضلُ ؟ قال : جُهدُ المُقِلِّ ، وابدأ بمن تعول ». أخرجه أبو داود.

4.654- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'e;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; en faziletli sadaka nedir?" diye sordu. Hz. Peygamber de;

"**- Fakirin, gücünün yettiğini vermesidir. Vermeye, bakmakla yükümlü olduğun kimselerden başla!**" buyurdu.[28]

İZAH

Hayır-hasenat ve iyilik yapmak ve bunun faziletini kazanabilmek için mutlaka varlıklı olmak gerekmez. Varlığı olmayan insanın kendi gücü ölçüsünde hayır-hasenat yapması, Allah katında zenginlerin yaptıklarından daha değerli olabilir. Çünkü zengin, varlığından vermekte ve verdiğinden dolayı da hiçbir zorluk yaşamamaktadır. Halbuki fakir, imkânı olmamasına ve zorluk çekeceğini bilmesine rağmen vermektedir.

---

[26] Enbiyâ, 47.

[27] Zilzâl, 7.

[28] **Ebû Davud**, Zekât, 40/1677.

٤٦٥٥ـ (د ـ سعيد بن المسيب رحمه الله) أن سعد بن عبادة أتى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: « أيُّ الصدقة أفضلُ وأعجبُ إليك ، قال : الماء ». أخرجه أبو داود.

4.655- Saîd b. el-Müseyyeb'den rivâyet edildiğine göre; Sa'd b. Ubâde Hz. Peygamber'e gitti ve;

"- En faziletli ve senin en çok hoşuna giden sadaka nedir?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"**- Su!**" diye cevap verdi.[29]

İZAH

Saîd b. el-Müseyyeb, Sa'd b. Ubâde'ye yetişmemiştir, bu bakımdan bu hadîs munkatıdır. Ancak su hayrının bütün canlılar için ne kadar hayatî bir önemi hâiz olduğunu söylemeye bile gerek yoktur. Çünkü su, hayatın olmazsa olmaz şartıdır. Sadece insan için değil, hayvanlar, hatta nebâtât için su zarûrî bir ihtiyaçtır.

٤٦٥٦ـ (د ـ [حسين بن] علي بن أبي طالب رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال : « للسائل حقّ ، وإن جاء على فرس ». أخرجه أبو داود.

4.656- Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"At üzerinde gelse bile, dilencinin hakkı vardır."[30]

İZAH

"At üzerinde gelse bile" ifâdesi, zengin görünse bile anlamındadır. Kendisini zillete düşürüp el açan insanın geri çevrilmemesi tavsiye edilmektedir. Şüphesiz bu tavsiye normal insanlar için yapılmıştır. Nitekim Hz. Peygamber döneminde Müslümanlar, ihtiyaçları olmadıkça kimseden bir şey istemezlerdi, hatta ihtiyaç hâlinde bile istemekten kaçınırlardı. Ama zaman içerisinde insanlar dilenmeyi bir meslek edinir ve insanların

---

[29] **Ebû Davud**, Zekât, 41/1679-80.

[30] **Ebû Davud**, Zekât, 33/1665.

merhamet duygularını istismar etmeyi itiyat hâline getirirlerse, şüphesiz böyle bir istismara da âlet olmamak gerekir. Böyle bir zilleti kişiliğinin bâriz vasfı hâline getiren insanları da bu zilletten kurtarmak için onlara yardımcı olmak gerekir. Bu yardımın şekli de kişilere göre değişik olabilir.

٤٦٥٧ـ (ط ـ زيد بن أسلم رحمه الله) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « أعطوا السائلَ ، ولو جاء على فرس ». أخرجه الموطأ .

4.657- Zeyd b. Eslem'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Dilenci, at üzerinde gelse bile sadaka verin!"[31]

٤٦٥٨ـ (عكرمة) : « أن أعرابيا أتى ابنَ عباس فسأله ؟ فقال : أتشهدُ أن لا إله إلا الله، وأن محمدا رسولُ الله ، وتُصلِّي ، وتصوم ؟ قال : نعم ، قال : سألتَ ، وللسائل حق، وقد قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : أعط السائل ولو جاء على فرس ، فأعطاهُ قميصا كان عليه ». أخرجه...

4.658- İkrime'den rivâyet edilmiştir:

"Bir bedevî İbn Abbas'a geldi ve;

"- Sen, Allah'dan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in de Allah'ın Rasûlü olduğunu şehâdet ediyor, ayrıca namaz kılıyor, oruç tutuyor musun?" diye sordu. İbn Abbas;

"- Evet" deyince, bedevî;

"- Senden istiyorum; isteyenin hakkı vardır, çünkü Allah'ın Rasûlü **'at üzerinde gelse bile isteyene ver!'** buyurmuştur" dedi. Bunun üzerine İbn Abbas ona, üzerindeki gömleğini çıkarıp verdi.[32]

---

[31] **Muvatta**, Sadaka, 1/3. Bu rivâyet mürseldir, ancak bundan önceki ve sonraki hadîslerde aynı ifade yer almaktadır.

[32] Musannıfın kaynağına işaret etmediği bu rivâyet, **Rezîn**'in ilavesidir.

٤٦٥٩ـ (ت ـ فاطمة بنت قيس رضي الله عنها) قالت : « سئل أو سألتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم عن الزكاة ؟ فقال : إن في المال حقًا سوى الزكاة ، ثم تلا هذه الآية التي في البقرة : {لَيْسَ البِرَّ أنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ المَشْرِقِ والمَغْرِبِ ، وَلَكِنَّ البِرَّ مَنْ آمَنَ بالله وَاليَوْمِ الآخِرِ وَالمَلائكَةِ وَالكِتَابِ والنَّبِيِّينَ ، وآتَى المَالَ على حُبِّه ذَوي القُرْبَى والْيَتَامَى وَالمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائلِينَ وَفي الرِّقَابِ ، وأقَامَ الصَّلاةَ ، وَآتَى الزكاةَ ، والمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إذَا عَاهَدُوا ، والصَّابِرِينَ في البَأْسَاءِ والضَّرَّاءِ وَحِينَ البَأْسِ ، أُولَئكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئكَ هُمُ المُتَّقُونَ } [البقرة: ١٧٣] ». أخرجه الترمذي.

4.659- Fatıma bint Kays[33] anlatıyor:

"Hz. Peygamber'e, zekât malından soruldu –veya ben sordum, dedi-. Bunun üzerine;

"- Muhakkak ki malda, zekâttan başka bir hak vardır" dedi ve **Bakara** sûresindeki; *'Yüzünüzü doğuya ve batıya çevirmeniz fazîlet değildir. Gerçek fazîlet sahibi, Allah'a, âhiret gününe, meleklere, Kitâba ve Peygamberlere inanan, mal kendisine çok sevgili olsa da akrabasına, yetimlere, ihtiyaç sahiplerine, yolculara, yardım isteyenlere ve insanları kölelikten kurtarmaya harcayan; namazını titizlikle kılan, zekât veren; söz verdiklerinde sözlerini tutan; felaket, zorluk ve sıkıntı anlarında sabredenlerdir. İşte sadakat gösterenler onlardır! Müttakîler de onlardır!"*[34] âyetini okudu.[35]

İZAH

Burada Hz. Peygamber, malda zekâttan başka verilmesi gereken bazı hakların bulunduğunu belirtmekte, bunun için de âyet-i

---

[33] **Fâtıma bint Kays b. Halid el-Fihriyye el-Kuraşiyye**: ö. 54/674. Hanım sahabîlerden, ilk muhacirlerdendir. Dahhâk b. Kays'ın ablasıdır. Son derece zeki ve akıllı bir kadındı. Hz. Peygamber onu Üsâme b. Zeyd'le evlendirmişti. Hz. Ömer'in öldürülmesi üzerine, Şûra meclisi onun evinde toplanmıştı. **Kûfe**'de kardeşi Dahhâk'ın yanında vefat etti. Kendisinden 34 hadîs rivayet edilmiştir; bunlardan biri muttefekun aleyh, üçü de **Müslim**'de bulunmaktadır.

[34] Bakara, 177.

[35] **Tirmizî**, Zekât, 27/659

kerîmeyi delîl göstermektedir. Âyette Yüce Allah, **"malın akrabaya, yetimlere, ihtiyaç sahiplerine, yolculara, yardım isteyenlere ve kölelikten kurtulmaya çalışanlara verilmesi"** gerektiğini belirttikten sonra zekâta geçmekte ve **"namaz kılar, zekât verir"** buyurmaktadır. İşte bu âyet, malda zekâttan başka bir hakkın daha bulunduğuna delâlet etmektedir.

Bu hadîsin râvîlerinden **Ebû Hazma Meymûn el-A'ver** zayıftır, **Tirmizî** de bu senedin pek sağlam olmadığını belirtmiştir.

٤٦٦٠ـــ (م ط ت ـــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**ما نَقصَ مال من صدقة – أو ما نقصتْ صدقة من مال – وما زاد اللهُ عبدا بعفوْ إلا عزّا ، وما تواضَعَ عبد لله إلا رَفَعَهُ اللهُ** ». أخرجه مسلم ، والترمذي.

وأخرجه الموطأ مرسلا: أنه سمع العلاء بن عبد الرحمن يقول: «**ما نقصت صدقة من مال**...» وذكر الحديث. وقال مالك في آخره: لا أدري أيرفع هذا الحديث إلى النبيّ صلى الله عليه وسلم أم لا؟.

4.660- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Sadaka malı azaltmaz. Yüce Allah, bir kulun affedici olması ile, onun ancak izzet ve şerefini arttırır. Allah için tevazu gösteren bir kulu, Yüce Allah yüceltir."[36]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

Aynı hadîs **Muıvatta**'da mürsel olarak rivâyet edilmiştir. Buna göre Mâlik, el-Alâ b. Abdurrahman'ın; **"sadaka malı eksiltmez..."** diyerek aynı hadîsi rivâyet ettiğini işitti. Rivâyetin sonunda **Mâlik; "el-Alâ bu hadîsi Hz. Peygamber'e ref' etti mi, etmedi mi hatırlamıyorum"** dedi.

---

[36] **Müslim**, Birr, 19/69; **Muvatta**, Sadaka, 2/12; **Tirmizî**, Birr, 82/2029

İZAH

"Sadaka malı eksiltmez" cümlesi; dünya ve âhiret hayatı açısından olmak üzere iki şekilde izah edilebilir. Dünya hayatında; Yüce Allah tarafından mala bereket verilmesi ve azalan malın bu suretle fazlasıyla karşılanmış olmasıdır. Âhiret hayatında ise; azalan malın karşılığı olarak verilecek olan sevap, bu azalmayı kat kat telafi edecektir.

"Allah, affedici kulun, ancak izzet ve şerefini arttırır" cümlesi de; bunun dünyadaki ve âhiretteki tezahürü açısından iki şekilde izah edilebilir. Dünyadaki tezahürü; affedici olan kişinin, insanların gönüllerini kazanması, bu sebeple kendisine karşı kalplerde saygı duygusunun yerleşmesi ve bu durumun da onun izzet ve şerefini arttırmasıdır. Âhiretteki tezâhürü de; affedici olması sebebiyle kendisine de af ve merhametle muâmele edilmesi ve böylece günahlarından kurtularak şerefli ve saygın bir konuma ulaşmasıdır.

"Allah için tevazu göstereni Allah yüceltir" cümlesi de, yine dünya ve âhiret açısından izah edilebilir. Dünyada yüceltilmesi, herkesin kalbinde saygın bir yer kazanması, âhirette yüceltilmesi de kendisine üstün dereceler verilmesidir.

٤٦٦١ــ (د ــ **جارب بن عبد الله** رضي الله عنهما) أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم « أَمَرَ مِن كُلِّ جَادٍّ عشرة أوْسُق من التمر: بِقِنْو يُعَلَّقُ في المسجد للمساكين ».
أخرجه أبو داود.

4.661- Câbir b. Abdullah'dan rivâyet edildiğine göre;

"Rasûlullah (as.), her on vesak hurma mahsûlüne karşılık, bir salkım hurmanın fakirler için mescide asılmasını emretti."[37]

İZAH

Vesak; 60 sa' tutarında bir ağırlık ölçüsüdür. Bir **sa'**; örfî dirheme göre 3.333 kg. eder. Buna göre bir vesak, yaklaşık 200 kg. demektir. On vesak da iki ton gelir.

---

[37] **Ebû Davud**, Zekât, 32/1662.

Yukarıdaki rivâyette Hz. Peygamber, hurma yetiştiren insanların ürünü topladıklarında, fakirler için bir miktar tasadduk etmelerini tavsiye etmektedir. Bu tavsiye cumhura göre farz, vâcib değil, mendûb anlamındadır. Dayanışma ve yardımlaşma anlayışını topluma yerleştirme arzusunun ifâdesidir.

٤٦٦٢ـ (س د ـ عوف بن مالك رضي الله عنه) قال : « خَرَجَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، وبيده عصا ، وقد علّق رَجُلٌ قِنْوَ حَشَفٍ ، فجعل يَطْعَنُ في ذلك القِنْو ، فقال : لو شاء ربُّ هذه الصدقة تصدّق بأطيبَ من هذا ، إن ربّ هذه الصدقة يأكل حَشَفاً يوم القيامة ». أخرجه النسائي.

وفي رواية أبي داود قال : « دخل علينا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم المسجدَ ، وبيده عصا ، وقد علّق رجل... وذكر الحديث ».

4.662- Avf b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) elinde bir değnekle (evinden) çıktı. Adamın biri, (sadaka olarak) çürük bir hurma salkımı asmıştı. Hz. Peygamber bu salkıma değneğiyle dürttü ve;

"Eğer bu sadakanın sahibi isteseydi, bundan iyisini tasadduk edebilirdi!.. Şüphesiz bu sadakanın sahibi kıyâmet günü çürük hurma yiyecek" dedi.[38]

RİVÂYETLER

Bunu **Nesaî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti; "Hz. Peygamber, elindeki değnekle mescide girdi, yanımıza geldi..." diye devam eder.

İZAH

Daha önceki hadîste Hz. Peygamber hurma mahsûlünden belli bir miktarın fakirler için sadaka olarak mescide asılmasını tavsiye etmişti. Bunun için mescide iki direk arasına bir ip gerilmiş ve insanlar hurma salkımlarını getirip oraya asıyorlar, fakirler de oradan

---

[38] **Ebû Davud,** Zekât, 16/1608; **Nesaî,** Zekât, 27.

alıp yiyorlardı. Bu rivâyette ise bir adamın âdi, bozuk ve kısmen çürümüş bir hurma salkımını sadaka olarak getirip astığı ve Hz. Peygamber'in de bundan hoşnut olmadığı görülmektedir. Binâenaleyh ister sadaka, ister zekât olsun, malın en âdisini seçip vermek uygun değildir. Belki en iyisini seçip vermek de şart değildir, ama hiç değilse ortalama maldan verilmelidir.

٤٦٦٣ـ (م س ـ جرير بن عبد الله البجلي رضي الله عنه) قال : « كُنَّا في صَدْرِ النهارِ عِنْدَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فجاءه قوم عُرَاة مُجتابي النِّمار ، أو العَباء ، مُتَقلِّدي السيوف ، عامَّتُهم من مُضَرَ ، بل كُلُّهم مِنْ مُضَرَ - فَتَمَعَّرَ وَجْهُ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم : لما رأى بهم من الفَاقة ، فدخل ، ثم خَرَجَ ، فأمر بلالا ، فأذَّن وأقام فصلَّى ، ثم خَطَبَ، فقال : **{ يَا أَيُّها النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ الَّذي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْس وَاحِدَة وَخَلَقَ مِنْها زَوْجَها ، وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالا كَثِيرا وَنِسَاء ، وَاتَّقُوا اللهَ الَّذي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالأَرْحَامَ ، إنَّ اللهَ كانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبا } [النساء: ١]** ، والآية التي في الحشر : **{اتَّقُوا اللهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْس مَا قَدَّمَتْ لِغَد } [الحشر: ١٨]** تصدَّقَ رَجُل من دِينارِه ، من دِرْهَمِه ، من ثوبِه ، من صاعِ بُرِّه ، من صاعِ تَمرِه ، حتى قال : **ولو بشِقِّ تمرة** ، قال: فجاء رَجُل من الأنصار بصُرَّة ، كادت كَفُّه تعجزُ عنها، بل قد عَجَزَتْ، قال: ثم تتابع الناسُ حتى رأيتُ كَوْمَيْنِ من طعام وثياب حتى رأيتُ وجهَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم تَهَلَّلَ كأنه مُذْهَبَة فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **مَن سَنَّ في الإسلام سُنَّة حَسَنَة فله أجرُها وأجرُ من عمل بها من بعده، من غير أن يَنْقُصَ من أجورهم شيء، ومن سَنَّ في الإسلام سُنَّة سيِّئة كان عليه وِزْرُها وَوِزْرُ مَنْ عمل بها من بعده، من غير أن يَنقُصَ من أوزارهم شيء».**

وفي أخرى قال : « جاء نَاس من الأعراب إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم ، عليهم الصوف، فرأى سُوءَ حالهم... فذكر بمعناه ». أخرجه مسلم. وأخرج النسائي الرواية الأولى وليس عنده: «**مُجتابي النِّمار أو العَباء**» وزاد: «**حُفاة** » وقال: «**مُذْهَبَة**».

4.663- Cerîr b. Abdullah el-Becelî anlatıyor:

"Günün ortasında Rasûlullah'ın (as.) huzurunda bulunuyorduk. Yalın ayak[39], çıplak, sadece kaplan postu gibi bir peştamala veya abalarına sarınmış, kılıçlarını kuşanmış, hepsi de Mudarlı –veya ekserisi Mudarlı- bir gurup çıkageldi. Onların bu perişan hâllerini görmekten dolayı Hz. Peygamber'in yüzü değişti. İçeri girdi, sonra çıktı, sonra da Bilâl'e ezan okumasını emretti. Bilâl ezan okudu, kamet getirdi, Hz. Peygamber de namaz kıldırdı. Sonra cemâate şu âyetle hitap etti:

"Ey insanlar! Sizi tek bir nefisten yaratan, ondan da eşini var eden ve her ikisinden pek çok kadın ve erkek vücûda getiren Rabbinizden korkun! Kendisi adına birbirinizden talepte bulunduğunuz Allah'tan sakının ve akrabalık haklarını gözetin! Şüphesiz Allah, sizin üzerinizde daimî bir murakıptır."[40]

Bu âyetin arkasından **Haşir** sûresindeki; ***"Allah'tan korkun! Herkes yarın için ne hazırladığına baksın!.."***[41] âyetini okudu. Sonra **"herkes elindeki dinarından, dirheminden, elbisesinden, bir sâ' buğdayından, bir sâ' hurmasından tasadduk etmelidir"** dedi. Hatta **"yarım hurma bile olsa vermelidir"** diye ekledi.

Bunun üzerine Ensâr'dan biri, neredeyse taşıyamayacağı kadar ağır bir çuval getirdi. Sonra insanlar peşpeşe bir şeyler getirmeye başladılar. Neticede erzak ve giyecek olarak iki büyük yığmın meydana geldiğini gördüm. O zaman Rasûlullah'ın (as.) da yüzünün yaldızlanmış[42] gibi aydınlandığını gördüm. Sonra Hz. Peygamber şöyle söyledi:

"Her kim İslâm'da güzel bir çığır açarsa, bunun sevâbı kendisine verilecektir. Ayrıca kendisinden sonra o güzel işi yapanların alacakları kadar sevap da ilâve edilecektir ve onların

---

[39] **Câmiu'l-Usûl**'de "**yalın ayak**" anlamına gelen "***hufât***" kelimesi bulunmamaktadır. Ancak **Müslim**'de bu kelime yer almaktadır. Biz de tercümede, **Müslim**'deki bu lafzı dikkate aldık.

[40] Nisâ, 1.

[41] Haşr, 18.

[42] **Câmiu'l-Usûl**'de "***müdhene***" diye zaptedilen ve "**yağlanmış, yaldızlanmış**" anlamına gelen bu kelime, **Müslim**'de "***müzhebe***" diye zaptedilmiştir. ***Müzhebe*** de altınla yaldızlanmış, altın gibi parlak anlamına gelir.

alacakları sevaptan da hiçbir şey eksilmeyecektir. Ama kim de İslâm'da kötü bir çığır açarsa, ona bunun günahı verilir, ayrıca kendisinden sonra aynı kötülüğü işleyenlerin alacakları günah kadarı da ilâve edilir ve onların bizzat alacakları günahtan da hiçbir şey eksilmez."[43]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet; "Rasûlullah'a (as.), üzerlerinde yapağıdan giysiler bulunan bir kısım bedevî geldi, Hz. Peygamber onların kötü ve muhtaç durumlarını gördü..." diye başlar ve aynı şekilde devam eder.

Bunları **Müslim** tahric etti.

Nesaî de ilk rivâyetteki gibi tahric etti. Yalnız orada "kaplan postu gibi peştamal veya aba" cümlesi yoktur. **Nesaî** ayrıca "**yalın ayak**" anlamına gelen "***hufât***" kelimesini ilave etti. Bir de "**yağlanmış**" anlamına gelen "***müdhene***" kelimesini "**altınla yaldızlanmış"** anlamına gelen "***müzhebe***" diye zaptetti.[44]

İZAH

Bu hadîsin özellikle son paragrafı, dikkat edilmesi gereken bir hususu kaideleştirmektedir. Buna göre iyi veya kötü herhangi bir âdet, moda ve çığır açan biri, kıyâmete kadar bunun sevabından da yararlanacak, günahından da sorumlu olacaktır. Çünkü burada o iyilik veya kötülüğü örnekleştirmesi, sosyalleştirmesi söz konusudur. Alacağı sevap veya günah, bunun karşılığı olarak görülmelidir.

İslâm'ın temel hükümlerinden biri, hiç kimsenin başkasının günahından sorumlu olmayacağı ilkesidir. Konulan iyi bir âdetin kıyâmete kadar sevaba vesile olması Allah'ın lütfu ve ikrâmı olarak düşünülebilir. Ama ilk defa kendisi yapmış olsa bile bilâhare

---

[43] **Müslim**, Zekât, 20/69-71; **Nesaî**, Zekât, 64.

[44] Bugün elimizde bulunan **Müslim** nüshalarında da bu kelime "***müzhebe***" şeklinde zaptedilmiştir. Bu durumda **İbnu'l-Esîr**'in elinde bulunan **Müslim** nüshasında "***müdhene***" diye geçtiği anlaşılmaktadır. Bu da, bir istinsah hatasını akla getirmektedir. Herhalde doğrusu, "***müzhebe***" olmalıdır. Kaldı ki **İbnu'l-Esîr**, bazı **Müslim** nüshalarında da "***müzhebe***" diye geçtiğini kaydetmektedir.

başkaları tarafından da işlenen aynı kötülüğün günahını da yüklenmiş olmasını, **"kimse başkasının günahını yüklenmez"** temel ilkesiyle bağdaştırmak zordur. Burada belki onu ilk olarak âdetleştirmesinin, örnekleştirmesinin ve sosyalleştirmesinin vebâli söz konusu olabilir.

Bu hadîse, insanların bütün yaptıklarında çok dikkatli ve ölçülü olmaları gerektiğini ortaya koyan bir ölçü olarak da bakılabilir.

٤٦٦٤ـ (خ م س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم قال : «**قال رجل: لأتصَدَّقَنَّ بصدقة ، فخرج بصدقتِه ، فوضعها في يدِ سارق ، فأصبحوا يتحدَّثون : تُصُدِّق الليلةَ على سارق ، فقال : اللهم لك الحمد ، على سارق، لأتصدقنَّ بصدقة ، فخرج بصدقتِه ، فوضعها في يد زانية ، فأصبحوا يتحدَّثون : تُصُدِّق الليلةَ على زانية ، فقال : اللهم لك الحمد، على زانية، لأتصدقنَّ بصدَقة ، فخرج بصدقتِه ، فوضعها في يد غَنيّ ، فأَصبحوا يتحدَّثون : تُصُدِّقَ الليلةَ على غَنيّ، فقال : اللهمَ لك الحمد، على سارق ، وزانية ، وغَنيّ ، فأُتِيَ ، فقيل له : أمَّا صدقتُكَ على سارق: فلعلَّه أن يَستَعِفَّ عن سرقته، وأمَّا الزانيةُ : فلعلها أن تستَعِفَّ عن زِناها ، وأما الغنيُّ : فلعله يعتبرُ فينفِقُ مما أعطاه الله** ». هذا لفظ البخاري، وأخرجه مسلم نحوه بمعناه.

وأخرج النسائي مثلها ، وقال فيها : « **فقيل له : أمَّا صَدَقَتُكَ فقد تُقُبِّلَتْ**...» وذكره.

4.664- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber şöyle anlattı:

"Bir adam; *'bugün mutlaka bir sadaka vereceğim'* diyerek sadakasını çıkarıp bir hırsızın eline vermişti. Bunun üzerine insanlar; *'bu gece bir hırsıza sadaka verildi'* diye dedikodu yaptılar. Adam; *'Allah'ım! Bir hırsıza sadaka vermeyi nasip ettiğin için sana hamd ediyorum'* dedi. Sonra yine; *'bugün mutlaka bir sadaka daha vereceğim'* demiş, bu sefer de sadakasını çıkarıp zinâkâr bir kadının eline vermişti. İnsanlar yine; *'bu gece zinâkâr bir kadına sadaka verildi'* diye dedikodu yaparak sabahladılar. Adam da; *'Allah'ım! Zinâkâr bir kadına sadaka vermeyi nasip ettiğin için sana*

***hamd ediyorum'* dedi. Sonra tekrar; *'mutlaka yine sadaka vereceğim'* demiş ve bu sefer de sadakasını çıkarıp bir zenginin eline vermişti. İnsanlar da; *'bu gece bir zengine sadaka verildi'* diye konuştular. Adam da; *'Allah'ım! Hırsıza, zinâkâr kadına ve zengine sadaka vermeyi nasip ettiğin için sana hamd ediyorum'* dedi.**

Bilâhare kendisine gelinip denildi ki:

"Senin hırsıza sadaka vermen, muhtemelen onu hırsızlıktan vazgeçirip namuslu biri yapacaktır. Zinâkâr kadına verdiğin sadaka, belki de onu zinâdan vazgeçirecektir. Zengine sadaka vermen de, belki onu ibret almaya sevk edecek ve Allah'ın kendisine verdiği zenginlikten o da infâk edecektir."[45]

RİVÂYETLER

Bu ibâre **Buharî**'nindir.

Müslim de manen aynı şekilde rivâyet etmiştir.

Nesaî'nin rivâyeti de bunun gibidir. Yalnız onun rivâyetinde (sadaka veren kişiye gelindiğinde) **"Sadakaların kabul edilmiştir"** dendiği de yer almaktadır.

İZAH

Bu rivâyette zikredilen olayın nerede, ne zaman, hangi millette cereyan ettiği ve sadaka veren kişinin kim olduğu belli değildir. Kaynaklarda İsrâil oğulları arasında geçmiş olabileceği ihtimâlinden söz edilmektedir.

Sadaka veren kişinin, sadakasını verdiği insanların hırsız, fâhişe ve zengin olduklarını bilmediği anlaşılmaktadır. Ama böyle olduklarını anlayınca da, bunun da bir hikmeti ve faydası olabileceğini düşünerek kendisine bunu nasip ettiği için Allah'a hamd etmektedir. Çünkü neticede her şey Allah'ın irâdesine bağlıdır. Zaten o da sadakasını riyâ ve gösterişten uzak, ihlâsla ve Allah rızası için veriyordu.

"**Sadaka verene gelindi**" ibâresi, açık değildir. Kimin kendisine gelip verdiği sadakaların kabul edildiğini söylediği bilinmemektedir.

---

[45] **Buharî**, Zekât, 14; **Müslim**, Zekât, 24/78;**Nesaî**, Zekât, 47.

Bunun, o dönemin bir âlimi tarafından yapılan bir değerlendirme olabileceği ihtimâlinden söz edilmektedir. Ayrıca dönemin Peygamberi tarafından haber verildiği veya rüyasında gördüğü de söylenmiştir.

Bu rivâyet ihlâsla ve Allah rızası için yapılan bütün hayırların kabul edileceğini göstermektedir. İkinci bir husus da günahkâr insanlara yardımda bulunmanın da gerekli olduğudur. Bu meyanda Kur'ân-ı Kerîm'de müellefe-i kulûba zekât verilmesi emri de göz önünde bulundurulmalıdır.

الفصل الثاني

في أحكام الصدقة

وفيه ستة فروع:

الفرع الأول

في الصدقة عن ظَهْرِ غِنًى والابتداء بالألزم والأقارب

II- SADAKA İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

1- ZENGİNLİĞİNDEN SADAKA VERMEK, VERMEYE AKRABADAN VE İHTİYACI OLANDAN BAŞLAMAK

٤٦٦٥ـ (خ د س ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال : «**خَيْرُ الصَّدَقَة ما كان عن ظَهْرِ غِنًى ، وابْدَأْ بمن تَعول** ».

وفي رواية: أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: «**اليدُ العليا خير من اليد السُّفْلى وابدأ بمن تَعُولُ وخيرُ الصَّدَقة ما كان عن ظهرِ غِنًى ومن يستَعْفِفْ يُعِفَّهُ الله ومن يستغنِ يُغنِه الله**».

أخرجه البخاري. وعند أبي داود: « **خَيْرُ الصدقة ما ترك غِنًى، أو تُصدِّقَ عن ظهرِ غِنًى، وابدأ بمن تَعُولُ**».

وعند النسائي: « خَيْرُ الصدقة ما كان عن ظهر غنى ، واليدُ العليا خير من اليد السُّفلى، وابدأ بمن تَعُول ».

وفي أخرى قال : « أفضلُ الصدقة : ما ترك غنى ، واليدُ العليا خير من اليد السُّفلى ، وابدأ بمن تعُولُ ، تقول المرأة : إمَّا أن تُطعمني ، وإما أن تُطَلِّقني ، ويقول العبدُ : أطعمني واستعملني، ويقول الابنُ : أطعمني ، إلى من تَدَعُني ؟ فقالوا : يا أبا هريرة : سمعت هذا من رسول الله صلى الله عليه وسلم؟ قال: لا ، هذا من كيس أبي هريرة».

4.665- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Sadakanın en hayırlısı, zenginlikten verilendir. Vermeye, bakmakla yükümlü olduğun kişilerden başla!"[46]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Üst el (veren el) **alt elden** (alan elden) **hayırlıdır. Vermeye, bakmakla yükümlü olduğun kişilerden başla! Sadakanın en hayırlısı, zenginlikten verilenidir. Kim iffetli olmak isterse, Allah onu iffetli kılar. Kim de müstağni olmak isterse Allah onu müstağni kılar."**

Bunları **Buharî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti; **"Sadakanın en hayırlısı, zengin bırakandır** –veya zenginlikten verilendir-. **Vermeye, bakmakla yükümlü olduğun kişilerden başla!"** şeklindedir.

Nesaî'nin rivâyeti de; **"Sadakanın en hayırlısı, zenginlikten verilenidir. Üst el** (veren el) **alt elden** (alan elden) **hayırlıdır. Vermeye, bakmakla yükümlü olduğun kişilerden başla!"** şeklindedir.

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

---

[46] **Buharî**, Zekât, 18; Nafakat, 2; **Ebû Davud**, Zekât, 39/1676; **Nesaî**, Zekât, 53.

"Sadakanın en hayırlısı zengin bırakandır. Üst el (veren el) **alt elden** (alan elden) **hayırlıdır. Vermeye, bakmakla yükümlü olduğun kişilerden başla!"**

Kadın;

"- Ya benim maişetimi temin eder, ya da boşarsın!" der. Köle;

"- Bana rızkımı ver ve benden iş iste!" der. Evlat;

"- Bana yiyeceğimi ver! Beni kime bırakıyorsun?" der.

Bunun üzerine insanlar;

"- Bunları Rasûlullah'dan (as.) duydun mu, ya Ebâ Hureyre?" diye sordular.

"- Hayır! Bu, Ebû Hureyre'nin kesesindendir" karşılığını verdi.[47]

İZAH

Hayır hasenat yapmak ve muhtaçlara yardım etmek, hem dinî ve hem insanî değerler açısından, hem de sosyal hayatın düzeni açısından şüphesiz son derece önemlidir. Ancak hayır yapacağım diyerek insanın varını yoğunu dağıtması, âilesini, bakmakla yükümlü olduğu kişileri ve yakınlarını ihmâl etmesi, onları muhtaç halde bırakması da doğru değildir. Onun içindir ki hadîste "**zenginlikten verilen**" veya "**verdikten sonra da zengin bırakan**" sadakanın, en hayırlı sadaka olduğu belirtilmektedir. Hadîsteki bu ifâdeyi, fakirin sadaka vermesi hayırlı değildir şeklinde anlamamak gerekir. Burada hayatla ilgili bir denge kurulmaktadır. Elbette dar gelirlinin sadaka vermesi de hayırlıdır, hatta belki daha çok hayırlıdır. Ama bakmakla yükümlü olduğu kişileri muhtaç hale düşürmek pahasına sadaka vermek, hayırlı değildir. Çünkü sadaka ve hayır-hasenatta ölçü, önce en yakınlarından başlamaktır. İnsanın en yakını da önce kendi âilesi, sonra da yakınlık sırasına göre akrabalarıdır.

٤٦٦٦ـ (خ م س ـ حكيم بن حزام رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : «اليدُ العليا خير من اليد السُّفْلى ، وابدأ بمن تعُولُ ، وخيرُ الصدقةِ : عن ظهرِ غِنى ،

---

[47] **Ebû Hureyre**'nin bu son rivâyeti **Nesaî**'de yoktur, **Ahmed b. Hanbel**'in *Müsned*'inde (II, 252, 299) yer almaktadır.

ومن يستعفِفْ يُعفَّهُ الله، ومن يستغنِ يُغنِه الله ». هذا لفظ البخاري. وعند مسلم ، والنسائي قال : « أفضلُ الصدقة – أو خيرُ الصدقة – عن ظهر غنى ، واليدُ العليا خير من السفلى ، وابدأْ بمن تعُول ».

4.666- Hakîm b. Hizâm'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Üst el (veren el) **alt elden** (alan elden) **hayırlıdır. Vermeye, bakmakla yükümlü olduğun kişilerden başla! Sadakanın en hayırlısı zenginlikten verilendir. İffetli olmak isteyeni, Allah iffetli kılar. Müstağni olmak isteyeni de Allah müstağni kılar."**[48]

RİVÂYETLER

Bu, **Buharî**'nin lafzıdır.

Müslim ve **Nesaî**'nin rivâyeti de şöyledir:

"Sadakanın en faziletlisi –veya en hayırlısı- **zenginlikten verilendir. Üst el** (veren el) **alt elden** (alan elden) **hayırlıdır. Vermeye, bakmakla yükümlü olduğun kişilerden başla!**

٤٦٦٧ـ (س ــ طارق بن عبد الله المحاربي رضي الله عنه) قال : « قدمْنا المدينة ، فإذا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قائم على المنبر يخطُبُ الناس، وهو يقول : يدُ المعطي : العليا ، وابدأْ بمن تَعُولُ : أمّكَ ، وأباكَ ، وأختكَ وأخاكَ ، ثم أدناكَ فأدناكَ». أخرجه النسائي.

4.667- Tarık b. Abdullah el-Muhâribî'den[49] rivâyet edilmiştir:

"Medîne'ye geldik, baktık ki Rasûlullah (as.) minberde duruyor, insanlara hitap ediyor. O şöyle diyordu:

"Verenin eli, üsttedir. Vermeye, bakmakla yükümlü olduğun kişilerden; yâni annen, baban, kız kardeşin ve erkek kardeşinden başla! Sonra yakından uzağa doğru devam et!"[50]

---

[48] **Buharî**, Zekât, 18; **Müslim**, Zekât, 32/95; **Nesaî**, Zekât, 60.

[49] **Tarık b. Abdullah el-Muhâribî el-Kûfî**: Sahabîdir. Hz. Peygamber'den sonra **Kûfe**'de yaşamıştır. Kendisinden Rib'î b. Hirâş rivâyet etmiştir.

[50] **Nesaî**, Zekât, 51.

٤٦٦٨ـ (م ت ـ أبو أمامة الباهلي رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «يا ابنَ آدم ، إنَّكَ أن تَبْذُلَ الفَضلَ خيرٌ لك ، وأن تُمْسِكَهُ شرٌّ لك ، ولا تُلامُ على كَفافٍ ، وابدأْ بمن تَعُولُ ، واليدُ العليا خيرٌ من [اليد] السُّفْلى». أخرجه مسلم ، والترمذي.

4.668- Ebû Ümâme el-Bâhilî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Ey Âdemoğlu! Şüphesiz ki malının fazlasını (sadaka olarak) **dağıtman kendin için hayır, sımsıkı elinde tutman ise şerdir. Yeterli miktar malı elinde tutmaktan kimse kınanmaz. Vermeye, bakmakla yükümlü olduğun kişilerden başla! Üst el** (veren el) **alt elden** (alan elden) **hayırlıdır."**[51]

İZAH

Hayır-hasenat yapmanın ve muhtaçlara yardım etmenin hayır olduğu ve bunun uhrevî mükâfata vesile olacağı konusunda kimsenin şüphesi yoktur. Fazla olan malı elinde tutmanın şer olduğu ifâdesi ise, bunun hayır yapmak gibi bir mükâfat kazandırmayacağı anlamındadır. Yâni hayır-hasenat yapmakla malı elinde tutmak uhrevî ve nihaî getirisi açısından mukayese edildiğinde, hayır yapmanın getirisi daha fazladır. Dolayısıyla burada fazla mala sahip olmanın haram olduğu kastedilmemektedir. Zaten hadîste, yeterli miktarda malı elinde tutmaktan dolayı kimsenin kınanmayacağı ve muâheze edilmeyeceği ifâde edilmektedir.

٤٦٦٩ـ (د س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « أمرَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بالصدقة يوما، فقال رجل: يا رسول الله، عندي دينار؟ فقال: تَصَدَّقْ به على نفسك، قال: عندي آخرُ؟ قال: تَصَدَّقْ به على ولدك، قال: عندي آخرُ؟ قال: تَصَدَّقْ به على

[51] **Müslim**, Zekât, 32/97; **Tirmizî**, Zühd, 32/2343.

زوجتكَ، أو على زوجكَ، قال: عندي آخَرُ قال: تَصَدَّقْ به على خادمك قال: عندي آخَرُ قال: أنتَ أبصَرُ». أخرجه أبو داود والنسائي.

4.669- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Bir gün Hz. Peygamber sadaka vermeyi emretmişti. Bunun üzerine bir adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; benim bir dinarım var, ne yapayım?" diye sordu.

"- Kendine harca!" buyurdu. Adam;

"- Bende bir miktar daha olursa?" deyince;

"- Onu da çocuklarına harca!" buyurdu.

"- Başka bir miktar daha olursa?" deyince;

"- Onu da zevcene –veya zevcelerine- **harca!"** dedi. Adam yine;

"- Bir miktar daha olursa?" deyince;

"- Onu da hizmetçine harca!" buyurdu. Nihayet adam;

"- Başka bir miktar daha malım olursa?" deyince;

"- Onu nereye harcayacağını sen daha iyi bilirsin" dedi.[52]

İZAH

Bu rivâyette Hz. Peygamber'in önce tasaddukta bulunmayı tavsiye ettiği belirtilmekte, ama hemen arkasından da eldeki imkânların önce âile efrâdı için harcanması gerektiği ifâde edilmektedir. Hadîste **"kendin, çocukların, karın, hizmetçin"** gibi bir sıralama göze çarpmaktadır; ancak zikredilen bu sıralama mutlak anlamda bağlayıcı bir nitelik arz etmemektedir. Âile içinde ihtiyaca göre uygun bir şekilde harcama yapılmalı ve kimse mahrum edilmemelidir.

٤٦٧٠ـ (د س ـ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال: «دخل رجل المسجد، فأمر رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: أن يطرحوا ثيابا، فطرحوا، فأمر له منها بثوبين، فحث

[52] **Ebû Davud**, Zekât, 45/1691; **Nesaî**, Zekât, 54.

على الصدقة أيضا، فجاء فطرح أحدَ الثوبين فصاحَ به رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وقال: **خُذْ ثوبَكَ**». أخرجه أبو داود.

وفي رواية النسائي: « أن رجلا دخل المسجدَ يوم الجمعة والنبيُّ صلى الله عليه وسلم يخطُبُ ، فقال: **صلِّ ركعتين** ، ثم جاء الجمعةَ الأخرى، والنبيُّ صلى الله عليه وسلم يَخْطُبُ ، فقال : **صَلِّ ركعتين**، ثم جاء الجمعةَ الثالثة ، فقال : **صلِّ ركعتين** ، ثم قال : **تصدَّقُوا** ، فتصدَّقوا، فأعطاه ثوبين ، ثم قال: **تصدَّقوا** ، فطرح أحدَ ثوبيه ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **ألم تَرَوْا إلى هذا ؟ إنَّهُ دخل المسجد بهيئة بَذَّة ، فرَجوتُ أن تَفْطُنوا له ، فتتصدَّقوا عليه، فلم تفعلوا ، فقلتُ : تصدَّقوا فتصدَّقتم ، فأعطيتُه ثوبين ، ثم قلتُ: تصدَّقوا ، فطرح أحد ثوبيه، خُذْ ثوبَكَ** ، وانْتَهَرَهُ».

وله في أخرى قال : « جاء رجل يومَ الجمعة - والنبيُّ صلى الله عليه وسلم يخطُبُ - بهيئة بَذَّة، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أصليتَ** ؟ قال : لا ، قال : **صلِّ ركعتين** ، وحثَّ الناسَ على الصدقة ، فألقَوْا ثيابا ، فأعطاه منها ثوبين ، فلما كانت الجمعةُ الثانيةُ جاء وَرسولُ الله صلى الله عليه وسلم يخطُبُ ، فحثَّ الناس على الصدقة ، فألقى أحدَ ثوبيه ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **جاء هذا يوم الجمعة بهيئة بَذَّة، فأمرتُ الناس بالصدقة ، فألقَوْا ثيابا ، فأمرتُ له بثوبين، ثم جاء الآن ، فأمرتُ الناس بالصدقة ، فألقى أحدَهما** ، فانتهرَه، وقال : **خُذْ ثوبك**».

4.670- Ebû Saîd el-Hudrî anlatıyor:

"Mescide bir adam girdi. Hz. Peygamber cemâate, elbise tasadduk etmelerini emretmişti. Onlar da tasaddukta bulundular. Sonra toplanan bu elbiselerden iki tanesinin o adama verilmesini emretti. Sonra yine insanları sadaka vermeye teşvik etti. Bu sefer adam, aldığı iki elbiseden birini geri verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) ona bağırdı ve;

"- Elbiseni al!" buyurdu.[53]

---

[53] **Ebû Davud**, Zekât, 39/1675; **Nesaî**, Cuma, 26; Zekât, 59.

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti. **Nesaî**'nin rivâyeti şöyledir:

"Cuma günü Hz. Peygamber hutbe okurken bir adam mescide girdi. Rasûlullah (as.) ona;

"- **İki rekât namaz kıl!**" dedi.

Aynı adam ertesi Cuma, yine Rasûlullah (as.) hutbede iken mescide geldi ve Hz. Peygamber yine;

"- **İki rekât namaz kıl!**" dedi. Sonra üçüncü Cuma yine geldi, Hz. Peygamber yine;

"- **İki rekât namaz kıl!**" dedi ve sonra cemâate;

"- **Tasadduk edin!**" buyurdu. Cemâat de tasaddukta bulundular. Hz. Peygamber bunlardan o adama iki elbise verdi. Sonra yine cemâate;

"- **Tasadduk edin!**" buyurdu. Bunun üzerine adam, iki elbiseden birini geri verdi. Hz. Peygamber;

"- **Şu adama bakmaz mısınız? O, mescide kötü bir kılıkta girmişti. Onun durumunu anlayıp tasaddukta bulunacağınızı ümit ettim, ama bunu yapmadınız. Bunun üzerine ben; *'tasadduk edin!'* dedim ve sizler de tasaddukta bulundunuz. Bundan adama iki elbise verdim. Sonra yine; *'tasadduk edin!'* deyince, adam bu elbiselerden birini geri verdi...**"

Sonra Hz. Peygamber adama döndü ve;

"- **Elbiseni al!**" diye azarladı.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Cuma günü Hz. Peygamber hutbede iken bir adam kötü bir kılıkla içeri girdi. Hz. Peygamber ona;

"- **Namaz kıldın mı?**" diye sordu. Adam;

"- Hayır!" deyince;

"- **Öyleyse iki rekât namaz kıl!**" buyurdu ve insanları da sadaka vermeye teşvik etti. Cemâat, elbise bağışladılar. Hz. Peygamber de bu elbiselerden iki tanesini o adama verdi. İkinci Cuma Rasûlullah (as.) yine hutbede iken adam tekrar geldi. Hz. Peygamber yine insanları sadaka vermeye teşvik etti. Adam, aldığı iki elbiseden birini verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.);

"- Bu adam geçen Cuma kötü bir kılıkla gelmişti. Ben de insanları sadaka vermeye teşvik etmiştim ve insanlar da elbise bağışlamışlardı. O elbiselerden iki tanesinin bu adama verilmesini emretmiştim. Ama şimdi tekrar geldi, ben yine insanları sadaka vermeye teşvik edince, bu adam aldığı iki elbiseden birini geri verdi" dedi, adamı azarladı ve;

"- Elbiseni geri al!" buyurdu.

İZAH

Bu rivâyet, sadaka olarak alınan bir malı tekrar tasadduk etmenin doğru olmadığını ifâde etmektedir. Çünkü sadaka ihtiyaçtan dolayı alınır, ihtiyaç yoksa alınmaz. İhtiyaca mebni olarak alınan bir sadakayı başkasına sadaka olarak vermenin de anlamı yoktur.

Hadîste söz konusu edilen adamın **Süleyk el-Ğatafânî** olduğu rivâyet edilmiştir. Onun **Numan b. Kavkal** olduğu da söylenmiştir.[54]

٤٦٧١ـــ (د ـــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) قال : « كُنَّا عندَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، إذْ جاءَ رجل بمثل بَيْضَة من ذَهَب ، فقال : يا رسولَ الله ، أصبتُ هذه من مَعْدِن ، فخذها فهي صدقة ، ما أملك غيرَها ، فأعرضَ عنه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فأتاه من قِبَل رُكْنه الأيمن ، فقال مثل ذلك ، فأعرض عنه ، ثم أتاه من قِبَل رُكْنه الأيسر، فأعرض عنه ، ثم أتاه من خلفه ، فأخذها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فحذفه بها ، فلو أصابتْه لأوجعته ، أو لَعَقَرَتْه ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **يأْتِي أحدُكم بجميع ما يملك ، فيقولُ : هذه صدقة ، ثم يقعد يَسْتَكِفُّ الناسَ ، خيرُ الصدقة ما كان عن ظهرِ غنى** ». أخرجه أبو داود.

4.671- Cabir b. Abdullah anlatıyor:

"Rasûlullah'ın (as.) yanında bulunduğumuz sırada, adamın biri yumurta büyüklüğünde bir altın külçesi getirip;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, bunu maden ocağında buldum; onu al, sadakadır!.. Bundan başka bir malım da yok" dedi. Hz. Peygamber

[54] Bkz., **Câmiu'l-Usûl**, XV, 604. Ayrıca bkz., hadîs no: 4122

yüzünü çevirdi. Sonra adam, Rasûlullah'ın (as.) sağ tarafından gelip aynı şeyleri söyledi. Hz. Peygamber yine yüzünü çevirdi. Sol tarafından yaklaştı, yine yüzünü çevirdi. Sonra adam arkasından yaklaştı, bu sefer Hz. Peygamber altını aldı ve adama attı; eğer adama isabet etmiş olsaydı, mutlaka canını yakardı –veya yaralardı-. Sonra Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Sizden biri sahip olduğu bütün servetini getirip; *'bu sadakadır'* diyor, ama sonra oturup insanlara el açıyor!.. Sadakanın en hayırlısı, varlıktan verilenidir."[55]

٤٦٧٢ــ (ط ــ **محمد بن شهاب الزهري** رضي الله عنه) بلغه أن أبا لُبَابة ابنَ عبد المنذر، حين تاب الله عليه قال: «يا رسولَ الله، أهجُرُ دارَ قومي التي أصبتُ فيها الذَّنْبَ وأُجاوِرُكَ، وأنْخلِعُ من مالي صدقة إلى الله وإلى رسوله؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **يجزيك من ذلك الثلثُ**». أخرجه الموطأ.

4.672- Muhammed b. Şihâb ez-Zührî'ye verilen habere göre; Allah, Ebû Lübâbe b. Abdülmünzir'in tövbesini kabul edince;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, günaha düştüğüm kavmimin yurdunu terk edip sana komşu olabilir miyim? Malımı da Allah'a ve Rasûlü'ne bırakmak istiyorum" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Malının üçte birini vermen kâfidir" buyurdu.[56]

İZAH

Bu hadîs **Muvatta**'da munkatı bir senedle rivâyet edilmiştir. Ancak **Zürkanî, İbn Vehb**'in **Muvatta**'ında **Zührî**'nin bu rivâyeti **Kâ'b b. Mâlik**'ten oğlu vasıtasıyla, ayrıca **Ebû Lübâbe**'den de yine onun oğlu vasıtasıyla rivâyet ettiğini belirtmektedir.

Ebû Lübâbe, Ensâr'ın **Evs** koluna mensuptu. Adı **Rifâa** (Beşîr) **b. Abdülmünzir** olup nukabâdan idi. **Tebük** gazâsına gitmediği için tövbe etmiş, affedilinceye kadar kendisini Mescid-i Nebî'nin direklerine bağlamıştı. Nihayet Yüce Allah, **Tebük** savaşından geri

---

[55] **Ebû Davud**, Zekât, 39/1673.

[56] **Muvatta**, Eymân, 9/16.

kalanların tövbelerini kabul buyurduğunu gönderdiği vahiyle haber vermişti. İşte **Ebû Lübâbe** bundan duyduğu sevinci, kabilesini ve yurdunu terk etmek, malını da Allah ve Rasûlü uğruna bağışlamak suretiyle göstermiş, ama Hz. Peygamber bunu kabul etmemiş, sadece malının üçte birini tasadduk edebileceğini ve bunun da onun için yeterli olacağını söylemişti.

Zürkanî, hadîste sözü edilen tövbe konusunda **İbn İshak**'tan naklen başka bir rivâyet daha kaydeder. Buna göre; **Benû Kureyza** adlı Yahudi kabilesinin kadınları ve çocukları **Ebû Lübâbe**'ye gelip kendilerini acındırmışlar, yalvarıp yakarmışlar ve Hz. Peygamber'in vereceği hükmü kabul etmek konusunda fikrini sormuşlardı. O da evet diyerek elini boğazına götürmüş ve Rasûlullah'ın (as.) onları öldüreceğini işaret etmişti. Sonra **Ebû Lübâbe** bundan fevkalâde üzülmüş, Allah'a ve Rasûlüne ihânet ettiğini düşünerek affedilene kadar kendisini mescidin direğine bağlamıştı. On gün orada bağlı kaldığı, bu süre zarfında sadece namaz ve zaruri ihtiyaçları için karısı ve kızı tarafından bağlarının çözüldüğü, ihtiyacını giderince de tekrar bağlandığı rivâyet edilir. Neticede affedildiğini haber veren; ***"Sâlih ameli kötü olanla karıştırdıktan sonra günahlarını itiraf eden başkaları var ki, Allah'ın onların tövbelerini kabul etmesi umulur"***[57] âyet nâzil oldu.[58]

٤٦٧٣ـ (خ م ط د ت س ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال: «كان أبو طلحة أكثرَ الأنصار مالا بالمدينة من نخل، وكان أحبَّ أمواله إليه بيْرُحاء، وكانت مستقبلةَ المسجد، فكان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يدخُلُها، ويشربُ من ماء فيها طيِّب، قال أنس: فلما نزلتْ هذه الآية: **{لَنْ تَنَالُوا البِرَّ حتَّى تُنفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ} [آل عمران: ٩٢]** قام أبو طلحة إلى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم فقال: يا رسولَ الله، إن الله تبارك وتعالى يقول : **{لَنْ تَنالُوا البِرَّ حتَّى تُنفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ }** وإن أحبَّ مالي إليَّ: بيْرُحاءَ، وإنَّها صدقة لله، أرجو برَّها وذُخْرَها عند الله ، فضعْها يا رسول الله حيث أراكَ الله، قال: فقال رسولُ الله صلى الله عليه

[57] Tevbe, 102.
[58] Bkz., Zürkanî, *Şerhu'l-Muvatta*, III, 374-75.

وسلم: **بَخ ، ذلك مال رابح، ذلك مال رابح، وقد سمعتُ ما قلتَ، وإني أرى أن تجعلَها في الأقربين،** فقال أبو طلحةَ: أفعلُ يا رسولَ الله، فقسمها أبو طلحةَ في أقاربه وبني عمه».

قال القَعْنَبي عن مالك قال: «**رابح، أو راحي**»، وقال غيره: «**رايح**» ، وقال غيره : «**رابح**».

قال البخاري : قال ثابت عن أنس : قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم لأبي طلحةَ : « **اجعله لفقراء أقاربك ، فجعلها لحسانَ ، وأُبيِّ بن كعب** ».

وفي رواية : وقال : « **اجعلها لفقراء قرابتكَ** ، قال أنس : فجعلها لحسانَ وأُبيِّ ابن كعب، وكانا أقربَ إليه مني، وكانت قرابةُ حسانَ ، وأُبيٍّ من أبي طلحةَ - واسمه: زيد بن سهل بن الأسود بن حَرام بن عمرو بن زيد مناة بن عَدي بن عمرو بن مالك بن النجار، وحسان: بن ثابت بن المنذر بن حرام - يجتمعان إلى حرام ، وهو الأب الثالث».

قال البخاري : وقال إسماعيل : أخبرني عبد العزيز بن عبد الله بن أبي سلمةَ عن إسحاق بن عبد الله بن أبي طلحةَ - لا أعلمه إلا عن أنس - قال : « لما نزلتْ : **{ لَنْ تَنَالُوا البِرَّ}** جاء أبو طلحةَ... ثم ذكر نحو ما تقدَّم... إلى أن قال: فهي إلى الله عز وجل ، وإلى رسوله صلى الله عليه وسلم، أرجو بِرَّه وذُخْرَهُ ، فضعها أيْ رسولَ الله حيث أراك الله ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **بَخ أبا طلحة ، ذلك مال رابح ، قبلناه منك ، ورَددناه عليك ، فاجعله في الأقربين** ، فتصدَّقَ أبو طلحةَ على ذوي رَحِمه ، قال : وكان منهم : أُبيّ وحسانُ ، قال : فباع حسانُ حِصَّتَهُ من معاوية ، فقيل له : تبيعُ صدقة أبي طلحةَ ؟ فقال : ألا أبيعُ صاعا من تمر بصاع من دراهم ؟ قال : وكانتْ تلك الحديقةُ في موضع قصر بني جديلةَ الذي بناه معاوية». أخرجه البخاري ، ومسلم.

ولمسلم قال : « لما نزلت هذه الآية : **{ لَنْ تَنَالُوا البِرَّ }** قال أبو طلحةَ : أرى ربَّنا يسألُنا من أموالنا ، فأُشْهِدك أني [قد] جعلتُ أرضي بيرُحَاءَ لله ، فقال : **اجعلها في قرابتك** ، قال : فجعلها في حسانَ بن ثابت، وأُبيِّ بن كعب ». وأخرج الموطأ الرواية الأولى. وفي رواية أبي داود مثل هذه الآخرة ، وقال : « **فقسمها بين حسان بن ثابت ، وأُبي بن كعب** ».

قال أبو داود: وبلغني عن الأنصاري - محمد بن عبد الله - قال أبو طلحة: زيد بن سهل وذكر نسبه ونسب حسان كما سبق - وزاد وأُبيّ بن كعب بن قيس بن عتيك بن زيد بن معاوية بن عمرو بن مالك بن النجار فعمرو يجمع حسان وأبا طلحة وأُبيًا قال الأنصاري: وبين أُبيّ وأبي طلحة ستة آباء.

وفي رواية الترمذي قال : « لما نزلت : { لَنْ تَنَالُوا البِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ} ونزلت : {مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللهَ قَرْضًا حَسَنًا} [البقرة: ٢٤٥] قال أبو طلحة : يا رسول الله ، حائطي صدقة لله ، ولو استطعتُ أنْ أُسِرَّ ذلك لم أُعْلِنْه ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **اجعله في قرابتك** ». وأخرج النسائي رواية مسلم الآخرة.

4.673- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Ebû Talha, Medîne'de Ensâr arasında en çok hurmalığı olan kişiydi. Bu mallarından en çok sevdiği de Beyruhâ'daki tarla idi. Bu tarla, mescidin karşısında bulunuyordu. Hz. Peygamber de oraya gider ve oranın temiz suyundan içerdi. Sonra şu; ***'sevdiğiniz mallardan infâk etmedikçe gerçek erdeme ulaşamazsınız'***[59] âyeti nâzil olunca, Ebû Talha kalkıp Rasûlullah'a (as.) gitti ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü! Yüce Allah; ***'sevdiğiniz mallardan infâk etmedikçe gerçek erdeme ulaşamazsınız'*** buyurdu. Benim en çok sevdiğim malım da, Beyruhâ'daki tarlamdır. Orası artık Allah yolunda sadakadır. Onun gerçek erdemini ve karşılığını Allah katında bulacağımı umuyorum. Artık ey Allah'ın Rasûlü, onu Allah'ın sana gösterdiği yere harca!" dedi. Bunun üzerine Allah'ın Rasûlü;

"- Breh breh!.. Bu çok kârlı bir mal! Bu çok kârlı bir mal!... Söylediğini duydum; ama ben, onu kendi akrabalarına vermeni daha uygun buluyorum" dedi. **Ebû Talha** da;

---

[59] Âli İmrân, 92.

"- Peki, öyle yapayım ey Allah'ın Rasûlü!" dedi ve o tarlayı akrabaları ve amca çocukları arasında taksim etti."[60]

RİVÂYETLER

Ka'nebî, Mâlik'ten naklen son cümledeki "**kârlı**" kelimesini "***râbihun* veya *râyihun* dedi**" şeklinde tereddütlü rivâyet eder. Başka biri "***râyihun***" diye, bir başkası da "***râbihun***" diye kesin ve tereddütsüz şekilde rivâyet etti.

Buharî dedi ki: "Sâbit'in Enes'ten naklettiğine göre Hz. Peygamber Ebû Talha'ya;

"- **Onu fakir akrabalarına ver!**" buyurdu ve Ebû Talha da tarlayı Hassân ve Ubeyy b. Kâ'b'a verdi."

Diğer bir rivâyete göre Hz. Peygamber; "**onu yakınlarından fakir kişilere ver!**" dedi. **Enes**, devamla şöyle dedi:

"Bunun üzerine (üvey babam) Ebû Talha o malı Hassân'a ve Ubeyy b. Kâ'b'a verdi. Bu ikisi ona benden daha yakın idiler. Hassân'ın –ki onun tam adı; Hassân b. Sâbit b. el-Münzir b. Harâm idi- ve Ubeyy'in Ebû Talha'ya –ki onun tam adı da; Zeyd b. Sehl b. el-Esved b. Harâm b. Amr b. Zeyd Menât b. Adiyy b. Amr b. Mâlik b. en-Neccâr idi- yakınlığı, Ebû Talha ile Hassân'ın soylarının üçüncü babaları Harâm'da birleşmeleri şeklindedir."

Buharî dedi ki: İsmail (b. Ebî Üveys) şöyle söyledi:

"Bana Abdülaziz b. Abdullah b. Ebî Seleme[61], İshak b. Abdullah b. Ebî Talha'dan[62] naklen Enes'in şöyle dediğini haber verdi:

---

[60] **Buharî**, Zekât, 44; Vekâlet, 15; Vesâyâ, 10, 17, 26; Tefsîr, 3/5; **Müslim**, Zekât, 14/42; **Muvatta**, Sadaka, 1/2; **Ebû Davud**, Zekât, 45/1689; **Tirmizî**, Tefsîr, 4/2997; **Nesaî**, İhbâs, 2.

[61] **Ebû Abdullah, Abdülaziz b. Abdullah b. Ebî Seleme (Meymûn) et-Teymî el-Medenî el-Mâcişûn**: ö. 164/781. Medîneli büyük âlimlerdendir. Muhaddis ve fakîhtir. Güvenilir râvîlerdendir. Zührî ve İbnu'l-Münkedir'den rivâyet etti. Kendisinden de Mâlik ve İbn Uyeyne gibi büyükler rivâyette bulundu. **Bağdat**'ta vefat etti, cenazesini Halife **Mehdî** kıldırdı.

[62] **Ebû Yahya, İshak b. Abdullah b. Ebî Talha (Zeyd) b. Sehl el-Ensârî el-Medenî**: ö. 132/749. Medîneli tâbiîlerdendir. Babasından, Ebû Mürre ve Enes b. Malik'ten rivâyetleri vardır. Kendisinden Malik b. Enes, Yahya b. Ebî Kesîr ve Hammâd b.

"Şu *'sevdiğiniz mallardan infâk etmedikçe gerçek erdeme ulaşamazsınız'* âyeti nâzil olunca Ebû Talha geldi..." diyerek yukarıdaki hadîsin aynısını rivâyet etti. Bu rivâyetin son bölümü şöyledir. Ebû Talha;

"...Orası artık Azîz ve Celîl olan Allah'a ve Rasûlüne aittir. Ben, onun gerçek erdemini ve karşılığını bulacağımı umuyorum. Artık ey Allah'ın Rasûlü, onu Allah'ın sana gösterdiği yere harca!" dedi. Bunun üzerine Allah'ın Rasûlü;

"- Bravo Ebû Talha!.. Bu çok kârlı bir mal! Onu kabul ediyor ve tekrar sana geri veriyoruz; onu akrabalarına ver!" buyurdu. Ebû Talha da onu yakın akrabalarına tasadduk etti. Ubeyy ve Hassân, onun tasadduk ettiği kimselerdendi.

Bilâhare Hassân, o tarladaki hissesini Muâviye'ye sattı. Kendisine;

"- Ebû Talha'nın sadaka olarak verdiği malı mı satıyorsun?" denince, o da;

"- Bakın! Ben bir ölçek hurmayı, bir ölçek dirhem karşılığında satıyorum"[63] karşılığını verdi.

Enes şöyle devam etti:

"Bu tarla, Muâviye'nin yaptırmış olduğu Benû Hudeyle Sarayının bulunduğu yerde idi."

Bunlar **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyetleridir

Müslim'in diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Sevdiğiniz mallardan infâk etmedikçe gerçek erdeme ulaşamazsınız âyeti nâzil olunca, Ebû Talha; 'zannediyorum Rabbimiz bizden mallarımızı istiyor; binâenaleyh ben Beyruhâ'daki arazimi Allah için veriyorum' dedi. Hz. Peygamber de;

"- Onu yakınlarına ver!" buyurdu. O da arazisini Hassân b. Sâbit ile Ubeyy b. Kâ'b'a verdi."

Muvatta, ilk rivâyeti tahric etti.

Seleme rivâyet etti. Sika ve huccet kabul edilen râvîlerdendir; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[63] **Hassân** bu tarlayı **Muâviye**'ye yüz bin dirheme satmıştı. Rivâyetten anlaşıldığına göre burası vakıf değil, mülkiyeti **Hassân**'a verilmiş bir bağıştı.

Ebû Davud'un rivâyeti ise, bu son rivâyet gibidir. Yalnız bu rivâyetin son cümlesinde Enes; "Ebû Talha arazisini Hassân b. Sâbit ile Ubeyy b. Kâ'b arasında taksim etti" dedi.

Ebû Davud şöyle dedi:

"Muhammed b. Abdullah el-Ensârî'den[64] bana şöyle ulaştı:

"Ebû Talha –yani Zeyd b. Sehl diyerek- onun nesebini ve Hassân'ın nesebini yukarıda geçtiği gibi zikretti. Sonra da Ubeyy b. Kâ'b b. Kays b. Atîk b. Zeyd b. Muâviye b. Amr b. Mâlik b. en-Neccâr diye Ubeyy'in nesebini ilave etti. Sonra da 'Hassân, Ebû Talha ve Ubeyy'in nesebi, Amr'da birleşir' dedi ve; 'Ubeyy ile Ebû Talha arasında altı ata var' diye ekledi."

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Sevdiğiniz mallardan infâk etmedikçe gerçek erdeme ulaşamazsınız âyeti ile ***'kim Allah'a güzel bir borç verir?'***[65] âyeti nâzil olunca, Ebû Talha;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bahçem Allah için sadakadır; eğer bunu gizlemeye gücüm yetseydi, onu açıklamazdım" dedi. Hz. Peygamber de;

"- **Onu yakınlarına ver!"** buyurdu.

Nesaî de **Müslim**'in son rivâyeti gibi tahric etti.

---

[64] **Ebû Abdullah, Muhammed b. Abdullah b. el-Müsennâ b. Enes b. Mâlik el-Ensârî el-Evsî en-Neccârî el-Basrî**: 118-215/736-830. Büyük sahabî Enes b. Mâlik'in torununun oğludur, devrinin **Basra** muhaddisidir. Aynı zamanda fakîh ve kadı idi. Hişâm b. Hassân, İbn Cüreyc ve İbn Ebî Arûbe'den rivâyetleri vardır. Mâlik'ten *el-Muvatta*'ı rivâyet etmiştir. Kendisinden Bundâr, el-Buhârî ve Ebû Hâtim rivâyet etti. Ebû Hâtim'in onun hakkında; **"beni 30.000 hadîsle geçti"** dediği rivâyet edilmektedir. Kendisinde rey tarafı daha galiptir, **Hanefî** fukahasındandır, Ebû Yûsuf ve Züfer'in talebesidir. **Basra** ve **Bağdat**'ta kadılık yapmış, İbn Uleyye'den sonra Mezâlim Mahkemesi reisliğinde bulunmuştur. İsmâil el-Kadî, onunla buluşmuş olmaktan övünç duyardı. Bilâhare bu görevlerinden azdedildi ve **Basra**'da ölünceye kadar hadîs alanındaki faaliyetlerine devam etti. Son zamanlarında aklında da çok şiddetli bir tagayyur meydana geldiği mervîdir. **Basra**'da vefat etti.

[65] Bakara, 245.

٤٦٧٤ـ (خ م س ـ زينب امرأة ابن مسعود رضي الله عنهما) قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «تصدَّقْنَ يا معشر النساء، ولو من حُليِّكنّ، قالت: فرجعتُ إلى عبد الله، فقلتُ: إنكَ رَجُل خفيفُ ذات اليد، وإنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قد أمرنا بالصدقة، فائته فاسْألْهُ، فإن كان ذلك يُجزي عني، وإلا صَرفتُها إلى غيركم؟ فقال لي عبد الله: بل ائتيه أنت، قالت: فانطلقتُ، فإذا امرأة من الأنصار بباب رسول الله صلى الله عليه وسلم ، حاجتي حاجتُها ، قالت: وكان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم قد أُلْقِيَتْ عليه المهابةُ ، قالت: فخرج علينا بلال ، فقلنا له : ائت رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فأخْبِرْهُ : أن امرأتين بالباب يسألانك : أتُجزيءُ الصدقة عنهما على أزواجهما ، وعلى أيتام في حجورهما ؟ ولا تخبره من نحن. قالت: فدخلَ بلال على رسول الله صلى الله عليه وسلم فسأله، فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: [من هما؟ قال: امرأة من الأنصار وزينب، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم:] أيُّ الزيانب؟ قال: امرأةُ عبد الله. فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: لهما أجران: أجرُ القرابة، وأجرُ الصدقة». أخرجه البخاري ومسلم، واللفظ لمسلم. وعند النسائي أخصر من هذا.

4.674- İbn Mes'ûd'un karısı Zeyneb'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber;

"- Ey kadınlar topluluğu! Takılarınızdan bile olsa sadaka veriniz!" buyurdu. Ben de hemen (kocam) Abdullah'a gittim ve;

"- Sen, eli yufka (fakir) bir adamsın. Rasûlullah (as.) bize sadaka vermemizi emretti, binâenaleyh git O'na sor; eğer sana sadaka vermem kâfi geliyorsa ne âlâ! Yoksa sadakayı sizden başkalarına vereyim" dedim. Abdullah da bana;

"- Hayır, sen git!" dedi. Ben de Hz. Peygamber'e gittim, baktım ki Ensâr'dan bir kadın Rasûlullah'ın (as.) kapısında bekliyor, onun derdi de benimkinin aynısı imiş. Hz. Peygamber'i bir mehâbet kaplamıştı. Derken Bilâl yanımıza geldi. Ona;

"- Hz. Peygamber'e git ve kapıda iki kadının bulunduğunu, kocalarına veya himâyelerinde yaşayan yetimlere sadaka vermenin kâfi gelip gelmeyeceğini soruyorlar, de! Ama bizim kim olduğumuzu

söyleme!" dedik. Bilâl, Rasûlullah'ın (as.) yanına girdi, meselemizi kendisine sordu. Hz. Peygamber de;

"- **Kim onlar?"** diye sordu. Bilâl cevaben;

"- Ensâr'dan bir kadın ile Zeyneb" dedi.

"- **Hangi Zeyneb?"** diye sorunca da;

"- Abdullah (b. Mes'ûd'un) karısı" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- **Onlar için iki kat sevap vardır; biri yakınını** (gözetmenin) **sevabı, diğeri de sadaka sevabı"** buyurdu.[66]

İZAH

Burada sözü edilen ikinci kadın, **İbnu'l-Esîr**'in kaydettiğine göre **Ebû Mes'ûd el-Ensârî**'nin karısı **Zeyneb**'dir.[67]

İbn Mes'ûd'un karısının isminin de **Zeyneb** olduğu rivâyet edilir. **İbn Sa'd**'ın, **Abdullah b. Mes'ûd**'un Ensâr'dan sadece **Hüzeyle bint Sâbit** adında bir karısı olduğunu zikretmiş olması, **İbn Mes'ûd**'un karısının adının da **Zeyneb** olduğu rivâyetinde kuşku uyandırmaktadır. Bu durumu **İbn Hacer** ve **Aynî**, bir râvî hatası ihtimâli ile, yahut da **Hüzeyle**'nin diğer bir adının da **Zeyneb** olabileceği şeklinde izah ederler.

Bu rivâyet, kadının kocasına zekât verebileceğini göstermektedir. **İmam Şâfiî, Sevrî, İmâm Muhammed** ve **Ebû Yusuf** da bu kanâattedirler. Çünkü onlar her ne kadar bir âile iseler de, hukuken kadın kocasının nafakasını teminle mükellef değildir. Buna mukabil kocanın karısına zekât vermesi câiz değildir, çünkü koca hukuken karısının maişetini teminle mükelleftir.

Ebû Hanîfe ve **Mâlik** ise, hadîste farz olan zekâttan değil, nâfile olan sadakadan söz edildiğini söyleyerek buna karşı çıkarlar ve karı-kocanın birbirlerine zekât vermesini doğru bulmazlar.

Bu rivâyette Hz. Peygamber'in konuşmasını dinleyenin **İbn Mes'ûd**'un karısı olduğu, ama soruyu o değil, onun adına **Bilâl**'in Hz. Peygamber'e sorduğu ve Hz. Peygamber'in de cevabını **Bilâl**'e

---

[66] **Buhari**, Zekât, 48; **Müslim**, Zekât, 14/45-46; **Nesaî**, Zekât, 82.

[67] Bkz., **Câmiu'l-Usûl**, XV, 604.

verdiği belirtilmektedir. Ancak bundan sonraki **Ebû Saîd** rivâyetinde ise bizzat **İbn Mes'ûd**'un karısı **Zeyneb**'in Hz. Peygamber'le konuştuğu rivâyet edilmektedir. Bu iki rivâyet, çelişki arz etmektedir. Bu çelişki, ya olayın tekerrürü ile izaha çalışılmış, ya da **Ebû Saîd** rivâyetindeki **Zeyneb**'in Hz. Peygamber'le konuştuğu ifâdesinin mecâza hamledilerek, bunun **Bilâl** adına söylenen sözler olarak kabul edilmesi gerekir şeklinde te'lîfine çalışılmıştır.[68]

٤٦٧٥ـ (خ ـ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال: «خرج رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في أضحى أو فِطْرٍ، إلى المصلَّى ثم انصرف فَوَعَظَ النَّاسَ فأمرهم بالصدقة، فقال: **أيُّها الناس، تصدَّقوا**، فمرَّ على النساء، فقال: **يا معشر النِّسَاء تَصدَّقْنَ، فإني رأيتُكُنَّ أكْثَرَ أهلِ** النار، فقُلْنَ: وبِمَ ذلك يا رسول الله ؟ قال: **تُكْثِرْنَ اللَّعْنَ، وتَكْفُرْنَ العَشِيرَ، ما رأيتُ [من] ناقصاتِ عَقْلٍ ودِيْنٍ أذْهَبَ لِلُبِّ [الرجلِ] الحازِمِ من إِحداكنَّ يا معشر النساء** ثم انصرف، فلما صار إلى منزله جاءت زينبُ امرأةُ ابنِ مسعود تستأذن عليه فقيل: يا رسولَ الله ، هذه زينبُ ، فقال : **أيُّ الزيانب** ؟ فقيل: امْرأةُ ابن مسعود، قال : **نعم** ، **ائْذَنُوا لها** ، فأُذن لها ، قالت: يا نبيَّ الله إنك أمرتَ اليوم بالصدقة ، وكان عندي حُلِيٌّ لي، فأردتُ أن أتصدَّقَ به، فزعم ابنُ مسعود: أنه وولده أحقُّ من تُصدِّق به عليهم، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: **صَدَقَ ابنُ مسعود زَوْجُكِ وولَدُكِ أحقُّ من تَصَدَّقْتِ به عليهم**». أخرجه البخاري.

وقد أخرج مسلم المعنى الأول، وهو مذكور في «**باب صلاة العيدين**». من «**كتاب الصلاة**».

4.675- Ebû Saîd el-Hudrî anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Kurban veya Ramazan bayramında namazgâha çıktı. Namazı bitirdikten sonra insanlara vaaz ve nasihatte bulundu ve onlara, sadaka vermelerini emretti:

"- Ey insanlar! Çok sadaka veriniz!" buyurdu. Sonra kadınların yanına gitti ve onlara da;

---

[68] Bkz., **İbn Hacer**, IV, 90.

"- Ey kadınlar cemâati! Çok sadaka veriniz! Çünkü ben sizleri, cehennem ehlinin ekserisi olarak gördüm" dedi. Kadınlar;

"- Neden öyle ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorduklarında;

"- Çünkü siz çok lanet okur ve kocalarınıza karşı da nankörlük edersiniz. Ben, aklı ve dini noksan olan kişilerden, müdebbir bir erkeğin aklını sizin kadar çelen birini görmedim, ey kadınlar cemâati!.." dedi.

Sonra Hz. Peygamber oradan ayrılıp evine gitti. Arkasından da İbn Mes'ûd'un karısı Zeyneb gitti, içeri girmek için izin istedi.

"- Ey Allah'ın Rasûlü, Zeyneb huzurunuza kabul edilmeyi bekliyor" dendi.

"- Hangi Zeyneb?" diye sorunca da;

"- İbn Mes'ûd'un karısı" dendi.

"- Peki buyursun, girmesine müsaade edin!" dedi. Zeyneb içeri girince;

"- Ey Allah'ın elçisi! Sen bugün sadaka verilmesini emrettin; benim ise bazı takılarım var, onları tasadduk etmek istedim, ama (kocam) İbn Mes'ûd, bunların kendisine ve çocuklarına tasadduk edilmesinin daha uygun olduğunu iddia etti. Ne yapayım?" diye sorunca, Hz. Peygamber;

"- İbn Mes'ûd doğru söylemiş! Bunları kocana ve çocuklarına tasadduk etmen, daha uygundur" dedi.[69]

٤٦٧٦ـ (خ ـ معن بن يزيد رضي الله عنه) قال : « بايعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أنا وأبي وَجَدي ، وخطب عليَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فأنكحني ، وخاصمت إليه ، وكان أبي يزيد أخرج دنانير يتصدق بها ، فوضعها عند رجل في المسجد، فأعطانيها ، ولم يَعْرِفْ ، فأتيتُه بها ، فقال: إني الله ما إيَّاكَ أردتُ فخاصمتُهُ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: **لكَ ما نويتَ يا يزيدُ، ولكَ ما أخذتَ يا مَعْنُ**». أخرجه البخاري. وزاد رزين بعد قوله: «**فأنكحني**»: «**وأمهرَ عَنِّي**».

4.676- Maan b. Yezîd anlatıyor:

---

[69] **Buharî**, Zekât, 44; Hayız, 7; Îdeyn, 6; Savm, 41; Şehâdât, 12.

"Ben, babam ve dedem Rasûlullah'a (as.) bîat etmiştik. Hz. Peygamber benim için kız istedi ve beni evlendirdi. Sonra ben, Hz. Peygamber'e şikâyette bulunmuştum. Şundan dolayı ki, babam Yezîd, dinarlarını çıkarıp kendisi adına onları tasadduk etmesi için mescide bir adama vermişti. O da bunları bana verdi. Ama adam beni tanımıyordu. Paraları alıp babamın yanına gidince, babam;

"- Vallahi benim maksadım onları sana vermek değildi" dedi. Bunun üzerine ben de Hz. Peygamber'e şikâyette bulundum. Rasûlullah (as.) da;

"- Ey Yezîd, sana niyetinin karşılığı verilecektir. Ey Maan, aldığın paralar da senindir" buyurdu.[70]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Rezîn, "beni evlendirdi" lafzından sonra "benim mehrimi de verdi" ibaresini ilave eder.

İZAH

Burada bir adamın, kendi çocuğuna sadaka vermesi söz konusu edilmektedir. Ama adamın bundan hiç haberi yoktur, böyle bir niyeti de yoktur. Bundan dolayı Hz. Peygamber, ona, niyetinin karşılığı olan sevâbı alacağını söylemiş, oğluna da, paranın kendisine ait olduğunu ilave etmiştir. Çünkü oğlu da muhtaç biriydi.

Burada söz konusu edilen "**sadaka**"nın bilinen anlamıyla nâfile bir sadaka mı, yoksa farz olan zekât mı olduğu konusu ihtilaflıdır. Bundan dolayı hadîs farklı şekillerde yorumlanmıştır. İslâm hukukçuları nâfile olan sadakayı çocuğun almasında bir sakınca görmezlerse de, farz olan zekâtın çocuk tarafından alınmış olması ile, zekât borcunun sâkıt olmayacağı kanâatindedirler.

Maan, babası **Yezîd** ve dedesi **Ahnes b. Habîb**, üçü de sahâbe olmak gibi müstesnâ bir şerefi hâiz olan bir âiledir. Bir rivâyete göre dede, oğul ve torun üçlüsü olarak **Bedir** savaşına katılan yegâne âiledir ve üçü de **Bedir** gazilerindendir.

---

[70] **Buharî**, Zekât, 15.

الفرع الثاني
في صدقة المرأة من بيت زوجها ، والعبد من مال سيده

2- KADININ KOCASININ MALINDAN, KÖLENİN DE EFENDİSİNİN MALINDAN SADAKA VERMESİ

٤٦٧٧ـ (خ م د ت س ــ عائشة رضي الله عنها) أنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : «إذا أنفقتِ المرأةُ من طعام بيتها ، غيرَ مُفسدة ، فلها أجرُها بما أنفقتْ ، وللزوج بما أكتسبَ ، وللخازن مثل ذلك ،لا ينقص بعضهم من أجر بعض شيئا ». أخرجه البخاري، ومسلم ، وأبو داود.

وفي رواية الترمذي ، والنسائي بدل : «أَنفقتْ» : «تصدّقتْ ». وفي أخرى : « أعطت ».«

4.677- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Bir kadın, aşırıya kaçmamak kaydıyla kendi evinin erzakından infâk edecek olsa, ona yaptığı infâkın sevâbı, kocasına da onu kazanmış olmasının sevâbı verilecektir. Hatta onu muhafaza eden hizmetçiye de aynısı verilecektir. Onlardan birine verilen sevap, diğerinin sevâbından hiçbir şey eksiltmez."[71]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî, Müslim** ve **Ebû Davud** tahric etti.

Tirmizî ve **Nesaî**'nin rivâyetinde; **"infâk ederse"** lafzı yerine, **"tasadduk ederse"** kelimesi yer alır.

Diğer bir rivâyette de bunun yerine "**verirse**" denir.

---

[71] **Buharî**, Zekât, 17, 25, 26; Buyû', 12; **Müslim**, Zekât, 25/80; **Ebû Davud**, Zekât, 44/1685; **Tirmizî**, Zekât, 34/671-72; **Nesaî**, Zekât, 57.

İZAH

Bu rivâyet, bir kadının gerek kendisine ve âilesine yapacağı harcamalar ve gerek normal ölçüler dahilinde yapacağı hayır-hasenat için kocasından izin almak zorunda olmadığını, hatta bu yaptıklarından dolayı sevap bile alacağını göstermektedir. Aşırı olmamak kaydıyla bu gibi harcamalar, örfen de kabul gören tasarruflardır. Ancak önemli bir harcama söz konusu olduğunda izin alınması gerekir. Bu konuda içinde yaşadığımız toplumun örfü, kocanın huyu ve verilen malın kıymeti ile miktarı da dikkate alınmalıdır. Kaldı ki büyük olsun küçük olsun yapılan her harcamada ve her işte âile fertlerinin, özellikle de karı kocanın konuşup anlaşmaları ve birbirlerini haberdar etmeleri, hem aralarındaki güven ve dayanışma açısından ve hem de âilenin huzur ve âhengi açısından daha doğrudur.

Hadîste de işaret edildiği üzere kadının kullandığı paranın kendi malı değil, kocasının kazandıkları olduğunu da burada tekrar belirtmek gerekir. Kadın kendi malında zaten istediği gibi tasarrufta bulunmak hakkına sahiptir ve bunun için kimseden izin almak zorunda da değildir. Bu durum, özellikle kadına tanınan haklar ve ona verilen değer açısından değerlendirilmelidir.

٤٦٧٨ـــ (خ م د ت س ـــ أسماء بنت أبي بكر رضي الله عنهما) قالت: «قلتُ: يا رسولَ الله، مالي مال إلا ما أدخل عَليَّ الزبيرُ ، أفأتصدقُ ؟ قال : **تصدَّقي، ولا تُوعِي فيُوعِي [الله] عليك** ».

وفي رواية : « أنها جاءتْ إلى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فقالتْ : يا رسولَ الله ليس [لِي] شيء إلا ما أدخَلَ عليَّ الزُّبيرُ فهل عليَّ جُنَاح أن أرضخَ مما يُدخِل عليَّ؟ قال: **ارْضَخي ما استطعتِ ولا توعِي فيوعِي الله عليكِ**».

أخرجه البخاري ومسلم. وفي رواية أبي داود والترمذي قالت: « **قلتُ : يا رسول الله... وذكر مثل الأولى**». وقال عوض «**تُوعِي**»: « **تُوكِي**». وأخرج النسائي الرواية الآخرة ، وقال : « **تُوكي**».

4.678- Esmâ bint Ebî Bekir'den rivâyet edilmiştir:

Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; (kocam) Zübeyr'in getirdiği maldan başka benim malım yok, opndan sadaka verebilir miyim?"

"- **Ver! Sıkma, sonra Allah da sana sıkar!**" buyurdu.[72]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre; "Esmâ Hz. Peygamber'in yanına gitti ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Zübeyr'in bana getirdiklerinden başka benim bir şeyim yok! Onun getirdiklerinden bir miktarını verecek olsam, bana günah olur mu?" diye sordu. Hz. Peygamber de;

"- **Gücün yettiği kadar ver! Sakın sıkma, sonra Allah da sana sıkar**" buyurdu.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud ve **Tirmizî**'nin rivâyetleri de ilk rivâyet gibidir. Yalnız metindeki ***"tûî"*** kelimesi yerine ***"tûkî"*** sözcüğünü kullanırlar.

Nesaî'nin rivâyeti de ikinci rivâyet gibidir ve o da ***"tûkî"*** kelimesini zikreder.

İZAH

"Sıkma" diye tercüme ettiğimiz *"lâ tûî"* lafzı, cimrilikten kinâyedir, cimri olma anlamındadır. Gerek ***"tûî"*** ve gerek ***"tûkî"*** lafzı, cimrilik manasında kullanılırlar.

Bilindiği üzere **Esmâ**, Hz. Peygamber'in baldızıdır. İkinci rivâyette Hz. Peygamber'in ona; "**Gücün yettiği kadar ver!**" demesi, ne bulursan dağıt anlamında değildir. Verebildiğin kadar ver, çünkü **Zübeyir** bundan rahatsız olmaz, aksine tasadduktan dolayı o da memnun kalır. Neticede bunun sevâbı, hem **Zübeyr**'e, hem de kendisine verilecektir.

---

[72] **Buharî**, Zekât, 21, 22; Hibe, 15; **Müslim**, Zekât, 28/88-89; **Ebû Davud**, Zekât, 46/1699; **Tirmizî**, Birr, 40/1960; **Nesaî**, Zekât, 62.

٤٦٧٩ــ (خ م د ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «إِذا أنفقتِ المرأةُ من كَسْبِ زوجها من غيرِ أمرِه ، فلهُ نصْفُ الأجْرِ ». أخرجه البخاري.

وعند مسلم زيادة في أوله ، قال : « لا تَصُم المرأة وبَعْلُها شاهد إلا بإذنه ، ولا تأذَنْ في بيته وهو شاهد إلا بإذنه... وذكر الحديث ».

وأخرج البخاري مثل هذه الزيادة وفيه: «ما أنفقتْهُ من نَفَقة من غير إذنه فإنه يُؤدَّى إليه شَطْرُه». وأخرج الترمذي ذِكْرَ الصوم وَحْدَهُ. وأخرج أبو داود الصوم والإذن وحدهما.

وفي أخرى لأبي داود : « أنَّ أبا هريرة سُئِلَ عن المرأة : هل تتصدَّقُ من بيت زوجها ؟ قال: لا إلا من قُوْتِها ، والأجرُ بينهما، ولا يَحِلُّ لها أن تتصدَّقَ من مال زوجها إلا بإذنه ».

زاد رزين: «فإن أذن لها [زوجُها] فالأجرُ بينهما فإن فعلتْ بغير إذنه ، فالأجر له، والإثْمُ عليها».

4.679- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kadın, kocasının kazancından, onun iznini almadan infâk ettiğinde, sevabın yarısı kocasınındır."[73]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Müslim'in rivâyetinde baş tarafta şöyle bir ilâve vardır:

"Bir kadın, kocası yanında iken onun iznini almadan oruç tutmasın!. Kocası yanında olan bir kadın, onun iznini almadan kimseyi evine sokmasın!..."

Buharî, bu hadîsi ziyâdeli kısmı ile de ayrıca tahric etti. Orada infâkla ilgili cümle; **"Bir kadın kocasının izni olmadan infâk edecek olsa, sevâbın yarısı kocasına gider"** şeklindedir.

Tirmizî ise, hadîsin sadece oruçla ilgili olan kısmını tahric etti.

---

[73] **Buharî**, Buyû', 12; Nafakat, 4; **Müslim**, Zekât, 26/84; **Ebû Davud**, Zekât, 44/1687-88; Savm, 74/2458; **Tirmizî**, Savm, 65/782.

Ebû Davud ise bir rivâyette sadece oruçla ilgili olan kısmı ve kocasının yanında iken onun izni olmadan kimseyi eve kabul etmemesi gerektiği ifâdesini tahric etti.

Ebû Davud'un diğer bir rivâyetine göre ise; "Ebû Hureyre'ye; 'kadının kocasının malından tasadduk etmesinin câiz olup olmadığı' soruldu. O da;

"- Hayır! Kadın ancak kendi azığından harcayabilir, sevap da, karı-koca arasında müşterektir. Kadının, kocasının malından sadaka vermesi, ancak onun izniyle helâl olur' dedi."

Rezîn buna; "Eğer kocası izin verirse, sevapta ortaktırlar, izin almadan tasadduk ederse, sevâbı kocasına, günahı kadına aittir" cümlesini de ekledi.

İZAH

İbnu'l-Esîr işaret etmemekle birlikte **Ebû Davud; "Kadın izin almadan kocasının kazancından infâk ederse, kendisine kocasının sevâbının yarısı verilir"** hadîsini de kaydetmektedir.

Hadîste sözü edilen oruç, farz olan Ramazan orucu değil, nâfile orucudur. Farzın edâsı için kimseden izin almaya gerek yoktur. İzinsiz nâfile oruç tutması da şüphesiz haram değildir. Karı-koca arasındaki sevgi ve muhabbet için nâfile oruçların erkek için de, kadın için de uygun olan zamanlarda tutulması gerekir.

İzinsiz eve kimseyi kabul etmemek ise, kocasının kabul etmeyeceği bilinen veya tanımadığı için kocasının kabul edip etmeyeceğini bilmediği kimselerle ilgilidir. Kocanın da kabul edeceği bilinen kişileri içeri almakta bir sakınca yoktur, bunun için izin almak da gerekli değildir.

٤٦٨٠ــ (ت ــ **أبو أمامة الباهلي** رضي اللّٰه عنه) قال : سمعتُ رسولَ اللّٰه صلى اللّٰه عليه وسلم يقول: يقول في خُطْبَتِه عام حَجَّةِ الوَداع : « **لا تُنفق امرأة شيئا من بيتِ زوجها إلا بإذن زوجها** ، قيل: يا رسولَ اللّٰه ، ولا الطعامَ ؟ قال : **ذلك أَفضلُ أموالنا** ». أخرجه الترمذي.

4.680- Ebû Ümâme şöyle dedi:

"Vedâ haccı yılında Rasûlullah'ın (as.) hutbede;

"Bir kadın, kocasının evinden, onun izni olmadan bir şey infâk etmesin!" dediğini işittim. Kendisine;

"- Yiyecek bir şey de mi?" diye soruldu.

"- O, mallarımızın en kıymetlisidir" dedi.[74]

٤٦٨١ـ (د س ـ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « **لا يجوزُ لامرأة عطيَّة إلا بإذن زوجها** ».

وفي رواية قال: « **لا يجوزُ لامرأة أمر في مالها إذا مَلَكَ زوجُها عِصْمَتَها** ». أخرجه أبو داود.

وعند النسائي قال: « لما فتَحَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم مَكَّةَ قام خطيبا... وذكر الأولى».

4.681- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Bir kadının, kocasının iznini almadan başkasına bir şey ihsân etmesi câiz değildir."[75]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Bir erkek bir kadının nikâhına sahipse, artık o kadının kendi malında da (izinsiz) **tasarrufta bulunması câiz değildir."**

Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti ise; "Rasûlullah (as.) Mekke'yi fethedince, hutbe okumak üzere kalktı..." diye başlar ve ilk rivâyeti zikreder.

---

[74] **Tirmizî**, Zekât 34/670.

[75] **Ebû Davud**, Buyû', 86/3546-47; **Nesaî**, Zekât, 58.

İZAH

Görüldüğü üzere **İbn Ömer**'in rivâyetleri, kendi içinde bir çelişki arz etmektedir. İlk rivâyette Vedâ haccında okuduğu hutbeden bahsedilirken, **Nesaî**'de **Mekke** fethinde denmektedir. Burada muhtemelen râvîlerden birinin hatası söz konusudur.

Ayrıca **Nesaî**'nin rivâyetinde kadının kendi malından bile kocasından izin almadan hiçbir tasarrufta bulunamayacağı ifâdesi, ne Hz. Peygamber'in tatbikatına ve bu konudaki diğer sahîh rivâyetlere ve ne de İslâm genel ilkelerine uygundur. İslâm ulemasının cumhuru da, kadının kendi malında mutlak surette istediği gibi tasarrufta bulunabileceği ve bunun için kocasından veya bir başkasından izin almaya ihtiyacı olmadığı kanâatindedirler.

٤٦٨٢ــ (م س ــ **عمير مولى آبي اللحم**) قال : « أمرني مولاي أن أقدِّرَ لحما، فجاءني مسكين ، فأطعمتُهُ منه ، فعلم بذلك مولاي، فضربني ، فأتيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم، فذكرتُ ذلك له ، فدعاه ، فقال : **لِمَ ضَرَبْتَهُ** ؟ فقال : **يعطي طعامي بغير أن آمرَه؟** فقال: **الأجرُ بينكما**».

وفي رواية قال : « كنتُ مملوكا ، فسألتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم : أتصدَّقُ من مال مولاي بشيء ؟ قال : **نعم ، والأجرُ بينكما نصفان** ». أخرجه مسلم ، وأخرج النسائي الأولى.

4.682- Âbî'l-Lahm'ın âzâdlısı Umeyr anlatıyor:

"Bir gün efendim bana et doğramamı emretmişti. Eti doğrarken yanıma bir fakir geldi, ben de ona bundan bir miktar yedirdim. Efendim bunu öğrenince beni dövdü. Bunun üzerine ben de Rasûlullah'a (as.) gittim ve durumu anlattım. Hz. Peygamber efendimi çağırdı ve ona;

"- Neden dövdün bunu?" diye sordu. O da;

"- Benim iznim olmadan yiyeceğimi başkasına vermişti" dedi. O zaman Rasûlullah (as.);

"- Onun sevâbı ikinize de verilecektir" buyurdu.[76]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Ben köle idim. Hz. Peygamber'e; *'efendimin malından bir şey tasadduk edip edemeyeceğimi'* sordum.

"- Evet, sevâbı da aranızda yarı yarıyadır" buyurdu.

Bunları **Müslim** tahric etti.

Nesaî ise ikinci rivâyeti tahric etti.

الفرع الثالث

في ابتياع الصدقة والرجوع فيها

3- SADAKAYI SATIN ALMAK VE SADAKADAN DÖNMEK

٤٦٨٣ــ (خ م ط س د ت ــ **عمر بن الخطاب** رضي الله عنه) قال : «حَمَلْتُ على فرس في سبيل الله ، فأضاعه الذي كان عنده ، فأردتُ أن أشتريَهُ ، وظننتُ أنَّهُ يبيعه برُخْصٍ، فسألتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم ؟ فقال : **لا تشترِ ، ولا تَعُدْ في صَدَقَتِكَ وإن أعطاكه بدرهم ، فإن العائد في صدقته كالعائد في قَيْئه** ». وفي رواية: «**فإن الذي يعودُ في صدقته كالكلب يعودُ في قَيْئه**». أخرجه البخاري ومسلم والموطأ والنسائي.

وفي رواية أبي داود: « أن عمرَ حمل على فرس في سبيل الله ، فوجده يُباع ، فأراد أن يبتاعَهُ، فسألَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم عن ذلك ؟ فقال : **لا تَبْتَعْهُ ، ولا تعُدْ في صَدَقَتِكَ** ».

وأخرج الترمذي نحو هذه ، وأخرج النسائي مثلها ، وقال : « **ولا تَعَرَّض في صدقتك**».

---

[76] **Müslim**, Zekât, 26/82-83; **Nesaî**, Zekât, 56.

وله في أخرى: «أنه تصدَّق بفرس في سبيل الله، فوجده يُبَاع بعد ذلك، فأراد أن يشتريَهُ، ثم أتى رسولَ الله صلى الله عليه وسلم فاسْتَأْمَرَهُ في ذلك فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **لا تَعُدْ في صدقَتك**».

4.683- Hz. Ömer anlatıyor:

"Allah yolunda (bir mücahide) bir at tasadduk etmiştim. Sonra sahibi onu elden çıkarmak istiyordu. Ben de, ucuza satacağını düşünerek onu satın almak istedim ve bunu Rasûlullah'a (as.) sordum. Hz. Peygamber;

"- Onu satın alma! Bir dirheme bile verecek olsa, sadakandan dönme! Çünkü sadakasına geri dönen, kusmuğuna geri dönen gibidir" buyurdu.[77]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre; **"Sadakasına geri dönen, kusmuğuna geri dönen köpek gibidir"** dedi.

Bunları **Buharî, Müslim, Muvatta** ve **Nesaî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyetine göre; "Hz. Ömer Allah yolunda bir at tasadduk etmiş, sonra da onu satılırken görmüş ve satın almak istemiş. Bunu Rasûlullah'a (as.) söyleyince, Hz. Peygamber;

"- Onu satın alma! Sadakana da geri dönme!" buyurmuş.

Tirmizî de bunun gibi tahric etti.

Nesaî'nin de bunun gibi bir rivâyeti daha vardır ve onun son cümlesi; **"sadakana tekrar başvurma!"** şeklindedir.

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Ömer Allah yolunda bir at tasadduk etmiş, sonra onu satılırken görmüş ve satın almak istemişti. Hz. Peygamber'e gidip fikrini sordu. Rasûlullah (as.);

"- Sadakana geri dönme!" buyurdu.

---

[77] **Buharî**, Zekât, 59; Vesâyâ, 31; Cihâd, 119, 137; **Müslim**, Hibât, 1/1-4; **Muvatta**, Zekât, 26/49-50; **Nesaî**, Zekât, 100; **Ebû Davud**, Zekât, 9/1593; **Tirmizî**, Zekât, 23/668.

İZAH

İslâm hukukçuların ekserisi, sadaka olarak verilen malın, yine o adamdan satın alınmasını mekruh görürler. Yukarıdaki hadîste Rasûlullah'ın (as.) **Hz. Ömer**'e mani olmasını da, bunun haram olduğuna değil, tenzihen mekrûh olduğu manasına hamlederler. Mekruh saymalarının sebebi de, sadakayı alan şahsın, sadakayı verene o malı satarken düşük fiyat vermek zorunda kalabileceği ihtimâlidir.

Buna mukabil bazı âlimler de hadîsi haram manasına hamlederler ve sadakasını para ile aynı adamdan geri satın almayı haram sayarlar.

Sadakadan dönmenin kusmuğuna dönen köpeğe benzetilmesi ise, onu değeri üzerinden satın almak isteyenin hâline değil, daha önce geçtiği üzere ondan vazgeçip geri istemesi durumu ile ilgilidir.

٤٦٨٤ـ (س ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «مَثَل الذي يتصدَّقُ بالصدقة ثم يرجع فيها ، كمثل الكلب قاء ، ثم عاد في قيئه فأكله». أخرجه النسائي.

4.684- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Bir sadaka verip sonra sadakasına geri dönen insan, kusan ve sonra da kusmuğuna geri dönüp onu yiyen köpek gibidir."[78]

---

[78] Nesaî, Hibe,4.

الفرع الرابع

في صدقة الوقف

4- VAKIF

٤٦٨٥ـ (خ م ت د س ــ **عمر بن الخطاب** رضي الله عنه) قال : « أصبتُ أرضا من أرضِ خَيْبَرَ ، فأتيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، فقلتُ : أصبتُ أرضا ، لم أُصِبْ مالا أحبَّ إليَّ ولا أنفسَ عندي منها ، فما تأمرُ به ؟ قال : **إن شئتَ حَبستَ أَصلها ، وتصدَّقت بها** ، قال : فتصدَّق بها عمرُ على أن لا تُباعَ ولا تُوهبَ ، في الفقراء ، وذوي القربى ، والرِّقاب ، والضيف ، وابنِ السبيل ، لا جناح على من وَليها أن يأكل منها بالمعروف ، غير مُتَموِّل مالا ، ويُطْعِم ».

وقد روي هذا الحديث عن عمر عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم أيضا مثله ، أخرجه مسلم ، والترمذي ، وأبو داود ، والنسائي نحوه. وللنسائي في أخرى : « أن عمرَ قال للنبيِّ صلى الله عليه وسلم : المائةُ سهم التي لي من خيبر ، لم أُصِبْ مالا أعجبَ إليَّ منها ، فأردتُ أن أتصدَّقَ بها ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **احبس أَصلها ، وسبِّلْ ثمرتها** ».

وفي أخرى نحوه ، وفيها : « كان لي مائةُ رأس، فاشتريتُ بها مائة سهم بخيبر من أهلها، وإني قد أردتُ أن أتقرَّبَ بها إلى الله عز وجل ... » وذكر الحديث. وفي أخرى قال: «سألتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم عن أرض لي بثَمْغ؟ قال: **احبس أصلها وسَبِّلْ ثمرتها**».

4.685- Hz. Ömer anlatıyor:

"Hayber arazisinden bana da bir pay düşmüştü. Hz. Peygamber'e gittim ve;

"- Hayber'den bana da bir pay düştü; şimdiye kadar bana ondan daha çok sevdiğim bir mal düşmemişti ve bende ondan daha mükemmel bir mal da yok. Onu ne yapmamı emredersiniz?" dedim. Hz. Peygamber;

"- İstersen malın aslını vakfeder, (gelirini) **tasadduk edebilirsin"** buyurdu.

Bunun üzerine Hz. Ömer onu, satılmamak ve hibe edilmemek şartıyla fakirlere, akrabaya, kölelere, misafirlere ve yolculara vakfetti. O malın mütevellisinin de malı ele geçirmeye çalışmadan marûf ölçüde ondan yemesinde ve yedirmesinde bir beis olmayacaktı."[79]

RİVÂYETLER

Bu hadîs aynı şekilde Hz. Ömer vasıtasıyla Rasûlullah'dan (as.) da rivâyet edilmiştir.

Müslim, Tirmizî, Ebû Davud ve **Nesaî** de bunun gibi tahric ettiler.

Nesaî'nin başka bir rivâyetine göre, Hz. Ömer Rasûlullah'a (as.);

"- Bana Hayber'den düşen yüz hisseden daha çok hoşlandığım hiçbir malım olmadı. Bu yüzden onu Allah yolunda tasadduk etmek istiyorum" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Aslını vakfet, ürününü Allah yolunda tasadduk eyle!" buyurdu.

Buna benzer başka bir rivâyette de Hz. Ömer; "bana Hayber'de yüz baş (hayvan) düşmüştü, onunla Hayberlilerden yüz hisse aldım. Bununla ben, Azîz ve Celîl olan Allah'a yaklaşmak istiyordum..." diyerek aynı hadîsi rivâyet eder.

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Hz. Peygamber'e Semğ mıntıkasında bulunan arazimin durumunu sormuştum. Bana;

"- Aslını vakfet, ürününü Allah yolunda tasadduk eyle!" dedi.

İZAH

İlk rivâyetin son kısmında **Hz. Ömer**'e aitmiş gibi görünen **"satılmamak, hibe edilmemek şartıyla..."** cümlesi, **İbnu'l-Esîr**'in de işaret ettiği gibi Hz. Peygamber'in sözü olarak da nakledilmiştir. **Buharî**'deki rivâyetlerden biri de bu şekildedir.

---

[79] **Buhari**, Vesâyâ, 22, 28, 29, 32; Şurût, 19; **Müslim**, Vasıyyet, 4/15; **Tirmizî**, Ahkâm, 36/1375; **Ebû Davud**, Vesâyâ, 13/2878; **Nesaî**, İhtibâs, 2-3.

Vakıf; belli bir malı belli şartlarla hapsetmektir diye tanımlanır. Vakıfta esas olan mülkün menfâatini halka tahsis etmektir.

Hadîste vakıfla ilgili bazı şartlar ve söz konusu malın kimlere vakfedildiği belirtilmektedir. İslâm âlimlerine göre vakfedilen mal artık sahibinin mülkü olmaktan çıkmış ve Allah'ın mülkü hâline gelmiştir.

Vakfedilen malın, vakfedilen kişinin mülkü sayılıp sayılmayacağı konusunda farklı görüşler vardır. **Hanefîler**'e göre, mal onun mülkü olmaz, sadece gelirinden yararlanır **İmâm Mâlik** ile **Ahmed b. Hanbel**'e göre ise mal, vakfedilen kişinin mülkü olur. İlâve etmek gerekir ki onun mülkü sayılması, hibe, satış ve miras gibi tasarruflarda bulunmasının da câiz olduğu anlamına gelmez.[80]

Semğ, Medîne civarında bir yer adıdır. **Hz. Ömer**'in orada güzel bir hurmalığı vardı. Bir gün orada çalışırken ikindi namazını kaçırmıştı. Bundan fevkalâde müteessir olan **Hz. Ömer; "bu hurmalık beni namazdan alıkoydu! Sizler şahit olun, onu vakfettim"** diyerek Allah yolunda vakfetmişti.

Ebû Davud'un rivâyetine göre **Hz. Ömer, Hayber'**deki hissesini, **Semğ'**deki hurmalığını, **İbnu'l-Ekva'** hurmalığını ve **Vâdilkura**'daki yerini Allah rızası için vakfetmiş ve bunu da yazı ile kayıt altına almıştı. Bu vakfiyeyi kâtibi **Muaykıb** yazmış, **Abdullah b. Erkam** da buna şahit olmuştu. **Hz. Ömer**, vakfın mütevellisi olarak da yaşadığı müddetçe kızı **Hz. Hafsa**'yı tayin etmişti.[81]

Yukarıdaki rivâyette de belirtildiği üzere **Hz. Ömer Hayber**'de kendisine düşen ganimet mallarından orada arazi almıştı ve bu arazinin miktarı da, bir Müslüman askerinin hissesine düşen miktarın yüz katı büyüklüğünde idi.

---

[80] Vakıf ve hükümleriyle ilgili geniş malumat için bkz., *Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, IV, 284-380, V, 5-114.

[81] **Ebû Davud**, Vesâya, 13/2879.

الفرع الخامس
في إحصاء الصدقة

5- SADAKAYI SAYARAK VERMEK

٤٦٨٦ــ (د س ــ **عائشة** رضي الله عنها) : « أنها ذَكَرَتْ عدة [من] مساكين - قال أيوب: أو قال: عِدَّةً من صدقة - فقال لها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أعطي، ولا تُحصي ، فيحصي الله عليك**». أخرجه أبو داود.

وفي رواية النسائي عن أبي أُمامة به سهل بن حُنيف قال : « كنا يوما في المسجد جلوس، ونفر من المهاجرين والأنصار ، فأرسلنا رجلا إلى عائشة ليستأذن ، فدخلنا عليها ، قالتْ : دخل عليَّ سائل مرَّةً ، وعندي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فأمرتُ له بشيء ، ثم دعوتُ به ، فنظرتُ إليه ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **أما تريدين أن لا يدخل بيتَكِ شيء ولا يخرجَ إلا بعلمك؟** قلت: نعم، قال: **مهلا يا عائشةُ ، لا تُحْصي ، فيحصي الله عز وجل عليك**».

4.686- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre; o (Hz. Peygamber'e) bazı fakirleri saymış –veya râvî Eyyûb, sadakaları saymış dedi-. Bunun üzerine Rasûlullah (as.), Hz. Âişe'ye;

"- Ver, sayma! Sonra Allah da sana sayarak verir" dedi.[82]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Nesaî'nin Ebû Ümâme b. Sehl b. Huneyf'ten rivâyeti de şöyledir:

"Bir gün Ensâr ve Muhâcirlerden bir gurup hâlinde mescitte oturuyorduk. Hz. Âişe'ye birini gönderdik. İzin isteyip huzuruna girdiğinde Hz. Âişe şunu anlatmış:

"Rasûlullah'ın (as.) da benim yanımda bulunduğu bir günde evime bir dilenci gelmişti. Ona bir şeyler verilmesini emretmiştim.

---

[82] **Ebû Davud**, Zekât, 46/1700; **Nesaî**, Zekât, 62.

Sonra verilen şeyin ne olduğunu isteyip baktım. Bunun üzerine Hz. Peygamber bana;

"- Senin haberin olmadan evine bir şeyin girip çıkmasını istemiyor musun?" diye sordu. Ben de;

"- Evet" dedim. O zaman;

"- Yavaş ol, ya Âişe! (Sadaka verirken) **sayma, sonra Azîz ve Celîl olan Allah da sana sayarak verir"** buyurdu.

İZAH

"Saymadan ver, yoksa Allah da sana sayarak verir" cümlesi, hayır-hasenata teşvik için bir mübalağa ifâdesidir. Çünkü çok hesap kitap yapmak, insanı cömertlikten uzaklaştırıp cimrileştirebilir. Bu hâl de, Allah tarafından kendisine lütfedilmesine engel olur. Zira Allah, verene daha çok vereceğini vaat etmektedir.

٤٦٨٧ – (خ م – أسماء بنت أبي بكر رضي الله عنهما) قالت : قال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **أنفقي – أو انْضَحي ، أو انْفَحي – ولا تُحصي ، فيُحصيَ الله عليك** ».

وفي رواية : « **أنفقي ، ولا تحصي ، فيحصي الله عليك ، ولا تُوعي فيوعي الله عليك** ».

وفي أخرى قالت: قال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **لا تُوكي فيوكي الله عليك** ».

وفي أخرى : « **لا تحصي فيحصي الله عليك** ».

أخرجه البخاري ومسلم. وقد تقدَّم في الفرع الثاني لأسماء رواياته فيها هذا المعنى بزيادة غيره.

4.687- Esmâ bint Ebî Bekir'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) bana şöyle dedi:

"- İnfâk et! –Yahut dök, veya ver dedi-. **Sayarak verme, yoksa Allah da sana sayarak verir."**[83]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette şöyle dedi:

"- İnfâk et! Ama sayarak verme, yoksa Allah da sana sayarak verir. Sıkma, yoksa Allah da sana sıkar."

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"- Ver! –Yahut dök, veya infâk et dedi-. **Ama sayarak verme, yoksa Allah da sana sayarak verir. Sıkma, yoksa Allah da sana sıkar."**

Bir başka rivâyette sadece; **"cimri olma, yoksa Allah da sana cimrilik yapar"** dedi.

Diğer bir rivâyete göre de sadece; **"sayma, sonra Allah da sana sayar"** dedi.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Daha önce geçen ikinci bölümde **Esmâ**'nın yine bu konuda bir rivâyeti (hadîs no; 4678) zikredilmişti.

الفرع السادس

في الصدقة عن الميت

6- ÖLÜ ADINA SADAKA VERMEK

٤٦٨٨ــ (خ ت د س ــ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أن رجلا قال للنبيِّ صلى الله عليه وسلم: « إِن أُمي تُوُفِّيت ، أينفعُها إِن تصدَّقْتُ عنها ؟ قال : **نعم** ، قال : فإِن لِي مَخْرَفا ، فأنا أُشهِدك أني قد تصدَّقْتُ به عنها ».

وفي أخرى نحوه وفي أوله: «أن سعدَ بنَ عُبَادَةَ - أخا بني سعد - تُوُفِّيتْ أمُّهُ وهو غائب عنها فقال: يا رسولَ الله إِن أُمي تُوفِّيتْ وأنا غائب أينفعها ؟.» وذكر الحديث. أخرجه

---

[83] **Buharî**, Zekât, 21; Hibe, 15; **Müslim**, Zekât, 28/88-89.

البخاري وأخرج الأولى الترمذي وأبو داود والنسائي. وفي أخرى للنسائي: « أن سَعْدا سأل النبيَّ صلى الله عليه وسلم: إن أمّي ماتَتْ ولم تُوصِ ، أفأتصدَّقُ عنها ؟ قال : **نعم** ».

4.688- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edilmiştir:

"Bir adam (Sa'd b. Ubâde) Hz. Peygamber'e;

"- Benim annem öldü; onun adına sadaka verecek olsam, acaba bunun kendisine faydası olur mu?" diye sordu.

"- Evet" buyurdu. Bunun üzerine Sa'd;

"- Benim bir hurmalığım var; seni şahit kılıyorum ki, ben onu annem adına tasadduk ediyorum" dedi.[84]

RİVÂYETLER

Buna benzer başka bir rivâyetin baş tarafı şöyledir:

"Benû Sa'd'ın kardeşi Sa'd b. Ubâde'nin annesi, kendisinin yanında bulunmadığı bir sırada vefat etmişti. Bunun üzerine Sa'd;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; annem öldü ve ben yanında değildim. Acaba ona bir faydam dokunabilir mi?" diye sordu...

Bunları **Buharî** tahric etti. İlk rivâyeti **Tirmizî, Ebû Davud** ve **Nesaî** de tahric ettiler.

Nesaî'nin diğer bir rivâyetine göre; Sa'd, Hz. Peygamber'e;

"- Annem öldü, bir vasiyet de bırakmadı. Onun adına sadaka verebilir miyim?" diye sordu. Hz. Peygamber de;

"- Evet" buyurdu.

İZAH

Bu rivâyet, ölü adına verilen sadakanın ve hayır-hasenatın sevabından ölünün yararlanacağını ifâde etmektedir. **Tirmizî** de, ölünün, sadece kendisi adına verilen sadakadan ve yapılan duâdan istifâde edebileceğini kaydetmektedir. Bu iki şeyden ölünün istifâde edeceği konusunda âlimler ittifak hâlindedirler.

---

[84] **Buharî**, Vesâyâ, 15, 20, 26; **Tirmizî**, Zekât, 33/669; **Ebû Davud**, Vesâyâ, 15/2882; **Nesaî**, Vesâyâ, 8.

Ölü adına yapılan ibadetlerin kendisine ulaşıp ulaşmayacağı konusu, tartışmalı bir meseledir. Meşhur bir hadîste belirtildiği üzere üç şeyden ölü istifâde eder:

1- Sadaka-i câriye: Okul, câmi, yol, çeşme gibi insanların istifâdesine sunulan ve sürekliliği olan hayırlar.

2- Faydalanılan ilim: İnsanlığın istifâdesi için yazdığı kitaplar ve yetiştirdiği öğrenciler.

3- Duâ eden sâlih evlat: Aslında duânın ölüye ulaşması için mutlaka evlâdının duâ etmesi şart değildir, herkesin duâsı herkese ulaşır. Burada evlâdın zikredilmesi, hem onları duâya teşviktir ve hem de anne-babaya en çok ancak evlâdının duâ edebileceğinden dolayıdır.

Ölünün yerine namaz kılmak, oruç tutmak gibi bedenî ibâdetlere gelince, ulemanın ekserisine göre bundan ölü istifâde edemez. Zira bedenî ibâdetlerde vekâlet söz konusu değildir.

Hanefî fukahasına göre ise, namaz, oruç, sadaka, Kur'ân okumak gibi amellerin sevâbını başkasına bağışlamak câizdir. Ancak *"İnsana, kazandığından başka bir şey yoktur"*[85] âyeti delil gösterilerek **Hanefîler**'e itiraz edilmiştir. **Hanefî** fukahası da bu itiraza, **"ancak başka biri ona sevâbını bağışlamadığı takdirde"** diye âyeti kayıtlayarak cevap vermişlerdir. Buna göre başka biri sevâbını bağışlayacak olursa, bu câizdir. Nitekim duâ ve istiğfârdan ölünün istifâde edeceği sahîh hadîslerle sâbittir. Halbuki âyette, hiçbir şeyin insana fayda vermeyeceği belirtilmekte idi. Bunlar ölüye ulaştığına göre, başka hayır ve ibâdetlerden hâsıl olan sevâbın ölüye bağışlanması hâlinde, ölü bunlardan da istifâde eder. Yukarıda işaret ettiğimiz **"insan ölünce, üç şey müstesnâ ameli kesilir"** hadîsinde de, insanın bizzat kendi amelinin kesileceği ifâde edilmektedir. Nitekim söz konusu üç şey, bizzat insanın kendi amelidir. Bu ifâde, başkasının bağışladığı sevâbın ona ulaşmasına mani değildir.

Âyetteki *"Kazandığından başka bir şey yoktur"* ifâdesi, adâlet olarak yoktur, ama ikrâm ve ihsân yoluyla olabilir şeklinde de yorumlanmıştır.

---

[85] Necm, 32.

٤٦٨٩ــ (خ م ط د س ــ عائشة رضي الله عنها) أن رجلا قال لرسول الله صلى الله عليه وسلم: «إن أُمِّي افْتُلِتَت نفسُهَا، وأظنُّها لو تَكَلَّمتْ تَصدَّقتْ فهل لها أجْر إن تصدَّقتُ عنها ؟ قال : نعم».

وفي رواية : « افْتُلِتَتْ نفسُهَا و لم تُوصِ... وذكر نحوه». أخرجه الجماعة إلا الترمذي.

4.689- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Bir adam Hz. Peygamber'e;

"- Annem âniden öldü. Zannediyorum ki konuşabilseydi, sadaka verirdi. Onun adına ben sadaka verecek olsam, acaba ona sevap olur mu?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- Evet" buyurdu.[86]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette hadîs, *"annem âniden öldü, vasiyet de yapamadı..."* diye devam eder.

Hadîsi **Tirmizî** harîç Kütüb-ü Sitte müellifleri tahric ettiler.

٤٦٩٠ــ (د س ــ سعد بن عبادة رضي الله عنه) قال: « قلتُ : يا رسول الله، إن أمي ماتت ، فأيُّ الصدقة أفضلُ ؟ قال : الماءُ ، فحفر بئرا وقال : هذه لأمِّ سَعْد ». أخرجه أبو داود ، والنسائي.

4.690- Sa'd b. Ubâde'den rivâyet edilmiştir:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; annem öldü, en faziletli sadaka hangisidir?" diye sordum.

"- Sudur" buyurdu. Bunun üzerine Sa'd b. Ubâde hemen bir kuyu kazıp su çıkardı ve; *"bu, Sa'd'ın annesi içindir"* dedi.[87]

---

[86] **Buharî**, Vesâyâ, 19; **Müslim**, Zekât, 15/51; Vasıyyet, 2/12-13; **Muvatta**, Akdıye, 41/53; **Ebû Davud**, Vesâyâ, 15/2881; **Nesaî**, Vesâyâ, 9.

[87] **Ebû Davud**, Zekât, 41/1679-81; **Nesaî**, Vesâyâ, 1.

٤٦٩١— (م س — أبو هريرة رضي الله عنه) أن رجلا قال للنبي صلى الله عليه وسلم: «إن أبي مات و لم يُوصِ أفينفعُهُ أن أتصدّق عنه؟ قال: نعم». أخرجه مسلم وزاد النسائي فيه: «وترك مالا».

4.691- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Bir adam Hz. Peygamber'e;

"- Babam vasiyet yapamadan öldü; onun namına sadaka versem, acaba bunun ona faydası olur mu?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- **Evet**" buyurdu.[88]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Nesaî'nin rivâyetinde; *"geride mal da bıraktı"* ilâvesi vardır.

٤٦٩٢— (ط س — سعيد بن عمرو بن شرحبيل [بن سعيد بن سعد بن عبادة]) عن أبيه عن جدّه قال : « خرج سعدُ بنُ عُبادةَ مع النبيِّ صلى الله عليه وسلم في بعض مَغازيه ، وَحَضَرَتْ أُمَّه الوفاةُ بالمدينة، فقيل لها : أوصي ، فقالتْ : فيمَ أوصي؟ المالُ مالُ سَعْد، فتوفيتْ قَبْلَ أن يَقْدَم سَعْد، فلما قدمَ سَعْد ذُكرَ ذلك له ، فقال : يا رسولَ الله ، هل ينفعُها أن أتصدّق عنها؟. فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: نعم، فقال سَعْد: حائط كذا وكذا صدقة عنها - لحائط سماه ». أخرجه الموطأ ، والنسائي.

4.692- Saîd b. Amr b. Şurahbîl b. Saîd b. Sa'd b. Ubâde[89], babası[90] ve dedesi[91] vasıtasıyla şunu rivâyet eder:

---

[88] **Müslim**, Vasıyyet, 2/11; **Nesaî**, Vesâyâ, 8.

[89] **Saîd b. Amr b. Şurahbîl b. Saîd b. Sa'd b. Ubâde el-Ensârî el-Hazrecî el-Medenî**: Medîneli sika râvîlerdendir. Meşhur sahabî Sa'd b. Ubâde'nin torununun torunudur. İbn Hibbân onu **Sikat**'ında zikreder. Hadîsi **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[90] **Amr b. ŞurahbÎl b. Saîd b. Sa'd b. Ubâde el-Ensârî el-Hazrecî el-Medenî**: Medîneli râvîlerdendir. Meşhur sahabî Sa'd b. Ubâde'nin torununun oğludur. Babasından rivâyeti vardır. Kendisinden oğlu Saîd b. Amr rivâyet etti. İbn Hibbân onu **Sikat**'ında zikretti. Hadîsi **Nesaî**'de tahric edildi.

"Sa'd b. Ubâde, Hz. Peygamber'le birlikte bir gazâya çıkmıştı. Onlar gidince annesi Medîne'de ölüm döşeğine düştü. Ona;

"- Vasiyet et!" diye ısrar edildi ise de;

"- Neye vasiyet edeyim? Mal benim değil, Sa'd'ın" diye karşılık verdi ve Sa'd b. Ubâde seferden dönmeden vefat etti. Sa'd dönünce, kendisine bu durum anlatıldı. Bunun üzerine Sa'd;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; onun adına sadaka versem, kendisine faydası olur mu?" diye sordu. Hz. Peygamber de;

"- Evet" buyurdu.

Bunun üzerine Sa'd, isimlerini de zikrederek;

"- Şu şu bostan annem adına sadakadır" dedi.[92]

---

[91] **Şurahbîl b. Saîd b. Sa'd b. Ubâde el-Ensârî el-Hazrecî el-Medenî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Meşhur sahabî Sa'd b. Ubâde'nin torunudur. Dedesinden rivâyeti vardır. Kendisinden oğlu Amr b. Şurabîl ve Abdullah b. Muhammed b. Akîl rivâyet etti. İbn Hibbân onu **Sikat**'ında zikreder. Hadîsi **Nesaî**'de tahric edilmiştir.

[92] **Muvatta**, Akdıye, 41/52; **Nesaî**, Vesâyâ, 7.

(ص) "sad" harfi:

الكتاب السادس
في صلة الرحم

6. KİTÂB: **SILA-İ RAHİM**: **4.693-4.704**

الكتاب السادس

في صلة الرحم

62- SILA-İ RAHİM

٤٦٩٣ـ (ت د ـ أبو سلمة بن عبد الرحمن بن عوف) قال: «اشتكى أبو الرَّدَّاد الليثيُّ، فعادَهُ عبدُ الرحمن بنُ عوف فقال: خيرُهم وأوصلُهم ما علمتُ أبو محمد فقال عبدُ الرحمن: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: **قال الله عز وجل: أنا الله، وأنا الرحمنُ، خلقتُ الرَّحِمَ ، وشققتُ لها اسما من اسمي، فمن وَصَلَها وصلتُهُ، ومن قطعَها – قطعتُه– أو قال : بتتُّه»**. أخرجه الترمذي، وأبو داود.

4.693- Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf anlatıyor:

"Ebû'r-Reddâd el-Leysî[1] hastalanmış, Abdurrahman b. Avf kendisini ziyarete gitmişti. Ebû'r-Reddâd;

"- Bildiğim kadarıyla insanların en hayırlısı ve en vefâlısı Ebû Muhammed (Abdurrahman b. Avf)'tır" deyince, Abdurrahman şöyle söyledi:

"Ben Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Azîz ve Celîl olan Allah buyurdu ki:

"Ben, Allah'ım! Ben, Rahman'ım! Rahimi *(akrabalığı)* ***ben yarattım ve ona kendi ismimden bir isim verdim. Kim rahimi*** *(akrabalığı)* ***gözetirse, ben de onu gözetirim. Kim, onunla ilgiyi keserse, ben de kendisiyle ilgiyi keserim."***[2]

---

[1] **Ebû'r-Reddâd el-Leysî el-Medenî**: Medîneli sahabîlerdendir. Yalnız İbn Hibbân onu tâbiîlerden saymıştır. Benû Leys kabilesine mensuptur. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[2] **Ebû Davud**, Zekât, 45/1694-95; **Tirmizî**, Birr, 9/1972.

İZAH

"**Rahman**" ile "**Rahîm**" aynı kökten türeyen kelimelerdir ve **Esmâ-i Hüsnâ'**dandır. Genel anlamıyla merhametli olmayı ifade eder.

Yine aynı kökten gelen "**rahim**" kelimesi "**akrabalık**" manasınadır. Dolayısıyla akrabalık manasına gelen **"rahim"** kelimesi, kökü itibariyle, hem Allah'ın sıfatı olmakta ve hem de merhamet manasına gelmektedir. Bu itibarla "**rahim**", Rahman'ın rahmetinin eseridir. Buna göre bu kelime, çok merhametli olan Allah, sıla-i rahim yapanlara, yani akrabalık haklarını gözetenlere her iki dünyada da merhamet buyuracak manasını muhtevidir.

Sıla-i rahim kavramı içine; ziyaret, yardım, iyilik, şefkat, merhamet, sevinç ve kederlere ortak olmak gibi hususlar girer.

Müteakip hadîslerde de görüleceği üzere "**sıla-i rahim**", fıtrî bir duygudur ve insanla birlikte yaratılmıştır.

Sıla-i rahim, Rasûlullah'ın (as.) Peygamberlikten önce de ısrarla koruduğu, dikkat ettiği hususlardan biridir. İlk vahyi müteâkip zevcesi **Hz. Hatice'**ye; **"bana kim inanır?"** diye endişesini izhar ettiğinde, **Hz. Hatice** kendisini teselli ederken; **"Allah seni utandırmaz, çünkü sen sıla-i rahmi gözetiyorsun"** demişti. **Herakliyus, Ebû Süfyan**'a; **"Muhammed size neyi emrediyor?"** diye sorunca, **Ebû Süfyan** da; **"Sıla-i rahmi emrediyor"** cevabını vermişti.

"Rahim", her ne kadar akrabalık manasına gelmekte ise de, bu türlü insanî ve medenî davranışlar sadece kan bağı ile bağlı olduğumuz yakınlarımıza karşı değil, diğer komşulara, arkadaşlara, meslektaşlara ve genelde de bütün insanlık câmiasına karşı gösterilmesi gerekir.

٤٦٩٤ــ (خ م ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **إن الرَّحِمَ شُجْنة من الرَّحْمَنِ ، فقال الله : من وَصَلَك وصلتُه ، ومن قَطَعَك قطعتُه** ».

وفي رواية قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **إن الله خَلَقَ الخلق ، حتى إذا فَرَغَ منهم قامَت الرَّحِمُ ، فأخذت بحَقْوِ الرحمن ، فقال : مَهْ ؟ قالت: هذا مقامُ العائذ [بكَ] من القَطيعة، قال: نعم، أمَا تَرضينَ أن أَصِلَ مَنْ وَصَلَك ، وأقْطَعَ مَنْ قَطَعَك ؟ قالت: بلى ،**

قال : فذلك لك ، ثم قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : اقرؤوا إن شئتم : { فَهَلْ عَسَيْتُمْ إنْ تَوَلَّيْتُمْ أنْ تُفْسِدُوا في الأرضِ وَتُقَطِّعُوا أرْحَامَكُمْ ، أُولَئكَ الَّذينَ لَعَنَهُمُ اللهُ ، فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَى أَبْصَارَهُم ، أَفَلا يَتَدَبَّرُونَ القُرْآنَ ، أَمْ على قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ؟ } [محمد: ٢٣ ، ٢٤]

». أخرجه البخاري، وأخرج الثانية مسلم.

4.694- Ebû Hureyre'nin rivâyet ettiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Rahim, **Rahman'dan türemiştir. Yüce Allah şöyle buyurdu:**

"Kim seni gözetirse, ben de onu gözetirim. Senden ilgiyi kesenden ben de ilgiyi keserim."[3]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Yüce Allah mahlûkatı yaratmıştı; yaratma işi bitince Rahim ayağa kalkmış, Rahman'ın eteğine sarılmış ve şöyle demişti:

"- Bu, akrabalıktan ilgiyi kesenden sana sığınan kişinin ayağa kalkışıdır."

Allah şu karşılığı verdi:

"- Evet. Seni gözeteni ben de gözeteyim, senden ilgiyi kesenden ben de ilgiyi keseyim, razı olmaz mısın?"

"- Olurum" deyince, Cenab-ı Hak;

"- Öyleyse, bu sana verildi" **buyurdu.**

Sonra Rasûlullah (as.), **"İsterseniz şu âyeti okuyun"** dedi:

"Demek idâreyi ele alırsanız, yeryüzünde fesat çıkaracak ve akrabalık bağlarını kesecekseniz öyle mi? İşte onlara Allah lânet etmiş, gözlerini kör, kulaklarını sağır etmiştir. Onlar, Kur'ân'ı hiç mi düşünmezler? Yoksa kalplerinde kilit mi var onların?"[4]

Bunları **Buharî** tahric etti. İkincisini **Müslim** de tahric etti.

---

[3] **Buharî**, Tevhîd, 35; Tefsîr, 47; Edeb, 13; **Müslim**, Birr, 6/16.

[4] Muhammed, 22-24.

İZAH

"**Rahm**"in ayağa kalkıp konuşması hâdisesi, bir istiâredir. Sıla-i rahmin önemini belirtmek, bunun gereğini yerine getirenlerin faziletini göstermek, getirmeyenlerin de sorumluluğunu anlatmak amacına matuftur.

٤٦٩٥ـ (خ م ـ عائشة رضي الله عنها) قالت : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «الرَّحِمُ مُعلَّقة بالعرش ، تقولُ : من وَصَلَنِي وَصَلَهُ الله ، ومن قطعني قطَعَهُ الله ». أخرجه البخاري ومسلم.

4.695- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Rahim, Arş'a asılmış ve; *'Beni sıla edeni Allah da sıla etsin! Benden ilgiyi kesenden Allah da ilgiyi kessin!'* demektedir.[5]

٤٦٩٦ـ (خ ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « مَن سَرَّه أن يَبْسُطَ الله له في رزقه ، وأن يَنْسأَ له في أثره ، فلْيَصِلْ رحمه ». أخرجه البخاري.

وعند الترمذي : أنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : « تعلَّموا من أنسابكم ما تصلون به أرحامكم، فإن صلة الرحم : محبَّة في الأهل ، مَثْرَاة في المال، مَنْسَأة في الأثر».

4.696- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in şöyle dediğini rivâyet etti:

"Allah tarafından rızkının genişletilmesini ve ecelinin uzatılmasını isteyen, sıla-i rahim yapsın!"[6]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti. **Tirmizî**'nin rivâyeti ise şöyledir:

---

[5] **Buharî**, Edeb, 13; **Müslim**, Birr, 6/17.

[6] **Buharî**, Edeb, 12; **Tirmizî**, Birr, 49/1980.

"Neseplerinizden sıla-i rahim yapacaklarınızı öğrenin! Çünkü sıla-i rahim, âilede sevgiye, malda berekete, ömürde uzamaya vesiledir."

İZAH

Sıla-i rahim ile ne rızkın artması ve ne de ömrün uzaması arasında doğrudan bir münasebet yoktur. Ancak sıla-i rahim ile, eş-dost arasında iyi ilişkiler kurulur, sevgi ve saygıya dayalı bir ortam tesis edilir. Böyle bir ortam da insana huzur ve mutluluk verir. İnsan, yaşadığı günlerin zevkini tadar, hayatını dolu dolu yaşar. Bu da kendisinde, sanki daha çok yaşamış hissini uyandırır. Nitekim insanın sıkıntı içinde geçen günleri, sanki hayatından kabul etmediği, yaşamamış saydığı günlerdir. Bu itibarla sıla-i rahim ile ömrün uzaması arasında doğrudan bir ilişki olmamakla birlikte, hayatını eş-dostla birlikte huzur ve mutluluk içinde geçirmesi, insanda sanki daha uzun yaşamış duygusunu uyandırır.

Bu ifâde; insanın günahlardan uzak durup hayırlı işler yapması ve öldükten sonra da hayırla yâd edilmesi şeklinde de anlaşılmıştır.

Bu cümleyi **sâlih zürriyet** diye te'vîl edenler olduğu gibi, hakiki manasına hamledenler de vardır. Buna göre de; ömrün artması Allah'ın ilmine nispetle değil, ömre müvekkel meleklerin ilmine nispetledir. Ana Kitap'ta olan daima mahfuz, ama meleklerin bilgileri her an değişebilir.

"**Rızkın çoğalması**" ifadesi de aynı şekilde anlaşılmalıdır. Allah'ın takdir ettiği rızık miktarından farklı bir şey tecelli etmez. Ama sıla-i rahim sayesinde kurulacak dostluklarla iş dünyasında da daha iyi kazanç yollarının bulunması mümkün olabilir. El birliği ile yapılan işlerde, ferdî girişimlerden daha iyi neticeler elde edilebilir. Bu itibarla Allah katında takdir edilen rızık miktarına göre değil, ama insanın sıla-i rahim yoluyla geliştirdiği dostluklar sayesinde ferden kazandıklarına nispetle daha bol rızık imkânı bulabilir.

Burada temas edilmesi gereken bir husus da; insanın sıla yapması için nesebini, soyunu-sopunu öğrenmesi emridir. Her insan, mutlaka belli bir soydan gelir. Kendi soyunun en iyi, en faziletli ve en sâlih kişilerden müteşekkil olmasını herkes arzu eder. Böyle bir

geçmişe sahip olmak, herkese gurur verir. Ancak çoğu kere bu mümkün olmamaktadır. Böyle olmakla birlikte insanın yine de kendi soyunu bilmesi, kabullenmesi ve onlara karşı gereken ilgi ve alâkayı eksik etmemesi gerekir.

٤٦٩٧ـ (خ م د ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) أنّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: «مَن سَرَّهُ أن يَبسُطَ الله عليه في رِزْقِه أو يَنسَأَ في أثرِه فَلْيَصِلْ رحمَه». أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود.

4.697- Enes. b. Mâlik, Rasûlullah'ın (as.) şöyle dediğini rivâyet etti:

"Allah tarafından rızkının arttırılmasını veya ömrünün uzatılmasını isteyen, sıla-i rahim yapsın!"[7]

٤٦٩٨ـ (خ م د ـ جبير بن مطعم رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: «لا يَدْخُلُ الجنةَ قاطِعٌ». زاد في رواية قال سفيان: «يعني: قاطعَ رحم». أخرجه البخاري، ومسلم، وأبو داود.

4.698- Cubeyr b. Mut'im'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Sıla-i rahmi kesen, cennete giremez."[8]

İZAH

"Cennete giremez" ifadesi; ya haram olduğunu bildiği halde, inadına sıla-i rahmi terk etmeyi helâl kabul ettiği için cennete giremeyeceği, ya da cennete ilk girenlerle birlikte giremeyeceği manasında anlaşılmalıdır.

---

[7] **Buharî**, Edeb, 12; Buyû', 13; **Müslim**, Birr, 6/20; **Ebû Davud**, Zekât, 45/1693.

[8] **Buharî**, Edeb, 11; **Müslim**, Birr, 6/19; **Ebû Davud**, Zekât, 45/1696.

٤٦٩٩ــ (خ د ت ــ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « **ليس الواصلُ بالمكافئ ، [ولكن] الواصلُ: مَنْ إذا قَطعَتْ رَحِمُهُ وَصَلَهَا**». أخرجه البخاري. قال سفيان الثوري : رفعه الحسن ، وفطر [بن خليفة] ، ولم يرفعه الأعمش ، وأخرجه الترمذي، وأبو داود ، قال: « **إذا انقطعَتْ رحمُه وَصَلها** ».

4.699- Abdullah b. Amr b. el-Âs anlatıyor:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle dediğini duydum:

"Sıla-i rahim yapan insan, gördüğü iyiliğe karşılık veren kimse değildir. Asıl sıla yapan kişi, akrabası kendisinden ilgiyi kestiği halde ona sıla yapandır."[9]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

Süfyan es-Sevrî dedi ki: "Hasan-ı Basrî ve Fıtr b. Halife[10] bu hadîsi Hz. Peygamber'e ref' ettiler. A'meş ise onu Hz. Peygamber'e ref' etmedi."

Hadîsi **Tirmizî** ve **Ebû Davud** da tahric etti.

İZAH

Burada sıla-i rahmin mutlaka karşılık gözeterek yapılmaması gerektiği ve sadece bize iyilik edenlere mukabele etmenin yeterli olmadığı ifade edilmektedir. Sıla bir fazilet olmakla birlikte, sadece yapılana karşılık vermekten ibaret değildir. Asıl sıla, ilgi ve alâka kesildiği halde münasebeti devam ettirebilmektir. En kâmil manada sıla da budur.

---

[9] **Buharî**, Edeb, 15; **Ebû Davud**, Zekât, 46/1697; **Tirmizî**, Birr, 10/1973.

[10] **Ebû Bekir, Fıtr b. Halîfe el-Kuraşî el-Mahzûmî el-Kûfî el-Hannât**: ö. 153/770. Kûfeli tâbiîlerdendir. Babasından ve Ebû't-Tufeyl'den rivâyetleri vardır. Kendisinden Abdullah b. el-Mübârek, İbn Uyeyne ve Süfyan es-Sevrî rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

٤٧٠٠ــ (م ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أن رجلا قال : « يا رسولَ الله ، إن لي قرابة ، أصِلُهُم ويقطعونني ، وأُحْسِن إليهم ويُسيئون إليَّ ، وأحلُم عنهم ، ويجهلون عليَّ ؟ قال : **لئن كنتَ كما قلتَ فكأنما تُسِفُّهُم المَلَّ ، ولن يزال معك من الله ظهير عليهم ما دُمتَ على ذلك** ». أخرجه مسلم.

4.700- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Bir adam Hz. Peygamber'e dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; benim akrabam var, onlara sıla yapıyorum, ama onlar benimle ilgiyi kesiyorlar. Ben onlara iyilik yapıyorum, onlar bana kötülük yapıyorlar. Ben onlara yumuşak davranıyorum, anlar bana karşı câhillik ediyorlar."

Hz. Peygamber şu cevabı verdi:

"- **Eğer dediğin gibi ise, sen sanki onlara sıcak kül yediriyorsun! Sen buna devam ettiğin müddetçe, onlara karşı senin yanında Allah tarafından daima bir yardımcı bulundurulacaktır."**

٤٧٠١ــ (خ م ـ **عمرو بن العاص** رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول جهارا غير سِرّ : « **إن آل أبي ليسوا بأوليائي ، إنما وَلِيِّيَ الله وصالحُ المؤمنين**». وفي رواية : « **إن آل أبي فلان** ». قال البخاري : زاد عَنْبسةُ بنُ عبد الواحد عن بيان [ابن بشر الأحمسي البَجَلي] : «**ولكن لها رحم أَبُلُّها ببلاها** ». أخرجه البخاري ومسلم.

4.701- Amr b. el-Âs'tan rivâyet edilir:

Rasûlullah'ın (as.) gizli değil, açıkça şöyle söylediğini işittim:

"Ebû filân âilesi, benim dostlarım değildir. Benim dostum ancak Allah ile sâlih mü'minlerdir."[11]

RİVÂYETLER

Buharî dedi ki:

"Anbese b. Abdülvâhid[12], Beyân b. Bişr el-Ahmesî el-Becelî'den[13] naklen şöyle rivâyet etti:

---

[11] **Buharî**, Edeb, 14; **Müslim**, İman, 93/366.

"Ama onların akrabalık hakları vardır, akrabalığın gereğini de yaparım." Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İZAH

Burada Hz. Peygamber, insanlarla olan dostluk ilişkisinde imanı esas ölçü aldığını belirtmekte ve akrabası olsun olmasın sâlih mü'minlerin, kendisinin gerçek dostu olduğunu belirtmektedir. Böyle olmakla birlikte Müslüman olmasalar bile yakın akrabanın, akrabalık hakkı da bakîdir. Onlara karşı akrabalığın bütün gerekleri yine yerine getirilecektir.

٤٧٠٢ــ (م ــ أبو ذر الغفاري رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «إِنَّكم سَتَفْتَحُون أرضا يُذْكَرُ فيها القيراطُ ».

وفي أخرى: «[إِنَّكم] سَتَفْتَحُون مِصْرَ وهي أَرَض يُذْكَرُ فيها القِيرَاطُ فاسْتَوْصُوا بأهلها خيرا فإن لهم ذِمَّة ورَحِما».

وفي أخرى: «فإن فَتَحْتُموها، فَأَحْسِنُوا إلى أَهلها، فإن لهم ذِمَّة، وَرَحِما أو قال: ذِمَّة وصِهْرا فإذا رأَيتَ رجلين يختصمان فيها في موضع لَبِنَة، فاخرج منها، قال: فمرَّ بربيعة وعبدِ الرحمنِ ابني شُرَحبيلَ يَتنازعان في موضعِ لَبِنَة ، فخرج منها». وفي أخرى: « فرأيتُ ، فخرجتُ ». أخرجه مسلم.

4.702- Ebû Zer el-Ğifârî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Sizler, içinde kırat zikredilen bir ülkeyi fethedeceksiniz."[14]

---

[12] **Ebû Halid, Anbese b. Abdüvâhid b. Ümeyye b. Abdullah b. Saîd b. el-Âsî el-Emevî el-Kuraşî el-Kûfî el-A'ver**: Kûfeli sika râvîlerdendir. Abdülmelik b. Umeyr ve Beyân b. Bişr'den rivâyet etmiştir. Kendisinden de Kasım b. Selâm ve Muhammed b. Bekâr rivâyet eder. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[13] **Ebû Bişr, Beyân b. Bişr el-ahmesî el-Becelî el-Kûfî el-Muallim**: Kûfeli meşhur tâbiîlerdendir. Enes b. Mâlik'i dinlemiştir. Kendisinden Zâide ve İbn Uyeyne rivâyet etmiştir. İttifakla sika kabul edilir. Hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir, ancak rivâyeti fazla değildir.

[14] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 56/226-27.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Sizler, Mısır'ı fethedeceksiniz. Orası, içinde kırat zikredilen bir memlekettir. Oradaki halka karşı birbirinize hayrı tavsiye edin! Çünkü onların zimmet ve akrabalık hakkı vardır."

Başka bir rivâyet de şu şekildedir:

"Orayı fethederseniz, halkına iyi muâmele edin! Çünkü onların zimmet ve akrabalık hakkı -bir rivâyette **zimmet ve hısımlık,** dedi- **vardır. Orada bir kerpiç yeri hakkında iki adamın kavga ettiğini görürsen, hemen oradan çık!"**

Râvî dedi ki: "Şurahbîl b. Hasene'nin oğulları Rabîa[15] ile Abdurrahman'ın[16] bir kerpiç yeri hakkında kavga ettiklerini gören Ebû Zer, hemen oradan çıktı."

Başka bir rivâyette de ifâde; **"gördüm, çıktım"** şeklinde mütekellim sigasıyla kullanılmıştır. Hadîsi **Müslim** tahric etti.

İZAH

Kîrat, **Mısır**'da kullanılan paradır. **Tahavî**'nin beyanına göre; bu kelime **Mısır**'da, argo olarak küfür anlamında da kullanılırmış. **"Falana kıratlar verdim"** sözüyle, ona sövdüm-saydım, demek isterlermiş.

Hz. Peygamber'in onlara iyi muâmele edilmesini ve müsamahakâr davranılmasını emretmesi de, onların bu tabiatlarını kastetmiş olabilir; böylece Hz. Peygamber, onların kötülüklerine kötülükle mukabele etmeyin demek istemiştir.

Hadîste geçen "**hısımlık**" ve "**akrabalık**" lafızları, **Hz. İsmail**'in annesi ve Arapların atası olan **Hacer** ile Rasûlullah'ın (as.) câriyesi ve oğlu **İbrahim**'in annesi olan **Mâriye**'nin Mısırlı olmasına hamledilir.

"**Zimmet**" de, ahit, emân, hak gibi manalara gelir.

---

[15] **Rabîa b. Şurahbil b. Hasene (Abdullah) b. el-Mutâ' el-Kureşî**: Küçük sahabîlerdendir. Aslen Yemenlidir. **Mısır** fethine katıldı.

[16] **Abdurrahman b. Şurahbil b. Hasene el-Kureşî**: Küçük sahabîlerdendir. Hz. Peygamber'i görmüştü. İbn Hibbân onu sika tâbiîlerden sayar. **Mısır** fethine katılmıştı.

"Bir kerpiç yeri için kavga etmek" ifâdesi, onların ziraatla uğraşmaları, bu yüzden arazi konusunda birbirleriyle devamlı çekiştiklerine hamledilmektedir. Buradan hareketle, ömürlerini tarlada geçirdikleri için din gibi kutsal değerler uğrunda çalışmak gibi bir amaç taşımadıkları manası çıkarılmıştır.

Hadîs, Hz. Peygamber'in gelecekte olacak bazı olayları önceden haber vermesi itibariyle de ayrıca değerlendirilmelidir.

٤٧٠٣ــ (خ م د ــ ميمونة رضي الله عنها) : « أعتقتْ وَليدَة ، ولم تستأذن النبيَّ صلى الله عليه وسلم، فلما كان يومُها الذي يدور عليها فيه قالتْ: أشَعَرْتَ يا رسول الله: أني أعتقتُ وليدَتي؟ قال: **أوَ فعلتِ؟** قالتْ: نعم، قال: **أمَا إنَّكِ لو أعطيتِها أخوالَكِ كان أعظمَ لأجرِكِ**». أخرجه البخاري، ومسلم، وأبو داود.

4.703- Meymûne, Hz. Peygamber'den izin almadan bir câriye âzâd etmişti. Hz. Peygamber'in onunla kalma günü geldiğinde, Meymûne;

"- Biliyor musun ey Allah'ın Rasûlü, ben câriyemi âzâd ettim?" dedi.

"- Gerçekten öyle mi yaptın?" diye sorunca da;

"- Evet" dedi. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

"- Onu dayılarına verseydin, sevâbın daha büyük olurdu."[17]

İZAH

Rasûlullah'ın (as.) zevcesi **Meymûne**'nin, âzâd ettiği câriyesi sebebiyle Allah'ın lütfuna mazhar olacağı şüphesizdir. Ancak Hz. Peygamber, câriyeyi dayılarına hediye etmiş olsaydı, daha büyük mükâfat elde edeceğini söylemektedir. Bu sözüyle de sıla-i rahimde bulunmanın önemine işaret etmiştir.

Ancak burada bir köleyi aynı statüde kalmak üzere akrabaya hediye etmenin, bir insanı özgürlüğüne kavuşturmak gibi son derece

[17] **Buharî**, Hibe, 15; **Müslim**, Zekât, 14/44; **Ebû Davud**, Zekât, 45/1690.

önemli bir işten daha üstün görülmesi, zihinlere bir soru olarak takılmaktadır.

Hadîste, bir kadının kocasına haber vermeden kendi malında istediği gibi tasarrufta bulunabileceği görülmektedir.

٤٧٠٤ـ (س ـ سلمان بن عامر رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «الصَّدَقَةُ على المسكين صَدَقة ، وعلي ذي الرَّحِم ثنتان : صَدَقة ، وَصِلَة ». أخرجه النسائي.

4.704- Selmân b. Âmir, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"Yoksula verilen sadaka, yalnız bir sadakadır. Ama akrabaya verilen sadaka ise, iki sadaka yerine geçer; biri sadakadır, diğeri de sıladır."[18]

İZAH

Burada da görüldüğü üzere sadaka, ikrâm, hediye gibi hususlarda önce yakın akraba tercih edilmelidir. Bu tercihte, biri yapılan ikrâmın karşılığı, diğeri de akrabayı gözetmenin karşılığı olmak üzere iki ayrı faydası ve dolayısıyla iki kat sevâbı vardır.

---

[18] **Nesaî**, Zekât, 82. Müellif işaret etmemekle birlikte Hadîsi **Tirmizî** de rivâyet etmiştir, Zekât, 26/658.

(ص) *"sad" harfi:*

الكتاب السابع
في الصحبة

الكتاب السابع

في الصحبة

وفيه ثمانية عشر فصلاً:

الفصل الأول

في صحبة الأهل والأقارب

وفيه ثلاثة فروع:

الفرع الول

في حق الرجل على الزوجة

63- SOHBET

I- ÂİLE EFRÂDI VE AKRABA İLE SOHBET

1- ERKEĞİN, KARISI ÜZERİNDEKİ HAKLARI

٤٧٠٥ـ (ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: « لو كنتُ آمرا أحدا أن يسجدَ لأحد لأمرتُ الزوجةَ أن تَسجدَ لزوجها». أخرجه الترمذي.

4.705- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Eğer insanın bir başkasına secde etmesini emretseydim, kadının kocasına secde etmesini emrederdim."[1]

İZAH

Bu bölümde, genel olarak sosyal münasebetler hakkındaki rivâyetler görülecektir. Başlıktaki "sohbet" kelimesi, insanların

---

[1] **Tirmizî**, Radâ', 10/1159.

birbirleriyle olan münasebetleri manasına kullanılmıştır ve bütün insanî ilişkileri kapsamaktadır. İlerde de görüleceği üzere âile içi ilişkilerden, en yabancı biriyle olan münasebete kadar her nevi insanî ve medenî ilişki, bu konunun kapsamına girmektedir. Bu itibarla hadîsler, özelden genele doğru sıralanmış ve önce âilevî ilişkilere dair hadîsler verilmiştir.

İslâm'da, bir insanın bir başkasına secde etmesi hiçbir şekilde meşrû değildir. Dolayısıyla bu hadîs, tamamen mübalağaya hamledilmedilir. Âileyi ilgilendiren konularda verilen karara itâat şeklinde düşünülmelidir.

Bilindiği üzere İslâm'da âile reisliği erkeğin sorumluluğuna verilmiştir. Bu reislik de, asla despotluk manasında değildir. Âilede esas olan istişare, dayanışma, sevgi ve saygıdır. Âile reisinin, âileyi ilgilendiren konularda nihaî kararı vermek için gerekli istişarelerden sonra belki bir rüçhan hakkından söz edebilir. Bu da âilenin dirlik ve düzeni için gereklidir. Herkesin başına buyruk hareket ettiği bir ortamda âile düzeninden söz edilemez.

Âile, Devlet'in küçültülmüş şeklidir. Devlet Başkanına da vatandaşların itâati zorunludur. Devlet düzeninin devamı için buna gerek vardır. Bu ise, hiç bir zaman kulluk anlamına gelmez. Kaldı ki, kadının âile reisi olan kocasına itâati, asla vatandaşın Devlet Başkanına itâati ölçüsünde sert ve katı da değildir. Bu itibarla hadîs, âilede düzenin tesisine ve dolayısıyla âilenin devamına matûf bir mübalağa manası taşımaktadır.

٤٧٠٦ــ (د ــ **قيس بن سعد** رضي الله عنه) قال: أتيتُ الحِيْرة فرأيتُهم يسجدون لِمَرْزُبان لهم، فقلتُ: رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أحقُّ أن يُسْجَد له، فأتيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم، فقلتُ: إني أتيتُ الحيرَةَ فرأيتُهم يسجدون لمرزُبان لهم، فأنتَ أحقُّ أن يُسْجَدَ لك، فقال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**أرأيتَ لو مررتَ بقبري أكنتَ تَسْجُدُ له؟**» فقلتُ: لا، فقال: «**لا تفعلوا لو كنتُ آمِرا أحدا أن يسجدَ لأحد لأمرتُ النساء أن يَسْجُدْنَ لأزواجهنّ لما جعل الله لهم عليهنَّ من حقّ**». أخرجه أبو داود.

4.706- Kays b. Sa'd anlatıyor:

"Hîre'ye gittim, insanların Başkomutanlarına secde etmekte olduklarını gördüm. Kendi kendime, *'Allah'ın Rasûlü, secde edilmeye bundan daha lâyıktır'* dedim. Hz. Peygamber'in yanına döndüğümde, O'na;

"- Hîre'ye gitmiştim, orada insanların Başkomutanlarına secde etmekte olduklarını gördüm. Halbuki sen, secde edilmeye daha lâyıksın" dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber bana;

"- Benim mezarımı ziyaret etsen, mezara secde eder miydin?" diye sordu. Ben;

"- Hayır" dedim.

"- Öyleyse, böyle bir şeyi asla yapmayınız. Eğer ben, insanın insana secde etmesini emredecek olsaydım, kadınlara, kocalarına secde etmelerini emrederdim. Çünkü Allah, kadınlara, kocalarına (itâat) **hakkını koymuştur"** buyurdu.[2]

İZAH

Bu hadîsin senedinde yer alan Kadı **Şerîk**, sadûk olmakla birlikte çok hata eden biri olarak bilinir. Ayrıca yaşı ilerlediğinde hafızası da bozulmuştu.

Buna rağmen hadîsi sahîh kabul edecek olsak bile, Hz. Peygamber'in, kadının kocasına secde etmesini istediği anlamına asla gelmez. Zaten hadîste, **"insanın insana secde etmesini isteseydim..."** kaydı kullanılmaktadır ki, Hz. Peygamber'in asla böyle bir istekte bulunmadığı, aksine bütün insanları tevhîde, sadece Allah'a kulluğa çağırdığı, bunun dışındaki bütün kulluk tezahürlerini yıkmak için mücadele ettiği kimsenin inkâr edemeyeceği bir vâkıadır. Allah'ın Rasûlü, Allah elçisine bile aşırı ta'zimi meşru görmemiştir, çünkü İslâm, tevhîd dinidir; kadının kocasına secde etmesi gibi son derece aşırı bir ta'zimi nasıl meşrû görebilir?!

Bu hadîs de, önceki rivâyetteki gibi, âile düzeninin devamı için kadının, âile reisi olan kocasına meşru sınırlar dahilinde itâat etmesi

[2] **Ebû Davud**, Nikâh, 12/2140.

gerektiği manasına hamledilmelidir. Nitekim âyet-i kerîmede de; *"Erkekler, kadınlar üzerinde yöneticidirler"*[3] buyurulmaktadır.

٤٧٠٧ـ (ت ـ) أم سلمة رضي الله عنها قالت : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «أيُّما امرأة ماتت وزوجُها راض عنها ، دخلت الجنة ». أخرجه الترمذي.

4.707- Ümmü Seleme, Rasûlullah'dan (as.) şöyle rivâyet eder:

"Hangi kadın, kocası kendisinden razı olduğu halde ölürse, cennete girer."[4]

İZAH

Burada, kadının cennete girmesinin yegâne sebebi olarak kocasını razı etmesi gösterilmektedir. Bu ifâdeyi mutlak manada anlamak, bizi yanıltır. Burada da bir mübalağa manası düşünülmelidir. Âile içinde erkeğin karısına karşı anlayışlı olması gerektiği gibi, kadının da kocasına karşı anlayışlı olma zorunluluğu vardır.

Ayrıca kadının, kocasına karşı sorumluluklarını yerine getirmesi, Allah'ın ve Rasûlü'nün de arzusudur. Bu aynı zamanda âile hayatının devamını da sağlar. Yüce Allah'ın, rızasına uygun her meşru davranışı mükâfatlandıracağı da bilinmektedir. Dolayısıyla kadının bu davranışı, kendisinin cennete girmesine vesile olacak yegâne sebep değil ama, cennete girmesini sağlayacak amellerden biri olarak görülmesi yanlış değildir. En azından âile hayatında Allah ve Rasûlü'nün rızasına aykırı işler yapmak suretiyle, bundan dolayı ceza görmesine gerek kalmayacaktır.

Bu hadîsin râvîlerinden Müsâvir el-Himyerî meçhûldür, bu itibarla hadîs zayıftır. Ancak aynı manada başka rivâyetlerin bulunması onu kuvvetlendirmektedir. Bu itibarla Tirmizî hadîsin hasen olduğunu söylemiştir.

---

[3] Nisâ, 34.

[4] **Tirmizî**, Radâ', 10/1161.

٤٧٠٨ـ (خ م د ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «إذا دعا الرَّجُلُ امرأتَهُ إلى فِرَاشه، فأبتْ أن تجيء فبات غضبانَ لعنتْها الملائكة حتى تُصْبِحَ».

وفي رواية: أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «والذي نفسي بيده، مَا مِنْ رَجُل يدعو امرأتَهُ إلى فِرَاشِه فتأبى عليه إلا كان الذي في السماء ساخطا عليها حتى يرضى عنها».

وفي أخرى قال: «إذا باتَت المرأةُ مُهاجِرَةً فراش زوجها لعنتْها الملائكةُ حتى تصبحَ».

وفي أخرى: «حتى تَرْجِعَ». أخرجه البخاري ومسلم. وأخرج أبو داود الأولى.

4.708- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet ediyor:

"Bir erkek, karısını yatağına çağırır da, kadın gelmekten imtina eder ve bu yüzden kocası ona kızgın olarak geceyi geçirirse, sabaha kadar melekler o kadına lânet okurlar."[5]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, bir erkek karısını yatağına davet eder de kadın gelmezse, kocası ondan razı oluncaya kadar gökteki (melekler) **o kadına kızgın kalırlar."**

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Bir kadın, kocasının yatağından ayrı olarak gecelerse, sabaha kadar melekler ona lânet ederler."

Diğer bir rivâyette de; **"...kocasına dönünceye kadar..."** ifadesi yer alır. Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric ettiler.

İlk rivâyeti **Ebû Davud** da tahric etti.

---

[5] **Buharî**, Nikâh, 85; Bed'u'l-Halk, 6; **Müslim**, Nikâh, 20/120-22; **Ebû Davud**, Nikâh, 41/2141.

İZAH

"Yatağa gitmek" ifadesi, cinsî temastan kinâyedir. Dolayısıyla bir erkek, karısıyla cinsî temasta bulunmak istediğinde, kadının meşru bir mazereti yoksa, kocasının bu isteğini karşılaması gerekir. Kocasının bu konudaki taleplerini devamlı reddeden bir kadın, zamanla kocasının yanlış yollara düşmesine sebep olabilir. Çünkü ihtiyacı karşılanmayan bir erkeğin yanlış yollara düşme ihtimali, kadınlara göre daha fazladır. Zira erkekler bu konuda kadınlardan daha zayıf ve daha sabırsızdırlar.

İlk rivâyette geçen, **"Kocası geceyi kızgın olarak geçirirse..."** ifadesi, kadının günaha düşmesini sadece bu şarta bağlamaktadır. Şayet kocası onu mazur görür veya talebinden vazgeçerse, kadın için de herhangi bir sorumluluk söz konusu değildir.

İslâm'da lanet okumaktan ziyâde, hidâyet ve rahmet dilemek ana ilkedir. Bu itibarla bu hadîste sözü edilen **"meleklerin lâneti"**, bazı âlimler tarafından bilinen lânet okuma şeklinde anlaşılmamış, meleklerin hoşnutsuzluğu ve yapılan işten duydukları rahatsızlık manasına hamledilmiştir. Belki de eşler arasındaki sevgi ve muhabbetin zedelendiğini gösteren bir ifâde tarzıdır.

٤٧٠٩ـ (ت ــ **طلق بن علي** رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قال : **«إذا دعا الرجل زوجته لحاجته فَلْتَأْته ، وإن كانت على التَّنُّور »**. أخرجه الترمذي.

4.709- Talk b. Ali, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

"Bir erkek, ihtiyacı için karısını çağırdığında, kadın fırının başında bile olsa hemen gitsin!"[6]

İZAH

Bu ifadeden maksat da, cinsî temastır. Erkek, bunun için karısını çağırdığı zaman, meşrû bir mazereti dışında kadının hemen davete

---

[6] **Tirmizî**, Radâ', 10/1160.

icâbet etmesi uygun olur. Çünkü böylece vukûu muhtemel yanlış yollara tevessülün önüne geçilmiş olur.

٤٧١٠ـ (ت ـ معاذ بن جبل رضي الله عنه) أنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال: «لا تُؤذي امرأة زوجَها في الدنيا إلا قالت زوجتُهُ من الحور العين: لا تؤذيه، قاتلكِ الله، فإنما هو دَخيل عندك، يوشكُ أن يفارقكِ إلينا». أخرجه الترمذي.

4.710- Muâz b. Cebel, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

"Bir kadın, dünyada kocasına eziyet ederse, erkeğin hûrîlerden olan zevcesi şöyle der:

"- Kahrolası kadın! Ona eziyet etme! O senin yanında misafirdir, yakında senden ayrılıp bize gelecektir."[7]

İZAH

Bu hadîsi rivâyet eden **Tirmizî,** onun garib olduğunu söylemektedir.

Burada da daha önce geçen hadîslerin manası çerçevesinde temsilî ifadeler kullanılmaktadır. Âilede huzur ve âhengin tesisi konusunda kadının da gayret göstermesi gerektiği kastedilmektedir.

٤٧١١ـ (د ـ النعمان بن بشير رضي الله عنهما) قال: «استأذنَ أبو بكر على رسولِ الله صلى الله عليه وسلم، فسمعَ صوتَ عائشةَ عاليا، فأذن له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، فلما دخلَ قال لعائشة: لا أسمعُكِ ترفعين صوتك على رسول الله صلى الله عليه وسلم؟ ورفع يده ليَلْطِمَها، فحجزه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، وخرج أبو بكر مُغْضَباً، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: كيف رأيتِني أنقذتُكِ من الرجل؟ فمكثَ أبو بكر أياماً، ثم استأذن، فوجدهما قد اصطلحا، فقال: أدْخِلاني في سِلْمِكما كما أدخلتماني في حَرْبِكما، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: قد فَعَلْنَا، [قد فعلنا]». أخرجه أبو داود.

---

[7] **Tirmizî,** Radâ, 19/1174.

4.711- en-Numan b. Beşîr anlatıyor:

"Hz. Ebû Bekir, Rasûlullah'ın (as.) yanına girmek için izin istemişti. O sırada Hz. Âişe'nin yüksek sesle konuştuğunu duydu. Hz. Peygamber izin verip içeri girince, Âişe'ye

"- Bir daha Rasûlullah'tan (as.) daha yüksek sesle konuştuğunu duymayayım" diyerek kızını dövmek üzere elini kaldırdı. Hemen Rasûlullah (as.) araya girip mani oldu. Sonra Hz. Ebû Bekir, kızgın bir şekilde evden çıktı. Arkasından Hz. Peygamber, Hz. Âişe'ye şöyle dedi:

"- Seni dayaktan nasıl kurtardım, gördün mü?"

Aradan birkaç gün geçtikten sonra Hz. Ebû Bekir tekrar gelip içeri girmek için izin istedi. İçeri girince de, Hz. Peygamber'le kızı Âişe'yi barışmış buldu ve onlara;

"- Beni kavganıza soktuğunuz gibi, barışınıza da sokar mısınız?" dedi. Hz. Peygamber de;

"- Soktuk, soktuk!" cevabını verdi.[8]

İZAH

Burada Hz. Peygamber'in âile hayatından bir tablo önümüze konmaktadır. Anlaşıldığına göre **Hz. Âişe** bir şeyden dolayı Rasûlullah'a (as.) kızmış ve O'na yüksek sesle bağırmaktadır. Hz. Peygamber de ona sabretmektedir. O sırada **Hz. Ebû Bekir** geliyor ve kızının yüksek sesle konuşmasına bile dayanamayıp onu dövmeye kalkıyor. Ama Rasûlullah (as.) engel oluyor ve **Âişe**'yi dayak yemekten kurtarıyor. Sonra **Ebû Bekir** çıkınca da;

"- Seni dayaktan nasıl kurtardım, gördün mü?" diyerek havayı yumuşatıyor ve **Hz. Âişe**'yi sâkinleştiriyor.

İşte bu, Peygamber ahlâkıdır. Dünyanın en huzurlu yuvasına sahip olan Allah Rasûlünün bu mutluluğu nasıl sağladığını gösteren hâdiselerden biridir.

Bu aynı zamanda İslâm âile yapısında kadının statüsünü de gösteren bir örnektir. Kadın, bırakın sıradan insanları, Peygamber olan kocasına bile bağırıp çağırabilmektedir, hatta bazen O'na darılıp

---

[8] **Ebû Davud**, Edeb, 92/4999.

ses vermediği bile olmaktadır ve Allah Rasûlü de bunu anlayışla karşılamaktadır. Hatta bağırıp çağırarak çizmeyi aşan karısını bundan dolayı dövmesi bir tarafa, babası **Ebû Bekir** tarafından dövülmesine de mani olmakta ve sonra da;

"- **Seni dayaktan nasıl kurtardım, gördün mü?"** diyerek gönül alabilmektedir.

٤٧١٢ـــ (س ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قيل لرسول الله صلى الله عليه وسلم : «أيُّ النساء خيْرٌ ؟ قال : التي تَسُرُّه إذا نَظَرَ ، وتطيعُه إذا أمَرَ ، ولا تخالفُهُ في نفسِها ، ولا مالها بما يَكرهُ». أخرجه النسائي.

4.712- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir: "Hz. Peygamber'e;

"- Kadınların hangisi daha hayırlıdır?" diye soruldu.

"- **Kocası kendisine baktığında ona sürûr veren, emrettiğinde itâat eden, nefsinde ve malında onun hoşlanmayacağı şekilde davranmayan kadın"** cevabını verdi.[9]

٤٧١٣ـــ (د ـــ عمر بن الخطاب رضي الله عنه) عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال : «لا يُسألُ الرجلُ فيما ضربَ امرأتَهُ ؟ ». أخرجه أبو داود.

4.713- Hz. Ömer, Rasûlullah'tan (as.) rivâyet ediyor:

"Bir erkeğe, karısını niçin dövdüğü sorulmaz."[10]

İZAH

Erkeğe, karısını niçin dövdüğünü sormanın men edilmesi, tamamen âile mahremiyetiyle alâkalıdır. Bunun açıklanması, kadını veya erkeği daha çok üzebilir, hatta âilenin devamına da zarar verebilir. Bu itibarla yapılan şey yanlış olsa da, âile mahremiyetini parçalamamak için yine de âile içinde kalması daha faydalıdır.

---

[9] **Nesaî**, Nikâh, 14.

[10] **Ebû Davud**, Nikâh, 43/2147.

Kadının dövülmesi meselesine gelince; bu konuda dinî açıdan bağlayıcı bir emir yoktur, belki sadece bir vâkıanın ruhsata bağlanması söz konusudur. Her ne kadar âyet-i kerîmede[11], isyankâr kadınların nasihat, tehdit, yatakları ayırmak gibi bir takım merhalelerden sonra hafifçe dövülebileceği belirtilmiş ise de, bu âyet vücûbî bir mana taşımaz. Eğer öyle olsaydı, Hz. Peygamber'in de zevcelerini dövmesi gerekirdi. Halbuki Hz. Peygamber değil dövmek, gönül kırıcı bir söz ve davranıştan da sakınmıştır. Bu itibarla dinde, kadının dövülmesi diye bir mesele yoktur.

Buna rağmen bütün tarih boyunca erkekler, karılarını çoğunlukla dövmüşlerdir. Bugün de dövmektedirler. Kocalarından yediği dayağın izlerini vücudunda taşıyarak dolaşan kadınlar, bütün medenî ülkelerde hayli fazla orandadır. Öyleyse, erkeklerin karılarını dövmeleri hâdisesi, bir realitenin ifadesidir. İşte İslâm bu realiteyi görmüş, ama onu olduğu gibi bırakmayıp ıslah cihetine gitmeye, mümkün olan ölçüde önüne geçmeye çalışmıştır. Asla yüzüne vurulmaması, incitici ve yaralayıcı şekilde dövülmemesi gibi yasal düzenlemeler getirmiş, buna rağmen bu yola başvuranlar için de kısası öngörmüştür. Sonra ıslah açısından bir fayda ümidi varsa buna cevaz vermiş, yoksa cevaz kapısını da kapatmıştır.

٤٧١٤ــ (د ــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال : « جاءت امرأة إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم، ونحن عندَه فقالت: زوجي صَفوانُ بنُ المعطّل [السُّلَمي] يضربُني إذا صليتُ، ويُفطِّرُني إذا صُمْتُ، ولا يصلّي [صلاةَ] الفجر حتى تطلعَ الشمسُ، قال: وصفوان عنده، قال: فسأله عما قالت؟ فقال: يا رسولَ الله، أما قولها: يضربني إذا صلَّيتُ ، فإنها تقرأ بسورتين، وقد نهيتُها قال: فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **لو كانت سورة واحدة لكفَتِ الناس** ، قال : وأما قولها : يُفطِّرني إذا صمتُ، فإنها تنطلق فتصوم، وأنا رجل شاب، فلا أصبر، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم [يومئذ] : **لا تصومُ امرأة إلا بإذن** زوجها ،

[11] Nisa, 34.

وأما قولها : إني لا أصلي حتى تطلع الشمس، فإنَّا أهلُ بيت قد عُرِف لنا ذاك، لا نكاد نستيقظ حتى تطلعَ الشمسُ، قال: **فإذا استيقظتَ يا صفوانُ فصَلِّ**». أخرجه أبو داود.

4.714- Ebû Saîd el-Hudrî anlatıyor:

"Bizler Rasûlullah'ın (as.) yanında iken bir kadın geldi ve;

"- Kocam Safvân b. el-Muattal es-Sülemî, namaz kıldığımda beni döver, oruç tuttuğumda orucumu zorla bozdurur. Kendisi de güneş doğmadan sabah namazını kılmaz" dedi.

O sırada Safvân da orada idi. Hz. Peygamber, kadının söylediklerinin sebebini kendisine sorunca, Safvân;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; *'Namaz kıldığımda beni dövüyor'* sözünün sebebi şudur: O (bir rekâtta) peşpeşe iki zammı sûre okuyor, halbuki ben ona bunu yasaklamıştım" dedi.

Bunun üzerine Hz. Peygamber;

"- Tek bir sûre de olsa, herkese yeterdi" buyurdu.

Safvân şöyle devam etti:

"- Oruç tuttuğumda zorla orucumu bozduruyor, sözüne gelince; o, durmadan nâfile oruç tutuyor. Ben ise genç bir adamım, dayanamıyorum."

O zaman Rasûlullah (as.);

"- Kadın, kocasının izni olmadan nâfile oruç tutamaz" buyurdu.

Safvân, sözlerini şöyle bitirdi:

"- Benim güneş doğmadan sabah namazını kılmadığım iddiasına gelince; biz, bu şekilde tanınan bir âileyiz. Güneş doğmadan uyanamıyoruz."

Hz. Peygamber de;

"- Uyandığında namazını kıl, ya Safvân!" buyurdu.[12]

İZAH

Bu hadîs, metin itibariyle bazı âlimler tarafından münker kabul edilir. Bunun sebebi de, güneş doğmadan uyanamayan ve sabah

---

[12] **Ebû Davud**, Sıyâm, 74/2459.

namazlarını güneş doğduktan sonra kılan **Safvân**'ın bu davranışını, Hz. Peygamber'in tabii karşılamasıdır. **Ebû Bekr el-Bezzâr, Safvân**'ın fâzıl ashâbdan olduğunu söyleyerek hadîsteki ifadeleri münker sayar. Ayrıca hadîsin, tahdîs sigalarıyla rivâyet edilmemiş olması da, senedi konusunda bazı tereddütlerin uyanmasına sebep olmuştur.

Ancak bu rivâyet, **Ebû Davud**'daki sened zincirinden başka tarîklerle de nakledilmiştir. Dolayısıyla senedi hakkında ileri sürülen tereddütlerin haklılık payı ortadan kalkmaktadır.

Safvân b. Muattal; *"biz bu şekilde tanınan bir âileyiz"* sözü ile, muhtemelen çok uyumakla marûf bir âile olduklarını söylemek istemiştir. **Safvân**'ın geceleri su çektiği, bu yüzden geç yattığı için sabah erkenden uyanamadığı da rivâyet edilmiştir.

Bu rivâyette üç ayrı husustan söz edilmektedir:

1- Safvân'ın zevcesinin namazda zammı sûre olarak iki sûre okuması: Hz. Peygamber, **"Tek bir sûre olsa, herkese yeterdi"** sözüyle, erkeğin karısı üzerindeki haklarını düşünmüş ve kadının namazı çok uzun tutmamasının, kocası ile de ilgilenmesinin ve ona zaman ayırmasının uygun olacağını söylemiştir. Özellikle bütün gününü iş dolayısıyla dışarıda geçiren erkeklerin, eve geldiklerinde hanımlarını yanlarında görmeleri, âilevî mutlulukları açısından faydalı olduğuna şüphe yoktur.

2- Kadının nâfile oruç tutması: Bu konuda İslâm hukukçuları arasında tam bir görüş birliği vardır. Buna göre bir kadın, kocasının izni olmadan nâfile oruç tutamaz. Çünkü âilevî ilişkiler, nâfile ibadetten daha önemlidir. Zira âile hayatında meydana gelebilecek ufak tefek pürüzler, bazen büyük felaketler doğurabilir.

3- Sabah namazını güneş doğduktan sonra kılmak: Zamanında kalkmaya akşamdan niyetlendiği ve bunun için gerekli tedbirleri de aldığı halde uyanamayan insanın, namazını güneş doğduktan sonra kılmaktan başka yapabileceği hiçbir şey yoktur. Zira uyuyandan kalem kaldırılmıştır. Ancak bunun bir itiyat haline getirilmesi doğru değildir.

٤٧١٥ـ (خ م ــ **أسماء بنت أبي بكر** رضي الله عنهما) قالت : « تزوَّجني الزُّبيرُ ، وماله في الأرض من مال ولا مملوك ، ولا شيء غيرَ فرَسه، - وفي رواية : غير ناضح ، وغير فرسه - قالت: فكنتُ أعلفُ فرَسَهُ وأكفيه مُؤونَته وأسُوسُه ، وأدُقُّ النَّوى لناضحه ، فأعلفه ، وأستقي الماءَ ، وأخرِزُ غرْبَه، وأعجِنُ، ولم أكن أُحْسِنُ أخبزُ ، فكان تخبزُ لي جارات من الأنصار، وكنَّ نسوةَ صدْق، قالتْ: وكنتُ أنقُلُ النَّوى من أرض الزبير التي أقْطَعَهُ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم على رأسي، وهي على ثُلُثي فَرْسَخ ، قالت: فجئتُ يوما والنَّوَى على رأسي ، فلقيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ومعه نفر من أصحابه - وفي رواية : من الأنصار - فدعاني ، وقال : إخْ ، إخْ ، ليحملني خلفه ، قالت: فاستحييتُ وذكرتُ غَيْرَتك - وفي رواية : فاستحيَيْتُ أن أسيرَ مع الرجال، وذكرتُ الزُّبيرَ وغيرَتَهُ ، وكان أغْيَرَ الناس - فعرَف رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أني قد استحييتُ ، فمضى ، فجئتُ الزُّبَيْرَ ، فقلتُ : لَقيَني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وعلى رأسي النوى ، ومعه نفر من أصحابه ، فأناخ لأركبَ فاستحييتُ منه ، وعرفتُ غَيْرَتَكَ ، فقال : والله لَحَملك النَّوى على رأسك أشدُّ عليَّ من ركوبك معه ، قالت: حتى أرسل إليَّ أبو بكر بعد ذلك بخادم، فكَفَتْني سياسة الفرَس ، فكأنما أعتقني ». وفي رواية : « **أعتقني** ». أخرجه البخاري ومسلم.

ولمسلم قالت : « كنتُ أخدُمُ الزُّبيرَ خدمةَ البيت ، وكان له فرس، وكنتُ أسُوسُه، فلم يكن من الخدمة شيء أشدُّ عليَّ من سياسة الفرَس ، كنتُ أحْتَشُّ له ، وأقومُ عليه ، وأسُوسُه ، قالت: ثم إنها أصابت خادما ، جاء للنبيِّ صلى الله عليه وسلم سَبْي ، فأعطاها خادما ، قالت: كفتني سياسةَ الفرس ، فألقت عَنّي مُؤونَتَهُ، فجاءني رجل، فقال: يا أمَّ عبد الله إني رجل فقير ، أردتُ أن أبيعَ في ظلِّ دارك ، قالت: إني إنْ رخَّصتُ لكَ أبى ذلك الزبيرُ ، فتعال فاطلبْ إليَّ والزُّبيرُ شاهد، فجاء فقال : يا أمَّ عبد الله، إني رجل فقير، أردتُ أن أبيعَ في ظلِّ دارك ، فقالت: مالك بالمدينة إلا ظلُّ داري ؟ فقال لها الزبيرُ : مالكِ أن تمنعي رجلا فقيرا ؟ فكان يبيعُ إلى أن كسب ، فبعتُه الجارية ، فدخل عليَّ الزبيرُ ، وثمنُها في حِجْري ، فقال: هبيها لي ، فقلتُ: إني قد تصدَّقتُ بها».

قال البخاري:عن عروة «إنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم أقطعَ الزبيرَ أرضا من أموال بني النّضير».

4.715- Hz. Ebû Bekr'in kızı Esmâ anlatıyor:

"Zübeyr'le evlenmiştim. Onun yeryüzünde atından –bir rivâyette su taşıyan devesinden ve atından- başka ne malı, ne kölesi ve ne başka bir şeyi vardı. Ben, onun atını yemliyor, yiyeceğini temin ediyor ve ona seyislik yapıyordum. Su devesi için de çekirdek kırıyor, onu yemliyor, suyunu veriyor, kovasını tamir ediyordum. Aynı zamanda hamur da yoğuruyordum, ama güzel ekmek yapamıyordum. Ensârdan komşularım, benim için ekmek yapıyorlardı. Onlar, iyi kadınlardı.

Ben, Zübeyr'e Rasûlullah'ın (as.) vermiş olduğu araziden, başımın üzerinde (hurma) çekirdeği taşırdım. Bu arazi, evden bir fersahın üçte ikisi kadar bir mesafede idi. Bir gün yine başımda çekirdek olduğu halde gelirken, yolda Rasûlullah'a (as.) rastladım; yanında da ashâbından –bir rivâyette ensârdan- bazı kişiler vardı. Hz. Peygamber beni yanına çağırdı ve arka tarafına binmem için *"Ih! Ih!"* diyerek devesini çökertti. Ben bir taraftan utandım, bir taraftan da senin kıskançlığını hatırladım. –Bir rivâyette erkeklerle birlikte gitmekten utandım ve Zübeyr'in de kıskançlığını hatırladım; o, insanların en kıskancı idi, denir-. Benim utandığımı anlayan Rasûlullah (as.) yoluna devam etti. Zübeyr'in yanına gelince, ona meseleyi anlattım, dedim ki:

"- Başımda çekirdek taşırken Rasûlullah'a (as.) rastladım. Yanında ashâbından bazı kişiler vardı. Benim de binmem için devesini çökertti. Ben utandım, kaldı ki senin kıskançlığını da bilirim." Zübeyr dedi ki:

"- Vallahi başında çekirdek taşıman, Bana Rasûlullah'la (as.) birlikte deveye binmenden daha ağır geliyor."

Esmâ şöyle devam etti:

"Ondan sonra babam Ebû Bekir bana bir hizmetçi gönderdi de beni at seyisliğinden kurtardı ve sanki beni âzâd etti."[13]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette sadece *"beni âzâd etti"* denir, *"sanki"* lafzı kullanılmaz.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric ettiler.

Müslim'in bir rivâyeti şöyledir:

"Ben, Zübeyr'in ev hizmetini görüyordum. Onun bir atı vardı, ona da bakıyordum. Bana, at bakıcılığından daha zor gelen hiçbir iş yoktu. Ona otunu veriyor, tımarını yapıyor, her nevi bakımını yükleniyordum."

Esmâ, sonra kendisine bir hizmetçi düştüğünü; Hz. Peygamber'e getirilen esirlerden birini kendisine verdiğini söyledikten sonra;

"Hizmetçi beni at seyisliğinden ve onun yiyeceğini temin sorumluluğundan kurtarmıştı. Bir gün bir adam geldi ve bana;

"- Ya Ümmü Abdullah, ben fakir bir adamım; senin şu evinin gölgesinde mal satmak istiyorum" dedi. Ben de;

"- Eğer şimdi sana izin verecek olursam, Zübeyr kabul etmez. Onun için sen bunu benden, Zübeyr'in bulunduğu bir sırada gel de iste!"

Adam bir müddet sonra tekrar gelip dedi ki:

"- Ya Ümmü Abdullah, ben fakir bir adamım; senin şu evinin gölgesinde mal satmak istiyorum."

Esmâ;

"- Medîne'de benim evimden başka bir gölgelik bulamadın mı?" diye söylenince, Zübeyr, karısına;

"- Fakire neden mani oluyorsun?" diye çıkıştı.

Sonra adam orada iyi para kazanıncaya kadar alış-verişe devam etti. Câriyemi de bu adama sattım. Câriyenin parası henüz kucağımda iken Zübeyr içeri girdi;

"- O parayı bana bağışla!" dedi.

"- Ben onu tasadduk ettim" dedim.

---

[13] **Buharî**, Nikâh, 108; Humus, 19; **Müslim**, Selâm, 14/34-35.

Buharî, Urve'den naklen şöyle der: "Rasûlullah (as.) Zübeyr'e, Benû Nadîr arazisinden bir parça vermişti."

İZAH

Rivâyetlerin birinde **Esmâ'**ya câriyeyi babası **Ebû Bekr**'in verdiği ifade edilirken, diğerinde Hz. Peygamber'in verdiği belirtilmektedir. Muhtemelen Rasûlullah (as.), kendisine getirilen esirlerden birini, **Esmâ**'ya vermek üzere **Hz. Ebû Bekr**'e vermiş, o da kızına götürmüştü.

Bu hadîs münasebetiyle **Nevevî**, yemek, çamaşır ve benzeri ev hizmetlerini görmenin, kadın için vâcib olmadığını, bunlardan herhangi birini yapmayacak olsa günahkâr olmayacağını, bu işleri görmekle kocasına lütuf ve ikramda bulunduğunu, asıl bu işlerden kocanın sorumlu olduğunu ve bunlardan herhangi birini yapması için karısını icbâr etmesinin helâl olmadığını söylemektedir.

Hukukî durum **Nevevî**'nin dediği gibi olmakla birlikte, eşlerden her birinin âile hayatının sıkıntılarını gidermek konusunda herkesin gücü oranında destek vermesinin, hukuken olmasa bile ahlâken bazı sorumlulukları yüklenmesinin, fıtratın gereği olduğu da inkâr edilemez bir vâkıadır.

Hadîste Hz. Peygamber'in **Zübeyr**'e bir miktar arazi verdiği rivâyetinden hareketle, Devlet Başkanının Devlet'e âit araziyi vatandaşlara gerek mülk olarak ve gerekse menfaatini vermesinin dinen de câiz olduğu neticesine varılmıştır.

٤٧١٦ــ (خ م د ت ــ أبو الورد بن ثمامة) قال: قال علي لابن أعْبُد: « ألا أُحدِّثُك عنِّي وعن فاطمةَ بنت رسولِ الله صلى الله عليه وسلم، وكانت من أحبِّ أهله إليه، وكانت عندي؟ قلتُ : بلى، قال: إنها جَرَّتْ بالرَّحا حتى أثَّرت في يدها، واستقتْ بالقِرْبة حتى أثَّرَت في نَحْرِها، وكَنَسَتِ البيتَ حتى اغبرَّت ثيابُها ، فأتى النبيَّ صلى الله عليه وسلم خَدَم ، فقلتُ : لو أتيتِ أباكِ فسألته خادما ؟ فأتته فوجدتْ عندهُ حُدَّاثا ، فرجعت ، فأتاها من الغَد ، فقال : **ما كان حاجتُكِ** ؟ فسكتت، فقلتُ : أنّا أُحَدِّثُكَ يا رسولَ الله : جَرَّت بالرَّحى حتى أَثَّرَتْ في يَدِها ، وحَمَلَت بالقِربة حتى أثَّرتْ في نَحرها ، فلمَّا أن جاءَ الخَدَمُ ، أمرتُها أن تأتِيَكَ ،

فتستخدمك خادما ، يقيها حرّ ما هي فيه ، قال : **اتَّقي الله يا فاطمة، وأدِّي فريضة ربِّك، واعملي عمَل أهلك، وإذا أخذت مضجعك فسبِّحي ثلاثا وثلاثين، واحمدي ثلاثا وثلاثين، وكبِّري أربعا وثلاثين، فتلك مائة ، فهي خير لك من خادم** ، قالت : رضيتُ عن الله وعن رسوله».

زاد في رواية : « ولم يُخدمها ». أخرجه أبو داود. وقد أخرج ذلك البخاري ومسلم ، والترمذي من رواية أخرى نحوه بمعناه. والحديث باختلاف طُرُقه مذكور في «**أدعية النوم والانتباه**» من «**كتاب الدعاء**» من حرف الدال.

4.716- Ebû'l-Verd b. Sümâme anlatıyor:

Hz. Ali, İbn A'bud'e dedi ki:

"- Sana kendimden ve Rasûlullah'ın (as.) kızı Fatıma'dan bahsedeyim mi? Fatıma[14], âilesi içinde Hz. Peygamber'in en çok sevdiği kişi idi ve o benim nikâhımda bulunuyordu." İbn A'bud;

"- Buyur!" deyince, Hz. Ali şunu anlattı:

"Fatıma el değirmeniyle un öğütüyordu, bu yüzden elleri patlamıştı. Kova ile su taşıdığı için boynunda yaralar meydana gelmişti. Evi süpürür, üstü başı toz toprak olurdu. Bir gün Hz. Peygamber'e esirler getirilmişti. Ben Fatıma'ya;

---

[14] **Ümmü'l-Haseneyn, Hz. Fâtıma bint Muhammed ez-Zehrâ:** 11/632. Hz. Peygamber'in soyunu devam ettiren kızıdır. Peygamberlikten bir yıl önce dünyaya gelmişti. Rasûlullah'ın (as.) en küçük kızıdır. Hicrî 2 Zilkade/624 Mayıs ayında **Hz. Ali** ile evlendi. Ertesi yıl ilk oğlu **Hz. Hasan**, bir yıl sonra da **Hz. Hüseyin** doğdu. Daha sonra da **Muhsin, Ümmü Gülsüm** ve **Zeyneb** adlı çocukları oldu. **Hz. Fâtıma Uhud** savaşında gâzilere yiyecek ve su taşımış, yaralıları tedavi etmişti. Babasını her şeyden çok severdi ve onun ölümünden tarifsiz derecede sarsılmıştı. Hatta **Enes b. Mâlik**'e; **"Rasûlullah'ın (as.) üzerine toprak atmaya nasıl eliniz vardı, gönlünüz nasıl razı oldu?"** diyerek adeta isyan etmişti. Hz. Peygamber de Fâtıma'yı çok severdi. Onu görünce yüzü aydınlanır, kendisi ayakta karşılar, yanaklarından öper ve kendi yerine oturturdu. Bir seyahate çıkacağı sırada âilesinden en son onunla vedalaşır, dönünce de ilk defa onunla görüşürdü. **"Fâtıma benden bir parçadır"** der ve asla üzülmesini istemezdi. Hz. Fâtıma, babasından beş buçuk ay sonra, 3 Ramazan 11/22 Kasım 622'de kendisi de vefat etti. Cenazesini **Hz. Ali** yıkadı ve Bakî mezarlığına defnedildi. Kendisinden 18 hadîs rivâyet edildi.

"- Babana gitsen de bir hizmetçi istesen?" dedim.

Gitti, ama Hz. Peygamber'in yanında insanların konuşmakta olduklarını görünce, geri döndü. Ertesi gün Rasûlullah (as.) Fatıma'ya gelerek;

"**- Bir ihtiyacın mı vardı?"** diye sordu.

Fatıma sustu. Ben söz alıp;

"- Size ben anlatayım, ey Allah'ın Rasûlü; Fatıma değirmen çevirmekten elleri patladı, kova ile su taşımaktan boynu yaralandı. Size hizmetçiler getirilince, ben ona, size gelmesini ve kendisini bu sıkıntıdan kurtaracak bir hizmetçi istemesini söyledim" dedim.

Hz. Peygamber şu cevabı verdi:

"- Allah'tan kork, ey Fatıma! Rabbinin farzlarını yerine getir ve âilenin işlerini de gör! Yatağa girince de, 33 defa *'Sübhânellâh'*, 33 defa *'Elhamdu lillâl'* ve 34 defa da *'Allahu ekber'* de! Böylece hepsi 100 eder. Bu, senin için hizmetçiden daha hayırlıdır."

Bunun üzerine Fatıma;

"Allah'tan ve Rasûlünden gelene razı oldum" dedi.[15]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette; "Rasûlullah (as.) ona hizmetçi vermedi" ziyâdesi vardır. Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

Bu hadîsi aynı manada, ama başka rivâyet zinciriyle **Buharî**, **Müslim** ve **Tirmizî** de tahric ettiler.

Hadîs, farklı rivâyetleriyle birlikte daha önce Kitabu'd-Duâ'da geçmişti.[16]

---

[15] **Buharî**, Fedâilu'l-Ashâb, 9; Humus, 6; Nafakat, 6, 7; Daavât, 11; **Müslim**, Zikir, 19/80; **Tirmizî**, Daavât, 24/3408; **Ebû Davud** Harâc, 20/2988-89; Edeb, 109/5062-63.

[16] Bkz., Hadîs no; 2240.

الفرع الثاني
في حق المرأة على الزوج

2- KADININ, KOCASI ÜZERİNDEKİ HAKLARI

٤٧١٧ـ (خ م ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**اسْتَوْصُوا بالنساء [خيرا] ، فإن المرأة خُلقت من ضلَع ، وإن أعوجَ ما في الضِّلَع أعلاه، فإن ذهبتَ تُقيمُهُ كسرتَهُ وإن تركتَهُ لم يزلْ أعوجَ فاستوصوا بالنساء**». وأول حديث البخاري: «**من كان يؤمنُ بالله واليوم الآخر فلا يؤذ جارَه، واستوصوا بالنساء خيرا، فإنّهنَّ خُلقْنَ من ضِلَع...**» وذكر نحوه.

وفي رواية لمسلم في أوله : « **مَن كان يؤمن بالله واليوم الآخر ، فإذا شهدَ أمرا فلْيَتَكَلَّمْ بخير أو ليسكُتْ ، واستوصوا بالنساء...** » الحديث. وللبخاري : أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «**المرأةُ كالضِّلَعِ ، إن أقمتَها كسرتَها ، وإن استمتعتَ بها استمتعتَ بها وفيها عوَج** ». ولمسلم نحوه.

وله في أُخرى: «**إن المرأةَ خُلقَتْ من ضلَع، ولن تستقيمَ على طريقة، فإن استمتعتَ بها استمتعتَ بها وبها عوَج ، وإن ذهبتَ تُقيمُها كسرتَها ، وكسرُها طلاقُها**». وأخرج الترمذي رواية البخاري المفردة.

4.717- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kadınlar hakkında hayrı tavsiye ediniz; çünkü kadın, kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Eğe kemiğinin en eğri tarafı, üst kısmıdır. Eğer onu doğrultmaya kalkarsan, kırarsın. Şayet onu kendi haline bırakırsan, eğriliği devam eder. Binâenaleyh kadınlar hakkında hayrı tavsiye ediniz."[17]

---

[17] **Buharî**, Nikâh, 79; Enbiyâ, 1; Edeb, 31, 85; Rikak, 23; **Müslim**, Radâ', 18/65; **Tirmizî**, Talâk, 12/1188.

RİVÂYETLER

Hadîsin **Buharî**'deki rivâyetlerinden biri şöyle başlamaktadır:

"Allah'a ve âhiret gününe inanan, komşusuna eziyet etmesin! Kadınlar hakkında hayrı tavsiye ediniz; çünkü onlar kaburga kemiğinden yaratılmışlardır...."

Müslim'in bir rivâyeti de şöyle başlar:

"Allah'a ve âhiret gününe inanan, bir şey gördüğünde ya hayır söylesin, ya da sussun! Kadınlar hakkında vasiyetimi tutun!..."

Buharî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Kadın, kaburga kemiği gibidir; eğer onu düzeltmeye çalışırsan kırarsın. Şayet ondan faydalanmak istersen, eğri haliyle de ondan faydalanırsın."

Müslim'in de bunun gibi bir rivâyeti vardır.

Müslim'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Şüphesiz kadın, kaburga kemiğinden yaratılmıştır. O, senin için dümdüz hâle gelmez. Eğer ondan faydalanmak istersen, eğri haliyle de faydalanabilirsin. Onu doğrultmaya çalışırsan, kırarsın. Onun kırılması da boşanmasıdır."

Hadîsi **Tirmizî** de, **Buharî**'nin müfred rivâyeti gibi tahric etti.

İZAH

Hadîsteki "إستوصوا" **"tavsiye ediniz"** lafzı, farklı şekillerde açıklanmaya çalışılmıştır. **Kadı Beydâvî** bunu, **"kadınlar hakkında size hayırlı olmanızı vasiyet ediyorum, bu vasiyetimi tutun"** şeklinde açıklamış; **Tîbî** de buna **"kadınlar hakkında nefislerinizden hayır tavsiyesi isteyin"** manasını vermiştir. **"Kadınlar hakkında birbirinize hayrı tavsiye edin"** şeklinde de izah edilmiştir.

Bu hadîs, özellikle günümüzde çokça tartışılan rivâyetlerden biridir. Bu tartışmanın temel gerekçesi de, kadının kaburga kemiğinden yaratıldığı ifadesinin, **Kitab-ı Mukaddes**'teki bir âyetle aynı olması gösterilir. Bu yüzden bu rivâyetin, isrâiliyattan olduğu ileri sürülür.

Bir hadîsin **Kitab-ı Mukaddes'**teki bir âyetle aynı mealde olması, onun uydurma sayılması için yeterli bir gerekçe teşkil etmez. **Kitab-ı Mukaddes'**teki bir âyetle bir Kur'ân âyetinin aynı meâlde olması halinde, bu âyeti de mi reddedeceğiz? Netice itibariyle **Kitab-ı Mukaddes**, tahrif edilmiş dahi olsa ilahî bir kitaptır. Onun içinde tahrif edilen kısmı olduğu gibi, tahrif edilmemiş âyetleri de vardır. Bu itibarla **Kitab-ı Mukaddes'**i ölçü alarak Kur'ân ve hadîsi değerlendirmek yerine, Kur'ân ve sahih sünneti ölçü alarak **Kitab-ı Mukaddes'**i değerlendirmek gerekir. Binâenaleyh sahih bir hadîsin **Kitab-ı Mukaddes'**teki bir âyetle aynı olmasını, hadîsin israilî bir uydurma olduğundan ziyade, **Kitab-ı Mukaddes'**teki âyetin gerçekliği üzerinde durulmalıdır.

İnsan cinsinin atası **Hz. Âdem'**in topraktan yaratıldığına kuşku yoktur. Çünkü bunu ifade eden pek çok âyet vardır. Ancak kadının yaratılışı konusunda Kur'ân-ı Kerim'de açık bir ifâde yoktur. **Nisâ** sûresinin ilk âyetinde Allah'ın bütün insanları **"tek bir nefisten"** yarattığı belirtildikten hemen sonra, **"o tek nefisten de eşini"** yarattığı vurgulanmaktadır. Bu âyetten, **Hz. Âdem**'in zevcesinin de **Hz. Âdem**'den yaratıldığı anlamı çıkmaktadır. Günümüzde ise âyetteki bu ifâde **"aynı özden, tek bir cevherden yarattı"** şeklinde te'vîl edilmektedir. Bu yoruma göre âyette geçen "**nefis**" kelimesinden maksat **Hz. Âdem** değil, onun ve eşi **Havva**'nın yaratılmış olduğu öz ve cevherdir. Âyetlerde **Hz. Âdem'**in zevcesinin yaratılışı konusunda bir sarahat yoktur. Dolayısıyla izahına çalıştığımız hadîsi, kadın cinsinin yaratılışı manasında değerlendirecek olsak bile, hadîsin aksini ispat edebilecek bilimsel verilere sahip değiliz.

Kaldı ki kanaatimizce bu hadîsin amacı, kadın cinsinin yaratılış maddesini belirtmek amacı da taşımamaktadır. Burada kadının kırılgan tabiatı hakkında bir istiâre söz konusudur. Âile içersinde kadından kaynaklanan bir takım hataların olabileceği, her hatadan dolayı kadının üzerine gitmenin âile düzenini bozabileceği vurgulanmaktadır. Nitekim bu hadîsin muhtelif versiyonlarını iki guruba ayıracak olursak, birinde kadının kaburga kemiğinden yaratıldığı belirtilmekte, diğerinde ise kadın kaburga kemiğine

benzetilmektedir. Bu ikinci gurup hadîslerin ifade tarzı, bize hadîsin amacını göstermektedir. Bu da kadının nâzik, hassas ve kırılgan bir tabiata sahip olduğudur. Yine hadîsin bir rivâyetinde, **"Onu düzeltmeye çalışırsan kırarsın, onun kırılması da boşanmasıdır"** denmektedir. Bu ifade de hadîsin amacının, kadının yaratılış maddesini belirtmekten ziyâde, âile düzeninin korunması açısından kadının nâzik ve hassas tabiatına dikkat gösterilmesi gerektiğini, aksine bir davranışın âilenin yıkılması ile sonuçlanabileceğini belirtmek olduğunu göstermektedir. Bundan başka bir anlayış, kadınlara iyi muamele etmekten bahsedilirken, aynı anda sözü onların yaratılış maddelerine çevirmenin izahını da güçleştirir.

Cemal Ağırman, "*Kadının Yaratılışı*" adlı çalışmasında, kaburga hadîsinin bütün farklı versiyonlarıyla beş ayrı sahabîden merfû, bir sahabîden mevkûf ve bir tâbiîden den maktû olmak üzere 61 ayrı tarîkten rivâyet edilmiş olduğunu, kütüb-ü tis'a kaynaklarında ise 18 ayrı senedle nakledildiğini ve bu rivâyetin sened açısından sahîh olduğunu söylemektedir.[18]

Netice itibariyle bu hadîste verilmek istenen ana fikir, kadınlara iyi davranmak, onları idare etmek, hatalarına sabır ve tahammül göstermektir. **İmam Gazalî** şöyle der:

"Erkeğin karısıyla iyi geçinmesi, ona güzel ahlâkla muamele etmesi, kadının kocası üzerindeki hakkıdır. Güzel ahlâktan maksat da; kadına eza-cefa etmemek değil, onun eza ve cefasına tahammül göstermektir. Kadının taşkınlığına karşı, tıpkı Allah'ın Rasûlü gibi yumuşak davranmaktır."

Günümüzde bu hadîse yöneltilen eleştirilere gelince, bunların konjonktürel yargılar olduğunu söylemek mümkündür. Bu eleştirilen sağlam bir dayanağının bulunduğunu ileri sürmek zordur. Kaldı ki hadîste kadının kaburga kemiğinden yaratıldığının veya ona benzediğinin söylenmesi, asla kadını aşağılamak anlamına gelmez. Nitekim insanın topraktan yaratıldığı kabul edildiği halde hiç kimse bundan aşağılama manası çıkarmamaktadır.

---

[18] Bkz., **Cemal Ağırman**, *Kadının Yaratılışı*, İstanbul, 2001, s., 260.

٤٧١٨ـ (ت ـ عمرو بن الأحوص رضي الله عنه) أنه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم في حجة الوداع يقول - بعد أن حمد الله وأثنى عليه ، وذكر ووعظ فذكر في الحديث قصة - فقال : «ألا واستوصوا بالنساء خيرا ، فإنما هنّ عوان عندكم ، ليس تملكون منهن شيئا غير ذلك ، إلا أن يأتين بفاحشة مبيّنة ، فإن فعلن فاهجروهنّ في المضاجع ، واضربوهنّ ضربا غير مبرّح ، فإن أطعنكم فلا تبغوا عليهن سبيلا ، ألا وإن لكم على نسائكم حقا ، ولنسائكم عليكم حقا، فحقّكم عليهنّ : أن لا يوطئن فرشكم من تكرهون ، ولا يأذنّ في بيوتكم لمن تكرهون، ألا وحقّهنّ عليكم : أن تحسنوا إليهنّ في كسوتهنّ وطعامهنّ ». أخرجه الترمذي.

4.718- Amr b. el-Ahvas, Rasûlullah'ın (as.) Vedâ haccında Allah'a hamd ü senâ ettikten, gerekli va'z u nasihatte bulunduktan –rivâyetinde bir de kıssa zikrettikten- sonra şöyle söylediğini rivâyet etti:

"Dikkat ediniz! Kadınlar hakkında hayrı tavsiye ediniz. Onlar sizin ancak idareniz altında bulunmaktadırlar. Bunun dışında onların hiçbir şeylerine mâlik değilsiniz. Ancak açık bir çirkinlik yaparlarsa müstesna. Eğer böyle bir şey yaparlarsa onları yataklarında yalnız bırakabilir, yaralayıcı olmayacak şekilde hafifçe dövebilirsiniz. Size itâat ederlerse, artık üstlerine gitmek için bahâne aramayın!

Dikkat ediniz! Sizin, kadınlarınız üzerinde hakkınız vardır. Kadınlarınızın da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin onlar üzerindeki hakkınız; istemediğiniz kişilere döşeklerinizi çiğnetmemeleri ve hoşlanmadığınız kişileri evinize almamalarıdır. İyi biliniz ki, onların sizin üzerinizdeki hakları da; giyeceklerinde ve yiyeceklerinde kendilerine iyi davranmanızdır."[19]

---

[19] **Tirmizî**, Tefsir, 10/3087.

İZAH

Bu hadîs **Tirmizî**'de daha uzun bir metin halindedir. Rivâyetin başında da işaret edildiği üzere hadîste, faiz, kan davaları gibi hususlar da zikredilmektedir.

Hadîs, belki de insanlık tarihinde ilk defa kadın haklarından söz etmektedir. Kadınları erkeklerle eşit konuma getirmekte, birbirlerine hak ve vazifelerle bağlı olduklarını belirlemektedir.

Hadîsteki "**Bunun dışında onların hiçbir şeylerine mâlik değilsiniz**" ifadesi, kadınlara iyi davranmaktan başka bir muameleye hakkınız yoktur, bu konudaki tavsiyelerime uymaktan başka yolunuz yoktur anlamına gelebileceği gibi; hemen öncesindeki cümleye bağlı olarak, sizin idareniz altında bulunmaktan başka onlar üzerinde bir hakka ve yetkiye sahip değilsiniz anlamına da gelir.

Âile hayatında düzenin devamı için İslâm, erkeğin, âilenin reisi olmasını uygun bulmuştur. Bu reislik, despot ve otoriter bir karakter arz etmeyen, aksine sosyal bir ünitenin gereği olan ve temelinde istişare ve dayanışma bulunan bir reisliktir. Böyle bir düzende kadının yapacağı hatalar, önce güzel bir üslupla kendisine anlatılır. Devamı halinde ikaz ve tekdir yolu denenir. Yine devam ederse, hadîste belirtildiği üzere **"yatakta yalnız bırakma"** yoluna başvurulabilir. Bu ifadeyi, ayrı yataklarda yatmak şeklinde anlamak mümkün olduğu gibi, **İbn Abbas**'tan rivâyet edildiği şekilde **"aynı yatakta sırtını çevirerek yatmak"** şeklinde anlamak da mümkündür. Bundan maksat da, yaptığı hatadan dolayı ona küstüğünü ve duyduğu üzüntüyü ihsas etmektir. Şüphesiz ki bu tarz bir hareket, psikolojik açıdan oldukça etkilidir.

Bunun da netice vermemesi halinde, hafifçe dövülmesi için bir ruhsat söz konusudur. Her şeyden önce bu dövmede kesinlikle yüze vurulmaması ve incitici, acıtıcı ve yaralayıcı olmaması temel ilkedir. Aksi, kısası gerektirir. Sonra dövmenin fayda sağlayacağı ihtimali söz konusu ise ancak bu yola başvurulur. Böyle bir ihtimal yoksa, dövülmesi yine câiz olmaz. Kaldı ki, rivâyetlerdeki "**dövme**" ifadelerini, biraz da hayatın gerçeği olarak algılamak gerekir. Çünkü insanlar bütün tarih boyunca, eşlerini zaman zaman dövmüşlerdir. Uzay çağına, bilgi çağına ulaştığımız günümüzde bile, en medenî

bilinen ülkelerin kadınları da zaman zaman kocalarının fizikî tazyiklerine maruz kalmaktadırlar. Dolayısıyla "**dövmek**" lafzını, bir realitenin kabulü şeklinde de anlamak gerekir. Bütün insanlığın en mükemmel örneği olan Allah Rasûlü'nün, eşlerinin bütün kırıcı davranışlarına rağmen onları değil dövmek, gönül kırıcı bir söz ve davranışta bulunmaması, kâmil bir Müslüman'ın nasıl olması gerektiğini de göstermektedir.

Kadına müeyyide uygulanmasını gerektiren "**açık bir çirkinlik**" ifadesinde maksadın ne olduğu çok açık değildir. Bununla dedikodu, âile sırrını ifşa, kocasından tahammül edilmez teklif ve isteklerde bulunması, gereksiz yere boşanmak istemesi, isyan, günah vb. davranışların kastedilmiş olması muhtemeldir.

Hadîste, kocasının istemediği kişileri eve almaması, erkeğin karısı üzerindeki hakkı olarak zikredilmektedir. Bu kişinin kadın veya erkek, tanıdık veya tanımadık, akraba veya yabancı olması fark etmez. Bu konudaki cümlelerin ikincisi, genel bir ifade ile hepsini kapsamaktadır.

Kadının yiyeceğine ve giyeceğine ihtimam göstermek, kocanın ifa etmesi gereken kadın hakkı olarak zikredilmektedir.

٤٧١٩ــ (د ــ حكيم بن معاوية [بن حيدة القشيري]) عن أبيه قال : « قلتُ يا رسول الله ، ما حَقُّ زوجة أحدنا عليه ؟ قال : **أن تُطعمَها إذا طَعمتَ ، وتكسوَها إذا اكْتَسيتَ ، ولا تضربِ الوجهَ ، ولا تُقبِّحْ ، ولا تَهْجُرْ إلا في البيت** ». أخرجه أبو داود ، وقال : « **لا تُقبِّحْ** » ، أن تقولَ : قَبَّحَكَ الله.

ولرزين قال بَهْز [بن حكيم بن معاوية] : حدثني أبي عن جَدِّي قال : « قلتُ : يا رسولَ الله ما حقُّ نسائنا ، وما نأتي منها وما نَذَرُ؟ قال: **ائت حَرْثَك أَنَّى شئتَ وأطعمها إذا طَعِمْتَ واكسُها إذا اكتسيتَ، ولا تُقبِّح الوجهَ ، ولا تَضْرِبْ**».

4.719- Hakîm b. Muâviye b. Heyede el-Kuşeyrî, babasından rivâyet ediyor: Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bizden herhangi biri üzerinde karısının hakkı nedir?"

"- Yediğinde ona yedirmen, giydiğinde ona giydirmen, yüzüne tokat vurmaman, onu takbih etmemen ve evin dışında kendisini yalnız bırakmamandır" cevabını verdi.[20]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti ve dedi ki: "*Onu takbih etmemendir* sözü ile, karına, *'Allah seni çirkin yaratmış'* dememen kastedilmiştir."

Rezîn'in rivâyeti şu şekildedir:

"Bihz b. Hakîm b. Muâviye dedi ki: Bana babam, dedemden naklen şöyle tahdis etti: Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; kadınlarımızın hakları nedir? Ona yaklaşmamız ve terk etmemiz gereken tarafı neresidir?"

Rasûlullah (as.) şu cevabı verdi:

"- Tarlana dilediğin taraftan git! Yediğinde ona yedir, giydiğinde de ona giydir! Yüzüne çirkin deme ve sakın onu dövme!"

İZAH

Bu hadîste, kadının kocası üzerindeki haklarından bazısı sayılmaktadır. Hadîsteki ifâdeye göre bu haklar:

1- Erkek, karısının yiyeceğini teminle mükelleftir. Bu yiyecek de, erkeğin kendisinin yediği kalitede ve zamanda olmalıdır.

2- Erkek, karısının giyim kuşam masraflarını da karşılamak zorundadır. Bu da yine kendi imkânları ve sosyal seviyesinden düşük olmamalıdır.

Bu iki cümle ile kadının bütün tabii ve sosyal ihtiyaçlarının kocası tarafından temin edileceği, bunun kadının en tabii hakları cümlesinden olduğu hükme bağlanmaktadır. Bu ihtiyaçlar karşılanırken, şüphesiz ki erkeğin malî durumu da göz önünde bulundurulacaktır.

3- Daha sonra da görüleceği üzere kadını dövmemek esas olmakla birlikte, yine de böyle bir şey yapılacak olursa, kesinlikle başına ve yüzüne vurulmamalıdır. Çünkü yüz insanın en şerefli ve en

---

[20] **Ebû Davud**, Nikâh, 42/2142-44.

güzel organıdır. Ayrıca görme, işitme, tatma ve koklama gibi en önemli duyu organları da yüzünde bulunmaktadır.

4- Şüphesiz ki herkes, kendisini beğenir ve başkaları tarafından da beğenilmek ister. Ancak başkaları tarafından beğenilmek duygusu, kadınlarda biraz daha galiptir. Bir kadına çirkin olduğunu söylemek, ona yapılabilecek en büyük hakarettir. İşte bir insanın, karısına böyle bir hakarette bulunması câiz değildir. Bu, karısına hakaret olduğu kadar, Allah'ın yarattığını hor görme, beğenmeme anlamına da gelir. Bu itibarla böyle bir davranış da haramdır.

5- Herhangi bir dargınlık ve kızgınlık sebebiyle kadının evden atılması da haramdır. Karı koca arasındaki meseleler, yine de âile içinde kalmalıdır. Dargınlık olacaksa da evde kalmalı, evin dışına taşmamalıdır. Yatağı terk etmek meselesi, erkeğin evi terk etmesi şeklinde de anlaşılmamalıdır.

6- Nihayet cinsî temas söz konusu olduğunda kadına arzu edilen taraftan yaklaşmak câizdir, ancak fiilî temas mutlaka önden, tabiî mahallinden yapılmalıdır. Bunun dışında bir temas şeklinin haram olduğunda sahabenin ve fukahanın ittifakı vardır

٤٧٢٠ــ (خ م ت ــ **عبد الله بن زمعة** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**لا يَجْلِدْ أحدُكم امرأته جَلْدَ العبد ، ثم لعله يجامعُها – أو قال : يُضَاجِعُها من آخر اليوم** ».

وفي رواية قال : « نهى النبيُّ صلى الله عليه وسلم أن يَضْحَكَ الرَّجُلُ مما يخرُج من الأنفس، وقال : **بم يَضْرِبُ أحدُكم امرأته ضرْبَ العبد؟ ثم لعله يُعانِقُها** ». أَخرجه البخاري.

وقد أخرج هو ومسلم، والترمذي ضرْبَ المرأة مع معنى آخر ، وهو مذكور في تفسير سورة : (**والشمس وضحاها**) من كتاب التفسير من حرف التاء.

4.720- Abdullah b. Zem'a'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Sizden biri, köle döver gibi karısını dövmesin, sonra gün bitiminde belki onunla münasebette bulunur –veya beraber yatar-."[21]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette de şöyle dedi:

"Hz. Peygamber, birinden meydana gelen bir yellenmeden dolayı insanın gülmesini yasakladı ve sonra dedi ki:

"Sizden biri, kölesini döver gibi karısını neden döver? Sonra da ona sarılıp nasıl yatar?"

Hadîsi **Buharî** tahric etti.

Kadının dövülmesi ile ilgili **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî**'nin rivâyet ettikleri başka bir hadîs, Kitabu't-Tefsîr'de geçmişti.[22]

٤٧٢١ــ (د ــ إياس بن عبد الله بن أبي ذباب رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **لا تَضْرِبوا إِماءَ الله** ، فجاء عمرُ إلى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : ذَئِرنَ النساءُ على أزواجهن ، فرَخَّصَ في ضربهن ، فأطاف بآلِ رسول الله نساء كثير يَشْكُون أزواجهنّ ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **لقد طاف بآل محمد نساء كثير يشكون أزواجهن ليس أولئك بخيارِكم**». أخرجه أبو داود.

4.721- İyâs b. Abdullah b. Ebî Zübâb'dan[23] rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Allah'ın yarattığı kadınları dövmeyiniz!"

Bunu duyan Hz. Ömer gelip;

---

[21] **Buharî**, Tefsir, 91/1; Enbiyâ, 17; Nikâh, 93; Edeb, 43; **Müslim**, Cennet, 13/49; **Tirmizî**, Tefsîr, 79/3343.

[22] Bkz., Hadîs no; 878.

[23] **İyâs b. Abdullah b. Ebî Zübâb ed-Devsî el-Medenî**: Sahabîliği ihtilaflıdır. **Buharî**, sahabî olduğunun bilinmediğini söyler. İbnh Hibbân da onu sika tâbiîler arasında sayar. Medînelidir, ama **Mekke**'de oturmuştur. Kadınları dövmekle ilgili bir hadîsi vardır. Kendisinden Abdullah b. Abdullah b. Ömer rivâyet eder. Bilinen tk hadîsi *Sünen*'lerde tahric edilmiştir.

"- Kadınlar kocalarına isyan etmeye başladılar" diye şikâyette bulununca, Hz. Peygamber dövmeye izin verdi. Sonra pek çok kadın, kocalarını şikâyet etmek için Rasûlullah'ın (as.) âilesine gelip gitmeye başladı. O zaman Hz. Peygamber buyurdu ki:

"Pek çok kadın Muhammed'in âilesine gelip (kendilerini döven) **kocalarını şikâyet ediyorlar. Şunu iyi bilin ki, şikâyete mevzu erkekler, sizin hayırlılarınız değildirler."**[24]

٤٧٢٢ـ (خ م ـ **عائشة** رضي الله عنها) قالت : « جَلَسَ إِحدى عَشْرَةَ امرأة ، فتعاهدْنَ وتعاقدْنَ أن لا يكْتُمن من أخبارِ أزواجهن شيئا.

قالت الأولى : زوجي لَحْمُ جملٍ غثّ ، على رأس جَبل وَعْر ، لا سهل فيُرْتَقى، ولا سَمين فيُنْتَقل وفي رواية البخاري : فينتقي ، هكذا قال الحميديُّ ، ولم أجدها في كتاب البخاري.

قالت الثانية : زوجي : لا أَبثُّ خَبَرَه ، إني أخاف أنْ لا أذَرَهُ ، إن أذكُرْهُ أذْكُرْ عُجرَه وبُجرَه.

قالت الثالثة : زوجي : العَشَنَّقُ ، إن أنْطقْ أُطَلَّقْ ، وإن أسكُتْ أُعلَّقْ.

قالت الرابعة : زوجي : كَلَيْلِ تهامةَ ، لا حَرّ ، ولا قرّ ، ولا مَخافة ، ولا سَآمَة.

قالت الخامسة : زوجي : إن دخل فَهِدَ ، وإن خرج أسِدَ ، ولا يَسألُ عما عَهِدَ.

قالت السادسة: زوجي: إن أكل لفَّ، وإن شرب اشْتفَّ، وإن اضطجع التفَّ ولا يُولِجُ الكَفَّ ، ليعلم البَثَّ.

قالت السابعة : زوجي : عَيَاياء - أو غياياء ، طَبَاقاءُ ، الراوي شك - كلُّ داء له داء ، شَجَّك أو فَلَّك ، أو جمع كُلا لَك.

قالت الثامنة : زوجي : الرِّيحُ ريحُ زَرْنَب ، والمسُّ مسُّ أرنب.

قالت التاسعة: زوجي : رفيعُ العماد ، طويلُ النِّجاد ، عظيمُ الرَّماد ، قريب البيت من النادي.

---

[24] **Ebû Davud**, Nikâh, 41/2146.

قالت العاشرة : زوجي : مالك ، وما مالك ، مالك خير من ذلك ، له إبل كثيراتُ المبارك ، قليلاتُ المسارح ، إذا سمعْنَ صوتَ المِزْهر أيقنَّ أنَّهنَّ هَوَالكُ.

قالت الحادية عشرة : زوجي : أبو زَرْع ، فما أبو زرع ؟ أناس من حُليّ أُذنيَّ ، وملأ من شَحْم عَضُدَيَّ ، وبَجَّحَني فبجحَت إليَّ نفسي ، وَجدني في أهل غُنَيْمَة بشقّ، فجعلني في أهل صَهِيل وأطيط ، ودائس ومُنَقّ ، فعنده أقولُ فلا أُقبَّحُ ، وأرْقُدُ فأتصبَّحُ، وأشرب فأتقنّحُ – وللبخاري : فأتقمَّحُ –.

أمُّ أبي زرع ، فما أمّ أبي زرع ؟ عُكومها رَدَاح ، وبيتُها فَساح.

ابن أبي زرع : فما ابن أبي زرع ؟ مَضْجَعه كمَسَلِّ شَطْبَة ، ويُشبعُه [ذراع] الجَفْرَة.

بنت أبي زرع: فما بنت أبي زرع ؟ طَوعُ أبيها ، وطوع أُمِّها ، وملْءُ كسائها ، وغَيْظُ جارتها.

جارية أبي زرع : فما جارية أبي زرع ؟ لا تَبُثُّ حديثنا تَبْثيثا ، ولا تُنقّثُ مِيرَتنا تَنقيثا، ولا تملأُ بيتنا تعشيشا.

قالت: خرج أبو زرع والأوطابُ تُمْخَضُ ، فلقيَ امرأة معها وَلَدَان لها كالفَهْدين، يلعبان من تحت خَصْرها برُمّانتين ، فطلّقني ونكحها ، فَنَكَحْتُ بعده رجلا سَرِيّاً رَكب شريّا ، وأخذَ خَطّيا ، وأراح عليَّ نَعَما ثَريّا ، وأعطاني من كل رائحة زوجا، وقال : كُلي أمّ زرع ، ومِيري أهلَك، قالت: فلو جمعت كلّ شيء أعطانيه ما بلغ أصغرَ آنية أبي زرع.

قالت عائشة : قال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : كنتُ لك كأبي زرع لأمّ زَرْع ».

وفي رواية نحوه ، وقال : « عياياء طَباقاء» ، ولم يشك ، وقال : « وصفْرُ ردائها ، وخيرُ نسائها ، وعَقرُ جارتها ». قال : « وأعطاني من كل ذابحة زوجا ». أخرجه البخاري ومسلم.

4.722- Hz. Âişe anlatıyor:

"Bir dönemde on bir kadın oturmuş, kocalarının durumunu anlatmak ve bu konuda hiçbir şeyi gizlememek konusunda anlaşıp birbirlerine söz vermişlerdi.

Birinci kadın şöyle söze başladı:

"- Benim kocam, çıkması zor, yüksek ve taşlık bir dağın zirvesindeki sıska bir devenin eti gibidir. Kolay değil ki, yukarı çıkılsın! Çıkılacak olsa, deve semiz değil ki, eti alınıp götürülsün!"

(el-Humeydî, "Buharî'nin rivâyetinde *'devenin iliği bile yoktur'* lafzı vardır" dedi, ama ben bu ibareyi Buharî'de bulamadım)[25]

İkinci kadın dedi ki:

"- Ben, kocamın haberlerini sayıp dökemem, zira onları eksiksiz olarak sayamayacağımdan korkarım. Eğer sayacak olursam, gizli-açık, büyük-küçük her şeyini anlatmam gerekir."

Üçüncü kadın şöyle dedi:

"- Kocam ahmak biridir. Konuşursam beni boşar, susarsam muallakta bırakır."

Dördüncü kadın da dedi ki:

"- Kocam, Tihâme geceleri gibidir; ne aşırı sıcaktır, ne de aşırı soğuk. Ne korku salar, ne de bıktırır."

Beşinci kadın şöyle konuştu:

"- Kocam eve gelince pars, dışarı çıkınca da aslan gibidir. Hesap da sormaz."

Altıncı kadın da şöyle dedi:

"- Kocam oburdur; yeyince siler süpürür, içince kurutur. Yatınca da yorganına sarılır. Hüznümü anlamak için elbiseme elini bile sokmaz."

Yedinci kadın şöyle dedi:

"- Kocam iktidarsızdır –veya beceriksiz ve ahmak biridir dedi diyerek râvi tereddüt etti- Her dert, ona aittir. Başını yarar veya vücudunu yaralar veya her ikisini de yapar."

Sekizinci kadın da şöyle dedi:

"- Kocam güller gibi kokar, cildi de tavşan cildi gibi yumuşacıktır."

Dokuzuncu kadın da dedi ki:

---

[25] **İbn Hacer**, bu ibarenin **Ebû Ubeyd**'in rivâyetinde **el-Humeydî**'nin dediği gibi olduğunu kaydetmektedir, bkz., X, 324.

"- Kocamın evi yüksek direklidir. Kılıcının kabı uzundur. Ocağının külü çoktur. Evi meclise yakındır."

Onuncu kadın da şöyle söyledi:

"- Kocam mâliktir; hem de ne mâlik! O, her türlü tavsifin üstünde hayırlı bir mâliktir. Onun pek çok devesi vardır; bu develerin otlak yerleri az, eylek yerleri çoktur. Develer müzik sesini işittiklerinde, boğazlanacaklarını hemen anlayıverirler."

Nihayet **on birinci kadın** şöyle konuştu:

"- Kocamın adı, Ebu Zer'dir; amma ne adamdır o! Kulaklarımı mücevheratla doldurdu, pazılarımı şişirdi. Beni mutlu etti, nefsim de mutlu ve bahtiyar oldu. O beni, Şık dağının kenarında küçük bir koyun sürüsünün içinde bulmuştu. Ama beni kişneyen atların, böğüren develerin, bol ekinlerin ve her çeşit hayvan seslerinin bulunduğu bir âileye getirdi. Şimdi ben onun yanında söylediği reddedilmeyen biriyim. Kimse rahatsız etmeden sabaha kadar uyurum. Kana kana süt içerim. –Buharî'nin rivâyeti tıka basa süt içerim şeklindedir-."

Ebû Zer'in annesi ise, ne anadır o! Onun zâhire ambarları büyük, evi de geniştir.

Ebû Zer'in oğluna gelince, ne evlattır o! Yatağı, çekilmiş kılıç gibidir. Onu doyurmaya, bir süt kuzusunun tek budu yeter.

Ebû Zer'in kızına gelince, ne kızdır o da! Babasına itâatkâr, annesine itâatkârdır. Vücudu elbisesini doldurur, akranlarını çatlatır.

Ebû Zer'in câriyesi de ne iyi câriyedir! Âile sırrımızı kimseye söylemez. Erzakımızı israf etmez, çalıp çırpmaz. Evimizi tertemiz tutar, leke getirmez."

Ümmü Zer', sözlerine şöyle devam eder:

"Bir gün evde yayıklar yaylanırken Ebû Zer' dışarı çıktı. Yolda bir kadına rastladı. Kadının yanında kedi gibi çevik iki çocuğu vardı. Çocuklar, kadının koltuğunun altından annelerinin iki nar (gibi olan memeleriyle) oynuyorlardı. Bunu gören Ebû Zer' beni boşadı, onu aldı. Ondan sonra ben de şerefli, iyi ata binen bir adamla evlendim. Adam sabahleyin Hattî yapısı mızrağını alır, akşam olunca da eve bir sürü hayvan getirir ve getirdiği her çeşit hayvandan bir çiftini de bana verirdi:

"- Ya Ümmü Zer'; ye, iç, akrabalarına da ikrâm et!" derdi.

Ümmü Zer', sözlerini şöyle tamamladı:

"Buna rağmen onun bütün verdiklerini toplamış olsam bile, Ebû Zer'in en küçük kabını dahi doldurmazdı."

Hz. Âişe; "Rasûlullah (as.) bana şöyle söyledi" dedi:

"- Ya Âişe; Ümmü Zer' için Ebû Zer' ne idiyse, ben de senin için öyleyim"[26]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette râvi yedinci kadından bahsederken, yukarıdaki tereddüt ifadesini koymadan *"işini ve konuşmasını bilmez"* dedi. Ayrıca Ebû Zer'in kızından bahsederken de şunları da ilâve eder:

"Elbisesinin içi boş, zamâne kadınlarının en hayırlısı ve komşusunu çatlatandı"

İkinci kocasından söz ederken de; *"Bana kesilecek her hayvandan bir çift verirdi"* dedi. Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İZAH

Bu rivâyet, **"Ümmü Zer' hadîsi"** diye maruftur. Hadîs, tercüme yoluyla Türkçe'ye aktarılması mümkün olmayacak derece edebî sanatlarla doludur. Fesahat ve belâgat açısından örnek bir metindir. Mecâz, kinâye, istiâre, teşbih, mübâlağa vb.. pek çok edebî sanat kullanılmıştır.

Bu rivâyetin merfû olup olmadığı tartışılmıştır. Yalnız "**Ya Âişe; Ümmü Zer' için Ebû Zer' ne idiyse, ben de senin için öyleyim"** cümlesinin merfû olduğuna şüphe yoktur. **Sahîhayn'**daki rivâyet, **Hz. Âişe'**den mevkûf olarak nakledilmektedir. Ancak **İbn Hacer**, bu rivâyetin **Sahîhayn** dışında çeşitli yollarla tamamının merfû olarak nakledildiğine dair bilgiler vermektedir.[27]

Rivâyette sözü edilen kadınların isimleri konusunda bazı bilgiler verilmekte ise de, bunlar güvenilir olmaktan uzaktırlar. Ayrıca bu olayın ne zaman vuku bulduğu da belli değildir. Hâdisenin **Medîne**

---

[26] **Buharî**, Nikâh, 82; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 14/92.

[27] Bkz., **İbn Hacer**, X, 320-322.

ve **Mekke**'de cereyan ettiği şeklinde bazı rivâyetler varsa da, **Yemen**'de geçtiği rivâyeti daha çok tercih edilmiştir.

Bu rivâyette tamamen âile hayatını ilgilendiren değerlendirmeler yapılmıştır. Kadınlar kocalarını anlatırken, aynı zamanda âile hayatlarını da ifade ediyorlardı. Şimdi kadınların ifadelerini kısaca açıklamaya çalışalım:

1. Kadın: Edîbâne bir ifade ve mürekkep teşbihler kullanarak **kocasını kötülemektedir**.

"Çıkması zor yüksek dağ" benzetmesiyle kocasının kibirli biri olduğunu; "**taşlık dağ**" ifadesiyle huysuz biri olduğunu; "**sıska bir deve eti gibi"** sözleriyle de, hem koyun ve kuzu eti gibi iyi olmayan deve etine, üstelik de semiz olmayan, sıska bir deve etine benzetmek suretiyle hiçbir cihetten işe yaramadığını, âile hayatında kendisinden istifade edilmediğini söylemektedir. Hem işe yaramıyor, hem de kibrinden yanına varılmıyor. Zahmet edip yanına varsan bile, almaya değer bir şeyi yok.

2. Kadın: O da **kocasını zemmetmektedir**.

Kocasının kusurlarını anlatmaya kalksa, saymakla bitiremeyeceğini, gizli ve açık pek çok kusurları olduğunu söylemektedir.

3. Kadın: O da **kocasını kötülemektedir**.

"الْعَشَنَّقُ" kelimesi, kötü huylu, uzun boylu, iri yarı manalarına gelir. İri yarı anlamı, aynı zamanda kafasızlıktan ve ahmaklıktan kinâyedir. Kadın devamla, kocasının kusurunu söyleyecek olsa kendisini boşayacağını, sustuğu takdirde de yine işe yaramayacağını, kendisini ne kocalı, ne kocasız vaziyette muallakta bırakacağını söyleyerek huysuzluğundan yakınmaktadır.

4. Kadın: Kocasını **övmektedir**.

Tihâme, özellikle gündüzleri çok sıcak, geceleri ise serin olan bir bölgedir. Gündüzün sıcağından bunalan insanlar, gecenin serinliğinde adeta yeniden hayat bulurlar. İşte burada kadın, kocasını insana hayat veren **Tihâme gecelerine** benzetmektedir. Kocasından,

kendisini rahatsız edici bir söz ve davranış görmemiştir. Sonra **Tihâme**'nin coğrafi konumu ve kaleleri itibariyle sâkinleri düşman korkusu da duymuyorlar; işte kocası da kendisini **Tihâme** kaleleri gibi korumaktadır. Hâsılı hem **Tihâme** geceleri gibi temiz, sâkin, hem de **Tihâme** kaleleri gibi koruyan bir erkektir. Bir başka izah tarzına göre de, kocasında korkulacak kötü bir huy yoktur. İnsana hiç sıkıntı vermeyen, sohbetine doyulmayan bir erkektir.

5. Kadın: O da **kocasını övmektedir**.

Burada kadın, kocasını "**pars**"a benzetmektedir. Bu benzetme ile medih murad edilmiştir. Pars, avını yemeyip sahibine getiren, daima temiz şeyler yeyip pis şeylere yanaşmayan ve ayrıca çok uyuyan bir hayvandır. İşte kocası da kazandığını eve getirmekte ve yapılan harcamaların hesabını da sormamaktadır. Uyuyan pars gibi sâkindir, evde hiçbir şeye karışmamakta, titizlik yapmamaktadır. **İbn Ebî Üveys**, bunun cinsî münasebetten kinâye olduğunu söylemektedir. Eve gelince pars gibi üzerime çullanır manası vermektedir.

Buna mukabil dışarı çıktığında hiç de kuzu gibi değildir, aksine aslan gibi cesurdur. Cephede ise tam bir kahramandır.

6. Kadın: **Kocasını kötülemektedir**.

Her şeyden önce kocası son derece oburdur. Sonra da yorganına sarılıp yatar, âilenin dertleriyle ilgilenmez, yanında yatan karısının ihtiyacını, sıkıntısını hiç aklına getirmez. Yer içer, sonra da tembel tembel yatar uyur. Şefkatsiz, acımasız biridir.

7. Kadın: O da **kocasını kötülemektedir**.

Her şeyden önce kocası iktidarsızdır. Sonra beceriksiz ve ahmaktır. Ne dili, ne erkekliği işe yaramaktadır. Vücudu sanki her nevi hastalığın uğrak yeridir. Karısını döver, dövünce de acıdığını bilmez, başını kırar, yaralar...

8. Kadın: **Kocasını övmektedir**.

Çünkü kocası güller gibi kokan tertemiz biridir. Ayrıca cildi de tavşan cildi gibi yumuşacıktır. Ahlâkı güzel, uyumlu bir insandır. Bir rivâyette de, *"herkese gâlip geldiği halde bana mağlûb olur"* ifâdesiyle ayrı bir medih cümlesi ilave edilir.

9. Kadın: O da **kocasını övmektedir.**

"Yüksek direkli ev", kocasının toplumdaki mevkiini, şeref ve itibarını göstermektedir. "**Kabı uzun kılıç"**, sahibinin cesur ve kahraman biri olduğunu ifade etmektedir. "**Ocağının külünün çok olması"**, ne kadar cömert biri olduğunu anlatmaktadır. "**Evinin meclise yakın olması"** da, hem cömert biri olduğunu ve hem de bölgenin önde gelen biri olduğunu belirtmektedir.

10. Kadın: O da **kocasını övmektedir**

Kocası, dokuzuncu kadının kocasının vasıflarından da daha fazlasına mâliktir. İnsanın akıl ve hayaline gelebilecek her türlü hayır ve fazilete sahiptir. Zengin, büyük sürüleri olan biridir. Ama sürülerini mer'alara göndermeye fırsat bulamayacak kadar da cömerttir. Her gün pek çok misafiri ağırladığı için hayvanları ahırda bekletiyor. Evde müzik ve eğlence sesi başlayınca, artık hayvanlar bile kesileceklerini anlar hale geldiler.

11. Kadın: Bu rivâyete ismini veren kadındır. **Ümmü Zer'** diye maruf olan bu kadın da kocasını tarifsiz ifadelerle **övmektedir. Ümmü Zer'**in asıl adının **Âtike** olduğu rivâyet edilir.

Kendisi **Şık** dağının yamaçlarında küçük bir koyun sürüsü olan fakir bir âilenin kızıdır. Ama kocası **Ebû Zer'**, ona sanki dünyayı bağışladı. Varlık içinde yüzer hale geldi. Hem de değer verilen, itibar edilen, sözü dinlenen biri haline geldi. **Ümmü Zer'**, sadece kocasının iyiliklerini değil, kocasının oğlu, kızı, annesi ve câriyesine varıncaya kadar bütün âilenin faziletini, cömertliğini, güzel ahlâkını takdirle anlatır.

Ebû Zer'in oğlu için kullanılan "**Yatağı, çekilmiş kılıç gibidir"** ifadesi, onun tığ gibi bir delikanlı olduğunu, yattığı yeri çökerten şişko biri olmadığını anlatmaktadır. Kızı için kullanılan **"elbisesinin içi boş"** ifadesi de, kızın omuzlarının geniş, göğüslerinin dolgun olduğunu, dolayısıyla aşağıya sarkan elbisesinin sanki içi boşmuş gibi göründüğünü anlatır.

Sonra **Ebû Zer'**den boşanıp yine cömert ve güzel huylu biriyle evlendiği halde, **Ebû Zer'**i yine unutamadığını itiraf etmektedir.

"Hat", **Bahreyn**'de kılıç imalatıyla maruf bir yer adıdır. ***Hattî*** nisbesi de, orada üretilen kılıç anlamındadır.

Rivâyetin sonunda Rasûlullah'ın (as.) **Hz. Âişe**'ye söylediği **"Ben senin için Ebû Zer' gibiyim"** sözünden sonra bazı rivâyetlerde, **"Yalnız ülfet ve vefâ konusunda, boşanma konusunda değil..."** dediği de kaydedilir. Buna karşılık **Hz. Âişe** de; **"Anam babam sana fedâ olsun; sen bana Ebû Zer'den de hayırlısın"** cevabını vermişti.

Emsalsiz bir fesahat ve belâgat ifadelerini içeren bu rivâyet, bütünüyle âilevî ilişkiler hakkında belki de bir dönemde gerçekten yaşanmış bir olayı aksettirmektedir. Rivâyetin bu bölüme konulmuş olmasının sebebi de budur. Bu rivâyetten, mutlu bir âilede erkeğin rolü, **Ebû Zer'** örneğinde görülmektedir. Hatta Hz. Peygamber bunu da yeterli görmemiş, buna "**ülfet ve vefâ**" vasıflarını da eklemiş, "**boşanmayı**" dışarıda tutmuştur. İşte Hz. Peygamber'in arzu ettiği mutlu bir âilede erkek, ülfet ve vefâ niteliklerine de sahip olmak kaydıyla **Ebû Zer'** örneğinde canlı bir tablo halinde karşımızdadır. Şüphesiz ki zenginlik, biraz da takdir ve imkân meselesidir ve âile mutluluğu için olmazsa olmaz bir şart değildir.

٤٧٢٣ــ (م ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قال :

« **لا يَفْرَكْ مؤمنٌ مؤمنةً ن وإن كَرِه منها خُلُقاً ، رضي منها آخَرَ** ». أخرجه مسلم.

4.723- Ebû Hureyre, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

"Mü'min bir erkek, mü'min olan bir kadına (karısına) **buğz etmesin! Çünkü onun bir huyundan hoşlanmadı ise, başka bir huyundan hoşnut olur."**[28]

İZAH

Nevevî'nin de ifade ettiği üzere bu hadîs, erkeklerin, eşlerine küsüp darılmalarını yasaklamaktadır. Onlara karşı daima anlayışlı ve sabırlı olmaları gerektiğini hatırlatmaktadır.

---

[28] **Müslim**, Radâ', 18/61.

الفرع الثالث
في أحاديث متفرقة

3- MÜTEFERRİK HADİSLER

٤٧٢٤– (خ – عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : « كنا نتَّقي الكلام والانبساط إلى نسائنا على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم هَيْبَةَ أن ينزل فينا شيء ، فلما تُوُفّيَ رسول الله صلى الله عليه وسلم تكلَّمنا فانبسطنا ». أخرجه البخاري.

4.724- Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

"Bizler, Rasûlullah (as.) döneminde, hakkımızda vahiy gelir korkusuyla zevcelerimize laf söylemekten, onlarla senli-benli olmaktan sakınırdık. Hz. Peygamber vefât edince ise, hem laf ettik, hem de senli-benli olduk." [29]

İZAH

İslâm gelmeden önce kadınların toplumda insan bile sayılmadıkları, sözlerine itibar edilmediği, hakarete ve dayağa maruz kaldıkları bilinen bir vâkıadır.

Bu rivâyette ise, İslâm'ın gelişinden sonra kadınlar konusunda erkeklerin zihinlerinde meydana getirilen büyük değişimin samimi bir itirafı görülmektedir. Erkekler kadınlara karşı, mübah olan söz ve davranışlar konusunda bile tereddüt içinde idiler. Onlara laf etmek bir tarafa, âile hayatının tabii hâli olan senli-benli olmaktan ve laübâli davranışlardan bile sakınıyorlardı. Devamlı horlanan, dövülen, insan muamelesi bile görmeyen kadın, artık hep ölçülü konuşulması, ölçülü davranılması, hatta senli-benli olmaktan bile sakınılması gereken saygı değer bir varlık haline dönüşmüştür. Böyle bir zihniyet değişiminin meydana gelmesinde yegâne etken de, erkekleri azarlayıcı bir vahyin gelebileceği korkusudur. Hz. Peygamber'in

---

[29] **Buharî**, Nikâh, 81.

meydana getirdiği ortam, erkekleri devamlı böyle bir korku ile yüzyüze getirmişti.

Nihayet Hz. Peygamber vefat edip vahiy sona erince, erkekler rahat bir nefes aldılar, artık sözlerini sakınmaya gerek görmediler.

٤٧٢٥ـ (د ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أنّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم قال: «ما رأيتُ من ناقصات عقْل ولا دين أغلبَ لذي لُبّ منكن ، قالت: وما نُقْصَانُ العقل والدّين ؟ قال : أما نُقصَان العقل : فشهادةُ امرأتين بشهادة رجل ، وأما نُقْصان الدِّين : فإن إحداكنَّ تُفْطِر رمضانَ ، وتُقيم أياما لا تصلّي». أخرجه أبو داود.

4.725- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) kadınlara hitaben şöyle buyurdu:

"Aklı ve dini noksan kişilerden, akıl sahiplerine sizin kadar galebe çalanı görmedim."

Kadınlar;

"- Akıl ve dini noksan olmak ne demektir?" diye sordular.

"- **Akıl noksanlığı, iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olmasıdır. Din noksanlığı da, Ramazan'da** (âdet sebebiyle) **oruç yemeniz ve bazı günlerde namaz kılamamanızdır."**[30]

İZAH

Bu rivâyette Hz. Peygamber'in amacı, akıl ve din açısından kadınların erkeklerden daha eksik olduklarını ifade etmek değildir. Aksine amacı, kadınların erkekler üzerinde ne kadar müessir olduklarını belirtmektir. Erkekler üzerinde o kadar nüfuza sahiptirler ki, bazen erkekler kadınlar yüzünden en olmayacak şeyleri de yapabilmektedirler. Nitekim her toplumda meydana gelen vukûatın önemli bir kısmı, kadın yüzünden meydana gelmektedir. Bu vukûatın bizzat kadının tahrikiyle işlendiği elbetteki söylenemez. Ama erkek, kadın yüzünden olay işlemekte, ölmekte, öldürmektedir.

---

[30] **Ebû Davud**, Sünnet, 16/4679. Bu Hadîs, **Buharî** ve **Müslim**'de geçen uzunca bir rivâyetin de bir parçasıdır. Bkz., **Buharî**, Hayz, 6; **Müslim**, İman, 34/132.

Ona sahip olmak, veya onu kaybetmemek için her şeyi göze almaktadır. Çünkü kadın, âdeta erkeğin kanına işlemiştir.

"İki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olması", Kur'ân-ı Kerîm'de ticarî muameleler konusunda öngörülmektedir.[31] Ancak bu husus, her olay için mutlak bir hüküm değildir. Mesele, ilgi alanı meselesidir. Hz. Peygamber döneminde, ticarî muamelelerin incelikleri, kadının öncelikli ilgi alanına girmemekte idi. İslâm da adâleti sağlamaktaki titizliği sebebiyle, ilgi alanı dışında söz söyleyen insanların başkaları tarafından da te'yid edilmesini istemiştir. Âyette geçen **"biri unuttuğunda diğeri hatırlatsın"** şeklindeki ifadeyi göz önüne alacak olursak, bu hükmü koymasındaki yegâne amacın da adâleti sağlamak olduğu anlaşılır.

Bugün bile ticaret, kadının öncelikli ilgi alanı değildir. Birleşmiş Milletler istatistiklerine göre dünya ticaretinin yüzde doksan yedisi halen erkeklerin kontrolündedir. Kadının ilgi alanına giren doğum, süt gibi meselelerde kadınla erkek eşit görülmekte, hatta bazı İslâm hukukçuları tek bir kadının şahitliğini dahi yeterli saymaktadırlar. Dolayısıyla zaman içinde ilgi alanlarında meydana gelecek olan değişiklik, bu konuda da etkisini gösterir.

Bu itibarla **"iki kadının şahitliği, bir erkeğin şahitliğine denktir"** hükmü, her zaman ve her olay için geçerli mutlak bir kaide olmasa gerektir.

Kadının âdet günlerinde bazı dinî görevleri yapamaması sebebiyle **"din noksanlığı"** şeklinde tanımlanması da, kadınların kınanması değil, bir hakikati tespit amacını taşımaktadır. Âdet görmek, kadının kendi ihtiyarında olan bir şey değildir. Ayrıca âdet günlerinde ibadet yapmama hükmünü koyan da kendisi değildir. Dolayısıyla kendi irâdesiyle yapmadığı ve hükmünü de kendisinin koymadığı bir şeyden dolayı kadının kınanması makul olmaz.

Kaldı ki, dinin yasakladığı bir hal ve zamanda ibadeti terk etmek de din noksanlığı anlamına gelmez, belki dinî bütün olmayı ifade eder. Çünkü o durumda ibadet etmek zaten haramdır. Haramı işlemek, asla dinî bütünlüğü ifade etmez. Nitekim **Aynî**, o durumda

---

[31] Bakara, 282.

ibadeti terk edene sevap verilmesi gerektiğini söylemektedir. Çümkü bu terkte de Allah'ın emrine uymak gayesiş vardır.

Bütün bunlardan dolayı hadîsteki ifadeyi, bir vâkıayı tespit, görünür durumu ortaya koymak şeklinde anlamak yanlış olmasa gerektir.[32]

Netice itibariyle erkekler de, kadın yüzünden meydana gelen olayları göz önünde bulundurarak dikkatli ve tedbirli olmalı, aklı başında hareket etmelidirler. Aksi halde akıllarına da, dinlerine de zarar verebilirler.

٤٧٢٦ــ (خ م ت ــ أسام بن زيد رضي الله عنهما) قال: قال رسول اللّٰه صلى الله عليه وسلم: «**ما تركتُ بعدي فِتْنةً هي أضَرُّ على الرجال من النساء** ». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي. و أخرجه الترمذي عن أسامة بن زيد و سعيد بن زيد.

4.726- Üsâme b. Zeyd, Rasûlullah'tan (as.) şöyle rivâyet ediyor:

"Benden sonra erkekler üzerinde kadınlardan daha zararlı bir fitne bırakmadım."[33]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti. **Tirmizî** bunu Üsâme b. Zeyd ve Saîd b. Zeyd'den rivâyet etti.

İZAH

Bu rivâyette de erkeklerin en çok kadınlar sebebiyle sıkıntıya uğradıklarına işaret edilmektedir. Düşmanlıkların, belâların, sıkıntıların kaynağında çoğunlukla kadın bulunmaktadır. Ama bu durum, kadının bizzat kendisinin fitne ve uğursuzluk kaynağı olduğu ve bu sıkıntılara bizzat kadının sebep olduğu anlamına gelmez.

Aslında erkeklerin kadın yüzünden belâya uğramalarının temelinde, kadına olan düşkünlükleri yatmaktadır. Nitekim âyet-i

---

[32] Bu konuda 8481 numaralı hadîs ve izahına da bakılmalıdır.

[33] **Buharî**, Nikâh, 17; **Müslim**, Zikir, 26/97; **Tirmizî**, Edeb, 31/2780.

kerimede de, erkeklerin dünyada en çok düşkün olduğu şeylerin başında kadın zikredilmektedir.[34] Erkek, dünya varlıkları içersinde en çok kadını sever. Bu da fıtrî bir duygudur. İnsanın en çok sevdiği şeyler yüzünden zaman zaman sıkıntılara uğradığı da inkâr edilmez bir vâkıadır. Tarihte de insanların başına gelen sıkıntı ve belâların başında sebep olarak yine kadın gelmektedir.

٤٧٢٧ـ (م ـ مطرف بن عبد الله [بن الشخير]) قال : « كان له امرأتان ، فخرج من عند إحداهما ، فلما رجع قالت له : أتيتَ من عند فلانة ؟ قال : أتيتُ من عند عِمْرانَ بن حُصَيْن ، فحدَّثنا : أَنَّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم قال : **إِن أقلَّ ساكني الجنةِ النساءُ** ».

أخرجه مسلم.

4.727- Mutarrif b. Abdullah b. eş-Şıhhîr'in iki karısı vardı. Bunlardan birinin yanından çıkmıştı. Sonra geri döndüğünde karısı;

"- Öbür kadının yanından geliyorsun değil mi?" diye sordu. Mutarrif;

"- Hayır, İmrân b. Husayn'ın yanından geliyorum. O bize, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu tahdis etti" dedi:

"Cennet sâkinlerinin en azı kadınlardır."[35]

İZAH

İnsan türü, erkek ve kadın olmak üzere iki cinsten meydana gelmiştir. İki cinsin de tam eşit oranda cennete girmeleri şart olmadığına göre, bu iki cinsten birinin cennette biraz daha fazla olması gayet tabiidir. Bu fazla olan cins erkek de olabilir, kadın da olabilir.

Bu rivâyet gayb âlemine ait haberlerdendir. Hz. Peygamber'in bu sözü, netice itibariyle bir vâkıayı haber vermektedir. **Gazzalî** burada gerçek bir görmeden ziyâde hissî bir idrâkin söz konusu olduğunu söyler.

---

[34] Âli İmrân, 14.

[35] **Müslim**, Zikir, 26/95.

٤٧٢٨ــ (د ــ أبو نضرة العدي) قال : حدثني شيخ من طُفاوة قال : « تَثوَّيتُ أبا هريرة بالمدينة، فلم أرَ رجلا أشدَّ تشميرا ، ولا أقومَ على ضيف منه ، قال : فبينا أنا عنده يوما، وهو على سرير له ، ومعه كِيس فيه حصى أو نَوى - وأسفلُ منه جارية له سوداءُ - وهو يسبِّح بها ، حتى إذا أنْفَدَ ما في الكيس ألقاه إليها ، فأعادته في الكيس فدفعتْه إليه ، فقال : ألا أُحدِّثُكَ عنّي وعن رسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ قلتُ : بلى ، قال : بينا أنا أُوعَكُ في المسجد ، إذْ جاءَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فدخلَ المسجدَ ، فقال : **من أحسَّ الفتى الدَّوْسيَّ** ؟ ثلاث مرات - فقال رجل : يا رسول الله، هو ذا يُوعَكُ في جانب المسجد ، فأقبل يمشي حتى انتهى إليَّ ، فوضع يدَه عَليَّ ، فقال لي معروفا ، فنهضتُ، فانطلق يمشي ، حتى أتى مقامه الذي يصلِّي فيه ، فأقبل عليهم ، ومعه صَفّان من رجال وصفٌّ من نساء - أو صَفّان من نساء ، وصفٌّ من رجال - فقال : **إن نسَّانيَ الشيطانُ شيئا من صلاتي فلْيُسبِّح الرِّجالُ ، ولْيُصفِّق النِّساءُ** ، قال : فصلَّى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ولم ينس من صلاته شيئا فقال: **مجالسَكم** - زاد في رواية - **[هاهنا]**: ثم حمد الله وأثنى عليه ثم قال: **أمَّا بعدُ** قال: ثم اتفقوا - ثم أقبل عليهم الرِّجالُ فقال: **هل منْكُم الرجل إذا أتى أهله فأغلق عليه بابه، وألْقَى عليه ستْرَه، واستَتَرَ بستْر الله؟** قالوا: نعم، قال: **ثم يجلس بعد ذلك، فيقول : فعلْتُ كذا، فعلتُ كذا؟** قال: فسَكَتوا ثم أقبل على النساء. فقال: **هل منْكُنَّ من تُحدِّثُ؟** فسكتْنَ، فجثتْ فتاة كَعاب على إحدى رُكْبتَيها، وتطاولت لرسول الله صلى الله عليه وسلم ليراها، ويَسمعَ كلامها، فقالتْ: يا رسول الله، إنَّهم ليتحدَّثون، وإنَّهُنَّ ليتحدَّثْنه، فقال: **هل تدرون ما مَثَلُ ذلك؟ إنَّما مَثَلُ ذلك، مثَلُ شيطانة لقِيَتْ شيطانا في السِّكَّة، فقضى منها حاجته، والناسُ ينظرون إليه، ألا وإن طيبَ الرجال: ما ظهر رِيحُهُ، ولم يظهر لونه، ألا وإن طيبَ النِّساء، ما ظهر لونُه، ولم يظهر ريحُه، ألا لا يُفضيَنَّ رجل إلى رَجُل، ولا امرأة إلى امرأة، إلا إلى ولد أو والد**، وذكر ثالثة فنسيتُها». هكذا قال أبو داود، وهو أخرجه.

4.728- Ebû Nadra el-Abdî anlatıyor:

"Tufâve'den bir ihtiyar bana şöyle anlattı:

"Medine'de Ebû Hureyre'ye misafir olmuştum. Ondan daha gayretli ve daha misafirperver birini görmedim. Bir gün yine onun

yanında bulunuyordum, kendisi bir sedirin üzerine oturmuştu. Yanında da, içinde küçük çakıl taşları veya çekirdek bulunan bir torba vardı. Sedirin alt tarafında da siyah câriyesi duruyordu. Ebû Hureyre, torbadaki çekirdeklerle tesbih getiriyordu. Torbadakiler bitince de torbayı câriyeye atıyor, câriye de çekirdekleri toplayıp keseye doldurarak tekrar Ebû Hureyre'ye iâde ediyordu. Bir ara Ebû Hureyre;

"- Sana kendimden ve Rasûlullah'tan (as.) bahsedeyim mi?" diye sordu. Ben;

"- Buyur" deyince, şöyle anlattı:

"Bir gün ben, mescidde ağrıdan kıvranıyordum. O sırada mescide Rasûlullah (as.) girdi ve üç defa;

"- Devsli genci gören var mı?" diye sordu. Bir adam;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; işte şurada, mescidin kenarında ağrıdan kıvranıyor" dedi.

Hz. Peygamber bana doğru gelmeye başladı. Yanıma gelince, elini üstüme koydu ve bana bazı güzel sözler söyledi. Bunun üzerine ben, hemen sâkinleşip ayağa kalktım. Hz. Peygamber de döndü gitti. Namaz kıldıracağı yere gelince, cemâate doğru döndü. Arkasında iki saf erkek, bir saf da kadın cemâat –veya iki saf kadın bir saf da erkek cemâat dedi- vardı. Şöyle buyurdu:

"- Eğer şeytan namazda bana bir şeyi unutturacak olursa, erkekler '*sübhânellah*' desin, kadınlar da el çırpsın!"

Müteâkıben Rasûlullah (as.) namaz kıldı, hiçbir şey unutmadı. Arkasından;

"- Yerinizde durun!" dedi. (Bir rivâyette "**burada durun**" dedi. Sonra Allah'a hamdü senâ etti, sonra **"gelelim sadede"** dedi diye ilâve edilir). Sonra hadîsi rivâyet eden bütün râviler ittifaken şöyle naklettiler:

"Sonra Hz. Peygamber erkeklere döndü ve dedi ki:

"- Sizden biri karısıyla münasebette bulunacağında üstüne kapıyı kapatır, üzerine de örtüsünü örter ve Allah'ın örtüsü ile de örtünür mü?"

"- Evet" dediler.

Hz. Peygamber şöyle devam etti:

"- **Sonra da o insan, oturup da *'ben hanımımla şöyle şöyle yaptım'* diye anlatır mı?"**

Bunun üzerine herkes sustu. Sonra kadınlara döndü ve;

"- **Sizin içinizde de** (bu âile sırlarını) **anlatan var mı?"** diye sordu.

Kadınlar da sustular, cevap vermediler. Ama genç bir kız dizleri üzerine kalktı, Rasûlullah'ın (as.) kendisini görmesi ve sesini işitmesi için boynunu uzatarak dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bunları erkekler de konuşuyorlar, kadınlar da..."

O zaman Hz. Peygamber şöyle konuştu:

"- **Bu neye benzer biliyor musunuz? Bu ancak, iki şeytanın yolda karşılaşıp insanların gözleri önünde münasebette bulunmalarına benzer. İyi bilin ki, erkek için en uygun parfüm, kokusu hissedilen, ama rengi olmayandır. Kadın için en uygun parfüm de, rengi olan, ama kokusu hissedilmeyendir. Dikkat edin; hiçbir erkeğin teni başka bir erkeğin tenine, hiçbir kadının teni de başka bir kadının tenine dokunmasın! Ancak insanın oğluna veya babasına dokunması müstesnâ!"**

Hz. Peygamber burada üçüncü bir kişiyi daha zikretti, ama ben unuttum."[36]

İZAH

Bu rivâyette, insanların, cinsî münasebet esnasında karı koca arasında geçenleri başkalarına anlatmamaları emredilmektedir. İnsan nasıl gözlerden uzak olarak ve kapalı bir odada münasebette bulunuyorsa, bu arada geçenler de kapalı kalmalıdır. Bu konulardan insanlara söz etmek, tıpkı yolda insanların gözleri önünde çiftleşmek gibidir ve haramdır.

Hadîste bir de erkek ve kadın için uygun olan koku cinslerinden söz edilmektedir. Hz. Peygamber döneminde kullanılan kokular, hem koku ve hem de renk veren maddelerdi. İşte Rasûlullah (as.), erkekler için kokusu olan ama rengi olmayan, kadınlar için de rengi

---

[36] **Ebû Davud**, Nikâh, 49/2174.

olan ama kokusu olmayan cinsten koku maddelerinin uygun olduğunu tavsiye etmektedir. Şüphesiz ki bu tür kokuların, toplum içine çıkıldığı zaman kullanılması söz konusudur. Âile içinde herhangi bir tahdit söz konusu değildir. Kaldı ki hadîs, tamamen dönemin örfü, şartları ve imkânları dikkate alınarak yapılan bir tavsiyedir, dinî bir emir değildir. Zira Hz. Peygamber döneminde erkeklerin de renkli parfümler kullandıkları bilinmektedir.

Bu rivâyet iki noktadan tenkit edilmiştir. Biri **"Tufâve'den bir ihtiyar"** diye kim olduğu bilinmeyen birinden rivâyet edilmesi, diğeri de senedinde hayatının sonlarına doğru aklı karışan **Saîd b. İyâs el-Cerîrî** adlı bir râvînin bulunmasıdır.

٤٧٢٩ـ (م د ـ **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قال: «**إِنَّ من أعظمِ الأمانة عندَ الله يوم القيامة: الرَّجُلُ يُفْضي إِلى امرأته وتُفْضي إِليه ثم ينشُرُ سِرَّها**».

وفي رواية : « **إِن من أشَرِّ الناس عند الله منزلة يوم القيامة : الرجلُ يفضي إِلى امرأته أو تُفضي إِليه ، ثم ينشُرُ أحدُهما سِرَّ صاحبه** ». أخرجه مسلم ، وأبو داود.

4.729- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kıyâmet günü Allah katında (ihanetinin cezası) **en büyük olan emanet, erkeğin karısıyla, kadının da kocasıyla emeline ulaştıktan sonra adamın kalkıp karısının sırrını ifşa etmesidir."**[37]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Kıyamet günü insanlardan, Allah katında derecesi en kötü olan kişi, karısıyla emeline ulaşan adamın veya kocasıyla emeline ulaşan kadının, eşinin sırrını ifşâ edenidir."

Bunları **Müslim** ve **Ebû Davud** tahric etti.

---

[37] **Müslim**, Nikâh, 21/123-124; **Ebû Davud**, Edeb, 37/4870.

٤٧٣٠ــ (خ م ــ عائشة رضي الله عنها) قالت : قال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «إني لأعلمُ إذا كُنت عني راضية، وإذا كنت عَليَّ غضبَى، قالت: فقلتُ: ومن أيْنَ تَعْرِفُ ذلك ؟ فقال: أمَّا إذا كنت راضية : فإنَّك تقولين: لا وربِّ محمد، وإذا كنتُ غضبَى ، قلت: لا، وربِّ إبراهيم ، قالت: قلتُ: أجَلْ والله يا رسول الله ، ما أهجرُ إلا اسمك ».

وفي رواية : « إني لأعرف غضبَكِ من رضَاكِ... » وذكر بمعناه. أخرجه البخاري، ومسلم.

4.730- Hz. Âişe anlatıyor: Rasûlullah (as.) bana dedi ki:

"- Ben, senin benden razı olduğun zamanı da, bana kızgın olduğun zamanı da anlıyorum."

"- Nereden anlıyorsun?" diye sordum. Şu cevabı verdi:

"- Benden hoşnut olduğun zaman, *'Hayır, Muhammed'in Rabbine yemin olsun ki...'* diye söze başlıyorsun. Ama bana kızgın olduğunda, *'Hayır, İbrahim'in Rabbine yemin olsun ki...'* diyerek söze başlıyorsun."

Ben de şöyle dedim:

"- Evet doğru. Ama ey Allah'ın Rasûlü, ben senin sadece ismine darılıyorum."[38]

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyet de; **"Ben senin rızanı da, gazabını da anlıyorum..."** diye başlar. Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

İZAH

Burada âilede kadının konumu açısından dikkate değer olan husus, darılanın Rasûlullah (as.) değil, **Hz. Âişe** olmasıdır. **Hz. Âişe** Rasûlullah'a (as.) darılmakta ve Rasûlullah (as.) da bunu hayatın tabii bir hâli olarak karşılamaktadır. Zaten âile fertleri arasında zaman zaman görülen kırgınlıklar, hayatın gerçeğidir. İşte bunu göz önünde bulunduran Hz. Peygamber de, arada bir kendisine kırılan zevcesine yumuşak bazı sözler söyleyerek yine de gönlünü almaktadır.

[38] **Buharî**, Nikâh, 108; Edeb, 63; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 13/80.

Son derece zeki bir kadın olan **Hz. Âişe** de, Allah'ın Rasûlüne hiçbir zaman darılmadığını, ismini telaffuz etmemek suretiyle sadece O'nun ismine darıldığını söylemektedir. Yani görünürde var olan kırgınlık, sadece isimde kalmaktadır. Öfke halinde bile kalbindeki sevgide hiçbir değişiklik olmamaktadır.

الفصل الثاني

في أحاديث جامعة لخصال من آداب الصحبة

II- SOHBET ÂDÂBI İLE İLGİLİ HADİSLER

٤٧٣١ــ (خ م ط د ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال: «**إيَّاكُم والظَّنَّ، فإنَّ الظنَّ أكذبُ الحديث، ولا تَحَسَّسُوا، ولا تَجسَّسُوا، ولا تَنافسُوا، ولا تَحاسَدُوا ، ولا تَباغضُوا ، ولا تَدَابَروا ، وكُونوا عبادَ الله إخوانا كما أمرَكُم ، المسلم أخو المسلم ، لا يظلمُهُ ، ولا يَخذُلُهُ، ولا يَحقِرُهُ. التقوى هاهنا، التقوى هاهنا، التقوى هاهنا** - ويشير إلى صدره - **بحَسْب امرئ من الشَّرِّ أن يَحقِر أخاه المسلمَ، كلُّ المسلم على المسلم حَرَام: دمُهُ، وعِرْضُهُ، ومَالُهُ. إن الله لا ينظر إلى أجسادكم، ولا إلى صُوَرِكم، ولكن ينظر إلى قلوبكم وأعمالكم**». وفي رواية إلى قوله: «**إخوانا**».

وفي أخرى قال: «**لا تَحاسدوا ولا تَباغَضُوا ولا تَحَسَّسُوا ولا تَجَسَّسُوا ولا تناجَشُوا وكونوا عباد الله إخوانا**». وفي أخرى: «**لا تقاطعوا ولا تدابَرُوا ولا تباغضوا ولا تحاسدوا وكونوا إخوانا كما أمركم الله**». وفي أخرى: «**لا تَهاجَرُوا، ولا تَدَابَرُوا ولا تَحَسَّسوا، ولا يَبِعْ بعضُكم على بَيْعِ بعض، وكونوا عبادَ الله إخوانا**». وفي أخرى: «**لا تَباغَضُوا، ولا تدابَرُوا، ولا تَنَافَسُوا، وكونوا عبادَ الله إخوانا**».

وفي أخرى : «**لا تَحاسَدوا ، ولا تَنَاجَشوا ، ولا تَباغَضُوا ، ولا تدابَرُوا ، ولا يَبِعْ بعضكم على بَيْعِ بعض، وكونوا عبادَ الله إخوانا ، المسلمُ أخو المسلم ، لا يَظْلِمُهُ ، ولا يَخذُلهُ، ولا يَحْقِرهُ ، التقوى ها هنا – ويشير إلى صدره ثلاث مرات – بحَسْب امرئ من الشَّرِّ: أن يَحْقِرَ أخاه المسلم، كلُّ المسلم على المسلم حرام: دمُه، ومالُه ، وعِرْضُه**».

وفي أخرى قال : « إنّ الله لا ينظرُ إلى صوركم وأموالكم ، ولكن ينظر إلى قلوبكم وأعمالكم».

هذه روايات مسلم. وأما البخاري فقال: «إيَّاكم والظنَّ، فإن الظَّنَّ أكذبُ الحديث، ولا تَحَسَّسوا، ولا تجسَّسُوا ولا تباغضوا، وكونوا إخوانا، ولا يَخْطُب الرجل على خِطبة أخيه، حتى ينكِحَ أو يترك».

وله في أخرى: «إيَّاكم والظنّ، فإنَّ الظَّنّ أكذبُ الحديث، ولا تحسَّسوا، ولا تجسَّسُوا، ولا تباغَضُوا ولا تَدابَرُوا وكونوا عبادَ الله إخوانا». وأخرج الموطأ إلى قوله: «وكونوا عباد الله إخوانا».

وفي رواية الترمذي : أنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال: «المسلم أخو المسلم، لا يخونُه، ولا يكذِبُهُ، ولا يَخذُله ، كلُّ المسلم على المسلم حرام: عِرْضُهُ، ومالُه، ودمُه، التقوى هاهنا، بحسب امرئ من الشر أن يحقِرَ أخاه المسلم». وله في أخرى: «إيَّاكُم والظَّنّ، فإن الظَّنّ أكذبُ الحديث».

وأخرج أبو داود قال: « كلُّ المسلم على المسلم حرام: مالُه، وعِرْضُهُ، ودَمُهُ، حسبُ امرئ من الشر: أن يحقِرَ أخاه المسلم». وله في أخرى: «إيَّاكم والظَّنَّ، فإنَّ الظَّنَّ أكذبُ الحديث، ولا تَحَسَّسُوا، ولا تجَسَّسُوا».

4.731- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Zandan sakının! Çünkü zan, sözün en yalan olanıdır. Başkalarının konuşmalarına kulak kabartmayınız! Başkalarının gizli hallerini araştırmayınız! Birbirinizle rekabet etmeyiniz! Birbirinize hased etmeyiniz! Birbirinize buğz etmeyiniz! Birbirinize sırt çevirmeyiniz! Ey Allah'ın kulları; Allah'ın size emrettiği gibi kardeş olunuz! Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir; ona zulmetmez, onu yardımsız bırakmaz, ona hakaret etmez. – Sonra göğsüne işaret ederek- **takvâ işte buradadır, takvâ işte buradadır, takvâ işte buradadır. İnsana, Müslüman kardeşini hakir görmesi, kötülük olarak yeterlidir. Müslüman'ın cam, namusu ve**

malı Müslüman'a haramdır. Şüphesiz ki yüce Allah, bedenlerinize ve sûretlerinize bakmaz, ama kalplerinize ve yaptıklarınıza bakar"[39]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet, "**...kardeş olunuz!**" cümlesine kadardır.

Başka bir rivâyet de; "**Birbirinize hased etmeyiniz! Birbirinize buğz etmeyiniz! Başkalarının konuşmalarına kulak kabartmayınız! Başkalarının gizli hallerini araştırmayınız! Ticarette birbirinizi aldatmayınız! Ey Allah'ın kulları; kardeş olunuz!**" şeklindedir.

Diğer bir rivâyet de; "**Birbirinizle ilgiyi kesmeyiniz! Birbirinize sırt çevirmeyiniz! Birbirinize buğz etmeyiniz! Birbirinize hased etmeyiniz! Allah'ın size emrettiği gibi kardeş olunuz!**" şeklindedir.

Başka bir rivâyet şöyledir:

"**Birbirinize küsmeyiniz! Birbirinize sırt çevirmeyiniz! Başkalarının konuşmalarına kulak kabartmayınız! Biriniz, diğerinin satışı üzerine satış yapmasın! Ey Allah'ın kulları, kardeş olunuz!**"

Bir başka rivâyet şöyledir:

"**Birbirinize buğz etmeyiniz! Birbirinize sırt çevirmeyiniz! Birbirinizle rekabet etmeyiniz! Ey Allah'ın kulları, kardeş olunuz!**"

Diğer bir rivâyet şu şekildedir:

"**Birbirinize hased etmeyiniz! Ticarette birbirinizi aldatmayınız! Birbirinize buğz etmeyiniz! Birbirinize sırt çevirmeyiniz! Biriniz, diğerinin satışı üzerine satış yapmasın! Ey Allah'ın kulları, kardeş olunuz! Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir; ona zulmetmez, onu yardımsız bırakmaz, ona hakaret etmez.** –Sonra göğsüne işaret ederek üç defa- **takvâ işte buradadır. İnsana, Müslüman kardeşini hakir görmesi, kötülük olarak**

---

[39] **Buharî**, Nikâh, 45; Edeb, 57, 58; Ferâiz, 2; **Müslim**, Birr, 9/28-31; 10/32-34; **Muvatta**, Hüsnu'l-Huluk, 4/15; **Ebû Davud**, Edeb, 40/4882; 56/4917; **Tirmizî**, Birr, 18/1927.

yeterlidir. Müslüman'ın canı, malı ve namusu Müslüman'a haramdır."

Bir başka rivâyette şöyle dedi:

"Muhakkak ki yüce Allah, sizin bedenlerinize ve sûretlerinize bakmaz, ama kalplerinize ve yaptıklarınıza bakar."

Bunlar, **Müslim**'in rivâyetleridir.

Buharî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Zandan sakının! Çünkü zan, sözün en yalan olanıdır. Başkalarının konuşmalarına kulak kabartmayınız! Başkalarının gizli hallerini araştırmayınız! Birbirinize buğz etmeyiniz! Kardeş olunuz! Din kardeşinin tâlip olduğu kıza, başka biri tâlip olmasın; tâ ki ilk tâlip onunla evleninceye veya vazgeçinceye kadar."

Buharî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Zandan sakının! Çünkü zan, sözün en yalan olanıdır. Başkalarının konuşmalarına kulak kabartmayınız! Başkalarının gizli hallerini araştırmayınız! Birbirinize buğz etmeyiniz! Birbirinize sırt çevirmeyiniz! Ey Allah'ın kulları, kardeş olunuz!"

"...Ey Allah'ın kulları, kardeş olunuz!" cümlesine kadar olan kısmını **Muvatta** da tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Müslüman Müslüman'ın kardeşidir. Ona ihânet etmez, ona yalan söylemez. Onu yardımsız bırakmaz. Müslüman'ın namusu, malı ve canı Müslüman'a haramdır. Takvâ, işte buradadır. İnsana, Müslüman kardeşini hakir görmesi kötülük olarak yeterlidir.

Tirmizî'nin başka bir rivâyeti de; **"Zandan sakının; çünkü zan, sözün en yalan olanıdır"** şeklindedir.

Nihayet **Ebû Davud**'un rivâyeti de şu şekildedir:

"Müslüman'ın malı, namusu ve canı Müslüman'a haramdır. İnsana, Müslüman kardeşini hakir görmesi kötülük olarak yeterlidir."

Ebû Davud'un başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Zandan sakının; çünkü zan, sözün en yalan olanıdır. Başkalarının konuşmalarına kulak kabartmayınız! Başkalarının gizli hallerini araştırmayınız!"

İZAH

Muhtelif rivâyet tarîkleri bir araya getirilen bu hadîs, ahlakî açıdan son derece önemli hususları ihtivâ etmektedir. Sosyal bir varlık olan insanda bulunması istenen bu ahlâkî nitelikler, netice itibariyle sosyal hayatın düzen içinde devamına, sosyal tesanüdün sağlanmasına da büyük katkı sağlayacaktır. Tek kelime ile "kardeşlik" şeklinde ifâde edilebilecek olan bu insanî ilişkilerle ilgili nitelikler, hadîste oldukça detaylı bir şekilde verilmektedir. Hadîste zikredilen bu ahlâkî nitelikleri tek tek ele alalım:

1- ***Zan***: Kesin olmayan bilgidir. Hatta bilgi de değil, insanın içine doğan ve hiçbir delili olmayan bir histir. Bu his, sadece gelip geçici bir duygu da değildir, insan onu hakikat kabul etmekte ve ona göre hareket etmekte, hüküm vermekte, konuşmaktadır. İşte hadîste yasaklanan zan, gelip geçici bir his olan zan değil, hakikat kabul edilen zandır. Günah olan da budur.

Burada zanla hareket edilmesi mutlak olarak yasaklanmış değildir. İnsan bazen zanla hareket etmek zorunda da kalabilir. Yasaklanan, insanın içine doğan zannî düşünceler de değildir. Yasak olan, zannı araştırıp incelemeden kabullenmek ve bir de sû-i zandır. Hüsn-ü zan, hiçbir şekilde yasak değildir, aksine insanlar hep hüsn-ü zanna teşvik edilmektedir.

"Zannın yalan olması" ifadesi, kesin bilgi ifade etmemesinden, sadece bir histen ibaret olmasındandır. **"En yalan"** şeklindeki mübalağa ifadesi de, insanların hayat boyunca zanna dayanarak fazlaca hüküm verdiklerinden dolayı olmalıdır.

Netice olarak kimse, zanna dayanarak başka birini itham etmemelidir.

2- ***Tahassüs***: **İbnu'l-Esîr** bu kelimeye, kendisi için haber toplamak manasını verir. İnsanların girdisini çıktısını ve her türlü kusurlarını öğrenmeye çalışmaktır. Bu kelimeye mutlak olarak,

başkalarının sözlerine kulak kabartmak, sırlarını öğrenmeye çalışmak manası da verilir.

Bunun yasak edilmesinin sebebi, toplumda insanların birbirlerine olan güven duygularını sarsmasıdır. Birbirlerine şüphe ile bakmalarına sebep olmasıdır.

3- *Tecessüs*: İnsanların gizli hallerini araştırmaktır. Casus kelimesi buradan gelmektedir. **İbnu'l-Esîr** bu kelimeye, başkası için haber toplamak manasını verir. Başkalarının gizli hallerini araştırmak, genellikle kötü amaçla yapılır. İnsanların gizli kusurlarını deşifre etmek, böylece onu toplum içinde rezil etmek, insan içine çıkamaz hale getirmek gibi güzel olmayan bir amacı vardır. Nitekim bu türlü faaliyetlerin medyaya yansıdığı günümüzde, pek çok kişi hayatına kıymak zorunda kalmıştır.

Kusurları deşifre edip insanları rezil etmek değil, mümkün olduğu kadar kusurları gizlemek gerekir. Kusurları gizlemek, onun örnekleşmesini de önleyecektir. Burada ibret almak gibi bir gerekçe akla gelirse de, ceza görmeyen kusurlar toplumda ibret almaktan ziyade kötü örnek olmak gibi bir fonksiyon görürler.

Bu husus, şüphesiz ki fertlerin birbirleriyle ilişkilerinde uyulması gereken bir ahlakî ölçüdür. Devlet söz konusu olduğunda, devletin gizli istihbarî bilgileri elde etmesinden daha tabii bir şey düşünülemez.

Bazı dilciler tahassüs ile tecessüsün eşanlamlı olduğunu, her ikisinin de insanların gizli kalan ayıplarını ve kusurlarını araştırıp ortaya dökmek manasına geldiğini söylerler.

4- *Tenâfüs*: Bir şeyi elde etmek için yarışmak, rekabet etmek demektir. Bunun yasak edilmesi, paylaşma fikrini yok ettiği, insanları hırs ve tamaha, bencilliğe sevk ettiği içindir. Bu rekabette amaç, bir şeyin sadece kendinde olması için mücadele etmektir. Toplum hayatı ise, bencillikle değil, paylaşmakla yürür.

5- *Tenâcüş*: Almak istemediği halde bir malın fiyatını yükseltmek, pazarlığın arasına girip yalandan fiyat arttırmaktır. Maksat, asıl alıcı olanı aldatmak, fazla fiyat vermeğe zorlamaktır. Burada müşteriyi aldatmak söz konusu olduğu için meşru değildir.

6- *Tekatu'*: İlgi kesmek anlamına gelir. İnsanın yakınlarıyla, dost ve ahbaplarıyla münasebeti kesmesi, onlarla olan insanî ve medenî ilişkiyi bitirmesidir. Bu kelime aynı zamanda bölünüp parçalanmak, dağılmak anlamına da gelir. Böyle bir davranış şeklinin, toplum hayatına büyük zarar vereceği kuşkusuzdur.

7- *Tehâsüd*: İnsanların birbirlerine hased etmeleridir. Hased ise, başkasının elinde olan bir nimetin zevâlini istemek ve onun sadece kendinde olmasını talep etmektir. Başkasının sahip olduğu bir nimetin kendisinde de olmasını istemeye gıpta denir ve gıpta yasak değildir. Burada yasak olan, başkasının elindeki nimetin ondan zâil olmasını istemektir. Bunun için harekete geçmek ise zulüm ve tecâvüzdür, onu ele geçirmek de gasptır.

Hasedin Türkçe karşılığı kıskançlıktır. Hiç şüphesiz ki kıskançlık, fıtrî bir duygudur. İnsan da duygularına her zaman hâkim olamamaktadır. Bu itibarla hasedin sadece duygu konumunda kalması, günah değildir. Günah olan, bunun eyleme dönüşmesidir. Ama eyleme dönüşmesini önlemek için de, kıskançlık duygusunu çok canlı tutmamaya, mümkün olan ölçüde o duyguyu firenlemek ve kırmaya çalışmak gerekir. Bu firenleme işi de şuurlu ve iradî olmalıdır.

8- *Tebâğud*: Buğz, kin, nefret gibi manalara gelir. Bu da fıtrî bir duygudur. Ancak irâde, onu geliştirebilir veya baskı altında tutabilir. İslâm da insanlardan irâdenin hâkimiyetini istemektedir. İrâde sayesinde kin ve nefret, olması gereken noktada tutulabilir. İslâm toplumunda insanların birbirlerine kin ve nefret duymamaları gerekir. Bu aslında bütün medenî toplumların da sahip olması gereken bir niteliktir. Kin ve nefret, toplumu düşman kamplara böler. Bu da toplum için felaket olur.

9- *Tehâcur*: Küsmek, darılmak, konuşmamak demektir. İnsanların birbirine dargın olduğu bir sosyal düzeni ayakta tutmanın çok zor olduğu, herkesin kabul edebileceği bir realitedir.

10- *Tedâbür*: Sırtını dönmek demektir. Maksat, başkasının dert ve sıkıntılarıyla ilgilenmemektir. Kendine dokunmadığı takdirde

dünya yansa aldırmamaktır. Ferdiyetçi bir anlayışa sahip olmaktır. **Mâzerî** bu kelimeye "**düşmanlık**" manasını verir. **Kadı Iyâz** da, "**birbirinizle mücadele etmeyin, yardımlaşın**" karşılığını verir.

11- ***Müslüman'ı tahkir*****:** Hadîste bir Müslüman'ı hakir görmenin, insanı felâkete götürmeye yeterli büyüklükte bir günah olduğu ifade edilmektedir.

12- ***Müslüman'ı yardımsız bırakmak*****:** Bu manayı ifâde için hadîste ***"hazl"*** kelimesi kullanılmaktadır. Bu kelime, destek vermemek, zâlime karşı yardımcı olmamak manalarına gelir. Kelimenin, rezil etmek manası da vardır.

13- ***Hâinlik*****:** İslâm ahlâkında hâinlik, kime yapılırsa yapılsın haramdır. Müslüman dürüsttür, hâinlik etmez, kimseye ihânette bulunmaz.

14- ***Yalan söylemek*****:** Yalan, her şeyden önce bir vicdan pisliğidir, nifak alâmetidir. Müslüman'a da, Müslüman olmayana da yalan söylemek meşrû değildir.

15- ***Zulüm*****:** Dünyada hiçbir gerekçe, zulmü meşrû göstermeye yetmez. Ne din, ne ırk farkı, ne de kişisel veya ulusal çıkarlar, zulüm için gerekçe olamaz. Dünya zulümle değil, adâletle ayakta durur. Netice itibariyle hangi ırk ve dine mensup olursa olsun herkes Allah'ın kuludur ve Allah da âdildir. Allah'ın kullarına da zulüm değil, adâlet revâdır.

16- ***Can, mal ve namusun dokunulmazlığı*****:** İslâm'ın dünyada en çok önem verdiği husus, bu üç şeyin korunmasıdır. Hiçbir gerekçe ile bu üç şeyin masûniyeti ihlal edilemez. Bu üç husus, bugün dahi en temel insan haklarından sayılmaktadır.

17- ***Dünürlük üstüne dünürlük*****:** Hz. Peygamber, bir insanın talip olduğu bir kıza, görüşmeler müspet veya menfi neticelenmeden bir başkasının da talip olmasını yasaklamaktadır. İslâm hukukçuları, ikinci talip için getirilen yasağın hükmü konusunda üç ayrı görüş serdederler:

a) Hattâbî, buradaki yasağın haramı ifade etmediğini, bunun ahlâkî açıdan sakıncalı olduğunu ve te'dîb amacıyla bu yasağın konduğunu söylemektedir.

b) Fukahanın ekserisi, buradaki yasağın haramı ifade ettiği kanaatindedir. **Nevevî**, haram olduğunda icma bulunduğunu söyler. Ancak ikinci talibin yaptığı haram olmakla birlikte, şayet kendisiyle bir evlilik vuku bulursa, akit fâsit değildir. Yapılan iş haramdır, ama nikâh akdi sahihtir.

c) Zâhirîler, ikinci tâlibin yaptığının haram olduğunu, onunla evlense dahi nikâhın fâsid olduğunu, evliliğin feshedilmesi gerektiğini ileri sürerler.

Birinin tâlip olduğu bir kız için başka birinin araya girerek ilk tâlibin işini bozmasının insanlar arasında nasıl husumetlere yol açtığını, bugün bile zaman zaman bu yüzden olayların meydana geldiğini, hatta ölüm olaylarının vuku bulduğunu görünce, hadîsteki yasağın hikmetini daha iyi anlayabiliyoruz.

18- *Satış üzerine satış*: Biri bir malı satarken, başka birinin araya girip aynı malı daha ucuza satabileceğini söyleyerek müşteriyi o alış verişten caydırmak da meşru değildir. İslâm'ın öngördüğü ticaret ahlâkıyla uyuşmaz.

19- *Kalbe ve amellere bakmak*: Allah'ın bakması, kinâî bir ifâdedir. Değerlendirmesi, mükâfat veya ceza vermesi demektir. Her şeyi en ihâtalı şekilde gören ve bilen Yüce Allah, insanları kalplerindeki niyetlerine ve bir de yaptıklarına göre değerlendirir. Buna göre ceza veya mükâfat verir. Hiçbir zaman insanın şekline veya servetine bakmaz. Dolayısıyla insanlar da birbirleriyle olan münasebetlerinde şekli, kılık-kıyafeti ve serveti değil, insan olma gerçeğini esas almalıdırlar.

20- *Takvâ*: Kulluk mertebelerinin en üstünü takvâdır. Ancak takvâ, sadece zâhirî amellerle kazanılmaz. Takvâ, kalptedir; Allah korkusu ve sevgisinin kalbe yerleşmesiyle elde edilir. Nitekim Hz. Peygamber de göğsünü işaret ederek; **"Takvâ işte buradadır"** sözüyle bunu ifâde etmektedir.

21- ***Kardeş olmak*:** Bu hadîste sayılanlar, neticede insanları kardeş gibi yapmak amacına yöneliktir. Eğer bunlara uyulursa, toplumda kardeşlik havası oluşur. Aksi halde düşmanlık yaygınlaşır. **Kurtrubî**'nin de belirttiği üzere sevgi, merhamet, şefkat, yardımlaşma, dayanışma vb. konularda kardeş gibi olmak gerekir. Zaten Yüce Allah da, **"Mü'minler, ancak kardeştirler"**[40] âyetinde, bunun gereğini ifade buyurmaktadır. Hadîste de, **"Allah'ın emrettiği gibi kardeşlik"** tavsiye edilmekte, bu kardeşliği temin edecek yollar da gösterilmektedir. Bunları yaparsanız gerçek kardeşler gibi olursunuz denmektedir. Bundan, eğer bunlara uymazsanız, düşman haline gelirsiniz manası da çıkar.

٤٧٣٢ـــ (خ م ط ت د ـــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**لا تَقَاطَعُوا ، ولا تَدَابَرُوا ، ولا تَبَاغَضُوا ، ولا تَحَاسدوا ، وكونوا عبادَ الله إخوانا ، ولا يَحِلُّ لمسلم أن يَهْجُرَ أخاه فوق ثلاث** ».

وفي أخرى : « **لا تحاسَدوا ، ولا تباغضوا ، ولا تقاطَعُوا ، وكونوا عبادَ الله إخوانا**».

أخرج الأولى الجماعة إلا النسائي ، وأخرج الثانية مسلم. وقال مالك في الموطأ في روايته: «ولا أحْسِبُ التدابرَ إلا الإعراضَ عن المسلم، يُدبِرُ عنه بوجهه».

4.732- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Birbirinizle alakayı kesmeyiniz! Birbirinize sırt çevirmeyiniz! Birbirinize buğz etmeyiniz! Birbirinize hased etmeyiniz! Ey Allah'ın kulları kardeş olunuz! Bir Müslüman'ın, din kardeşine üç günden fazla dargın durması helâl değildir."[41]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

---

[40] Hucurat, 10.

[41] **Buharî**, Edeb, 57, 62; **Müslim**, Birr, 7/23-24; **Muvatta**, Hüsnu'l-Huluk, 4/14; **Tirmizî**, Birr, 24/1935; **Ebû Davud**, Edeb, 55/4910.

"Birbirinize hased etmeyiniz! Birbirinize buğz etmeyiniz! Birbirinizle ilgiyi kesmeyiniz! Ey Allah'ın kulları kardeş olunuz!"

İlk rivâyeti **Buharî, Müslim, Muvatta, Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric ettiler. İkinci rivâyeti de **Müslim** tahric etti.

Mâlik, rivâyetinde şöyle dedi:

"*Tedâbür* kelimesiyle, sadece Müslüman'dan yüz çevirmenin kastedildiğini zannediyorum."

٤٧٣٣ـ (خ م د ت س ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «**حقُّ المسلمِ على المسلمِ خمس : ردُّ السلام ، وعيادةُ المريض ، واتّباعُ الجنازة ، وإجابةُ الدَّعْوَة ، وتشميتُ العاطس**». أخرجه البخاري ومسلم.

ولمسلم : « **حقُّ المسلم على المسلم ستّ ، قيل : ما هنَّ يا رسولَ الله ؟ قال : إذا لقيتَه فسلِّمْ عليه، وإذا دَعاكَ فأجِبْهُ، وإذا استنصحَكَ فانْصَحْ له، وإذا عَطَسَ فحمِدَ الله فشمِّتْه ، وإذا مرِضَ فعُدْه، وإذا ماتَ فاتْبَعْهُ** ». وأخرج أبو داود الأولى.

وفي رواية الترمذي نحو الثانية ، وجعل بدل السلام : « **وتَنْصَح له إذا غابَ أو شَهِدَ** ».

وفي رواية النسائي قال : « **للمؤمن على المؤمن ستُّ خصَال : يعُودُه إذا مَرِضَ ، ويشهدُهُ إذا ماتَ ، ويجيبُه إذا دعاه، ويسلِّمُ عليه إذا لَقِيَهُ ، ويشمِّتُه إذا عَطَسَ ، وينصحُ له إذا غابَ أو شَهِدَ** ».

4.733- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Müslüman'ın Müslüman üzerindeki hakkı beştir:

1- Verilen selâmı almak,

2- Hastaları ziyâret etmek,

3- Cenâzeye katılmak,

4- Davete icâbet etmek,

5- Aksırıp '*elhamdu lillâh*' diyene '*yerhamukellâh*' diye karşılık vermek."[42]

---

[42] **Buharî**, Cenâiz, 2; **Müslim**, Selâm, ¾-5; **Ebû Davud**, Edeb, 98/5030; **Tirmizî**, Edeb, 1/2736-37; **Nesaî**, Cenâiz, 52.

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in diğer bir rivâyeti şöyledir:

"Müslüman'ın Müslüman üzerindeki hakkı altıdır."

"- Nedir onlar, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorulunca, şu karşılığı verdi:

"- Bir Müslümanla karşılaşınca ona selâm ver. Seni davet edince, davetini kabul et. Senden nasihat isteyince, ona nasihat ver. Aksırıp da *'elhamdu lillâh'* deyince, *'yerhamukellâh'* diye karşılık ver. Hastalandığında onu ziyaret et. Ölünce de cenazesine katıl."

İlk rivâyeti **Ebû Davud** da tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti ise, ikinci rivâyet gibidir, ancak oradaki ifâde, **"gıyabında da, yüzüne karşı da ona nasihat eder"** şeklindedir.

Nesaî'nin rivâyeti ise şöyledir:

"Mü'minin mü'min üzerinde altı hasleti vardır: Hastalandığında onu ziyaret eder. Öldüğünde cenâzesine katılır. Davet ettiğinde davetini kabul eder. Karşılaştığında ona selâm verir. Aksırıp *'elhamdu lillâh'* dediğinde, *'yerhamukellâh'* diye karşılık verir. Gıyabında da, yüzüne karşı da ona nasihat eder."

٤٧٣٤ـــ (خ م ت س ـــ البراء بن عازب رضي الله عنه) قال معاوية بن سويد بن مُقَرِّن : دخلتُ على البراء بنِ عازِب ، فسمعتُه يقول : « أمرنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بِسَبْع ، ونهانا عن سبع : **أمرنا بعيادةِ المريض ، واتِّباعِ الجنازة، وتشميت العاطس، وإبْرارِ القسم – أو المُقْسِم– ونصرِ المظلوم ، وإجابة الدَّاعي ، وَإِفشاءِ السلام ، ونهانا عن خواتيم الذهب، أو عن تَخَتُّم بالذهب، وعن شُرب بالفضة ، وعن المياثر، وعن القَسِّيِّ ، وعن لُبْس الحرير ، والإِسْتَبْرَقِ والديباج »**. وفي رواية : « **وإنشادِ الضَّالَّة** ». زاد في أخرى: «**وعن الشُّرْبِ في** الفضة ، **فإنَّه مَن شَرِبَ فيها في الدنيا ، لم يشرب فيها في الآخرة** » ، وقال: « **إبرار المقسِم** » من غير شك.

وفي أخرى : « **رَدّ السلام** » ، بدل : « **إفشاء السلام** » ، وقال: « **نهانا عن خاتم الذهب، أو عن حَلْقَة الذَّهَب**». وفي أخرى : « **وإبرارِ القسم** ».

وفي أخرى: «ونهانا عن خاتم الذهب، وعن آنية الفضة». وفي أخرى: «وعن المياثر الحُمْر». وأخرجه البخاري ومسلم ، وأخرج الترمذي [الرواية] الأولى.

وفي رواية النسائي قال: « أمرنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بسبع : أمرنا باتّباع الجنائز، وعيادة المريض، وتشميت العاطس، وإجابة الدّاعي، ونصر المظلوم، وإبرار القسم، وردِّ السلام».

وله في أخرى قال : « أمرنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بسبع ، ونهانا عن سبع ، أمرنا بعيادة المريض، وتشميت العاطس، وإبرار القسم ، ونُصْرَة المظلوم، وإفشاء السلام ، وإجابة الدّاعي، واتّباع الجنائز، ونهانا عن خواتيم الذهب، وعن آنية الفضة ، وعن المياثر، وعن القَسِّيَّة ، والإسْتَبْرَق ، والحرير ، والديباج ».

4.734- Muâviye b. Süveyd b. Mukarrin[43] anlatıyor:

"Berâ' b. Âzib'in huzuruna girdim. Onun şöyle söylediğini işittim:

"Rasûlullah (as.) bize yedi şeyi emretti, yedi şeyi de yasakladı:

Bize hastaları ziyaret etmeyi, cenâzelere katılmayı, aksırıp *'elhamdu lillâh'* diyene *'yerhamukellâh'* diye karşılık vermeyi, yemini –veya yemin edeni dedi- kabul etmeyi, mazluma yardım etmeyi, daveti kabul etmeyi, selâmı yaymayı emretti.

Şunları da bize yasakladı:

Altın yüzükleri –veya altın yüzük takmayı dedi-, gümüş kaplardan su içmeyi, ipekten mamul eyer örtülerini ve yastıklarını kullanmayı, ipek, istebrak ve dîbâcdan mamul elbise giymeyi."[44]

---

[43] **Ebû Süveyd, Muâviye b. Süveyd b. Mukarrin b. Âiz el-Müzenî el-Kûfî**: Kûfeli tâbiîlerdendir. Berâ b. Âzib'i dinlemiştir. Kendisinden Şa'bî ve Amr b. Mürre rivâyet etmiştir. Sikadır. Hadîsi kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[44] **Buharî**, Libâs, 28, 36, 45; Cenâiz, 2; Mezâlim, 5; Nikâh, 72; Eşribe, 28; Merdâ, 4; Edeb, 124; İsti'zân, 8; Eymân, 9; **Müslim**, Libâs, 2/3; **Tirmizî**, Edeb, 45/2809; **Nesaî**, Cenâiz, 53; Eymân, 13.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette "**yemin**" cümlesi yerine, **"kayıbı ilan etmeyi"** ifadesi yer alır.

Başka bir rivâyette de; *"Gümüş kaplardan su içmeyi yasakladı. Çünkü dünyada bu kaplardan su içen âhirette içemeyecektir"* cümlesi ziyade edilir. Aynı rivâyette sadece *"Yemin edeni kabul etmeyi"* cümlesi vardır, tereddüt ifadesi yoktur.

Bir başka rivâyette de, *"selâmı yaymak"* yerine, *"selâmı almak"* cümlesi vardır. Aynı rivâyette, *"Bizi altın yüzükten veya altın halkadan... menetti"* denir.

Diğer bir rivâyette de sadece *"Yemini kabul etmeyi"* denir.

Bir diğerinde de *"Bizi altın yüzükten ve gümüş kaplardan... menetti"* denir.

Başka bir rivâyette de *"Kırmızı ipekten yastıklar"* denir.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti. İlk rivâyeti **Tirmizî** de tahric etti.

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) bize yedi şeyi emretti. Bize cenâzelere katılmayı, hastaları ziyaret etmeyi, aksırıp *'elhamdu lillâh'* diyene *'yerhamulkellâh'* diye karşılık vermeyi, davete icabet etmeyi, mazluma yardım etmeyi, yemini kabul etmeyi ve verilen selâmı almayı emretti"

Nesaî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) bize yedi şeyi emretti, yedi şeyden de menetti. Bize hastaları ziyaret etmeyi, aksırıp *'elhamdu lillâh'* diyene *'yerhamulkellâh'* diye karşılık vermeyi, yemini kabul etmeyi, mazluma yardım etmeyi, selâmı yaymayı, davete icabet etmeyi, cenâzelere katılmayı emretti. Bizi altın yüzüklerden, gümüş kaplardan, meyâsirden, kassiyden, istebraktan, harîrden ve dîbâcdan da menetti."

İZAH

Hadîste geçen "**meyâsir, kassiyy, istebrak, harîr ve dîbâc**" kelimeleri, ipek kumaşların muhtelif cins, çeşit ve kalitede olanlarını ifade ederler.

"Yemini kabul" diye tercüme ettiğimiz "إِبْرَارُ الْقَسَم" cümlesi, birinin yaptığı yemini ve onun bu yeminde yalancı olmadığını kabul etmek, doğrulamak anlamına gelir. Nitekim bazı rivâyetlerde bu ifade "**Yemin edeni kabul etmek**" anlamında, "إِبْرَارُ الْمُقْسِم" şeklinde geçmektedir. Buna **"Yapılan yemini bozmamak"** manası da verilmiştir.

Bu rivâyette konumuzu ilgilendiren husus, hadîsteki; **hasta ziyareti, cenâzeye katılmak, aksırıp *'elhamdu lillâh'* diyene *'yerhamukellâh'* diye karşılık vermek, yemin edenin artık üzerine gitmeyip sözünü kabul etmek, mazluma yardım etmek, daveti kabul etmek, selâmlaşmak** şeklinde sıralanan tavsiyelerdir. Bunlar, insanlarla olan ilişkilerimizi geliştirmeye yarayacak olan ahlâkî umdelerdir.

٤٧٣٥ــ (ت ــ **علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**للمسلم على المسلم ستّ بالمعروف : يُسلِّم عليه إذا لقيَه ، ويُجيبه إذا دعاه ، ويُشمِّته إذا عطس، ويعُودُه إذا مرض، ويَتْبع جنازَته إذا مات ، ويحبُّ له ما يحبُّ لنفسه**». أخرجه الترمذي.

4.735- Ali b. Ebî Tâlib'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Müslüman'ın Müslüman üzerinde altı hakkı vardır:

1- Karşılaştığında selâm vermesi,

2- Davet ettiğinde davetine icâbet etmesi,

3- Aksırıp *'elhamdu lillâh'* dediğinde *'yerhamukellâh'* diye karşılık vermesi,

4- Hastalandığında ziyaret etmesi,

5- Öldüğünde cenâzesine katılması,

6- Kendisi için istediği şeyi onun için de istemesi."[45]

٤٧٣٦ــ (ت ــ مالك بن أنس رضي الله عنه) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يعودُ المريض، ويشهدُ الجنازة ، ويركبُ الحمار ، ويجيب دعوة العبد، وكان يومَ بني قُرَيْظَةَ على حمار مخطوم بحَبْلٍ من ليف ، عليه إكافُ ليف ». أخرجه الترمذي.

4.736- Enes b. Mâlik'ten[46] rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) hastayı ziyaret ediyor, cenâzeye katılıyor, merkebe biniyor, bir kölenin bile davetini kabul ediyordu. Benû Kurayza gününde, liften yapılan bir iple gem vurulan ve semeri de liften olan bir merkebe binmişti."[47]

٤٧٣٧ــ (خ د ــ أبو موسى الأشعري رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «أطْعِمُوا الجائع ، وعُودُوا المريض، وَفُكُّوا العَانيَ ». أخرجه البخاري، وأبو داود.

4.737- Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Açı doyurun, hastayı ziyaret edin, esirleri özgürlüğüne kavuşturun!"[48]

---

[45] **Tirmizî**, Edeb, 1/2735. Bu hadîsin râvîlerinden Hâris el-A'ver zayıftır, ancak şevâhidinin bulunması onu hasen derecesine yükseltmiştir. **Tirmizî** de muhtelif vecihlerle Hz. Peygamber'den rivâyet edildiğini ve hasen olduğunu söylemektedir.

[46] **Câmiu'l-Usûl**'de **Mâlik b. Enes** şeklinde geçen bu isim, **Tirmizî**'de **Enes b. Mâlik** şeklindedir. Biz de tercümede **Tirmizî**'deki ifadeyi esas aldık. Doğrusu da **Enes b. Mâlik**'tir.

[47] **Tirmizî**, Cenâiz, 32/1023. Bu hadîs de zayıftır, zira senedinde **Müslim b. Keysân ed-Dabbî** adlı zayıf bir râvî bulunmaktadır.

[48] **Buharî**, Merdâ, 4; Cihad, 171; Nikâh, 71; Ahkâm, 23; **Ebû Davud**, Cenâiz, 11/3105.

٤٧٣٨ـ (ت ـ أبو ذر الغفاري رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «لا يَحْقِرَنَّ أحدُكم شيئا من المعروف، وإن لم يجد فليَلْقَ أخاهُ بوجه طليق، وإذا اشتريتَ لحما ، أو طبختَ قدْرا : فأكثِرْ مَرَقَته، واغرِفْ لجارك منه ». أخرجه الترمذي.

4.738- Ebû Zer el-Ğifârî'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Hiçbiriniz marûf olan bir şeyi yapmayı küçümsemesin; iyilik yapacak bir şey bulamazsa, din kardeşini bari güler yüzle karşılasın! Et satın aldığında veya bir tencere kaynattığında suyunu çok koy ve ondan biraz da komşuna ver."[49]

İZAH

İnsan ilişkilerinin geliştirilmesinde hediyeleşmenin önemli bir yeri vardır. Basit dahi olsa bir hediye, insanları birbirine daha da yaklaştırıp kaynaştırır. İşte bu hadîste komşular arasında hediyeleşme tavsiye edilmektedir. Hediyelerin mutlaka belli bir değerde olması da şart değildir. Bir tas çorba bile insanı memnun etmeye yetebilir.

Herkesin devamlı hediye dağıtması şüphesiz ki mümkün değildir. Hadîste de belirtildiği üzere güler yüz de insanları birbirine yaklaştırır. Bir insanı gönül alıcı bir tebessümle karşılamak, onu sevdiğimizi, özlediğimizi, ona içimizin ısındığını, kanımızın kaynadığını ifade eder. Bu da onları birbirlerine yaklaştırmaya yarar.

İnsanlara hediye dağıtmak imkânına sahip değilsek, bir güler yüzü olsun esirgememeliyiz. Çünkü bir güler yüz bile gönül almaya yeter.

---

49 **Tirmizî**, Et'ime, 30/1833.

الفصل الثالث

في المجالسة وآداب المجلس

وفيه ثمانية فروع:

الفرع الأول

في الجلوس بالطرق

III- OTURMA ÂDÂBI

1- YOLLARDA OTURMAK

٤٧٣٩ـ (خ م د ـ **أبو سعيد الخدري** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: «**إيَّاكُم والجلوسَ في الطُّرُقات** ، فقالوا : يا رسول الله ، ما لنا من مجالسنا بُدّ ، نتحدَّث فيها ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **فإذا أبيتم إلا المجلسَ فَأعْطُوا الطريقَ حقَّهُ** ، قالوا: وَمَا حَقُّ الطريق يا رسولَ الله ؟ قال : **غَضُّ البصرِ ، وكَفُّ الأذى وردُّ السلام والأمرُ بالمعروفِ والنهي عن المنكرِ**». أخرجه البخاري، ومسلم ، وأبو داود.

4.739- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.);

"Yollarda oturmaktan sakınınız!" buyurdu. Ashâb;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bizim yollarda oturmaya ihtiyacımız var, çünkü biz yolda oturup birbirimizle konuşuruz" dediklerinde;

"- Mutlaka oturmak zorundaysanız, yolun hakkını veriniz!" buyurdu.

"- Yolun hakkı nedir, ey Allah'ın Rasûlü?" diye sorduklarında şu cevabı verdi:

"- Gözü indirmek, sıkıntı vermemek, selâm almak, ma'rûfu emretmek ve münkerden men etmektir."[50]

---

[50] **Buharî**, İsti'zân, 2; Mezâlim, 22; **Müslim**, Libâs, 32/114; **Ebû Davud**, Edeb, 13/4815.

İZAH

Yollar, herkesin gelip geçtiği mekânlardır. Erkek-kadın, büyük-küçük, insan-hayvan hep yolları kullanır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in başlangıçta yollarda oturmayı yasaklaması, oradan gelip geçen canlıların rahatsız edilebileceği endişesine dayanmaktadır. Ama insanlar, birbirleriyle konuşmak amacıyla yollarda oturduklarını söyleyince, bazı şartlarla kendilerine izin verir.

Bu şartlardan biri, gözlerine sahip olmaktır. Gelip geçeni süzmemek, ısrarlı bakışlarla insanları rahatsız etmemektir. Diğeri de gerek oturma ve gerek konuşma şekli açısından gelip geçeni rahatsız etmemektir. Yüksek sesle konuşmamak, gürültü kirliliğine yol açmamaktır. Yolu kapatacak şekilde oturmamak, ayrıca yola insanları rahatsız edecek herhangi bir zarar vermemektir.

Bu rivâyette işaret edilmesi gereken hususlardan biri de, Hz. Peygamber'in başlangıçta yollarda oturmayı yasaklamasına rağmen ashâbın kendisine itiraz etmeleri ve Rasûlullah'ın (as.) da bu itirazı haklı bulmasıdır. Burada Hz. Peygamber'in başlangıçta koyduğu yasağın bağlayıcılık ifade etmediği anlaşılmaktadır. Buna dayanarak Hz. Peygamber'in bütün emirlerinin vücûb ifade etmediği, en azından bir kısım emirlerinin tavsiye mahiyetinde olduğu söylenebilir.

٤٧٤٠ـــ (د ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم في هذه القصة ، قال: «**وإِرْشَادُ السبيل** ». أخرجه أبو داود ، عقيب حديث أبي سعيد الخدري هكذا.

4.740- Ebû Hureyre, yukarıdaki hadîse, Hz. Peygamber'in **"Yol göstermek"** diye söylediğini de ilave eder.[51]

٤٧٤١ـــ (د ـــ عمر بن الخطاب رضي الله عنه) عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم في هذه القصة، قال: « **وتُغيثُوا الملْهُوف ، وتَهْدُوا الضَّال**». أخرجه أبو داود عقيب حديث أبي هريرة هكذا.

---

[51] **Ebû Davud**, Edeb, 13/4816.

4.741- Yine aynı hadîse Hz. Ömer, Rasûlullah'ın (as.); **"Zulme uğrayana yardım etmek, yolunu şaşırana yol göstermek"** dediğini de ekler.[52]

٤٧٤٢ـــ (م ـــ **أبو طلحة** رضي الله عنه) قال : « كُنَّا قُعُودا بالأفنية نتحدَّث ، فجاء رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فقام علينا ، فقال : **ما لكم ولمجالس الصُّعُدات؟ اجتنبوا مَجالسَ الصعدات** ، فقلنا : إنَّما قعدنا لغير ما بأس ، قعدنا نتذاكر، ونتحدّث ، قال: **إمَّا لا ، فأدُّوا حقَّها: غضُّ البصر، وردّ السَّلام ، وحُسْنُ الكلام**». أخرجه مسلم.

4.742- Ebû Talha anlatıyor:

"Biz, avluda oturup konuşuyorduk. Derken Hz. Peygamber gelip başımıza dikildi ve;

"- Size ne oluyor ki, yollarda oturup duruyorsunuz? Yollarda oturmaktan sakının!" dedi. Biz de;

"- Biz ancak zararsız şeyler için oturduk; oturup konuşuyor, müzakere ediyoruz" dedik. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"- Eğer mutlaka oturacaksanız, bâri yolun hakkını verin! Yolun hakkı da; gözü indirmek, selâmı almak ve güzel söz söylemektir."[53]

٤٧٤٣ـــ (ت ـــ **البراء بن عازب** رضي الله عنه) : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم مرَّ بناس من الأنصار - وهم جُلُوس في الطريق - فقال : **إن كُنتم لابُدَّ فاعلين، فردُّوا السلام ، وأعينوا المظلوم، واهدوا السَّبيل**». أخرجه الترمذي عن أبي إسحاق السَّبيعي عن البراء، قال: ولم يسمعه منه.

4.743- el-Berâ' b. Âzib'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), yolda oturan ensârdan bir gurubun yanına gelmiş ve şöyle demişti:

---

[52] **Ebû Davud**, Edeb, 13/4817. Bu rivâyetin senedinde **İbn Cuhayr el-Adevî** diye meçhûl bir râvî bulunmaktadır.

[53] **Müslim**, Selâm, ¾.

"-Eğer mutlaka yolda oturmanız gerekiyorsa, bâri selâmı alın, mazlûma yardım edin ve yol gösterin!"

Bu hadîsi Berâ' b. Âzib'ten Ebû İshak es-Sebîî vasıtasıyla tahric eden Tirmizî, Ebû İshak'ın Berâ'yı dinlemediğini söyledi.[54]

الفرع الثاني

في التناجي

2- GİZLİ KONUŞMAK

٤٧٤٤ـــ (خ م ط د ـــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أَنَّ رسولَ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم قال: «**إذا كانَ ثلاثة فلا يَتَنَاجى اثنانِ دونَ الثالثِ**».

أخرجه البخاري، ومسلم، والموطأ. وعند مسلم: «**دون واحد**». وللموطأ قال عبد الله بنُ دينار : « كنت أنا وابن عمر عند دار خالد بن عُقْبة التي بالسوق، فجاء رجل يريد أن يناجيَه وليس مع ابن عمر رجل غيري، فدعا ابن عمر رجلا آخر، حتى كنا أربعة ، فقال لي وللرجل الثالث الذي دعا : استأخرا شيئا، فإني سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: **لا يَتناجَ اثنان دون واحد**».

وأخرجه أبو داود عقيب حديث أخرجه عن ابن مسعود ، فقال : عن ابن عمر مثلَهُ. وقال : قال أبو صالح : « فقلتُ لابن عمر : فأربعة ؟ قال : لا يضرُّك ».

4.744- Abdullah b. Ömer, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"Üç kişi bir arada bulunduklarında, birini bırakıp diğer ikisi kafa kafaya vererek konuşmasın!"[55]

---

[54] **Tirmizî**, İsti'zân, 30/2726. Bu rivâyetin isnâdı munkatıdır, ama bu manada başka rivâyetler bulunmaktadır.

[55] **Buharî**, İsti'zân, 45; **Müslim**, Selâm, 15/36; **Muvatta**, Kelâm, 6/13-14; **Ebû Davud**, Edeb, 29/4852.

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim** ve **Muvatta** tahric etti.

Muvatta'nın bir rivâyetinde Abdullah b. Dînâr şöyle dedi:

"Ben ve İbn Ömer, Halid b. Ukbe'nin[56] çarşıdaki evinde idik. Bir adam gelip İbn Ömer'e, kendisiyle özel olarak konuşmak istediğini söyledi. İbn Ömer'in yanında benden başka kimse de yoktu. İbn Ömer, bir adam daha çağırdı, böylece hepimiz dört kişi olduk. Bana ve çağırdığı üçüncü kişiye dedi ki:

"- Biraz geri durun. Muhakkak ki ben, Rasûlullah'ın (as.) **'İki kişi, arkadaşlarından birini bırakıp da gizlice konuşmasın'** dediğini işittim."

Ebû Davud da İbn Mes'ûd'dan tahric ettiği hadîsin peşinden İbn Ömer'in aynı hadîsini tahric etti. Ayrıca Ebû Salih'in şu sözünü de kaydetti: "İbn Ömer'e;

"- Dört kişi olsa ne olur?" dedim.

"- O zaman zararı yok" karşılığını verdi.

İZAH

İnsanî ilişkilerde, beraber olduğumuz kişilerin içine kuşku düşürmemek gerekir. Çünkü bu davranış, dostluğu zedeler. Bunun basit tezahürlerinden biri de, üç arkadaş bir arada bulunduklarında, içlerinden birini dışlayıp ikisinin gizlice fışıldaşmalarıdır. Bu davranış, üçüncü kişiyi incitir. Dışlandığını, kendisine güvenilmediğini, hatta belki de kendi aleyhinde konuştuklarını düşünmeye başlar. İçinde arkadaşlarına karşı bir kırgınlık duygusu uyanır. Nitekim bundan sonra gelecek olan hadîste Rasûlullah (as.), **"Bu davranış üçüncüyü üzer"** buyurmaktadır.

Kalabalık bir gurup içinde iken iki kişinin gizlice konuşmalarında ise bir beis görülmemiştir. Çünkü burada belli bir kişiye yönelik bir durum yoktur. Nitekim **İbn Ömer** de bir başka kişiyi daha çağırdıktan sonra diğeriyle özel konuşmayı kabul

---

[56] **Ebû Seleme, Halid b. Ukbe b. Ebî Muayt el-Kuraşî el-Emevî**: Sahabîdir. **Mekke** fethinde müslüman olmuştur. Hz. Peygamber'den sonra **Rakka**'ya yerleşti ve orada vefat etti. Herhangi bir rivâyeti bilinmemektedir.

etmiştir. Ama mesela beş kişi bir arada iken, birini bırakıp da dört kişinin kafa kafaya vermesi de ahlâken uygun değildir.

Nevevî hadîsteki nehyin haramı ifâde ettiğini söyler ve İslâm hukukçularının ekserisinin kanaatinin de bu istikamette olduğunu kaydeder.

٤٧٤٥ـ (د خ م ت ـ **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **لا يَنْتَجِي اثنان دون صاحبهما ، فإن ذلك يُحْزِنُه** ».

أخرجه أبو داود. وهذا هو الحديث الذي جعل حديث ابن عمر مثله. وفي رواية البخاري ومسلم: أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال : « **إذا كنتم ثلاثة فلا يتناجى اثنان دون الآخر، حتى تختلطوا بالناس، من أجل أن ذلك يُحْزِنُه، ولا تُبَاشِرُ المرأةُ المرأةَ فتصفها لزوجها كأنه ينظر إليها**».

وفي رواية الترمذي : « **إذا كنتم ثلاثة فلا يَنْتَجِي اثنان دون صاحبهما** ».

وفي أخرى : « **لا يتناجى اثنان دون الثالث ، فإن ذلك يُحْزِنُه** ».

4.745- Abdullah b. Mes'ûd'un rivâyetine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İki kişi, arkadaşlarını bırakıp da gizlice konuşmasınlar, çünkü bu, onu üzer."[57]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti. **Ebû Davud**'un, İbn Ömer'in hadîsi gibi tahric ettiği rivâyet işte budur.

Buharî ve **Müslim**'in rivâyetleri de şöyledir:

"Üç kişi bir arada bulunduğunuzda, diğerini bırakıp da iki kişi gizlice konuşmasın! Tâ ki, diğer insanlarla karışıncaya kadar. Çünkü bu, o kişiyi üzer. Bir kadın da tenini, başka bir kadının tenine dokundurmasın! Çünkü o kadın, diğerinin (vücudunu)

---

[57] **Buharî**, İsti'zân, 47; **Müslim**, Selâm, 15/37-38; **Ebû Davud**, Edeb, 29/4851; **Tirmizî**, Edeb, 60/2827.

kocasına anlatır da, kocası da sanki o kadını görüyormuş gibi olur."[58]

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Üç kişi bir arada olduğunuzda, ikisi arkadaşlarını yalnız bırakıp gizlice fısıldaşmasın!"

Diğer bir rivâyeti de; **"İki kişi, üçüncüyü bırakıp gizlice konuşmasın; çünkü bu hareket onu üzer"** şeklindedir.[59]

İZAH

Bu hadîsin son cümlesinde "**dokunmasın**" diye tercüme ettiğimiz "**mübâşeret**" kelimesi, tenin tene temasıdır. Burada iki kadının bir örtü altında çıplak vücutlarını birbirine dokundurmaları kastedilmiştir. Kadın kocasına diğer kadının vücudunu ve güzelliğini anlatacak olursa, kocası o kadının güzelliğini hayal ederek kendi karısına karşı duyguları zayıflayabilir. Neticede bu da, âilevî felâketlere yol açabilir.

Kaldı ki, erkeğin erkekle, kadının da kadınla aynı yorgan altında ve aynı yatakta yatmaları da Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır.[60] Özellikle günümüzde görülen sapık ve gayri ahlâkî ilişkiler göz önüne alındığında, bu yasağın önemi daha iyi anlaşılır.

---

[58] Hadîsin bu son cümlesi **Buharî**, Nikâh, 119; **Ebû Davud**, Nikâh, 43/2150'de müstakil bir Hadîs olarak bulunmaktadır.

[59] **Tirmizî**'nin aynı yerdeki başka bir rivâyetinde; **"İki kişi, yanlarındaki birini bırakıp da gizlice konuşmasınlar; çünkü bu hareket mü'mini incitir, Allah da mü'minin incinmesinden hoşlanmaz"** Hadîsi de kaydedilir.

[60] **Müslim**, Hayız, 74.

الفرع الثالث
في القيام للداخل

3- GELEN BİRİ İÇİN AYAĞA KALKMAK

٤٧٤٦ـ (ت ــ أنس بن مالك رضي الله عنهما) قال : « لم يكن شخص أحبَّ إليهم من رسول الله صلى الله عليه وسلم، وكانوا إذا رأوْه لم يقوموا، لما يعلمون من كراهيته لذلك». أخرجه الترمذي.

4.746- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Ashâbın gözünde Rasûlullah'tan (as.) daha sevgili hiç kimse yoktu; buna rağmen onlar, Hz. Peygamber'i gördüklerinde ayağa kalkmazlardı. Çünkü Hz. Peygamber'in bundan hoşlanmadığını biliyorlardı."[61]

İZAH

Bu rivâyette Hz. Peygamber'in, bir meclise gittiğinde kendisi için ayağa kalkılmasından hoşlanmadığı ifade edilmektedir. Nitekim ashâb-ı kirâm nazarında en saygı değer kişi olmasına rağmen, hoşlanmadığını bildikleri için Hz. Peygamber için ayağa kalkmazlardı.

Buna dayanarak bazı âlimler, bulunduğumuz yere gelen birine saygı olsun diye kalkmayı doğru görmezler. Buna mukabil bazıları da, bunda herhangi bir sakınca olmadığı kanaatini serdederler.

Hz. Peygamber'in bu tutumunun mutlak haramı ifade ettiğini söylemek doğru değildir. Çünkü bunda harama delâlet edecek hiçbir şey yoktur. Burada öncelikle Hz. Peygamber'in tevâzuunu görmek gerekir. Ayrıca burada, insanların kendisine aşırı saygı göstererek yanlış inançlara kapılmalarını önlemek arzusu da düşünülmelidir.

Nitekim **Nevevî**, âlim, fâzıl, makam ve mevki sahibi biri için ayağa kalkmayı müstahab sayar ve bu konuda herhangi bir

---

[61] **Tirmizî**, Edeb, 13/2754.

tereddüdün olmaması gerektiğini söyler. Bunun riyâ ve tekebbür olarak değil, insana gösterilmesi gereken saygı, ikrâm ve iyilik olarak düşünülmesi gerektiğini belirtir.

٤٧٤٧ـ (د ـ أبو أمامة الباهلي رضي الله عنه) قال: «خرج علينا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم مُتوكِّئا على عصى، فقمنا إليه. فقال: **لا تقوموا كما يقوم الأعاجم، يعظِّم بعضهم بعضا**». أخرجه أبو داود.

4.747- Ebû Umâme el-Bâhilî'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) bir bastona dayanarak yanımıza gelmişti, biz de kendisi için ayağa kalkmıştık. Buyurdu ki:

"Acemlerin, biri için ayağa kalktığı gibi siz de ayağa kalkmayınız! Onlar ayağa kalkarak birbirlerini yüceltirler."[62]

İZAH

Burada Hz. Peygamber'in ayağa kalkmaktan niçin hoşlanmadığı açıkça ifade edilmektedir. O, insanı yüceltmek düşüncesiyle ayağa kalkmaktan hoşlanmamaktadır. Böyle bir hareket, gelen insanı kibir ve azamete ve diğer insanları küçük görme duygusuna sevk ederse meşrû olmaz. Nitekim Hz. Peygamber, **"onlar ayağa kalkarak birbirlerini yüceltirler"** diyerek, sanki kalkmaktan ziyâde asıl bu düşünce tarzının meşrû olmadığını söylemektedir.

٤٧٤٨ـ (د ت ـ أبو مجلز لاحق بن حميد السدوسي) قال: «خرج معاوية على ابن عامر، وعلى ابن الزبير رضي الله عنهما فقام ابن عامر وجلس ابن الزبير فقال معاويةُ لابن عامر: اجلس فإني سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: **مَنْ أحبَّ أن يَمْثُلَ له الناسُ قياما فليتبوأْ مَقْعَدَهُ من النار**». أخرجه أبو داود. وعند الترمذي قال: «خرج معاويةُ فقام عبد الله بن الزبير وابن صفوان حين رأوْه، فقال: اجلسا، فإني سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: **مَن سرَّهُ أن يتمثَّلَ له الرجالُ قياما فليَتَبوأْ مَقْعَدَهُ من النار**».

---

[62] **Ebû Davud**, Edeb, 165/5230. Sened açısından zayıf bir hadîstir.

4.748- Ebû Miclez Lâhık b. Humeyd es-Sedûsî anlatıyor:

"Muâviye, İbn Âmir[63] ve İbn Zübeyr'in yanına gitmişti. İbn Âmir ayağa kalktı, ama İbn Zübeyr kalkmadı. Muâviye, İbn Âmir'e;

"- Otur! Çünkü ben Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim" dedi:

"Huzurunda insanların ayakta durmalarından hoşlanan, cehennemdeki yerine hazırlansın!"[64]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti. **Tirmizî**'nin rivâyeti şöyledir:

"Halife Muâviye, insanların yanına çıkmıştı. Onu gören Abdullah b. Zübeyr ve İbn Safvân[65], ayağa kalkmışlardı. Bunun üzerine Muâviye şöyle dedi:

"- Oturun! Çünkü ben, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim:

"**Huzurunda insanların ayakta dikilmelerinden hoşlanan, cehennemdeki yerine hazırlansın!**"

İZAH

Bu rivâyette de görüldüğü üzere asıl sorumluluk, kendisi için ayağa kalkılan insana düşmektedir. Eğer o, huzurunda insanların ayakta dikilmelerinden hoşlanan bir anlayışa sahipse, bu anlayış

---

[63] **Ebû İmrân, Abdullah b. Âmir b. Yezîd el-Yahsubî el-Mukriî ed-Dımaşkî**: 21-118/642-736. Şamlı tabiîlerdendir. Muâviye, Vâsile b. el-Eska' ve Numan b. Beşîr'den rivâyetleri vardır. Kıraat âlimlerindendir. Sikadır. Ancak hadîsi azdır. **el-Cened** kadılığı yapmış, Ebû İdris el-Havlânî'den sonra da **Şam** kadılığı yapmıştır. Hadîsi **Müslim** ve **Tirmizî**'de tahric edilmiştir.

[64] **Ebû Davud**, Edeb, 165/5229; **Tirmizî**, Edeb, 13/2755.

[65] **Ebû Safvân, Abdullah b. Safvân b. Ümeyye b. Halef el-Cumehî el-Kuraşî el-Mekkî**: ö. 73/692. Mekkeli meşhur tabiîlerdendir. Hz. Peygamber'in sağlığında dünyaya gelmişti. Varlıklı ve nüfuzlu bir âileye mensuptur. Kendisi, babası ve dedesi Kureyş'in eşrâfından idiler. Abdullah, cömert ve zeki biriydi. Hilâfet kavgasında, Abdullah b. Zübeyr'in sâdık bir taraftarı olarak mücadele etti. Abdullah b. Zübeyr'le aynı günde ve Kâbe örtüsüne sarılmış bir halde iken Haccâc tarafından öldürüldü Haccâc, onun da başını kesti ve **Şam**'a, halife Abdülmelik b. Mervân'a gönderdi. Kâbe'ye karşı savaş açan bir ordunun çölde helâk olacağına dair tek rivâyeti bilinmektedir.

onun günah hanesini kabartır. Çünkü burada insan kibir ve azamet duygusunu sergilemekte, diğer insanları da sanki kulları imiş gibi gören bir manzara ortaya çıkmaktadır. Yasak ve günah olan da budur.

الفرع الرابع

في الجلوس في مكان غيره

4- BAŞKASININ YERİNE OTURMAK

٤٧٤٩ـ (خ م ت د ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال: «لا يُقيمنَّ أحَدُكم رجلا من مجلسه ، ثم يجلسُ فيه، ولكن تَوَسَّعُوا وتَفَسَّحُوا ، يَفْسَحِ الله لكم».

وفي رواية نحوه ، وفيه : « وكان ابن عمر إذا قام له رجل من مَجْلسه لم يَجْلسْ فيه ».

وفي رواية : « لا يقيمُ أحدُكم أخاه من مجلسه ، ثم يجلسُ فيه ».

أخرج الأولى والثانية البخاري ومسلم ، وأخرج الثانية والثالثة الترمذي. وفي رواية أبي داود قال : « جاء رجل إلى رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فقام له رجل آخرُ من مجلسه ، فذهب ليجلس فيه ، فنهاه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ».

4.749- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kimse bir başkasını yerinden kaldırıp sonra da oraya oturmasın! Ancak yer açın, halkayı genişletin ki Allah da size genişlik versin!"[66]

RİVÂYETLER

Buna benzer başka bir rivâyette; "İbn Ömer, kendisi için biri yerinden kalkarsa, oraya oturmazdı" cümlesi de yer alır.

---

[66] **Buharî**, İsti'zân, 31; Cuma, 20; **Müslim**, Selâm, 11/27; **Tirmizî**, Edeb, 9/2749-50; **Ebû Davud**, Edeb, 18/4828.

Diğer bir rivâyet; **"Hiç kimse din kardeşini yerinden kaldırıp sonra oraya oturmasın!"** şeklindedir.

İlk iki rivâyeti **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Tirmizî de ikinci ve üçüncü rivâyeti tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti ise şöyledir:

"Bir adam Rasûlullah'ın (as.) huzuruna gelmiş, başka biri de kalkıp ona yerini vermişti. Adam oraya oturmaya yeltenince, Hz. Peygamber kendisine mani oldu."

İZAH

Burada, önceki bölümden farklı bir durum söz konusudur. Daha önce, insanların kendi irâdeleriyle birine saygı göstererek yerlerinden kalkmaları söz konusu idi. Burada ise, birini kaldırıp onun yerine oturmaktan söz edilmektedir. **Nevevî** buradaki yasağın, yukarıda geçen rivâyetlerin aksine haramı ifade ettiğini söyler.

İbn Ömer'in, kendi irâdesiyle kalkan birinin yerine oturmaması ise, onun takvası ile izah edilir.

٤٧٥٠ــ (د ــ [أبو عبد الله مولى لآل أبي بردة]) عن سعيد بن أبي الحسن: قال: «جاء أبو بَكْرَةَ في شهادة، فقام له رجل من مجلسه، فأبى أن يجلسَ فيه، وقال: إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم نهى عن ذا [ونهى النبيُّ صلى الله عليه وسلم] أن يمسح الرجلُ يده بثوب مَن لم يكْسُه». أخرجه أبو داود.

4.750- Ebû Burde'nin âilesinin âzatlısı Ebû Abdullah[67], Saîd b. Ebî'l-Hasan'dan rivâyet ediyor:

"Ebû Bekre, bir şâhitlik meselesi için bize gelmişti. O gelince, biri kalkıp yer verdi; ama Ebû Bekre oraya oturmadı ve dedi ki:

"Muhakkak ki Rasûlullah (as.) bundan men etti. Kezâ Hz. Peygamber, bir insanın kendisinin giydirmediği bir elbise ile elini silmekten de men etti."[68]

---

[67] **Ebû Abdullah Mevlâ Âl-i Ebî Bürde el-Eş'arî**: Ebû Bürde el-Eş'arî âilesinin âzâtlısıdır. Saîd b. Ebî'l-Hasan'dan rivâyet eder, kendisinden de abdirabbih b. Saîd rivâyette bulunur. Hadîsçiler nazarında meçhûl biridir

İZAH

Hadîsin son cümlesindeki **"başkasının elbisesi ile elini silmekten men etti"** cümlesinden maksat, başkasının malında tasarrufta bulunmamaktır. **"Kendisinin giydirmediği"** ifadesi ile de, çocuğu ve kölesi gibi velâyeti kendi üzerinde olmayan kişiler kastedilmiştir. Maksat, âileye ait olmayan herhangi bir malda tasarrufta bulunmaya yeltenmemektir.

٤٧٥١ــ (م د ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم قال:

«إذا قام أحدُكم من مجلس ثم رجعَ إليه، فهو أحقُّ به». أخرجه مسلم، وأبو داود.

4.751- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Biriniz oturduğu yerden kalkar, sonra tekrar oraya dönecek olursa, eski oturduğu yere oturmaya en çok onun hakkı vardır."[69]

٤٧٥٢ــ (ت ــ وهب بن حذيفة الغفاري رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم قال: «الرجلُ أحقُّ بمجلسه، فإذا خرج لحاجته ثم عادَ، فهو أحق بمجلسه». أخرجه الترمذي.

4.752- Vehb b. Huzeyfe el-Ğifârî[70], Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"İnsan, kendi yerine oturmaya başkasından daha çok hak sahibidir; bir ihtiyaç için yerinden kalkar da sonra dönerse, yerine oturmaya en çok onun hakkı vardır."[71]

---

[68] **Ebû Davud**, Edeb, 18/4826.

[69] **Müslim**, Selâm, 12/31; **Ebû Davud**, Edeb, 30/4853.

[70] **Vehb b. Huzeyfe b. Abbâd el-Ğifârî**: Sahabîdir, Suffa ehlindendir, Medînelidir. Ondan Vâsi' b. Habbân rivâyet etmiştir. Hadîsi **Tirmizî**'de tahric edilmiştir. Muâviye'nin halifeliğine kadar yaşadığı rivâyet edilir.

[71] **Tirmizî**, Edeb, 10/2751.

٤٧٥٣ــ (د ــ جابر بن سمرة رضي الله عنهما) قال : « كنا إذا أتينا النبيَّ صلى الله عليه وسلم جلس أحدُنا حيث ينتهي ». أخرجه أبو داود.

4.753- Cabir b. Semüre şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) yanına geldiğimizde, halkanın sonuna otururduk."[72]

٤٧٥٤ــ (د ت ــ عمرو بن شعيب رحمه الله) عن أبيه عن جده : أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال : « **لا يُجْلَسُ بين رجلين إلا بإذنهما** ». وفي رواية: «**لا يحلُّ لرجل أن يُفرِّق بين اثنين إلا بإذنهما**». أخرجه أبو داود، وأخرج الترمذي الثانية.

4.754- Amr b. Ebî Şuayb, babası vasıtasıyla dedesinden Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini rivâyet etti:

"İzinleri alınmadan iki kişinin arasına oturulmaz."[73]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette; **"Bir insanın, izinlerini almadan iki kişinin arasını ayırarak oturması helal olmaz"** dedi.

Bunları **Ebû Davud** tahric etti. İkincisini **Tirmizî** de tahric etti.

٤٧٥٥ــ (د ــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: « **خيرُ المجالس أوسعُها** ». أخرجه أبو داود.

4.755- Ebû Saîd el-Hudrî, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim, dedi:

"Meclislerin en hayırlısı, en geniş olanıdır."[74]

---

[72] **Ebû Davud**, Edeb, 16/4825; **Tirmizî**, İsti'zân, 29/2723.

[73] **Ebû Davud**, Edeb, 24/4844-45; **Tirmizî**, Edeb, 11/2752.

[74] **Ebû Davud**, Edeb, 14/4820.

الفرع الخامس

في القعود وسط الحلقة

5- HALAKANIN ORTASINDA OTURMAK

٤٧٥٦ـ (د ت ـ أبو مجلز لاحق بن حميد السدوسي) : « أن رجلا قعد وسط حَلْقة ، فقال حذيفة : ملعون على لسان محمد صلى الله عليه وسلم - أو لعن الله على لسان محمد صلى الله عليه وسلم - من جلس وَسْطَ الحَلْقة ». أخرجه الترمذي. وفي رواية أبي داود مختصرا : « أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم لعن من جلس وَسْطَ الحَلَقة».

4.756- Ebû Miclez Lâhık b. Humeyd es-Sedûsî anlatıyor:

"Bir adam meclise gelip halkanın ortasına oturmuştu. Huzeyfe dedi ki:

"Halkanın ortasına oturan, Muhammed'in diliyle lanetlenmiştir –veya Muhammed'in diliyle Allah lanetlemiştir, dedi-."[75]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud'un muhtasar rivâyeti şöyledir:

"Rasûlullah (as.), halkanın ortasına oturana lanet etmiştir."

İZAH

Buradaki yasağın sebebi, insanlara eziyet vermektir. Meclise sonradan gelen birinin, boş olan yere oturmayıp insanların omuzlarına basarak ilerlemesi ve meclisin orta yerine gelip oturması, edebe uygun olmadığı gibi, insanları rahatsız eder. Ayrıca burada bir tekebbür de söz konusudur.

Bu rivâyetler münasebetiyle, Hz. Peygamber'in, en basit konulara varıncaya kadar insanların bütün davranışlarıyla nasıl ilgilendiğine de dikkat çekmek gerekir. O, insanların her hâlini ıslah

[75] **Ebû Davud**, Edeb, 17/4826; **Tirmizî**, Edeb, 12/2753.

etmeye çalışmış, onları daima en iyiye ve en güzele ulaştırmak için mücadele etmiştir.

٤٧٥٧ــ (م د ــ جابر بن سمرة رضي الله عنه) قال : « دخل رسولُ الله صلى الله عليه وسلم المسجد وهم حَلَق ، فقال : مالي أراكم عِزِين ». أخرجه مسلم ، وأبو داود.

4.757- Cabir b. Semüre şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) mescide geldiğinde insanların dağınık guruplar halinde oturduklarını görmüş ve;

"Sizleri neden böyle dağınık guruplar halinde görüyorum?" demişti.[76]

İZAH

Dikkate değerdir ki Hz. Peygamber, câmide bile insanların gurup gurup olmalarından rahatsız olmuş, **"niçin tek bir cemâat halinde oturmuyorsunuz?"** diye müdahale etme ihtiyacını duymuştur. Bugün her yerde guruplara, cemâatlere bölünen Müslümanları görse acaba ne buyururdu?

٤٧٥٨ــ (عائشة رضي الله عنها) نحوه وفيه: «وكان يحب الجماعة». أخرجه رزين ولم أجده في الأصول.

4.758- Hz. Âişe de yukarıdaki hadîsin bir benzerini rivâyet etti, yalnız orada;

"Hz. Peygamber, topluluk halinde olmayı severdi" cümlesi de vardır.[77]

---

[76] **Müslim**, Salât, 27/119; **Ebû Davud**, Edeb, 16/4823.

[77] **İbnu'l-Esîr**, bunu **Rezîn**'in tahric ettiğini, ama **Kütüb-ü Sitte**'de bu rivâyeti bulamadığını söylemektedir. Hadîs, **Ebû Davud**, Edeb, 17/4824'de rivâyet edilmiştir.

الفرع السادس

في هيئة الجلوس

6- OTURMA ŞEKLİ

٤٧٥٩ـ (د ـ **عبد الله بن حسان العنبري**) عن جدّتيه : صَفِيّة ودُحَيْبَة ابنتَيْ عُلَيْبَة - وكانتا رَبِيبَتَيْ قَيْلَة بنت مَخْرَمَة ، وكانت جدة أبيهما - « أنهما أخبَرَتْهما : أنها رأتْ رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو قاعد القُرْفُصَاء : قالت: فلما رأيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم المتخشِّع في الجِلْسَة أُرْعِدْتُ من الفَرَق». أخرجه أبو داود. زاد رزين : « **فقال** : عليك السكينة ، فسكن ذلك عني».

4.759- Abdullah b. Hassân el-Anberî[78], Safiyye bint Uleybe[79] ile Duhaybe bint Uleybe'nin[80] ninelerinden rivâyet ediyor. Safiyye ile Duhaybe, Kayle bint Mahreme[81] tarafından büyütülmüşlerdi. Kayle de Safiye ile Duhaybe'nin babalarının ninesi idi. İşte bu Kayle, Safiyye ile Duhaybe'ye; "Rasûlullah'ı (as.) bağdaş kurup otururken gördüğünü" söylemiş ve şöyle devam etmiş:

"Rasûlullah'ın (as.) böyle mütevâzi bir şekilde oturduğunu görünce, korkudan bütün uzuvlarım titremeye başladı"[82]

---

[78] **Ebû'l-Cüneyd, Abdullah b. Hassân el-Anberî et-Temîmî**: Basralıdır. Nineleri Safiye ve Duhaybe'den rivâyeti vardır. Kendisinden Ebû Seleme ve Ebû Davud et-Tayâlisî rivâyet etmiştir.

[79] **Safiye bint Uleybe bint Harmele b. Abdullah el-Anberiyye**: Hanım tâbiîlerdendir. Duhaybe'nin kızkardeşidir. Ninesi Kayle bint Mahreme'den ve dedesi Harmele b. Abdulllah'tan rivâyeti vardır. Kendisinden torunu Abdullah b. Hassân el-Anberî rivâyet etmiştir. **İbn Hibbân** onu *Sikat*'ında zikerder.

[80] **Duhaybe bint Uleybe bint Harmele b. Abdullah el-Anberiyye**: Hanım tâbiîlerdendir. Safiyye'nin kız kardeşidir. Ninesi Kayle bint Harmele'den ve dedesi Harmele b. Abdulllah'tan rivâyeti vardır. Kendisinden Abdullah b. Hassân el-Anberî rivâyet etmiştir. **İbn Hibbân** onu *Sikat*'ında zikerder.

[81] **Kayle bint Mahreme b. Kurat el-Anberiyye et-Temîmiyye**: Hanım sahabîlerdendir. Rasûlullah'ın (as.) yanına hicret etmişti. Kendisinden torunları Safiye ve Duhaybe rivâyet ettiler.

[82] **Ebû Davud**, Edeb, 25/4847.

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Rezîn'in rivâyetinde de, "Hz. Peygamber'in **'Sâkin ol!'** dediği, bunun üzerine de Kayle'deki korku ve titremenin zâil olduğu" ilâve edilir.

İZAH

"Bağdaş kurmak" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı, "الْقُرْفُصاءُ"dır. **"Kurfusâ"**; kabaları üzere yere oturup dizlerini de karnına dayamak ve elleriyle de dizlerini kavrayarak oturmaktır.

Hadîs, Hz. Peygamber'in oturması, kalkması, konuşması, yürümesi vb. her hâlinin, tam bir tevâzûu aksettirdiğini göstermektedir.

٤٧٦٠ـ (د ـ عمرو بن الشريد رحمه الله) عن أبيه قال : مرّ بي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وأنا جالس هكذا قد وضعت يدي اليسرى خلف ظهري، واتّكأتُ على ألية يدي، فقال: «**أتقعد قعدة المغضوب عليهم**». أخرجه أبو داود.

4.760- Amr b. eş-Şerîd, babasından rivâyet ediyor:

"Ben sol elimi şöyle arkama koymuş, (sağ) elimin de kabası üzerine dayanmış otururken, Rasûlullah (as.) yanıma geldi ve dedi ki:

"Kendilerine gazap edilenlerin oturuşu gibi mi oturuyorsun?"[83]

İZAH

Bu şekildeki oturuşun yasak edilmesinin sebebi, muhtemelen o dönemde böyle bir oturuşun tekebbür ve tefâhur manası arz etmesi olmalıdır. Mütekebbirler de her zaman ilahî gazaba maruzdurlar.

٤٧٦١ـ (أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم « **كان إذا جلسَ احْتَبى بيديه** ». أخرجه...

---

[83] **Ebû Davud**, Edeb, 26/4848.

4.761- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edilmiştir:
"Rasûlullah (as.) oturduğunda, elleriyle dizlerini kavrardı."[84]

٤٧٦٢ـ (د ــ **أبو الدرداء** رضي الله عنه) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا جلس ، وجلسنا حولَه فقام فأراد الرجوع : نَزَعَ نعليه - أو بعضَ ما يكون عليه - فيَعْرِف ذلك أصحابه فيَثْبُتون ». أخرجه أبو داود.

4.762- Ebû'd-Derdâ anlatıyor:
"Rasûlullah (as.) oturduğunda biz de çevresinde otururduk. Kalkar ve sonra geri dönmek isterlerse, ayakkabılarını -veya üzerinde bulunan bir giysiyi- çıkarırdı. Böylece ashâb, O'nun geri geleceğini bilir ve yerlerinde otururlardı."[85]

الفرع السابع
في الجلوس في الشمس

7- GÜNEŞTE OTURMAK

٤٧٦٣ـ (د ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : « **إذا كان أحَدُكم في الفَيْء - وفي رواية: في الشمس - فَقَلَصَ عنه الظِّلُّ ، فصار بعضُه في الشمس، وبعضه في الظل : فلْيقُم**». أخرجه أبو داود.

4.763- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

---

[84] Musannıf bu rivâyetin de kaynağına işaret etmedi. Hadîs, **Ebû Davud**, Edeb, 25/4846'de zayıf bir isnâdla rivâyet edilmiştir. Ayrıca **Beyhakî**, ***Sünen***, III, 236; **Câmiu's-Sağîr**, II, 108'de de zikredilmektedir.
[85] **Ebû Davud**, Edeb, 30/4854. Bu rivâyetin de isnâdı zayıftır.

"Biriniz gölgede –bir rivâyette güneşte- **bulunduğu sırada, gölge gider ve yarısı gölgede, yarısı güneşte kalırsa, oradan kalksın!"**[86]

٤٧٦٤ــ (د ــ **قيس بن أبي حازم**) عن أبيه : « أنه جاء ورسولُ الله صلى الله عليه وسلم يخطب، فقام في الشمس ، فأمر به فحُوِّل إلى الظل ». أخرجه أبو داود.

4.764- Kays b. Ebî Hâzim, babasından[87] rivâyet ettiğine göre; "Rasûlullah (as.) halka hutbe irâd ederken, güneşte kalan Ebû Hâzim'e, gölgede durmasını emretti, o da gölgeye çekildi."[88]

الفرع الثامن

في صفة الجليس

8- ARKADAŞLIĞIN VASFI

٤٧٦٥ــ (خ م ــ **أبو موسى الأشعري** رضي الله عنه) أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «**إنَّمَا مَثَلُ الجليس الصالحِ والجليسُ السوء كحامِلِ المسك ، ونافخِ الكِيرِ ، فحاملُ المسك : إما أن يُحْذِيَكَ ، وإما أن تبتاع منه ، وإمَّا أن تَجِدَ منه ريحا طَيِّبة ، ونافخُ الكِيرِ : إما أن يَحرقَ ثِيابَكَ ، وإما أن تجد منه ريحا خبيثة**». أخرجه البخاري ومسلم.

4.765- Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İyi arkadaşla kötü arkadaş, misk taşıyanla körük çekene benzerler. Misk taşıyan, ya sana kendi miskinden verir, ya sen ondan satın alırsın, ya da onun yanında olmakla devamlı güzel

---

[86] **Ebû Davud**, Edeb, 15/4821.

[87] **Ebî Hâzim, Husayn b. Avf el-Ahmesî el-Becelî**: Sahabîdir. Kays b. Ebî Hâzim'in babasıdır. Künyesiyleyle meşhurdur. İsmi ve nesebi konusunda farklı rivâyetler bulunmaktadır. Kendisinden oğlu Kays rivâyet etti. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edildi.

[88] **Ebû Davud**, Edeb, 15/4822.

koku alırsın. Körük çeken ise, ya elbiseni yakar, ya da devamlı körüğün pis kokusunu teneffüs edersin."[89]

İZAH

Bu hadîs, insanın dost ve arkadaş edinmekte dikkatli olması gerektiğini belirtmektedir. Eğer insan iyi dost ve iyi arkadaş bulabilirse, daima ondan faydalanır. İyi arkadaş insana hep doğru yolu gösterir. Sıkıştığında ona yardım eder. Ayrıca iyi biriyle beraber olmakla da, herkeste onun da iyi biri olduğu kanaati uyanır. Bu itibarla iyi bir insanın sadece yanında, çevresinde bulunmak bile insana artı bir değer kazandırır.

Kötü arkadaş ise, her yönden insana zarar verir. Ona kötülük yapar, kötü yola sevk eder, sıkıştığında yüz üstü bırakır. Ayrıca kötü birinin yanında bulunmak da, insanlarda onun da kötü biri olduğu kanaatini uyandırır.

İşte hadîste iyi arkadaş misk satıcısına, kötü arkadaş da körük çekene benzetilmektedir.

٤٧٦٦ـــ (د ـــ أنس بن مالك رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : «**إنَّما مَثَلُ الجليسِ الصَالحِ : مثلُ العَطّارِ ، إمَّا أن يُحذيكَ ، وَإمَّا أن تَجدَ مِنْهُ ريحا طيبة، ومَثَلُ جليسِ السوءِ: كَمَثَلِ صاحبِ الكيرِ ، إمَّا أن يَحرِقَ ثيابكَ ، وَإمَّا أن تجدَ منه ريحا خبيثة**».

هذه الرواية ذكرها رزين. والذي ذكره أبو داود قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **مثل المؤمن الذي يقرأ القرآن مثلُ الأُترُجَّة ، رِيحُها طيِّب ، وطعمُها طيب، ومثلُ المؤمن الذي لا يقرأ القرآن ، مثل التمرة ، طعمها طيِّب ، ولا ريح لها ، ومثل الفاجرُ الذي يقرأ القرآن : كمثلِ الرَّيحانة، رِيحها طيب، وطعمُها مُرّ، ومثل الفاجر الذي لا يقرأ القرآن : كمثل الحنظلة، طعمها مُرّ ، ولا ريحَ لها. ومثل الجليس الصالح : كمثل صاحب المسك ،**

---

[89] **Buharî**, Buyû', 38; Zebâih, 31; **Müslim**, Birr, 45/146.

إن لم يُصِبْكَ منه شيء أصابكَ من ريحه، ومثل الجليس السوء : كمثل صاحب الكير ، إن لم يصبك من سواده أصابك من دخانه».

وفي رواية لأبي داود عن أبي موسى عن النبي صلى الله عليه وسلم بالكلام الأول إلى قوله: «وطعمها مُرّ»، قال ابن معاذ: قال أنس في حديثه: «وكنا نتحدّث: أنّ مَثل الجليس الصالح...» وساق بقية الحديث. وفي رواية عن أنس عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: «مثل الجليس الصالح...» فذكر نحوه. هكذا قال أبو داود.

4.766- Enes b. Mâlik, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

"İyi arkadaş, attâr gibidir; ya sahip olduğu güzel kokulardan sana da verir, ya da sen onun güzel kokularını devamlı teneffüs edersin. Kötü arkadaş ise körük çeken gibidir; ya elbiseni yakar, ya da onun çirkin kokusunu teneffüs edersin."[90]

RİVÂYETLER

Bu rivâyeti **Rezîn** zikretti. **Ebû Davud**'un rivâyeti şöyledir:

"Kur'ân okuyan mü'min turunçgiller gibidir; kokusu da güzeldir, tadı da güzeldir. Kur'ân okumayan mü'min ise hurma gibidir; tadı güzeldir, ama kokusu yoktur. Kur'ân okuyan fâcir ise reyhân otu gibidir; kokusu güzeldir, ama tadı acıdır. Kur'ân okumayan fâcir de Ebû Cehil karpuzu gibidir; Tadı acıdır, kokusu da yoktur.

İyi arkadaş, misk sahibi gibidir; sana misk vermese bile kokusundan faydalanırsın. Kötü arkadaş da körükçü gibidir; kömürün pisliği bulaşmasa bile dumanı bulaşır."

Ebû Davud, "reyhânın tadı acıdır" cümlesine kadar olan kısmını, Ebû Musa'dan da rivâyet eder. Sonra İbn Muâz'dan[91] naklen, Enes'in rivâyetinde;

---

[90] **Ebû Davud**, Edeb, 19/4829-31.

[91] **Ebû Amr, Ubeydullah b. Muâz b. Muâz b. Nasr el-Anberî el-Basrî**: ö. 238/852. Basralı muhaddislerdendir. Ebû Davud'un hocasıdır. Babasından, Yahya'l-Kattân ve Mu'temir b. süleyman'dan rivâyetleri vardır. Kendisinden Ebû Zur'a, Ebû

"Biz, '**iyi arkadaş misk sahibine benzer...**' diye tahdîs ediyorduk" diyerek, hadîsin kalan kısmını sevk ettiğini kaydeder.

Yine Enes vasıtasıyla Hz. Peygamber'den naklettiği başka bir rivâyette de; "**İyi arkadaşın misâli...**" diye başlayarak aynı hadîsi zikreder.

İZAH

"**Kurân okuyan mü'min**", her şeyden önce mü'min olduğu için iyidir, tadı güzeldir. Sonra Kur'ân okuduğu, yani hakkı talîm eylediği, başkalarına da faydalı olduğu için kokusu da güzeldir. Yani onun iyi biri olduğu, dışarıya yansıyan hizmetleriyle de anlaşılmaktadır. Dolayısıyla o, hem güzel kokusu olan ve hem de lezzetli bir yiyecek olan turunçgillere benzer.

"**Kur'ân okumayan mü'min**" ise, sadece mü'min olduğu için tadı iyidir. Ama başkalarına yansıyan hayra ve hakka matuf bir hizmeti olmadığı için de hiç kokusu yoktur. Bu bakımdan o, tadı güzel olan, ama hiç kokusu olmayan hurmaya benzer.

"**Kur'ân okuyan fâcir**" de; günahkâr olduğu için tadı yoktur, yani mü'minin sahip olduğu değere sahip değildir. Ama başkalarına hayrı ve faydası dokunduğu için, güzel bir kokuya sahip olduğu hissedilmektedir. Bu bakımdan o da, kokusu güzel, ama tadı acı olan reyhân otuna benzer.

"**Kur'ân okumayan fâcir**" ise; hem günahkâr olduğu ve hem de görülen bir hayra sahip olmadığı için ne kokusu ve ne de tadı vardır. Bu itibarla tadı ve kokusu acı olan **Ebû Cehil** karpuzuna benzer.

Hâtim ve Cafer el-Firyâbî rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir. Buharî'de 7, Müslim'de 167 hadîsi bulunmaktadır.

الفصل الربع

في كتمان السِّرِّ

IV- SIR SAKLAMAK

٤٧٦٧ــ (د ــ [ابن أخي جابر] عن جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) أنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «المجالسُ بالأمانة، إلا ثلاثة: [مجالسَ] سَفْكُ دم حرام ، أو فرج حرام ، أو اقتطاعُ مال بغير حق». أخرجه أبو داود.

4.767- Câbir'in kardeşinin oğlu, Cabir b. Abdullah'tan rivâyet ediyor: Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"**Meclisler, emânete riâyetle** (güzelleşir). **Ancak üç meclis bundan müstesnâdır; haram kan akıtılan, haram ferc söz konusu olan ve başkasının malı haksız yere gasp edilen meclisler.**"[92]

İZAH

Bu hadîs, bir mecliste yapılan konuşmaların orada kalması, dışarıya sızdırılmaması gerektiğini ifâde etmektedir. Oradaki sözler ve hareketler, korunması gereken emânet mesabesindedir, emânete ihânet edilmemelidir. Orada söylenen yanlış bir söz veya yapılan hatalı bir hareket, dışarıya yayılmamalıdır. Yani mecliste yapılanlar ve söylenenler sır olarak kabul edilmeli ve korunmalıdır. Çünkü meclislerin güzelliği, huzuru ve güvenilirliği, ancak oraya katılan insanların güvenilir olmalarıyla mümkün olur.

Fakat can, mal ve namusa bir tecavüz söz konusu olursa, emânete riâyet gerekçesiyle kimsenin bu haksızlıkları kabullenmesi ve sükûtla karşılaması söz konusu olamaz. Çünkü burada emniyet ve güven değil, zulüm ve ihanet söz konusudur. Buna müdahale etmek suretiyle ancak emniyet tesis edilebilir. Aksi halde zulüm ve haksızlığa rıza gösterilmiş olur. Dolayısıyla burada emniyet, bu

[92] **Ebû Davud**, Edeb, 37/4869. Hadîs, **Câbir**'in kardeşinin oğlu diye kim olduğu bilinmeyen biri tarafından rivâyet edilmektedir. Ayrıca diğer râvî **Abdullah b. Nâfi es-Sâiğ** de, hafızası zayıf biridir.

yanlışlıkları hangi yolla mümkün ise önlemek suretiyle tesis edilebilir.

٤٧٦٨ــ (د ت ــ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) أنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : «**إذا حَدَّث رجل رجلا بحديث ثم التفت فهو أمانة** ». أخرجه أبو داود ، والترمذي.

4.768- Cabir b. Abdullah, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

"Bir adam diğerine bir söz söyledikten sonra dönüp etrafına bakarsa, o söz emânettir."[93]

İZAH

Konuşanın etrafına bakınması, o sözü başkalarının duymasını istemediği anlamına gelir. Bu itibarla o sözü bir sır, bir emânet olarak kabul edip etrafa yaymamak gerekir.

٤٧٦٩ــ (خ م ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « أتى عليَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم وأنا ألعبُ مع الغلمان ، فسلَّم علينا وبعثني إلى حاجة ، فأبطأتُ على أمّي ، فلما جئتُ قالت: ما حَبَسَكَ ؟ قلت: بعثني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في حاجة ، قالت: ما حاجتُه ؟ قلت: إنّما سِرّ ، قالت: لا تُحَدِّثَنَّ بسِرِّ رسول الله صلى الله عليه وسلم أحدا ، قال أنس : والله لو حدَّثتُ أحدا لحدثتكَ يا ثابتُ». هذه رواية مسلم. وله وللبخاري قال: « أسَرَّ إليَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم سرّا ، فما حدَّثتُ به ولا أمّي ».

وفي أخرى قال : « أسَرَّ إليَّ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم سرّا فما أخبرتُ به أحدا بعده، ولقد سألَتْني عنه أمُّ سُلَيم ، فما أخبرتُها به ».

4.769- Enes b. Mâlik anlatıyor:

---

[93] **Ebû Davud**, Edeb, 37/4868; **Tirmizî**, Birr, 39/1959.

"Ben çocuklarla oynarken Rasûlullah (as.) yanıma geldi, selâm verdi. Beni bir iş için bir yere gönderdi, bu yüzden annemin yanına dönmekte geciktim. Anneme geldiğimde;

"- Nerde kaldın?" diye çıkıştı.

"- Rasûlullah (as.) beni bir iş için göndermişti" dedim. Annem;

"- İşi ne idi?" diye sorunca;

"- Sırdır" dedim. O zaman;

"- Rasûlullah'ın (as.) sırrını kimseye söyleme!" dedi.

Bilahare Enes (talebesi Sâbit'e) şöyle dedi:

"Ya Sabit, eğer onu birine söylemiş olsaydım, sana söylerdim."[94]

RİVÂYETLER

Bu, **Müslim**'in rivâyetidir.

Müslim'in diğer bir rivâyeti ile **Buharî**'nin rivâyeti; *"Rasûlullah (as.) bana bir sır vermişti; bu sırrı hiç kimseye, hatta anneme bile söylemedim"* şeklindedir.

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Rasûlullah (as.) bana bir sır vermişti; bu sırrı O'ndan sonra hiç kimseye söylemedim. Annem Ümmü Süleym onu bana sordu, ona da söylemedim."

---

[94] **Buharî**, İsti'zân, 46; **Müslim**, İsti'zân, 46; Fedâilu's-Sahâbe, 32/145.

الفصل الخامس

في التحابّ والتوادّ

وفيه سبعة فروع:

الفرع الأول

في الحث عليه

V- SEVGİ VE MUHABBET

1- İNSANLARI SEVMEYE TEŞVİK

٤٧٧٠ـــ (م د ت ـــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أنّ رسولَ اللّٰه صلى الله عليه وسلم قال : «**وَالذي نَفسي بِيدِه، لا تَدخلونَ الجنةَ حتى تُؤمِنُوا ، ولا تُؤمنوا حتى تَحابُّوا، أَوَلا أَدُلُّكم على شيءٍ إذا فعلتُمُوهُ تَحاببتم ؟ أَفْشُوا السلامَ بينَكم**». أخرجه مسلم ، وأبو داود، والترمذي.

4.770- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz; birbirinizi sevmedikçe de (kâmil manada) **iman etmiş olmazsınız. Size, birbiriniz sevmenizi sağlayacak bir şey söyleyeyim; aranızda selâmı yayınız!"**[95]

İZAH

Bu hadîs, Müslüman'm imanının, ancak Müslümanları sevmekle kemâl bulacağını ifade etmektedir. Müslümanların kâmil imana ulaşmaları, ancak birbirlerini sevmeleriyle mümkün olur.

"Selâm"; insana sağlık, mutluluk, âfiyet, rahmet ve bereket dilemektir. İnsanî ve medenî bir ilişki kurmanın ilk adımıdır. Aynı zamanda bir duâ cümlesidir. İnsanların birbirlerini böyle güzel

---

[95] **Müslim**, İman, 22/93; **Ebû Davud**, Edeb, 142/5193; **Tirmizî**, İsti'zân, 1/2588.

dileklerle karşılamaları, birbirlerini daha çok sevmelerine de vesile olur.

İnsanların birbirlerini sevmelerini iman ile irtibatlandıran bir dinin mensuplarının, bugün birbirleriyle ilgisiz ve darmadağınık hali, belki çekilen sıkıntıların da ana sebebini oluşturmaktadır. Tesânüt, dayanışma ve kardeşlik dini olan İslâm'a mensup insanların paramparça hâlini İslâm ile bağdaştırmak son derece zordur. **Mekke** fethine kadar Müslüman olan herkesin **Medîne**'ye hicret etmesinin farz kılınması da bu bağlamda düşünülmeye değer bir hâdisedir.

٤٧٧١ــ (خ م ــ النعمان بن بشير رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «مَثَلُ المؤمنين في تَوَادِّهم وتراحُمِهم وتعاطُفِهم : مثلُ الجسد ، إذا اشتكى منه عضو: تَدَاعَى له سائرُ الجسد بالسَّهَرِ والحُمَّى». وفي رواية: «المؤمنون كرجل واحد، إذا اشتكى رأسُه تداعى له سائر الجسد بالسهر والحمى». أخرجه البخاري ، ومسلم.

ولمسلم: «المسلمون كرجل واحد، إن اشتكى عينُهُ اشتكى كُلُّه، وإن اشتكى رأسُهُ اشتكى كُلُّه».

4.771- en-Nu'man b. Beşîr'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Müslümanlar birbirlerini sevmekte, birbirlerine şefkat ve merhamet göstermekte tek bir vücut gibidirler; vücudun bir uzvu hastalandığında, diğer uzuvlar uykusuz kalarak ve ateşîn bir hararetle birbirlerîni o hasta uzuv için (yardıma) **çağırırlar."**[96]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Mü'minler, tek bir adam gibidirler; adamın başı ağrıyınca, diğer uzuvları da uykusuzluk ve ateşle birbirlerini çağırırlar."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

[96] **Buharî**, Edeb, 27; **Müslim**, Birr, 17/66.

Müslim'in başka bir rivâyeti; ""**Müslümanlar tek bir kişi gibidirler; insanın gözü ağrıyınca bütün vücudu acı çeker. Kezâ başı ağrıyınca da bütün vücudu acı çeker**" şeklindedir.

İZAH

İnsanın bir uzvu ağrıdığında, uykusuzluğu sadece o uzuv çekmez; hiçbir rahatsızlığı olmadığı halde diğer uzuvlar da uykusuz kalırlar. Kezâ hasta olan bir uzuv ateşlendiğinde de, hiç hasta olmadıkları halde diğer uzuvlar da ateşlenirler. İşte mü'minler de birbirlerine karşı, aynı vücudun uzuvları gibidirler.

Buradaki "**uykusuzluk**" ve "**ateş**" lafızlarını, rahatsızlanan biri için diğer insanların çırpınmaları şeklinde de anlamak mümkündür. Yani mü'minler birbirleri için, bir hastaya karşı gösterdikleri alakayı gösterirler. Hasta biri için nasıl uykusuz kalmaya razı olurlar, heyecanla çırpınırlarsa, birbirlerine yardım ve destek için de böyle yaparlar.

الفرع الثاني

في الإعلام بالمحبة

2- SEVDİĞİNİ SÖYLEMEK

٤٧٧٢ــ (د ت ــ **المقدام بن معد يكرب** رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم قال: «**إذا أَحبَّ الرجلُ أخاهُ فَليُخبِرْهُ أنَّهُ يُحبُّه** ». أخرجه أبو داود ، والترمذي.

4.772- el-Mikdâm b. Ma'dîkerib'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"**Bir adam, din kardeşini sevdiği zaman, ona sevdiğini haber versin!**"[97]

---

[97] **Ebû Davud**, Edeb, 122/5124; **Tirmizî**, Zühd, 54/2393.

İZAH

Esas itibariyle bu hadîs, Müslümanları birbirini sevmeye teşvik etmektedir. Çünkü bir insana, onu sevdiğimizi söylemek, onun da bizi sevmesine yol açacaktır. Bu da karşılıklı sevgi ve dayanışmayı sağlayacaktır. Sû-i zan ve gıybet ortadan kalkacaktır. Birbirlerinin sözlerine daha çok kulak vermelerini temin edecektir.

٤٧٧٣ـ (د ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه): «أن رجلا كان عند رسول الله صلى الله عليه وسلم فمرَّ رَجُلٌ، فقال: يا رسولَ الله، إني لأُحبُّ هذا فقال له رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **أعْلَمْتَه**؟ قال: لا، قال: **فأعلمه**، فلَحقه فقال: إني أُحبُّكَ في الله، قال: أحبَّكَ الله الذي أحْبَبْتَني له». أخرجه أبو داود.

4.773- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Bir adam, Rasûlullah'ın (as.) yanında oturuyordu. O sırada oradan biri geçti. Oturan adam dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben bu geçen adamı seviyorum."

Hz. Peygamber;

"- Bunu ona söyledin mi?" diye sorunca, adam;

"- Hayır" dedi. O zaman Rasûlullah (as.);

"- Git ona sevdiğini haber ver!" buyurdu. Adam kalkıp ona yetişti;

"- Ben seni Allah için seviyorum" dedi. O da şu karşılığı verdi:

"- Beni, kendisi için sevdiğin Allah da seni sevsin!"[98]

٤٧٧٤ـ (ت ــ **يزيد بن نعامة الضبي** رحمه الله) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**إذا آخى الرجلُ الرجلَ فليسألْهُ عن اسمه، واسم أبيه، وممَّنْ هو ؟ فإنَّهُ أوصلُ للمودة**». أخرجه الترمذي.

4.774- Yezîd b. Neâme ed-Dabbî'den[99] rivâyet edilmiştir:

---

[98].**Ebû Davud**, Edeb, 122/5125.

[99] **Ebû Mevdûd, Yezîd b. Neâme ed-Dabbî el-Basrî**: Basralıdır. Sahabîliği ihtilaflıdır. Bir rivâyete göre **Huneyn** savaşından sonra müslüman olmuştur. Hz.

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Bir insan bir başkasıyla kardeş (arkadaş) olursa, ona adını, babasının adını ve kimlerden olduğunu sorsun! Çünkü bu, sevgiyi daha da pekiştirir."[100]

İZAH

Bu rivâyetin isnadı zayıftır. Çünkü hadîsin râvileri **Yezîd** ile **Saîd b. Selmân** muhaddislerin ekserisine göre zayıftır. Ayrıca hadîsi Rasûlullah'tan (as.) rivâyet eden **Yezîd b. Nu'man**'ın sahabîliği de sabit değildir. Dolayısıyla mürsel bir rivâyettir.

الفرع الثالث

في القصد في المحبة

3- MUHABBETTE İ'TİDÂL

٤٧٧٥ـــ (ت ـــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) قال: «**أَحْبِبْ حبيبَك هَوْنا مَّا، عسى أن يكونَ بَغِيضَكَ يوما مَّا، وأبْغِضْ بغيضَكَ هَوْنا مَا عسى أن يكونَ حبيبَك يوما ما**». أخرجه الترمذي، وقال : أُراه رفعه.

4.775- Ebû Hureyre şöyle dedi:

"Sevdiğini ölçülü sev; çünkü günün birinde senin düşmanın olabilir. Düşmanına da ölçülü düşmanlık yap; çünkü günün birinde dostun olabilir."[101]

İZAH

Bu rivâyetin merfû veya mevkûf olduğu konusunda farklı bilgiler vardır. Ayrıca bunu **Ebû Hureyre, Hz. Ali** ve **İbn Ömer**'in söylediğine dair rivâyetler de vardır. Hadîs **Buharî**'nin ***Edebu'l-***

Peygamber'den semâı konusunda da farklı rivâyetler vardır; **Ebû Hâtim**, onu tâbi3ilerden kabul eder ve Hz. Peygamber'den rivâyetlerini mürsel sayar.

[100] **Tirmizî**, Zühd, 54/ 2392.

[101] **Tirmizî**, Birr, 60/1997.

Müfred'inde, **Beyhakî**'nin *Şuabu'l-İman*'ında, **Suyûtî**'nin *Câmiu's-Sağîr*'inde ve **Dârekutnî**'nin *Efrâd*'ında da rivâyet edilmiştir.

Bu rivâyetin sıhhati konusunda söylenenleri bir tarafa koyacak olursak, söylenen sözün gerçeği yansıttığını kabul etmemiz gerekir. Çünkü hiç bir şeyde aşırılık doğru olmadığı gibi, sevgi ve muhabbet gibi kalbî duygularda da aşırılık doğru değildir. Çünkü hayat değişken olduğu gibi duygular da değişkendir. Bugün çok sevdiğimiz biri, yarın düşmanımız haline gelebilir, veya bunun tersi de olabilir. Severken aşırı şekilde sevmek, teslimiyete yol açabilir, hakkı ve doğruyu görmemize de engel olabilir. Netice itibariyle bu, hem bizim doğruyu görmemize engel olur ve hem de gelecekte aleyhimize olabilir.

Bugün düşman olduğumuz kişiye, aşırı düşmanlık tezahürleri de aynı neticeye varır.

٤٧٧٦ــ (عائشة رضي الله عنها) قالت : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : «**أحبب حبيبك هونا مَا، عسى أن يكونَ بَغيضَكَ يوما مَا ، وأبْغِضْ بغيضَكَ هَونا مَا عسى أن يكونَ حبيبَك يوما مَا**». أخرجه...

4.776- Hz. Âişe şöyle dedi:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu işittim:

"Sevdiğini ölçülü sev; çünkü günün birinde senin düşmanın olabilir. Düşmanına da ölçülü düşmanlık yap; çünkü günün birinde dostun olabilir."[102]

---

[102] Musannıf hadîsin kaynağına işaret etmedi. Önceki rivâyetin benzeri olan bu hadîsin **İbn Ömer, Ebû Hureyre, Hz. Ali** ve **Abdullah b. Amr b. Âs**'dan gelen muhtelif rivâyetleri için bkz., **İbn Kesîr,** *Tefsîr*, IV, 350; **Mecmau'z-Zevâid**, VIII, 88; **Musannafu İbn Ebî Şeybe**, VII, 260; **Mu'cemu'l-Evsat**, III, 357; V, 214; **Şuabu'l-İman**, V, 260; **Edebu'l-Müfred**, I, 447; **Keşfu'l-Hafâ**, I, 54.

الفرع الربع
في الحب في الله

4- ALLAH İÇİN SEVMEK

٤٧٧٧ـ (م ط ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «يقولُ الله تعالى يوم القيامة: أينَ المُتحَابُّون بجلالي؟ اليومَ أُظلُّهم في ظلّي يوم لا ظلّ إلا ظلّي». أخرجه مسلم والموطأ.

4.777- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Kıyâmet gününde Yüce Allah şöyle buyurur:

"Benim azametim adına birbirini sevenler nerededir? Benim gölgemden başka hiçbir gölgenin olmadığı bu günde, onları kendi gölgem altında gölgelendireceğim."[103]

İZAH

Kıyamet gününde güneşin bir mızrak boyu yaklaşacağı ve insanları âdeta terden bir denize gark edeceği, muhtelif hadîslerde ifade edilmektedir. İşte öyle bir günde Yüce Allah, dünyada iken kendi rızası adına sevişen insanlara özel bir muâmele yapacaktır. Onları kendi himayesine ve korumasına alacaktır. Onlara mahşerin bu sıkıntısını hissettirmeyecektir. Onlara rahmetle muâmele edecektir.

Hadîste kullanılan "**Allah'ın gölgesi**" şeklindeki teşbihî ifadeden maksat, O'nun koruması, himayesi ve rahmetle muâmele etmesidir.

٤٧٧٨ـ (ت ـ معاذ بن جبل رضي الله عنه) قال: سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «قال الله عز وجلّ: المتحابُّونَ بجلال الله يكونون يوم القيامة على منابرَ من

---

[103] **Müslim**, Birr, 12/37; **Muvatta**, Şiir, 5/13.

نُور، يَغْبِطُهم أهل الجمع». وفي رواية قال : « المتحابُّون في جلالي لهم منابرُ من نُور ، يغبطهم النبيُّون والشهداءُ». أخرج الثانية الترمذي، والأُولى ذكرها رزين.

4.778- Muâz b. Cebel'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Azîz ve celîl olan Allah şöyle buyurdu:

"Allah'ın azameti adına sevişenler, kıyâmet gününde herkesin gıpta ettiği nûrdan minberler üzerinde olacaklar."[104]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet de şu şekildedir:

"Benim azâmetim adına sevişenler için, Peygamberlerin ve şehidlerin bile gıpta edeceği nurdan minberler vardır."

Bu rivâyetlerden ikincisini **Tirmizî** tahric etti, ilkini **Rezîn** zikretti.

٤٧٧٩ــ (ط ــ أبو إدريس الخولاني [عائذ الله]) قال : « دخلتُ مسجدَ دمشق ، فإذا فتى برَّاقُ الثنايا ، والناسُ حولَه ، فإذا اختلفوا في شيء أسندُوهُ إليه ، وصَدَرُوا عن رأيه، فسألتُ عنه؟ فقالوا: هذا معاذُ بنُ جبل، فلما كان الغدُ هَجَّرتُ إليه ، فوجدتُه قد سبقني بالتهجير ، ووجدتُه يصلّي ، فانتظرتُهُ حتى قضى صلاتَهُ، ثم جئتُهُ من قِبَل وجهه ، فسلَّمتُ عليه ، ثم قلتُ : والله إني لأحبُّك في الله ، فقال : آلله؟ فقلتُ : آلله ، فقال: آلله ؟ فقلتُ : آلله، فأخذ بحَبْوة ردائي، فجبذني إليه ، وقال : أبشر ، فإني سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : قال الله تبارك وتعالى : وَجَبَتْ محبّتي للمُتحابِّين فيَّ ، والمتجالسين فيَّ ، والمتزاورين فيَّ ، والمتباذلين فيَّ». أخرجه الموطأ.

4.779- Ebû İdris el-Havlânî anlatıyor:

"Dımaşk mescidine gitmiştim, içerde dişleri pırıl pırıl parlayan bir genç gördüm. İnsanlar da onun etrafında toplanmışlardı. Bir

---

[104] **Tirmizî**, Zühd, 53/2390.

konuda ihtilafa düştüklerinde, meseleyi ona arz ediyorlar, onun fikrini esas alıyorlardı. Onun kim olduğunu sordum:

"- O, Muâz b. Cebel'dir" dediler.

Ertesi gün erken vakitte mescide gittiğimde, onun benden evvel gelmiş olduğunu ve namaz kılmakta olduğunu gördüm. Namazını bitirinceye kadar bekledim. Sonra huzuruna çıktım, selâm verdim, sonra da;

"- Vallahi ben, seni Allah için seviyorum" dedim. O;

"- Gerçekten Allah için mi?" diye sordu.

"- Gerçekten Allah için" dedim. Tekrar;

"- Gerçekten Allah için mi?" diye sordu. Ben yine;

"- Gerçekten Allah için" dedim. Yakamdan tutarak beni kendine doğru çekti ve dedi ki:

"- Müjdeler olsun! Çünkü ben Rasûlullah'ın (as.), Yüce Allah şöyle buyurdu, dediğini duydum:

"Benim için birbirine sevenlere, benim için bir araya gelenlere, benim için birbirini ziyaret edenlere ve benim için birbirine fedakârlık gösterenlere benim muhabbetim vâcip olmuştur."[105]

٤٧٨٠ــ (د ــ أبو ذر الغفاري رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «أفضل الأعمالِ : الحبُّ في الله ، والبُغضُ في الله ». أخرجه أبو داود.

4.780- Ebû Zer el-Ğifârî, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu, dedi:

"Amellerin en faziletlisi, Allah için sevmek ve Allah için buğz etmektir."[106]

İZAH

Bu hadîs, senedi itibariyle zayıftır. Çünkü hadîsi **Ebû Zer**'den rivâyet eden râvinin kim olduğu bilinmemektedir. Ayrıca diğer râvilerden **Yezîd b. Ebî Ziyâd** da zayıftır. Ancak hadîsin mana itibariyle doğru olduğuna, her konuda Allah rızasının ölçü alınması gerektiğine de şüphe yoktur. İnsanlarla olan ilişkilerimizde, hatta

---

[105] **Muvatta**, Şiir, 5/16.

[106] **Ebû Davud**, Sünnet, 3/4599.

duygularımızın düzenlenmesinde bile Allah'ın rızasını gözetmekten daha hayırlı ne olabilir?

٤٧٨١ــ (د ــ عمر بن الخطاب رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «إنَّ من عباد الله لأُناسا ما هم بأنبياء، ولا شهداء يغبطهم الأنبياءُ والشهداء يوم القيامة بمكانهم من الله، قالوا: يا رسول الله تُخبرُنا: مَن هم؟ قال: هم قوم تَحابُّوا برُوح الله على غيرِ أرحامَ بينهم، ولا أموال يتعاطَوْنَها، فوالله، إنّ وجوههم لنور، وإنّهم لعَلى نور، لا يخافون إذا خافَ الناسُ، ولا يحزنون إذا حزِنَ الناسُ، وقرأ هذه الآية: {ألا إنَّ أولِيَاءَ الله لا خوف عليهم ولا هُمْ يَحْزَنُونَ} [يونس: ٦٢]». أخرجه أبو داود.

4.781- Hz. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Allah'ın kulları arasında öyle insanlar vardır ki, onlar Peygamber ve şehîd olmadıkları halde, kıyâmet günü onların Allah katındaki yerlerine Peygamberler de, şehîdler de gıpta ederler."

Ashâb;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; onların kim olduğunu bize haber verin!" dediklerinde de şöyle söyledi:

"**- Onlar, aralarında bir akrabalık ve mal teâtisi olmadığı halde Allah'ın ruhu ile birbirlerini sevenlerdir. Vallahi, onların yüzleri nûrdur ve onlar bir nûr üzerindedirler. O gün insanlar korkudan çırpınırken onlar korkmazlar, insanlar üzülürken onlar üzülmezler."**

Hz. Peygamber sonra da; ***"Bilin ki, Allah'ın velileri ne korku, ne de üzüntü duyarlar"***[107] âyetini okudu."[108]

---

[107] Yunus, 62.

[108] **Ebû Davud**, Buyû', 78/3527. Hadîs, munkatı bir senedle rivâyet edilmiştir, râvîlerden **Ebû Zur'a, Hz. Ömer**'e yetişmemiştir.

İZAH

Hadîste geçen **"Allah'ın ruhu"** ifadesiyle ne kastedildiği açık değildir. Bu konudaki diğer rivâyetleri de göz önüne alacak olursak, Allah'ın rızasının murad edilmiş olması muhtemeldir.

Bu rivâyetin senedi munkatı'dır, zira râvîlerden **Ebû Zur'a Hz. Ömer**'e yetişmemiştir.

٤٧٨٢ـــ (م ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال : « إن رجلا زارَ أخا لَهُ في قرية أخرى ، فأرْصَدَ الله لَهُ على مَدْرَجَته مَلَكا ، فلما أتى عليه قال : أين تُريدُ ؟ قال: أُريدُ أخا لي في هذه القرية ، قال : [هل] لك عليه من نعْمة تَرُبُّها ؟ قال: لا ، غير أني أحبَبْتُه في الله ، قال : فإني رسولُ الله إليكَ بأنَّ الله قد أحبَّكَ كما أحببتَه [فيه] ». أخرجه مسلم.

4.782- Ebû Hureyre, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

"Bir adam, başka bir köyde oturan bir din kardeşini ziyaret için yola çıkmıştı. Allah, onun için yolda gözcü bir melek görevlendirdi. Melek, adama;

"- Nereye gidiyorsun?" diye sordu. Adam;

"- Şu köyde bir din kardeşim var, onu ziyarete gidiyorum" cevabını verir. Melek;

"- Senin onda bir çıkarın var da onu geliştirmeye mi gidiyorsun?" diye sorunca, adam;

"- Hayır, sadece onu Allah için seviyorum" der. O zaman melek şöyle söyler:

"- Ben, Allah'ın sana gönderdiği bir elçiyim; sen nasıl ki o adamı Allah için sevdin , muhakkak ki Allah da seni sevdi."[109]

٤٧٨٣ـــ (معاذ بن جبل رضي الله عنه) : « أنَّ رجلا قال له : إني أحبُّكَ في الله ، قال: أحبكَ الذي أحببتني فيه». أخرجه...

---

[109] **Müslim**, Birr, 12/38.

4.783- Bir adam, Muâz b. Cebel'e;

"- Seni Allah için seviyorum" dedi. Muâz da;

"- Beni kendisi için sevdiğin zât da seni sevsin!" karşılığını verdi.[110]

الفرع الخامس

في حب الله للعبد

5- ALLAH'IN KULUNU SEVMESİ

٤٧٨٤ــ (خ م ط ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ النبيّ صلى الله عليه وسلم قال : « **إذا أحبَّ اللهُ العبدَ نادى جبريلَ : إنّ الله يحبُّ فلانا فأحِبُّوه ، فيُحبُّه أهلُ السماءِ، ثم يُوضَعُ له القَبولُ في الأرضِ** ». أخرجه البخاري.

وفي رواية مسلم قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **إنّ الله إذا أحبَّ عبدا دعا جبريلَ، فقال: إني أحبُّ فلانا فأحبَّه ، قال : فيُحبُّه جبريلُ، ثم ينادي في السماء ، فيقول : إنّ الله يحبُّ فلانا فأحبُّوه ، فيحبُّه أهل السماء ، ثم يوضَعُ له القَبولُ في الأرض ، وإذا أبغض عبدا دعا جبريلَ عليه السلام ، فيقول : إني أُبغضُ فلانا فَأَبْغِضْه، قال: فيُبْغِضُه جبريلُ ، ثم ينادي في أهل السماء : إنّ الله يُبْغِضُ فلانا فأبغضوه ، ثم تُوضَعُ له البغضاءُ في الأرض».**

وفي رواية له عن سهيل بن أبي صالح ، قال : « كُنّا بعَرَفَةَ ، فمرَّ عمرُ بنُ عبد العزيز، وهو على المَوْسِمِ ، فقام الناسُ ينظرون إليه ، فقلتُ لأبي : يا أبت ، إني أرى اللهَ يُحبُّ عمرَ بنَ عبد العزيز، قال: وما ذاك؟ قلت: لمَا لَه من الحبِّ في قلوب الناس قال: فأَبِيكَ؟ إني سمعتُ أبا هريرة يُحدِّث عن رسول الله صلى الله عليه وسلم.. ثم ذكر الحديث».

وأخرجه الموطأ مثل الرواية الأولى ، وقال : ولا أَحْسِبُهُ إلا قال في البغض مثل ذلك.

---

[110] Müellifin kaynağına işaret etmediği bu rivâyet, **Ebû Davud**, Edeb, 122/5125'te **Enes b. Mâlik**'ten nakledilir. **Enes b. Mâlik, Abdullah b. Sercis** ve **Muhammed b. Vâsi**'den gelen diğer rivâyetler için bkz., **Müstedrek**, IV, 189; **Mevâridu'z-Zem'ân**, I, 623; **Mecmau'z-Zevâid**, X, 282; **Sahîhu İbn Hibbân**, II, 330; **Sünenu'l-Kübrâ**, VI, 54; **Müsned**, III, 140, 150, 156, 241; VI, 162.

وأخرجه الترمذي مثل مسلم ، وزاد في حديثه في ذكر المحبة : « فذلك قول الله : { إنّ الّذين آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالحَات سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدّاً } [مريم: ٩٦]».

4.784- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Yüce Allah bir kulu sevdiği zaman Cibrîl'e;

"- *Muhakkak ki Allah falanı seviyor, onu siz de sevin!* nidâ eder. Bunun üzerine gök ehli de o adamı sever. Sonra onun için yeryüzünde de bir hüsn-ü kabul duygusu konulur."[111]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti. **Müslim**'in rivâyeti de şöyledir:

"Yüce Allah bir kulu sevdiği zaman Cibrîl'i çağırır ve;

"- *Ben falanı seviyorum, sen de sev!"* buyurur. Bunun üzerine Cibrîl de onu sever, sonra da gök ehline;

"- *Muhakkak ki Allah falanı seviyor, siz de sevin!"* diye seslenir. Bu emir üzerine gök ehli de onu sever. Sonra o adam için yeryüzünde bir hüsn-ü kabul duygusu yerleştirilir.

Allah bir adama buğz ettiğinde de Cibrîl'i çağırır ve;

"- *Ben falana buğz ediyorum, sen de buğz et!"* buyurur. Bunun üzerine Cibrîl de ona buğz eder ve sonra da gök ehline;

"- *Muhakkak ki Allah falana buğz ediyor, siz de ona buğz edin!"* diye seslenir. (Onlar da buğz ederler) Sonra da o adam için yeryüzünde buğz ve nefret duygusu yerleştirilir."

Müslim'in, Süheyl b. Ebî Salih'ten tahric ettiği başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Biz Arafat'ta iken yanımızdan Ömer b. Abdülaziz geçti, kendisi Hac Emîri idi. İnsanlar ayağa kalkıp ona bakmaya başladılar. Ben babama;

"- Ben Allah'ın Ömer b. Abdülaziz'i sevdiğini zannediyorum" dedim.

---

[111] **Buharî**, Tevhîd, 33; Edeb, 41; **Müslim**, Birr, 48/157; **Muvatta**, Şiir, 5/15; **Tirmizî**, Tefsir, 20/3161.

"- Nereden anladın?" diye sorunca;

"- İnsanların, kalplerinde ona karşı duydukları sevgiden" karşılığını verdim. Bunun üzerine babam;

"- Sana haber vereyim ki,[112] ben, Ebû Hureyre'nin Hz. Peygamber'den şöyle tahdis ettiğini işittim..." diyerek aynı hadîsi zikretti.

Muvatta da ilk rivâyetin benzerini tahric etti. Yalnız sonunda, "Buğz konusunda da aynı şeyi söylediğini zannediyorum" dedi.

Tirmizî de **Müslim** gibi tahric etti. Yalnız o da sevgi konusunda şu cümleyi ekledi:

"İşte bu, Yüce Allah'ın; ***'İman eden ve sâlih amel işleyenlere Rahman, bir sevgi verecek'***[113] **âyetinde ifade ettiği husustur."**

İZAH

"Allah'ın kulunu sevmesi"; ondan razı olması ve ona merhametle muâmele etmesi anlamındadır. Bunun sebebi de, kulun imanı, ihlâsı ve sâlih amelleridir.

"Allah'ın buğzu" de, kulundan razı olmaması, onu cezalandırması ve rahmetinden mahrum etmesidir. Bunun sebebi de, kulun küfrü ve isyanıdır.

"Yeryüzüne konulan hüsn-ü kabul duygusu" ile, insanların onu sevmeleri, takdir etmeleri ve hayırla yâd etmeleri murad edilmiştir.

"Yeryüzüne konulan buğz" ile de, insanların ondan nefret etmeleri ve kendisine lânet okumaları kastedilmiştir.

Yeryüzünde insanların söyledikleri ile yaptıklarının, kendi tabiî sınırında kalmayıp Yüce Allah'ın, hatta meleklerin de ilgi alanına girmesi ve onların da buna tavır koymaları fevkalade dikkate değer görülmelidir.

---

[112] **Câmiu'l-Usûl**'de "فَأَنَبِّئُكَ" şeklinde kaydedilen bu ibare, **Müslim**'de "بابيك" , yani **"Baban hakkı için yemin ederim ki..."** şeklindedir.

[113] Meryem, 96.

الفرع السادس
في [أن] مَنْ أَحَبَّ قومًا كان معهم

6- İNSAN, SEVDİĞİ İLE BERABERDİR

٤٧٨٥ــ (خ م د ت ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) : « أن رجلا سأل النبيَّ صلى الله عليه وسلم عن الساعة، فقال: متى الساعةُ ؟ قال : **وما أعددتَ لها** ؟ قال : لا شيء ، إلا أَنّي أُحبُّ اللهَ ورسولَه ، فقال : **أنتَ مع مَن أحببتَ** ، قال أنس : فما فرحنا بشيء فَرَحَنا بقول النبيِّ صلى الله عليه وسلم : **أنتَ مع مَنْ أحببتَ** ، قال أنس : فأنا أُحبُّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم وأبا بكر وعمرَ ، وأرجو أن أكونَ معهم بحُبِّي إياهم ، وإن لم أعمَلْ أعمَالَهُم ».

وفي رواية قال أنس : « فأنا أحبُّ اللهَ ورسولَهُ.... وذكره ».

وفي رواية قال: «بينما أنا ورسولُ الله صلى الله عليه وسلم خَارجان من المسجد ، فَلقينا رجل [عند سُدَّة المسجد]فقال: يا رسولَ الله متى الساعة؟ قال: **ما أعددتُ لها** ؟ فكأن الرجلَ استَكَانَ ، فقال : يا رسول الله كثيرَ صيام، ولا صلاة، ولا صدقة، ولكنّي أحبُّ اللهَ ورسولَه، قال: **أنت مع مَنْ أحبَبْتَ**».

أخرجه البخاري ومسلم. وفي رواية مسلم نحو الأولى، غير أنه قال : « ما أعدَدْتُ لها من كبيرٍ أَحْمَدُ عليه نفسي». ولم يذكر قول أنس. ولمسلم في أخرى أن أعرابيا قال لرسول الله صلى الله عليه وسلم: متى الساعة؟ قال له: «**ما أعددتَ لها؟**» قال: حبَّ اللهِ ورسوله قال: «**أنتَ معَ من أحببتَ**».

وللبخاري: «أن رجلا من أهل البادية أتى النبيَّ صلى الله عليه وسلم فقال: يا رسولَ الله، متى الساعةُ قائمة؟ قال: **ويلكَ، وما أعددتَ لها** ؟ قال : ما أعددتُ لها ، إلا أني أُحبُّ اللهَ ورسولَهُ ، قال : **إنَّكَ مع مَنْ أحبَبْتَ**، قال: ونحن كذلك؟ قال : **نعم** ، فَفَرِحْنَا يومئذ فَرَحا شديدا ، فمرّ غلام للمغيرة – وكان من أقْرَاني – فقال : **إنْ أُخِّرَ هذا لم يدركْه الهَرَمُ حتى تقومَ الساعةُ** ».

وهذه الزيادة التي أوَّلها : « فمرَّ غلام للمغيرة » إلى آخر الحديث : قد أخرجها مسلم أيضا.

وفي رواية للترمذي قال : « جاء رجل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال : يا رسولَ الله، متى الساعةُ ؟ فقام النبيُّ صلى الله عليه وسلم ، إلى الصلاة ، فلما قضى صلاته ،قال : **أين السائلُ عن قيام الساعة؟**. وذكر نحوه ».

وله في أخرى : أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال : المرءُ مع مَن أحبَّ ، وله ما اكتسبَ.

وفي رواية أبي داود قال : « رأيتُ أصحابَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم فَرِحُوا بشيء لم أرَهم فرحوا بشيء أشدَّ منه ، قال رجل : يا رسولَ الله ، الرجل يُحبُّ الرجل على العمل من الخير يَعْمَلُ به ، ولا يعملُ بمثله ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **المرءُ مع مَن أحبَّ**».

4.785- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Bir adam, Hz. Peygamber'e kıyâmeti sordu;

"- Kıyâmet ne zaman?" dedi. Rasûlullah (as.) ona;

"- Sen kıyâmet için ne hazırladın?" sorusuyla karşılık verince, adam;

"- Bir şey hazırlamadım. Ama ben Allah'ı ve Rasûlünü seviyorum" dedi. O zaman Hz. Peygamber;

"- Öyleyse sen, sevdiğinle berabersin" buyurdu.

Bunu duyan Enes de;

"Ben Peygamber'i seviyorum, Ebû Bekr'i ve Ömer'i seviyorum; her ne kadar onlar gibi hayırlı ameller yapmasam da, onları sevdiğim için onlarla beraber olacağımı ümit ediyorum" diye sevincini izhar eder."[114]

---

[114] **Buharî**, Edeb, 95, 96; **Fedâilu'l-Ashâb**, 6; Ahkâm, 10; **Müslim**, Birr 50/161-164; **Ebû Davud**, Edeb, 122/5127; **Tirmizî**, Zühd, 50/2385.

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyete göre Enes; "Ben Allah'ı ve Rasûlünü seviyorum..." diye söyledi.

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Allah'ın Rasûlü ve ben bir gün mescidden çıkarken, eşikte bir adam karşımıza çıktı ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, kıyâmet ne zaman?" diye sordu. Hz. Peygamber de ona;

"- Kıyâmet için ne hazırladın?" diye sordu.

Adam sanki tevazu gösterir gibi boynunu eğdi ve dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben kıyâmet için oruçtan, namazdan, sadakadan fazla bir şey hazırlayamadım. Ama ben, Allah'ı ve Rasûlünü seviyorum" dedi.

O zaman Hz. Peygamber de;

"- Sen, sevdiğinle beraber olacaksın" buyurdu.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in başka bir rivâyeti de, ilk rivâyete benzemektedir. Yalnız orada adamın, "Kıyâmet için kendimi övecek fazla bir şey hazırlamadım" dediği kaydedilir ve Enes'in sözü zikredilmez.

Yine **Müslim**'in başka bir rivâyetine göre; "Bir bedevî gelip Hz. Peygamber'e;

"- Kıyâmet ne zaman?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- Onun için ne hazırladın?" diye karşılık verince, adam;

"- Allah'ın ve Rasûlünün sevgisini" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber de;

"- Sen sevdiğinle beraber olacaksın" buyurdu.

Buharî'nin bir rivâyeti de şöyledir:

"Bâdiye ehlinden bir adam Hz. Peygamber'e gelip;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; kıyâmet ne zaman kopacak?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- Yazık sana! Kıyâmet için ne hazırladın?" diye sorunca, adam şu karşılığı verir:

"- Bir şey hazırlamadım; ancak ben, Allah'ı ve Rasûlünü seviyorum" der. O zaman Hz. Peygamber de;

"- **Muhakkak ki sen, sevdiğinle beraber olacaksın"** buyurur.

O sırada (Enes);

"- Biz de öyle miyiz?" diye sorar. Rasûlullah (as.);

"- **Evet"** cevabını verir. Bunun üzerine o gün, çok büyük bir sevinç duyduk. O sırada Muğîre'nin kölesi –ki o, benim akranımdı- oraya geldi. Hz. Peygamber şöyle devam etti:

"- **Eğer bu çocuk yaşarsa, belki de ihtiyarlığını göremeden kıyâmet kopabilir."**

Muğîre'nin kölesi ile ilgili olan bu bölümü, Müslim de tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti şu şekildedir:

"Bir adam Rasûlullah'a (as.) geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, kıyâmet ne zaman?" diye sordu.

Hz. Peygamber kalktı, namaza durdu. Namazını bitirince;

"- **Nerede o kıyâmetin ne zaman kopacağını soran adam?"** diye sordu... Sonra da aynı hadîsi zikretti."

Yine **Tirmizî**'nin başka bir rivâyetinde Hz. Peygamber;

"Kişi, sevdiği ile beraber olacaktır. Kazandığı da kendisine verilecektir" dedi.

Ebû Davud'un rivâyetinde Enes şöyle dedi:

"Ben Rasûlullah'ın (as.) ashâbının, bir adamın gelip Hz. Peygamber'e;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bir insan başka birini, yaptığı hayırlı bir amelinden dolayı seviyor, ama kendisi onun gibi yapamıyor; bu adamın durumu nedir?" diye sorduğunda, Rasûlullah'ın (as.) verdiği;

"- **Kişi, sevdiği ile beraberdir"** şeklindeki cevaba sevindikleri kadar hiçbir zaman ve hiçbir şeye sevindiklerini görmedim."

İZAH

"Kişi sevdiğiyle beraber olacaktır" cümlesini izah etmekte zorluk vardır. Bu cümleyi zâhiri manasıyla, *"cennette onunla aynı yerde olacaktır"* şeklinde anlamak mümkün ise de, sıradan insanların

Allah'ın Rasûlü ile aynı makamda olması şeklinde anlaşılması çok makûl gözükmemektedir. Gerçi cennette herkese, arzu ettiği her şeyin verileceği de sâbittir. Ancak bu ifade ile mutlaka mekân beraberliği kastedildiği de kesin değildir. Aynı zümreden olacakları anlamına da gelir. Bu durumda, sevdiği kişi cennetlik biriyse, kendisi de cennete giren zümrenin içinde olacaktır demek olur.

Hadîsteki bu ifâdeyi, *"mahşerde beraber olacaklar"* şeklinde anlamak da mümkündür.

Ayrıca Allah'a, Rasûlüne ve Allah dostlarına karşı güçlü bir sevgi ve bağlılık duygusuna sahip olmaya teşvik manasına da hamledilebilir. Böyle güçlü bir bağlılık duygusu da, zaten insanı daima hayra sevk edecektir.

٤٧٨٦ـ (خ م ـ عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال : « جاء رجل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال : يا رسول الله ، كيف ترى في رجل أحبَّ قوما ولمَّا يَلْحَقْ بهم ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **المرءُ مع من أحبَّ**». أخرجه البخاري ومسلم.

4.786- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edilmiştir:

Bir adam Hz. Peygamber'e geldi ve şöyle dedi:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bir kavme yetişmediği halde onları seven bir adam hakkında ne dersiniz?" Rasûlullah (as.);

"- Kişi sevdiği ile beraberdir" cevabını verdi.[115]

İZAH

"Bir kavme yetişemediği halde" ifadesi ile neyin murad edildiği konusunda ilk akla gelen, zaman itibariyle onlara yetişememiş olmasıdır. Ancak bu ifade, fazilet, iman, ilim ve amel bakımından onların seviyesine gelemeyen kişi manasına da gelir.

٤٧٨٧ـ (خ م ـ أبو موسى الأشعري رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: «**المرءُ مَعَ مَنْ أحبَّ**». أخرجه البخاري ، ومسلم.

---

[115] **Buharî**, Edeb, 96; **Müslim**, Birr, 50/165.

4.787- Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

"Kişi, sevdiği ile beraberdir."[116]

٤٧٨٨ــ (ت ــ **صفوان بن عسال** رضي الله عنه) قال : « جاء أعرابيّ جهْوريُّ الصوت ، فقال: يا محمد، الرَّجُلُ يحبُّ القومَ ولمَّا يلحق بهم؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **المرءُ مَعَ مَنْ أحبَّ**». أخرجه الترمذي.

4.788- Safvân b. Assâl anlatıyor:

"Bir bedevî geldi ve yüksek sesle;

"- Ya Muhammed! Bir kavme yetişemediği halde onları seven adamın durumu nedir?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- Kişi sevdiği ile beraberdir" buyurdu.[117]

٤٧٨٩ــ (د ــ **أبو ذر الغفاري** رضي الله عنه) قال: «يا رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم، الرَّجُلُ يحبُّ القومَ ولا يستطيعُ أن يعملَ بعملهم؟ قال: **أنت يا أبا ذر مَعَ مَنْ أحبَبْتَ** قال: فإني أُحبُّ اللهَ ورسولَهُ، قال: **فإنك مَعَ مَنْ أحْبَبْتَ** قال: فأعاد [ها] أبو ذر فأعادها رسولُ الله صلى الله عليه وسلم». أخرجه الترمذي.

4.789- Ebû Zer el-Ğifârî şöyle dedi:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bir insan bir kavmi seviyor, ama onlar gibi amel etmeye gücü yetmiyor; nedir onun durumu?" Hz. Peygamber;

"- Sen, yâ Ebâ Zer, sevdiğinle beraber olacaksın" deyince, Ebû Zer;

"- Ben Allah'ı ve Rasûlünü seviyorum" der. Hz. Peygamber de yine;

"- Öyleyse sen, sevdiğinle beraber olacaksın" der.

Râvi der ki: "Ebû Zer aynı şeyi tekrar söyledi, Hz. Peygamber de yine aynı cevabı verdi."[118]

---

[116] **Buharî**, Edeb, 96; **Müslim**, Birr, 50/165.
[117] **Tirmizî**, Zühd, 50/2387.
[118] **Ebû Davud**, Edeb, 122/1526.

الفرع السابع
في تعارف الأرواح

7- RUHLARIN UYUŞMASI

٤٧٩٠ ـ (م د ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال : «الأرواحُ جُنُود مُجَنَّدَة ، فما تعَارَفَ منها ائتَلَفَ ، وما تَنَاكَرَ منها اختلفَ ».

وفي رواية يرفعه قال : « النَّاسُ مَعَادن كمعادن الذّهب والفضَّة ، [خيارُهم في الجاهلية خيارُهم في الإسلام] إذا فَقُهُوا ، والأرواح جنود مجَنّدة... الحديث». أخرجه مسلم ، وأبو داود.

4.790- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet ediyor:

"Ruhlar, guruplar halindedirler; birbiriyle uyumlu olanlar kaynaşırlar, uyumlu olmayanlar da ayrılırlar."[119]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"İnsanlar, altın ve gümüş madeni gibidirler. Onların câhiliyette hayırlı olanları, bilgili oldukları takdirde İslâm'da da hayırlıdırlar. Ruhlar, guruplar halindedirler..."

Bunları **Müslim** tahric etti.

İZAH

"**Guruplar**" diye tercüme ettiğimiz "**mücennede**" kelimesi, mütekabil manasına da gelir. Buna göre ruhlar iki kısımdan meydana gelmiştir, bilahare kendi bedenlerine girdiklerinde herkes ait olduğu tarafı bulur. **Mücennede**, karışık, muhtelit anlamına da gelir, ki bu durumda ruhların birbirinden farklı ve çeşitli olduklarını ifade eder.

"**Uyumlu olmak**" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı "***teâruf***"tur. **Teâruf**, tanışmak demektir. Hadîste, tanışmanın yanında

[119] **Müslim**, Birr, 49/159; **Ebû Davud**, Edeb, 19/4834.

uyum esas olduğunu düşündüğümüz için kelimeyi bu şekilde tercüme ettik. Bu ifadede, önceden birbiriyle tanışan ruhlar kendi bedenlerine girdikten sonra da bir araya geldikleri, tanışmayanların ise ayrıldıkları manası düşünülebileceği gibi, ruhların yaratılışında var olan müşterek özellikleri yoluyla bilahare birbiriyle tanışıp kaynaştığı manası da vardır.

Burada ruhların farklı özelliklerde yaratıldığı ifade edilmektedir. Bu ruhlar, dünyada kendi bedenlerine girdiklerinde, hilkatlerine göre birbirini bulurlar. Hayırlılar hayırlıları, kötüler de kötüleri bulur. Herkes kendine uygun gelene meyleder ve onu sever. Tabiatları aynı olanlar, bir araya gelip gurup haline gelirler.

Bu durumda faziletli ve hayırlı insanları sevemeyen, onlardan nefret eden ve daha çok hayırsız kişilere yakınlık duyan insanın, kendi durumunu gözden geçirmesi, bundan kurtulmak için gayret göstermesi gerektiği âşikârdır.[120]

٤٧٩١ـــ (خ ـــ عائشة رضي الله عنها) قالت : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : «**الأرواحُ جنود** مُجنَّدَة ، **فما تعارفَ منها ائتلفَ ، وما تناكرَ منها اختلفَ** ».
أخرجه البخاري.

وفي رواية قالت عَمْرةُ [بنتُ عبد الرحمن] : « قَدِمَت امرأة مَزّاحة من أهالي مكةَ المدينة، فنزلت على نَظِيرَة لها ، فقالت عائشةُ : صدق حِبّي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم سمعتُه يقول : **الأرواحُ جنود مُجنَّدَة ، ما تعارفَ منها ائتلفَ ، وما تناكرَ منها اختلفَ** ».

4.791- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini duydum:

"Ruhlar, guruplar halindedirler; birbiriyle uyumlu olanlar kaynaşırlar, uyumlu olmayanlar da ayrılırlar."[121]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** tahric etti.

---

[120] Bkz., **İbn Hacer**, VII, 13.

[121] **Buharî**, Enbiyâ, 2, ta'lîkan.

Diğer bir rivâyette Amra bint Abdurrahman şöyle anlatır:

"Mekke ahâlisinden şakacı bir kadın Medîne'ye geldi. Huyu kendisininkine benzeyen bir kadının yanına yerleşti. Hz. Âişe dedi ki:

"Sevgilim Rasûlullah (as.) doğru söylemiş. Ben O'nun şöyle dediğini duydum:

"Ruhlar, guruplar halindedirler; birbiriyle uyumlu olanlar kaynaşırlar, uyumlu olmayanlar da ayrılırlar."[122]

الفصل السادس

في التعاضد والتساعد

وفيه أربعة فروع:

الفرع الأول

في أوصاف جامعة

VI- DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA

1- TOPLU BAZI VASIFLAR

٤٧٩٢ــ (د ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أَنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال: «المسلمُ أخو المسلم ، لا يَظلمُهُ ، ولا يُسْلمُهُ ، ومَن كان في حاجَة أخيه كان الله في حاجته ، ومَنْ فَرَّجَ عن مُسلم كُرْبَة فَرَّجَ الله عنه بها كُرْبَة من كُرَب يوم القيامة ومَن سَتَرَ مُسلما سَتَرَهُ الله يوم القيامة». أخرجه أبو داود. وزاد رزين: «ومَن مَشى مع مظلوم حتى يُثبت له حَقَّهُ ثَبَّت الله قدميْه على الصراط يومَ تزلّ الأقدام».

4.792- Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini rivâyet eder:

"Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir; ona zulmetmez, onu tehlikeye atmaz. Kim, din kardeşinin ihtiyacını karşılarsa, Allah da onun ihtiyacını karşılar. Kim bir Müslüman'ı sıkıntıdan kurtarırsa,

---

[122] Bu ikinci rivâyet, **Buharî**'de yoktur. **İbn Hacer**, bunun **Ebû Ya'lâ**'nın **Müsned**'inde mevsûl olarak tahric edildiğini söyler; bkz., VII,14.

Allah da onu kıyâmet gününün sıkıntısından kurtarır. Kim bir Müslüman'ın kusurunu örterse, kıyâmet günü Allah da onun kusurlarını örter."[123]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti. **Rezîn** de şu ilaveyi kaydetti:

"Kim, hakkı sübût buluncaya kadar mazlûm ile beraber olursa, ayakların kaydığı günde Allah onun ayaklarını sırat köprüsünde sâbit kılar."

İZAH

"لَا يُسْلِمُهُ" lafzı, insanı düşmandan korumamak, onun tehlikeye düşmesine aldırmamak, ona gereken destek ve yardımı vermemek anlamına gelir.

Bu hadîste, İslâm kardeşliğini sağlayacak olan altı şey zikredilmektedir:

1- Kimseye zulmetmemek.

2- Kimsenin tehlikeye düşmesine rıza göstermemek.

3- İnsanın ihtiyacını karşılamak.

4- Sıkıntılarını defetmek.

5- Kusurunu örtmek.

6- Hakkını almasını sağlamak.

İnsanın kusurunu örtmek, onu alışkanlık haline getirmeyen ve alenî suç işlemeyen insanlar için söz konusudur. Suç işlemeyi alışkanlık haline getiren ve insanların gözleri önünde aynı şeyi yapmaktan da sıkılmayan insanların kusurunu örtmeye çalışılması değil, aksine onların iç yüzlerinin ortaya çıkarılması gerekir. Böylelerinin kusurlarını örtmek, kendilerini daha çok cesaretlendirir. Onların ne olduğu bilinirse, hiç değilse insanlar onun tasallutundan kendilerini korumuş olurlar. Onların durumunu haber vermek, gıybet kapsamına da girmez. Kaldı ki kusur örtmek, yapılan zulmü

---

[123] **Ebû Davud**, Edeb, 46/4893. Müellif işaret etmemekle birlikte bu Hadîsi **Buharî**, Mezâlim, 3; İkrâh, 7; **Müslim**, Birr, 15/58;**Tirmizî**, Hudûd, 3/1426'da da rivâyet edilmiştir.

ve haksızlığı gizlemek anlamına da gelmemelidir. Başkasının hukukuna yapılan tecavüzlerin örtülmesi söz konusu değildir.

٤٧٩٣ـ (م د ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «مَن نَفَّسَ عن مؤمن كُرْبَة من كُرَب الدنيا نَفَّسَ الله عنه كُربة من كُرَب يوم القيامة، ومن يَسَّرَ على مُعْسِر، يَسَّرَ الله عليه في الدنيا والآخرة، ومَن سَتَرَ مُسلما سَتَرَهُ الله في الدُّنيا والآخِرَة، والله في عَون العبد ما كان العبدُ في عَون أخيه، ومَن سلك طريقا يَلْتَمِسُ فيه عِلْما سَهَّلَ الله لهُ [به] طريقا إلى الجنَّة، ومَا اجْتَمَعَ قوم في بيت من بيوت الله يَتْلُون كتابَ الله تعالى، ويَتَدَارَسُونَهُ بينهم إلا نَزَلَتْ عليهم السكينةُ، وغَشِيَتهم الرحمةُ، وحَفَّتهمُ الملائكةُ، وذَكَرَهُمُ الله فيمن عندَهُ، ومَن بطَّأَ به عَمَلُهُ لم يُسْرِعْ به نَسَبُهُ». أخرجه مسلم، والترمذي. وللترمذي أيضا، ولأبي داود إلى قوله: « في عون أخيه». وله في أخرى إلى: « عون أخيه » ، ولم يذكر : « مَن يَسَّرَ على مُعْسِر ».

4.793- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kim, bir Müslüman'ın dünya sıkıntılarından birini giderirse, Allah da onun âhiret sıkıntılarından birini giderir. Kim, darda olana kolaylık gösterirse, Allah da ona dünya ve âhirette kolaylık gösterir. Kim, bir Müslüman'ın kusurunu örterse, Allah da dünya ve âhirette onun kusurlarını örter. Kul, din kardeşinin yardımında olduğu müddetçe, Allah da kulunun yardımındadır. Kim, ilim tahsili yoluna girerse, Allah onun için cennete giden yolu kolaylaştırır. Bir gurup insan Allah'ın evlerinden birinde toplanıp yüce Allah'ın kitabını okur ve aralarında müzakere ederlerse, onların üzerine mutlaka sekînet iner, rahmet onları kuşatır, melekler kendilerini sarar, yüce Allah da onları kendi huzurunda bulunanların yanında zikreder. Ameli kendisini geri bırakanı, nesebi ileri götürmez."[124]

---

[124] **Müslim**, Zikir, 11/38; **Ebû Davud**, Edeb, 68/4946; **Tirmizî**, Hudûd, 3/1425; Birr, 19/1930; Kıraat, 12/2945.

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

Tirmizî'nin diğer bir rivâyetiyle **Ebû Davud**'un rivâyeti, **"...Allah da kulunun yardımındadır"** cümlesine kadardır.

Tirmizî'nin yine aynı cümleye kadar olan başka bir rivâyeti daha vardır, yalnız orada **"Kim, darda kalana kolaylık gösterirse..."** cümlesi yoktur.

İZAH

Bu hadîs de, pek çok güzel ahlâk umdesini ihtivâ etmektedir. Dikkate değer bulunması gereken husus, buradaki tavsiyelerin hemen tamamının diğer insanlara karşı olan davranışlarımızı düzenlemeye yönelik olmasıdır. Hadîs, insanı sosyal bir varlık olarak ele almakta ve başkalarının hayrına yönelik gayret gösterdiği oranda kemâle doğru yol alacağını beyan etmektedir. Üstelik başkalarının hayrına yönelik yaptığı her fedakârlığın kat kat fazlasını da yüce Allah kendisine lütfedecektir.

"Sekînet"; vakar, mehâbet, sükûnet, itmi'nan anlamına gelir. **Kadı Iyâz**, buna rahmet manasını vermişse de, bu mana fazla taraftar bulmamıştır.

Hadîsin son cümlesinde, insanı sadece dünyadaki amelinin kurtaracağı vurgulanmaktadır. Kimseye asâleti, ırkı, zenginliği, dünyadaki gücü, mevkii fayda sağlamayacaktır.

٤٧٩٤ـ (ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللّٰه صلى الله عليه وسلم قال : **« الدِّينُ النصيحة**، قالوا: لمن يا رسولَ الله ؟ قال : **لله ، ولكتابه ، ولأئمة المسلمينَ ، والمسلمُ أخو المسلمِ لا يَخْذُلُهُ، ولا يَكْذِبهُ، ولا يَظْلِمُهُ، وإنَّ أحدَكُم مرآةُ أخيه، فإنْ رَأى به أذى فَلْيُمِطْهُ عنه»**. أخرجه الترمذي مفرّقا في ثلاثة مواضع. وله في أخرى : أنَّ رسولَ اللّٰه صلى الله عليه وسلم قال : **« المؤمنُ مِرْآةُ المؤمنِ ، والمؤمنُ أخو المؤمنِ، يَكُفُّ عليه ضَيْعَتَهُ، ويَحُوطه من ورائه»**. والرواية الأولى ذكرها بطولها مجموعة رزين.

4.794- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.);

"Din, nasihattir" buyurdu.

"- Kimin için ey Allah'ın Rasûlü?" dediklerinde, şu cevabı verdi:

"- Allah için, Kitab'ı için, Müslümanların yöneticileri için. Müslüman Müslüman'ın kardeşidir; onu sahipsiz bırakmaz, ona yalan söylemez, ona zulmetmez. Muhakkak ki herkes, din kardeşinin aynasıdır; binâenaleyh din kardeşinde bir sıkıntı gören, onu izâle etsin!"[125]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Tirmizî**, parça parça olmak üzere üç ayrı yerde tahric etti. Onun diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Mü'min, mü'minin aynasıdır. Mü'min, mü'minin kardeşidir; ona destek olur ve onu arkasından da korur."[126]

İlk rivâyeti **Rezîn**, uzun uzun anlatır.

İZAH

Nasihat, muhataba iyilik maksadıyla söylenen güzel sözdür. Bu kelime, ihlâs, samimiyet, sadakat ve bir şeyi gönülden sevmek anlamına da gelir. Kur'ân-ı Kerîm'de ihlâs ve samimiyetle yapılan tövbeler için ***"tövbe-i nasûh"*** ifadesi kullanılmaktadır.

Buna göre "**Allah için nasihat**"; Allah'ın varlığı ve birliği konusunda samimi bir inanç ve ayrıca insanlara da bu yolda güzel sözler söylemektir.

"Allah'ın Kitabı için nasihat" ise; Kur'ân'ı tasdik ve emirlerine ittiba konusunda samimi olmak ve bu yolda insanlara güzel sözler söylemektir.

"Müslümanların yöneticilerine nasihat" da; onları tam bir samimiyetle âdil olmaya çağırmak, meşrû icrâatlarını takdir edip desteklemektir. Yanlış icrâatlarında onları uyarmak, isyân etmemek ve halkı aleyhlerinde tahrik etmemektir.

---

[125] **Tirmizî**, Birr, 17/1926; 18/1927, 1929. Müellif işaret etmemekle birlikte Hadîsi **Müslim** de muhtasar olarak tahric etmiştir; İman, 23/95.

[126] Bu rivâyet **Tirmizî**'de yoktur, **Ebû Davud**, Edeb, 57/4918'de tahric edilmiştir.

Hadîste geçen *"li men"* kelimesindeki *"lam"* harf-i cerri genellikle illet anlamında kullanılır. O zaman bu lafız **"kim için?"** diye tercüme edilir. Ancak bu harfi cer, Türkçe'deki **"e, a"** takısı yerine de kullanılır. O zaman da **"kime?"** diye tercüme edilmelidir. Bu şekilde tercüme edildiği takdirde, arkasından gelen cümleye de; **"Allah'a, Rasûlü'ne..."** diye mana vermek gerekir. Bu takdirde nasihat kelimesine Türkçe'de bilinen anlamını verecek olursak **"Allah'a ve Rasûlüne nasihat etmek"** gibi bir mana ortaya çıkar ki, bunun yanlış olduğuna şüphe yoktur. Bu durumda buradaki "**nasihat**" kelimesine ihlâs ve samimiyet manasını vermek daha uygun düşer. O zaman da cümleye **"Allah'a ve Rasûlüne karşı samimi ve ihlâslı olmak..."** diye mana verilir.

Burada bu rivâyet, Müslümanların kardeşliği konusu dolayısıyla zikredilmiştir. Hadîsin nasihatle ilgili bölümü, ilerde müstakil bir hadîs olarak gelecektir.[127]

٤٧٩٥ــ (خ م ت ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أنَّ رسول اللّه صلى الله عليه وسلم قال: «المسلمُ أخو المسلمِ ،لا يَظْلِمُهُ ، ولا يُسْلِمُه ، مَنْ كانَ في حاجة أخيه كانَ اللهُ في حاجته ، وَمَن فَرَّجَ عن مُسلم كُرْبَة فَرَّجَ اللهُ عنهُ بِهَا كُرْبة مِنْ كُرَب يوم القيامةِ ، وَمَنْ سَتَرَ مُسلما سَتَرَهُ الله يومَ القيامة ». أخرجه البخاري، ومسلم ، والترمذي.

4.795- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir; ona zulmetmez, onu tehlikeye atmaz. Kim, din kardeşinin ihtiyacını giderirse, Allah da onun ihtiyacını giderir. Kim, Müslüman'ı bir sıkıntıdan rahatlatırsa, Allah da onu kıyâmet sıkıntılarından birinden rahatlatır. Kim, Müslüman'ın kusurunu örterse, Allah da kıyâmette onun kusurlarını örter."[128]

---

[127] Bkz., Hadîs no; 9167, 9168.

[128] **Buharî**, Mezâlim, 3; İkrâh, 7; **Müslim**, Birr, 15/58; **Tirmizî**, Hudûd, 3/1426.

٤٧٩٦ـ (خ م ت ـ أبو موسى الأشعري رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللّٰه صلى الله عليه وسلم قال: «المؤمنُ للمؤمنِ كالبنيان يَشُدُّ بعضُه بعضا» وشَبَّكَ بين أصابعه. أخرجه البخاري، ومسلم. وأخرجه الترمذي إلى قوله: «بعضا».

4.796- Ebû Musa'l-Eş'arî, Hz. Peygamber'in parmaklarını birbirine geçirip kenetleyerek şöyle söylediğini rivâyet eder:

"Mü'minler birbirleri için, (taşları) birbirine kenetlenen binalar gibidirler."[129]

RİVÂYETLER

Bu rivâyeti **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyetinde Hz. Peygamber'in parmaklarını kenetlemesinden söz edilmez.

٤٧٩٧ـ (ت ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ اللّٰه صلى الله عليه وسلم قال: «يَدُ الله مع الجماعة». أخرجه الترمذي.

4.797- Abdullah b. Abbas, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini rivâyet etti:

"Allah'ın eli, cemâatle beraberdir."[130]

İZAH

Selef uleması, âyet ve hadîslerde **"Allah'ın eli"** şeklinde geçen ifadeleri, genellikle müteşabihattan kabul ederler. Ancak burada kastedilen şey, elin şekli ve sureti değil, manası ve hakikatidir. **"El"**in hakikati de, almaya, vermeye, tutmaya, kavramaya, iş yapmaya, iyilik ve kötülük etmeye yarayan bir vasıta olmasıdır. Böyle olunca **"el"** kelimesi Allah'a izafe edilse bile aklın onu kabul etmemesi de mümkün değildir. Binâenaleyh izahına çalıştığımız hadîste de,

[129] **Buharî**, Mezâlim, 5; Mesâcid, 88; Edeb, 36; **Müslim**, Birr, 17/65; **Tirmizî**, Birr, 18/1928.

[130] **Tirmizî**, Fiten, 7/2167.

Allah'ın yardımı ve desteği kastedilmektedir ve bu da herkesin yardım ve destek aracı olarak bildiği **"el"** kelimesiyle ifade edilmiştir.

الفرع الثاني

في الحلْف والإخاء

2- HİLF VE KARDEŞLİK

٤٧٩٨ــ (م د ــ **جبير بن مطعم** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**لا حلْفَ في الإسلام ، وأيّمَا حلْفٍ كان في الجاهلية لم يزدْهُ الإسلامُ إلا شدَّة**».

أخرجه مسلم ، وأبو داود. وقال أبو داود : يريدُ : حلف المطيَّبين.

4.798- Cübeyr b. Mut'im'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İslâm'da hilf yoktur. Câhiliyet döneminde var olan hilf ise İslâm sadece te'yîd eder."[131]

Ebû Davud, "Hz. Peygamber, *Hilfu'l-mutayyebîn*'i kastediyordu" dedi.

İZAH

"Hilf"; yardımlaşma akdi, ittifak sözleşmesi anlamına gelir. Kabileler veya şahıslar arasında yardımlaşma, dayanışma ve birbirlerini himâye amacıyla yapılan anlaşmadır. Böylece bu anlaşmayı yapan kabileler, tek bir kabile gibi olur ve birine yapılan saldırı, diğerine de yapılmış sayılırdı.

Bu anlaşmalar genellikle, bugün farklı devletler arasında yapılan ittifaklarda olduğu gibi genellikle savunma amaçlı olurdu. Ancak mazlûmun hakkını korumak amacıyla yapılan anlaşmalar da vardır. Nitekim **Hilfu'l-fudûl**, bu amaçla yapılan bir anlaşma idi.

Şahıslarla yapılan bu tür anlaşmalarda ise, şahsın o kabileye iltihakı söz konusu idi. Bu durumda bu anlaşmayı yapan şahıs, katıldığı kabileye mensup insanların sahip olduğu bütün haklara da

[131] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 50/206; **Ebû Davud**, Ferâiz, 17/2925.

sahip olurdu. İki kişi arasında böyle bir sözleşme yapıldığında da, zayıf olan kuvvetlinin himayesine girer, onun nesebine dahil edilir, hatta mirasından hisse alırdı.

Hz. Peygamber'in **Medîne**'de Ensâr ile Muhâcirler arasında tesis ettiği kardeşlik sözleşmesinde, başlangıçta ortaklık, hatta vâris olmak da söz konusu idi. Nitekim; **"Anne-baba ve akrabanın terekesini her birinize miras kıldık. Yeminle sözleşme akdettiğiniz kişilere de hisselerini verin!"**[132] âyetinde de buna işaret edilmektedir. Fakat daha sonra gelen; **"Akrabalık yönünden birbirine yakın olanlar, Allah'ın Kitabına göre mirasta birbirine daha yakındırlar"**[133] âyetiyle de, sözleşmeyle kardeş olanların mirastan pay almaları yasaklanmıştır. Aynı husus **Ahzâb** sûresinde de tekrar edilmiş, fakat orada yalnız hibe şeklinde bir vasiyete cevaz verilmiştir.[134]

İşte Hz. Peygamber, câhiliyet döneminde adâlet ve mazlûmu müdafaa amacıyla yapılan akitleri İslâm'ın aynen kabul ve te'yîd ettiğini ifâde etmekle birlikte, bütün Müslümanların kardeş oldukları Allah tarafından beyan buyurulduktan sonra, artık Müslümanlar arasında yeni bir ittifaka gerek olmadığını belirtmiştir. Bundan dolayı Rasûlullah (as.); **"İslâm'da hilf yoktur"** buyurdular.

Hz. Peygamber'in bu sözü, daha önceki dönemlerde şahıslar arasında yapılan bu türlü sözleşmelerde, tarafların birbirinin nesebine dahil edilmesi ve birbirine vâris olmaları gibi hususları kastederek söylemiş olması da muhtemeldir. Dolayısıyla bu ifade, yapılan sözleşme hangi amaca matûf olursa olsun, mirasa taalluk eden tarafını yürürlükten kaldırmıştır.

Yukarıdaki rivâyette **Ebû Davud**, Hz. Peygamber'in ***"Hilfu'l-mutayyebîn"***'i kastettiğini söylüyor. ***Hilfu'l-mutayyebîn***'in hikâyesi de şudur:

Hz. Peygamber'in büyük dedesi **Kusay b. Kilâb**, Kâbe hizmetlerinde ***Nedve, Kıyâde, Hicâbe, Livâ, Sikaye*** ve ***Rifâde*** görevlerini oğlu **Abdüddâr**'a vermişti. Bu görevler, ondan sonra da **Abdüddâr**'ın oğullarına intikal etti. **Kusay**'ın diğer oğlu **Abdimenâf**

---

[132] Nisâ, 33.
[133] Enfâl, 75.
[134] Ahzâb, 6.

ise, başlangıçta bu türlü görevlere iltifat etmemişti. Ancak **Abdimenâf**'ın oğulları **Abdişems, Hâşim, Muttalib** ve **Nevfel,** bilâhare güç ve itibara kavuştuklarında, bu görevlerin de kendilerine verilmesi gerektiğini ileri sürdüler. ***Cumah, Mahzûm, Adiyy, Kâ'b*** ve ***Sehm*** kabileleri ***Abdüddâr*** kabilesinin yanında yer aldılar; ***Esed, Zühre, Teym*** ve ***Hâris*** oğulları da ***Abdimenâf*** oğullarının tarafını tuttular. Her iki gurup kabile de sonuna kadar dayanışma içinde olacaklarına dair sözleşme akdettiler. **Abdimenâf** oğulları, bir kaba koydukları güzel kokulu bir suya ellerini daldırarak yemin ettiler ve ellerini de Kâbe duvarına sürdüler. İşte bundan dolayı onlara, **"Güzel kokuluların ittifakı"** anlamında ***"Hilfu'l-mutayyebîn"*** dendi.

Abdüddâr oğulları da birbirlerini destekleyeceklerine dâir yemin etmişlerdi. Bu yüzden onlara da ***"Ahlâf"***, yani "**yeminliler**" adı verildi. Bu ittifakın adı da ***"Hilfu'l-ahlâf"***'tır.

Neticede bir uzlaşma sağlandı ve ***Hicâbe, Livâ*** ve ***Nedve*** **Abdüddâr** oğullarının; ***Sikaye, Rifâde*** ve ***Kıyâde*** de **Abdimenâf** oğullarının uhdesinde kaldı. Daha sonra ***Kıyâde*** görevi **Abdişems** kabilesine, ***Sikaye*** ve ***Rifâde*** hizmetleri de zenginliği ve cömertliğinden dolayı **Hâşim b. Abdimenâf**'a, ondan da oğlu ve Hz. Peygamber'in dedesi **Abdülmuttalib**'e geçti.[135]

٤٧٩٩ ـــ (ت ـــ عمرو بن شعيب) عن أبيه عن جده رضي الله عنه : أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال في خُطبته : « **أوفوا بحلف الجاهلية ، فإنَّهُ لا يَزِيدُهُ – يعني : الإسلامَ – إلا شِدَّة – ، ولا تُحْدِثُوا حِلفا في الإسلام**». أخرجه الترمذي.

4.799- Amr b. Şuayb, babası vasıtasıyla dedesinden rivâyet ediyor:

"Hz. Peygamber, bir hutbesinde şöyle dedi:

"Câhiliyet ittifaklarına vefâ gösterin; zira o, -İslâm'ı kastediyor- **câhiliyet ittifakını sadece te'yîd eder. Ama siz, İslâm'da ittifak ihdâs etmeyin!"** [136]

---

[135] Bkz., **DİA**, XVIII, 29-33.

[136] **Tirmizî**, Siyer, 30/1585.

İZAH

"İslâm'da ittifak ihdâs etmeyin!" cümlesiyle muhtemelen, daha önceleri olduğu gibi verâset hukukunu da kapsayan bir ittifaka gidilmemesi kastedilmiştir. Câhiliyet döneminde yapılan yardımlaşma amaçlı ittifakları ise İslâm kabul eder.

٤٨٠٠ــ (خ م د ــ عاصم بن سليمان الأحول) قال : قلتُ لأنس : « أبلَغَكَ أنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال :**لا حِلْف في الإسلام** ؟ فقال : قد حالفَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بين قريش، والأنصار في داري». أخرجه البخاري ومسلم.

وعند أبي داود قال : « سمعتُ أنسَ بنَ مالك يقول : حالف رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في دارنا، فقيل له : أليس قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **لا حِلْفَ في الإسلام؟** فقال : حَالَفَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بين المهاجرين والأنصار في دارنا ، مرتين أو ثلاثا ».

4.800- Âsım b. Süleyman el-Ahvel anlatıyor:

"Enes b. Mâlik'e, "Rasûlullah'ın (as.); **'İslâm'da hilf yoktur'** dediği sana ulaştı mı?" diye sordum. Enes;

"- Rasûlullah (as.), Ensârla Muhâcirler arasında benim evimde sözleşme akdetmişti" cevabını verdi.[137]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti de şöyledir:

"Enes b. Mâlik'in; "Rasûlullah (as.) bizim evimizde sözleşme akdetmişti" dediğini işittim. Kendisine;

"- Rasûlullah (as.) **'İslâm'da hilf yoktur'** demedi mi?" diye sorulunca;

"- Rasûlullah (as.), benim evimde iki veya üç defa Ensârla Muhâcirler arasında sözleşme akdetmişti" dedi.

---

[137] **Buharî**, Edeb, 67; Kefâlet, 2; İ'tisâm, 16; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 50/204; **Ebû Davud**, Ferâiz, 17/2926.

٤٨٠١ ـ (م ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : « آخى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بين أبي طلحة ، وأبي عبيدة ». أخرجه مسلم.

4.801- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Hz. Peygamber, Ebû Talha ile Ebû Ubeyde arasında kardeşlik akdi tesis etti."[138]

٤٨٠٢ ـ (خ ـ عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه) قال: « آخى رسولُ الله صلى الله عليه وسلم بيني وبين سعد بن الرَّبيع ، فقال لي سعد : إني أكثرُ الأنصار مالا ، فأقاسمُك مالي شَطْرَين ، ولي امرأتان ، فانظر أيَّتهما شئتَ ، حتى أنزلَ لك عنها ، فإذا حلَّتْ تزوَّجْتَها ، فقلتُ : لاحاجةَ لي في ذلك ، دُلُّوني على السوق ، فدَلُّوني على سوق بَني قَيْنُقاع، فما رُحْتُ حتى استفضلْتُ أقطا وسَمْنا... وذكر الحديث» . وسيجيء بتمامه في «كتاب الصداق». أخرجه البخاري.

4.802- Abdurrahman b. Avf anlatıyor:

"Rasûlullah (as.), benimle Sa'd b. er-Rabî'[139] arasında kardeşlik tesis etmişti. Sa'd bana dedi ki:

"- Ben, Ensâr'ın en zengin insanıyım; malımı ikiye bölüp yarısını sana vereyim. Ayrıca benim iki karım var; bak da hangisini arzu edersen, senin için onu boşayım. Böylece sana helâl hâle gelince de onunla evlenirsin." Ben de ona;

---

[138] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 50/203.

[139] **Sa'd b. er-Rabî' b. Amr el-Ensârî el-Hazrecî**: ö. 3/624. Sahabîdir. Medînelidir. Her iki **Akabe** bîatında da bulunmuştur. Okuma yazma bilen ender kişilerdendi. **Bedir** ehlindendir. Hz. Peygamber onu Abdurrahman b. Avf ile kardeş yapmıştı. Malının yarısını Abdurrahman'a vermek ve onun da evlenebilmesi için iki karısından birini boşamak istemiş, ama Abdurrahman bu teklifi kabul etmemişti. **Uhud**'da şehid edildi. Hz. Peygamber onu yaralılar arasında aratmış, yanına gelen kişiye son nefesinde; "**Allah'ın Rasûlüne benden selâm söyle, ıon iki kez oklandım. Kabileme de söyle; eğer Rasûlullah (as.) öldürülecek olursa, onların asla mazereti kabul edilmez**" demişti. Hârice b. Zeyd'le birlikte aynı mezara defnedildi.

"- Benim bunlara ihtiyacım yok. Sen bana çarşının yolunu göster!" dedim. Bana Benû Kaynuka' çarşısının yolunu gösterdi. Ben de oraya gittim ve yağ, peynir gibi bazı şeyleri kazanana kadar ticarete devam ettim..."[140]

Sonra hadîsin kalan kısmını da zikretti, ki rivâyetin tamamı Kitabu's-Sadâk'ta gelecektir.[141]

İZAH

Burada dikkat edilmesi gereken husus, **Sa'd b. er-Rabî'**in, yaptığı fedakârlıktır. Evini, âilesini, malını mülkünü **Mekke'**de bırakarak Allah rızası için **Medîne'**ye hicret eden ve perişan bir vaziyete düşen Muhacirlere, Ensârın gösterdiği fedakârlık, insanlık tarihinde emsâli görülmeyen bir olaydır. İşte yukarıdaki rivâyette, bunun bir örneği görülmektedir. Medîneli **Sa'd,** daha önce hiç tanımadığı, ama bugün din kardeşi olduğu **Abdurrahman**'a malının yarısını teklif ediyor. Hem de hiçbir talep ve zorlama olmadığı halde.

Maldan yapılan bu fedakârlığı bir ölçüde anlamak mümkündür. Ama burada insan psikolojisiyle asla izahı mümkün olmayan başka bir fedakârlık nümunesi ile daha karşılaşıyoruz. Bir yuva kurma imkânından mahrum olan **Abdurrahman'**a, kendi yatağını, vücudunu ve gönlünü paylaştığı iki karısından hangisini arzu ederse boşayabileceğini, böylece kendisinin de bir yuva kurma şansını bulacağını söylüyor. Dünya tarihinde asla emsâli görülmeyen bir fedakârlık örneğidir bu. Böyle bir olayın izahını yapmak da son derece zordur. Ama bu, hiç şüphesiz ki Müslümanların birbirlerini nasıl düşündüklerini ve nasıl bir dayanışma halinde olduklarını gösteren bir örnektir.

---

[140] **Buharî**, Buyû', 1; Menâkıbu'l-Ensâr, 3.

[141] Bkz., Hadîs no; 4987.

الفرع الثالث

في النصر والإعانة

3- DESTEK VE YARDIM

٤٨٠٣ـــ (خ ت ـــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «انْصُرْ أخَاكَ ظالما أو مظلوما ، فقال رجل : يا رسولَ الله أنصرُه إذا كان مظلوما، أفرأيتَ إن كان ظالما : كيف أنصُرُهُ ؟ قال : تحجزُه أو تمنعُه عن الظلم ، فإن ذلك نَصْرُهُ ». وفي رواية نحوه قالوا: «كيف ننصره ظالما؟ قال: تأخذُ فوق يديه». أخرجه البخاري والترمذي.

4.803- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İster zâlim olsun ister mazlûm, din kardeşine yardım eyle!"

Adamın biri kalkıp dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; mazlûm olduğunda ona yardım edeyim, ama zâlim olduğunda nasıl yardım ederim?"

"- Onu zulmünden men eder veya engel olursun; şüphesiz ki, bu da ona yardımdır" buyurdu.[142]

---

[142] **Buharî**, Mezâlim, 4; İkrâh, 7; **Tirmizî**, Fiten, 68/2255.

RİVÂYETLER

Buna benzer başka bir rivâyete göre;

"- Zâlime nasıl yardım ederiz?" diye sordular.

"- Onun elini tutarsın" buyurdu.

Bunları **Buharî** ve **Tirmizî** tahric etti.

İZAH

Zulmün söz konusu olduğu yerde, sadece mazlûma yardım akla gelir. Mazlûmu zâlime karşı desteklemek gerektiği düşünülür. Şüphesiz ki, yapılması gereken şeylerden biri de budur.

Ama burada zâlime karşı yapılması gereken bir şey daha vardır, o da onun zulüm yapmasına mani olmaktır. Buradaki engelleme, sadece mazlûmun çıkarına değildir, aynı zamanda zâlimin de çıkarınadır. Bir insanın zulüm yapmasına engel olmak, ona yapılabilecek en büyük yardımdır.

٤٨٠٤ـــ (م ـــ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال : « اقتتل غلامان ، غلام من المهاجرين، وغلام من الأنصار، فنادى المهاجرُ - أو المهاجرون - : يا لَلْمُهاجرين ، ونادى الأنصاري: يا لَلأنصَار ، فخرج النبيُّ صلى الله عليه وسلم ، فقال : **ما هذا ؟ دَعْوى الجاهلية** ؟ قالوا: لا ، يا رسولَ الله إلا أن غلامين اقتتلا ، فكَسَعَ أحدُهما الآخر، فقال : **لا باس، ولْيَنْصُرِ الرجلُ أخاه ظالما أو مظلوما ، إن كان ظالما فَلْيَنْهَهُ ، فإنه له نصر ، وإن كان مظلوما فلينصره**». أخرجه مسلم.

4.804- Câbir b. Abdullah anlatıyor:

"Muhâcirlerden bir gençle Ensârdan bir genç kavga etmişlerdi. Muhâcir genç –veya muhâcirler, dedi-;

"- Yetişin ey Muhâcirler!" diye seslendi.

Ensârdan olan genç de;

"- Yetişin ey Ensâr!" diye seslendi.

Gürültüyü duyan Hz. Peygamber dışarı çıkarak;

"- Ne oluyor? Bu câhiliye çağrıları da nedir?" diye sordu.

"- Önemli bir şey yok ey Allah'ın Rasûlü; iki genç kavga etti, biri diğerinin kıçına tekme attı" dediler.

Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle söyledi:

"- Bu önemli değil. İnsan, ister zâlim olsun ister mazlûm, din kardeşine yardım etsin! O zâlimse, zulmüne mani olsun; şüphesiz bu onun için yardımdır. Mazlûm ise de, ona yardım etsin!"[143]

٤٨٠٥ـ (د ــ جابر بن عبد الله ، وأبو طلحة رضي الله عنهم) أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: **«مَا مِن مُسلم يَخْذُل امْرَءا مسلما في موضع تُنتهَكُ فيه حرمَتُهُ، ويُنتَقَصُ فيه مِنْ عِرْضِه، إلا خَذَلَهُ الله في موطن يُحبُّ فيه نُصرَتَهُ ، وما من امرئ ينصرُ مسلما في موضع يُنتقَص فيه من عرضه، ويُنتهك فيه من حُرمته، إلا نصرهُ الله في موطن يُحبُّ فيه نُصْرَتَهُ »**. أخرجه أبو داود.

4.805- Câbir b. Abdullah ve Ebû Talha'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Bir Müslüman'a, saygınlığı zedelenecek ve şerefine zarar gelecek yerde yardım etmeyen, onu yalnız bırakan kişiyi, Allah da onun yardım istediği yerde kendisini yalnız bırakır. Bir Müslüman'a, şerefine zarar gelecek ve saygınlığı zedelenecek yerde yardım eden kişiye de Allah, yardım istediği yerde ona yardımcı olur."[144]

İZAH

Burada **"saygınlığı zedelenecek ve şerefine zarar gelecek yerde"** diye belirtilen husus, genellikle fiilî bir zararın söz konusu olduğu durumları akla getirmektedir. Ancak bu ifadeyi, sadece fiilî bir zararın söz konusu olduğu durumlara tahsis etmemenin daha uygun olacağını düşünüyoruz. Fiilî bir saldırı söz konusu olmasa dahi, gıybet, iftira, aşağılama gibi durumlarda da insanın saygınlığı

---

[143] **Müslim**, Birr, 16/62.

[144] **Ebû Davud**, Edeb, 41/4884. Hadîsin râvîlerinden **Yahya b. Süleym b. Zeyd** ve **İsmail b. Beşîr**, meçhûldürler, ama hadîsin şevâhidi bulunmaktadır.

zedelenir. Dolayısıyla bu gibi durumlarda da Müslüman'a destek vermek, hatta gıyabında bile olsa onu savunmak gerekir.

٤٨٠٦ــ (ت ــ أبو الدرداء رضي الله عنه) أنَّ رسول اللّه صلى الله عليه وسلم قال : « مَن ذَبَّ عن عِرْض أخيه ردَّ الله النارَ عن وجهه يومَ القيامَة ». أخرجه الترمذي.

4.806- Ebû'd-Derdâ, Rasûlullah'tan (as.) şöyle rivâyet ediyor:

"Kim kardeşinin namusunu müdafaa ederse, Allah kıyâmet günü cehennemi onun yüzünden çevirir."[145]

الفرع الرابع
في الشفاعة

4- ARACILIK

٤٨٠٧ــ (خ م ت د س ــ أبو موسى الأشعري رضي الله عنه) قال : «كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم جالسا فجاء رجل يسأل؟ فأقبل علينا بوجهه وقال: اشفعُوا لتُؤجَرُوا ويَقْضي اللهُ على لسان نبيه مَا شاءَ».

وفي رواية: «كان إذا أتاه طالبُ حاجة أقْبَلَ على جُلسَائه فقال: اشْفَعُوا تؤجَرُوا...» وذكر الحديث. أخرجه البخاري، ومسلم ، والترمذي. وفي رواية أبي داود ، والنسائي قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: « اشفعوا إليَّ لتؤْجَروا ، ولْيَقْضِ الله على لسان نبيه ما شاء ».

4.807- Ebû Musa'l-Eş'arî anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) oturuyordu, bir adam gelip kendisinden bir şeyler istedi. Hz. Peygamber yüzünü bize doğru çevirerek şöyle dedi:

"Sevap kazanmanız için aracı olunuz! Yüce Allah, Peygamberinin dilinden dilediği şeyi yerine getirecektir."[146]

---

[145] **Tirmizî**, Birr, 20/1931.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet; "Hz. Peygamber'e bir isteyici gelince, arkadaşlarına döndü ve; **'Aracılık edin, sevap kazanırsınız...'** buyurdu" diyerek aynı hadîsi zikreder.

Bunları **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud ve **Nesaî**'nin rivâyetine göre de Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Sevap kazanmanız için bana aracı olun! Yüce Allah, dilediği şeyi Peygamberinin dilinden gerçekleştirir."

İZAH

"Aracılık" diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı **"şefâat"**tır. Genellikle iyiliğe delâlet, birini sıkıntıdan kurtarmak anlamında kullanılır. Burada da birinin iyiliğine ve hayrına delâlet etmek, onun için aracılık yapmak anlamında kullanılmıştır.

Bu hadîste insanların, hayır yapmak konusunda birbirlerine aracı olmaları tavsiye edilmektedir. Böylece hem ihtiyacı olan ihtiyacını gidermiş olur, hem aracı olan hayra vesile olduğu için sevap kazanır, hem de hayır yapan yaptığı hayrın mükâfatını alır. İnsanların birbirleri için aracı olmaları kadar, özellikle hayra matûf işlerde yöneticiler nezdinde aracı olmaları da önemlidir. Hatta belki bu, daha da önemlidir. Nitekim Hz. Peygamber, bir muhtacın ihtiyacını karşılamak konusunda arkadaşlarının kendisine de aracı olmalarını istemiştir. Çünkü herkesin Hz. Peygamber'in huzuruna çıkıp ihtiyacını arz etmesi mümkün olmaz. Bu durumda onun ihtiyacını yakın arkadaşları arz etmeli. Neticede bu hayra aracı olan da, ecir kazanacaktır.

Hadîsin, "**Allah, Peygamberinin dilinden dilediği şeyi yerine getirecektir**" şeklindeki son cümlesi, benden bir şey istemeye gelene siz aracı olursanız, Allah benim vasıtamla onun ihtiyacını giderir, böylece ihtiyaç sahibi muradına erer, siz de sevap kazanmış

---

[146] **Buharî**, Edeb, 37; Salât, 88; Mezâlim, 5; **Müslim**, Birr, 44/145; **Ebû Davud**, Edeb, 126/5131; **Tirmizî**, İlim, 14/2672; **Nesaî**, Zekât, 65.

olursunuz; ama neticede her şey Allah'ın hükmü ve takdiri iledir anlamındadır.

٤٨٠٨ـ (د س ـ معاوية بن أبي سفيان رضي الله عنهما) قال : « اشفعوا تُؤجروا ، فإني أُريدُ الأمرَ فأؤخِّرُهُ كَيْما تشفعوا فتُؤجروا، فإنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: اشفعوا تُؤجَرُوا».

أخرجه أبو داود. وفي رواية النسائي : [« إن الرجل لَيسألُني الشيء فأمنعهُ حتّى تَشْفَعُوا فيه فَتُؤْجَرُوا ، و] إنّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : اشفعوا تُؤجروا » ، ولم يزد على هذا.

4.808- Muâviye b. Ebî Süfyan şöyle dedi:

"Şefâat edin, sevap kazanırsınız! Bazen ben bir şeyi yapmak istediğim halde, sizin aracı olup sevap kazanmanız için onu geciktiririm. Çünkü Rasûlullah (as.);

"Şefâat edin, sevap kazanırsınız!" buyurdu[147]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti. **Nesaî**'nin rivâyeti şöyledir:

"Bir adam benden bir şey ister, ben de sizin ona aracı olup da sevap kazanmanız amacıyla ona istediğini vermem. Çünkü Rasûlullah (as.); **"Şefâat edin, sevap kazanırsınız!"** buyurdu.

---

[147] **Ebû Davud**, Edeb, 126/5132; **Nesaî**, Zekât, 65.

الفصل السابع

في الاحترام والتوقير

VII- SAYGI VE HÜRMET

٤٨٠٩ـ (د ـ أبو موسى الأشعري رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: «إنَّ من إجلال الله : إكرامَ ذي الشَّيْبَة المسلم ، وحامل القرآن غير الغالي فيه ، ولا الجافي عَنهُ ، وإكرامَ ذي السلطان المُقْسِط ». أخرجه أبو داود.

4.809- Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Yaşlı bir Müslüman'a, hükümlerine aykırı hareket etmeyen ve okumaktan da uzak durmayan Kur'ân ehline ve âdil devlet başkanına ikrâm etmek, Allah'a saygı sayılır."[148]

İZAH

Burada saygı gösterilmesi gereken üç zümre insan sayılmaktadır. Bunlardan biri, yaşını başını almış ihtiyarlardır. Diğeri Kur'ân ehlidir. Yalnız saygıya lâyık olan Kur'ân ehli, Kur'ân'ı edebine uygun şekilde okuyan ve hükümlerine de uygun hareket eden kişilerdir. Bu kişiye gösterilen saygı, hakikatte Kur'ân'a gösterilen saygının belirtisidir. Üçüncüsü de âdil devlet reisidir. İşte bu üç zümreye saygı, Allah'a saygı cümlesindendir. Âdil Devlet başkanına gösterilen saygı da, adâletinden dolayıdır. Âdil olan Allah, âdil olanları sever. İşte âdil yöneticiyi sevmek ve saymakta da Allah'ın rızası söz konusudur.

---

[148] **Ebû Davud**, Edeb, 23/4843. Hadîsin râvîlerinden **Ebû Kinâne el-Kuraşî** meçhûldür, ama şevâhidinin bulunması itibariyle **Nevevî** hasen olduğunu söylemiştir.

٤٨١٠ــ (ت ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: « **ما أكرم شاب شيخا لسنّه إلا قيّضَ الله لهُ مَن يُكرمهُ عندَ سنّه** ». أخرجه الترمذي.

4.810- Enes b. Mâlik, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini rivâyet etti:

"Bir delikanlı, yaşlı bir kişiye yaşından dolayı ikrâmda bulunursa, kendisi ihtiyarladığında ona ikrâmda bulunacak kişileri Allah nasip eder."[149]

٤٨١١ــ (ت ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال : « جاء شيخ يريد النبيَّ صلى الله عليه وسلم، فأبطأ القوم أن يُوسّعُوا له ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **لَيْسَ منا مَن لم يَرحَمْ صغيرَنا ، ويُوَقّرْ كَبيرنا** ». أخرجه الترمذي.

4.811- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Yaşlı bir adam geldi, Hz. Peygamber'i görmek istedi. İnsanlar ona yer açmakta geciktiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Küçüğümüze merhamet etmeyen, büyüğümüze saygı göstermeyen bizden değildir."[150]

٤٨١٢ــ (ت ــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**لَيْسَ منا مَن لم يرحمْ صغيرَنا ويوقّرْ كبيرَنا، ويأمر بالمعروف وينْهَ عن المنكر**». أخرجه الترمذي.

4.812- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

---

[149] **Tirmizî,** Birr, 75/2022. Hadîs zayıftı.

[150] **Tirmizî,** Birr, 15/1919. Bu rivâyet de zayıftır.

"Küçüğümüze merhamet etmeyen, büyüğümüze saygı göstermeyen, ma'rûfu emretmeyen ve münkerden menetmeyen bizden değildir."[151]

٤٨١٣ــ (د ت ــ عمرو بن شعيب رحمه الله) عن أبيه ، عن جده : أَنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: **لَيسَ منا مَن لم يَرحمْ صغيرَنا ويَعْرِفْ شَرفَ كبيرنا»**. أخرجه الترمذي وأبو داود وعنده: «**حق كبيرنا**».

4.813- Amr b. Şuayb, babası kanalıyla dedesinden, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini rivâyet etti:

"Küçüğümüze merhamet etmeyen ve büyüğümüzün şerefini bilmeyen bizden değildir."[152]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyeti; **"Büyüğümüzün hakkını bilmeyen..."** şeklindedir.

٤٨١٤ــ (خ م ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : « صَحِبْتُ جرير بن عبد الله البَجَلي في سفر ، فكان يَخْدُمني – قال ثابت : وهو أكبر من أنس – فقلت: لا تفعلْ ، فقال: إني قد رأيتُ الأنصار يُكرمون رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ويعملون به شيئا ، آلَيْتُ أن لا أصحبَ أحدا منهم إلا أكرمْتُه وخدمْتُه لذلك ». أخرجه البخاري ومسلم.

4.814- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Cerîr b. Abdullah el-Becelî ile bir yolculukta beraberdim. O, bana hizmet ediyordu. –Râvi Sâbit; "Cerîr, Enes'ten daha yaşlı idi" dedi-. Ben kendisine, "Böyle yapma!" deyince şunları söyledi:

"- Ben, Ensârın Rasûlullah'a (as.) ikrâm ettiklerini gördüm. Onlar, mutlaka bir şey bildikleri için böyle yapıyorlardı. Bunun

---

[151] **Tirmizî**, Birr, 15/1921.

[152] **Tirmizî**, Birr, 15/1920; **Ebû Davud**, Edeb, 66/4943.

üzerine ben de, eğer onlardan biriyle arkadaşlık yapacak olursam, mutlaka ona ikrâmda bulunacağım ve hizmet edeceğim diye yemin etmiştim."[153]

İZAH

Cerîr b. Abdullah, Yemenli sahabîlerdendir. Müslüman olmak niyetiyle **Medîne**'ye geldiğinde Hz. Peygamber, mescidde toplanan Müslümanlara; **"Şu anda içeriye Yemenin en hayırlı kişisi girdi"** diye tanıtmıştı. Kendisi Ensârın, Rasûlullah'a (as.) nasıl saygı ve hizmette bulunduklarını görmüş ve bunun üzerine de, bir fırsat düştüğünde bu faziletli insanlara aynı saygı ve hizmeti göstereceğine yemin etmişti. Neticede **Enes b. Mâlik**'le çıktığı bir seyahatte bu fırsatı yakalamış ve kendisinden daha genç olmasına rağmen ona hizmette bulunmuş, böylece yeminini yerine getirmişti.

٤٨١٥ـ (د ـ عائشة رضي الله عنها) : « مرَّ بها سائل فأعطته كِسْرَةً ، ومرَّ بها آخرُ عليه ثياب ، وله هَيْئة ، فأقعدتْه فأكل، فقيل لها في ذلك ، فقالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **أَنزِلوا الناسَ منازلهم** ». أخرجه أبو داود.

4.815- Hz. Âişe'ye bir dilenci gelmiş, Hz. Âişe de ona bir parça ekmek vermişti. Bir müddet sonra üstü başı düzgün, kılık kıyafeti yerinde biri daha geldi. Hz. Âişe onu oturtup yemek yedirdi. Kendisine yaptığı bu farklı muâmelenin sebebi sorulunca, Rasûlullah (as.);

"İnsanlara, seviyelerine göre muâmele edin!" buyurdu, dedi.[154]

٤٨١٦ـ (خ م ت ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : « كُنَّا عندَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : **أخبروني بشجرة شِبه – أو كالرجل – المسلم ، لا يتحاتُّ ورقُها ، ولا ، ولا ، ولا وتؤتي أُكُلَها كُلَّ حين.** قال ابنُ عمرَ : فوقع في نفسي أنها النَّخْلَةُ ،

---

[153] **Buharî**, Cihâd, 71; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 45/181.
[154] **Ebû Davud**, Edeb, 23/4842. Hadîsin senedi munkatıdır, zira râvîlerden **Meymûn, Hz. Âişe**'ye yetişmemiştir.

ورأيتُ أبا بكر ، وعمرَ لا يتكلّمان ، فكرهتُ أن أتكلّمَ ، فلّما لم يقولوا شيئا قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : **هي النّخْلةُ** ، فلما قمنا قلتُ لعمرَ : يا أبتاه ، والله لقد كان وقع في نفسي أنها النخلةُ ، فقال: ما منعكَ أن تتكلمَ؟ فقال: لم أركم تكلّمُون، فكرهتُ أن أتكلّمَ أو أقولَ شيئا فقال عمرُ: لأن تكونَ قُلتَها أحبُّ إليّ من كذا، وكذا».

وفي رواية قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **إنَّ منَ الشجرِ شجرة لا يَسْقُطُ ورقُها، وإنها مَثلُ المسلم، فحدِّثوني ما هي ؟ فوقع الناسُ في شجَرِ البوادي**. قال عبد الله: فوقع في نفسي أنها النخلةُ ، فاستحييتُ ، ثم قالوا : حَدِّثنا ما هي يا رسولَ الله ؟ قال: **هي النخلةُ** ».

وفي أخرى قال : « بينا نحن عندَ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم جلوس ، إذ أُتِيَ بجُمَّارِ نخلة، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **إنَّ من الشجرِ شجرة لها بَرَكَة كبَرَكَة المسلم** ، فظننتُ أنه يعني النخلةَ، فأردتُ أن أقول : هي النخلة، التفتُّ فإذا أنا عَاشرُ عَشَرَة ، أنا أحْدَثُهم ، فسكتُّ ، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **هي النخلةُ** ».

وفي أخرى قال مجاهد: «صحبتُ ابنَ عُمَرَ إلى المدينة، فما سمعتُهُ يُحدِّث عن رسول الله صلى الله عليه وسلم إلا حديثا واحدا، قال: كنا عند النبيِّ صلى الله عليه وسلم، فأُتِيَ بجُمّار... وذكر نحوه».

أخرجه البخاري ومسلم. وللبخاري قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **مَثَلُ المؤمن كمثل شجرة خضراءَ ، لا يسقطُ ورقُها ، ولا يَتحاتُّ** ، فقال القوم : هي شجرةُ كذا ، فأردتُ أن أقولَ : النخلةُ، وأنا غلام شاب ، فاستحييتُ ، فقال : **هي النخلةُ** ».

زاد في رواية : « فحدَّثْتُ به عُمَرَ ، فقال : لو كنتَ قلتَها لكان أحبَّ إليَّ من كذا وكذا». وأخرج الترمذي الرواية الثانية.

4.816- Abdullah b. Ömer anlatıyor:

"Hz. Peygamber'in yanında idik. Bir ara şöyle dedi:

"- Bana, Müslüman'a benzeyen –veya Müslüman bir adam gibi olan, dedi-, **yaprağı dökülmeyen, şöyle olmayan, şöyle olmayan, şöyle olmayan ve her zaman meyve veren ağacı haber verin!"**

İbn Ömer şöyle anlatır:

"İçimden bu ağacın hurma olduğunu söyledim. Ama orada oturan Ebû Bekir ve Ömer'in konuşmadıklarını görünce, ben de söylemek istemedim. Kimse bir şey söylemeyince Hz. Peygamber;

"- O, hurma ağacıdır" buyurdu.

Oradan kalkınca, babam Ömer'e;

"- Babacığım, onun hurma ağacı olduğu benim içime doğmuştu" dedim.

"- Öyleyse niye söylemedin?" diye sorunca;

"- Sizin konuşmadığınızı görünce, ben de konuşmak –veya bir şey söylemek, dedi- istemedim" dedim. Bunun üzerine babam Ömer;

"- Senin orada konuşman, bana şundan şundan daha sevgili olurdu" dedi.[155]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Yaprağı dökülmeyen bir ağaç vardır ki, o Müslüman'ın misâlidir. Bana onun hangi ağaç olduğunu söyleyebilir misiniz?"

İbn Ömer; "Herkesin aklına çöldeki ağaçlar gelmişti. Benim gönlüme ise, onun hurma ağacı olduğu düştü, ama söylemekten utandım. Sonra oradakiler;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; o, hangi ağaçtır?" diye sordular. Hz. Peygamber;

"- O, hurmadır" buyurdu.

Başka bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah'ın (as.) huzurunda oturduğumuz sırada, kendisine bir miktar hurma göbeği getirilmişti. Hz. Peygamber;

"Müslüman'ın bereketli olduğu gibi bereketli olan bir ağaç vardır" dedi. Ben, O'nun hurmayı kastettiğini düşündüm ve;

"- O, hurma ağacıdır" diye söylemek istedim. Ama etrafıma baktığımda oradaki on kişinin en genci bendim, bu yüzden sustum. O zaman Hz. Peygamber;

---

[155] **Buharî**, İlim, 4, 5, 15, 51; Buyû', 94;Tefsir, 14/1; Et'ime, 42, 46; Edeb, 79, 89; **Müslim**, Münâfikîn, 15/63-64; **Tirmizî**, Emsâl, 4/2867.

"- O, hurmadır" dedi.

Başka bir rivâyette Mücâhid şöyle anlatır:

"İbn Ömer'le Medîne'ye kadar beraber oldum. Onun, Hz. Peygamber'den tek bir hadîsten başka bir şey rivâyet ettiğini duymadım. Bu rivâyetinde; "Hz. Peygamber'in huzurunda idik, kendisine hurma göbeği getirildi..." diyerek aynı hadîsi zikreder.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin diğer bir rivâyetinde Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Mü'min, yaprakları dökülmeyen yeşil bir ağaca benzer."

İnsanlar; *"O, şu ağaçtır, şu ağaçtır"* diye tahmin yürüttüler. Ben de;

"- O hurma ağacıdır" demeyi istedim. Ama ben, genç bir çocuktum, utandım. Sonra Hz. Peygamber;

"- O, hurma ağacıdır" buyurdu.

Başka bir rivâyette İbn Ömer; "Bunu babam Ömer'e anlattım, o da; "Keşke söyleseydin! Bu, benim şundan ve şundan daha çok hoşuma giderdi" dedi.

İkinci rivâyeti **Tirmizî** de tahric etti.

İZAH

Hz. Peygamber'in hurmayı Müslüman'a benzetmesi, hurmanın bereketli, hayırlı ve lezzetli bir meyve olması itibariyledir. Hurma ağacının odunu, dalları ve yaprakları insanlar tarafından kullanılır. Ayrıca meyvesi de bütün yıl boyu saklanabilir, her mevsimde yenebilir. Hatta hurmanın çekirdeği bile öğütülür, yem olarak kullanılır. Hâsılı hurma ağacının her şeyi kullanılır. İnsanlar onun her tarafından faydalanırlar.

İşte mü'min de böyle olmalıdır, her şeyiyle insanlığa fayda sağlamalıdır. Güzel ahlâkı, yardımseverliği, diğergâmlığı, hakka hukuka riâyeti, fedakârlığı vb. pek çok açıdan hep başkalarına faydalı olmalıdır.

Hurma ağacının bir özelliği de, diğer ağaçların aksine tepesi kesildiğinde kurumasıdır. Binâenaleyh bu açıdan da insana benzeyen tarafı vardır. Çünkü insanın da başı kesildiğinde yaşamaz.

Hadîste **"hurma göbeği"** diye tercüme ettiğimiz kelimenin aslı *"Cummâr"*dır. **Âsım Efendi**; buna hurma göbeği dendiğini, hurma ağaçlarının tepesinde yetişen beyaz, lezzetli, tadı süte benzeyen yumuşak bir meyve olduğunu söylemektedir. Bunun diğer bir adı da *"Şahmu'n-Nahl"*dır.

الفصل الثامن

في الاستئذان

وفيه سبعة فروع:

الفرع الأول

في كيفية الاستئذان

VIII- İZİN İSTEMEK

1- İZİN İSTEMENİN ŞEKLİ

٤٨١٧ـــ (د ـــ ربعي بن حراش) قال : « جاء رجل من بني عامر ، فاستأذنَ على رسولِ الله صلى الله عليه وسلم وهو في بيت ، فقال : أألِجُ ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لخادمه : **أُخرج إلى هذا فعَلِّمْه الاستئذانَ فقل له: قل: السَّلامُ عليكم، أأدخُل؟** فسمع الرجلُ ذلك من رسولِ الله صلى الله عليه وسلم فقال: السلامُ عليكم ، أأدْخُل ؟ فأذِنَ لَهُ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فَدَخَلَ».

وفي رواية قال : « حُدِّثتُ أن رجلا جاء... وذكر الحديث ».

وفي أخرى عن رجل من بني عامر « أنه جاء... وذكر الحديث». أخرجه أبو داود.

4.817- Rib'î b. Hirâş anlatıyor:

"Benû Âmir kabilesinden bir adam geldi, Hz. Peygamber'in huzuruna girmek için izin istedi. O sırada Hz. Peygamber evde bulunuyordu. Adam;

"- Girebilir miyim?" dedi. Hz. Peygamber, hizmetçisine;

"- Git de şu adama izin isteme âdâbını öğret! Ona; *'Esselâmu aleyküm, girebilir miyim?'* diye söylemesini anlat!" buyurdu.

Adam, Hz. Peygamber'in sözlerini duydu ve;

"- Esselâmu aleyküm, girebilir miyim?" diye izin istedi. Hz. Peygamber de izin verdi ve adam içeri girdi."[156]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette hadîs, "Bana anlatıldığına göre bir adam geldi..." diye başlayarak devam eder.

Benû Âmir kabilesine mensup birinden nakledilen başka bir rivâyete göre de; "kendisi Hz. Peygamber'e geldi..." diye başlar.

Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

İZAH

"İsti'zân"; izin istemek demektir. Birinin evine girmek için, önceden müsaade almaktır.

İzin istemek; ahlâkî bir davranış tarzıdır, muâşeret âdâbının gereğidir. Aynı zamanda medenî ve insanî bir harekettir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, yabancı bir eve girmek gerektiğinde izin alınması emredilmektedir.[157] Aynı evde oturan aynı âile efrâdının dahi, birbirlerinin odalarına girerken izin almaları gerektiği de vurgulanmaktadır.[158]

Bu izin talebinin gerekçesi olarak; insanın durumunun müsait olmaması, özel bir konuyu müzakere halinde olması gibi bazı hususlar akla gelirse de, muhtemelen daha çok evin, âilenin ve şahsın kendisinin mahremiyetini korumaktır. Önceden izin alındığında, evin ve âilenin toparlanması, geleni kabule hazır gelinmesi mümkün olacaktır.

İzahına çalıştığımız hadîs de, izin almanın şekli konusundaki rivâyetlerden biridir.

---

[156] **Ebû Davud**, Edeb, 137/5177-79.

[157] Nûr, 27.

[158] Nûr, 58-59.

٤٨١٨ـ (د ـ قيس بن سعد بن عبادة رضي الله عنهما) قال : « زارنا رسولُ الله صلى الله عليه وسلم في منزلنا ، فقال : السلامُ عليكم ورحمةُ الله ، فَرَدَّ أبي ردّا خَفيّا، فقلتُ : ألا تأذَنُ لرسول الله صلى الله عليه وسلم ؟ فقال : دَعْهُ حتى يُكْثِرَ علينا من السلام ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : السلامُ عليكم ورحمةُ الله ، فردَّ سعد ردّا خفيّا ، ثم قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : السلامُ عليكم ورحمةُ الله، ثم رَجَعَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم واتّبعهُ سعد ، فقال : يارسولَ الله ، إني كنتُ أسمع تسليمكَ ، وأردهُ عليك ردّا خفيّا ، لتُكثِرَ علينا من السلام، قال: فانصرف معه النبيُّ صلى الله عليه وسلم، وأمر له سعد بغسْل فاغتسل ، ثم ناولَهُ مِلْحَفة مصبوغة بزعفران - أو وَرْس - فاشتمل بها ، ثم رفع رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يديه ، وهو يقول: اللَّهمَّ اجعل صلواتكَ ورحمَتكَ على آل سعد بن عُبادَةَ، قال: ثم أصابَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم من الطعام ، فلما أراد الانصراف ، قَرَّبَ له سعد حمارا قد وطَّأ عليه بقطيفة، فركب رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال سعد : يا قيسُ ، اصحَبْ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، [قال قيس]: فصحبتُه ، فقال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : اركب معي، فأبَيْتُ ، ثم قال : إمَّا أن تركبَ ، وإمَّا أن تنصرفَ ، قال : فانصرفتُ ». أخرجه أبو داود.

4.818- Kays b. Sa'd b. Ubâde anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) bizi, evimizde ziyârete geldi;

"- Esselâmu aleyküm ve rahmetullah" dedi. Babam, Hz. Peygamber'in selâmını alçak sesle aldı. Ben, babama;

"- Rasûlullah'a (as.), içeri girmesi için izin vermeyecek misin?" dedim. Babam da;

"- Bırak da, bize daha çok selâm versin" karşılığını verdi. Hz. Peygamber tekrar;

"- Esselâmu aleyküm ve rahmetullah" dedi. Babam **Sa'd,** yine gizlice selâmını aldı. Sonra Hz. Peygamber bir kere daha;

"- Esselâmu aleyküm ve rahmetullah" dedi ve arkasından da geri döndü. Babam Sa'd, hemen koşup yetişti ve dedi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben, senin verdiğin selâmları işitiyordum, ama bize daha çok selâm vermeniz için selâmınızı alçak sesle alıyordum."

Bunun üzerine Hz. Peygamber, babamla birlikte geri döndü. Babam Sa'd, Hz. Peygamber'in yıkanması için su hazırlanmasını emretti. Su hazırlandı ve Rasûlullah (as.) da yıkandı. Sonra kendisine, zaferan –veya vers dedi- ile boyanmış bir havlu verdi, Hz. Peygamber de ona sarındı. Sonra da ellerini kaldırıp şöyle duâ etti:

"Allah'ım; rahmet ve mağfiretini Sa'd b. Ubâde âilesine yağdır!"

Arkasından Hz. Peygamber yemek yedi. Ayrılmak istediğinde, Sa'd bir merkep hazırladı. Merkebin sırtına da kadife bir örtü koydu. Rasûlullah (as.) merkebe bindi. Babam Sa'd bana;

"- Ya Kays! Rasûlullah'a (as.) refakat et!" diye emretti. Ben de Hz. Peygamber'le birlikte yola çıktım. Rasûlullah (as.) bana;

"- Sen de benimle merkebe bin!" dedi ise de, ben yanaşmadım. Ama sonra;

"- Ya binersin, ya da geri dönersin!" deyince, ben de geri döndüm."[159]

٤٨١٩ـ (خ م د ت ط ـ أبو سعيد الخدري، وأُبي بن كعب، وأبو موسى الأشعري رضي الله عنهم) قال أبو سعيد: «كنتُ في مجلس من مجالس الأنصار، إذ جاء أبو موسى كأنه مَذْعور، فقال: استأذنتُ على عمرَ ثلاثا فلم يُؤذَنْ [لي]، فرجعتُ، قال: ما منعك؟ قلتُ: استأذنتُ ثلاثا، فلم يُؤذَنْ [لي]، فرجعتُ، وقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: إذا استأذَنَ أحدكم ثلاثا، فلم يُؤذَنْ له فلْيَرْجِعْ، فقال: والله لَتُقِيمَنَّ عليه بَيِّنة، أمنكم أحد سمعه من النبيِّ صلى الله عليه وسلم؟ قال أُبَيُّ بنُ كعب: فوالله لا يقوم معك إلا أصغر القوم، فكنتُ أصغرَ القوم، فقمتُ معه، فأخبرتُ عمرَ: أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال ذلك».

قال الحميديُّ : ألفاظ الرواة في الحكاية عن عمر وأبي موسى مختلفة ، والمعاني متقاربةُ ، ولفظ المتن فيها واحد ، كما قدَّمنا ، إلا أن في رواية منها « أنَّ أبا موسى قال: أَنْشُدكم بالله : هل سمعَ أحد منكم رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم يقول : الاستئذانُ ثلاث ، فإن أُذنَ لك

---

[159] **Ebû Davud**, Edeb, 138/5185. Bu rivâyetin de senedi munkatıdır.

، وإلا فارجعْ ؟ قال أبو سعيد: فقمتُ حتى أتيتُ عُمَرَ ، فقلتُ : قد سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول هذا ».

وفي أُخرى «أن أبا موسى استأذنَ على عمر ثلاثا ، فكأنه وجده مشغولا، فرجع، فقال عمرُ: ألم أسمعْ صوتَ عبد الله بن قيس ؟ ائْذَنوا له ، فَدُعي ، فقال [له] ، ما حملكَ على ما صنعتَ ؟ قال: إنا كنا نُؤمَرُ بهذا، قال: لَتُقيمَنَّ على هذا بيِّنة، أولأَفْعَلَنَّ ، فخرج، فانطلق إلى مجلس من الأنصار، فقالوا: لا يشهدُ على هذا إلا أصغرُنا ، فقام أبو سعيد ، فقال : كنا نؤمَر بهذا ، فقال عمرُ : خَفِي عليَّ هذا من أمرِ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، ألْهَاني عنه الصَّفْقُ بالأسواق ». أخرجه البخاري ومسلم.

وفي رواية لمسلم « أن أبا موسى أتى بابَ عمرَ ، فاستأذنَ ، فقال عمرُ : واحدة، ثم استأذنَ الثانيةَ ، فقال عمرُ ، ثنتان ، ثم استأذنَ الثالثةَ ، فقال عمرُ : ثلاث ، ثم انصرفَ ، فأتْبَعَهُ ، فردَّه ، فقال: إنْ كان هذا شيئا حفظته من رسول الله صلى الله عليه وسلم : فها، وإلا لأجعَلَنَّكَ عظَةً ، قال أبو سعيد ، فأتانا فقال : ألم تعلموا أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: **الاستئذانُ ثلاث** ؟ قال : فجعلوا يضحكون ، قال : فقلتُ : أتاكم أخوكم المسلم قد أُفْزِعَ ، تضحكون ؟ ! قال : انْطَلِقْ ، فأنا شريكك في هذه العقوبة ، فأتاه ، فقال : هذا أبو سعيد ».

وأخرجه أبو داود مثل الرواية الأولى. وأخرج الترمذي رواية مسلم. وأخرج أبو داود أيضا « أنَّ أبا موسى استأذنَ على عمرَ – بهذه القصة – قال فيه: فانطلق [إليه] بأبي سعيد ، فشهدَ له، فقال : أخفي عليَّ هذا من أمرِ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم؟ ألهاني الصَّفْقُ بالأسواق ، ولكنْ سَلِّمْ ما شئتَ ولا تستأذنْ ».

وفي رواية لمسلم قال أبو بُرْدَةَ : « جاء أبو موسى إلى عمرَ ، فقال : السلامُ عليكم ، هذا عبدُ الله بنُ قيس ، فلم يأذنْ له ، فقال : السلام عليكم ، هذا أبو موسى ، السلامُ عليكم، هذا الأشعريُّ ، ثم انصرفَ ، فقال : رُدُّوا عليَّ ، ردُّوا عليَّ، فجاء فقال : يا أبا موسى ، ما ردَّك ؟ كنا في شُغْل ، قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : **الاستئذانُ ثلاث** ، **فإن أُذنَ لك** ، **وإلا فارجعْ** ، قال : لَتأتِيَنِّي على هذا ببيِّنة ، وإلا فعلتُ وفعلتُ ، فذهبَ أبو

موسى ، قال عمرُ ، إن يجد بيِّنة تجدوه عند المنبر عَشيَّة، وإن لم يجدْ بيِّنة فلن تجدوه ، فلما أن جاء بالعشيِّ وجدوه ، فقال : يا أبا موسى ، ما تقولُ، أقد وجدت؟ قال: نعم، أُبيُّ بن كعب، قال: عَدْل، قال: يا أبا الطفيل – وفي رواية: يا أبا المنذر– ما يقول هذا ؟ قال سمعتُ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم يقول ذلك، يا ابنَ الخطَّاب، فلا تكونَنَّ عَذابا على أصحاب رسول اللّه صلى الله عليه وسلم قال: سبحانَ اللّه إنما سمعتُ شيئا فأحببتُ أن أتثَبَّتُ».

وفي رواية الموطأ عن أبي موسى قال : قال رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم : « **الاستئذانُ ثلاث، فإن أُذنَ لك فادخلْ ، وإلا فارجعْ** ».

وأخرج أبو داود نحو رواية مسلم هذه ، ورواية مسلم أتَمُّ وأكمل. وله في أخرى عن أبي موسى بهذه القصة ، قال: «فقال عمرُ لأبي موسى: إني لم أتَّهِمْكَ ولكنِ الحديثُ عن رسولِ اللّه صلى الله عليه وسلم شديدٌ».

وفي رواية للموطأ « أن أبا موسى جاءَ يستأْذنُ على عمر بن الخطاب ، فاستأذنَ ثلاثا ، ثم رجع ، فأرسل عمرُ بنُ الخطاب في أثره ، فقال : مالَكَ لم تدخل ؟ فقال أبو موسى : سمعتُ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم يقول : **الاستئذانُ ثلاث** ، **فإن أُذنَ لك فادخلْ** ، **وإلا فارجعْ** ، فقال عمرُ : مَنْ يعلم هذا ؟ لئن لم تأتني بمن يعلمُ ذلك لأفعلنَّ بك كذا وكذا ، فخرج أبو موسى حتى جاء مجلسا في المسجد ، يقال له: مجلسُ الأنصار ، فقال : إني أخبرتُ عمر بن الخطاب أني سمعتُ رسول اللّه صلى الله عليه وسلم يقول : **الاستئذان ثلاث، فإن أُذنَ لك فادخل وإلا فارجعْ** ، فقال عمرُ : لئن | لم| تأتني بمن يعلم هذا لأفعلنَّ بك كذا وكذا ، فإن كان سمع ذلك أحد منكم فليقُم معي ، فقالوا لأبي سعيد الخدري : قُمْ معه – وكان أبو سعيد أصغرَهم – فقام معه ، فأخبرَ بذلك عمرَ بنَ الخطاب ، فقال عمر لأبي موسى: أمَا إني لم أتَّهِمْكَ، ولكني خشيتُ أن يتقوَّل الناسُ على رسول اللّه صلى الله عليه وسلم».

وفي رواية أخرى لأبي داود « قال في هذا ، فقال عمر لأبي موسى : أما إني لم أتَّهِمْكَ، ولكني خشيت أن يتقوَّل الناسُ على رسولِ اللّه صلى الله عليه وسلم ». هكذا أخرجه أبو داود بإسناد الموطأ بهذه الرواية.

4.819- Ebû Saîd el-Hudrî, Ubeyy b. Kâ'b ve Ebû Musa'l-Eş'arî'den rivâyet edilmiştir: Ebû Saîd şöyle anlattı:

"Ensâr meclislerinden birinde bulunuyordum. Birden Ebû Musa, korkmuş bir tavırla yanımıza geldi. Hemen söze girdi:

"Ömer'in huzuruna girmek için üç defa izin istedim. Ama izin verilmeyince de geri döndüm. Sonra Ömer;

"- Niye içeri girmedin?" diye sordu. Ben de;

"- Üç defa izin istedim, ama izin verilmeyince döndüm. Çünkü Rasûlullah (as.); **'Biriniz üç defa izin ister de izin verilmezse, geri dönsün!'** buyurmuştu" dedim. Hz. Ömer de bana;

"- Mutlaka bu sözüne bir delil getireceksin!" dedi.

Ebû Musa bize hitaben;

"- Acaba, içinizden bu hadîsi Hz. Peygamber'den duyan var mı?" diye sordu. Ubeyy b. Kâ'b dedi ki:

"- Vallahi, seninle ancak cemâatin en küçüğü gelebilir" dedi. Ben de cemâatin en küçüğü idim. Kalkıp Ebû Musa ile birlikte Hz. Ömer'e gittim. Hz. Ömer'e;

"- Evet Hz. Peygamber böyle söylemişti" dedim.[160]

RİVÂYETLER

el-Humeydî dedi ki:

"Bu hadîsin rivâyetinde, Hz. Ömer ile Ebû Musa'nın olayı konusunda râvilerin kullandığı lafızlar farklıdır, ama mana birbirine yakındır. Bu rivâyetlerdeki asıl hadîs metninin lafzı ise, yukarıda kaydettiğimiz gibi hep aynıdır. Yalnız bu rivâyetlerden birinde Ebû Musa;

"- Allah aşkına, içinizde, Rasûlullah'ın (as.); **'İzin istemek üç defadır. Bu sürede izin verilirse gir, yoksa dön!'** dediğini duyan biri var mı?" deyince, Ebû Saîd şöyle anlatır:

"Ben hemen kalktım, Ömer'e gittim ve ona; "Ben Rasûlullah'ın (as.) böyle söylediğini işittim" dedim."

Diğer bir rivâyet şöyledir:

---

[160] **Buharî**, İsti'zân, 13; Buyû', 9; İ'tisâm, 22; **Müslim**, Âdâb, 7/33-36; **Muvatta**, İsti'zân, ½-3; **Ebû Davud**, Edeb, 138//5180-85; **Tirmizî**, İsti'zân, 3/2690.

"Ebû Musa, Hz. Ömer'in yanına girmek üzere üç defa izin istedi. Cevap alamayınca, Hz. Ömer'in meşgul olduğunu düşündü ve geri döndü. O sırada da Hz. Ömer;

"- Deminki ses, Abdullah b. Kays'ın (Ebû Musa'l-Eş'arî'nin) sesi değil miydi? Çağırın, gelsin!" dedi. Bunun üzerine Ebû Musa'l-Eş'arî çağırıldı. İçeri girince, Hz. Ömer;

"- Neden böyle yaptın?" diye sordu. Ebû Musa da;

"- Biz böyle yapmakla emrolunduk" dedi. O zaman Hz. Ömer;

"- Ya buna bir delil getirirsin, ya da sana yapacağımı bilirim" diye sertleşti.

Ebû Musa, oradan çıkıp Ensârın meclisine gitti, meseleyi anlattı. Oradakiler;

"- Bu meseleye, ancak en küçüğümüz şâhitlik yapabilir" dediler. Bunun üzerine Ebû Saîd el-Hudrî kalktı, Hz. Ömer'e gitti ve;

"- Evet, biz böyle yapmakla emrolunduk" dedi. O zaman Hz. Ömer şöyle dedi:

"- Demek ki Rasûlullah'ın (as.) bu emrinden benim haberim olmamış. Çarşı-pazarda alış verişle uğraşmak, bizi meşgul etmiş."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Ebû Musa, Hz. Ömer'in kapısına geldi, girmek için izin istedi. Hz. Ömer; "*Bir*" dedi. Sonra ikinci defa izin istedi. Hz. Ömer; "*İki*" dedi. Sonra üçüncü defa izin istedi, Hz. Ömer; "*Üç*" dedi. Sonra Ebû Musa, dönüp gitti. Hz. Ömer, yetişip onu geri getirdi. Ve dedi ki:

"- Eğer bu yaptığın, Hz. Peygamber'den öğrendiğin bir şey ise, hadi delil getir! Yoksa seni, âleme ibret yaparım!"

Ebû Saîd el-Hudrî olayın devamını şöyle anlatır:

"Ebû Musa, bizim yanımıza geldi ve;

"- Sizler Rasûlullah'ın (as.); 'İzin istemek, üç defadır' diye söylediğini bilmiyor musunuz?" dedi. İnsanlar, gülmeye başladı. Ben onlara;

"- Müslüman bir kardeşiniz, korkudan titreyerek size başvurdu. Siz ise gülüyorsunuz!?" dedim.

Râvi der ki: "Sonra Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Musa'ya;

"- Haydi yürü! Bu sıkıntıda, ben senin yanındayım" dedi. Ebû Musa da, Ebû Saîd'i alıp Hz. Ömer'e gitti ve;

"- Bu, Ebû Saîd..." dedi.

Ebû Davud, ilk rivâyetin bir benzerini tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti de, **Müslim**'in rivâyeti gibidir.

Ebû Davud'un şöyle bir rivâyeti de vardır:

"Ebû Musa, Hz. Ömer'den izin istedi... diyerek aynı kıssayı zikretti. Sonra Hz. Ömer'e, Ebû Saîd'i götürdü. Ebû Saîd, ona şâhitlik yaptı. Hz. Ömer de şöyle dedi:

"- Rasûlullah'ın (as.) bu emrinden benim nasıl haberim olmaz? Demek ki, çarşıdaki alış veriş beni meşgul etti. Ama sen artık, dilediğin kadar selâm ver ve izin de isteme!"

Müslim'in başka bir rivâyetinde Ebû Burde şöyle anlatır:

"Ebû Musa, Hz. Ömer'e gitti ve;

"- Esselâmu aleyküm, ben Abdullah b. Kays (Ebû Musa'l-Eş'arî)" dedi. Hz. Ömer, girmesi için ona izin vermedi. Ebû Musa tekrar;

"- Esselâmu aleyküm, ben Ebû Musa'yım. Esselâmu aleyküm, ben Eş'arî'yim" dedi. Sonra da döndü. O zaman Hz. Ömer;

"- Getirin bana onu! Getirin bana onu!" dedi. Ebû Musa gelince de, Hz. Ömer;

" Ya Ebû Musa, niye döndün? Biz burada meşgul idik (onun için cevap veremedim)" dedi. Ebû Musa da;

"- Çünkü ben Rasûlullah'ın (as.); **'İzin istemek üç defa olur. İzin verilirse gir, aksi halde dön!'** dediğini işittim" karşılığını verdi.

Bunun üzerine Hz. Ömer;

"- Ya bu sözüne delil getirirsin, ya da sana şöyle yaparım, böyle yaparım!" diye tehdit etti. Ebû Musa oradan ayrıldı. Hz. Ömer şöyle demiş:

"- Eğer o, bir şahit bulursa, akşama kendisini minberin yanında görürsünüz, ama bulamazsa, onu da göremezsiniz."

Akşam olunca, Ebû Musa'yı gerçekten minberin yanında görmüşler. Hz. Ömer, ona;

"- Ne diyorsun ya Ebû Musa? Aradığını buldun mu?" diye sordu. Ebû Musa;

"- Evet, Ubeyy b. Kâ'b'ı buldum" karşılığını verdi. Hz. Ömer de;

"- Ubeyy, âdil biridir" dedi. Sonra da Ubeyy'e dönerek;

"- Ya Ebû Tufeyl -bir rivâyette, ya Ebû'l-Münzir, diye hitap etti-, ne diyor bu adam?" diye sordu. Ubeyy de;

"- Ey Hattab'ın oğlu, Rasûlullah'ın (as.) öyle söylediğini ben de duydum. Allah Rasûlünün (as.) ashâbına sakın eziyet etme!" dedi. O zaman Hz. Ömer;

"- Sübhânellâh! Ben, sadece bir söz işitmiş ve onun doğru olup olmadığını anlamak istemiştim" diye söyledi.

Muvatta'nın Ebû Musa'dan rivâyetinde de Hz. Peygamber'in; **"İzin istemek üç defa olur. İzin verilirse gir, aksi halde dön!"** dediği kaydedilir.

Ebû Davud da, **Müslim**'in az önceki rivâyeti gibi bir rivâyet daha tahric etti. Ancak **Müslim**'in rivâyeti, daha eksiksizdir.

Yine **Ebû Davud**'un, Ebû Musa'dan tahric ettiği başka bir rivâyette, Hz. Ömer, Ebû Musa'ya şöyle dedi:

"- Ben, asla seni ithâm etmiyorum, ama Rasûlullah'ın (as.) hadîsi çok önemli bir iştir."

Muvatta'nın başka rivâyeti ise şöyledir:

"Ebû Musa, Ömer b. el-Hattâb ile görüşmek üzere geldi. Üç defa izin istedi, sonra döndü. Hz. Ömer, arkasından birini göndererek geri çağırdı. Gelince de;

"- Niçin içeri girmedin?" diye sordu. Ebû Musa;

"- Ben, Rasûlullah'ın (as.); **'İzin istemek üç defa olur. İzin verilirse gir, aksi halde dön!'** dediğini işittim" dedi. Hz. Ömer;

"- Bunu bilen başka biri var mı? Eğer bunu bilen birini daha getiremezsen, sana şöyle şöyle yaparım!" dedi.

Bunun üzerine Ebû Musa oradan çıktı, mescidde toplanan ve adına *"Ensâr meclisi"* denen bir gurubun yanına gitti:

"- Ben, Ömer b. el-Hattâb'a, Rasûlullah'ın; **'İzin istemek üç defa olur. İzin verilirse gir, aksi halde dön!'** dediğini işittim" dedim. Ömer de; *'Eğer bunu bilen birini daha getiremezsen, sana şöyle şöyle*

yaparım!' dedi. Eğer içinizde bu hadîsi duyan biri varsa, benimle gelsin!" dedi. Oradakiler, Ebû Saîd el-Hudrî'ye;

"- Kalk, onunla git!" dediler. Ebû Saîd, o cemâatin en genci idi. Ebû Musa ile birlikte gitti ve Ömer b. el-Hattâb'a bu hadîsi haber verdi. O zaman Hz. Ömer, Ebû Musa'ya şöyle dedi:

"- Ben, seni asla ithâm etmiyorum. Ama insanların, Rasûlullah'a (as.) iftirâ etmelerinden korkuyorum."

Ebû Davud'un başka bir rivâyetine göre de Hz. Ömer, Ebû Musa'ya şöyle dedi:

"- Şüphesiz ben, asla seni ithâm etmiyorum. Ama insanların, Rasûlullah'a (as.) iftirâ etmelerinden korkuyorum."

Ebû Davud bu rivâyeti, **Muvatta'**nın isnâdıyla bu şekilde tahric etti.

İZAH

Muhtelif tarîklerle rivâyet edilen bu hadîsin rivâyetleri arasında, lafız farklılıkları dışında bazı önemli çelişkiler göze çarpmaktadır. Rivâyetlerin ekserisinde **Hz. Ömer** meşgul olduğu için **Ebû Musa**'ya cevap vermediği, hatta onun izin talebini tam olarak da duyamadığı anlaşılmakta, ama **Müslim**'in bir rivâyetinde **Ebû Musa**'nın her seslenişinde **Hz. Ömer**'in duyduğu ve; "**bu birincisi... bu ikincisi... bu üçüncüsü...**" dediği, buna rağmen yine de **Ebû Musa**'ya içeri girmesi için izin vermediği, fakat **Ebû Musa** dönünce de çağırıp neden döndüğünü sorduğu ifâde edilmektedir. **Müslim**'in bu rivâyeti, diğer bütün rivâyetlerden farklıdır.

Rivâyetlerin hemen hapsinde **Ebû Musa**'nın **Ebû Saîd el-Hudrî**'yi şahit olarak alıp **Hz. Ömer**'e götürdüğü ifâde edilmesine mukabil, **Müslim**'in **Talha b. Yahya** tarîkıyla tahric ettiği bir rivâyetinde, **Hz. Ömer**'in yanındakilere; "**Ebû Musa eğer bir şahit bulursa, akşama kendisini minberin yanında görürsünüz, ama bulamazsa onu da göremezsiniz**" dediği ve akşamleyin **Ebû Musa**'nın minberin yanına oturduğu, **Hz. Ömer**'in; "**aradığını buldun mu?**" sorusuna da; "**evet, Ubeyy b. Kâ'b'ı buldum**" karşılığını verdiği ve **Hz. Ömer**'in de onun şahitliğini kabul ettiği

belirtilmektedir. Görüldüğü üzere burada da önemli bir farklılık göze çarpmaktadır.

İbn Hacer, Müslim'in **Talha b. Yahya** vasıtasıyla yaptığı bu rivâyeti zayıf görmekte, ekseriyetin rivâyetini daha güvenilir kabul etmektedir. **İbn Hacer, Ebû Saîd**'in şahitliğinden sonra akşamleyin **Ubeyy b. Kâ'b**'ın da aynı konuda şahitlik etmişl olabileceğini de söyleyerek iki rivâyeti cem etmeye çalışır.[161]

Bu hadîsi rivâyet eden râvîlerin kahir ekseriyeti, **Ebû Musa**'ya şahit olarak **Ebû Saîd el-Hudrî**'nin katıldığında ittifak ederler.

SAHÂBE VE HADÎS RİVÂYETİ

Bu rivâyette, izin isteme olayının dışında üzerinde durulması gereken mesele, hadîs rivâyeti konusunda **Hz. Ömer**'in tavrıdır. **Hz. Ömer, Ebû Musa'l-Eş'arî**'den, naklettiği rivâyet konusunda ayrıca bir de şahit istiyor ve eğer şahit getiremezse, kendisini âleme ibret olacak şekilde cezalandırmakla tehdit ediyor. O kadar ki **Ebû Musa,** Ensâr meclisinin yanına geldiğinde bile üzerindeki korku hâli zâil olmamıştı.

Ebû Musa da, Ensârın gençlerinden **Ebû Saîd el-Hudrî**'yi, şahit olarak götürüyor. Meclistekilerin, **"Sana en gencimiz şâhitlik yapar"** şeklindeki sözleri, bunu bilse bilse ancak o bilir anlamına geldiği gibi, bu hadîsi herkes bilir, hatta en küçüklerimiz bile bunu bilir anlamına da gelir.

Hadîs rivâyeti konusunda son derece şedîd davranan **Hz. Ömer**'in, **Ebû Musa**'ya söylediği; **"Ben, asla seni ithâm etmiyorum. Ama insanların, Rasûlullah'a (as.) iftirâ etmelerinden korkuyorum"** şeklindeki beyanı, onun gerçek niyetini ortaya koymaktadır. Buna göre O, **Ebû Musa**'nın yalan söylediği şüphesini taşımamaktadır. Haber-i vâhidi kabul etmediği için de böyle davranmış değildir. Ama rivâyet moda olur ve bazı münâfıklar ve kötü niyetliler de bunu fırsat telâkki ederek, Hz. Peygamber'e yalan isnâdında bulunabilirler. Nitekim bu hadîsin bir rivâyetinde de **Hz. Ömer; "Rasûlullah'ın (as.) hadîsi çok önemli bir iştir"** der.

---

[161] Bkz., **İbn Hacer**, XII, 293.

İşte **Hz. Ömer, Ebû Musa** ve **Ebû Hureyre** gibi ileri gelen ashâbın şahsında kötü niyetli kişileri ikaz etmektedir. Böylece onlar bile yanlış rivâyette bulunacak olsa, affetmeyeceğini göstermektedir.

Ubeyy b. Kâ'b'ın; "Ey Hattâb'ın oğlu, sakın Allah Rasûlünün ashâbına eziyet etme!" şeklindeki ikazı üzerine söylediği;

"- Sübhânellâh! Ben, sadece bir söz işitmiş ve onun doğru olup olmadığını anlamak istemiştim" şeklindeki açıklaması da ayrıca dikkate değer.

٤٨٢٠ــ (ت ــ **عبد الله بن عباس** رضي الله عنهما) قال : حدَّثني عمرُ بنُ الخطاب رضي الله عنه قال : « استأذنتُ على رسول الله صلى الله عليه وسلم ثلاثا ، فأُذنَ لي».

أخرجه الترمذي.

4.820- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

"Bana Ömer b. el-Hattâb rivâyet etti:

"Ben, Rasûlullah'ın (as.) yanına girmek için üç defa izin istedim, bana izin verildi."[162]

İZAH

Hz. Ömer'in bu izin isteme olayı, muhtemelen Rasûlullah'ın (as.) zevcelerini boşadığı dedikodusu üzerine kendisiyle görüşmek istediği sıradaki izin talebidir.[163] **Hz. Ömer** Rasûlullah'a (as.), hizmetçisi vasıtasıyla kendisiyle görüşmek istediğini bildirir, Hz. Peygamber'den de ancak üçüncü defa haber göndermesi üzerine müspet cevap alabilir.

٤٨٢١ــ (د ــ **عوف بن مالك** رضي الله عنه) قال : أتيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم في غزوت تبوك وهو في قبّة من أدَم، فسلمتُ عليه، فردّ عليّ ، وقال:« **ادخل** » قلتُ:

[162] **Tirmizî**, İsti'zân, 3/2691.

[163] Bu olay için bkz., Hadîs no; 856.

أَكُلِّي يا رسول الله، قال: «كُلُّك» فدخلتُ قال عثمان بن أبي العاتكة: إنما قال «كُلِّي من صغر القُبَّة». أخرجه أبو داود.

4.821- Avf b. Mâlik anlatıyor:

"Tebük savaşı günlerinde Hz. Peygamber'e gittim. O sırada kendisi, deri bir çadırın içinde bulunuyordu. Selâm verdim, selâmımı aldı ve;

"- İçeri gir!" dedi.

"- Tamamen gireyim mi?" diye sordum.

"- Tamamen gir!" buyurdu. Ben de girdim.

Râvi Osman b. Ebî'l-Âtike[164] dedi ki:

"*Tamamen gireyim mi?* diye sorması, çadır küçük olduğu içindir."[165]

الفرع الثاني

في موقف المستأذن

2- İZİN İSTEYEN İNSANIN DURACAĞI YER

٤٨٢٢ــ (د ــ **عبد الله بن بسر** رضي الله عنهما) قال : « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا أتى باب قوم لم يستقبل الباب من تلقاء وجهه ، ولكن من رُكْنه الأيمن أو الأيسر ، ويقول : **السلام عليكم** ، **السلام عليكم** ، ذلك أن الدُّورَ لم يكن عليها يومئذ ستور ». أخرجه أبو داود.

4.822- Abdullah b. Büsr anlatıyor:

---

164 **Ebû Hafs, Osman b. Ebî'l-Âtike (Süleyman) ed-Dımaşkî**: ö. 155/771. Şamlı râvîlerdendir. Halid b. Leclâc ve Süleyman b. Habîb'den rivâyetleri vardır. Kendisinden el-Velîd b. Müslim ve Sadaka b. Halid rivâyet etti. Hadîste durumu zayıftır. Kıssacılık yapardı. Rivâyeti **Ebû Davud** ve **İbn Mâce**'de tahric edildi.

165 **Ebû :Davud**, Edeb, 92/5000-5001. Müellif işaret etmemekle birlikte bu **Hadîsi Buharî** de rivâyet etmiştir; Cizye, 15. Yalnız **Buharî**'deki rivâyet daha uzun olmakla birlikte içeri girme olayından söz etmemektedir.

"Rasûlullah (as.) bir kapıya geldiği zaman, yüzünü kapıya doğru değil, sağa veya sola çevirerek; **'Esselâmu aleyküm, Esselâmu aleyküm'** derdi. Bunu, o gün evlerin kapısında perdenin kullanılmadığı için yapardı."[166]

٤٨٢٣ـ (د ـ هزيل بن شرحبيل رضي اللّه عنه) قال : « جاء رجل – وفي رواية : سعد – فوقف على باب رسول اللّه صلى الله عليه وسلم يستأذن ، فقام على الباب – وفي رواية: مستقبلَ الباب – فقال له النبيُّ صلى الله عليه وسلم : هكذا عنك – أو هكذا – فإنما الاستئذان من النظر ». وفي رواية عن رجل عن سعد نحوه. أخرجه أبو داود.

4.823- Hüzeyl b. Şurahbîl'den[167] rivâyet edilmiştir:

"Bir adam –bir rivâyette Sa'd- geldi, Hz. Peygamber'in kapısında durdu, girmek için izin istedi. Adam, kapının önünde –bir rivâyette yüzü kapıya doğru- durmuştu. Hz. Peygamber ona dedi ki:

"- Şöyle veya şöyle dur; izin istemenin sebebi, gözün (içeriye) **bakmasıdır."**[168]

RİVÂYETLER

Bu hadîsin diğer bir rivâyeti de, bir râvi vasıtasıyla Sa'd'dan gelmiştir. Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

٤٨٢٤ـ (د ـ أبو هريرة رضي اللّه عنه) أن رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : « إذا دخل البصرُ فلا إذن». أخرجه أبو داود.

4.824- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Göz eve girdikten sonra izin almaya gerek yoktur."[169]

---

[166] **Ebû Davud**, Edeb, 138/5186.

[167] **Hüzeyl b. Şurahbîl el-Evdî el-Kûfî**: Kûfeli tâbiîlerdendir. Abdullah b. Mes'ûd ve Hz. Ali'yi dinlemiştir. Kendisinden Zührî ve **Ebû** İshak es-Sebîî rivâyet etmiştir. Sikadır. Âmâ idi. **Cemâcim** vakasında öldürüldüğü rivâyet edilir.

[168] **Ebû Davud**, Edeb, 136/5174-75.

الفرع الثالث

في إذن المستدعَى

3- DAVETLİNİN İZNİ

٤٨٢٥ــ (د ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « إذا دُعِيَ أحدُكم فجاء مع الرسول ، فإن ذلك له إذْن ».

وفي أخرى: أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال: «رسولُ الرجل إلى الرجل إذْنه».

أخرجه أبو داود. وفي رواية عن أبي رافع – وقد سئل : هل على الرجل إذا دُعِي أن يَستأذن ؟ – فقال أبو رافع عن أبي هريرة « هو إذْنه » هذه الرواية ذكرها رزين.

4.825- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber şöyle söyledi, dedi:

"Biriniz yemeğe davet edilir de elçi ile beraber gelirse, bu onun için izin sayılır."[170]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Bir adamın, başka birine elçi göndermesi, onun için izin sayılır."

Bunları **Ebû Davud** tahric etti.

Ebû Râfi'den gelen diğer bir rivâyet de şöyledir:

Ebû Râfi'e; "Davet edilen bir adamın, ayrıca bir de izin istemesi gerekli midir?" diye soruldu. Ebû Râfi' de, Ebû Hureyre'den naklen; "Bu, onun için izindir" dedi.

Bu rivâyeti **Rezîn** zikretti.

---

[169] **Ebû Davud**, Edeb, 136/5173.

[170] **Ebû :Davud**, Edeb, 140/5189-90.

الفرع الرابع

في الاستئذان على الأهل

4- ÂİLE EFRÂDINDAN İZİN İSTEMEK

٤٨٢٦ــ (ط ــ **عطاء بن يسار**) أن رجلا سأل رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال : «أستأذنُ على أُمِّي؟ فقال : **نعم** ، فقال : إني معها في البيت ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **استأذن عليها** ، فقال الرجل : إني خادمها ؟ فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **استأذن عليها** ، **أتحبُّ أن تراها عُريانة** ؟ قال : لا ، قال : **فاستأذنْ عليها** ».

أخرجه الموطأ.

4.826- Atâ b. Yesâr'dan rivâyet edilmiştir:

"Bir adam Rasûlullah'a (as.) şöyle sordu:

"- Annemin yanına girmek için izin istemem gerekir mi?"

"- Evet."

"- Ama ben evde annemle beraber kalıyorum."

Hz. Peygamber yine;

"- Annenden izin iste!" dedi.

Adam;

"- Ben ona hizmet etmekteyim" deyince, Rasûlullah (as.) şöyle söyledi:

"- Annenden izin iste! Onu çıplak görmen hoşuna gider mi?"

"- Hayır!"

"- Öyleyse, annenden izin iste!"[171]

---

[171] **Muvatta**, İsti'zân, 1/1. Hadîsin senedi munkatıdır, zira **Atâ b. Yesâr**, Hz. Peygamber'e yetişmemiştir.

الفرع الخامس
في الإذن بغير الكلام

5- KONUŞMAKSIZIN İZİN

٤٨٢٧ـ (س ـ **علي بن أبي طالب** رضي الله عنه) قال: «كان لي من رسول الله صلى الله عليه وسلم ساعةٌ آتيه فيها فإذا أتيتُه أستأذنتُه، فإن وجدتُه يصلي تَنَحْنَح فدخلتُ، وإن وجدته فارغا أذنَ لي». وفي رواية « كان لي من رسول الله صلى الله عليه وسلم مَدْخَل بالليل ، ومدخل بالنهار ، فكنتُ إذا دخلتُ بالليل تَنَحْنَح لي ». أخرجه النسائي.

4.827- Ali b. Ebî Tâlib anlatıyor:

"Benim, Rasûlullah'ın (as.) yanına gitmek için belli bir saatim vardı. O saatte yanına gittiğimde, eğer namaz kılıyorlarsa öksürür, ben de içeri girerdim. Şayet boş oturuyorsa izin verirdi."[172]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Benim, Rasûlullah'ın (as.) huzuruna girmek için geceleyin belli bir saatim, gündüz de belli bir saatim vardı. Geceleyin vardığımda, içeri girebileceğimi ifade için öksürürlerdi."

Hadîsi **Nesaî** tahric etti.

٤٨٢٨ـ (م ـ **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) قال : قال لي رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**إذنُك عليَّ: أن يرفع الحجابُ ، وأن تسمع سِوادي ، حتى أنهاك** ». أخرجه مسلم

4.828- Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) bana şöyle dedi:

---

[172] **Nesaî**, Sehv, 17.

"Benim yanıma girebilmen için senin izin alma şeklin, perdenin kaldırılması ve benim sesimi işitmendir. Tâ ki seni men edinceye kadar..."[173]

الفرع السادس

في دَقّ الباب

6- KAPIYI ÇALMAK

٤٨٢٩ـ (خ م ت د ـ **جابر بن عبد اللّه** رضي اللّه عنهما) قال : « أتيتُ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم في أمرِ دَيْنٍ كان على أبي ، فدَقَقْتُ البابَ ، فقال : **من ذا ؟** فقلت : أنا ، فخرج ، وهو يقول: **أنا ، أنا ؟** ، كأنه يكرهه ». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي وأبو داود.

4.829- Câbir b. Abdullah'tan rivâyet edilmiştir:

"Babamın bir borç meselesinden dolayı Rasûlullah'ın (as.) yanına gitmiştim. Kapıyı çaldım, içerden;

"- Kim o?" dedi.

"- Benim" dedim. Hz. Peygamber dışarı çıktı, bir taraftan da;

"Benim! Benim!" diye söyleniyordu. Sanki bu şekildeki bir cevaptan hoşlanmamış gibiydi."[174]

٤٨٣٠ـ (د ـ **نافع بن عبد الحارث** رضي اللّه عنه) قال: «خرجت مع رسول اللّه صلى الله عليه وسلم حتى دخلت حائطا فقال لي: **أمسك الباب** فضُرِبَ البابُ، فقلت: من هذا؟.. وساق الحديث».

---

[173] **Müslim**, Selâm, 6/16.

[174] **Buharî**, İsti'zân, 7; **Müslim**, Âdâb, 8/38; **Ebû Davud**, Edeb, 139/5187; **Tirmizî**, İsti'zân, 18/2711.

أخرجه أبو داود هكذا ، ولم يذكر الحديث ، وقال : في حديث عن أبي موسى الأشعري قال : « **فدُق الباب** ». وحديث أبي موسى يرد في «**كتاب الفضائل**» من حرف الفاء.

4.830- Nâfi b. Abdülhâris'den[175] rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah'la (as.) birlikte dışarı çıkmıştım. Bahçe kapısına geldik. Hz. Peygamber bana;

"- **Kapıyı tut!**" dedi. O sırada kapı vuruldu. Ben;

"- Kim o?" dedim... Sonra râvi hadîsi sevk etti.[176]

RİVÂYETLER

Bu rivâyeti **Ebû Davud**, hadîsin tamamını zikretmeden bu şekilde tahric etti. Ebû Musa'l-Eş'arî rivâyetinde ise; "Kapı çalındı" dediğini kaydeder. Bu rivâyet, Kitabu'l-Fedâil'de gelecektir.

الفرع السابع

في النظر من خَلَل الباب

7- KAPI ARALIĞINDAN BAKMAK

٤٨٣١ــ (خ م د ت س ــ أنس بن مالك رضي الله عنه) « أن رجلا اطَّلع من بعض حُجَرِ النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، فقام إليه النبي صلى الله عليه وسلم بِمَشْقَص – أو بمشاقصَ– فكأني أنظر إليه يَخْتِلُ الرجلَ ليَطْعَنَهُ». أخرجه البخاري ومسلم. وللبخاري «أن رجلا اطَّلع في بيت النبي صلى الله عليه وسلم فسدَّد إليه مِشْقَصًا». وأخرج أبو داود الرواية الأولى. وفي رواية

---

[175] **Ebû't-Tufeyl, Nâfi** b. **Abdülhâris el-Huzâî el-Mekkî**: Sahabîdir. **Mekke** fethinde müslüman olmuştu. Hz. Peygamber'den sonra da **Mekke**'de ikamet etti. Hz. Ömer onu **Mekke** valisi yapmıştı. O da **Mekke** dışına çıktığında, yerine âzâdlı kölesi Abdurrahman b. Ebzâ'yı vekil bırakmıştı. **Mekke** gibi kutsal bir şehre bir âzâdlı kölenin vali vekili bırakılmasını Hz. Ömer hoş görmedi ve hemen Nâfi'i azletti.

[176] **Ebû Davud**, 139/5188.

الترمذي «أن النبي صلى الله عليه وسلم كان في بيته فاطّلع عليه رجل فأهْوَى إليه بمشقص، فتأخّر».

وفي رواية النسائي : « أن أعرابيا أتى باب النبي صلى الله عليه وسلم فألْقَمَ عَينه خَصاصة الباب ، فبصُرَ به النبيُّ صلى الله عليه وسلم ، فتوَخَّاه بحديدة – أو عود– ليفقَأ عينه ، فلما أن بَصُرَ [به] انقمع، فقال له النبي صلى الله عليه وسلم : **أمَا إنك لو ثَبتَّ لفَقأتُ عينك** ».

4.831- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Adamın biri Rasûlullah'ın (as.) evlerinden birinin içine göz atmıştı. Hz. Peygamber, elinde bir okla kalktı, adamın karşısına geçti. Ben, sanki oku saplamak için adamı gâfil avlamaya çalıştığını hâla görür gibiyim.[177]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Bir adam Hz. Peygamber'in evinin içine baktı. Hz. Peygamber, okunu ona doğru doğrulttu."

İlk rivâyeti **Ebû Davud** da tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyetine göre; "Hz. Peygamber, evinde oturuyordu. Bir adamın evi gözetlediğini fark etti. Hemen okunu adama fırlatmaya davrandı, bunun üzerine adam hemen geri çekildi."

Nesaî'nin rivâyeti de şöyledir:

"Bir bedevî, Hz. Peygamber'in kapısına geldi. Gözünü kapının deliğine dayadı. Hz. Peygamber adamı gördü ve adamın gözünü çıkarmak için hemen bir demir –veya ağaç- çubuğa elini attı. Adam, Hz. Peygamber'in davranışını fark edince, geri çekildi. Bunun üzerine Rasûlullah (as.) ona;

"- Eğer içeriyi gözetlemeye devam etseydin, gözünü çıkaracaktım" dedi.

---

[177] **Buharî**, Diyât, 15, 23; İsti'zân, 11; **Müslim**, Âdâb, 9/42; **Ebû Davud**, Edeb, 136/5171; **Tirmizî**, İsti'zân, 17/2708; **Nesaî**, Kasâme, 44.

İZAH

"Gözünü çıkaracaktım" cümlesi, bir tehdit ifadesidir. Hz. Peygamber'in gerçekten böyle bir şeyi düşünmüş olmasından ziyâde, bedevîye anlayabileceği şekilde etkili bir tepki göstermek istediği daha makul görünmektedir. Nitekim **Ebû Hanîfe**, hadîsi tehditte mübalağa manasına hamletmiştir. Ona göre, dışarıdan bakmak, eve izinsiz girmekten daha ağır bir suç değildir. Eve izinsiz girenin cezası da gözünü çıkarmak değildir. Öyleyse, dışarıdan bakanın da gözünü çıkarmak bir hak değildir. Dolayısıyla gözünü çıkaran ev sahibi diyet ödemek zorunda kalır.

İmâm Şâfiî ise, hadîsin zâhirini esas alarak evi gözetleyenin gözü çıkarılacak olsa, diyet gerekmez, der.[178]

Aşağıda evleri dikizlemek konusunda gelecek olan diğer rivâyetler de bu açıklamaya göre değerlendirilmelidir.

٤٨٣٢ــ (خ م **ت** س ــ **سهل بن سعد** رضي اللّٰه عنهما) قال : « اطَّلع رجل من جُحْرٍ من باب رسولِ اللّٰه صلى الله عليه وسلم ، ومع رسول اللّٰه مِدْرَيٌ يُرجِّل به – وفي رواية : يَحُكُّ به – رأسَه ، فقال له رسول اللّٰه صلى الله عليه وسلم : **لو علمتُ أنك تنظر لطعنتُ به في عينك، إنما جُعل الإذن من أجل البصر** ». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي والنسائي.

4.832- Sehl b. Sa'd anlatıyor:

"Bir adam, Rasûlullah'ın (as.) evlerinden birini, kapısından dikizliyordu. Rasûlullah'm (as.) elinde de, başını taradığı –bir rivâyette kaşıdığı- uzun ve sivri dişli demir bir tarak vardı. Rasûlullah (as.) adama dedi ki:

"- Eğer baktığını bilseydim, bunu gözüne saplardım. İzîn almak, ancak gözün görmesinden dolayı gerekli kılınmıştır."[179]

---

[178] Bu konuda daha geniş malumat için bkz., **İbn Hacer**, XIV, 238-39.

[179] **Buharî**, Diyât, 23; Libâs, 75; İsti'zân, 11; **Müslim**, Âdâb, 9/40; **Tirmizî**, İsti'zân, 17/2709; **Nesaî**, 44.

٤٨٣٣ـ (خ م د س ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «من اطَّلع في بيت قوم بغير إذْنِهِمْ : فقد حَلَّ لهم أن يَفْقَؤُوا عينه ».

وفي أخرى : أنه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : « نحن الآخرون السابقون ، وقال: لو اطَّلع في بيتك أحد لم تأذنْ له ، فَحذَفْتَه بحصاة فَفَقَأْتَ عينه ، ما كان عليك من جُناح ».

أخرجه البخاري ومسلم. وفي رواية أبي داود «بغير إذنهم ، ففقؤوا عينه: فقد هَدَرَتْ عينُه».

وفي رواية النسائي: أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « من اطَّلع في بيت قوم بغير إذنهم، فَفَقَؤوا عينه ، فلا دِيَةَ له ولا قصاص ». وفي أُخرى له قال : « لو أنَّ امْرءا اطَّلع عليك بغير إذن ، فحذَفْته ففقأتَ عينه ، ما كان عليك حرج ». وقال مرة أُخرى : « جُناح ».

4.833- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İzinsiz olarak başkalarının evini dikizleyen birinin gözünü çıkarmak, ev sahiplerine helâldir."[180]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre, Ebû Hureyre Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işitti:

"Biz (dünyaya gelişte) **sonuncularız, ama** (cennete girişte) **önde gidenleriz."**

Sonra şöyle söyledi:

"Biri, izin almadan senin evini gözetleyecek olsa ve sen de taş atarak onun gözünü çıkaracak olsan, sana günah yoktur."

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

[180] **Buharî**, Diyât, 15, 23; **Müslim**, Âdâb, 9/43-44; **Ebû Davud**, Edeb, 136/5172; **Nesaî**, Kasâme, 46.

Ebû Davud'un rivâyeti; "...**Gözünü çıkarsalar, gözü heder olmuş sayılır**" şeklindedir.

Nesaî'nin rivâyetine göre de Hz. Peygamber şöyle dedi:

"İzinsiz başkalarının evini dikizleyen birinin gözünü çıkarsalar, ev sahibine diyet de yoktur, kısas da."

Yine **Nesaî**'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Eğer bir adam, izinsiz seni gözetleyecek olsa, bir taşla onun gözünü çıkarsan dahi sana bir zorluk yoktur."

Nesaî, başka bir rivâyette de **"Bir günah yoktur"** diye tahric etti.

٤٨٣٤ـ (ت ــ أبو ذر **الغفاري** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**من كشف سترا فأدخل بَصَرَهُ في البيت قبل أن يُؤذَن له ، فرأى عَوْرة أهله ، فقد أتى حدا لا يحلُّ له أن يأتيَهَ ، ولو أنه حين أدخل بصره استقبله رجل ففقأ عينه ، ما عَيَّرتُ عليه، وإن مرَّ رجل على باب لا سِتر له غيرَ مُغْلَق ، فنظر، فلا خطيئةَ عليه، إنما الخطيئةُ على أهل البيت**». أخرجه الترمذي.

4.834- Ebû Zer el-Ğifârî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kim izin almadan, bir evin içini perdeyi aralayarak gözetler ve âilenin görülmesi câiz olmayan bir yerini görürse, helâl olmayan bir suç işlemiş olur. İçeriye göz attığı sırada, biri onu karşılayıp gözlerini oysa, kendisini ayıplamam. Kim, perdesiz olan ve kapısı da kapalı olmayan bir evin önünden geçerken, gözü evin içine kayacak olursa, kusurlu değildir. Kusur, yalnız ev halkınındır."[181]

---

[181] **Tirmizî**, İsti'zân, 16/2707. Hadîsin râvîlerinden **Abdullah b. Lehîa** zayıftır.

الفصل التاسع

في السلام والجواب

وفيه ستة فروع:

الفرع الأول

في الأمر به والحث عليه

IX- SELÂMLAŞMAK

1- SELÂMLAŞMA EMRİ VE ONA TEŞVİK

٤٨٣٥ـــ (ت د ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : « إذا انتهى أحدُكم إلى مجلس فلْيُسلّم ، فإن بَدَا له أن يجلسَ فليجلس ، ثم إذا قام فليسلّمْ، فليست الأولى بأحقَّ من الثانية» أخرجه الترمذي. وعند أبي داود « إذا انتهى أحدكم إلى المجلس فليسلّم ، فإذا أراد أن يقومَ فليسلّم ، فليست الأولى بأحقَّ من الآخرة ». زاد رزين «ومن سَلَّم على قوم حين يقوم عنهم كان شريكهم فيما خاضوا فيه من الخير بعده».

وفي أخرى « فإن خاضوا في خير كان شريكهم ، وإن خاظوا في شر كان عليهم».

4.835- Ebû Hureyre, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet ediyor:

"Biriniz bir meclise geldiğinde selâm versin! Eğer orada oturmayı uygun görürse otursun! Sonra kalktığında da selâm versin! Çünkü ilk selâm, ikincisinden daha önemli değildir."[182]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti. **Ebû Davud**'un rivâyeti de şöyledir:

"Biriniz bir meclise geldiğinde selâm versin! Kalkmak istediğinde de selâm versin! Çünkü önceki selâm, sonrakinden daha önemli değildir."

---

[182] **Tirmizî**, İsti'zân, 15/2706; **Ebû Davud**, Edeb, 150/5208.

Rezîn şunu ilave etti:

"Bir meclisten kalkarken oradakilere selâm veren, kendisinden sonra orada yaptıkları hayrın sevâbına da ortak olur."

Rezîn'in diğer bir cümlesi de şöyledir:

"Eğer orada kalanlar bir hayır işlemeye koyulurlarsa, onlara ortak olur. Şayet bir kötülük yapacak olsalar, yaptıkları kötülüğün günahı sadece kendilerinindir."

İZAH

"Selâm" kelimesi, **selâmette olmak, emniyette olmak** anlamına gelir. Aynı zamanda Allah'ın isimlerinden biridir. Buna göre **"Selâm vermek"**; **benden sana zarar gelmez, emniyet ve selâmettesin** demektir.

"**Selâm**"ın, Allah'ın isimlerinden biri olduğu göz önüne alındığında ise; **"Allah'ın ismi senin üzerine olsun, Allah seninle olsun!"** anlamında bir duâdır. **Kâdı Iyâz**, selâm kelimesinin selâmet ve emniyet manasını da düşünerek, **"Allah'ın koruması ve selâmeti senin üzerine olsun!"** şeklinde bir mana verir.

Neticede "**selâm**", her nevi hayır isteğini içine alan ve Allah'ın ismiyle de bütünleşen bir duâ ve talep cümlesidir.

Selâm, insanî ve medenî ilişkinin ilk adımıdır. İnsana verilen değerin de bir göstergesidir. Dindeki anlamı düşünüldüğünde ise, sulh ve emniyet beyanıdır. Kendisinden kimseye zarar gelmeyeceğinin ilânıdır.

Selâmlaşmanın gereğine ve önemine, gerek Kur'ân-ı Kerîm'de ve gerek hadîslerde işaret edilir.

Bir âyet-i kerîmede şöyle buyurulur:

"Ey iman edenler, selâm vermeden başkalarının evine girmeyiniz!"[183]

Diğer bir âyette de; *"Evlere girdiğinizde, Allah tarafından mübârek ve temiz dileklerle birbirinize selâm verin!"*[184] buyurulmaktadır.

---

[183] Nûr, 27.

[184] Nûr, 61.

Bir âyette de; *"Size selâm verildiğinde, daha güzeliyle veya hiç değilse aynıyla mukabele edin!"*[185] buyurulur.

Bu konuda vârid olan hadîsler de, bu bölümde görülecektir.

٤٨٣٦ـ (د ت ـ كلدة بن حنبل) : « أن صفوان بن أمية رضي الله عنه بعثه إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم بَلَبَن ولِبَأ وضَغابيسَ، ورسولُ الله بأعلى الوادي قال: فدخلتُ عليه، ولم أستأذنْ ولم أسلِّم، فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: **ارجع فقل: السلام عليكم، أأدخلُ؟** وذلك بعد ما أسلم صفوانُ» أخرجه الترمذي. وعند أبي داود بدل « **وَلِبَأ** » : « **وجَدَاية** » وبدل « **الوادي** » : « **مكة** » وقال : «فدخلتُ ولم أُسَلِّم ، فقال : **ارجع فقل : السلام عليكم** ، وذلك بعد ما أسلم صفوان بن أمية ».

4.836- Kelede b. Hanbel'den[186] rivâyet edilmiştir:

"Safvân b. Ümeyye, benimle Rasûlullah'a (as.) süt, ağız ve taze badem salatalık göndermişti. Hz. Peygamber, vâdinin üst tarafında bulunuyordu. Kendisinden izin almadan ve selâm da vermeden huzuruna girdim. Hz. Peygamber;

"- Dışarı çık, *'Esselâmu aleyküm, içeri girebilir miyim?'* diye söyle!" buyurdu.

Bu olay, Safvân Müslüman olduktan sonra cereyan etti.[187]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyetinde, *"Libe"*, yani "ağız" kelimesi yerine *"Cidâye"*, yani "ceylan yavrusu" kelimesi kullanılır. Kezâ "Vâdi" yerine de "Mekke" denir. Sonra Kelede şöyle anlatır:

"Selâm vermeden yanına girdim. Bana;

"- Dışarı çık ve *'Esselâmu aleyküm'* diye söyle!" dedi.

---

[185] Nisâ, 86.

[186] **Kelede b. el-Hanbel el-Eslemî el-Gassânî**: Sahabîdir. Safvân b. Ümeyye'nin anne bir kardeşidir. **Mekke** fethinde İslâm'a girmiş, daha sonra yapılan **Huneyn** seferine katılmıştı. **Mekke**'de ikamet etmiş ve orada vefat etmiştir.

[187] **Ebû Davud**, Edeb, 137/5176; **Tirmizî**, İsti'zân, 18/2710.

Bu olay, Safvân b. Ümeyye Müslüman olduktan sonra cereyan etti.

İZAH

"**Ağız**" diye tercüme ettiğimiz "***Libe'***" kelimesi, yeni doğum yapan hayvanın ilk sütünden elde edilen bir nevi çökeleğe benzeyen bir yiyecektir. Türkçe'mizde buna ağız tabir edilmektedir.

SAFVÂN B. ÜMEYYE

Safvân b. Ümeyye, Mekke fethinden sonra Müslüman olmuş biridir. Kureyş'in ileri gelenlerindendi. Kendisi ve babası, Müslümanlarla mücadele edenlerin önde gelenlerindendi. Babası, **Ebû Cehil**'le birlikte öldürülmüştü. **Mekke** fethi sırasında **Safvân'**ın karısı Müslüman olmuş, ama kendisi korkusundan kaçmış, Hz. Peygamber de kendisine dokunulmayacağını bildirerek ridâsını göndermiş ve **İslâm'**a davet etmişti. **Mekke**'ye döndüğünde de düşünmek için iki ay süre talep etmiş, Hz. Peygamber kendisine dört ay süre vermişti. Sonra Müslüman olmadığı halde **Huneyn** ve **Tâif** seferlerini takip etmişti. Savaştan sonra toplanan ganimetlere istekle baktığını gören Hz. Peygamber;

"**- Bunları arzu eder misin?**" diye sormuş, o da;

"**- Evet**" deyince, kendisine pek çok ganimet vermiş ve gördüğü bu âlicenaplık üzerine de;

"**- Böyle bir şeyi ancak bir Peygamber yapabilir**" diyerek Müslüman olmuştu. Halbuki bu sefere çıkmadan ve **Safvân'**ın da henüz müşrik olduğu bir sırada Hz. Peygamber kendisinden silah ve teçhizat talep etmiş, o da;

"**- Zorla mı alacaksınız, yoksa kendi isteğim olursa mı vereceğim?**" diye sormuş, kendisine;

"**- Hayır, kendi isteğin olursa verirsin**" denmişti.

Safvân Yermük savaşına katılmış ve orada birliklerden birinin komutasını üstlenmişti. Müslüman olduktan sonra temiz bir hayat yaşamıştır. 41/661 yılında vefat etti.

٤٨٣٧ـ (د ـ أبو هريرة رضي اللّٰه عنه) قال: «إذا لقيَ أحدُكم أخاه فليسلّم عليه، فإن حالت بينهما شجرة، أو جدار، أو حجر ثم لقيه: فليسلم عليه أيضا». أخرجه أبو داود |عن أبي مريم عن أبي هريرة|. وفي رواية [عن الأعرج| عن أبي هريرة عن رسول اللّٰه صلى الله عليه وسلم مثله سواء.

4.837- Ebû Hureyre şöyle dedi:

"Biriniz, din kardeşiyle karşılaştığında ona selâm versin! Eğer bir ağaç, veya bir duvar, veya bir taş araya girer de tekrar karşılaşırsa, yine selâm versin!"[188]

RİVÂYETLER

Bu rivâyeti **Ebû Davud,** Ebû Meryem[189] vasıtasıyla Ebû Hureyre'den rivâyet eder. Ebû Davud'un diğer bir rivâyetinde de A'rec kanalıyla Ebû Hureyre'den, o da Hz. Peygamber'den naklen tahric eder.

٤٨٣٨ـ (ت ـ **أنس بن مالك** رضي اللّٰه عنه) قال : قال لي رسولُ اللّٰه صلى الله عليه وسلم «**يا بُنَيَّ ، إذا دخلتَ على أهلك فسلّم ، يَكُنْ سلامُك بركة عليك وعلى أهل بيتك** ». أخرجه الترمذي.

4.838- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) bana şöyle dedi:

"Yavrucuğum; âilenin yanına girdiğinde selâm ver! Senin selâmın, hem senin, hem de ev halkın için bereket olur."[190]

---

188 **Ebû Davud**, Edeb, 146./5200.

189 **Ebû Meryem, Kays es-Sekafî el-Medâinî**: Tâbiîlerdendir. Hz. Ali ve Ammâr'ı dinlemiş, ondan Nuaym b. Hakim rivâyet etmiştir. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

190 **Tirmizî,** İsti'zân, 10/2698. Hadîsin râvîlerinden **Ali b. Zeyd b. Cüd'ân** zayıftır. Bununla birlikte **Tirmizî,** hadîsin hasen-sahîh olduğunu söylemiştir, zira ona göre **Ali b. Zeyd,** sadûktur.

٤٨٣٩ــ (د ــ عبد اللَّه بن عمرو بن العاص رضي اللَّه عنهما) : « أن رجلا سأل رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم ، فقال : أيُّ الإسلام خير ؟ قال : **تُطعم الطعام ، وتَقرأ السلام على من عرفت ومن لم تعرف**». أخرجه أبو داود.

4.839- Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan rivâyet edilmiştir:
"Bir adam, Rasûlullah'a (as.) şöyle sordu:
"- İslâm'ın en hayırlı ameli hangisidir?"
Hz. Peygamber şu cevabı verdi:
"- Yemek yedirmen ve tanıdık tanımadık herkese selâm vermendir."[191]

٤٨٤٠ــ (ت ــ جابر بن عبد اللَّه رضي اللَّه عنه) قال : قال رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم : «**السلام قبل الكلام** ». أخرجه الترمذي ، وقال : وبهذا الإسناد عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: «**لا تدعوا أحدا إلى الطعام حتى يسلّم** » قال الترمذي : هذا حديث منكر.

4.840- Câbir b. Abdullah'tan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:
"Selâm, kelâmdan önce gelir."[192]

RİVÂYETLER
Bunu **Tirmizî** tahric etti ve şöyle söyledi: "Yine bu isnâdla gelen bir rivâyette Hz. Peygamber şöyle demiştir:
"Kimse, selâm vermeden önce kimseyi yemeğe çağırmasın!"
Tirmizî; "Bu rivâyet, münkerdir" dedi.[193]

---

[191] **Ebû Davud**, Edeb, 142/5194.
[192] **Tirmizî**, İsti'zân, 11/2699.
[193] Hadîsin râvîlerinden **Anbese b. Abdurrahman** ve **Muhammed b. Zâzân** metrûkturlar.

٤٨٤١ـ (خ م د ت ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) : « مرَّ على صبيان فسلَّم عليهم ، وقال: كان رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم يفعلُهُ ». أخرجه البخاري ومسلم.

وفي رواية الترمذي قال سَيَّار : « كنت أمشي مع ثابت البُناني ، فمرَّ على صبيان فسلَّم عليهم ، وقال ثابت : كنت مع أنس ، فمر على صبيان فسلَّم عليهم ». وفي رواية أبي داود قال: «أتى رسول الله صلى الله عليه وسلم على غلْمان يلعبون فسلَّم عليهم».

وفي أخرى : قال أنس : « انتهى إلينا النبيُّ صلى الله عليه وسلم وأنا غلام في الغلمان ، فسلَّم علينا ، ثم أخذ بيدي فأرسلني برسالة وقعد في ظل جدار - أو قال : إلى جدار - حتى رجعتُ إليه».

4.841- Enes b. Mâlik bir gün bazı çocuklara rastlamış, onlara selâm vermiş ve;

"Rasûlullah (as.) böyle yapardı" demişti.[194]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyetinde Seyyâr şöyle dedi:

"Sabit el-Bünânî ile birlikte idim. Çocuklara rastladık, Sabit onlara selâm verdi ve şöyle dedi:

"Ben, Enes'le birlikte bulunuyordum. Çocuklara rastlamıştık ve Enes onlara selâm vermişti."

Ebû Davud'un rivâyetinde de Enes şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.), oyun oynayan çocukların yanına geldi, onlara selâm verdi."

Yine Enes, diğer bir rivâyette şunu söyledi:

"Rasûlullah (as.) yanımıza geldi. Ben o sırada çocukların arasında bulunuyordum. Bize selâm verdi, sonra elimi tuttu, beni bir mektupla birine yolladı. Ben gelinceye kadar kendisi duvarın gölgesine –veya duvarın üstüne- oturdu."

[194] **Buharî**, İsti'zân, 14; **Müslim**, Selâm, 5/14-15; **Ebû Davud**, Edeb, 147/5202; **Tirmizî**, İsti'zân, 8/2696.

٤٨٤٢ـ (د ت ـ **أسماء بنت يزيد** رضي اللّه عنها) قالت : « مرَّ علينا رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم في نسوة ، فسلّم علينا ». أخرجه أبو داود. وفي رواية الترمذي قالت : « مر رسول اللّه صلى الله عليه وسلم في المسجد يوما ونحن عُصبة من النساء ، فلوَى بيده بالتسليم ».

4.842- Esmâ bint Yezid şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) biz kadınların yanına geldi ve bize selâm verdi."[195]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyetine göre ise şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) bir gün mescide geldi, o sırada biz bir gurup kadınla oturuyorduk, eliyle bizleri selâmladı."

٤٨٤٣ـ (ط ـ **الطفيل بن أبي بن كعب**) أخبر : « أنه كان يأتي عبد اللّه بن عمر، فيغدو معه إلى السوق ، قال : فإذا غدونا إلى السوق لم يَمُر عبد اللّه بن عمر على سَقَّاط ، ولا على صاحب بَيعَة ، ولا مسكين ، ولا على أحد إلا سلَّم عليه ، قال الطفيل : فجئت عبد اللّه بن عمر يوما ، فاستتبعني إلى السوق فقلت له: وما تصنع في السوق ، وأنت لا تقف على البيع، ولا تسأل عن السِّلَع ، ولا تَسُوم بها، ولا تجلس في مجالس السوق؟ فاجلس بنا ها هنا نتحدَّث، قال: فقال لي عبد اللّه بن عمر: يا أبا بَطْن – قال: وكان الطفيل ذا بطن – إنما نغدو من أجل السلام نسلّم على من لقينا». أخرجه الموطأ.

4.843- et-Tufeyl b. Ubeyy b. Kâ'b[196], Abdullah b. Ömer'e gider, onunla birlikte çarşıyı dolaşırdı. Tufeyl şöyle anlatır:

---

[195] **Ebû Davud**, Edeb, 148/5204; **Tirmizî**, İsti'zân, 9/2697.

[196] **Ebû Batn, et-Tufeyl b. Ubeyy b. Kâ'b el-Ensârî el-Hazrecî el-Medenî**: Medîneli tâbiîlerdendir. Meşhur sahabî Ubeyy b. Kâ'b'ın oğludur. Hz. Peygamber döneminde doğduğu rivâyet edilir. Babasından ve İbn Ömer'den rivâyet eder. Kendisinden de İbn Akîl rivâyette bulunur. Hadîsi azdır. Aşırı göbekli biri olduğu için **Ebû Batn** lakabı verilmişti.

"Çarşıya çıktığımızda İbn Ömer, hurdacı, sanatkâr, yoksul her kime rastlasa selâm verirdi. Bir gün yine Abdullah b. Ömer'e gittim, benden birlikte çarşıya çıkmamızı istedi. Kendisine;

"- Çarşıda ne yapacaksın? Alış verişi bilmezsin, fiyat sormazsın, pazarlık yapamazsın, pazaryerinde oturmazsın! Burada oturalım ve konuşalım" dedim. Bunun üzerine İbn Ömer, bana şöyle söyledi:

"- Ey Ebû Bâtın! Biz, sadece insanlara selâm vermek için çarşıyı dolaşıyoruz, her rastladığımız kişiye selâm vereceğiz."[197]

٤٨٤٤ـ (د ـ عبيد الله بن أبي رافع) عن علي بن أبي طالب - قال أبو داود: رفعه الحسن بن علي - قال: «يجزئ عن الجماعة إذا مرّوا: أن يسلّم أحدهم ويجزئ عن الجلوس: أن يردّ أحدهم». أخرجه أبو داود.

4.844- Ubeydullah b. Ebî Râfi', Ali b. Ebî Tâlib'den rivâyet ediyor. –Ebû Davud; "el-Hasan b. Ali, bu hadîsi merfû olarak rivâyet etti" dedi-:

"Cemaatten bir kişinin selâm vermesi yeterlidir. Oturanlardan da bir kişinin selâmı alması kâfidir."[198]

٤٨٤٥ـ (عبد الله بن مسعود رضي الله عنه) قال له رجل : « السلام عليك يا أبا عبد الرحمن، فقال: رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يقول: **عند اقتراب الساعة يرجع السلام على المعَارف**، وكره ذلك». أخرجه...

4.845- Abdullah b. Mes'ûd'a bir adam;

"- Esselâmu aleyke ya Ebâ Abdurrahman!" dedi.

İbn Mes'ûd şöyle dedi:

Rasûlullah (as.); **"Kıyâmet yaklaştığı zaman, insanlar sadece tanıdıklara selâm verecekler"** dedi ve bunu kerih gördü.[199]

---

[197] **Muvatta**, Selâm, 3/6.

[198] **Ebû Davud**, Edeb, 152/5210.

[199] Hadîsi **Rezîn** tahric etti.

الفرع الثاني

في المبتدئ بالسلام

2- SELÂMI ÖNCE KİMİN VERMESİ GEREKTİĞİ

٤٨٤٦ــ (ت د ــ **أبو أمامة** رضي اللّه عنه) قال : « قيل : يا رسول اللّه ، الرجلان يلتقيان : أيهما يبدأ بالسلام؟ قال : **أَوْلاهما باللّه** ». أخرجه الترمذي. وعند أبي داود قال: قال رسول اللّه صلى الله عليه وسلم: «**أولى الناس باللّه: من بدأهم بالسلام** ».

4.846- Ebû Umâme anlatıyor: Dendi ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; iki adam karşılaştığı zaman hangisi önce selâm verecek?"

"- Allah'a en yakın olanı" cevabını verdi.[200]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyetine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"İnsanların Allah'a en yakın olanı, selâmı önce verenlerdir."

٤٨٤٧ــ (خ م د ت ــ أبو هريرة رضي اللّه عنه) أن رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : «**يسلّم الراكب على الماشي،والماشي على القاعد ،والقليل على الكثير** ». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي وأبو داود. قال الترمذي: زاد ابن المثنى «**والصغير على الكبير**».

وفي رواية للترمذي والبخاري وأبي داود قال: «**يسلّم الصغير على الكبير والمارُّ على القاعد والقليل على الكثير**». وفي أخرى لأبي داود قال : « **يسلّم الراكب على الماشي... وذكر الحديث** ».

4.847- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Atlı yayaya, yürüyen oturana, az çoğa selâm verir."[201]

---

[200] **Tirmizî**, İsti'zân, 6/2694; **Ebû Davud**, Edeb, 144/5197.

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî, Müslim, Tirmizî** ve **Ebû Davud** tahric etti.

Tirmizî şöyle dedi: "İbnu'l-Müsennâ; **"...küçük büyüğe..."** lafzını da ilave etti."

Tirmizî, Buharî ve **Ebû Davud**'un bir diğer rivâyeti de şöyledir: **"Küçük büyüğe, yürüyen oturana, az çoğa selâm verir."**

Ebû Davud'un başka bir rivâyeti de; **"Atlı yayaya... selâm verir"** şeklindedir.

٤٨٤٨ــ (ت ــ فضالة بن عبيد رضي الله عنه) أَنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قال : «يسلّم الفارس على الماشي ، والماشي على القائم ، والقليل على الكثير ». أخرجه الترمذي.

4.848- Fedâle b. Ubeyd, Rasûlullah'tan (as.) şöyle rivâyet ediyor: **"Süvari yayaya, yaya ayakta durana, az çoğa selâm verir."**[202]

٤٨٤٩ــ (ط ــ زيد بن أسلم) أَنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قال : « يسلّم الراكب على الماشي ، وإذا سلم واحد من القوم أجزأ عنهم ». أخرجه الموطأ.

4.849- Zeyd b. Eslem'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Binitli olan yayaya selâm verir. Bir toplulukta bir kişi selâm verirse, hepsi için yeterlidir."[203]

---

201 **Buharî**, İsti'zân, 4, 5, 6; **Müslim**, Selâm, 1/1; **Ebû Davud**, Edeb, 145/5198-99; **Tirmizî**, İsti'zân, 14/2704.

202 **Tirmizî**, İsti'zân, 14/2705.

203 **Muvatta**, Selâm, 1/1. Hadîsin senedi munkatıdır, çünkü râvî **Zeyd b. Eslem**, Hz. Peygamber'e yetişmemiştir.

الفرع الثالث

في كيفية السلام

3- SELÂMIN ŞEKLİ

٤٨٥٠ـــ (خ م ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال : « لما خلق الله آدم ، وطوله ستون ذراعا – قال : اذهب فسلِّم على أولئك لنَفَر من الملائكة جلوس – فاستمع ما يُحَيُّونك ، فإنها تحيَّتك وتَحيَّةُ ذُريتك ، فقال : السلام عليكم ، فقالوا : السلام عليك ورحمة الله، فزادوه: ورحمةُ الله ، فكلُّ من يدخل الجنة على صورة آدم ، قال : فلم يزل الخلق ينقص [بعدَه] حتى الآن». وفي رواية « على صورته ». أخرجه البخاري ومسلم.

وأخرج الترمذي هذا في أول حديث طويل قد ذكر في تفسير سورة الأعراف من «كتاب تفسير القرآن» في حرف التاء فلم نُعلم عليه ها هنا علامته لأنه طرف من ذلك الحديث وأشرنا إليه.

4.850 –Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Allah Âdem'i yarattığında, boyu altmış arşın idi. Ona dedi ki:

"- Git, şurada oturmakta olan meleklere selâm ver ve onların senin selâmını nasıl aldıklarına da dikkat et! Çünkü bu, senin ve neslinin selâmlaşma şekli olacak."

Âdem meleklerin yanına gitti;

***"- Esselâmu aleyküm"* dedi. Onlar da;**

***"- Esselâmu aleyküm ve rahmetullahi"* dediler. *"Ve rahmetullahi"* lafzını ilave ettiler. Cennete her giren kişi, Adem sûretinde olacaktır. Âdem'den sonra insanlar kısala kısala bu güne kadar geldiler."**[204]

---

[204] **Buharî**, İsti'zân, 1; Enbiyâ, 1; **Müslim**, Cennet, 11/28.

RİVÂYETLER

Başka bir rivâyet, **"Âdem sûretinde"** ifadesi yerine, zamir kullanılarak; **"onun sûretinde"** şeklindedir.

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Tirmizî de **A'râf** sûresinin tefsirinde geçen uzun bir hadîsin başında bu rivâyete temas etti. Bu rivâyet daha önce geçtiği için burada **Tirmizî'**ye ait olan işareti koymadık.[205]

İZAH

Bu rivâyette, Müslümanların bugün dahi kullandıkları selâmlaşma şeklinin **Hz. Âdem'**den itibaren uygulanmakta olduğu görülmektedir. İslâm'ın öngördüğü selâm, ilk defa **Âdem**'le meleklerin selâmlaştığı şekildir.

"Cennete her girenin Âdem sûretinde olacağı" ifadesiyle, muhtemelen insanların her türlü fizikî noksanlıklardan arınmış olarak cennete girecekleri kastedilmiştir.

٤٨٥١ــ (ط ــ **محمد بن عمرو بن عطاء**) قال : « كنت جالسا عند ابن عباس، فسلّم عليه رجل من اليمن ، فقال : السلام عليكم ورحمة الله وبركاته ، ثم زاد بعد ذلك شيئا ، فقال ابن عباس – وكان قد ذهب بصره – : من هذا ؟ قالوا : هذا اليمانيُّ الذي يَغْشاك ، فعرّفوه إياه ، فقال ابن عباس : إن السلام انتهى إلى البركة ». أخرجه الموطأ.

4.851- Muhammed b. Amr b. Atâ anlatıyor:

"İbn Abbas'ın yanında oturuyordum. Yemen'den gelen bir adam İbn Abbas'a;

"- Esselâmu aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtuh" diye selâm verdi ve buna bazı şeyler daha ilave etti. İbn Abbas o sırada gözlerini kaybetmişti;

"- Kimdir bu?" dedi.

"- Bu, Yemen'den gelen bir adamdır" diyerek adamı kendisine tanıttılar. Bunun üzerine İbn Abbas;

"- Selâm, *'Ve berekâtuhu'* lafzında biter" dedi.[206]

---

[205] Bkz., Hadîs no; 628.

٤٨٥٢ـ (ط ـ يحيى بن سعيد): «أن رجلا سلّم على ابن عمر فقال له: السلام عليك ورحمة الله وبركاته، والغادياتُ والرائحاتُ ، فقال له ابنُ عمر: وعليك ألفا ثم كأنه كره ذلك». أخرجه الموطأ.

4852- Yahya b. Saîd'den rivâyet edilmiştir:

"Bir adam İbn Ömer'e;

"- Esselâmu aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtuhu ve'l-ğâdiyâtu ve'r-râihâtu" diyerek selâm verdi. İbn Ömer;

"- Bin defa yeter!" dedi, sanki bu şekilde bir selâmdan hoşlanmamıştı."[207]

İZAH

"**Ğâdiyât**" sabahleyin gidenler, "**Râihât**" da akşamleyin gidenler anlamındadır. Bununla maksat, sabah ve akşam gelen her türlü nimet ve hayır kastedilmiştir. **Bâcî**, bununla sabah ve akşam gelen hafaza meleklerinin kastedilmiş olabileceğini söyler.

"Bin defa yeter!" sözü de bir memnuniyetsizlik ifadesidir. Meşrû olan selâma yapılan gereksiz bir takım ilâvelerin anlamsızlığına işaret edilmektedir.

٤٨٥٣ـ (د ت ـ عمران بن حصين رضي الله عنه) قال: «كنا عند رسول الله صلى الله عليه وسلم، فجاء رجل فسلّم، فقال: السلام عليكم، فردَّ رسولُ اللهصلى الله عليه وسلم، وقال: عشر، ثم جاء آخر، فقال: السلام عليكم ورحمة الله، فردَّ عليه رسولُ اللهصلى الله عليه وسلم وقال: عشرون ثم جاء آخر فقال: السلام عليكم ورحمة الله وبركاته فرد عليه رسولُ اللهصلى الله عليه وسلم وقال: ثلاثون». أخرجه أبو داود. وأخرجه الترمذي، وليس في روايته: «فرد عليه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم».

4.853- İmrân b. el-Husayn anlatıyor:

---

[206] **Muvatta**, Selâm, ½.

[207] **Muvatta**, Selâm, 1/7. Bu rivâyetin de senedi munkatıdır.

"Rasûlullah'ın (as.) huzurunda bulunuyorduk. Bir adam geldi ve;

"- Esselâmu aleyküm" diyerek selâm verdi. Hz. Peygamber de selâmını aldı ve **"on sevap"** dedi. Sonra başka biri geldi, o da;

"- Esselâmu aleyküm ve rahmetullah" diyerek selâm verdi. Hz. Peygamber onun da selâmını aldı ve "**yirmi sevap**" dedi. Sonra başka biri daha geldi ve o da;

"- Esselâmu aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtuh" diyerek selâm verdi. Hz. Peygamber onun da selâmını aldı ve bu sefer "**otuz sevap**" dedi.[208]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Aynı hadîsi **Tirmizî** de tahric etti, yalnız **Tirmizî**'nin rivâyetinde, "Hz. Peygamber selâmını aldı" cümlesi yoktur.

٤٨٥٤ـــ (د ـــ **معاذ بن أنس** رضي الله عنه) بمعناه ، وزاد : « ثم أتى آخرُ، فقال : السلامُ عليكم ورحمة الله وبركاته ومغفرته ، فردَّ عليه رسولُ اللهصلى الله عليه وسلم ، وقال : **أربعون** ، ثم قال : **هكذا تكون الفضائل**». أخرجه أبو داود.

4.854- Muâz b. Enes'ten aynı manada rivâyet edilen bir hadîste de şu fazlalık vardır:

"Sonra başka biri daha geldi ve o da;

"- Esselâmu aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtuhu ve mağfiretuhu" diyerek selâm verdi. Hz. Peygamber onun da selâmını aldı ve **"kırk sevap"** dedi. Sonra da**, "Sevaplar böylece artar"** buyurdu.[209]

٤٨٥٥ـــ (د **أبو عبد الرحمن الفهري** رضي الله عنه) قال : « شهدت مع رسولِ الله صلى الله عليه وسلم حُنَيْنا ، فسِرْنا في يوم قائظ شديد الحرّ ، فترلنا تحت ظل الشجر ، فلما

---

[208] **Ebû Davud**, Edeb, 143/5195; **Tirmizî**, İsti'zân, 2/2689.

[209] **Ebû Davud**, Edeb, 143/5196. Hadîsin senedi zayıftır.

زالت الشمس لَبِستُ لأْمَتي ، وركبت فرسي ، وأتيتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم وهو في فُسْطاطه ، فقلت: السلام عليك يا رسول الله ورحمة الله وبركاته ، فَردَّ عليَّ : **عليك السلام ، ورحمة الله وبركاته** ، قلت: حانَ الرَّواحُ، قال : **أجَلْ** ، [ثم قال] : **يا بلالُ** ، فثار من تحت سَمُرَة ، كأن ظلّه ظلُّ طائر ، فقال بلال : لبَّيك وسَعْدَيك ، وأنا فداؤك ، فقال : **أسرِجْ لي الفرسَ** ، قال : فأخرج سَرْجا دَفّتاه من لِيف ، ليس فيه أشَر ولا بَطَر ، فركب وركبنا... وساق الحديث ». هذا لفظ أبي داود.

4.855- Ebû Abdurrahman el-Fihrî'den[210] rivâyet edilmiştir:

"Huneyn'de Rasûlullah'la (as.) beraberdim. Çok şiddetli sıcağın olduğu bir günde yola çıktık. Yolda bir ağacın gölgesinde konakladık. Güneşin harareti geçince zırhımı giydim, atıma bindim ve Hz. Peygamber'in yanına gittim. O sırada Hz. Peygamber, çadırında bulunuyordu:

"- Esselâmu aleyke ey Allah'ın Rasûlü, ve rahmetullâhi ve berekâtuhu" dedim. Hz. Peygamber de;

"- Aleyke's-selâmu ve rahmetullâhi ve berekâtuhu" diyerek selâmımı aldı. Ben;

"- Hareket vakti geldi" deyince;

"- Evet" buyurdular. Sonra;

"- Ya Bilâl!" diye seslendi. Bilâl, semüre ağacının altından sıçradı. Ağacın gölgesi, sanki kuş gölgesi gibiydi. Bilâl;

"- Buyurun, emredin! Canım sana fedâ!" diyerek geldi. Rasûlullah (as.);

"- Benim için atı eyerle!" buyurdu. Bilâl, eyeri çıkardı. Eyerin iki kenarı liften örülmüştü ve onda aşırı bir süs ve gösteriş yoktu. Rasûlullah (as.) atına bindi, biz de bindik..."[211]

Sonra hadîsin kalan kısmını sevk etti.

---

[210] **Ebû Abdurrahman el-Fihrî el-Kuraşî**: Sahabîdir. İsmi hakkında farklı rivâyetler bulunmaktadır. **Huneyn** ve **Tâif** seferlerine katılmıştı. Hz. Peygamber'den sonra yapılan **Mısır** seferine de iştirak etti. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir. Kendisinden Abdullah b. Yesâr rivâyet etti.

[211] **Ebû Davud**, Edeb, 167/5233. Bu rivâyetin râvîlerinden **Ebû Hemmâm Abdullah b. Yesâr** meçhûldür.

٤٨٥٦ـ (د - **عمر بن الخطاب** رضي الله عنه) «أنه أتى النبيَّ صلى الله عليه وسلم وهو في مَشْرُبَة له ، فقال : السلام عليك يا رسولَ الله ، السلام عليكم ، أيدخل عمرُ ؟». أخرجه أبو داود.

وهو طرف من حديث اعتزال النبيصلى الله عليه وسلم أزواجه ، وهو مذكور بطوله في تفسير سورة التحريم من « **كتاب تفسير القرآن** » في حرف التاء.

وقد أخرجه بطوله البخاري، ومسلم ، والترمذي ، وأخرج أبو داود منه هذا الطرف في باب السلام ، فأوردناه هاهنا، ولم نُعْلم عليه غير علامته ، وإن كان متفقا عليه.

4.856- Ömer b. el-Hattâb'dan rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber kendi hücresinde bulunduğu bir sırada Hz. Ömer geldi ve;

"- Esselâmu aleyke ya Rasûlallah (as.), Esselâmu aleyke! Ömer içeri girebilir mi?" diyerek selâm verdi.[212]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Bu hadîs, Hz. Peygamber'in hanımlarından ayrıldığı zamanla ilgili uzun bir hadîsin bir parçasıdır. Hadîs tam olarak Kitabu't-Tefsîr'de, Tahrîm sûresinin tefsirinde geçmişti.[213] Hadîsin tamamını **Buharî, Müslim** ve **Tirmizî** tahric etti. **Ebû Davud** da, *"Selâm"* bâbında sadece bu kadarını tahric etti, biz de onu burada zikrettik ve her ne kadar diğer kaynaklarda geçmişse de onlara işarette bulunmaya gerek görmedik.

٤٨٥٧ـ (د ـ **غالب بن خُطَّاف البصري القطان**) قال: «إنا لجلوس بباب الحسن البصري، إذ جاء رجل، فقال: حدَّثني أبي عن جدي قال: بعثني أبي إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقال: ائته فأقرئه السلام قال: فأتيته فقلت: إن أبي يُقرئك السلام، فقال: **عليك وعلى أبيك السلام**». أخرجه أبو داود.

---

[212] **Ebû Davud**, Edeb, 146/5201.

[213] Bkz., Hadîs no; 856.

4.8457- Ğâlib b. Huttâf el-Basrî el-Kattân anlatıyor:

"el-Hasan el-Basrî'nin evinin kapısında oturuyorduk. Birden adamın biri geldi ve bana babam, dedemden naklen şöyle rivâyet etti, dedi:

"Babam beni Rasûlullah'a (as.) gönderdi ve; *"O'na git ve benden selâm söyle!"* dedi. Ben de gittim ve Hz. Peygamber'e; *"Babam sana selâm ediyor"* dedim. Hz. Peygamber de;

"- Sana da, babana da selâm olsun!" buyurdu.[214]

٤٨٥٨ـ (د ت ـ أبو تميمة الهجيمي طريف بن مجالد البصري) عن أبي جُرَي جابر بن سُلَيم الهُجَيمي قال: «أتيت رسولَ الله صلى الله عليه وسلم، فقلت: عليك السلام يا رسولَ الله ، قال: **لا تقل: عليك السلام، فإن عليك السلام: تحية الموتى، إذا سلَّمت قل: سلام عليك، فيقول: الرادُّ: عليك السلام»**.

وفي أخرى عن أبي تميمة عن رجل من قومه قال : « طلبتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، فلم أقدرْ عليه ، فجلست ، فإذا نَفر هو فيهم ولا أعرفه وهو يُصْلح بينهم فلما فرغ قام معه بعضهم، فقالوا: يا رسولَ الله، فلما رأيت ذلك، قلت: عليك السلام يا رسولَ الله، عليك السلام يا رسولَ الله، قال: **إن عليك السلام تحيةَ الميت** ثم أقبل عليَّ فقال: **إذا لَقِيَ الرجلُ أخاه المسلم فليقل السلام عليك ورحمة الله وبركاته** ثم ردَّ عليَّ النبيُّ صلى الله عليه وسلم فقال: **عليك ورحمة الله عليك ورحمة الله»**.

وفي نسخة مثله، إلا أنه قال فيه: «عليك السلام، ورحمة الله - ثلاثا- وقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم: **عليك السلام: تحيةُ الموتى** ثلاثا وقال في آخره: **عليك ورحمة الله** ثلاثا». أخرجه الترمذي.

وأخرج أبو داود الرواية الأولى في أول حديث طويل ، وقد ذكرناه بطوله في موضعه، فيكون هذا القدر متفقا بينهما ، ولم يقل فيه : « **فيقول : الرادُّ : عليك السلام** ».

4.858- Ebû Temîme el-Hüceymî Tarîf b. Mücâlid el-Basrî[215], Ebû Curâ Câbir b. Süleym el-Hüceymî'den[216] rivâyet ediyor:

---

[214] **Ebû Davud**, Edeb, 166/5231. Bu hadîsin de senedi zayıftır.

"Rasûlullah'ın (as.) yanına vardım ve;

"- Aleyke's-selâm ya Rasûlallah!" dedim. Bana;

"- ***Aleyke's-selâm deme!*** **Çünkü** ***'Aleyke's-selâm'*** **ölülerin selâmıdır. Selâm verdiğinde;** ***'Selâmun aleyke!'*** **diye söyle! Selâm alan da;** ***'Aleyke's-selâm'*** **der"** buyurdu.[217]

RİVÂYETLER

Ebû Temîme'nin, kendi kabilesinden biri vasıtasıyla yaptğı diğer bir rivâyet de şöyledir:

"Hz. Peygamber'i aradım, ama bulamadım. Bir kenara oturdum. Sonra bir gurup gözüme ilişti, Rasûlullah (as.) da onların içinde bulunuyordu, ama ben kendisini tanımıyordum. Hz. Peygamber, o guruptaki insanların aralarını bulmakla uğraşıyordu. İşi bitince, bazı kişilerle birlikte ayağa kalktı. Halkın kendisine; *"Ey Allah'ın Rasûlü!"* diye hitap ettiklerini görünce, ben de;

"- Aleyke's-selâm ya Rasûlallah! Aleyke's-selâm ya Rasûlallah!" dedim. Hz. Peygamber;

"- Aleyke'sselâm, ölü selâmıdır" dedi, sonra bana doğru dönerek;

"Bir insan, Müslüman kardeşine rastlayınca; ***'Esselâmu aleyke ve rahmetullâhi ve berekâtuhu'*** **desin!"** dedi. Sonra da;

"- Aleyke ve rahmetullâhi! Aleyke ve berekâtuhu!" diyerek selâmımı aldı.

Buna benzer diğer bir rivâyette de, adam üç defa;

"Aleyke's-selâmu ve rahmetullâhi ve berekâtuhu!" demiş. Hz. Peygamber de üç defa;

---

[215] **Ebû Temîme, Tarîf b. Mücâlîd el-Hüceymî el-Basrî**: ö. 95/714. Basralı tâbiîlerdendir. Abdullah b. Ömer ve Ebû Hureyre'den rivâyetleri vardır. Aslen Yemenli idi, ama **Basra**'da ikamet etti. Sikadır. Kendisinden Katâde ve Süleyman et-Teymî rivâyet etti. Hadîsi **Müslim** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[216] **Ebû Curâ, Câbîr b. Süleym et-Temîmî el-Hüceymî**: Sahabîdir. Hz. Peygamber'den sonra **Basra**'da ikamet etmiştir. Kendisinden İbn Sîrîn ve Ebû Temîme rivâyet etmiştir. Hadîsi azdır.

[217] **Ebû Davud**, Edeb, 151/5209; **Tirmizî**, İsti'zân, 28//2721-22.

"Aleyke's-selâm **ölülerin selâmıdır"** dedi, sonunda da yine üç defa;

"Aleyke ve rahmetullâhi ve berekâtuhu!" diyerek selâmını aldı.

Bunları **Tirmizî** tahric etti.

İlk rivâyeti **Ebû Davud** uzun bir hadîsin baş tarafında tahric etti. Biz o metni kendi yerinde zikrettik, **Tirmizî**'nin rivâyeti ile aynı olan kısmını da buraya aldık. Yalnız bu rivâyette **Ebû Davud; "Selâm alan da; *'Aleyke's-selâm'* der"** cümlesini zikretmedi.

İZAH

Selâmda esas olan, "**selâm**" lafzının önce, "**ismin**" sonra zikredilmesidir. Hz. Peygamber, insanlara hep bu şekilde selâm vermiştir. Hatta mezarlığa gittiğinde, kabirdekilere selâm verirken de yine aynı usûle uymuştur. Bu itibarla yaşayanlara verilen selâm ile, ölülere verilen selâm arasında fark yoktur.

Hz. Peygamber burada, câhiliyet döneminde var olan bir âdeti tashih etmiştir.

Yalnız beddua anlamında bir şey söyleniyorsa, o zaman usûl; ismin önce, beddua lafzının sonra söylenmesidir. Meselâ; "و انَّ عَلَيْكَ لَعْنَتى الىيوْمِ الدِّين", *"Muhakkak ki kıyâmet gününe kadar senin üzerindedir lânetim"*[218] âyetinde "**lanet**" kelimesi, "**sen**" zamirinden önce gelmiştir.

٤٨٥٩ــ (ط ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) : « أنه سمع عمر وقد سلَّم عليه رجل ، فقال : السلام عليك ، فردَّ السلام ، ثم قال عمر: كيف أنت ؟ قال الرجل: أحمد الله إليك، قال عمر : ذاك الذي أردتُّ منك». أخرجه الموطأ.

4.859- Enes b. Mâlik, Hz. Ömer'e bir adamın;

"Esselâmu aleyke!" diye selâm verince, Ömer'in selâmı aldığını, sonra da;

"- Nasılsın?" diye sorduğunu, adamın da;

---

[218] Sâd, 78.

"- Allah'a hamd ettiğimi sana bildiririm" dediğini, bunun üzerine de Hz. Ömer'in;

"- İşte senden istediğim de bunu söylemendi" dediğini işitmiş.[219]

٤٨٦٠ـ (ت ـ **عكرمة بن أبي جهل** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يوم جئتُ : « **مَرْحَبا بالرَّاكب المهاجر** ». أخرجه الترمذي.

4.860- İkrime b. Ebî Cehil'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'e geldiğim gün bana;

"Merhaba, atlı muhâcir!" diye hitap etti.[220]

İZAH

"Merhaba", hoş geldin, buyur anlamında kullanılır. Kelime anlamı ise, seni rahat, bolluk ve genişlik içinde buldum demektir.

Ancak bu rivâyeti nakleden **Tirmizî**, hadîsin zayıf olduğunu söylemektedir; çünkü râvilerden **Musa b. Mes'ûd**'un zayıf kabul edilen bir râvîdir. **Musa**, sadûk olmakla birlikte hafızası zayıftı, aynı zamanda tashîf de yapardı. Ancak hadîsi kuvvetlendiren bazı şevâhidi bulunmaktadır.

٤٨٦١ـ (خ ت ـ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) : « أَنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم كان إذا سلَّم : سلَّم ثلاثا ، وإذا تكلَّم بكلمة : أعادها ثلاثا ، حتى تُفْهَم عنه ». أخرجه البخاري ، والترمذي.

4.861- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) selâm verince, üç defa tekrar ederdi. Konuşurken de iyi anlaşılsın diye sözünü üç defa tekrar ederdi."[221]

---

[219] **Muvatta**, Selâm, 3/5.

[220] **Tirmizî**, İsti'zân, 34/2735.

[221] **Buharî**, İsti'zân, 13; İlim, 31; **Tirmizî**, İsti'zân, 28/2722.

الفرع الرابع

في تحية الجاهلية والإشارة بالرأس واليد

4- CÂHİLİYET SELÂMI, BAŞ VE ELLE İŞÂRET

٤٨٦٢ـــ (د ـــ **عمران بن حصين** رضي الله عنه) قال : « كنا نقول في الجاهلية : أنْعَمَ اللهُ بك عَيْنا ، وأنْعِمْ صباحا ، فلما كان الإسلام نُهينا عن ذلك ». أخرجه أبو داود. قال أبو داود: قال معمر: «يكره أن يقول الرجل أنعم بك عينا ولا بأس أن يقول: أنعم الله عينك»

4.862- İmrân b. Husayn'dan rivâyet edilmiştir:

"Câhiliyet döneminde bizler, *'Allah, senin vasıtanla sevdiğin adamın gözünü aydın eylesin!'* ve *'Hayırlı sabahlar'* diye selâm verirdik. İslâm gelince ise, bu şekilde selâm vermekten men edildik."[222]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Ebû Davud, hadîsin râvisi Ma'mer'in şöyle dediğini de kaydetti:

"Bir insanın selâm için *'Senin vasıtanla sevdiğin adamın gözünü aydın eylesin!'* demesi mekruh görülür, ama *'Allah gözünü aydın kılsın!'* demesinde beis görülmezdi."

---

[222] **Ebû Davud**, Edeb, 163/5227.

İZAH

Bu rivâyette selâm yerine kullanılması uygun görülmeyen cümle şudur: "أَنْعَمَ اللّٰهُ بِكَ عَيْنًا" Bu cümlenin anlamı şudur: **"Allah, senin vasıtanla sevdiğin adamın gözünü aydın eylesin!"** Muhtemelen araya bir vasıta sokulduğu için bu ifade meşru görülmemiş olmalıdır. "أَنْعِمْ صَبَاحًا" cümlesi de **"Hayırlı sabahlar"** anlamındadır. "أَنْعَمَ اللّٰهُ عَيْنَكَ" , yani **"Allah gözünü aydın kılsın!"** cümlesi ise, **"Allah sana iyilikler ve nimetler ihsan eylesin, gönlüne göre versin, ne muradın varsa versin!"** gibi manalara gelir. Bu cümlelerin mana itibariyle gayri meşru sayılması söz konusu değildir. Ancak netice itibariyle bunların hepsi de câhiliye döneminin selâmı idi. Dolayısıyla bunların yasak edilmesi, muhtemelen câhiliye alâmeti olarak görüldüğündendir. Bunların yerine de İslâm'ın getirdiği selâmlaşma şekli ikame edildi. İslâm'ın getirdiği selâm ise, çok daha kapsamlıdır.

İzahına çalıştığımız hadîs, zayıftır. Çünkü senedi munkatı'dır; râvi **Katâde, İmrân b. Husayn**'ı dinlememiştir.

٤٨٦٣ـــ (ت ـــ أنس بن مالك رضي الله عنه) قال : « سمعتُ رجلا يقول لرسولِ الله صلى الله عليه وسلم : يا رسولَ الله ، الرجلُ منا يلقى أخاه أو صديقه ، أينحَني له ؟ قال : **لا** ، قال : أفيلتزمه ويقبِّله ؟ قال : **لا** ، قال : أيأخذ بيده ويصافحه ؟ قال : **نعم** ». أخرجه الترمذي.

زاد رزين بعد قوله : « ويقبِّله » : « **قال : لا ، إلا أن يأتيَ من سفر** ».

4.863- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Bir adamın Rasûlullah'a (as.) şöyle söylediğini duydum:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bizden biri din kardeşine veya bir dostuna rastladığında, ona (selâm olsun diye) eğilebilir mi?"

Rasûlullah (as.);

"- Hayır!" buyurdu. Adam tekrar;

"- Ona sarılır ve onu öpebilir mi?" diye sordu. Hz. Peygamber yine;

"- **Hayır!**" dedi. Adam tekrar;
"- Elini tutup tokalaşabilir mi?" diye sorunca, bu sefer;
"- **Evet**" dedi.[223]

İZAH

Bunu **Tirmizî** tahric etti.
Rezîn de, "Onu öpebilir mi?" sözünden sonra şu ilaveyi yaptı:
"- Hayır, ancak bir seyahatten gelmişse öpebilir."

٤٨٦٤ــ (ت ــ عمرو بن شعيب رحمه الله) عن أبيه عن جده قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «ليس منا مَن تَشبَّه بغيرنا لا تَشَبَّهُوا بأهل الكتاب فإن تسليمَهم الإشارةُ بالأصابع والأكُفِّ»

وفي رواية: «ليس منا من تشبه بغيرنا، لا تشبَّهوا باليهود ولا بالنصارى فإن تسليمَ اليهود: الإشارةُ بالأصابع، وتسليمَ النصارى: الإشارةُ بالأكفِّ». أخرج الثانية الترمذي، والأولى ذكرها رزين.

4.864- Amr b. Şuayb, babası vasıtasıyla dedesinden rivâyet ediyor:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Bizden başkalarına benzemeye çalışan, bizden değildir. Kitâb ehline benzemeyiniz; çünkü onların selâmı parmaklarla ve elle işaretten ibarettir."[224]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Bizden başkalarına benzemeye çalışan bizden değildir. Yahudilere ve Hıristiyanlara benzemeyiniz; Yahudilerin selâmı parmaklarla işaret etmek, Hıristiyanların selâmı da elle işaret etmektir."

---

[223] **Tirmizî**, İsti'zân, 31/2728.

[224] **Tirmizî**, İsti'zân, 7/2695. Bu Hadîsin râvilerinden **İbn Lehîa** zayıftır. Ancak **Nesaî** aynı Hadîsi, ceyyid bir senedle tahric etmiştir.

Bu rivâyetlerden ikincisini **Tirmizî** tahric etti, ilkini de **Rezîn** zikretti.

٤٨٦٥ـــ (ت ـــ ابن كنانة بن عباس بن مرداس السلمي) عن أبيه عن جده قال: « ضحك رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ، فقال له أبو بكر - أو عمر - : أضحك الله سِنَّك... وساق الحديث».

أخرجه أبو داود ، ولم يذكر(وساق الحديث).

4.865- İbn Kinâne b. Abbas b. Mirdâs se-Sülemî[225], babası[226] vasıtasıyla dedesinden rivâyet eder:

"Bir gün Rasûlullah (as.) güldü, Hz. Ebû Bekir veya Ömer, kendisine;

"- Allah yüzünü güldürsün!..." dediler.

Sonra **Ebû Davud;** "Râvi, hadîsin tamamını sevk etti" dedi, ama onu zikretmedi.[227]

İZAH

"Allah yüzünü güldürsün!" cümlesi, Allah daima seni sevindirsin, yüzün hep gülsün anlamındadır. Bura zikredilen olayın, Arafat'ta Hz. Peygamber'in ümmetine olan duası sırasında cereyan ettiği rivâyet edilir.

Bu hadîsin râvisi **İbn Kinâne** zayıftır. **Buharî**, onun rivâyetinin sahîh olmadığını söylemiştir.

---

[225] **Abdullah b. Kinâne b. Abbas b. Mirdâs es-Sülemî**: Meşhur sahabî Abbas b. Mirdâs'ın torunudur. Hz. Peygamber'in Arafat duasını babası vasıtasıyla dedesinden rivâyet eder. Ancak **Buharî** bu hadîsin sahîh olmadığını söyler.

[226] **Kinâne b. Abbas b. Mirdâs es-Sülemî**: Tâbiîlerdendir. Hz. Peygamber'in Arafat'ta ümmeti için yapmış olduğu dua ile ilgili olarak **Ebû Davud** ve **İbn Mâce**'de tahric edilen hadîsi babası Abbas'tan rivâyet etmiş, ama **Buharî** bu hadîsin sahîh olmadığını söylemiştir. **İbn Hibbân**, Kinâne hakkında şöyle der: "***O cidden münkeru'l-hadîs biridir. Rivâyetindeki karışıklık ondan mı, babasından mı, yoksa her ikisinden mi kaynaklandığını bilmiyorum. Kinân delil olmaktan sakıttır.***" **İbn Hacer** de onun meçhûl olduğunu söyler.

[227] **Ebû Davud**, Edeb, 168/5234.

الفرع الخامس

في السلام على أهل الذمة

5- EHL-İ ZİMMETE SELÂM

٤٨٦٦ـ (خ م ط د ت ـ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أَنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال: «إذا سلّم عليكم اليهودُ فإنما يقول أحدهم: السَّام عليك فقل: وعليك». أخرجه الجماعة إلا النسائي.

4.866- Abdullah b: Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Yahudilerden biri size selâm verdiğinde, *'Essâmu aleyke'* diyecek olursa, sen de *'Ve aleyke'* diye karşılık ver!"[228]

İZAH

"Sâm", kitap ehlinden bazılarının Müslümanlara karşı selâm yerine kullandıkları ve **"ölüm"** manasına gelen bir kelimedir. Burada **"selâm"** kelimesi, çarpıtılarak **"sâm"** kelimesi kullanılmaktadır ve biraz da İslâm'ın selâmlaşma şekli ile de alay manası vardır. Selâm, duâ ve selâmet manasında bir cümle iken, kitap ehlinin bu selâmı, **"üzerinize ölüm yağsın!"** anlamında bir bedduâdır. Buna karşı da Hz. Peygamber, sadece **"Ve aleyküm!"** demeyi, yani **"Size de!"** şeklinde mukabele etmeyi, **"ölüm ve felâket"** gibi kötü lafızları yine de ağza almamayı tavsiye etmektedir. Şüphesiz ki bu rivâyet, Hz. Peygamber'in ahlâkî karakterini gösteren örneklerden biridir.

٤٨٦٧ـ (خ م د ت ـ أنس بن مالك رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال: « إذا سلّم عليكم أهل الكتاب ، فقولوا : وعليكم ». أخرجه البخاري ومسلم.

---

[228] **Buharî**, İsti'zân, 22; İstitâbe, 4; **Müslim**, Selâm, 4/8; **Muvatta**, Selâm, 2/3; **Ebû Davud**, ;Edeb, 149/5206; **Tirmizî**, Siyer, 41/1603.

وفي رواية لمسلم وأبي داود : « أن أصحاب النبيّ صلى الله عليه وسلم قالوا للنبيّ صلى الله عليه وسلم : إن أهلَ الكتاب يُسلّمون علينا فكيف نَرُدُّ عليهم ؟ قال : **قولوا : وعليكم** ».

وفي رواية للبخاري قال: «مرّ يهوديّ برسول الله صلى الله عليه وسلم، فقال: السَّامُ عليك، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **وعليك** ثم قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: **أتدرون ماذا قال هذا؟ قال: السَّامُ عليك**، قالوا: يا رسولَ الله، ألا نقتُله؟ قال: **لا، إذا سلّم عليكم أهل الكتاب فقولوا: وعليكم**».

وفي رواية الترمذي : « أن يهوديا أتى على رسول الله صلى الله عليه وسلم وأصحابه ، فقال : السَّامُ عليكم ، فردَّ عليه القوم ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **هل تدرون ما قال [هذا]** ؟ قالوا: الله ورسولُهُ أعلم ، سلّم يا رسولَ الله ، قال : **ولكنه قال : كذا وكذا ، رُدُّوه عليَّ** ، فردُّوه ، فقال: **قلتَ : السَّامُ عليكم** ؟ قال : نعم ، قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم عند ذلك : **إذا سلّم عليكم أحد من أهل الكتاب فقولوا : عليك ما قلت** ، قال : { وَإِذَا جَاؤُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللهُ } [المجادلة : ٨] ».

4.867- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kitap ehli size selâm verdiğinde, sizler de *'Ve aleyküm!'* deyin!"[229]

RİVÂYETLER

Bu rivâyet, **Buharî** ve **Müslim**'indir.

Müslim'in diğer bir rivâyeti ile **Ebû Davud**'un rivâyeti de şöyledir:

"Hz. Peygamber'in ashâbı, kendisine şöyle dediler:

"- Kitap ehli bize selâm veriyor, onların selâmına nasıl karşılık verelim?"

"- *Ve aleyküm!* deyin!" buyurdu.

Buharî'nin diğer bir rivâyeti ise şöyledir:

---

[229] **Buharî**, İsti'zân, 22; **Müslim**, Selâm, 4/6; **Ebû Davud**, Edeb, 149/5207; **Tirmizî**, Tefsir, 58/3301.

"Bir Yahudi, Hz. Peygamber'e rastladı ve O'na;

"- Essâmu aleyke!" dedi. Rasûlullah (as.) da;

"- Ve aleyke!" diye karşılık verdi. Sonra da yanındakilere;

"- Bu adam ne dedi, biliyor musunuz? *'Ölüm, senin üzerine olsun!'* dedi" diye söyledi. Ashâbı da;

"- Onu öldürelim mi, ey Allah'ın Rasûlü?" dediler. Hz. Peygamber;

"- Hayır! Kitap ehli size selâm verince, siz sadece *'Ve aleyküm!'* deyin!" buyurdu.

Tirmizî'nin rivâyetine göre de; bir Yahudi, Hz. Peygamber ve ashâbının bulunduğu yere geldi ve onlara;

"- Essâmu aleyküm!" dedi. İnsanlar, onun (normal selâm verdiğini sanarak) selâmını aldılar. Rasûlullah (as.);

"- Bu adam ne dedi, biliyor musunuz?" diye sorunca, ashâbı;

"- Gerçi doğrusunu Allah ve Rasûlü bilir, ama selâm verdi ey Allah'ın Rasûlü!" dediler. Hz. Peygamber;

"- O adam şöyle şöyle söyledi. Onu bana getirin!" buyurdu. Adamı getirdiler. Hz. Peygamber ona;

"- Sen *'Essâmu aleyküm!'* dedin, değil mi?" diye sorunca, adam;

"- Evet" dedi. O zaman Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"- Kitap ehlinden biri size selâm verdiğinde, siz *'Aleyke ma kulte'* (yani söylediğin şey senin de üzerinde olsun!) **diye mukabele edin!"**

Sonra Rasûlullah (as.); ***"Onlar sana geldiklerinde, seni Allah'ın selâmlamadığı bir şekilde selâmlıyorlar"***[230] âyetini okudu.

٤٨٦٨ــ (خ م ت ــ عائشة رضي الله عنها) قالت : « دخل رهط من اليهود على رسولِ الله صلى الله عليه وسلم ، فقالوا : السَّام عليك ، قالت عائشة : ففهمتُها ، فقلت : عليكم السَّام واللعنةُ ، قالت: فقال رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم : **مهلا يا عائشة إن اللّه يحب الرِّفقَ في الأمر كلّه** ، فقلت : يا رسولَ اللّه، ألم تسمع ما قالوا ؟ قال رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم : **قد قلتُ : وعليكم**».

[230] Mücâdele, 8.

وفي رواية بنحوه ، وفيه « **إن الله رفيق يُحبُّ الرِّفْق في الأمر كلّه** ».

وفي رواية : قال : قال رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم : « **قد قلت : عليكم** » ولم يذكر الواو.

أخرجه البخاري ومسلم. وللبخاري : « أن اليهود أتوا النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، فقالوا : السَّام عليك ، فقال : **وعليكم**، فقالت عائشة : السَّامُ عليكم ، ولعنكم اللّه ، وغضب عليكم ، فقال رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم : **ياعائشةُ عليك بالرفق ، وإيَّاك والعُنْفَ والفُحشَ** ، قالت: أوَ لَمْ تسمع ما قالوا ؟ قال : **أوَ لَم تسمعي ما قلْتُ ؟ رَدَدْتُ عليهم ، فَيُستجابُ لي فيهم ، ولا يستجاب [لهم] فيَّ** ».

ولمسلم قال: «أتى النبيَّ صلى الله عليه وسلم ناس من اليهود فقالوا: السَّامُ عليك يا أبا القاسم، قال: **وعليكم**، قالت عائشة: بل عليكم السَّامُ والذَّامُ، فقال رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم: **يا عائشةُ، لا تكوني فاحشة** فقالت: أما سمعتَ ما قالوا؟ فقال: **أوَ لَيس قد رَدَدْتُ عليهم الذي قالوا؟ قُلْتُ: وعليكم**».

وفي أخرى نحوه ، غير أنه قال : « فَفَطِنَت بهم عائشة ، فَسَبَّتهم فقال رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم: **مَهْ يا عائشة ، فإن اللّه لا يُحب الفُحشَ ولا التَّفَحُّشَ** ».

وزاد: فأنزل اللّه عز وجل **{وإذا جاؤوكَ حَيَّوْكَ بما لم يُحَيِّكَ به اللّهُ }**.وأخرج الترمذي الأولى.

4.868- Hz. Âişe anlatıyor:

"Bir gurup Yahudi, Hz. Peygamber'in yanına geldi ve;

"- *Essâmu aleyke!"* dediler. Ben onların ne söylediklerini anladım ve;

"- *Aleykümü's-Sâm ve'l-La'net!"* (yani ölüm de, la'net de sizin üzerinize olsun!) dedim. Rasûlullah (as.) hemen;

"- Yavaş ol ya Âişe! Şüphesiz ki Allah, her işte yumuşak olmayı sever" buyurdu. Ben kendisine;

"- Ne söylediklerini duymadın mı, ey Allah'ın Rasûlü?" deyince;

"- **Ben de** *'Ve aleyküm!'* (yani size de!) **dedim ya!"** cevabını verdi.[231]

RİVÂYETLER

Buna benzer bir rivâyette de; **"Şüphesiz ki Allah yumuşaktır, her işte yumuşak huylu olmayı sever"** dediği kaydedilir.

Diğer bir rivâyette de, Rasûlullah (as.); *"Aleyküm!"* dedi diye zikredilir, baştaki "**vav**" harfini kaydetmezler.

Bunları **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Buharî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Yahudiler Hz. Peygamber'e geldiler ve; *'Essâmu aleyke!'* dediler. Hz. Peygamber de; *'Ve aleyküm!'* dedi. Bunu duyan Hz. Âişe;

"- *Essâmu aleyküm ve leanekümüllâh ve ğadebe aleyküm!"* (yani "Ölüm sizin üzerinize olsun! Allah size la'net eylesin! Allah'ın gazabı üzerinize olsun!")" dedi. Hz. Peygamber hemen araya girdi ve;

"- **Yumuşak ol, ya Âişe! Şiddetten ve aşırılıktan sakın!"** dedi. Hz. Âişe;

"- Ama ne dediklerini duymadın mı?" diye karşılık verince, Hz. Peygamber;

"- **Benim ne söylediğimi sen duymadın mı? Ben onların sözlerini kendilerine iâde ettim. Benim onlar hakkındaki sözüm kabul edilir, ama onların benim hakkımdaki sözleri kabul edilmez"** buyurdu.

Müslim'in diğer bir rivâyeti de şu şekildedir:

"Yahudilerden bir gurup insan Hz. Peygamber'e geldi ve;

"- *Essâmu aleyke, ya Ebâ'l-Kasım!"* dediler. Hz. Peygamber sadece;

"- *Ve aleyküm!"* dedi. Hemen Hz. Âişe;

"- *Bel, aleykümü's-Sâm ve'z-Zâm!"* (yani, "ölüm ve her türlü felâket bilâkis sizin üzerinize olsun!") dedi.

Rasûlullah (as.) hemen müdahale etti;

"- **Aşırı gitme ya Âişe!"** dedi. O zaman Hz. Âişe;

---

231 **Buharî**, İsti'zân, 22; Cihâd, 98; Edeb, 35, 38; Daavât, 58, 62; İstitâbe, 4; **Müslim**, Selâm, 4/10; **Tirmizî**, İsti'zân, 12/2701.

"- Ne dediklerini duymadın mı?" deyince, Rasûlullah (as.);

"- Onların söylediklerine ben cevap vermedim mi? Ben de onlara; *'Ve aleyküm!'* dedim ya!" buyurdu.

Müslim'in buna benzer başka bir rivâyeti daha vardır. Orada "**Âişe** onların söylediklerini anladı, hemen kendilerine karşılık verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber de;

"- Yavaş ol, ya Âişe! Şüphesiz ki Allah çirkin ve kötü sözü sevmez" buyurdu. Sonra da şu âyetin nâzil olduğu ilâve edildi:

"Onlar sana geldiklerinde, seni Allah'ın selâmlamadığı bir şekilde selâmlıyorlar."

٤٨٦٩ـــ (م ــ جابر بن عبد الله رضي الله عنهما) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم: سلَّم عليه ناس من يهود ، فقالوا: السَّامُ عليكَ يا أبا القاسم، فقال: «وعليكم» فقالت عائشة وغَضِبَت: ألم تسمع ماقالوا؟ قال: «بلى، قد سمعْتُ، فَرَدَدْتُ عليهم، وانا نُجَابُ عليهم، ولا يُجَابُون علينا». أخرجه مسلم.

4.869- Cabir b. Abdullah'tan rivâyet edilmiştir:

"Yahudilerden bir gurup insan, Rasûlullah'a (as.);

"- Essâmu aleyke ya Ebâ'l-Kasım!" diye selâm vermişlerdi. Hz. Peygamber sadece;

"- Ve aleyküm!" dedi. Hz. Âişe kızdı ve;

"- Ne söylediklerini duymadın mı?" diye sordu. Hz. Peygamber;

"- Evet duydum ve onlara cevap da verdim. Bizim onlar hakkındaki sözlerimiz kabul edilir, ama onlar bizim hakkımızdaki sözleri kabul edilmez" buyurdu.[232]

٤٨٧٠ـــ (م د ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « لا تَبْدَؤوا اليهودَ ولا النصارى بالسلام ، وإذا لقيتم أحدَهم في طريق فاضطرُّوه إلى أضيَقِه».

---

[232] **Müslim**, Selâm, 4/12.

وفي رواية « **فإذا لقيتم أهل الكتاب** » ، وفي أخرى « **اليهود** ». وفي أخرى «**فإذا لقيتموهم**» ولم يُسَمِّ أحدا من المشركين.

أخرجه مسلم وأخرج الترمذي الأولى. وفي رواية أبي داود : قال سهيل بن أبي صالح : «خرجت مع أبي إلى الشام ، فجعلوا يَمُرُّون بصوامعَ فيها نصارى ، فيُسلِّمُون عليهم ، فقال أبي : لا تَبْدَؤوهم بالسلام، فإن أبا هريرة حدَّثنا عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : **لا تبدؤوهم بالسلام، وإذا لقيتموهم في الطريق ، فاضطَرُّوهم إلى أضيَق الطريق** ».

4.870- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Yahudilere ve Hıristiyanlara siz önce selâm vermeyin! Yolda onlardan birine rastlarsanız, onu yolun dar tarafından geçmeye zorlayın!"[233]

RİVÂYETLER

Bu hadîsin bir rivâyetinde **"Kitâp ehline rastlarsanız"**, diğer bir rivâyetinde **"Bir Yahudiye rastlarsanız"**, başka bir rivâyetinde de müşriklerden kimsenin ismini vermeden sadece **"Onlara rastladığınızda"** denir.

Bunları **Müslim** tahric etti. İlk rivâyeti **Tirmizî** de tahric etti.

Ebû Davud'un rivâyetinde Süheyl b. Ebî Salih şöyle dedi:

"Babamla birlikte Şam'a gitmiştim. İnsanlar, içinde Hıristiyanların bulunduğu manastırlardan geçiyor ve onlara selâm veriyorlardı. Babam dedi ki:

"Onlara önce siz selâm vermeyin! Çünkü Ebû Hureyre bize, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini rivâyet etti:

"Onlara önce siz selâm vermeyin! Yolda onlara rastladığınızda, kendilerini yolun dar tarafından geçmeye zorlayın!"

---

[233] **Müslim**, Selâm, 4/13; **Tirmizî**, İsti'zân, 12/2700; **Ebû Davud**, Edeb, 149/5205.

İZAH

Ehl-i kitap mensuplarına onlardan önce selam vermek konusu her ne kadar tartışma konusu olmuş ise de bunun haram olduğu söylenemez. Muhatabın durumuna göre hareket edilmesi uygun olur. Allah'ın selamını reddetmesi veya onunla alay etmesi muhtemel olan kişilere selam verilmemesi, anlaşılabilir bir durumdur. Selamı dürüstçe alması muhtemel olanlara selam vermekte de bir sakınca olmasa gerektir.

Yolda onlardan biriyle karşılaşıldığında, onu yolun dar yerinden geçmeye zorlamak ise, muhtemelen bir güvenlik tedbiri olarak düşünülmüş olabilir. Kendisi dar bir mekâna sıkıştırılacak olursa, tecavüze uğraması halinde kaçıp kurtulması zor olabilir. Hareket alanının geniş olması için de, kendisinin yolun geniş tarafını kullanması daha doğrudur. Eğer sebep bu ise, hadîsteki bu ifadenin genel bir ilke değil, o dönemin şartları ile ilgili bir emniyet tedbiri olduğunu da söylemek gerekir.

٤٨٧١ــ (خ م ت ــ أسامة بن زيد رضي الله عنهما) : « أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم مَرَّ بمجلس فيه أخلاط من اليهود والمسلمين ، فسلّم عليهم ». هذا طرف من حديث طويل قد أخرجه البخاري ومسلم ، وهو مذكور في « **كتاب اللواحق** » من آخر الكتاب.

وقد أخرج الترمذي منه هذا الطرف في السلام لحاجته إليه.

4.871- Üsâme b. Zeyd'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber, içinde Yahudilerin ve Müslümanların karışık olarak oturduğu bir meclise uğradı ve onlara selâm verdi."[234]

RİVÂYETLER

Bu hadîs, **Buharî** ve **Müslim**'in rivâyet ettiği uzun bir hadîsin bir parçasıdır, bu da **Kitabu'l-Levâhık**'da gelecektir.[235]

Yukarıdaki rivâyeti de **Tirmizî** tahric etmiştir.

---

[234] **Buharî**, Cihâd, 127; Tefsir, 3/15; Merdâ,15; Libâs, 98; Edeb, 115; İsti'zân, 20; **Müslim**, Cihâd, 40/116; **Tirmizî**, İsti'zân, 13/2702.

[235] Bkz., Hadîs no; 9471.

الفرع السادس

في السلام على من يبول أو يتغوط أو من ليس على طهارة

6- KÜÇÜK VEYA BÜYÜK ABDEST BOZANA VEYA TEMİZ OLMAYANA SELÂM VERMEK

٤٨٧٢ـ (م ت د س ـ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) : « أن رجلا مَرَّ ورسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم يَبُول، فسلَّم عليه ، فلم يرُدَّ عليه ». أخرجه مسلم والترمذي وأبو داود والنسائي ، وزاد «**السلام** ». وقال الترمذي : إنما يكره هذا إذا كان على الغائط والبول.

وفي رواية أبي داود قال نافع : « انطلقتُ معَ ابنِ عمرَ في حاجة [إلى ابن عباس] ، فقضى ابنُ عمر حاجتَهُ ، وكان من حديثه يومئذ ، أن قال : مَرَّ رجل في سِكَّة من السِّكك ، فَلَقِيَ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم وقد خرج من غائط - أو بول - فسلَّم عليه الرجل ، فلم يَرُدَّ عليه ، حتى إذا كادَ الرجلُ أنْ يَتَوَارَى في السِّكَّة ، ضربَ رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم بيديه على حائط ، ومسح بهما وجهه ، ثم ضرب ضربة أخرى فمسح ذراعيه ، ثم رَدَّ عليه السلام ، وقال : **لم يمنعْني أن أرُدَّ عليكَ السلام أولا ، إلا أني لم أكُنْ على طُهْر**».

وفي أخرى له قال : أقبل رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم من الغائط فَلَقِيَه رجُل عند بئر جَمَل، فَسلَّم عليه ، [فلم يَرُدَّ عليه] رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم ، حتى أقبل على الحائط فوضع يده على الحائط ، ثم مسح وجهه ويديه ، ثم رَدَّ رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم على الرجل السلامَ.

4.872- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber küçük abdestini bozarken, oradan bir adam geçti ve kendisine selâm verdi, ama Rasûlullah (as.) onun selâmını almadı."[236]

---

[236] **Müslim**, Hayız, 115/370; **Ebû Davud**, Tahâret, 8/16; 122/330,31; **Tirmizî**, Tahâret, 67/90; **Nesaî**, Tahâret, 33.

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim, Tirmizî, Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

Tirmizî; "Büyük ve küçük abdest bozarken selâm mekruhtur" der.

Ebû Davud'un bir rivâyetinde Nâfi' şöyle dedi:

"Bir ihtiyaç sebebiyle İbn Ömer'le birlikte İbn Abbas'a gitmiştim. İbn Ömer, ihtiyacını gördü. İbn Ömer, o günkü konuşmasında şöyle dedi:

"Adamın biri yolda büyük –veya küçük- abdestini bozmakta olan Hz. Peygamber'e rastlamış ve O'na selâm vermişti, ama Hz. Peygamber selâmını almamıştı. Nihayet adam yolda gözden kayboluyordu ki, Hz. Peygamber işini bitirdi, ellerini taşa vurdu ve yüzünü meshetti, sonra bir daha vurdu, bun sefer de kollarını meshetti. Sonra da adamın selâmını aldı ve şöyle dedi:

"Başlangıçta selâmını almamı, temiz olmamam engelledi."

Yine **Ebû Davud'**un diğer bir rivâyeti şu şekildedir:

"Hz. Peygamber abdestini bozmaktan yeni gelmişti ki, bir adam Bi'r-i Cemel'in yanında kendisine rastladı, selâm verdi. Ama Rasûlullah (as.), bir duvara gidip elini duvara vurmadan, sonra da yüzünü ve kollarını meshetmeden adamın selâmını almadı. Bunları yaptıktan sonra da adamın selâmını aldı."

İZAH

Ebû Davud'un **Nâfi'**den tahric ettiği bu rivâyet zayıftır. Çünkü râvilerden **Muhammed b. Sâbit**'in münker rivâyetleri görülmüştür.

Hz. Peygamber'e selâm verdiği belirtilen sahabînin, **Ebû Cüheym** olduğu rivâyet edilir.

"**Selâm**", aynı zamanda Allah'ın isimlerindendir. Binâenaleyh abdest bozarken selâm alıp vermek doğru değildir. Nitekim Hz. Peygamber de, abdest bozarken kendisine verilen selâmı almamıştır.

Selâm'ın abdestsiz olarak alınıp verilmesinde ise bir sakınca yoktur. Çünkü selâm alıp vermek, namaz gibi abdeste bağlı olmayan bir iştir. Her ne kadar **Ebû Davud'**un rivâyetinde Hz. Peygamber'in teyemmüm yapmadan verilen selâmı almadığı belirtiliyorsa da, **Ebû**

Davud'un da işaret ettiği üzere bu hadîs, delil olamayacak derecede zayıftır. Bu uygulamanın, ***"Ey iman edenler, namaza kalkmak istediğinizde yüzünüzü yıkayın..."***[237] şeklindeki abdest âyetiyle nesh edildiği de söylenmiştir.

٤٨٧٣ـ (خ م د س ــ **أبو الجهيم** رضي اللّه عنه) قال : « أقبلَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم من نحو بئر جَمَل ، فَلقِيَه رجل ، فسلَّم عليه ، فلم يَرُدَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم ، حتى أقبل على الجدار ، فمسح بوجهه ويديه ، ثم رَدَّ عليه السلام » أخرجه النسائى

وفي رواية البخاري ومسلم وأبي داود : قال عمير مولى ابن عباس : « أقبلْتُ أنا وعبد اللّه بن يسار – مولى ميمونةَ زوجِ النبي صلى الله عليه وسلم – حتى دخلنا على أبي الجُهَيم بن الحارث بن الصِّمَّة الأنصاري ، فقال أبو الجهيم : أقبل رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم... وذكر الحديث ».

4.873- Ebû'l-Cüheym'den rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber, Bi'r-i Cemel tarafından geliyordu. Kendisine biri rastladı ve selâm verdi. Hz. Peygamber bir duvarın önüne gelip elini duvara vurarak kollarını ve yüzünü meshetmeden adamın selâmını almadı, bunları yaptıktan sonra selâmını aldı."[238]

RİVÂYETLER

Bunu **Nesaî** tahric etti.

Buharî, Müslim ve **Ebû Davud**'un rivâyetine göre; İbn Abbas'ın âzâdlısı Umeyr[239] şöyle anlatmış:

---

[237] Mâide, 6.

[238] **Buharî**, Teyemmüm, 3; **Müslim**, Hayız, 29/371; **Ebû Davud**, Tahâret, 122/329; **Nesaî**, Tahâret, 194.

[239] **Ebû Muhammed, Umeyr b. Abdullah el-Hîlâlî el-Medenî**: ö. 104/722. Medîneli tâbiîlerdendir. Ümmü'l-Fadl'ın veya oğlu İbn Abbas'ın âzâdlısıdır. Abdullah b. Abbas, Üsâme b. Zeyd ve Abdullah b. Yesâr'dan rivâyet eder. Kendisinden İsmail b. Recâ ez-zübeydî ve Abdurrahman b. Hürmüz el-A'rac rivâyet ettiler. Sikadır; rivâyetleri **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Nesaî**'de tahric edilmiştir. **Medîne**'de vefat etti.

"Ben ve Rasûlullah'ın (as.) zevcesi Meymûne'nin âzâdlısı Abdullah b. Yesâr[240] birlikte geldik, Ebû'l-Cüheym b. el-Hâris b. es-Sımme el-Ensarî'nin yanına vardık. Ebû'l-Cüheym; *"Hz. Peygamber, Bi'r-i Cemel tarafından geliyordu..."* diyerek hadîsi rivâyet etti.

٤٨٧٤ــ (د س ــ المهاجر بن قنفذ رضي اللّه عنه) : « أنه أتى النبيَّ صلى اللّه عليه وسلم وهو يبول ، فسلَّم عليه ، فلم يردَّ عليه حتى توضَّأَ ، ثم اعتذر إليه ، وقال : **إني كرهتُ أن أذكر اللّه إلا على طُهْرٍ – أو قال: على طهارة»**. أخرجه أبو داود. وأخرجه النسائي إلى قوله : « حتى توضَّأ ، وقال : **فلما توضأ رَدَّ عليه** ».

4.874- el-Muhacir b. Kunfuz[241], Hz. Peygamber küçük abdestini bozarken O'nun yanına gitmiş, selâm vermiş, ama Hz. Peygamber işini bitirip abdest almadan selâmını almamış, sonra da şu mazereti göstermiş:

"Ben, Yüce Allah'ı, temiz olmadığım zamanlarda zikretmekten hoşlanmıyorum."[242]

RİVÂYETLER

Bunu **Ebû Davud** tahric etti.

Nesaî de; **"...abdest almadan selâmını almadı"** cümlesine kadar olan kısmı tahric etti, sonra da; **"abdest alınca, selâmını aldı"** dedi.

---

[240] **Abdullah b. Yesâr el-Medînî**: Medîneli tabiîlerdendir. Süleyman b. Yesâr'ın kardeşidir. Hz. Peygamber'in zevcesi Meymûne'nin âzâdlısıdır. Kendisinden Medîneliler rivâyet etmiştir.

[241] **Muhâcir b. Kunfuz b. Umeyr el-Kuraşî et-Teymî**: Sahabîdir. Asıl isminin Amr b. Halef olduğu, Muhâcir'in ise lakabı olduğu rivâyet edilir. Hz. Peygamber'in yanına hicret etmiş ve Hz. Peygamber de; "**bu, hakkıyla muhâcirdir**" demişti. Bu yüzden adı Muhâcir olarak yayıldı. Son derece cömertti, câhiliye döneminde de cömertliğiyle ünlüydü. Hz. Peygamber'den sonra **Basra**'da ikamet etti ve orada vefat etti. Hadîsi **Ebû Davud, Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

[242] **Ebû Davud**, Tahâret, 8/17; **Nesaî**, Tahâret, 6.

الفصل العاشر
في المصافحة

X- MUSÂFAHA

٤٨٧٥ـ (خ ت ـ قتادة) قال: « قلتُ لأنس بن مالك رضي اللّه عنه: أكانت المُصافحة في أصحابِ رسول اللّه صلى الله عليه وسلم؟ قال: نعم». أخرجه البخاري والترمذي.

4.875- Katâde'den rivâyet edilmiştir: Enes b. Mâlik'e;

"- Rasûlullah'ın (as.) ashâbı musâfaha yapar mıydı?" diye sordum.

"- Evet!" dedi.[243]

İZAH

"Musâfaha", tokalaşmak demektir. Gerek Hz. Peygamber ve gerek ashâb-ı kirâm, çeşitli vesilelerle tokalaşmışlar ve tokalaşmaya da teşvik etmişlerdir. Hatta Hz. Peygamber biriyle el sıkıştığında, karşısındaki elini çekmeden kendi elini çekmediği de bilinmektedir. Bu itibarla tokalaşmayı müstahab ve sünnet addedenler vardır.

Şüphesiz ki tokalaşma da, selâm gibi insanî ve medenî ilişkinin gerektirdiği âdâbdandır.

٤٨٧٦ـ (د ـ أنس بن مالك رضي اللّه عنه) قال : « لما جاء أهل اليمن قال رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم : قد جاءكم أهلُ اليمن ، وهم أوّلُ من جاء بالمُصافحة ». أخرجه أبو داود.

4.876- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Yemenliler gelince, Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Size Yemenliler geldi; onlar ilk defa musâfaha yapanlardır."[244]

---

[243] **Buharî**, İsti'zân, 27; **Tirmizî**, İsti'zân, 31/2729.

٤٨٧٧ــ (ت ــ **عبد الله بن مسعود** رضي الله عنه) عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : «**من تمام التحية: الأخْذُ باليد** ». أخرجه الترمذي.

4.877- Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet eder:

"El sıkışmak, selâmlaşmanın tamamlanması cümlesindendir."[245]

٤٨٧٨ــ (د ــ **أيوب بن بشير بن كعب العدوي**) عن رجل من عَنَزَة أنه قال : «قلتُ لأبي ذَرٍّ حيثُ سُيِّرَ من الشام: إني أُريدُ أن أسألكَ عن حديث من حديث رسول الله صلى الله عليه وسلم، قال: إذا أُخْبِرُكَ به، إلا أن يكون سِرّاً ، قلت : إنه ليس بسرٍّ : هل كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يُصَافِحُكم إذا لَقِيتُمُوه؟ قال: ما لقيتُه قط إلا صافحني، وبعثَ إليَّ ذات يوم، ولم أكُنْ في أهلي ، فجئتُ ، فأُخْبِرْتُ أنه أرسل إليَّ، فأتيتهُ وهو على سَرِيره فالتزمني فكانت تلك أجودَ وأجودَ». أخرجه أبو داود.

4.878- Eyyub b. Büşeyr b. Kâ'b el-Adevî[246], Aneze kabilesinden bir adamdan rivâyet ediyor:

"Ebû Zer Şam'dan gönderildiğinde, ben ona;

"- Sana Rasûlullah'ın (as.) hadîsinden bir şey sormak istiyorum" dedim. O da;

"- (Hz. Peygamber'e âit bir) sır olmaması kaydıyla sana cevap veririm" dedi. Ben de;

"- Sır değildir. Rasûlullah'la (as.) karşılaştığınızda sizinle musâfaha yapar mıydı?" diye sordum. Şu cevabı verdi:

"- Her karşılaştığımda benimle musâfaha yaptı. Hatta bir gün bana haber göndermişti, ben evde değildim. Eve gelince,

---

[244] **Ebû Davud**, Edeb, 153/5213.

[245] **Tirmizî**, İsti'zân, 31/2730. Hadîsin senedi zayıftır.

[246] **Eyyub b. Büşeyr b. Kâ'b el-Adevî el-Basrî**: **İbn Hibbân** her ne kadar onu *Sikat*'ına almışsa da meçhûl kabul edilir. Fudayl b. Talha'dan rivâyet etmiştir, ki fudayl da meçhûldür. Kendisinden de Halid b. Zekvân rivayet etmiştir. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

Rasûlullah'ın (as.) beni istediği söylendi. Ben hemen yanına vardım. Kendisi sedirin üzerinde oturuyordu. Hemen beni kendine doğru çekti ve sarıldı Bu, çok çok güzeldi."[247]

٤٨٧٩ـ (د ت ـ **البراء بن عازب** رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**إذا التقى المسلمان فتصافحا ، وحمدا الله ، واستغفراه ،غُفر لهما** ».

وفي رواية قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « **ما من مسلمين يلتقيان. فيتصافحان، إلا غُفرَ لهما قَبْلَ أن يَتفرّقا** ». أخرجه أبو داود ، وأخرج الترمذي الثانية.

4.879- el-Berâ' b. Âzib'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"İki Müslüman karşılaştıklarında musâfaha yaparlar, Allah'a hamd eder ve istiğfarda bulunurlarsa, mağfiret edilirler."[248]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet de şöyledir:

"İki Müslüman karşılaştığı zaman musâfaha ederlerse, daha birbirlerinden ayrılmadan mağfiret olunurlar."

Bunları **Ebû Davud** tahric etti. İkincisini **Tirmizî** de tahric etti.

٤٨٨٠ـ (ط ـ **عطاء بن أبي مسلم الخراساني**) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**تصافحوا يذهب الغلُّ ، وتهادَوْا تَحَابُّوا ، وتذهب الشحناء** ». أخرجه الموطأ.

4.880- Atâ b. Ebî Müslim el-Horasânî[249], Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet ediyor:

---

[247] **Ebû Davud**, Edeb, 154/5214.

[248] **Ebû Davud**, Edeb, 153/5211-12; **Tirmizî**, İsti'zân, 31/2727.

[249] **Atâ b. Ebî Müslim (Abdullah) el-Belhî el-Horasânî**: 50-135/670-752. Mühelleb b. Ebî Sufra'nın âzâdlısıdır. Aslen Horasanlıdır, **Şam**'da ikamet etmiştir. İbnu'l-müseyyeb ve Urve'den rivâyet etmiştir. Kendisinden de Mâlik ve Şu'be rivâyette bulunmuştur. Sika olmakla birlikte sahabeden rivâyette tedlis yapardı.

"Birbirinizle musâfaha ediniz ki, kalplerdeki kin duygusu zâil olsun. Hediyeleşin ki, sevişesiniz ve düşmanlık duygularınız yok olsun!"[250]

الفصل الحادي عشر
في العُطاس والتثاؤب

و قد تقدَّم في كتاب الدعاء من حرف الدال ؛ أدعية العطاس.

XI- HAPŞIRMAK VE ESNEMEK

Aksırmakla ilgili dualar, daha önce Kitabu'd-Duâ bölümünde geçmişti.

٤٨٨١ــ (خ م د ت س ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) قال «عَطَسَ رَجلان عندَ رسول الله صلى الله عليه وسلم فشَمَّتَ أحَدَهما و لم يُشمِّت الآخرَ فقيل له فقال: **هذا حَمِدَ الله وهذا لم يَحْمَد الله**».

وفي أخرى : « فقال الذي لم يُشمِّتْهُ : يا رسولَ الله ، شَمَّتَّ هذا ، و لم تُشَمِّتْني؟ قال : **إنَّ هذا حَمِدَ الله ، ولم تحْمَد الله** ». أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود والترمذي.

4.881- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) yanında iki kişi hapşırmıştı. Hz. Peygamber birine **"Yerhamukellâh"** dedi, diğerine demedi. Kendisine bunun sebebi sorulduğunda;

"Bu, hapşırınca Allah'a hamd etti, ama öbürü hamd etmedi" buyurdu.[251]

---

[250] **Muvatta**, Hüsnü'l-Huluk, 4/16. Bu rivâyet mürseldir ve isnâdı da mu'daldır. Ancak **İbn Ömer** ve **Ebû Hureyre**'nin bu manada Hz. Peygamber'den rivâyetleri vardır.

[251] **Buharî**, Edeb, 127; **Müslim**, Zühd, 9/53; **Ebû Davud**, Edeb, 102/5039; **Tirmizî**, Edeb, 4/2742.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyete göre de; kendisine "**Yerhamukellâh**" denmeyen kişi;

"- Ey Allah'ın Rasûlü, ona '**Yerhamukellâh**' dedin, ama bana demedin!" diye söylemiş, Hz. Peygamber de;

"- O hapşırınca Allah'a hamd etti, ama sen hamd etmedin" karşılığını vermiş.

Hadîsi **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etti.

İZAH

Hapşırma halinde yapılacak duâlarla ilgili rivâyetler, daha önce Kitâbu'd-Duâ'da geçmişti.[252]

Hz. Peygamber, hapşıran insanın **"Elhamdü lillâh"** demesini, bunu duyanın da, ona; **"Yerhamukellâh"** diye karşılık vermesini tavsiye etmektedir. Verilen bu karşılığa da "***teşmît***" denir. ***Teşmît,*** bazı sahih rivâyetlerde, Müslüman'ın Müslüman üzerindeki hakları arasında zikredilir. **Teşmît**'in kelime anlamı; Allah seni, aleyhindeki bütün şamatalardan muhafaza etsin, demektir.

"**Yerhamukellâh**" lafzı, hayır ve bereket anlamında bir duâdır. Lafız olarak manası, Allah sana merhamet buyursun demektir.

Teşmît'in hüküm itibariyle farz, vâcib olduğu şeklinde rivâyetler varsa da, fukahanın ekserisine göre müstahaptır.

٤٨٨٢ـــ (م ـــ أبو بردة بن نيار رضي اللّه عنه) قال : « دخلتُ على أبي موسى وهو في بيتِ بنت الفضلِ بنِ عباس ، فعَطَسْتُ ، فلم يُشَمِّتْنِي ، وعَطَستْ فشَمَّتَها ، فرجعْتُ إلى أُمي فأخبرتُها ، فلما جاء [ها] قالت : عَطَسَ عندَكَ ابْني فلم تُشَمِّتْهُ ، وعَطَستْ فشَمَّتَّها ، فقال : إن ابنَكِ عطسَ فلم يَحْمدِ اللّه فلم أُشَمِّتْه ، وعَطَسَتْ ، فَحَمِدَتِ اللّه فشَمَّتُّها ، سمعتُ رسول اللّه صلى الله عليه وسلم يقول : **إذا عَطَسَ أحدُكم فحمد اللّه فشمِّتوه ، فإن لم يحمَد اللّه فلا تُشَمِّتوه**». أخرجه مسلم.

4.882- Ebû Burde b. Niyâr anlatıyor:

---

[252] Bkz., Hadîs no; 2336-2341.

"Ebû Musa, Fadl b. Abbas'ın kızının evinde bulunduğu bir sırada, onun yanına gitmiştim. Bir ara hapşırdım, bana *"Yerhamukellâh"* demedi, ama Fadl'ın kızı hapşırınca, ona *"Yerhamukellâh"* dedi. Annemin yanına döndüğümde bunu ona anlattım. Ebû Musa annemin yanına geldiğinde, annem bunu kendisine sordu;

"- Oğlum senin yanında hapşırdığı halde ona *'Yerhamukellâh'* demedin, ama Fadl'ın kızı hapşırınca ona *'Yerhamukellâh'* dedin!" diye konuştu. Ebû Musa şu cevabı verdi:

"- Evet, senin oğlun hapşırdı. Ama *'Elhamdu lillâh'* demediği için, ben de ona *'Yerhamukellâh'* demedim. Fadl'ın kızı hapşırınca ise *'Elhamdu lillâh'* dedi, ben de ona *'Yerhamukellâh'* diye karşılık verdim. Çünkü ben Rasûlullah'ın (as.);

"Biriniz hapşırdığında *'Elhamdu lillâh'* derse, siz de ona *'Yerhamukellâh'* diye karşılık verin! Şayet *'Elhamdu lillâh'* demezse, siz de *'Yerhamukellâh'* demeyin!" dediğini duydum."

İZAH

Bu rivâyete göre, hapşırınca ***"Elhamdu lillâh"*** demeyene, ***"Yerhamukellâh"*** diye karşılık vermeye de gerek yoktur.

Burada sözü edilen **Fadl'**ın kızından maksat, **Ümmü Gülsüm'**dür. **Ümmü Gülsüm**, önce **Hz. Hasan'**la evli idi. Ondan ayrılınca, **Ebû Musa'l-Eş'arî** ile evlendi. **Ebû Musa'**nın ölümü üzerine de **İmrân b. Talha** ile evlenmişti.

٤٨٨٣ـــ (ط ـــ عبد الله بن أبي بكر بن محمد بن عمرو بن حزم) عن أبيه قال : إن رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : « **إنْ عطس فَشَمِّتْهُ ، ثم إن عطس فَشَمِّتهُ ، ثم إن عطس فَشَمِّته، ثم إن عطس فقُل ، إنك مضنوك** ». وفي نسخة « **ثم إن عطَسَ فشمته : مرة ثالثة** ». ثم اتفقتْ النسخ ، فقال عبد الله بن أبي بكر : «لا أدري : أبعد الثالثة ، أو الرابعة ؟ ». أخرجه الموطأ.

4.883- Abdullah b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm, babasından rivâyet ediyor: Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Biri hapşırırsa, ona teşmît yap! Sonra yine hapşırırsa, yine teşmît yap! Bir daha hapşırırsa tekrar teşmît yap! Tekrar hapşıracak olursa, *'Sen nezle olmuşsun'* de!"[253]

RİVÂYETLER

Diğer bir nüshada ifade; **"Sonra yine hapşırırsa, üçüncü defa olarak ona teşmît yap!"** şeklindedir. Diğer sözlerde bütün nüshalar ittifak ederler.

Abdullah b. Ebî Bekr şöyle dedi:

"Hz. Peygamber son sözünü, üçüncü seferden sonra mı, yoksa dördüncü hapşırmadan sonra mı söyledi, bilemiyorum"

Hadîsi **Muvatta** tahric etti.

٤٨٨٤ــ (د ــ **أبو هريرة** رضي الله عنه) يرفعه – وفي رواية موقوفا – قال : «**شَمِّتْ أخاك ثلاثا ، فما زاد فهو زُكام** ». أخرجه أبو داود.

4.884 Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'e ref' ettiği –bir rivâyette de mevkûf olan- bir rivâyetinde şöyle dedi:

"Din kardeşini üç defa teşmît yap! Eğer üçten fazla hapşırırsa, o nezle olmuştur."[254]

٤٨٨٥ــ (د ت ــ **عبيد بن رفاعة الزرقي**) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم « **شَمِّتِ العاطسَ ثلاثا ، فإن زاد ، فإن شئتَ فشمِّته ، وإن شئتَ فلا** ».

أخرجه الترمذي ، وقال. هذا حديث غريب ، وإسناده مجهول ، وأخرجه أبو داود.

4.885- Ubeyd b. Rifâa ez-Zurakî'den[255] rivâyet edilmiştir:

---

[253] **Muvatta**, İsti'zân, 2/4. Bu rivâyet mürseldir, ancak şevâhidi bulunmaktadır.

[254] **Ebû Davud**, Edeb, 5/5034.

[255] **Ubeyd b. Rifâa b. Râfi' el-Ensârî ez-Zurakî el-Medenî**: Medîneli meşhur tâbiîlerdendir. Babasından rivâyet etmiştir. Kendisinden Ebû Ümeyye el-Ensârî rivâyette bulunmuştur. Hz. Peygamber'den mürsel rivâyeti de vardır; bu yüzden **Ebû Nuaym** onu sahabîler arasında zikreder. **Müslim** ve **İclî** ise tâbiîlerden olduğunu tasrih ederler. Sikadır.

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Hapşırana üç defa teşmîtte bulun! Daha fazla hapşıracak olursa, muhayyersin; istersen teşmît yap, istersen yapma!"[256]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Tirmizî** tahric etti ve şöyle söyledi:

"Bu hadîs garibdir, isnâdı da meçhuldür."

Aynı hadîsi **Ebû Davud** da tahric etti.

٤٨٨٦ـ (م د ت ـ سلمة بن الأكوع رضي الله عنه) أنه سمع النبيَّ صلى الله عليه وسلم - وعطس رجل عنده - فقال له : « **يرحمك الله** ، ثم عطس أخرى ، فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم : **الرجل مزكوم** » أخرجه مسلم والترمذي وأبو داود.

وفي رواية الترمذي : أنه قال له في الثالثة : « **أنت مزكوم** ». قال : وهو أصح من الأول.

4.886- Seleme b. el-Ekva', huzurunda hapşıran bir adama Hz. Peygamber'in;

"Yerhamukellâh!" dediğini işitmiş. Sonra adam yine hapşırınca, bu sefer Hz. Peygamber;

"- Adam nezle oldu!" buyurmuş.[257]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Müslim, Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etti.

Tirmizî'nin diğer bir rivâyeti; adam üçüncü defa hapşırınca, Hz. Peygamber; **"Sen nezle olmuşsun!"** dedi, şeklindedir. **Tirmizî;** "Bu rivâyetin, ilkinden daha sahîh olduğunu" söyledi.

٤٨٨٧ـ (خ م د ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**إن الله يحبُّ العُطاسَ ، ويكره التَّثاؤبَ ، فإذا عَطَسَ أحدكم فحمد الله ، فحق**

---

[256] **Ebû Davud**, Edeb, 5/5036; **Tirmizî**, Edeb, 5/2744.

[257] **Müslim**, Zühd, 9/55; **Ebû Davud**, Edeb, 5/5037; **Tirmizî**, Edeb, 5/2743.

على كل مسلم سمعه أن يقول [له] : يرحمك الله ، وأما التثاؤب : فإنما هو من الشيطان ، وإذا تثاءب أحدُكم في الصلاة فلْيَكْظِمْ ما استطاع ، ولا يقل : ها ، فإنما ذلكم من الشيطان، يضحك منه ».

وفي رواية قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «التثاوب من الشيطان، فإذا تثاءب أحدُكم فليردَّه ما استطاع، فإن أحدكم إذا قال: ها، ضحك الشيطان منه». أخرج الأولى البخاري، والثانية مسلم. وفي رواية أبي داود مثل الأولى ولم يذكر ما يقول إذا عطس ولا ذكر الصلاة وقال: «ولا يقل: هاه هاه».

وأخرج الترمذي الأولى ، ولم يذكر « فإنما هو من الشيطان ». ولا ذكر الصلاة.

وللترمذي في أخرى قال : « التثاؤب من الشيطان ، فإذا تثاءب أحدكم فليكظم ما استطاع ».

وفي أخرى للترمذي قال : « العُطاس من الله والتّثاؤب من الشيطان ، فإذا تثاءب أحدكم ، فلضع يده على فيه ، وإذا قال : آه آه ، فإن الشيطان يضحك من جوفه ».

4.887- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Allah hapşırmayı sever, ama esnemekten hoşlanmaz. Binâenaleyh biriniz hapşırıp *'Elhamdu lillâh'* derse, onu duyan bir Müslüman'ın *'Yerhamukellâh'* diye karşılık vermesi gereklidir. Esnemek ise, şeytandandır; binâenaleyh biriniz namazda[258] esneyecek olursa, gücü yettiği ölçüde ona mani olmaya çalışsın! *'Hâââ!'* demesin! Zira bu size şeytandan gelmektedir. Şeytan da bu sese güler."[259]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

---

[258] "**Namazda**" lafzı, **Buharî'**de yoktur. **Müslim'**de de yalnız **Ebû Saîd el-Hudrî** tarîkıyla gelen rivâyette vardır.

[259] **Buharî**, Edeb, 125, 128; Bed'u'l-Halk, 11; **Müslim**, Zühd, 9/56; **Ebû Davud**, Edeb, 97/5028; **Tirmizî**, Salât, 273/370; Edeb, 7/2746-47..

"Esnemek şeytandandır. Birinize esneme geldiğinde, gücü yettiği ölçüde ona mani olmaya çalışsın! Eğer biriniz *'Hâââ!'* diye ses çıkararak esnerse, şeytan ona güler."

Bu rivâyetlerden ilkini **Buharî**, ikincisini **Müslim** tahric etti.[260]

Ebû Davud'un rivâyeti de, yukarıdaki ilk rivâyet gibidir. Yalnız **Ebû Davud'**da, insanın hapşırdığında söylediği "**Elhamdu lillâh**" lafzı ile "**namaz**" kelimesi yoktur. Son cümlesi de; ***"Hâh! Hâh!*** **demesin! Çünkü bu, şeytandan gelir ve şeytan buna güler"** şeklindedir.

İlk rivâyeti **Tirmizî** de tahric etti, ama **Tirmizî'**de de; **"Çünkü bu şeytandan gelmektedir"** cümlesi ile "**namaz**" kelimesi bulunmamaktadır.

Tirmizî'nin diğer bir rivâyeti de sadece; **"Esnemek şeytandandır, binâenaleyh biriniz esnediği zaman mümkün mertebe ona mani olsun!"** şeklindedir.

Tirmizî'nin başka bir rivâyeti de şöyledir:

"Hapşırmak Allah'tandır, esnemek ise şeytandandır. Binâenaleyh biriniz esneyeceği zaman elini ağzına koysun! Esnerken *'Âââhh! Âââhh!'* diye ses çıkarmasına şeytan göbeğini oynatarak güler."

İZAH

"Hapşırmayı Allah sever" cümlesi; bizzat hapşırmanın kendisini sevmesi anlamına gelmez. Belki hapşırma fiilinin sebebinden ve sonucundan hoşlandığını ifade eder. Çünkü hapşırma, insana zindelik verir, bedeni hafifletir. Kılcal damarlarına varıncaya kadar vücuda genel bir hareket kazandırır. Vücudun zinde, canlı ve hafif kalması da arzu edilen şeylerdendir.

Buna mukabil "**esnemek**" ise vücuda ağırlık verir. Tembellikten, atâletten ve mideyi fazla doldurmaktan neş'et eder. Tembellik ve atâlet de arzu edilen bir şey değildir.

---

[260] Yalnız bu ikinci rivâyetteki **"Eğer biriniz "Hâââ!" diye..."** şeklinde başlayan son cümle, **Müslim**'de yoktur, **Buharî**'nin ziyâdelerindendir.

٤٨٨٨ــ (م د ــ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «إذا تثاءب أحدكم فليمسك بيده على فيه ، فإن الشيطان يدخل ».

وفي رواية « فليكظم ما استطاع ، فإن الشيطان يدخل ». أخرجه مسلم وأبو داود.

وفي رواية لأبي داود بزيادة « الصلاة».

4.888- Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyet edilmiştir:

"Biriniz esnediğinde, elini ağzına koysun; çünkü şeytan girer."[261]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Biriniz esnediğinde, gücü yettiği kadar onu yutmaya çalışsın; çünkü şeytan girer."

Bunları **Müslim** ve **Ebû Davud** tahric etti. **Ebû Davud'**un bir rivâyetinde, ibâre; *"Namazda esnerse..."* şeklindedir.[262]

٤٨٨٩ــ (ت ــ عدي بن ثابت [الأنصاري الكوفي]) عن أبيه عن جده رفعه قال : « العُطاس والنُّعاس والتثاؤب في الصلاة ، والحيضُ والقيء والرُّعافُ : من الشيطان ».

أخرجه الترمذي.

4.889- Adiyy b. Sâbit el-Ensârî el-Kûfî[263], babası vasıtasıyla dedesinden merfû olarak rivâyet eder:

"Namazda hapşırmak, uyuklamak, esnemek, hayız görmek, kusmak ve burun kanaması şeytandandır."[264]

---

261 **Müslim**, Zühd, 10/57-59; **Ebû Davud**, Edeb, 97/5026-27.

262 Aynı ibâre **Müslim**'de de vardır.

263 **Adiy b. Sâbit el-Ensârî el-Kûfî**: ö. 116/734. Kûfeli tâbiîlerdendir. Berâ b. Âzib ve Abdullah b. Ebî Evfâ'yı dinlemiştir. Kendisinden de Şu'be ve A'meş rivâyet etmiştir. Sika, hafız muhaddislerdendir. Şiîlikle müttehemdir.

264 **Tirmizî**, Edeb, 8/2748. Bu, zayıf bir rivâyettir.

٤٨٩٠ــ (د ت ــ أبو هريرة رضي اللّه عنه) أن رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم « كان إذا عطس غطّى وجهه بيديه أو بثوبه ، وغضَّ بها صوته ». أخرجه الترمذي.

وفي رواية أبي داود: «كان إذا عطس وضع يده أو ثوبه على فيه وخفض أو غضَّ بها صوته». شك أحد رواته.

وذكر رزين في الرواية الأولى بعد قوله: «أو بثوبه» «وجعل يده على حاجبه» قال: وقال بعضهم «إذا تثاءب».

4.890- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.) hapşırdığı zaman ağzını eliyle veya elbisesiyle kapatır, sesini de kısardı."[265]

RİVÂYETLER

Bunu **Tirmizî** tahric etti. **Ebû Davud'**un rivâyeti de şöyledir:

"Hapşırdığı zaman elini veya elbisesini ağzına örter ve böylece sesini azaltır –veya kısardı-." Buradaki tereddüt ifadesi, râviye aittir.

Rezîn, ilk rivâyetteki **"...kapatırdı"** kelimesinden sonra; **"elini kaşına götürürdü"** lafzını zikreder. Ayrıca bazıları **"Esnediği zaman"** dedi diye de kaydeder.

٤٨٩١ــ (د ت ــ أبو موسى الأشعري رضي اللّه عنه) قال : « كانت اليهود يتعاطسُون عند رسول اللّه صلى الله عليه وسلم ، يرجون أن يقولَ لهم : يرحمكم الله ، فيقول: يهديكم الله ، ويصلح بالكم». أخرجه الترمذي وأبو داود.

4.891- Ebû Musa'l-Eş'arî şöyle dedi:

"Yahudiler, Rasûlullah'ın (as.) huzurunda hapşırırlardı da, Hz. Peygamber'in kendilerine ***"Yerhamukellâh!"*** demesini ricâ ederlerdi. Hz. Peygamber ise, ***"Yehdîkümüllâhu ve yuslihu bâleküm!"*** (Allah size hidâyet versin ve durumunuzu düzeltsin!) derdi."[266]

---

[265] **Ebû Davud,** Edeb, 98/5029; **Tirmizî,** Edeb, 6/2745.

[266] **Ebû Davud,** Edeb, 101/5038; **Tirmizî,** Edeb, 3/2739.

الفصل الثاني عشر
في عيادة المريض

XII- HASTA ZİYARETİ

٤٨٩٢ــ (د ــ **زيد بن أرقم** رضي الله عنه) قال : « عادني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم من وجع كان بعينيَّ». أخرجه أبو داود.

4.892- Zeyd b. Erkam'dan rivâyet edilmiştir:

"Gözümdeki bir ağrıdan dolayı Rasûlullah (as.) beni ziyarete geldi."[267]

٤٨٩٣ــ (خ د ــ **جابر بن عبد الله** رضي الله عنهما) قال : « جاءني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يعودني ، ليس براكب بغل ولا بِرْذَوْن ». أخرجه البخاري وأبو داود.

4.893- Câbir b. Abdullah şöyle dedi:

"Rasûlullah (as.) ata veya katıra binmeden beni ziyarete gelmişti."[268]

٤٨٩٤ــ (خ د ــ **عائشة بنت سعد بن مالك [أبي وقاص]** رضي الله عنهما) وكانت أكبرَ أولاده «أن أباها قال : تشكَّيْتُ بمكة شكوى شديدة ، فجاءني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يعودُني، فقلت: يا رسولَ الله، إني أترك مالا، وإني لم أتركْ إلا ابنة واحدة، أفأُوصي بثُلُثَيْ مالي، وأترك الثلث؟ قال: **لا**، فقلت: أفأُوصي بالنصف، وأترك النصف؟ قال : **لا** ، قلت : أفأُوصي بالثلث ، وأترك الثلثين؟ قال: **الثلثُ، والثلثُ كثير**، ثم وضع يده على جبهتي، ثم مسح وجهي وبَطني، ثم قال: **اللَّهمَّ اشْفِ سعدا، وأتمّ له هجرته**، قال سعد: فمازلت أجد بَردَ يده على كَبِدي - فيما يُخَيَّلُ إليَّ - حتى الساعة».

---

[267] **Ebû Davud**, Cenâiz, 5/3102.

[268] **Buharî**, Merdâ, 5, 15, 21; Vudû', 45; Tefsir, 4/4; Ferâiz, 1, 12; İ'tisâm, 8; **Ebû Davud**, Cenâiz, 2/3096.

وفي رواية قال : اشتكيتُ بمكة ، فجاءني رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يعودني ، ووضع يده على جبهتي ، ثم سمح صدري وبطني ، ثم قال : « **اللهم اشف سعدا وأتمم له هجرته**».

أخرج أبو داود الثانية ، والأولى البخاري. وقد أخرج هذا المعنى هو ومسلم وباقي الجماعة.

وهو مذكور بطرقه في « **كتاب الوصية** » من حرف الواو.

4.894- Sa'd b. Ebî Vakkas'ın en büyük çocuğu Âişe'den[269] rivâyet edildiğine göre, babası Sa'd şöyle anlatmış:

"Mekke'de ağır şekilde hastalanmıştım. Rasûlullah (as.) beni ziyarete geldi. Kendisine;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; ben bir miktar miras bırakıyorum. Geride de sadece bir kızım var. Malımın üçte birini miras bırakıp üçte ikisini vasiyet edebilir miyim?" diye sordum.

"- **Hayır!"** buyurdu.

"- Yarısını bırakıp yarısını vasiyet edebilir miyim?" diye sordum. Yine;

"- **Hayır!"** dedi. Ben tekrar;

"- Üçte ikisini bırakıp üçte birini vasiyet edebilir miyim?" dedim. Bu sefer;

"- **Üçte bir? Üçte bir de çoktur!"** dedi. Sonra elini alnıma koydu. Sonra alnımı ve karnımı meshetti. Sonra;

"Allah'ım! Sa'd'a şifâ ver ve onun hicretini tamamla!" diye duâ etti. Sa'd dedi ki:

"Böğrümde Hz. Peygamber'in elinin soğukluğunu hayli bir müddet hissettim."[270]

---

[269] **Âişe bint Sa'd b. Mâlik (Ebî Vakkas) ez-zühriyye el-Medeniyye**: ö. 117/735. Medîneli tâbiîn hanımlarındandır. Meşhur sahabî Sa'd b. Ebî Vakkas'ın kızıdır. Babasından ve Ebû Zerr'den rivâyeti vardır. Kendisinden Ebû'z-zinâd ve el-Hakem b. Uteybe rivâyet etmiştir. Sikadır. **Medîne**'de vefat etti. Hadîsi **Müslim** hariç kütüb-ü sittede tahric edilmiştir.

[270] **Buharî**, Merdâ, 13, 16; İman, 42; Cenâiz, 36;Vesâyâ, 2, 3; Menâkıbu'l-ensâr, 49; Meğâzî, 78; Nafakat, 1; Daavât, 43; Ferâiz, 6; **Ebû Davud**, Cenâiz, 7/3104.

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Sa'd şöyle dedi:

"Mekke'de hastalanmıştım. Rasûlullah (as.) beni ziyarete gelmişti. Elini alnıma koydu, sonra göğsümü ve karnımı sıvazladı, sonra da;

"Allah'ım! Sa'd'a şifâ ver ve onun hicretini tamamla!" diye duâ etti.

İlk rivâyeti **Buharî**, ikincisini **Ebû Davud** tahric etti.

Aynı meâlde bir hadîsi **Müslim** ve diğer Kütüb-ü Sitte müellifleri de tahric ettiler. Bu rivâyet "Kitabu'l-Vasiyyet"te gelecektir.[271]

İZAH

Sa'd b. Ebî Vakkas'ın sözü edilen hastalığı, Vedâ Haccı sırasında ortaya çıkmıştı. Hz. Peygamber, onun **Mekke**'de değil, hicret ettiği yer olan **Medîne**'de vefat etmesini ve böylece hicretinin tamamlanmasını arzu ediyordu. Bunun için **"Onun hicretini tamamla!"** diye duâ etmişti. Çünkü hicret edilen bir yere tekrar dönüp orada vefât etmenin, hicretin kemâlini zedeleyeceğini düşünüyordu. Nitekim **Sa'd, Irak**'ın fethinden sonra hicretin on beşinci yılında vefat etmişti.

٤٨٩٥ـ (د س ـ **عائشة** رضي اللّه عنها) قالت: «لما أُصيب سعدُ بنُ معاذ يوم الخَنْدَق، رماه رجل في الأكحل فضرب عليه رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم خَيْمةً في المسجد، ليعودَه من قريب». أخرجه أبو داود والنسائي. وهو طرف من حديث طويل قد أخرجه البخاري ومسلم ، وهو مذكور في غزوة الخندق في «**كتاب الغزوات**» من حرف الغين.

4.895- Hz. Âişe anlatıyor:

"Sa'd b. Muâz, Hendek savaşında bir adamın attığı okla kolundan yaralanmıştı. Bunun üzerine Rasûlullah (as.), kendisini

---

[271] Bkz., Hadîs no; 9251.

yakından ziyaret edebilmek düşüncesiyle onun için mescidde bir çadır kurdurmuştu."[272]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** ve **Nesaî** tahric etti.

Bu rivâyet, **Buharî** ve **Müslim'**in de rivâyet ettiği uzun bir hadîsin bir parçasıdır. Bu uzun rivâyet, "Kitabu'l-Ğazâvât"ta gelecektir.

İZAH

Sa'd b. Muâz, Ensârdan **Evs** kabilesinin reisi idi. **Bedir** ehlindendi. Hicretin beşinci yılında vukû bulan **Hendek** savaşında **Hibbân b. Arika el-Âmirî**'nin okuyla ağır şekilde yaralanmış, kolundaki ana damarı kopmuştu. Dağlamak suretiyle akan kan durdurulabilmişti. Ama bu sefer kolu apse yapmış ve şişmişti. Bunun üzerine **Sa'd**, Müslümanların müttefiki oldukları halde **Hendek** savaşında müşrikleri destekleyen, hatta onları tahrik eden **Benû Kureyza** Yahudilerinden intikam alındığını görmeden canını almaması için Allah'a duâ etmişti. Neticede **Sa'd,** bunu gördükten sonra can verdi.

Cenâzesinin hafifliğinden söz edenlere Hz. Peygamber; **"Onun cenâzesini melekler taşıyor"** diye haber vermiş, diğer bir sözünde de; **"Sa'd'ın ölümünden Rahman'ın Arşı titredi"** demişti.

Benû Kureyza Yahudileri, **Evs** kabilesi ile dost oldukları için, **Hendek** savaşından sonra haklarındaki hükmü, **Evs'**in reisi **Sa'd'**ın vermesini istemişlerdi. **Sa'd** da, erkeklerin öldürülmesine, çocukların ve kadınların esir edilmelerine, mallarının da ganimet olarak taksim edilmesine hükmetmişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona; **"Allah'ın, yedi kat göklerin üzerindeki hükmüne uygun hüküm verdin"** demişti.

Sa'd b. Muâz için bizzat Hz. Peygamber tarafından mescidde bir hasta çadırı kurulması, Rasûlullah (as.) döneminde câmilerin fonksiyonunu göstermesi açısından dikkate değer bir olaydır.

---

[272] **Ebû Davud**, Cenâiz, 4/3101; **Nesaî**, Mesâcid, 18.

٤٨٩٦ـ (د ت ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : «من عاد مريضا لم يحضُر أجلُه ، فقال عنده سبع مرَار : أسأل الله العظيم ، ربَّ العرشِ العظيم: أن يشفيَك ، إلا عافاه الله عز وجل من ذلك المرض». أخرجه أبو داود والترمذي.

4.896- Abdullah b. Abbas'dan rivâyet edilmiştir:

Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Kim ki, eceli gelmeyen bir hastayı ziyaret eder ve onun yanında yedi defa; *'Yüce Arşın Rabbi olan ulu Allah'tan, sana şifâ vermesini dilerim!'* derse, Allah ona bu hastalıktan şifâ verir."[273]

İZAH

Bu gibi rivâyetler, insanların bazı sözleri veya tasarruflarıyla ecelin uzayabileceği anlamına gelmez. Burada, hastaya söylenmesi gereken sözler konusunda bilgi verilmektedir. Yapılması gereken de, hastaya moral vermek, şifâ talebinde bulunmaktır. Ona ümit vermek, kendisini ferahlatmaktır.

٤٨٩٧ـ (د ـ عبد الله بن عمرو بن العاص رضي الله عنهما) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « إذا جاء الرجل يعود مريضا ، فليقل : اللّهم اشْفِ عبدَك ، ينْكَأُ لك عدوًّا، أو يمشي إلى جنازة ». أخرجه أبو داود.

4.897- Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Bir adam, bir hastayı ziyaret ettiğinde; *'Allah'ım; kuluna şifâ ver ki, senin rızan için düşmanla savaşsın veya cenâze kılmaya gidebilsin!'* diye duâ etsin!"[274]

---

[273] **Ebû Davud**, Cenâiz, 8/3106; **Tirmizî**, Tıp, 32/2083.

[274] **Ebû Davud**, Cenâiz, 8/3107.

٤٨٩٨ـ (ت ـ أبو أمامة الباهلي رضي الله عنه) قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : «تمامُ عيادة المريض : أن يضعَ أحدُكم يدَه على جبهته - أو قال : على يده - فيسأله : كيف هو ؟ وتمامُ تحياتكم بينكم : المصافحةُ ». أخرجه الترمذي.

4.898- Ebû Ümâme el-Bâhilî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Hasta ziyaretini tamamlayıcı unsurlardan biri; elinizi hastanın alnına koymanız –veya elini tutmanız dedi- **ve ona hâlini sormanızdır. Birbirinizle selâmlaşmanın tamamlayıcı unsuru da, musafahadır."**[275]

٤٨٩٩ـ (ت ـ أبو سعيد الخدري رضي الله عنه) أن رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : «إذا دخلتم على مريض فنَفِّسوا له في أجله، فإن ذلك [لا يردُّ شيئا و يُطيِّبُ نفْسَه». أخرجه الترمذي.

4.899- Ebû Saîd el-Hudrî, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet etti:

"Bir hastanın yanına girdiğinizde, eceli konusunda onu rahatlatın! Gerçi bu, (insanın ömründen) **hiçbir şeyi geri çevirmez, ama onun içini rahatlatır."**[276]

İZAH

"Eceli konusunda rahatlatmak"; ona ümit vermek, şifa dilemek, iyileşeceğini söylemektir. Bu sözler, kaderi değiştirmese de, insanı rahatlatır ve moral gücünü kuvvetlendirir.

Bu hadîsin râvisi **Musa b. İbrahim et-Teymî,** münker hadîsler rivâyet etmekle tanınan biridir. **Tirmizî** de hadîsin garîb olduğunu söylemiştir.

---

[275] **Tirmizî,** İsti'zân, 31/2731. Hadîsin râvîlerinden **Ali b. Yezîd** zayıftır.
[276] **Tirmizî,** Tıp, 35/2087.

٤٩٠٠ــ (خ د ــ **أنس بن مالك** رضي الله عنه) : « أن غلاما من اليهود كان يخدُم رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم ، فمرض ، فأتاه يعودُه ، وعرض عليه الإسلامَ ، فأسلم ».

وفي رواية « فأتاه يعوده ، فقعد عند رأسه ، فقال له: أسلم، فنظر إلى أبيه وهو عنده، فقال: أطِعْ أبا القاسم، فأسلم، فخرج النبيُّ صلى الله عليه وسلم وهو يقول: **الحمد لله الذي أنقذه [بي] من النار** ». أخرجه البخاري وأبو داود. وفي رواية لأبي داود « قال أبواه : أطِعْ أبا القاسم ».

4.900- Enes b. Mâlik'ten rivâyet edilmiştir:

"Hz. Peygamber'e hizmet eden bir Yahudi genci hastalanmıştı. Rasûlullah (as.) onu ziyarete gitmiş, kendisine Müslüman olmayı teklif etmiş, o da Müslüman olmuştu."[277]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Rasûlullah (as.) onu ziyarete gitti, başucunda oturdu ve kendisine;

"- Müslüman ol!" dedi. Çocuk, yanında duran babasına baktı, babası da;

"- Ebû'l-Kasım'a itâat et!" dedi. Bunun üzerine çocuk Müslüman oldu. Hz. Peygamber oradan ayrılırken şöyle diyordu:

"Benim vasıtamla bu genci cehennemden kurtaran Allah'a hamdü senâlar olsun!"

Hadîsi **Buharî** ve **Ebû Davud** tahric etti. **Ebû Davud'**un diğer bir rivâyeti; "Anne babası; "Ebû'l-Kasım'a itâat et!" dedi" şeklindedir.

٤٩٠١ــ (خ ــ **نافع مولى ابن عمر** رضي الله عنهم) قال : « ذُكر لابن عمر : أن سعيدَ بن زيد مرض - وكان بَدْريا - فركب إليه يوم جمعة بعد أن تعالى النهار ، واقتربت الجمعةُ ، وترك الجمعةَ ». أخرجه البخاري.

---

[277] **Buharî**, Cenâiz, 80; Merdâ, 11; **Ebû Davud**, Cenâiz, 5/3095.

4.901- İbn Ömer'in âzâtlısı Nâfi anlatıyor:

"İbn Ömer'e, Bedir ehlinden olan Saîd b. Zeyd'in hastalandığı söylenince, hemen atına bindi ve cuma günü güneş yükseldikten sonra onu ziyarete gitti. Cuma vakti de yaklaşmıştı. İbn Ömer o gün cumayı terk etti."[278]

٤٩٠٢ـ (خ ـ عبد اللَّه بن عباس رضي اللَّه عنهما) : «أن رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم دخل على أعرابي يعوده في مرضه - قال: وكان إذا دخل على مريض يعوده قال: **لا بأس، طَهُور إن شاء اللَّه - فقال [له: لا بأس] طهور إن شاء اللَّه**، فقال: قلتَ: طهور؟ كلاَّ، بل هي حُمَّى تَفُورُ - أو تثُورُ - على شيخ كبير، تُزِيرُه القبورَ قال رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم: **فنعم إذن**». أخرجه البخاري.

4.902- Abdullah b. Abbas'tan rivâyet edilmiştir:

"Rasûlullah (as.), hastalanan bir bedevîyi ziyarete gitmişti. Hz. Peygamber, bir hastayı ziyarete gittiğinde ona; **"Üzülme, temizleyecektir inşâllah!"** derdi. Bedevîye de;

"- Üzülme, temizleyecektir inşâllah!" dedi. Bedevî;

"- Temizleyecek mi? Aslâ! Bu, yaşlı bir insanın üzerinde yanan - veya kaynayan-, onu mezara götürecek olan hummâ hastalığıdır" demişti. O zaman Rasûlullah (as.);

"- Öyleyse peki!" karşılığını vermişti."[279]

İZAH

"Temizleyecektir inşâllah!" cümlesi, seni günahlarından temizleyecektir anlamına geldiği gibi, maruz kaldığın hastalıktan kurtulacaksın, temiz ve sapasağlam hale geleceksin anlamına da gelir. Kaba bir tabiata sahip olan bedevî, Hz. Peygamber'in bu dileğini hiç de edebe uygun olmayan bir tavırla karşıladı. Rasûlullah (as.) da, madem benim dileğimi kabul etmiyorsun, senin dediğin olsun anlamında bir karşılık verdi.

---

[278] **Buharî**, Meğâzî, 9.

[279] **Buharî**, Merdâ, 10, 14; Menâkıb, 25; Tevhîd, 31.

Burada kaba bir çöl bedevîsi dahi olsa hastayı ziyarete giden Rasûlullah'ın (as.) güzel ahlâkı görülmektedir.

٤٩٠٣ـ (خ ـ عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « إن عليا خرج من عند النبي صلى الله عليه وسلم في وجعه الذي تُوُفِّيَ فيه ، فقال الناس : يا أبا الحسن ، كيف أصبح رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم ؟ قال : أصبح بحمد اللَّه بارئا ». أخرجه البخاري.

4.903- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Rasûlullah'ın (as.) vefatı ile neticelenen hastalığı sırasında, bir gün Hz. Ali O'nun yanında çıkmıştı. İnsanlar;

"- Ya Ebâ'l-Hasan, Rasûlullah (as.) geceyi nasıl geçirdi?" diye sorduklarında;

"- Allah'a hamd olsun, iyi geçirdi" cevabını verdi."[280]

٤٩٠٤ـ (عبد الله بن عباس رضي الله عنهما) قال : « من السُّنَّة تخفيفُ الجلوس ، وقلَّة الصَّخَب : في العيادة عند المريض ، قال : وقال رسولُ اللَّه صلى الله عليه وسلم ، لما كثُر لغَطُهم واختلافهم : قُومُوا عني». أخرجه...

4.904- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Ziyaret esnasında hastanın yanında az oturmak ve az gürültü yapmak sünnettendir. İnsanlar Hz. Peygamber'in hastalığı sırasında, O'nun yanında gürültü çıkarıp tartıştıklarında, Rasûlullah (as.);

"- Gidin başımdan!" demişti.[281]

İZAH

Burada sözü edilen olay, Hz. Peygamber'in hastalığı sırasında cereyan etmiştir. Rasûlullah (as.), vasiyetini yazdırmak üzere kâğıt kalem getirmelerini istemiş, insanlar da o anda vasiyetini yazmanın doğru olup olmayacağını tartışmaya başlamışlar, hatta Rasûlullah'ın

---

[280] **Buharî**, İsti'zân, 29.

[281] Müellifin kaynağına işaret etmediği bu Hadîs, **Buharî**, İlim, 39; Cihâd, 176; Cizye, 6; Meğâzî, 83; İ'tisâm, 26; Merdâ, 7'dedir.

(as.) yanında seslerini de yükseltmişlerdi. İşte Hz. Peygamber, onların bu gürültüsü üzerine dağılmalarını söylemişti.

الفصل الثالث عشر

في الركوب والارتداف

XIII- ARACA BİNMEK VE BAŞKA BİRİNİ DE YANINA ALMAK

٤٩٠٥ـ (خ س ــ **عبد الله بن عباس** رضي اللّه عنهما) قال : « لما قَدِمَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم مكة، استقبله أُغَيْلِمَةُ بني عبد المطلب ، فحمل واحدا بين يديه ، وآخرَ خلفه ».

وفي رواية قال : « ذُكِر عند عكرمة شرُّ الثلاثة ، فقال : قال ابن عباس : أتى رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم ، وقد حمل قُثَمَ بين يديه ، والفضْلَ خلفه - أو قُثَم خلفَه ، والفضلَ بين يديه - فأيُّهم أشرُّ ؟ وأيهم أخيَرُ؟». أخرجه البخاري ، وأخرج النسائي الأولى.

4.905- Abdullah b. Abbas şöyle dedi:

"Hz. Peygamber Mekke'ye gelince, kendisini Abdülmuttalib oğullarının gençleri karşıladı. Rasûlullah (as.) onlardan birini devesinin ön tarafına, diğerini de arkasına bindirdi."[282]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"İkrime'nin yanında, (Hz. Peygamber'in bindiği deve üzerinde oturan) üç kişinin en kötüsünden söz edildi. Bunun üzerine o, İbn Abbas'ın şöyle dediğini nakletti:

"Rasûlullah (as.), Kusem[283] (b. Abbas b. Abdülmuttalib'i) önüne, Fadl (b. Abbas'ı) da arkasına –veya Kusem'i arkasına, Fadl'ı önüne-

---

[282] **Buharî**, Umre, 13; Libâs, 99, 100; **Nesaî**, Menâsik, 121.

[283] **Kusem b. Abbas b. Abdülmuttalib el-Hâşimî**: ö. 57/677. Sahabîdir. Hz. Peygamber'in amcası Abbas'ın oğludur. Aynı zamanda Hz. Hüseyin'in süt kardeşidir. Annesi Lübâbe bint el-Hâris, kadınlardan İslâm'a giren ikinci kişidir, Hz. Hatice'den sonra İslâm'a girmişti. Müttakî ve fâzıl biriydi. Hz. Ali'nin **Mekke**

bindirerek gelmişti. Bunlardan hangisi daha kötü veya hangisi daha hayırlı idi?"

Bunları **Buharî** tahric etti. İlk rivâyeti **Nesaî** de tahric etti.

İZAH

İkrime'nin yanında bulunan insanlar, bir deveye üç kişinin binmesi zulümdür, dolayısıyla binenler de kötülük yapmışlardır şeklinde konuşmuşlar ve bu üç kişiden hangisinin daha kötü olduğu üzerinde söz etmeye başlamışlardı. **İkrime** de, **İbn Abbas**'tan naklen, deveye binen üç kişinin Rasûlullah (as.) ile iki amcazâdesi **Fadl** ve **Kusem** olduğunu söylemiştir. **Fadl** ve **Kusem**'i deveye bindiren de Hz. Peygamber'dir. Dolayısıyla kimi kötü sayacağız?

٤٩٠٦ــ (خ م د ــ عبد الله بن جعفر رضي الله عنهما) قال له ابن الزبير: «أتذكر إذْ تلقَّينا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أنا وأنت وابنُ عباس؟ قال: نعم فحملنا وتركك».

أخرجه البخاري ومسلم وفي رواية مسلم قال: قال عبد الله بن جعفر لابن الزبير: « أتذكر إذ تلقَّيْنا رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أنا وأنت وابن عباس ؟ قال: نعم ، فحملنا وتركك ».

وفي أخرى لمسلم قال: « كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا قدم من سفر تُلقِّيَ بصبيان أهل بيته ، قال: وإنه قدم من سفر ، فسُبِقَ بي إليه ، فحملني بين يديه ، ثم جيء بأحد ابْنَيْ فاطمة ، فأرْدَفه خلفه ، قال: فأُدخلنا المدينة ثلاثة على دابة ».

وفي أخرى « كان إذا قدم من سفر تُلُقِّيَ بنا ، فتُلُقِّيَ بي وبالحسن - أو بالحسين-] قال: فحَمل أحدَنا بين يديه ، والآخرَ] خلفه ، حتى دخلنا المدينة ». وأخرج أبو داود رواية مسلم الآخرة.

4.906- Abdullah b. Cafer'e İbn Zübeyr şöyle dedi:

"- Sen, ben ve İbn Abbas'ın birlikte Rasûlullah'ı (as.) karşıladığımızı hatırlıyor musun?"

---

valiliğini yapmıştır. Muâviye döneminde gaza için **Semerkand**'a gitti ve orada şehid edildi.

Abdullah b. Cafer de;

"- Evet. Bizi devesine almıştı, ama seni bindirmemişti" dedi.[284]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Müslim'in diğer bir rivâyetine göre Abdullah b. Cafer, İbn Zübeyr'e;

"- Sen, ben ve İbn Abbas'ın birlikte Rasûlullah'ı (as.) karşıladığımızı hatırlıyor musun?" diye sormuş, İbn Zübeyr de;

"- Evet; bizi devesine bindirmiş, seni terk etmişti" cevabını vermişti.[285]

Müslim'in başka bir rivâyetinde Abdullah şöyle demiş:

"Rasûlullah (as.) seyahatten gelirken kendisini akrabalarının çocukları karşılardı. Yine bir seyahatten dönüşü sırasında, O'nu karşılamaya önce beni götürmüşlerdi. Hz. Peygamber beni ön tarafına bindirmişti. Sonra Fatıma'nın iki çocuğundan biri getirilmişti, onu da arkasına bindirmişti. Böylece bir hayvan üzerinde üçümüz birlikte Medîne'ye girmiştik."

Başka bir rivâyet de şöyledir:

"Hz. Peygamber seferden dönerken biz çocuklar tarafından karşılanırdı. Bir seferinde ben ve Hasan –veya Hüseyin- tarafından karşılandı, birimizi önüne, diğerini arkasına bindirdi ve böylece Medîne'ye girdik."

Ebû Davud, **Müslim**'in bu son rivâyetini tahric etti.

٤٩٠٧ـ (م ت ـ سلمة بن الأكوع رضي اللّه عنه) قال : لقد قُدْت برسولِ اللّه صلى الله عليه وسلم والحسن والحسين بغلته الشهباءَ ، حتى أدخلتُهم حجرة النبي صلى الله عليه وسلم ، هذا قُدَّامَه «وهذا خلفَه». أخرجه مسلم والترمذي.

4.907- Seleme b. el-Ekva' şöyle dedi:

---

[284] **Buharî**, Cihâd, 196; **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 11/65; **Ebû Davud**, Cihâd, 60/2566.

[285] **İbn Hacer**, **Abdullah b. Cafer**'in bindiğini ifade eden ilk rivâyetin daha sahih olduğunu söylemektedir.

"Ben, Hz. Peygamber'in Hasan ve Hüseyin'le beraber bindiği boz katırını sürdüm, onları Rasûlullah'ın (as.) hücresine kadar götürdüm. Şu önde, öbürü de arkada oturuyordu."[286]

٤٩٠٨ــ (**أنس بن مالك** رضي اللّه عنه) قال : « لقد قُدت برسولِ اللّه صلى الله عليه وسلم بغلتَه ، والحسن أمامه ، والحسين خلفه ». أخرجه...

4.908- Enes b. Mâlik şöyle dedi:

"Ben Rasûlullah'ın (as.) katırını sürdüm; Hz. Peygamber'in önünde Hasan, arkasında da Hüseyin oturuyordu."[287]

٤٩٠٩ــ (د ــ **معاذ بن جبل** رضي اللّه عنه) قال : « كنتُ رِدْفَ رسولِ اللّه صلى الله عليه وسلم على حمار له ، يقال له : عُفَير ». أخرجه أبو داود.

4.909- Muâz b. Cebel şöyle dedi:

"Ben, Hz. Peygamber'in Ufeyr adlı merkebinin üzerinde, Rasûlullah'ın (as.) terkisinde idim."[288]

٤٩١٠ــ (خ ــ **أنس بن مالك** رضي اللّه عنه) قال : « كنا مع النبي صلى الله عليه وسلم مَقفلَه من عُسْفان، ورسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم على راحلته ، وقد أرْدَفَ صَفيَّةَ بنتَ حُيَيٍّ،فعثرت ناقته ، فصُرعا جميعا ، فاقتحم أبو طلحة ، فقال : يا رسولَ اللّه ، جعلني اللّه فداءك ، هل أصابك شيء ؟ قال: **لا،ولكن عليك بالمرأة** ، فقلب أبو طلحة ثوبا على وجهه وقصد قصدَها ، فألقى ثوبه عليها ، فقامت المرأة ، وأصلح لهما مَرْكَبهما فركبا، واكْتَنَفنا رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم،فلما أشرفنا على المدينة قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم : **آيبون ، تائبون ، عابدون، لربنا حامدون** . قال:فلم يزل يقول ذلك حتى دخل المدينة». أخرجه البخاري هكذا.

---

[286] **Müslim**, Fedâilu's-Sahâbe, 8/60; **Tirmizî**, Edeb, 27/2775.

[287] Hadîsi **Rezîn** tahric etti.

[288] **Ebû Davud**, Cihâd, 48/2559.

وقد أخرج هو ومسلم هذا المعنى بزيادة ونقصان في روايات عدّة ، يرد ذِكْر بعضها في غزوة خيبر ، وبعضها في زواج النبي صلى الله عليه وسلم بصفيَّة ، وبعضها في في فضل المدينة.

4.910- Enes b. Mâlik anlatıyor:

"Rasûlullah (as.) Usfân'dan dönerken, biz kendisiyle birlikte idik. Hz. Peygamber, binitinin üzerinde idi ve terkisine de zevcesi Safiyye bint Huyeyy'i almıştı. Yolda Rasûlullah'ın (as.) devesi tökezledi ve Hz. Peygamber'le Safiyye birlikte yere düştüler. Hemen Ebû Talha fırladı ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; Allah beni sana fedâ etsin, bir şey oldu mu?" dedi. Hz. Peygamber;

"- Hayır, benim bir şeyim yok; ama sen kadına bak!" buyurdu. Ebû Talha, yüzüne bir bez örterek Safiyye'ye doğru gitti, bezi Safiyye'nin üstüne örttü, Safiyye de ayağa kalktı. Ebû Talha, tekrar binmeleri için deveyi de kaldırdı ve düzeltti. Onlar da hayvana tekrar bindiler. Bizler de Rasûlullah'ın (as.) etrafını aldık. Medîne göründüğü zaman, Hz. Peygamber;

"Bizler sağ-sâlim dönenleriz! Tövbe edenleriz! İbâdet edenleriz ve Rabbimize hamd edenleriz!" dedi.

Hz. Peygamber, Medîne'ye girinceye kadar bu sözleri tekrarladı."[289]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** bu şekilde tahric etti.

Buharî ve **Müslim** aynı hadîsi bazı eksiklik ve fazlalıklarla birlikte, muhtelif tarîklerle rivâyet ettiler. Bu rivâyetlerin bir kısmı "Hayber Gazası" başlığı altında, bir kısmı "Hz. Peygamber'in Safiyye ile evlenmesi" başlığı altında, diğer bir kısmı da "Medîne'nin Fazileti" bölümünde gelecektir.

٤٩١١ــ (د ــ أبو المليح عن رجل) أنه قال : « كنت رَديفَ رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فعثرت الدابةُ ، فقلت : تعس الشيطان ، فقال : **لا تقل : تعس الشيطان ، فإنك**

[289] **Buharî**, Cihâd, 197; Libâs, 102; Edeb, 104.

إذا قلت ذلك تعاظَمَ حتى يكونَ مثلَ البيت ، ويقول : لقوّتي ، ولكن قل : بسم الله ، فإنك إذا قلتَ ذلك تصاغر حتى يكون مثل الذُّباب». أخرجه أبو داود.

4.911- Ebû'l-Melîh, bir adamdan şöyle rivâyet eder:

"Ben, Rasûlullah'ın (as.) terkisinde idim. Bir ara hayvan tökezledi. Ben;

"Kahrolası şeytan!" dedim. Hz. Peygamber;

"- Kahrolası şeytan, deme! Çünkü sen bunu söyleyince, şeytan büyür, ev gibi olur ve; *'Bu iş, benim gücümle oldu'* der. Ama sen; *'Bismillâh'* de! Zirâ bunu deyince, şeytan küçülür, sinek gibi olur."[290]

٤٩١٢ــ (د ت ــ عبد الله بن بريدة بن الحصيب) قال : سمعتُ أبي يقول : « بينما النبي صلى الله عليه وسلم يمشي ، جاء رجل معه حمار ، فقال : يا رسولَ الله ، اركب ، وتأخَّرَ الرجل ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : **لا أنت أحق بصدر دابتك مني ، إلا أن تجعلَه لي** ، قال : فإني قد جعلته لك ، فركب». أخرجه الترمذي وأبو داود.

4.912- Abdullah b. Bureyde b. el-Husayb anlatıyor:

Babamın şöyle söylediğini duydum:

"Hz. Peygamber yürürken, yanında merkep bulunan bir adam geldi ve;

"- Ey Allah'ın Rasûlü; bin!" dedi ve adam geri çekildi. Hz. Peygamber;

"- Hayır! Hayvanının ön tarafına binmek, senin hakkındır. Ama hakkını bana hediye edersen başka" dedi. Adam da;

"- Hakkımı sana verdim" dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (as.) merkebe bindi."[291]

---

[290] **Ebû Davud**, Edeb, 85/4982.

[291] **Ebû Davud**, Cihâd, 65/2572; **Tirmizî**, Edeb, 25/2773.

الفصل الرابع عشر

في حفظ الجار

XIV- KOMŞUYU GÖZETMEK

٤٩١٣ـــ (خ م د ت ـــ عائشة رضي اللَّه عنها) أن رسولَ اللَّه صلى اللّه عليه وسلم قال : «**ما زال جبريل يُوصيني بالجار ، حتى ظننتُ أنه سيُورِّثه – وفي رواية : حتى ظننت [أنه] ليورثَنَّه**». أخرجه البخاري ومسلم وأبو داود والترمذي.

4.913- Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Cibrîl bana ısrarla komşuyu tavsiye etti; o kadar ki, ben komşuyu komşuya mirasçı kılacak sandım."[292]

RİVÂYETLER

Bir rivâyette ifade; **"...komşuyu komşuya mutlaka vâris kılacak sandım"** şeklindedir.

Hadîsi **Buharî, Müslim, Ebû Davud** ve **Tirmizî** tahric etti.

İZAH

Bu hadîs, komşuluk hukukunun önemini vurgulamaktadır. Komşuluk hukuku, neredeyse birbirlerinin malına vâris olacak derecede önem arz etmektedir. Malda verâset söz konusu olmasa da, işin önemi diğer konularda tam bir dayanışmanın gereğini ortaya koymaktadır. Bu dayanışma da; birbirlerini korumak, yardımlaşmak, destek olmak, hediyeleşmek, ziyaretleşmek, nasihatleşmek, derdine ortak olmak, sıla yapmak, birbirini rahatsız etmemek, birbirine zarar vermemek, bilgi alış verişinde bulunmak gibi pek çok hususu kapsar.

Bu komşuluk dayanışması, her nevi komşu için söz konusudur. Komşu, akraba olsun olmasın, dindar olsun olmasın, hepsi de komşuluk hakkına sahiptir. Hatta Müslüman olsun olmasın, yine de

---

[292] **Buharî**, Edeb, 28; **Müslim**, Birr, 42/140; **Ebû Davud**, Edeb, 132/5151; **Tirmizî**, Birr, 28/1942.

aynı hakka sahiptir. Şüphesiz komşumuz, Müslüman bir akrabamız ise, onun normal komşuluk hakkının dışında bir de Müslüman olması ve akrabamız olmasının doğurduğu haklar vardır. Bu itibarla belki komşular arasında durumlarına göre bir farklılık söz konusu ise de, komşuluk hakkı hepsi için zorunludur.

Kaldı ki, komşuya iyilik yapmayı Kur'ân-ı Kerîm de emretmektedir. **Nisâ** sûresinde şöyle buyurulur:

"Allah'a ibâdet edin, O'na hiç bir şeyi ortak koşmayın! Anne babaya iyilik yapın! Akrabaya, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya da iyilik yapın!..."[293]

٤٩١٤ـــ (خ م ت ــ **عبد الله بن عمر** رضي الله عنهما) قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «**ما زال جبريل يوصيني بالجار، حتى ظننت أنه سيورّثه**». أخرجه البخاري ومسلم والترمذي.

4.914- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Cibrîl bana komşuyu o kadar ısrarla tavsiye etti ki, ben komşuyu komşuya vâris kılacak sandım."[294]

٤٩١٥ـــ (د ت ــ **عمرو بن شعيب**) عن أبيه قال: « ذُبحتْ شاة لابن عمرو في أهله، فقال: أهديتم لجارنا اليهوديّ؟ قالوا: لا، قال: ابعثوا إليه منها، فإني سمعتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: **ما زال جبريل يوصيني بالجار، حتى ظننت أنه سيورّثه**».

أخرجه أبو داود، والترمذي عن مجاهد عن ابن عمرو، والذي ذكره رزين كما أوردناه.

4.915- Amr b. Şuayb, babasından rivâyet ediyor:

---

[293] Nisâ, 36.

[294] **Buharî**, Edeb, 28; **Müslim**, 42/141. Hadîs **Tirmizî**'de, **Hz. Âişe** ve **Abdullah b. Amr**'ın rivâyeti olarak geçmektedir; Birr, 28/1942-43.

"Abdullah b. Amr için âilesi tarafından bir koyun kesilmişti. Abdullah;

"- Yahudi komşumuza ondan ikrâm ettiniz mi?" diye sordu.

"- Hayır!" dediler. O zaman;

"- Bu etten ona da verin! Çünkü ben, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim" dedi:

"Cibrîl bana komşuyu o kadar ısrarla tavsiye etti ki, ben komşuyu komşuya vâris kılacak sandım."[295]

RİVÂYETLER

Bu hadîsi **Ebû Davud** ve **Tirmizî,** Mücâhid vasıtasıyla Abdullah b. Amr'dan rivâyet ettiler. Rezîn'in rivâyeti ise, bizim kaydettiğimiz gibidir.

٤٩١٦ـــ (د ـــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : « جاء رجل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم يشكو جارَه، فقال: **اذهب فاصبر** ، فأتاه مرتين أو ثلاثا ، فقال : **اذهب فاطرح متاعك بالطريق**، ففعل، فجعل الناس يمُرُّون ويسألونه ويخبِرُهم خبر جاره، فجعلوا يلعنونه: فعل الله به، وفعل، وبعضهم يدعو عليه فجاء إليه جاره فقال له: ارجع فإنَّكَ لَن تَرَى مني شيئا تكرهه». أخرجه أبو داود.

4.916- Ebû Hureyre anlatıyor:

"Bir adam Rasûlullah'a (as.) gelip komşusundan şikâyet eder. Hz. Peygamber;

"- Git, sabret!" der. Adam iki veya üç defa Rasûlullah'a (as.) gelir, sonunda Hz. Peygamber;

"- Git, malını yola at! "der. Adam, söyleneni yapar. Gelip geçen insanlar, ona bunun sebebini sormaya başlarlar, o da komşusunun durumunu anlatır. Bunun üzerine insanlar; *"Allah ona şöyle şöyle yapsın!"* diye lanet okumaya başladılar. Bazıları da ona bedduâ ediyordu. Sonunda komşusu geldi ve;

---

[295] **Ebû Davud**, Edeb, 132/5152; **Tirmizî**, Birr, 28/1943.

"- Evine gir; artık benden, hoşlanmadığın bir şey görmeyeceksin" der.[296]

٤٩١٧ـ (خ م ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رسول اللّه صلى الله عليه وسلم قال :

«واللهِ لا يُؤْمِن، والله لا يؤمن، والله لا يؤمن ، قيل : مَن يا رسول الله ؟ قال : الذي لا يأمَن جارُه بَوائقَهُ».

وفي رواية: «لا يدخل الجنة من لا يأمَن جارُه بوائقه». أخرج الأولى البخاري ومسلم، والثانية مسلم.

4.917- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Vallahi mü'min değildir! Vallahi mü'min değildir! Vallahi mü'min değildir!"

"- Kim, ey Allah'ın Rasûlü?" dendi.

"- Komşusu, kötülüğünden emin olmayan insan!" buyurdu.[297]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet; "Komşusu, kötülüğünden emin olmayan kişi cennete giremez" **şeklindedir.**

İlk rivâyeti **Buharî** ve **Müslim**, ikincisini sadece **Müslim** tahric etti.

İZAH

"Mü'min değildir" ifadesi, kâmil manada mü'min değildir diye anlaşılmalıdır. Çünkü kâmil imana sahip olan biri, hiçbir şekilde komşusuna kötülük yapmaz.

"Cennete giremez" ifadesi de, doğrudan doğruya cennete giremeyeceği manasına hamledilir. Başka günahı olmasa bile, komşusuna yaptıklarından dolayı hesap verecektir.

İbn Hacer, bu hadîsin tehdit manası taşıdığını, zâhir manasının kastedilmediğini söyler.

---

[296] **Ebû Davud**, Edeb, 132/5153.

[297] **Buharî**, Edeb, 29; **Müslim**, İman, 18/73.

٤٩١٨ــ (خ ــ أبو شريح العدوي رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال: «والله لا يؤمن والله لا يؤمن والله لا يؤمن قيل: مَن يا رسول الله؟ قال: الذي لا يأمَن جاره بوائقه». أخرجه البخاري.

4.918- Ebû Şureyh el-Adevî[298], Rasûlullah'ın (as.) şöyle dediğni rivâyet eder:

"Vallahi mü'min değildir! Vallahi mü'min değildir! Vallahi mü'min değildir!"

"- Kim, ey Allah'ın Rasûlü?" dendi.

"- **Komşusu, kötülüğünden emin olmayan insan!"** buyurdu.[299]

٤٩١٩ــ (خ م د ــ أبو هريرة رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : «مَن كانَ يُؤمنُ باللهِ واليومِ الآخرِ فلا يُؤذِ جارَهُ ، ومَن كانَ يُؤمنُ باللهِ واليومِ الآخرِ فلْيُكرِم ضَيْفَهُ ، ومَن كانَ يؤمنُ باللهِ واليومِ الآخرِ فَلْيَقُلْ خَيْرا أو لِيَسْكُتْ». وفي رواية مثله، وفيه: «فلْيُحسن إلى جاره».

وفي أخرى عوض: « فلا يؤذ جارَهُ» : «فليَصِلْ رَحِمَه» ، وعوض «فلْيَسْكُتْ»: «فليَصْمُتْ».

أخرج الأولى والثالثة البخاري ومسلم، وأخرج الثانية مسلم، وأخرج أبو داود الأُولى، وقدَّم الضيف ثم الجار ، ثم الصمت.

4.919- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Allah'a ve âhiret gününe inanan, komşusuna eziyet etmesin! Allah'a ve âhiret gününe inanan, misafirine ikrâm etsin! Allah'a ve âhiret gününe inanan, ya hayır söylesin, ya da sussun!"[300]

---

[298] **Ebû Şureyh, Huveylid b. Amr el-Kâ'bî el-Adevî el-Huzâî**: ö. 68/687. Sahabîdir. **Mekke** fethinden önce İslâm'a girmişti. **Mekke** fethinde kabilesinin sancaktarı idi. Künyesiyle meşhurdur. Kendisinden Nâfi b. cübeyr rivâyet etti. **Medîne**'de vefat etti.

[299] **Buhari**, Edeb, 29.

RİVÂYETLER

Benzer bir rivâyette ifade; **"...komşusuna iyilik yapsın!"** şeklindedir.

Başka bir rivâyette de; **"Komşusuna eziyet etmesin!"** yerine, **"Komşusuna sıla yapsın!"** cümlesi yer alır.

Birinci ve üçüncü rivâyetleri **Buharî** ve **Müslim** tahric ettiler. İkinci rivâyeti de **Müslim** tahric etti. Ayrıca ilk rivâyeti **Ebû Davud** da tahric etti, ama o, önce "**misafir**"i, sonra "**komşu**"yu, sonra da "**susma**"yı zikretti.

٤٩٢٠ـــ (م ط ـــ أبو شريح العدوي رضي الله عنه) قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «**مَنْ كانَ يُؤمِنُ باللهِ واليومِ الآخرِ فليُحْسِنْ إلى جاره ، ومَن كان يُؤمن بالله واليوم الآخرِ فليُكْرِمْ ضيفه، ومَن كان يُؤمن بالله واليومِ الآخرِ فليَقُلْ خيرا أو لِيَسْكتْ** ».

أخرجه مسلم.

وزاد الموطأ في ذِكْر الضيف : « **فليكرم ضَيْفَهُ ، جائزتُه : يوم وليلة وضيافتُهُ ثلاثة أيام، فما كان بعدَ ذلك فهو صدقة ، ولا يَحِلُّ له أن يَثْوِيَ عنده حتى يُحْرِجَهُ** ». وفي رواية الموطأ : تقديم الصمت ، ثم الجار ، ثم الضيف.

4.920- Ebû Şurayh el-Adevî, Rasûlullah'ın (as.) şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

"Allah'a ve âhiret gününe inanan, komşusuna iyilik yapsın! Allah'a ve âhiret gününe inanan, misafirine ikrâm etsin! Allah'a ve âhiret gününe inanan, ya hayır söylesin, ya da sussun!"[301]

RİVÂYETLER

Bunu **Müslim** tahric etti.

Muvatta ise "**misafir**" ile ilgili şu ziyadeyi kaydeder:

---

[300] **Buharî**, Edeb, 31, 85; Nikâh, 80; Rikak, 23; **Müslim**, İman, 19/74; **Ebû Davud**, Edeb, 132/5254.

[301] **Müslim**, İman, 19/77; **Muvatta**, Sıfatu'n-Nebî, 10/22..

"...Misafirine ikrâm etsin! Misafire ikrâm zarûreti bir gün ve gecedir. Üç gün ikrâmda bulunmak ise ziyafet olur. Ondan fazlası da sadaka yerine geçer. Ev sahibine sıkıntı verecek derecede orada kalması, misafire helâl değildir."

Muvatta başka bir rivâyetinde önce "**susma**"yı, sonra "**komşu**"yu, sonra da "**misafir**"i zikreder.

٤٩٢١ــ (ت ــ **عبد الله بن عمرو بن العاص** رضي الله عنهما) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « **خَيْرُ الأصحاب عند الله : خَيْرُهم لصاحبه ، وخَيْرُ الجيران عند الله: خيرُهم لجاره**». أخرجه الترمذي.

4.921- Abdullah b. Amr b. el-Âs'tan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Allah katında dostların en hayırlısı, dostuna en hayırlı olanıdır. Allah katında komşuların en hayırlısı da, komşusuna en hayırlı olanıdır."[302]

٤٩٢٢ــ (م ــ **أبو ذر الغفاري** رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «**يَا أبا ذَر، إذا طَبَخْتَ مَرَقَة فأكْثِرْ مَاءها ، وتَعاهَدْ جيرَانَكَ منها** ».

وفي رواية : « إن خليلي أوصاني : **إذا طَبَخْتَ مَرَقًا فأكثر ماءه ، ثم انظر أقربَ أهل بيت من جيرانك ، فأصِبْهُمْ منها بمعروف** ». أخرج الثانية مسلم ، والأولى ذكرها رزين.

4.922- Ebû Zer el-Ğifârî'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"- Ya Ebâ Zer! Çorba pişirdiğin zaman suyunu fazla koy ve komşularını da gözet!"[303]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Ebû Zer şöyle dedi:

"Can dostum bana şöyle vasiyet etti:

---

302 **Tirmizî**, Birr, 28/1944.

303 **Müslim**, Birr, 42/142-43.

"Çorba pişirdiğinde suyunu çok koy, sonra da komşularından bir ev halkına bak ve onlara da marûf ölçüde ver!"

İkinci rivâyeti **Müslim** tahric etti. İlkini de **Rezîn** kaydetti.[304]

٤٩٢٣ــ (خ د ــ عائشة رضي الله عنها) قالت : « قلتُ : يا رسولَ الله إن لي جَارَين ، فإلى أيِّهما أهدِي ؟ قال: إلى أقربِهما منك بابا ». أخرجه البخاري، وأبو داود.

4.923- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir: Dedim ki:

"- Ey Allah'ın Rasûlü; benim iki tane komşum var, hangisine hediye vereyim?"

"- Kapısı sana daha yakın olanına" buyurdu.[305]

٤٩٢٤ــ (خ م ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «يا نساء المؤمنات ، لا تَحْقِرنّ جَارَة لجارَتها، ولو فِرْسِنَ شَاة ». أخرجه البخاري ومسلم.

وفي رواية الترمذي : أنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : « تَهادَوْا ، فإن الهَدِيَّة تُذْهِبُ وَحَرَ الصَّدْرِ ، ولا تَحْقِرَنَّ جَارَة لجارتها ولو شِقَّ فِرْسِنِ شاة ».

4.924- Ebû Hureyre'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle dedi:

"Ey mü'min kadınlar! Bir koyun paçası bile olsa, komşunun ikrâmını küçümsemeyin!"[306]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Buharî** ve **Müslim** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti de şöyledir:

---

[304] Her iki rivâyet de **Müslim**'in matbu nüshalarında vardır.

[305] **Buharî**, Edeb, 32; Şüf'a, 3; Hibe, 16; **Ebû Davud**, Edeb, 132/5155.

[306] **Buharî**, Edeb, 30; Hibe, 1; **Müslim**, Zekât, 29/90; **Tirmizî**, Velâ, 6/2130.

"Birbirinizle hediyeleşin! Çünkü hediye, kalpteki nefreti giderir. Bir koyun paçasından bir parça bile olsa, komşunuzun ikrâmını küçümsemeyin!"

٤٩٢٥ـ (خ م ط د ت ـ أبو هريرة رضي الله عنه) أنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم قال : «**لا يمنعْ أحدُكم جارَهُ أن يَغرِزَ خشبةً في جداره** ، **قال : ثم يقول أبو هريرة: مالي أراكم عنها معرضين؟ والله لأرْمِيَنَّ بها بين أكتافكم** ». أخرجه البخاري، ومسلم ، والموطأ.

وفي رواية الترمذي: «فلما حَدَّثَ أبو هريرة طأطؤوا رؤوسهم، فقال: مالي أراكم معرضين؟.. الحديث ». وفي رواية أبي داود قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم «**إذا استأذن أحدُكم جارَه أن يغرز خشبة في داره فلا يمنعْه، فَنَكَسُوا رُؤوسهم، فقال: مالي أراكم أعرضتم عنها؟ لألقينّها بين أكتافكم**».

4.925- Ebû Hureyre, Rasûlullah'tan (as.) şöyle rivâyet eder:

"Hiç kimse bahçesine, komşusunun odun koymasına mani olmasın!"

Sonra Ebû Hureyre şöyle diyordu:

"Görüyorum ki bundan hoşnut olmadınız! Vallahi onu omuzlarınıza atarım."[307]

RİVÂYETLER

Bunu **Buharî, Müslim** ve **Muvatta** tahric etti.

Tirmizî'nin rivâyeti şöyledir:

"Ebû Hureyre bu hadîsi rivâyet edince, insanlar başlarını eğdiler. Bunun üzerine Ebû Hureyre, "Görüyorum ki…" dedi.

Ebû Davud'un rivâyeti de şu şekildedir:

---

[307] **Buharî**, Mezâlim, 20; **Müslim**, Müsâkat, 29/136; **Muvatta**, Akdiye, 26/32; **Ebû Davud**, Akdiye, 1/3634; **Tirmizî**, Ahkâm, 18/1353.

Rasûlullah (as.); "Birinizin evine, komşusu odun koymak için izin istese, hiç biriniz ona engel olmasın!" **dedi. Bunu duyan insanlar, başlarını eğdiler. O zaman Ebû Hureyre;**

"Görüyorum ki hoşunuza gitmedi! Onu omuzlarınıza koyarım" dedi.

İZAH

Burada komşuların birbirlerine kolaylık göstermeleri, mübalağalı bir ifade ile anlatılmaktadır. Birbirlerine engel olmamaları, aksine destek sağlamaları istenmektedir. Gayet tabii, birbirlerinin hukukuna tecavüz de söz konusu olmamalıdır.

٤٩٢٦ــ (د ــ سمرة بن جندب رضي الله عنه) قال : « كان له عَضُد نَخْل في حائط رجل من الأنصـار ، قال : ومع الرَّجُلِ أهلُه ، فكان سَمُرَةُ يَدْخُلُ إلى نخله فيتأذَّى به ، [وَيشُقُّ عليه] ، فطلب إليه أن يبيعَهُ ، فأبي ، فطلب إليه أن يُناقلهُ ، فأتى صاحبُ الحائط رسولَ الله صلى الله عليه وسلم ، فذكر ذلك له، فطلبَ إليه رسولُ الله صلى الله عليه وسلم أن يبيعَهُ ، فأبي ، فطلب إليه أن يُناقلَهُ ، فأبي، فقال: فَهَبْهُ له، ولك كذا وكذا أجرا ، أمرا رَغَّبهُ فيه ، فأبي، فقال : أنت مُضَارٌ ، وقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم للأنصاريِّ : **اذهب فاقلعْ نَخلَهُ»**. أخرجه أبو داود.

4.926- Ensardan bir adamın bahçesinde, Semüre b. Cündüb'e ait budanmış bir hurma ağacı vardı. Ensârdan olan zatın yanında âilesi de vardı. Semüre, hurmasına gitmek üzere bahçeye girerdi. Bundan da bahçe sahibi rahatsız olur, Semüre'nin gelmesi kendisine ağır gelirdi. Ondan, ağacı kendisine satmasını istedi, ama Semüre razı olmadı. Başka bir hurma ile değiştirmeyi teklif etti, Semüre yine kabul etmedi. Sonunda bahçe sahibi, Rasûlullah'a (as.) gitti, durumu anlattı. Hz. Peygamber, Semüre'den onu satmasını istedi, ama Semüre kabul etmedi. Başka bir ağaçla değiştirmesini teklif etti, yine kabul etmedi. Hz. Peygamber; "Öyleyse hediye et!" buyurdu ve bunu kabul etmesi için de, "Sana şu kadar ve şu kadar sevâp vardır" diye özendirdi. Semüre yine razı olmadı. O zaman Rasûlullah (as.) ona;

"- Sen zarar veriyorsun" dedi. Ensârî'ye de;

"- Git, onun hurmasını sök!" dedi.[308]

٤٩٢٧ـ (ط ـ يحيى المازني) : « أن الضَّحاكَ بنَ خليفةَ سَاقَ خليجا له من العُرَيض، فأراد أن يَمُرَّ به في أرض محمد بنِ مَسْلمةَ ، فمنعه فقال له : لِمَ تَمنعُني ، ولك فيه منفعة ، تشرب فيه أولا وآخرا، ولا يضُرُّك ؟ فأبى [محمد] فكلّم الضَّحَاكُ فيه عمرَ بنَ الخطَّاب ، فدعا عمرُ بن الخطاب محمَّدَ بنَ مَسْلمةَ فأمره أن يُخلِّيَ سَبيلَهُ فقال محمد: لا والله، فقال عمرُ: لِمَ تمنعُ أخاك ما ينفعُهُ، ولا يضرُّكَ؟ فقال:لا والله،فقال له عمرُ:والله لَيَمُرَّنَّ به ولو على بطنك ، ففعل الضَّحَّاكُ ». أخرجه الموطأ.

4.927- Yahya el-Mâzinî'den[309] rivâyet edilmiştir:

"Dahhâk b. Halîfe[310], *Urayd* mevkiindeki ırmaktan bir kol almak istedi, onu da Muhammed b. Mesleme'nin arazisinden geçirmeyi düşündü. Ama Muhammed ona mani oldu. Dahhâk;

"- Niye bana engel oluyorsun? Bunda senin de menfaatin var; başında da sonunda da bu sudan sen içeceksin. Üstelik sana bir zararı da yok" dedi. Muhammed yine razı olmadı. Dahhâk bu durumu Hz. Ömer'e anlattı. Hz. Ömer, Muhammed b. Mesleme'yi çağırdı, izin vermesini istedi. Muhammed;

"- Hayır! Vallahi olmaz!" dedi. Hz. Ömer;

"- Din kardeşine niçin mani oluyorsun; bu iş ona fayda verecek, sana da zararı yok?" diye ısrar etti ise de, Muhammed yine;

"- Vallahi olmaz!" dedi. O zaman Hz. Ömer;

---

[308] **Ebû Davud**, Akdiye, 31/3636. Bu rivâyetin senedi munkatıdır, çünkü **Ebû Cafer, Semüre**'den hadîs dinlememiştir.

[309] **Yahya b. Umâre b. Ebî'l-Hasan el-Mâzinî el-Ensârî el-Medenî**: Tâbiîlerdendir. Ebû Saîd el-Hudrî'den rivâyeti vardır. Kendisinden Zührî ve oğlu amr rivâyet etmiştir. Sikadır.

[310] **ed-Dahhâk b. Halife b. Sa'lebe el-Ensârî el-Eşhelî**: ö. 24/645. Sahabîdir. Hz. Peygamber'le birlikte **Uhud** savaşına katılmıştı. Hz. Ömer döneminin sonunda vefat etti.

"- Vallahi, senin karnının üzerinden bile olsa, mutlaka geçecek!" diye diretti. Bunun üzerine Muhammed razı oldu."[311]

İZAH

Dahhâk b. Halîfe ve **Muhammed b. Mesleme**, ikisi de sahabîdirler. Yalnız **Dahhâk**'ın münafıklıkla ithâm edildiği, ama tövbe edip ıslah-ı nefs ettiği rivâyet edilir.

Urayd, Medîne yakınında bir vadidir.

Hz. Ömer'in mutlaka oradan geçecek şeklindeki dayatması, zorla bu işin yapılacağı manasına hamledilmemelidir. **Muhammed b. Mesleme**'nin izin vermesini sağlamak için ısrar manasını taşımaktadır.

٤٩٢٨ــ (ط ــ يحيى المازني) قال : « كانَ في حائط جَدِّه رَبيع - يعني: ساقية- لابن عوف، فأراد ابنُ عوف أن يُحَوِّلَهُ إلى ناحية من الحائط هي أقربُ إلى أرضِه ، فمنعهُ صاحبُ الحائط ، فكلَّم عبدُ الرحمن عمرَ ، فقضى لعبد الرحمن بتحويله ». أخرجه الموطأ.

4.928- Yahya el-Mâzinî'den rivâyet edilmiştir:

"Dedesinin bahçesinde, Abdurrahman b. Avf'ın küçük bir ırmağı vardı. Abdurrahman b. Avf, ırmağı bahçenin, kendi arazisine daha yakın olan bir tarafına çevirmek istedi. Bahçe sahibi mani oldu. Abdurrahman, Hz. Ömer'le konuştu, Hz. Ömer ırmağı çevirmesine hükmetti."[312]

٤٩٢٩ــ (ط ــ يحيى المازني) أنّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال: « **لا ضَرَرَ ولا ضِرَارَ** – وروي : **ولا إضْرَارَ**». أخرجه الموطأ.

4.929- Yahya el-Mâzinî, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini rivâyet etti:

---

[311] **Muvatta**, Akdiye, 26/33.

[312] **Muvatta**, Akdiye, 26/34.

"Zarar vermek de yoktur, zarara zararla karşılık vermek de!.."[313]

İZAH

Bir **Mecelle** maddesi ve hukukî bir ilke olan bu hadîs, **Muvatta'**da mürsel olarak rivâyet edilmiştir. Aynı rivâyet **İbn Mâce'**de **Ubâde b. es-Sâmit** tarîkıyla, ama munkatı' bir senedle nakledilmektedir.[314] Yine **İbn Mâce'**de **İbn Abbas**'tan gelen diğer bir rivâyetin senedinde de **Câbir el-Cu'fî** adlı zayıf bir râvî vardır. **Taberânî** de biri **Hz. Âişe'**den, diğeri de **Câbir'**den olmak üzere, ama ikisi de zayıf olan senedlerle rivâyet eder. **Dârekutnî, Hâkim** ve **Beyhakî** de **Ebû Saîd el-Hudrî'**den rivâyet ederler. **Hâkim**, isnâdının **Müslim**'in şartına göre sahîh olduğunu söyler. **Nevevî**, bu rivâyetin muhtelif turûku bulunduğunu ve bunların da birbirini takviye ettiğini söyler. **İbn Salâh** da aynı kanaattedir.[315]

٤٩٣٠ـــ (د ـــ أبو صرمة بن قيس الأنصاري المازني) عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال : «من ضارَّ أضرَّ الله به، ومن شاقَّ شقَّ الله عليه ». أخرجه أبو داود.

4.930- Ebû Sırma b. Kays el-Ensârî el-Mâzinî[316], Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet eder:

"Kim, birine zarar verirse, Allah da onu zarara uğratır. Kim, birini sıkıntıya düşürürse, Allah da onu sıkıntıya düşürür."[317]

---

[313] **Muvatta**, Akdiye, 26/31.

[314] **İbn Mâce**, Ahkâm, 17.

[315] Bkz., **Câmiu'l-Usûl**, VI, 644, dipnot, 3.

[316] **Ebû Sırma, Malik b. Kays el-Ensârî el-Mâzinî**: Sahabîdir. İsminin Mâlik, Lübâbe ve Kays olduğu hakkında farklı rivâyetler vardır. Künyesiyle meşhurdur. **Bedir** ehlindendir. Bedir'den sonra yapılan savaşlara da katılmıştır. Şairdi. Kendisinden Muhammed b. Kâ'b el-Kurazî rivâyet etmiştir.

[317] **Ebû Davud**, Akdiye, 31/3635. Müellif işaret etmemekle birlikte Hadîsi **Tirmizî** de rivâyet etmiştir; Birr, 27/1941. **Tirmizî**, hadîsin hasen-garîb olduğunu söylemiştir.

الفصل الخامس عشر

في الهجران والقطيعة

XV- KÜSMEK VE İLGİYİ KESMEK

٤٩٣١ــ (خ م ط د ت ــ أبو أيوب رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال: «لا يَحلُّ لمسلم أن يهجرَ أخاه فوقَ ثلاث ليال ، يلتقيان ، فيُعرضُ هذا ، ويُعرضُ هذا، وخيرُهما الذي يبدأ بالسلام ». أخرجه الجماعة إلا النسائي.

4.931- Ebû Eyyub'dan rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Din kardeşine üç günden fazla dargın kalması ve karşılaştıklarında birinin yüzünü bu tarafa, diğerinin öte tarafa çevirmesi, Müslüman'a helâl değildir. Onların en hayırlısı, selâmı önce verendir."[318]

٤٩٣٢ــ (م ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) أنَّ رسولَ اللَّه صلى الله عليه وسلم قال : «لا يَحلُّ للمؤمن أن يهجرَ أخاه فوقَ ثلاثة أيام ». أخرجه مسلم.

4.932- Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Din kardeşine üç günden fazla dargın durması, mü'mine helâl değildir."[319]

٤٩٣٣ــ (د ــ أبو هريرة رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : «لا يَحلُّ لمؤمن أن يهجرَ مؤمنا فوقَ ثلاث ، فإن مرَّت به ثلاث فَلْيَلْقَهُ ولْيُسلِّمْ عليه ، فإن ردَّ عليه ، فقد اشتركا في الأجر ، وإن لم يردَّ عليه فقد باء بالإثم ».

---

[318] **Buharî**, Edeb, 62; İsti'zân, 9; **Müslim**, Birr, 8/25; **Muvatta**, Hüsnü'l-Huluk, 4/13; **Ebû Davud**, Edeb, 55/4911; **Tirmizî**, Birr, 21/1932.

[319] **Müslim**, Birr, 8/26.

أخرجه أبو داود. وله في أخرى قال : « لا يَحِلُّ لمسلم أن يهجرَ أخاه فوقَ ثلاث ، فمن هجرَ فوقَ ثلاث [فمات] دخل النَّارَ ».

4.933- Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Bir mü'mine üç günden fazla dargın durmak, mü'min bir insana helâl değildir. Üç gün geçtikten sonra karşılaştığında ona selâm versin! Eğer selâmını alırsa, ecirde ikisi de ortak olurlar. Almazsa, günahı o yüklenir."[320]

RİVÂYETLER

Hadîsi **Ebû Davud** tahric etti.

Ebû Davud'un diğer bir rivâyeti de şöyledir:

"Din kardeşine üç günden fazla dargın durmak, Müslüman'a helâl değildir. Üç günden fazla dargın kaldığı halde ölen, cehenneme girer."

٤٩٣٤ــ (د ــ عائشة رضي الله عنها) أنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم قال : « لا يكونُ لمسلم أن يهجرَ مسلما فوقَ ثلاثة فإذا لَقِيَهُ سلَّم عليه ثلاث مرات كلُّ ذلك لا يردُّ عليه فقد باء بإثمه». أخرجه أبو داود.

4.934- Hz. Âişe'den, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediği rivâyet edilir:

"Bir Müslüman'a üç günden fazla dargın kalmak, Müslüman'a helâl değildir. Onunla karşılaştığında, kendisine üç defa selâm verir. Yine de selâmını almazsa, günahı o yüklenmiş olur."[321]

---

320 **Ebû Davud**, Edeb, 55/4912, 4914. Hadîsin râvîlerinden **Hilâl b. Ebî Hilâl el-Medenî**'nin sikalığı tartışmalıdır.

321 **Ebû Davud**, Edeb, 55/4913.

٤٩٣٥ــ (د ــ أبو خراش السلمي رضي الله عنه) أنه سمعَ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول: «من هَجَرَ أخاه سنة ، فهو كسَفْكِ دَمِه ». أخرجه أبو داود.

4.935- Ebû Hirâş es-Sülemî[322], Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işitti:

"Din kardeşine bir yıl dargın duran, sanki onun kanını akıtmış gibi olur."[323]

٤٩٣٦ــ (م ط د ت ــ أبو هريرة رضي الله عنه) رفعه مرة ، قال : «تُعرَض الأعمالُ في كل خميس واثنين ، فيغفرُ الله عزَّ وجلَّ في ذلك اليوم لكلِّ امرئ لا يُشْرِكُ بالله شيئا ، إلا امرءا كانت بينه وبين أخيه شَحْنَاء ، فيقول : اتركوا هذين حتى يصطلحا».

وفي رواية عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال «تُعْرَضُ الأعمالُ في كلِّ جمعة مرتين... وذكر نحوه». وفي أخرى : « اتركوا هذين - أو ارْكُوا هذين - حتى يفيئا ».

وفي أخرى : أنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : « تُفْتَحُ أبوابُ الجَنَّة يومَ الاثنين والخميس، فَيُغفَرُ لكلِّ عبد لا يُشْرِكُ بالله شيئا ، إلا رجلا كان بينه وبين أخيه شَحْنَاء ، فيقول : أنظروا هذين حتى يصطلحا ، أنظروا هذين حتى يصطلحا ، أنظروا هذين حتى يصطلحا ».

وفي أخرى : « إلا المتهاجرَيْن ». وفي أخرى : « إلا المهتجرَيْن ». أخرجه مسلم، وأخرج الموطأ الرواية الثانيةَ موقوفة ، والثالثةَ مرفوعة ، وأخرج أبو داود الثالثة.

وأخرج الترمذي الثالثة ، وقال فيها : « فَيُغْفَرُ فيهما لمن لا يُشْرِكُ بالله شيئا إلا المهتجرَيْن ، يقول : رُدُّوا هذين حتى يصطلحا » ، قال : ويروى : « رُدُّوا هذين».

---

[322] **Ebû Hirâş Hadrad b. Ebî Hadrad es-Sülemî**: Medîneli sahabîlerdendir. Kendisinden İmrân b. Ebî Enes el-Mısrî rivâyet etmiştir. Hadîsi **Ebû Davud**'da tahric edilmiştir.

[323] **Ebû Davud**, Edeb, 55/4915. Hadîsin senedinde **el-Velîd b. Ebî'l-Velîd** bulunmaktadır, kendisi **leyyinu'l-hadîs** diye tavsîf edilen biridir.

4.936- Ebû Hureyre, bir seferinde merfû olarak naklettiği bir rivâyette şöyle dedi:

"Her perşembe ve pazartesi günleri, ameller (Allah'a) **arz edilir. Yüce Allah o gün, Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmayan herkesi mağfiret eder; yalnız din kardeşiyle arasında düşmanlık olan kişiler müstesnâ! Allah;** ***'Şu ikisini, barışıncaya kadar terk edin!'*** **buyurur."**[324]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyette Hz. Peygamber; **"Ameller, haftada iki defa Allah'a arz edilir..."** diyerek söze başlar.

Bir rivâyete göre de; **"Şu ikisini, kızgınlıklarından vazgeçinceye kadar bırakın!** –veya mühlet verin!-" dedi.

Başka bir rivâyete göre de Hz. Peygamber şöyle dedi:

"Pazartesi ve perşembe günleri cennetin kapıları açılır. Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmayan herkes, mağfiret edilir.; yalnız din kardeşiyle arasında düşmanlık bulunan kişiler müstesnâ! Yüce Allah; ***'Şu ikisini barışıncaya kadar gözetleyin! Şu ikisini barışıncaya kadar gözetleyin! Şu ikisini barışıncaya kadar gözetleyin!'*** **buyurur."**

Bir rivâyette ibare, **"Yalnız birbirine darılan iki kişi müstesnâ!"**, diğer bir rivâyette de; **"Yalnız birbirine küsen iki kişi müstesnâ!"** denir.

Bunları **Müslim** tahric etti. **Muvatta** ikinci rivâyeti mevkûf, üçüncü rivâyeti de merfû olarak tahric etti. **Ebû Davud** da üçüncü rivâyeti tahric etti.

Tirmizî ise üçüncü rivâyeti tahric etti ve şu ifadeyi kaydetti:

"O iki günde, Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmayan herkes bağışlanır, yalnız birbirine dargın olanlar müstesnâ! Yüce Allah; ***"Bu ikisini, barışıncaya kadar reddedin!"*** **buyurur."**

---

[324] **Müslim**, 11/35-36; **Muvatta**, Hüsnü'l-Huluk, 4/17; **Ebû Davud**, Edeb, 55/4916; **Tirmizî**, Birr, 76/2024.

Tirmizî, sadece **"Şu ikisini reddedin!"** buyurduğu da rivâyet edilmiştir, dedi.

٤٩٣٧ـ (خ ـ عوف بن مالك بن الطفيل رحمه الله) وهو ابن أخي عائشة زوج النبيِّ صلى الله عليه وسلم لأمِّها : « أنَّ عائشةَ حدَّثت : أن عبدَ الله بنَ الزُّبيرِ قال – في بيع أو عطاء أعطتْهُ عائشةُ – : والله لَتَنْتَهِيَنَّ عائشةُ أو لأحجُرَنَّ عليها ، قالت : أهو قال هذا؟ قالوا: نعم، قالت: هو لله عليَّ نذر أن لا أكلِّم ابنَ الزُّبيْرِ أبدا ، فاستشفع ابنُ الزُّبيْرِ [إليها] حين طالت الهجرةُ ، فقالت: لا والله ، لا أُشفِّعُ فيه أبدا ، ولا أتحنَّث إلى نذري، فلما طال ذلك على ابنِ الزُّبيْرِ كَلَّم المِسْوَرَ بنَ مَخْرَمةَ وعبدَ الرحمن بنَ الأسود بن عبد يَغُوث – وهما من بني زُهرة – وقال لهما : أنشدُكما بالله لما أدْخَلْتُماني على عائشةَ ، فإنها لا يَحِلُّ لها أنْ تَنْذُرَ قطيعَتي ، فأقْبَلَ به المِسْوَرُ وعبدُ الرحمن مشتملَين بأرديتهما ، حتى استأذنا على عائشةَ، فقالا: السلامُ عليكِ ورحمة الله وبركاته ، أندخلُ ؟ قالت عائشة : ادخلوا ، قالوا: كلُّنا ؟ قالت: نعم، ادخلوا كلُّكم ، ولا تعلمُ أنَّ معهما ابنَ الزُّبيْرِ ، فلما دخلوا دَخَلَ ابنُ الزُّبيْرِ الحجابَ ، فاعتنق عائشةَ، وجعل يُناشدها ويَبْكي، وطَفِقَ المِسْوَرُ وعبدُ الرحمن يناشدانها إلا كلَّمَتْهُ ، وَقَبِلَتْ منه ، ويقولان : إنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم نهى عما قَدْ عَلِمت من الهجرة ، ولا يَحِلُّ لمسلمٍ أن يهجرَ أخاهُ فوقَ ثَلاث ليالٍ، فلما أكثَرُوا على عائشة من التَّذْكِرَة والتَّحْرِيج ، طَفِقَتْ تُذكِّرُهما، وتبكي، وتقول : إني نذرتُ ، والنَّذْرُ شديد، فلم يزالا بها حتى كلَّمت ابنَ الزُّبيْرِ ، وأعْتَقت في نذرها ذلك أربعين رقبة، وكانت تذكر نذرها بعد ذلك ، فتبكي حتى تُبلَّ دموعُها خمَارَها». أخرجه البخاري.

4.937- Rasûlullah'ın (as.) zevcesi Hz. Âişe'nin ana bir erkek kardeşinin oğlu olan Avf b. Mâlik b. Tufeyl'den[325] rivâyet edilmiştir:

---

[325] **Avf b. el-Hâris b. et-Tufeyl b. Sahbere el-Ezdî:** ***Câmiu'l-Usûl***'de Avf b. Mâlik diye kaydedilen bu zatın ismi, hemen bütün kaynaklarda Avf b. el-Hâris b. et-Tufeyl b. Sahbere diye geçmektedir. Hz. Âişe'nin süt kardeşi ve aynı zamanda onun anne bir kardeşinin oğludur. Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'den rivâyetleri vardır. Kendisinden zührî ve Bükeyr el-Eşecc rivâyet etti. Sikadır; rivâyetleri **Buharî, Ebû Davud**, **Nesaî** ve **İbn Mâce**'de tahric edilmiştir.

Kendisine Hz. Âişe'nin anlattığına göre; Abdullah b. Zübeyr, Hz. Âişe'nin sattığı bir maldan veya verdiği bir hediyeden dolayı şöyle demiş:

"Vallahi, Âişe, ya kendisi bu satıştan kesin olarak vazgeçecek, ya da ben ona mani olurum!" Bunu duyan Hz. Âişe;

"- Gerçekten bunu söyledi mi?" diye sorar.

"- Evet" dediklerinde de, Hz. Âişe;

"Ben, bir daha asla İbn Zübeyr'le konuşmamak üzere Allah'a nezrediyorum" der.

Bu dargınlık uzun sürünce, İbn Zübeyr, Hz. Âişe'ye ricâcılar gönderdi. Hz. Âişe;

"- Hayır! Vallahi bu konudaki ricaları asla kabul etmem! Adağımı bozmam!" dedi.

Aradan uzun bir zaman daha geçince İbn Zübeyr, Zühre kabilesine mensup olan Misver b. Mahreme ve Abdurrahman b. el-Esved b. Abdiyeğûs ile konuşur. Onlara;

"- Sizden Allah adına rica ediyorum; beni Âişe'nin huzuruna sokun! Şüphesiz ki Âişe'nin bana dargın kalmayı nezretmesi, kendisine helâl değildir" der.

Bunun üzerine Misver ile Abdurrahman, İbn Zübeyr'i aldılar, ridâlarına bürünerek Hz. Âişe'nin huzuruna girmek için izin istediler:

"- Esselâmu aleyki ve rahmetullâhi ve berekâtuhu; girebilir miyiz?" dediler. Hz. Âişe;

"- Girin!" dedi.

"- Hepimiz girelim mi?" diye tekrar sorduklarında, Hz. Âişe;

"- Evet, hepiniz gelin!" dedi. Hz. Âişe, onların yanında İbn Zübeyr'in de bulunduğunu bilmiyordu. Onlar içeri girince, İbn Zübeyr de perdenin arkasına girdi ve Hz. Âişe'ye sarıldı, ona yalvarmaya, ağlamaya başladı. Misver ve Abdurrahman da onu bağışlaması ve kendisiyle konuşması konusunda ısrar etmeye başladılar:

"- Sen de biliyorsun ki Hz. Peygamber dargınlığı men etti. Bir Müslüman'ın, din kardeşine üç günden fazla dargın durması helâl değildir" dediler.

Onların ısrar ve baskılarına karşı Hz. Âişe de onlara nezrini hatırlattı ve bir taraftan da ağlamaya başladı:

"- Ben, onunla konuşmamaya nezretmiştim. Nezr ise, önemlidir!" dedi.

Nihâyet onların ısrara devam etmeleri neticesinde Hz. Âişe, İbn Zübeyr'le konuştu ve nezrine karşılık da tam kırk tane köleyi özgürlüğüne kavuşturdu.

Bilâhare Hz. Âişe bu nezrini hatırlar ve ağlardı; o kadar ki, göz yaşları örtüsünü ıslatırdı."[326]

İZAH

Hz. Âişe, Abdullah b. Zübeyr'in teyzesidir. **Abdullah, Hz. Âişe**'nin baba bir kızkardeşi olan **Esmâ** ile aşere-i mübeşşereden **Zübeyr b. Avvâm**'ın oğludur.

Burada **Hz. Âişe**'nin, **İbn Zübeyr**'le konuşmamak üzere yaptığı bir adak söz konusu edilmektedir. Dargın kalmanın yasak olduğunu bilmesine rağmen **Hz. Âişe**'nin böyle bir harekette bulunması, çeşitli şekillerde izaha ve **Hz. Âişe**'nin bu hareketi mazur gösterilmeye çalışılır. Kanaatimizce **Hz. Âişe**'nin aşırı kızgınlığı buna yol açmış olmalıdır. Çünkü neticede o da insandı ve her insan gibi duygulara sahipti. Sonunda **İbn Zübeyr**'le dargınlığını bitirince, nezrine karşılık kırk köle âzâd etmişti. Halbuki yemin kefâreti için kırk köle âzâdı şart değildir. Zaten **Hz. Âişe** bilâhare bu nezrini hatırlayınca da, yaptığı hatadan dolayı göz yaşı dökerdi.

Sosyal hayatın âhenkli şekilde devam edebilmesi için, toplumda dargınlıkların olmaması gerekir. Çünkü dargınlık, zamanla düşmanlığa dönüşebilir. İdeal olanı, elbetteki dargınlığı, kırgınlığı olmayan bir toplum hayatıdır. Medenî insan olmanın gereği de budur. Ama bazen insanların, hiç de önemli bir sebep olmadığı halde birbirlerine darıldıkları da bir vâkıadır. Dolayısıyla düşmanlığa dönüşmemek kaydıyla dargınlığı, hayatın bir gerçeği olarak da görmek gerekir. Nitekim Rasûlullah'ın (as.) zevceleri de zaman zaman kendisine darılmışlar, hatta aşağıda geleceği üzere Hz.

---

[326] **Buharî**, Edeb, 62.

Peygamber, **Zeyneb bint Cahş**'a iki ayı aşkın bir süre dargın kalmıştır. Bu itibarla bu hadîsler, olması gereken ideal hayat tarzını ifade etmektedirler.

٤٩٣٨ـ (خ ـ عروة بن الزبير) قال : « كان عبدُ الله بنُ الزبير رضي الله عنه أحبَّ البشر إلى عائشة بعدَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم وأبي بكر ، وكان أبرَّ الناس بها ، وكانت لا تُمسكُ شيئا، فما جاءها من رزْق الله تصدَّقت به ، فقال ابنُ الزُّبَيْر : يَنبغي أن يُؤخَذ على يَدَيْها ، فقالت: أيُؤخَذُ على يَدَيَّ ؟ عليَّ نَذْر إن كلَّمتُهُ ، فاستشفع إليها برجال من قريش ، وبأخوال رسول الله صلى الله عليه وسلم خاصَّة ، فامتنعتْ ، فقال له الزُّهريُّون أخوالُ النبيِّ صلى الله عليه وسلم - منهم عبدُ الرحمن بنُ الأسود بن عبد يغوث والمِسْوَرُ بنَ مخرمة - : إذا استأذنا فاقتحم الحجابَ ، ففعل ، فأَرسل إليها بعشر رقَاب فأعتقتْهم ، ثم لم تزل تُعتِقُهم حتى بلغتْ أربعين ، فقالت: وَددتُ أني جَعَلْتُ حينَ حَلَفْتُ عملا أعملُه ، فَأَفْرُغ منه. وفي رواية طرف منه: قال عروةُ : ذهبَ عبدُ الله بنُ الزبير مع أُناس من بني زُهرةَ إلى عائشة ، وكانت أرقَّ شيء عليهم لقرابتهم من رسول الله صلى الله عليه وسلم».

[أخرجه البخاري]. أخرج الحميديُّ حديثَ عوف بن مالك في «مسند المِسْوَر» ، وحديثَ عروة في «مسند عائشة»، فلأجل ذلك اقتدينا به ، وفرَّقنا بينهما ، وإن كانا حديثا واحدا.

4.938- Urve b. ez-Zübeyr anlatıyor:

"Abdullah b. ez-Zübeyr, Hz. Âişe'nin, Rasûlullah (as.) ve Hz. Ebû Bekir'den sonra en çok sevdiği kişi idi. Abdullah da, Hz. Âişe'ye insanların en itâatkârı idi. Hz. Âişe, Allah'ın verdiği rızıktan hiç bir şeyi elinde tutmayıp hemen tasadduk edecek derecede cömert idi. Bir gün İbnu'z-Zübeyr;

"Âişe'nin ellerini tutmak lazım!" der. Bunu duyan Hz. Âişe;

"Benim ellerimi tutmak lâzım, öyle mi? Yemin olsun ki, bir daha Abdullah ile konuşmayacağım!" der.

Bunun üzerine Kureyşten pek çok kişi, özellikle de Rasûlullah'ın (as.) dayıları, yemininden vazgeçmesi için Hz. Âişe'ye ricâ ettiler, ama Hz. Âişe kabul etmedi. Hz. Peygamber'in dayıları olan Benû

Zühre kabilesi mensupları, ki bunların arasında Abdurrahman b. el-Esved b. Abdiyeğûs ile el-Misver b. Mahreme de vardı, Abdullah b. Zübeyr'e;

"- Bizler Hz. Âişe'den, içeri girmek için izin istediğimizde, sen de perdenin gerisine dal!" dediler. O da bunu yaptı.

Neticede Hz. Âişe, onunla barıştı. Abdullah da, yemininin kefâretini ödemesi için Hz. Âişe'ye on köle gönderdi. Hz. Âişe onları âzâd etti. Sonra kırk sayısına ulaşıncaya kadar köle âzâd etmeye devam etti. Sonra Hz. Âişe şöyle dedi:

"Bir şeyi yapmamaya yemin ettiğimde, sonra ondan kurtulabilmek için keşke bir şey tayin etseydim!"[327]

RİVÂYETLER

Hadîsin diğer bir rivâyetinde Urve şöyle dedi:

"Abdullah b. Zübeyr, Benû Zühre kabilesinden bazı kişilerle birlikte Hz. Âişe'ye gitti. Bu insanlar, Rasûlullah'a (as.) yakınlıklarından dolayı, Hz. Âişe'nin en yumuşak davrandığı kişilerdi."

Hadîsi **Buharî** tahric etti.

el-Humeydî, Avf b. Mâlik rivâyetini Müsnedü'l-Misver'de, Urve rivâyetini de Müsned-ü Âişe'de tahric etti. Biz de bu ikisi aynı rivâyet olmasına rağmen, ona uyarak ayrı ayrı zikrettik.

٤٩٣٩ـ (د ـ عائشة رضي الله عنها) : « أنه اعْتَلَّ بَعير لصَفيَّة بنتِ حُيَيّ ، وعند زَينبَ فَضْلُ ظَهْر ، فقال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم لزينب : **أعطيها بعيرا** ، فقالت: أَنا أُعطي تلك اليهوديةَ ؟ فغضبَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم، فهجرها ذا الحجَّة والمحرمَ، وبعضَ صَفر». أخرجه أبو داود.

4.939- Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir:

"Safiyye bint Huyeyy'in devesi hastalanmıştı. Zeyneb bint Cahş'da da fazla bir deve vardı. Rasûlullah (as.), Zeyneb'e;

"- **Fazla deveni Safiyye'ye ver!"** dedi. Zeyneb de;

---

[327] **Buharî**, Edeb, 62; Menâkıb, 2.

"- O Yahudiye mi vereceğim devemi?" cevabını verince, Hz. Peygamber kızdı, Zilhicce ve Muharrem ayları ile Safer ayının bir bölümü boyunca Zeyneb'e dargın kaldı."[328]

الفصل السادس عشر

في تَتَبُّعِ العورة وسترها

XVI- KUSURLARI ARAŞTIRMAK VEYA ÖRTMEK

٤٩٤٠ ــ (ت ــ عبد الله بن عمر رضي الله عنهما) قال : « صَعِدَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم المنبر ، فنادى بصوت رفيع ، فقال : يا معشرَ مَنْ أسلم بلسانه ، ولم يُفْضِ الإيمانُ إلى قلبه ، لا تُؤذُوا المسلمين ، ولا تُعَيِّرُوهم ، ولا تَتَّبِعُوا عوراتِهم، فإنَّهُ من تَتَبَّعَ عورة أخيه المسلم ، تَتَبَّعَ الله عورتَه ، ومَن تتبَّع الله عورتَهُ يَفْضَحْهُ ولو في جوف رَحْلِه ، قال نافع : ونظر ابنُ عمرَ يوما إلى الكعبة ، فقال : ما أعْظَمَكِ وأعظمَ حُرمتكِ، والمؤمن أعظمُ حرمة عند الله منك ». أخرجه الترمذي.

4.940- Abdullah b. Ömer anlatıyor:

"Bir gün Rasûlullah (as.) minbere çıktı, yüksek bir sesle şöyle söyledi:

"Ey iman kalbine işlemediği halde dili ile Müslüman olduğunu söyleyenler! Müslümanlara eziyet etmeyin! Onları ayıplamayın! Onların gizli hallerini araştırmayın!.. Kim, Müslüman kardeşinin gizli hâlini araştırırsa, Allah da onun gizli hâlini araştırır. Allah kimin gizli hâlini araştıracak olursa, odasının içinde dahi olsa onu rezil-rüsvay eder."

Nâfi dedi ki:

"Bir gün İbn Ömer, Kâbe'ye baktı ve şöyle dedi:

"Sen, ne yücesin! Sana hürmet, ne büyük bir şeydir. Ama Allah katında mü'mine hürmet, sana hürmetten daha büyüktür."[329]

---

[328] **Ebû Davud**, Sünnet, 4/4602. Bu rivâyet zayıftır, çünkü senedinde **Sümeyye** adında meçhûl bir râvî bulunmaktadır.

İZAH

Kusur araştırmak, sonu olmayan ve hayra da hizmet etmeyen bir iştir. Hele kusur araştırmak bir tabiat haline gelirse, son derece zararlı neticelere yol açabilir. İnsanlar arasında olması gereken dostluklar, yerini husumete bırakır. Sosyal hayatın dengesi bozulur.

Sonra insan olup da kusur işlememek düşünülemez. Olması gereken, herkesin kendi kusurlarını bilip onları düzeltmeye çalışmasıdır. Ama gözler hep başkalarının kusurlarına dikilecek olursa, insan kendi kusurunu görmesi mümkün olmaz, onları düzeltmeye de sıra gelmez. İnsan, devamlı başkalarına kusurlar izafe ederek kendisinin mükemmel olduğu vehmine de kapılabilir. Bu da insan için önemli bir nakîsadır.

Hadîsin **İbn Ömer**'e izafe edilen son cümlesi, **İbn Mâce**'de Rasûlullah'ın (as.) sözü olarak nakledilir. Oradaki ifâde şu şekildedir:

Abdullah b. Amr şöyle dedi:

"Ben, Rasûlullah'ın Kâbe'yi tavaf ederken şöyle söylediğini işittim:

"Ey Kâbe! Sen ne temizsin! Senin ne temiz havan var! Sen, ne yücesin! Sana hürmet, ne büyük bir şeydir. Muhammed'in hayatı elinde olan Allah'a yemin ederim ki, mü'mine hürmet, Allah katında, sana hürmetten daha büyük bir şeydir."[330]

İnsan, hiç şüphesiz Allah'ın en mükerrem yaratığı ve en büyük sanat eseridir. Allah'ın kudret eliyle yaratılmıştır o! Bütün Müslümanların kıblegâhı olan **Kâbe** ise, netice itibariyle taşlardan-tuğlalardan yapılan bir binadır ve bir Peygamber olan **Hz. İbrahim** tarafından inşa edilmiştir. Sadece bu açıdan yapılacak bir mukayese bile, insanın şeref ve faziletini ortaya koymaya yeterlidir. Nitekim Hz. Peygamber, **"Dünyanın zevâli Allah'a, haksız yere bir tek Müslüman'ın öldürülmesinden daha hafif gelir"** buyurmuştur.[331]

Mahlukatın en şereflisi olarak yaratılan "**İnsan**"ın kusurlarının peşine düşmenin, kimseye artı bir değer getirmeyeceği şüphesizdir.

---

[329] **Tîrmizî**, Birr, 85/2032.

[330] **İbn Mâce**, Fiten, 2.

[331] **Tirmizî**, Diyet, 7; **Nesaî**, Tahrim, 2; **İbn Mâce**, Diyât, 1.

٤٩٤١ـــ (د ـــ أبو برزة الأسلمي رضي الله عنه) قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «يا معشرَ مَن آمن بلسانه ، ولم يدخل الإيمانُ قلبَهُ ، لا تغتابُوا المسلمين ، ولا تَتَّبِعُوا عوراتهم ، فإنَّهُ مَن اتَّبعَ عوراتهم يَتَّبِعِ اللهُ عورتَهُ ، وَمَن يَتَّبِعِ اللهُ عورتَهُ يَفضَحْه في بيته ».
أخرجه أبو داود.

4.941- Ebû Berze el-Eslemî, Rasûlullah'ın (as.) şöyle dediğini rivâyet eder:

"Ey iman kalbine girmediği halde, diliyle Müslüman olduğunu söyleyenler! Müslümanlara gıybet etmeyin! Onların gizli hallerini araştırmayın! Kim onların gizli hallerini araştırırsa, Allah da onun gizli hâlini araştırır. Allah kimin gizli hâlini araştıracak olursa, evinin içinde bile onu rezil-rüsvay eder."[332]

٤٩٤٢ـــ (د ـــ معاوية بن أبي سفيان رضي الله عنه) قال : سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : « إنَّكَ إذا اتَّبعتَ عورات الناس أفسدتَهم ، أو كدْتَ أن تُفسدَهم ».
قال أبو الدرداء : كلمة سمعها معاوية من رسول الله صلى الله عليه وسلم نَفَعَهُ اللهُ بها. أخرجه أبو داود.

4.942- Muâviye b. Ebî Süfyân'dan rivâyet edilmiştir:

Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini işittim:

"Eğer insanların gizli hallerinin peşine düşersen, onları ifsâd edersin, -veya ifsâda ramak kalırsın-."

Ebû'd-Derdâ dedi ki:

"Muâviye Rasûlullah'tan (as.) bir söz dinledi. Allah bu sözle kendisine fayda versin!"[333]

---

332 **Ebû Davud**, Edeb, 40/4880.

333 **Ebû Davud**, Edeb, 44/4888.

İZAH

Hadîsteki "**İfsâd eder**" veya "**İfsâda ramak kalır**" ifâdesi, râvinin şüphesidir.

Ebû'd-Derdâ'nın sözü, Allah bu sözü, kendi hilâfeti döneminde de **Muâviye'**ye rehber kılsın, anlamında bir temenni ifadesidir.

٤٩٤٣ـ (د ـ **عقبة بن عامر** رضي الله عنه) أنَّ رسولَ اللّه صلى الله عليه وسلم قال : « **مَن رَأى عورة فستَرَها ، كان كَمَن أحْيا مَوؤدَة** ». أخرجه أبو داود.

4.943- Ukbe b. Âmir'den rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (as.) şöyle buyurdu:

"Kim, birinin gizli kusurunu görür de onu örterse, diri diri toprağa gömülen birini diriltmiş gibidir."[334]

٤٩٤٤ـ (م ـ **أبو هريرة** رضي الله عنه) أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال : « **لا يَستُرُ عبد عبدا في الدنيا إلا سَتَرَهُ الله يوم القيامة** ». وفي رواية : « **لا يَستُر الله على عبد في الدنيا إلا سترهُ الله يوم القيامة** ». أخرجه مسلم. وقال الحميديُّ: إن صح ضبط الراوي فينبغي أن يُفرَدَ هذا الحديثُ يعني الثاني ويجعلَ حديثا آخر

4.944- Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'den şöyle rivâyet eder:

"Dünyada birinin kusurunu örten insanın kusurunu, Allah da kıyâmet gününde örter."[335]

RİVÂYETLER

Diğer bir rivâyet şöyledir:

"Allah bir kulun kusurunu dünyada örterse, âhirette de örter."

Bunları **Müslim** tahric etti.

---

[334] **Ebû Davud**, Edeb, 45/4891. Hadîsin râvîlerinden **Ebû'l-Heysem**, meçhûl biridir. Bununla birlikte **Hâkim**, hadîsin sahîh olduğunu söylemiş ve **Zehebî** de ona uymuştur.

[335] **Müslim**, Birr, 21/71-72.

el-Humeydî şöyle dedi: "Eğer bu rivâyette râvinin zaptı sahîhse, bu ikinci hadîsin, ilkinden ayrı müstakil bir hadîs olması gerekir."

٤٩٤٥ـ (د ـ زيد بن وهب الجهني) قال : « أُتِيَ ابنُ مسعود ، فقيل : هذا فلان، تَقْطُرُ لحيته خمرا فقال عبد الله : إنَّا قَدْ نُهينا عن التجسس : ولكن إن يَظْهَرْ لنا شيء نأخُذْ به ». أخرجه أبو داود.

4.945- Zeyd b. Vehb el-Cühenî anlatıyor:

"İbn Mes'ûd'a bir adam getirildi ve;

"- Bu, falancıdır; sakalından şarap damlayan biridir" dediler. Abdullah;

"- Biz, tecessüsten men edildik, ama bir şeyi açıkça görürsek, onu alırız" cevabını verdi.[336]

٤٩٤٦ـ (د ـ دخين بن عامر الحجري) كاتبُ عقبةَ بن عامر ، قال : « كان لنا جيران يشربون الخمر ، فنهيتُهم فلم ينتهوا ، فقلت لعقبةَ بن عامر : إن جيراننا هؤلاء يشربون ، وإنِّي نهيتُهُم فلم ينتهوا ، وإني دَاعٍ لهم الشُّرَطَ فقال : دَعْهم ، ثم رجعتُ إلى عقبةَ مرَّةً أخرى ، فقلتُ : إن جيراننا قد أبَوْا أن ينتهوا عن شرب الخمر ، وأنا داعٍ لهم الشُّرَط ، فقال : ويحك ، دعهم ، فإني سمعتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول : فذكر معنى حديث عقبة بن عامر ».

وفي رواية قال : « لا تفعل ، ولكن عِظْهمْ وتَهدَّدْهم ». أخرجه أبو داود.

4.946- Ukbe b. Âmir'in kâtibi Duhayn b. Âmir el-Hacrî[337] anlatıyor:

"Bizim bazı komşularımız vardı, şarap içerlerdi. Ben onları vazgeçirmeye çalıştım, ama vazgeçmediler. Gidip Ukbe b. Âmir'e;

---

[336] **Ebû Davud**, Edeb, 44/4890.

[337] **Ebû Leyla, Duhayn b. Âmir el-Hacrî el-Mısrî**: ö. 100/718. Mısırlıdır. Ukbe b. Âmir'in sekreteri idi. Ukbe'den rivâyeti vardır. Kendisinden Bekr b. Sevâde rivâyet etmiştir. **Tunus**'ta Bizanslılar tarafından öldürüldü.

"- Şu komşularımız şarap içiyorlar; onları vazgeçirmeye çalıştım ise de, vazgeçmediler, polise haber vereceğim" dedim. Ukbe;

"- Dokunma onlara!" dedi. Bir müddet sonra tekrar Ukbe'ye başvurdum;

"- Komşularımız şarap içmekten vazgeçmiyorlar, polise haber vereceğim" dedim.

Bunun üzerine Ukbe şu cevabı verdi:

"- Yazık sana! Bırak onları! Ben, Rasûlullah'ın (as.) şöyle söylediğini duydum..." diyerek, yukarıda geçen Ukbe b. Âmir rivâyetinin[338] aynını rivâyet etti.

Bir rivâyete göre de;

"- Böyle yapma! Ama onlara nasihat et ve onları tehdit et!" dedi.[339]

---

[338] Bkz., Hadîs no; 4943.

[339] **Ebû Davud**, Edeb, 45/4892. Az önce sözü edilen **Ebû'l-Heysem,** bu rivâyetin de senedinde bulunmaktadır.